

14 εν Δεσφαιονίμ εν τῶσ Δρα
"Ερμα", ματόου ἀπαμαγνί
ρῶσ ἡσοσπῆρην τῆσ ἐγκωρίον βε
εἰς τὴν ἰδρῶν Δωματίον με ἔδρ
"Λόνδεσμα Βιομηχανίαν Βαυερῶν

ΣΒΒΕ*
1915

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

1915-2015 ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

ΕΣ ΜΑΧ

ΟΟΟΥΝ

ΣΒΒΕ: Χρονικό 1915 - 2015, τα πρώτα εκατό χρόνια

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Συντονισμός αρχειακής και βιβλιογραφικής έρευνας: Ευφροσύνη Ρούπα
Συνεργάτης έρευνας: Ισμήνη Ρακιτζή

Καλλιτεχνική επιμέλεια, σελιδοποίηση: Colibri, Branding & Design
Εκτύπωση: ΦΙΛΙΠΠΟΣ
Βιβλιοδεσία: Τρικαλιάρης

Οι εικόνες που δεν αναφέρουν την πηγή προέρχονται από το Αρχείο ΣΒΒΕ

© ΣΒΒΕ - Πλατεία Μοριχόβου 1, 54625 Θεσσαλονίκη
Τ. 2310 539817 • F. 2310 541933 • info@sbbe.gr • www.sbbe.gr

Η μερική ή ολική ανατύπωση είτε η καθ' οιονδήποτε τρόπον αναπαραγωγή του βιβλίου
χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη διώκεται από το νόμο.

ISBN 978-960-88720-4-2

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

1915-2015 ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ

100 χρόνια πριν, εννέα σημαντικοί βιομήχανοι της Θεσσαλονίκης, «...κατόπιν ανταλλαγής σκέψεων περί της από κοινού ενεργείας προς υποστήριξη της εγχωρίου βιομηχανίας...» αποφάσισαν την ίδρυση του «Συνδέσμου Βιομηχάνων Μακεδονίας» που η μετεξέλιξή του στον χρόνο είναι ο σημερινός «Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος». (ΣΒΒΕ)

Πράττοντας το αυτονόητο για μια τόσο σημαντική επέτειο, αποφασίσαμε την παρούσα έκδοση: «ΣΒΒΕ: Χρονικό 1915 – 2015, τα πρώτα 100 χρόνια», σε συνεργασία με τον διακεκριμένο ιστορικό και μελετητή της επιχειρηματικότητας της Θεσσαλονίκης και της Βόρειας Ελλάδας Δρα Ευάγγελο Χεκίμογλου. Η συμβολή του ήταν καταλυτική για την ακριβή αποτύπωση των γεγονότων που ιχνηλατούν την πορεία του ΣΒΒΕ από το 1915 μέχρι σήμερα. Τον ευχαριστούμε θερμά.

Μελετώντας ακριβώς μέσα από τις σελίδες του επετειακού τόμου τη διαδρομή της παρεμβατικής δράσης του ΣΒΒΕ μέσα στον χρόνο, αισθανόμαστε υπερήφανοι τόσο για το έργο αυτό καθαυτό που έχει προσφέρει στην πατρίδα μας όλ' αυτά τα χρόνια, όσο και για τους προκατόχους μας επιχειρηματίες, οι οποίοι έχουν γράψει πραγματικά λαμπρή ιστορία στα επιχειρηματικά δρώμενα της Βόρειας Ελλάδας και της χώρας μας.

Η ιστορική πορεία του Συνδέσμου μάς διδάσκει τα μέγιστα μέσα από το παράδειγμα και την πρωτοποριακή σκέψη αυτών των ανθρώπων, που έδρασαν σε δύσκολες εποχές, με όραμα, με ελπίδα και με προσήλωση στο καθήκον. Η παρούσα έκδοση αποτελεί φόρο τιμής και ειλικρινούς ευγνωμοσύνης σ' αυτούς τους τολμηρούς ανθρώπους για τα όσα μας κληρονόμησαν: συναλλακτικό ήθος, συνεργατικό πνεύμα, επενδυτική τόλμη, ειλικρίνεια, κοινωνική ευθύνη, γνήσιο επιχειρηματικό πνεύμα...

Η ανάγνωση της εκατόχρονης ιστορίας του ΣΒΒΕ αποδεικνύει, με πλήθος τεκμηρίων, ότι ο Σύνδεσμος υποστήριξε, και εξακολουθεί να υποστηρίζει, το «σωστό» για το σύνολο, παραμερίζοντας τη συντηρητική λογική, λαμβάνοντας υπόψη τις μελλοντικές εξελίξεις και γενόμενος έτσι με την πάροδο των ετών ενεργός κοινωνικός εταίρος, που πάντοτε απεδείκνυε την προσαρμογή του στις εθνικές και διεθνείς εξελίξεις. Επιπλέον, η καταγραφή γεγονότων και αποφάσεων, αναδεικνύει τον σημαίνοντα ρόλο του ΣΒΒΕ στην οικονομική ανάπτυξη και στην κοινωνική πραγματικότητα της Θεσσαλονίκης αρχικά, της Βορείου Ελλάδος στη συνέχεια, και, τελικά, ολόκληρης της χώρας.

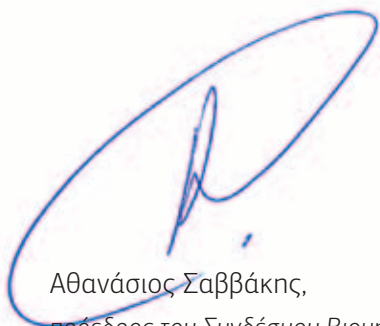
Σήμερα, αρχές του 2015, και παρά τις εξαιρετικά αντίξοες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, ο ΣΒΒΕ θα συνεχίσει να συμβάλλει με αμείωτη ένταση στη στήριξη της βιομηχανίας, που αποτελεί τη σημαντικότερη διέξοδο για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Όπως και πριν 100 χρόνια, έτσι και στην παρούσα χρονική συγκυρία καλούμαστε να διατηρήσουμε και να διαφυλάξουμε –και θα το πράξουμε– την ισχυρή παρακαταθήκη των προηγούμενων γενεών που προτάσσει το συλλογικό, προστατεύει το ατομικό και πάντοτε είναι υπεράνω συντεχνιακών συμφερόντων.

Δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια, η οικονομική κρίση έχει πλήξει τις επιχειρήσεις μας χωρίς καμία απολύτως εξαίρεση και έχει καταφέρει να τις φέρει στο όριο της επιβίωσης. Η υπόσχεσή μας είναι αυτονόητη: θα πράξουμε μέσω του ΣΒΒΕ ό,τι είναι δυνατόν για να βοηθήσουμε έμπρακτα στη διάσωση και στην ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανίας. Για το λόγο αυτό θα συνεχίσουμε τις δίκαιες διεκδικήσεις των επιχειρήσεων-μελών μας για ένα επιχειρηματικό περιβάλλον πραγματικά ευνοϊκό για τις ίδιες και την κοινωνία.

Τέλος, θέλω να υπογραμμίσω ότι η παρακαταθήκη των προηγούμενων γενεών και οι επικρατούσες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες μας επιβάλλουν να πιστέψουμε πρώτα εμείς και ακολούθως μέσω ημών η κοινωνία μας στις δυνατότητες της βορειοελλαδίτικης βιομηχανίας. Γι' αυτό οφείλουμε να μοχθήσουμε –και θα το πράξουμε– περισσότερο από ποτέ για την ανάπτυξη και τη μεγέθυνση της βιομηχανίας στη Βόρεια Ελλάδα.

Είναι η δική μας υπόσχεση για το μέλλον.

Αθανάσιος Σαββάκης,
πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχανιών
Βορείου Ελλάδος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ / Κεφάλαια 1 - 7

Η ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος, 1914-1924..... 10-55

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ / Κεφάλαια 8 - 15

Κρατισμός και διεθνής οικονομική ύφεση, 1924-1940..... 58-119

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ / Κεφάλαια 16 - 20

Η δεκαετία των συσσιτίων, 1940-1950..... 122-157

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ / Κεφάλαια 21 - 31

Η εποχή της εκβιομηχάνισης, 1950-1974..... 160-227

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ / Κεφάλαια 32 - 51

Η σύγχρονη εποχή..... 230-359

Σημειώσεις..... 362

Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ, 1914-1924

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

η ίδρυση

15 Ιανουαρίου 1914: Το γενικό κλίμα

Στις αρχές του 1914 η Ελλάδα ζούσε την ευφορία μιας χώρας που είχε νικήσει σε δύο διαδοχικούς πολέμους, και μάλιστα σε έκταση που ελάχιστοι τολμούσαν να ονειρευτούν πριν από την έναρξή τους. Είχαν περάσει 15 μήνες από την είσοδο του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη και μόλις 10 εβδομάδες από την ημέρα που οι «κατακτηθείσες χώρες» είχαν γίνει και επισήμως ελληνικές. Την 1 Νοεμβρίου 1913, μετά από πολύμηνες διαπραγματεύσεις, η οθωμανική και η ελληνική η κυβέρνηση είχαν επιτέλους υπογράψει

την περίφημη «Σύμβαση των Αθηνών», η οποία καθόρισε τους όρους με τους οποίους οι «χώρες» που είχε καταλάβει ο ελληνικός στρατός εκχωρούνταν από τον Σουλτάνο στον Βασιλέα των Ελλήνων. Ωστόσο, οι πόλεμοι είχαν αφήσει δύο μεγάλες εκκρεμότητες; Τα νησιά του Αιγαίου, τα οποία κατείχε μεν η Ελλάδα αλλά είχε εναποτεθεί στις Μεγάλες Δυνάμεις η απόφαση για το μελλοντικό καθεστώς τους, και τη Βόρειο Ήπειρο, η οποία είχε υπαχθεί στο υπό ίδρυση αλβανικό κράτος. Ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος επιδιόταν σε έντονη διπλωματική δραστηριότητα, επισκεπτόμενος τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, για να πείσει τις Μεγάλες Δυνάμεις ότι τα ελληνικά συμφέροντα ήταν και δικά τους.

15 Ιανουαρίου 1914: Το τοπικό κλίμα

Τον Ιανουάριο του 1914 η Θεσσαλονίκη βρισκόταν κοντύτερα στην Αθήνα σε σύγκριση με τον 19ο αιώνα αλλά όχι ακόμη πολύ κοντά. Η Ιονική Ατμοπλοία,

Η προκουμιά στο τμήμα που αντιστοιχεί ανάμεσα στις σημερινές οδό Καρόλου Ντηλ (δεξιά) και πλατεία Αριστοτέλους.

Συλλογή Άγγελου Γ. Παπαϊωάννου

για την καθαριότητα και την εξυπηρέτηση της οποίας πολλοί επιβάτες είχαν διαμαρτυρηθεί, διαφήμιζε ότι το δρομολόγιό της από τον Πειραιά στη Θεσσαλονίκη, μέσω Χαλκίδας, διαρκούσε «μόνον» 20 ώρες. Όλα τα ταξίδια ήταν πολύωρα, ακόμη και με το τρένο που συνέδεε τη Θεσσαλονίκη με την ενδοχώρα και τα Βαλκάνια (όχι όμως με την παλαιά Ελλάδα). Τα εισιτήρια και τα μεταφορικά ήταν πανάκριβα. Οι ταξιδιώτες - κατά κανόνα μηχανικοί, τραπεζίτες και έμποροι - ήταν είδος σπάνιο και τα ονόματά τους δημοσιεύονταν στις εφημερίδες. Αποτελούσε είδηση, με άλλα λόγια, το να επισκεφτεί κανείς τη Θεσσαλονίκη,

Ο χειμώνας δεν ήταν ιδιαίτερα βαρύς. Στα αστικά σπίτια οι κυρίες συζητούσαν πώς θα αντιμετώπιζαν δύο θεατρικές παραστάσεις μέσα σε μία μόνο εβδομάδα: «Κυρία με τας Καμελίας», με την Κυβέλη, ή «Φάουστ» με τον Οικονόμου; Ή μήπως και τις δύο;

Η πόλη είχε 160.000 κατοίκους, από τους οποίους οι μισοί δεν έχουν γεννηθεί σε αυτήν. Ήταν γεμάτη με μουσουλμάνους πρόσφυγες από τις περιοχές που είχε κατακτήσει η Βουλγαρία. Επιβίωναν προσωρινά σε υπαίθριες κατασκηνώσεις, με απώτερο προορισμό την Τουρκία. Αλλά οι περισσότεροι γηγενείς μουσουλμάνοι προτίμησαν να μείνουν στις εστίες τους και να πάρουν την ελληνική υπηκοότητα. Αντιμετώπιζαν βέβαια αρκετά εμπόδια, με πρώτο από όλα την επικείμενη στράτευσή τους στον ελληνικό στρατό. Το ίδιο και η ισπανόφωνη εβραϊκή - και πλειοψηφούσα - κοινότητα. Ο αρχιραβίνος Γιακόβ Μείρ -στα 58 του χρόνια- έκανε το πολύωρο, κοπιαστικό ταξίδι στην Αθήνα, παρακαλώντας για μία ολιγόμηνη αναβολή: Θα έφερνε τόσες πολλές ανωμαλίες αυτή η στράτευση, είπε στους υπουργούς, που άξιζε τον κόπο να αναβληθεί η εφαρμογή της. Επέστρεψε με αρκετές υποσχέσεις αλλά κανένα έγγραφο. Ο μητροπολίτης Γεννάδιος έσπευσε να τον επισκεφτεί. Ο γέροντας της Παλαιάς και ο γέροντας της Καινής Διαθήκης διατηρούσαν επαφή από το καλοκαίρι του 1912, τότε που ο Γεννάδιος ήρθε στη Θεσσαλονίκη. Ήταν αναγκαία η επαφή τους, γιατί κρατούσαν την ισορροπία ανάμεσα στους δύο γειτονικούς αλλά διαφορετικούς κόσμους, των οποίων είχαν την πνευματική ευθύνη.

Το ελληνικό κράτος κόμιζε υποσχέσεις ευχάριστες. Ο επιθεωρητής των τηλεφώνων προανήγγειλε ότι η Θεσσαλονίκη θα αποκτούσε τηλέφωνα. Είναι αλήθεια ότι υπήρχαν από το 1907 δύο - τρεις συνδέσεις στο Επταύργιο και στο Διοικητήριο αλλά ήταν μόνο για στρατιωτική χρήση. Τώρα ο επιθεωρητής υποσχόταν 3.000 τηλέφωνα, κομίζοντας στις αποσκευές του - κατά τη λαϊκή φαντασία - χιλιάδες μέτρα καλώδιο. «Τα τηλέφωνα έρχονται να φέρουν εις την πόλιν μας την ευκολία της ζωής, την οικονομία των ποδών», σημειώνει ένας χρονικογράφος, που φαίνεται ότι τον απασχολούσε η πεζοπορία.

Η πόλη φωτιζόταν με πετρέλαιο, οινόπνευμα και φωταέριο. Ελάχιστοι είχαν την οικονομική δυνατότητα μιας ηλεκτρικής παροχής. Όσο για το νερό, η πλειονότητα εξυπηρετούταν από τις δημόσιες βρύσες.

15 Ιανουαρίου 1914: Το οικονομικό κλίμα

Σχεδόν αμέσως μετά τη Σύμβαση των Αθηνών, με μια κομψή νομική διατύπωση¹, το υπουργικό συμβούλιο (με Υπουργό Οικονομικών τον Αλέξανδρο Διομήδη) επέκτεινε στις λεγόμενες Νέες Χώρες το φορολογικό σύστημα της Παλαιάς Ελλάδας.

Ως τότε, τα εμπορεύματα που κυκλοφορούσαν στη Μακεδονία φορολογούνταν με βάση τους οθωμανικούς νόμους, που εξακολουθούσαν να ισχύουν (με εξαίρεση το πονικό δίκαιο). Αρκετά είδη καθημερινής χρήσης επιβαρύνονταν με δασμούς 11% αλλά όχι με φόρους κατανάλωσης. Με την εφαρμογή της ελληνικής φορολογίας τα είδη αυτά επιβαρύνθηκαν με φόρους κατανάλωσης και συνεπώς ακρίβαιναν, και ιδιαίτερα το πετρέλαιο, το οινόπνευμα και η ζάχαρη. Οι Θεσσαλονικείς διαμαρτυρήθηκαν. Δεν ήταν μόνο ζήτημα δικαιοσύνης αλλά και επιβίωσης. Η κατά κεφαλή κατανάλωση πετρελαίου στη Μακεδονία ήταν 2,5 φορές μεγαλύτερη από ό,τι στην παλαιά Ελλάδα. Αντίστοιχη ήταν η επιβάρυνση με τη νέα φορολογία. Χιλιάδες οικογένειες αντιμετώπισαν δυσκολίες στο μέσο του χειμώνα. Ακόμη πιο μεγάλο πρόβλημα αντιμετώπισαν οι βιομηχανίες και τα εργαστήρια. Όσο για τη ζάχαρη που αντιπροσώπευε το 11% των εισαγωγών, οι συνέπειες ήταν μεγάλες: Ο κλάδος της

ζαχαροπλαστικής παρέλυσε. Το εργοστάσιο ζαχαροπλαστικής Πεντζίκη απέλυσε αμέσως τους 120 εργαζόμενους του και διέκοψε την παραγωγή, διότι ήταν πιο φτηνό να εισάγει γλυκά από την Τουρκία, παρά να τα κατασκευάζει στη Θεσσαλονίκη. Οι εφημερίδες επισήμαναν ότι ήταν ντροπή να εισάγεται στη Θεσσαλονίκη καλβιάς από τη Σμύρνη. Κι όμως, έτσι γινόταν, διότι ήταν φτηνότερος. Όσο για τους εμπόρους, ευτυχώς ήταν όσοι είχαν προμηθευτεί προϊόντα με την παλαιά φορολογία και τα διέθεταν τώρα με τις νέες υψηλότερες τιμές. Απειλές και αναθέματα εξαπολύονταν από όλες τις πλευρές εναντίον τους, χωρίς καμία να τους θίγει.

15 Ιανουαρίου 1914: Το διοικητικό πλαίσιο

Τα λουκούμια και το πετρέλαιο ήταν μερικά μόνο από τα προβλήματα που προέκυψαν εκείνη την εποχή. Όλοι άρχισαν να αντιλαμβάνονται αυτό που οι ειδικοί γνώριζαν εξ αρχής; Δεν αρκεί να κατακτήσεις έναν τόπο με τα όπλα. Πρέπει να μπορείς να τον κυβερνήσεις. Η πορεία της ενσωμάτωσης των «νέων χωρών» στην Ελλάδα θα ήταν μακρά και χρειαζόταν προσοχή και γνώση. Γι' αυτό πίσω από τους πρώτους Έλληνες στρατιώτες που μπήκαν στη Θεσσαλονίκη, ο Βενιζέλος

Η καθημερινή οικονομική ζωή στη Θεσσαλονίκη της εποχής, σε δρόμο που δεν υπάρχει σήμερα. Λεπτομέρεια από καρτποστάλ. Συλλογή Άγγελου Γ. Παπαϊωάννου

έστειλε αμέσως ό,τι καλύτερο είχε η ελληνική δημόσια διοίκηση, για να στήσουν μηχανισμούς, να συγκεντρώσουν τους φόρους και να επιβάλλουν την τάξη. Αν και υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις να αποτύχει αυτό το εγχείρημα -πολλές φυλές, θρησκείες και γλώσσες, παλαιές συνήθειες και πάνω από όλα ο ελληνοβουλγαρικός πόλεμος (Μάιος - Ιούλιος 1913)-, παραδόξως ο μηχανισμός λειτούργησε. Το εμπόλεμο έτος 1913 η Ελλάδα αποκόμισε από τη Μακεδονία τόσα έσοδα, όσα το οθωμανικό κράτος συγκέντρωνε σε ειρηνικές περιόδους.

Στην Αθήνα, από την πρώτη στιγμή, η ιδιότυπη αποκεντρωτική μηχανή που στήθηκε στη Θεσσαλονίκη θεωρήθηκε ως κάτι αναγκαίο αλλά οπωσδήποτε προσωρινό. Ακόμη και οι πιο φωτισμένοι συνεργάτες του Βενιζέλου θεωρούσαν την μηχανή αυτή σαν ένα «νεόπλασμα» που θα έπρεπε σύντομα να αφαιρεθεί².

Κανείς βέβαια δεν πίστευε ότι η διοίκηση της Μακεδονίας ήταν ζήτημα θεσμών και όχι προσώπων. Τους πρώτους μήνες ο Βενιζέλος έστειλε στη Θεσσαλονίκη ως αντιπρόσωπο της ελληνικής κυβέρνησης με ευρύτατες εξουσίες τον 47χρονο Υπουργό της Δικαιοσύνης Κωνσταντίνο Ρακτιβάν, λαμπρό νομικό με καταγωγή από τη Βέροια. Μετά από πέντε μήνες, όταν ο Ρακτιβάν απαίτησε να επιστρέψει στην Αθήνα, ιδρύθηκε η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας. Ο θεσμός της Γενικής Διοίκησης³ είχε εφαρμοστεί προηγουμένως με επιτυχία στην Κρήτη, με Γενικό Διοικητή τον Στέφανο Δραγούμη, πρώην Πρωθυπουργό, πολιτικό με μεγάλο κύρος⁴. Τον 72χρονο Δραγούμη, λοιπόν, τοποθέτησε ο Βενιζέλος και ως Γενικό Διοικητή Μακεδονίας, για να αξιοποιήσει την εμπειρία του από την Κρήτη. Ο Δραγούμης έμεινε στη Θεσσαλονίκη μόνο τρεις μήνες και έπειτα παραιτήθηκε. Τότε, ο Βενιζέλος έστειλε στη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας ένα πρόσωπο της απόλυτης εμπιστοσύνης του, τον Υπουργό των Εσωτερικών Εμμανουήλ Ρέπουλη, και ανέθεσε προσωρινά το Υπουργείο Εσωτερικών στον Ρακτιβάν⁵.

Ο 50χρονος δημοσιογράφος Ρέπουλης ήταν δεξιότεχνος στις πολιτικές ισορροπίες, γι' αυτό και ο Βενιζέλος τον διόριζε ως αντικαταστάτη του στην πρωθυπουργία οσάκις έλειπε στο εξωτερικό. Αλλά

δεν ήταν και θαυματοποιός. Τα προβλήματα που τον περιέβαλαν δεν είχαν τέλος. Δεν υπήρχε τομέας της καθημερινής ζωής που να μην εμφανίζει και μία δυσχέρεια. Η έλλειψη δραχμών στην καθημερινή ζωή ήταν έντονη. Οφειλόταν στην άρνηση της διεθνούς επιτροπής ελέγχου των δανειστών της Ελλάδας να της επιτρέψουν να εκδώσει χαρτονομίσματα για τις Νέες Χώρες, εκτός αν το κάλυπτε με χρυσό. Έτσι, η Ελλάδα ανεχόταν την κυκλοφορία των οθωμανικών νομισμάτων στις Νέες Χώρες, γεγονός που εξέθετε τους συναλλασσόμενους στις καθημερινές μεταβολές των ισοτιμιών τριών, στην πραγματικότητα, νομισμάτων: της δραχμής, της χρυσής τουρκικής λίρας και των ασημένιων οθωμανικών κερμάτων. Η κατάσταση ήταν καώδης.

Σοβαρότερη ήταν η αδυναμία εκατοντάδων επιχειρήσεων να εισπράξουν από τους πελάτες τους οφειλές από πωλήσεις επί πιστώσει· και αυτό διότι με την αλλαγή των συνόρων οι πελάτες τους βρίσκονταν τώρα στη σερβική ή τη βουλγαρική επικράτεια, ενώ οι πιστωτές στην ελληνική. Ακόμη σοβαρότερη ήταν η αδυναμία των κλωστηρίων να προμηθευτούν πρώτες ύλες. Μέχρι πριν από λίγο καιρό αγόραζαν βαμβάκι

από τα Άδανα της Μικράς Ασίας, κάτι που τώρα δεν το επέτρεπαν ούτε τα σύνορα, ούτε οι δασμοί, ούτε η περιορισμένη αγορά.

Κανείς σχεδόν από τους βιομήχανους της εποχής δεν ήταν μόνο βιομήχανος. Όλοι επιδίδονταν εξ ίσου δραστήρια και στο εμπόριο, από το οποίο αποκόμιζαν σημαντικά κέρδη. Αλλά τα νέα σύνορα δεν ευνοούσαν το εμπόριο που είχε αναπόφευκτα μειωθεί.

Οι βαμβαουργίες και οι νηματουργίες έδιναν το στίγμα τους στη Μακεδονία, σε αντίθεση προς την Παλαιά Ελλάδα, όπου επικρατούσαν οι αλευροβιομηχανίες. Είχε βέβαια και η Θεσσαλονίκη την αλευροβιομηχανία των Θρυλικών Αλλατίνη, εργοστάσιο υποδειγματικό -και όχι μόνο για τα μέτρα της Ανατολής-, που απασχολούσε κεφάλαια τριπλάσια από όσα οι δέκα νηματουργίες και οι τρεις υφαντουργίες της Θεσσαλονίκης μαζί. Μεγάλο μέρος των κερδών των Αλλατίνη προερχόταν από την εμπορία των αλεύρων, συχνά μεγαλύτερο και από το κέρδος της αλευροβιομηχανίας. Αλλά ο ιστορικός πυρήνας της μακεδονικής βιομηχανίας ήταν η περιοχή των Καταρρακτών, που με τις υδατοπτώσεις εξασφάλιζε φτηνή ενέργεια στη Βέροια, την Νάουσα και την Έδεσσα, ενώ οι θυγατέρες

Οι κυρίες των εύπορων οικογενειών της Θεσσαλονίκης υπηρέτησαν στα στρατιωτικά νοσοκομεία στην περίοδο των βαλκανικών πολέμων.

των πέριξ αγροτικών νοικοκυριών πρόσφεραν τα χέρια τους, δουλεύοντας 2 - 3 χρόνια η κάθε μία για να φτιάξει την προίκα της και να παντρευτεί πριν κλείσει τα 17 της χρόνια⁶. Οι Καταρράκτες ήταν το σημαντικότερο βιομηχανικό κέντρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κάτι που η παλαιά Ελλάδα δεν φαινόταν να συνειδητοποιεί και κυρίως να θέλει να αξιοποιήσει.

Από τη δεκαετία του 1870 οι βιομήχανοι των καταρακτών είχαν αρχίσει να προμηθεύονται εξαιρετικές μηχανές από αγγλικά εργοστάσια, είχαν οργανώσει την παραγωγή και είχαν πετύχει άριστη ποιότητα στα προϊόντα τους. Είχαν αποκτήσει κάποια εμπειρία συλλογικής οργάνωσης, όταν το 1907 ίδρυσαν το Φροντιστήριο του Μακεδονικού Νηματουργείου, για να οργανώσουν συλλογικά τις πωλήσεις των νημάτων τους. Δεν ήταν τυχαίο που τον Ιανουάριο του 1914 κλωστοϋφαντουργοί από τους Καταρράκτες και οι Αλλατίνη πήραν την πρωτοβουλία να αποκτήσει ο βιομηχανικός κόσμος της περιοχής συλλογική ταυτότητα.

15 Ιανουαρίου 1914: Η πρώτη συνάντηση

Η πρώτη συνάντηση έγινε στα γραφεία της Υφαντουργικής Εταιρείας «Ερια»⁷, στη Θεσσαλονίκη. Βρίσκονταν στην παλιά οδό Τσιμισκή. Ο δρόμος αυτός δεν υπάρχει πια, διότι καταργήθηκε με το νέο πολεοδομικό σχέδιο του Εμπραρ, εκτός από ένα μικρό κομμάτι του· το γνωρίζουμε σήμερα με τις ονομασίες

οδός Αγίου Μηνά και οδός Εδέσσης. Ξεκινούσε από την πλατεία Εμπορίου και έφτανε μέχρι το Λευκό Πύργο. Τα γραφεία της «Ερια» βρίσκονταν πίσω από το Λουτρό της Αγοράς. Ο οικοδεσπότης της συνάντησης ήταν ο πρόεδρος της εταιρείας. Ο 68χρονος Περικλής Χατζηπλάζαρος⁸, όπως ονομαζόταν, δεν ήταν ο συνηθισμένος τύπος βιομηχάνου. Κατείχε το αξίωμα του προέδρου όχι μόνο για τις μετοχές που κατείχε αλλά και για το σεβασμό που αισθάνονταν οι άλλοι προς το πρόσωπό του. Ήταν γόνος πλούσιας οικογένειας, ιδιοκτήτης γαιών και αστικών ακινήτων, καθώς και δεινός έμπορος. Το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών του είχε εμπιστευτεί τα καθήκοντα του επίτιμου (άμισθου) προξένου των ΗΠΑ για σαράντα ολόκληρα χρόνια. Φιλοξένησε στην έπαυλή του, μέχρι τη μοιραία μέρα της δολοφονίας του, τον Βασιλιά Γεώργιο, που εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη αμέσως μετά την είσοδο του ελληνικού στρατού. Οι υπηρεσίες του Περικλή Χατζηπλάζαρου προς την ελληνική κοινότητα της Θεσσαλονίκης - κυρίως σε ό,τι αφορούσε τα σχολεία - θα χρειάζονταν πολλές σελίδες για να καταγραφούν. Η εταιρεία του ήταν αντάξια του προέδρου της. Ήταν μια κάθετη μονάδα επεξεργασίας ερίου, από την αγορά του μαλλιού μέχρι το ύφασμα, με έδρα τη Νάουσα. Αρκετοί σημαντικοί κεφαλαιούχοι συμμετείχαν στην εταιρεία αλλά η ψυχή της ήταν ο 40χρονος Αθανάσιος Μακρής από τη Σιάτιστα, που έχοντας σταδιοδρομήσει στο εμπόριο κατείχε τη θέση του γενικού διευθυντή της. Ήταν και ο Μακρής παρών στη συνάντηση της οδού Τσιμισκή, από την οποία γεννήθηκε ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας.

Ο μητροπολιτικός ναός της Θεσσαλονίκης είχε καεί το 1890 και το 1914 τελείωνε η ανοικοδόμησή του. Το τρίτο πρόσωπο που καθόταν στο τραπέζι είχε δωρίσει την προηγούμενη μέρα στο Μητροπολίτη Γεννάδιο 40 χρυσές λίρες, για να αγοραστεί το ξύλινο τέμπλο του ναού. Σαράντα λίρες κέρδιζε μία φιλότιμη εργάτρια του εργοστασίου του μέσα σε ένα χρόνο. Αλλά ο Γρηγόριος Λόγγος, όπως λεγόταν, ήταν γνωστός για την προσήλωσή του στα θέσμια και τα πάτρια. Ήταν και εκείνος μέτοχος της Έρια αλλά την επιχειρηματική

Ο σιδηροδρομικός σταθμός πόλεως (ville), έναντι του σύγχρονου Δικαστικού Μεγάρου. Συλλογή Άγγελου Γ. Παπαϊωάννου

φήμη του την όφειλε στο βαμβακοκλωστήριο Λόγγου και Τουρπάλη, το παλαιότερο όλων των βιομηχανικών εγκαταστάσεων του οθωμανικού κράτους⁹, το οποίο είχε ιδρυθεί το 1874 στη Νάουσα και είχε χρησιμεύσει σαν σχολείο για όλες τις νεότερες βιομηχανίες¹⁰.

Από την πρωτοπόρο οικογένεια Τουρπάλη ένας κλάδος είχε εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη πριν από μερικά χρόνια και είχε ιδρύσει νηματοουργείο «με τέλεια εγκατάσταση», ενώ ταυτόχρονα έκανε εμπόριο νημάτων. Ο 42χρονος Βασίλειος Τουρπάλης, που εκπροσωπούσε αυτό τον κλάδο, ήταν το τέταρτο πρόσωπο στο τραπέζι.

Το πέμπτο πρόσωπο ήταν ο Θεόδωρος Δάνου, από το βαμβακοκλωστήριο Υίων Α. και Κ. Γκούτα και Καράτζα, το οποίο είχε ιδρυθεί στην Νάουσα το 1906. Στη Θεσσαλονίκη κατοικούσε στην οδό Β. Γεωργίου 55¹¹.

Το έκτο πρόσωπο ήταν ο 50χρονος Μιχαήλ Νούσιας από το Κρούσοβο, ένας από τους ιδιοκτήτες του ταυτώνυμου βυρσοδεψείου που είχε ιδρυθεί πριν από επτά χρόνια στη Θεσσαλονίκη και είχε χαρακτηριστεί ως το πλέον σύγχρονο στον τομέα του.

Το έβδομο πρόσωπο ήταν ο νεότερος όλων, μόλις 33 ετών, και είχε ήδη αποκτήσει τη φήμη του «οραματιστή». Ονομαζόταν Ηρακλής Χατζηδημούλας. Η μητέρα του προερχόταν από την οικογένεια Λόγγου και ο ίδιος είχε εκπαιδευτεί ως κλώστης σε νηματοουργείο των Λογγαίων. Το 1907 μαζί με τον αδελφό του Λυσίμαχο και τη ζάπλουτη οικογένεια Λάππα από την Αίγυπτο, είχαν ιδρύσει ένα μεγάλο νηματοουργείο βαμβακερών νημάτων στην Έδεσσα.

Η παρουσία του όγδοου προσώπου ήταν η μεγαλύτερη επιτυχία των υπολοίπων επτά. Ήταν ο θρυλικός Μωύς Μορπούργο: 54 ετών, διευθυντής της Ανώνυμης Βιομηχανικής Εταιρείας, εγγονός της Ραχήλ Αλλατίνη και δισέγγονος του ιδρυτή της δυναστείας, Λάζαρου Αλλατίνη (1776 - 1834). Πολύγλωσσος, ευφυής, ήταν ο κρίκος ανάμεσα σε πολλές και σημαντικές εταιρείες των Αλλατίνη στο Λονδίνο, το Παρίσι, τη Μασσαλία, τη Νότια Αφρική. Η εταιρεία του είχε κύκλο εργασιών ίσο με εκείνο όλων των νηματοουργείων και των κλωστηρίων μαζί.

Μιχαήλ Νούσιας, ιδιοκτήτης βυρσοδεψείου.
Από τα πρώτα μέλη του ΣΒΒΕ. Αρχείο Ρούπα & Χεκίμογλου

Νηματοουργείο Βασιλείου Τουρπάλη. Συλλογή Άγγελου Γ. Παπαϊωάννου

Αυτοί οι οκτώ άνθρωποι είχαν ελάχιστα κοινά μεταξύ τους. Στη Θεσσαλονίκη είχε γεννηθεί μόνο ο Μορπούργκο. Όλοι οι άλλοι προέρχονταν από την Κεντρική και Δυτική Μακεδονία. Αν εξαιρέσουμε τον Χατζηλάζαρο που είχε σπουδάσει στην Ελβετία και είχε συναναστραφεί τον Μορπούργκο και τα εξαδέλφια του σε πολυτελείς λέσχες της Θεσσαλονίκης, οι υπόλοιποι είχαν μεγαλώσει σε εργαστήρια και καταστήματα, είχαν ανατραφεί αυστηρά και ήταν ταυτισμένοι με τα εργοστάσιά τους. Τα είχαν προφυλάξει από την αρπακτικότητα των αξιωματούχων του χαμιντικού καθεστώτος, από τις εχθρικές διαθέσεις βουλγαρικής εξαρχίας, από τη μεγάλη διεθνή οικονομική κρίση του 1906 - 1907, από το κύμα πτωχεύσεων του 1911, από τους βαλκανικούς πολέμους. Τώρα αντιμετώπιζαν μία νέα κατάσταση, με συρρικνωμένες αγορές, ασταθές φορολογικό καθεστώς και προβληματικά δασμολόγια. Δεν ήταν κατάσταση καλή, έστω και αν οι εκπρόσωποι του ελληνικού κράτους προσπαθούσαν να τους εμψυχώσουν με υποσχέσεις για το μέλλον.

Στις συνθήκες αυτές, η ανάγκη για το συντονισμό των βιομηχανικών επιχειρήσεων ήταν έντονη και οι πρόσφατες ρυθμίσεις για τη φορολογία την είχαν καταστήσει ακόμη πιο αισθητή. Το πρακτικό που συντάχθηκε και υπογράφηκε στη συνάντηση της οδού Τσιμισκή κατέγραφε αυτήν την ανάγκη: Ο Σύνδεσμος που θα ιδρυόταν θα συντόνιζε τις κοινές ενέργειες για την υποστήριξη της εγχώριας βιομηχανίας, δηλαδή των βιομηχανιών που ήταν εγκατεστημένες στη Μακεδονία. Σκοπός του ήταν η ενίσχυση και υποστήριξη των «συμφερόντων της εγχωρίου βιομηχανίας». Όπως γίνεται συνήθως σε αυτές τις περιπτώσεις, μια επιτροπή ανέλαβε να ασχοληθεί με τα πρακτικά θέματα. Ο Αθανάσιος Μακρής, ο Ηρακλής Χατζηδημούλας και ο Θεόδωρος Δάνου ανέλαβαν να συντάξουν το καταστατικό του Συνδέσμου και να εγγράψουν νέα μέλη. Τα κατάφεραν θαυμάσια μέσα σε δύο μόλις εβδομάδες.

Κλωστήριο Σαΐάς, γωνία παραλίας και Αγίας Σοφίας. Οι ιδιοκτήτες διέθεταν «πρακτορεία στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στα Σκόπια και σε πολλές άλλες πόλεις. Διοχετεύουν παντού τα προϊόντα του μεγάλου βαμβακοκλωστηρίου τους». Οι μιναρέδες είναι της Αγίας Σοφίας και της Αχειροποιήτου.

Πρωταυτιών.

Οι υποφαινόμενοι Έργασιαρχαί συνθέσαντες σήμερον κή 15η Γαυοαρίον 1914 εν Δεσαφοτίω εν τώ Γραφίω της Υφανουργικής Εταιρίας Λαϊκής „Εργα“, κατόπι απαλλαγής ετέμερον απὸ της ἀπο μισοῦ ἐπιρρίας ἀπὸ ὑποστήριξιν της ἐγχωρίων βιομηχανίας, ἀποφασίσαντες καὶ ἀφείνηται εἰς τὴν ἰδρύσειν Λωματίων με ἔδραν τὴν Δεσαφοτίω, ὑπὸ τὴν ἰσονομίαν „ Ἐνδύματα Βιομηχανίας Κοινοβίου“, τοῦ ὁμοίου γενικῶς εὐνοῦν ἔσται ἡ ἐπιμέλειαι καὶ ὑποστήριξιν τῶν βιομηχανιῶν συμπεριόντων της ἐγχωρίων βιομηχανίας.

Καὶ ὁ ἀκατάδικαι εἰς τριμερῆ ἑσπεροσύν, ἀποσπομένην ἐν τῶν κ. κ. Α. Καυρῆ, Π. Καρμηλιμοῦκα καὶ Δ. Δάνον ἡ ἐόντας ἐκταμοῦ Καταστατικοῦ καὶ ἡ ἰσχυρῆ καὶ ἄλλων βιομηχανιῶν ὡς μετῶν τοῦ Λωματίων.

Ἐν Δεσαφοτίω κή 15η Γαυοαρίον 1914

Τὰ ἰδρύοντα τὸ Λωματίων μένη

Π. Ζ. Ζαφάρος
 Μωυσης Μορπούργου
 Π. Δάνον
 Α. Καυρῆ

Α. Μορπούργου
 Α. Καυρῆ
 Π. Δάνον
 Ν. Μ. Νικολαΐδης καὶ Α. Δ. Δ.

Η ιδρυτική πράξη του Συνδέσμου, με εννέα υπογραφές. Πρώτοι υπέγραψαν οι Περικλής Χατζηλαζάρου και Μωυσής Μορπούργου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

η αρχή

Το κατάστιχο

Ένας από τους τρεις, το πιθανότερο ο Μακρής, φρόντισε να στείλει κάποιον υπάλληλο να αγοράσει από το εκλεκτό χαρτοπωλείο και τυπογραφείο Καστρινάκη - Γεωργαντά, που βρισκόταν στην οδό Βενιζέλου, λίγο πιο πάνω από την Εγνατία, ένα κατάστιχο για τα πρακτικά του Συνδέσμου: Με πανόδετα, χοντρά εξώφυλλα, χαρτί γραφής 120 γραμμαρίων και διαστάσεις 23,5 X 30 εκατοστά. Αυτός που έδωσε την παραγγελία δεν αγόρασε απλώς ό,τι υπήρχε διαθέσιμο στο κατάστημα. Οι διαστάσεις αυτές δεν ήταν συνήθεις. Το κατάστιχο παραγγέλθηκε στα

Ο Αθανάσιος Μακρής,
από τους βασικούς ιδρυτές του Συνδέσμου.
Αρχειό Ρούπα & Χεκίμογλου

επιθυμητά μέτρα. Ήταν αρκετά φαρδύ για τήρηση πρακτικών και αρκετά κοντό για να μην είναι ογκώδης. Όταν το παρέλαβε, ο άγνωστός μας έγραψε με πένα, μιμούμενος τα τυπογραφικά στοιχεία τύπου Elzevier: Βιβλίων Πρακτικών Συνδέσμου Βιομηχανών Μακεδονίας 1914. Αυτό το κατάστιχο περιλαμβάνει τα πρακτικά του Συνδέσμου μέχρι το 1920 και τηρήθηκε, εκατό χρόνια τώρα, καθαρό και πλήρες. Χάρη σε αυτό - και σε εκείνους που το διέσωσαν - γράφονται οι γραμμές που ακολουθούν.

Κάποιοι από την τριμελή ομάδα συνέλαβε και το σήμα του Συνδέσμου, το οποίο περιγράφηκε στο καταστατικό και σύντομα αποτυπώθηκε σε σφραγίδα, ίσως από το ίδιο κατάστημα από το οποίο αγοράστηκε το κατάστιχο. Απεικόνιζε «άκμονα μετά διαβήτου και γνώμονος και άνωθεν αστέρα».

Το καταστατικό

Οι τρεις συντάκτες του καταστατικού είχαν πολύ συγκεκριμένη αντίληψη για το τι έπρεπε να κάνει ο Σύνδεσμος. Έπρεπε να μεριμνήσει για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα της βιομηχανίας στη Μακεδονία. Έπρεπε επίσης να επιδιώξει και να εξασφαλίσει προστατευτικά μέτρα και νομοθετήματα που θα βοηθούσαν την ανάπτυξη της βιομηχανίας στη Μακεδονία. Μέσα σε μια μόνο φράση οι σκαπανείς της μακεδονικής βιομηχανίας έθεσαν και πρόβαραν ένα πλαίσιο: Η οργάνωσή τους μπορούσε να αποτελέσει τον Σύνδεσμο κάθε ξεχωριστής βιομηχανίας με το κράτος και τους μηχανισμούς του.

Με ποια μέσα θα γινόταν αυτό; Μελετώντας τους κλάδους και συγκεντρώνοντας στοιχεία, δημοσιεύοντας εκθέσεις και εκδίδοντας δελτίο, διοργανώνοντας βιομηχανικές εκθέσεις και συνέδρια, ώστε να προβάλλονται τα βιομηχανικά προϊόντα, να συνάπτονται σχέσεις με τις ξένες αγορές, να διαφωτίζονται η κυβέρνηση και η βουλή. Ακόμη, η οργάνωση θα έπρεπε να ρυθμίζει τους όρους εργασίας με τρόπο που να διασφαλίζει τα αμοιβαία συμφέροντα εργοστασιαρχών και εργατών. Ήταν η εποχή που η εργατική οργάνωση Φεντερασιόν είχε αναπτύξει έντονη δράση και οι απεργίες ήταν πολύ συχνές στη Θεσσαλονίκη.

Αλλά ως πρώτο και κυριότερο μέσο οι συντάκτες έθεσαν τις συναντήσεις των μελών και τις απόψεις που θα αντάλλασσαν μεταξύ τους. Ο Σύνδεσμος επρόκειτο να παίξει το ρόλο του συλλογικού βιομηχάνου, που θα έκανε αυτό που ο κάθε ένας βιομήχανος μεμονωμένα δυσκολευόταν να κάνει.

Σε αυτή την ένωση μετείχαν πρώτα από όλα εταιρείες αλλά και πρόσωπα «αδιακρίτως εθνικότητας». Το όριο ήταν μόνο γεωγραφικό, η Μακεδονία. Μέλη μπορούσαν να γίνουν «εργοστασιάρχαι ή διευθυνταί ή σύμβουλοι» βιομηχανικών εταιρειών που έδρευαν στη Μακεδονία. Η επεξεργασία καπνού λογίστηκε ως κλάδος της βιομηχανίας, συνεπώς ευηρόσδεκτα ήταν και τα μέλη των εξαγωγικών εταιρειών καπνού.

Προσαρμογή του καταστατικού στον Νόμο 281/1914 περί σωματείων, λίγους μήνες μετά από την αρχική σύνταξή του.

Το καταστατικό περιέγραφε μια λεπτή σχέση ισορροπίας ανάμεσα σε εταιρείες διαφορετικής δυναμικότητας και σε πρόσωπα. Οι εταιρείες θα διέθεταν 3 - 18 ψήφους, αναλόγως του κεφαλαίου τους και της συνδρομής που θα κατέβαλαν. Αλλά κανείς δεν είχε το δικαίωμα να διαθέτει πάνω από έξι ψήφους. Συνεπώς, οι μεγαλύτερες εταιρείες θα έπρεπε να διαθέτουν πάνω από ένα αντιπρόσωπο στη συνέλευση.

Η ιδρυτική συνέλευση

Η ιδρυτική γενική συνέλευση του Συνδέσμου έγινε την Τετάρτη 29 Ιανουαρίου, μόλις δύο εβδομάδες από την πρώτη συνάντηση. Το πρακτικό δεν κατονομάζει τον τόπο αλλά οι εφημερίδες της ίδιας ημέρας αναγγέλλουν την αναβολή της προγραμματισμένης γενικής συνέλευσης των μετόχων της «Έρια», ένδειξη ότι η ιδρυτική συνέλευση πραγματοποιήθηκε στα γραφεία της εταιρείας αυτής. Παρέστησαν 14 εκπρόσωποι 11 εταιρειών, οι οποίοι αντιπροσώπευαν 141 από τις 273 ψήφους που προέβλεπε το καταστατικό. Οι εταιρείες ήταν οι: Έρια, Γρηγόριος Τσίτσος και Σία, Λόγγος και Τουρπάλης, Λάππας & Χατζηδημούλας, Γκούτας Καρατζίας, Ηρακλής Χατζηδημούλας & Σία (κανναβουργείο), Β. και Γ. Τουρπάλης, Σωσσίδης και Φαϊκ, Αθανάσιος Σωσσίδης, Αδελφοί Χατζηνικολάκη, Εργοστάσιον Ιούτης Τόρρες & Σία, Ζυθοποιείο Όλυμπος, Ζυθοποιία Νάουσα, και βέβαια η Ανώνυμος Εμπορική και Βιομηχανική Εταιρεία (Αλλατίνη). Ήταν, με άλλα λόγια, παρούσες οι σημαντικότερες επιχειρήσεις και βιομηχανικές προσωπικότητες του μακεδονικού χώρου.

Την εποχή εκείνη οι μεταποιοτικές επιχειρήσεις της Μακεδονίας δεν υπερέβαιναν τις τριάντα, ακόμη και αν στον ορισμό αυτό συμπεριλάβουμε βιοτεχνίες με 5 - 10 εργάτες¹². Συνεπώς, η συσπείρωση που είχε επιτευχθεί ήταν παραπάνω από ικανοποιητική.

Πρόεδρος εκλέχτηκε ο Περικλής Χατζηλάζαρος, ο οποίος δεν ήταν παρών στη συνέλευση, ίσως για λόγους λεπτότητας. Η εκλογή του ήταν αναμενόμενη, αν προσμετρηθεί το κύρος του και το γεγονός ότι είχε λάβει την πρωτοβουλία για την ίδρυση της οργάνωσης. Ήταν ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον κόσμο

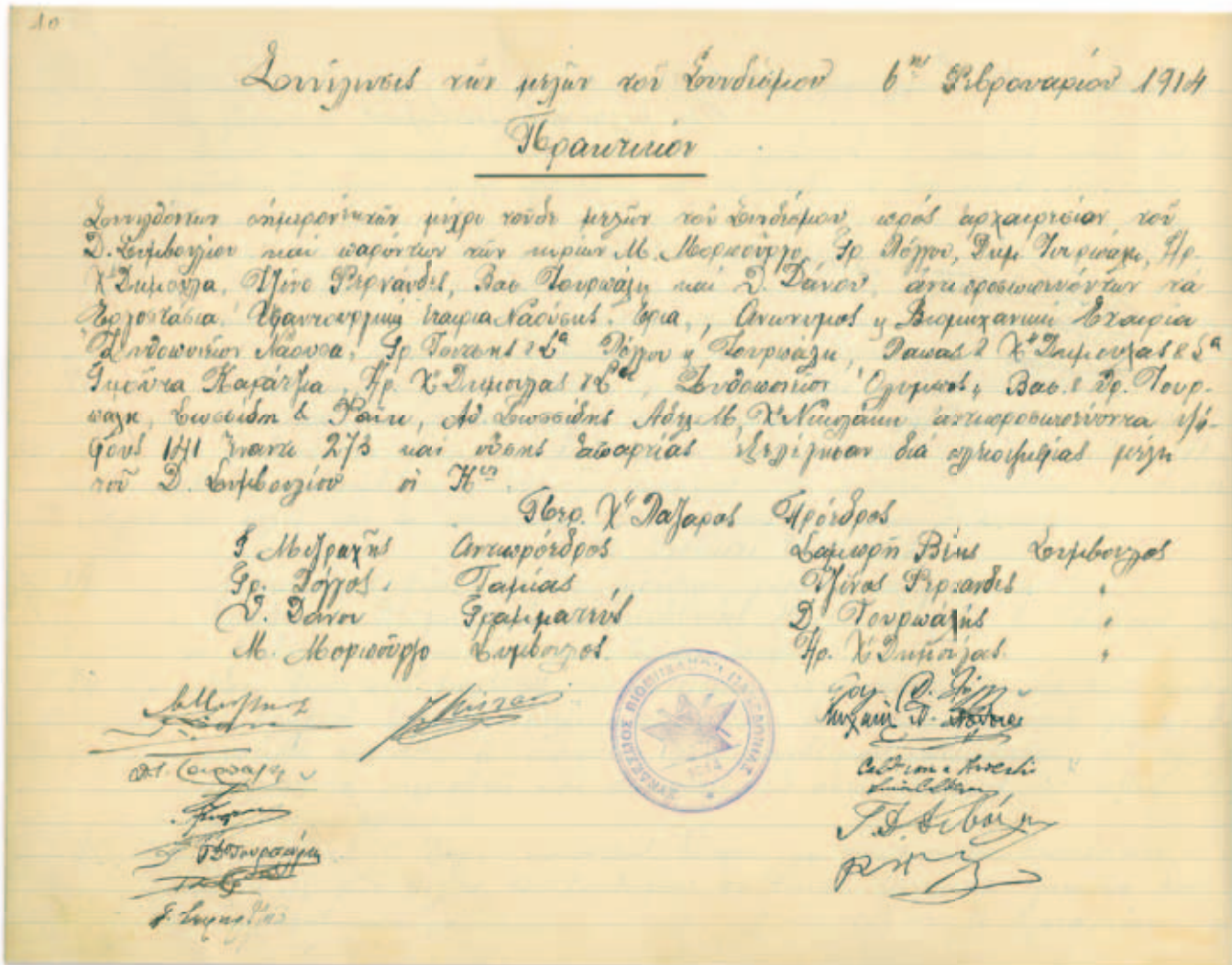
της Θεσσαλονίκης και σε εκείνον των Καταρακτών. Η εκλογή του αντιπροέδρου είχε εξ ίσου μεγάλη σημασία: Θα έπρεπε να προέρχεται από τη Θεσσαλονίκη και κατά προτίμηση από άλλο κλάδο, πλην της κλωστοϋφαντουργίας. Φυσιολογικά, θα έπρεπε να εκλεγεί ο Μωυσής Μορπούργος, ο οποίος ήταν παρών στη συνέλευση αλλά αυτός δεν έθεσε υποψηφιότητα. Παρών ήταν και ο Τζίνο Φερνάντεζ, γιος της Μύριαμ Αλλατίνη, εξάδελφος του Μορπούργου, συνιδιοκτήτης του εργοστασίου Ιούτης Τόρρες και Σία και της Ζυθοποιίας Όλυμπος αλλά και εκείνος δεν έθεσε υποψηφιότητα. Αντί γι' αυτούς εκλέχτηκε ως αντιπρόεδρος ο Ζοζέφ Μισραχή, της ζυθοποιίας Όλυμπος¹³. Ο Ζοζέφ Μισραχή, συγγενής εξ αγχιστείας των προηγούμενων, ενδιαφερόταν και για την κλωστοϋφαντουργία, διότι ήταν συνιδιοκτήτης της Nouvelle Filature, η οποία ήταν από τις μεγαλύτερες και πλέον σύγχρονες του είδους της αλλά είχε πάψει να λειτουργεί το 1912, καθώς οι διαδοχικές απεργίες και η αύξηση των ημερομισθίων στην περίοδο των Νεότουρκων είχαν καταστήσει απαγορευτικό το εργασιακό κόστος¹⁴. Από την άποψη αυτή, οι κλωστοϋφαντουργίες των Καταρακτών είχαν μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα. Γενικός γραμματέας εκλέχτηκε ο Θεόδωρος Δάνου.

Τα πρώτα οργανωτικά μέτρα

Μία εβδομάδα αργότερα, την Πέμπτη 6 Φεβρουαρίου 1914, και ενώ οι εφημερίδες ανήγγειλαν ότι ένας ταγματάρχης της χωροφυλακής είχε δημοσιεύσει αγορανομική απόφαση για τη διατίμηση της ζάχαρης, ενέργεια που καθυσάχασε το κοινό αλλά εξαφάνισε τη ζάχαρη από τα παντοπωλεία, συνήλθε το συμβούλιο και ασχολήθηκε με τα στοιχειώδη: ποιος θα «έτρεχε» την οργάνωση σε καθημερινή βάση και πού θα ήταν τα γραφεία της. Οι Τουρπάλης, Δάνου και Φερνάντεζ ανέλαβαν να εισηγηθούν στην επόμενη συνεδρίαση, που έγινε την Τρίτη 24 Φεβρουαρίου, μέσα σε ένα κλίμα όπου το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου μονοπωλούσε το ενδιαφέρον των πολιτικών αλλά και των καθημερινών ανθρώπων. Ως κατάλληλος γραμματέας υποδείχθηκε ένας απόφοιτος του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος κατείχε διδακτορικό τίτλο στις φυσικές επιστήμες

και είχε διδάξει Χημεία στο Ελληνικό Γυμνάσιο της Θεσσαλονίκης. Ονομαζόταν Δημήτριος Χατζόπουλος και κανείς, βέβαια, από εκείνους που τον επέλεξαν δεν μπορούσαν να διανοηθούν ότι η σχέση του νεαρού φυσικού με τον Σύνδεσμο θα ήταν σχέση ζωής. Ο μισθός με τον οποίο προσλήφθηκε, όμως, δείχνει ιδιαίτερη εκτίμηση στο πρόσωπό του. Η καθημερινή ζωή ήταν βέβαια ακριβή στη Θεσσαλονίκη αλλά και οι 350 δραχμές που ήταν ο μισθός του Χατζόπουλου αντιστοιχούσαν σε 14 χρυσές λίρες. Ο Δ. Χατζόπουλος ήταν ο συγγραφέας της δυσεύρετης μελέτης «Παραγωγή και βιομηχανία Μακεδονίας», η οποία δημοσιεύθηκε στο Δελτίο του Γραφείου Εργασίας Μακεδονίας το 1914¹⁵.

Τα γραφεία που επιλέχτηκαν για τη στέγαση του Συνδέσμου ήταν ανάλογα: Η μεγάλη κεντρική αίθουσα και ένα παράπλευρο δωμάτιο στην παλαιά οικία Αλλατίνη, «όπισθεν της Τραπέζης Θεσσαλονίκης». Το κτίριο υπάρχει ακόμη, σε κακή κατάσταση, μεταξύ των οδών Συγγρού, Βαλαωρίτου και Βηλαρά. Το ενοίκιο ήταν 2.000 δραχμές το χρόνο. Η εγκατάσταση αναγγέλθηκε επισήμως στις εφημερίδες: «Πάντες οι βιομηχανοί ή καπνεργοστασιάρχαι Μακεδονίας οι βουλόμενοι να εγγραφώσιν ως μέλη του Συνδέσμου ή να ζητήσωσιν οιαδήποτε πληροφορίαν κ.λπ. παρακαλούνται να απευθύνονται εις την ως άνω διεύθυνσιν»¹⁶. Ήταν κάτι σαν παιχνίδι της τύχης, ότι ο Σύνδεσμος των

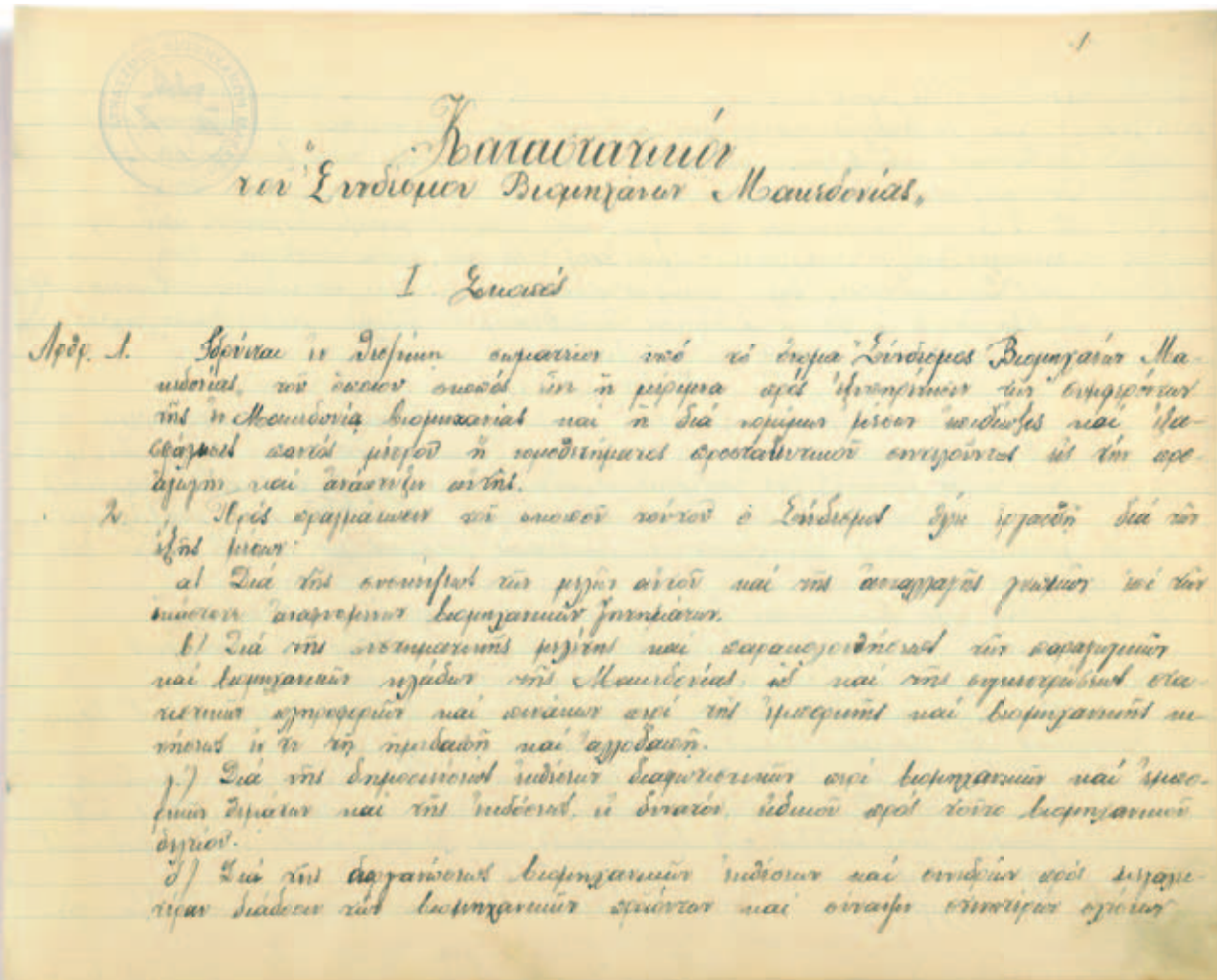
Η πρώτη συνέλευση, Πέμπτη 6 Φεβρουαρίου 1914. Ποιός θα «τρέχει» την οργάνωση;

βιομηχάνων θα στεγαζόταν στο παλαιό σαλόνι των Αλλατίνη, που είχε γνωρίσει τόσες δόξες, την εποχή που οι ιδιοκτήτες του δημιουργούσαν τη σημαντικότερη αλευροποιία στην Ανατολή. Μερικούς μήνες αργότερα, όταν φάνηκε ότι οι εισπράξεις του Συνδέσμου από τις εισφορές των μελών του δεν ήταν τόσο υψηλές όσο εκτιμήθηκε στην αρχή, αποφασίστηκε η υπενοίκιαση των γραφείων στον Κτηματικό Σύνδεσμο για να πραγματοποιεί τις συνεδριάσεις του, έναντι 800 δραχμών ετησίως¹⁷. Ο Κτηματικός Σύνδεσμος είχε μόλις ιδρυθεί και αρκετά από τα μέλη του είχαν άμεση σχέση με το βιομηχανικό κόσμο¹⁸.

Η εκπροσώπηση στην Αθήνα

Από τις πρώτες εβδομάδες της λειτουργίας του Συνδέσμου έγινε αντιληπτό ότι υπήρχε ανάγκη

κάποιου Συνδέσμου με τη Βουλή, προκειμένου να υπάρχει πληροφόρηση για την νομοθετική κίνηση (δεν υπήρχαν ακόμη Μακεδόνες βουλευτές). Έτσι, με εισήγηση του Η. Χατζηδημούλα έγινε βολιδοσκόπηση στο βουλευτή Αχαΐας Σπήλιο Αγαπτό, ο οποίος ήταν πολιτικός μηχανικός, «διαμείνας ενταύθα εις την υπηρεσίαν των δημοσίων έργων και γνωρίζων την ενταύθα βιομηχανία», να αντιπροσωπεύει τον Σύνδεσμο στην Αθήνα «παρά τοις Υπουργείοις, τη βουλή και τη κυβερνήσει εν γένει περί επιτυχίας των δικαίων αιτημάτων του Συνδέσμου»¹⁹. Πράγματι, ο Αγαπτός, «βουλευτής κυβερνητικός» Αχαΐας, που ως έφεδρος αξιωματικός είχε υπηρετήσει στη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας και γνώριζε τα θέματα της βιομηχανίας, δέχτηκε την πρόταση. Με δαπάνη του Συνδέσμου προσέλαβε νεαρό υπάλληλο με αμοιβή

30 δραχμές το μήνα για την υπηρεσία στα υπουργεία κ.λπ.²⁰ Ο Σπήλιος Αγαππτός (1877 - 1943) υπήρξε σημαντική προσωπικότητα του τεχνικού κόσμου και έγραψε συγγράμματα σχετικά με την πολεοδομία²¹.

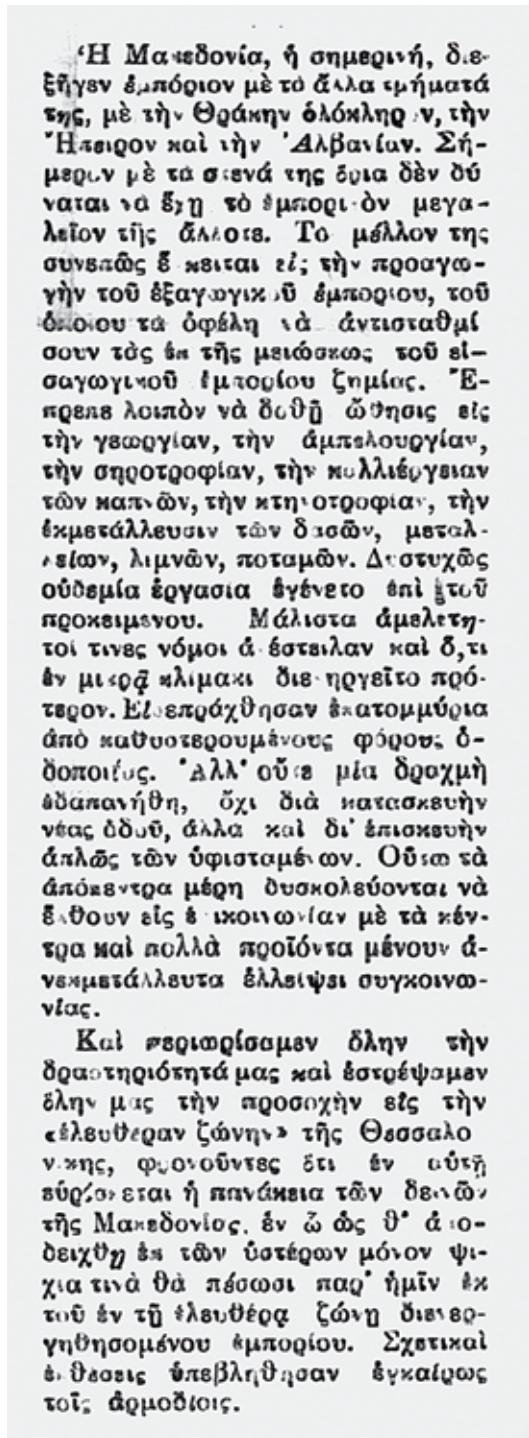
Το καλοκαίρι του 1915, αφού είχαν προηγηθεί οι εκλογές του Μαΐου που έστειλαν εκπροσώπους της Μακεδονίας στη Βουλή, ο Σύνδεσμος αποφάσισε να ζητήσει από τους βουλευτές Δίγκα, Μπούσιο, Πλατσούκα και Αλεξανδρίδη «να υποστηρίξουν τα συμφέροντα της βιομηχανίας εν τη βουλή και εν τη κυβερνήσει»²². Παρ' όλα αυτά, η συνεργασία με τον Αγαππτό συνεχίστηκε.

Τα πρώτα αιτήματα

Τα πρώτα αιτήματα στην ιστορία του Συνδέσμου διατυπώθηκαν με εισήγηση του Μωυσή Μορπούργου και αφορούσαν την εξομοίωση με τα εργοστάσια της Παλαιάς Ελλάδας ως προς την ατέλεια εισαγωγής (α) κάρβουνου, (β) μηχανημάτων και πρώτων υλών. Για το πρώτο θέμα αποφασίστηκε να υποβληθεί αμέσως τηλεγραφικό αίτημα στο Υπουργείο Οικονομικών. Για το δεύτερο θέμα, το οποίο ήταν και πιο σύνθετο, αποφασίστηκε να γίνει πρώτα προφορική κρούση στον Γεώργιο Κοφινά, διευθυντή του Υπουργείου, ο οποίος είχε υπηρετήσει στη Θεσσαλονίκη, ήταν γνωστός στις επιχειρήσεις [6 Μαρτίου 1914], και ασκούσε επιρροή στον Υπουργό Αλ. Διομήδη. Δεν ήταν πάντως ιδιαίτερα συμπαθής στον Τύπο, διότι θεωρήθηκε ως ο εισηγητής της διατήρησης διαφορετικού δασμολογίου μεταξύ Νέας και Παλαιάς Ελλάδας²³.

Οι εν Αθήναις

Στην Αθήνα είχε συσταθεί από το 1907 «Σύνδεσμος Βιομηχάνων και Βιοτεχνών»²⁴, ο οποίος είχε μαζικό χαρακτήρα²⁵, αφενός διότι ενέγραφε ως μέλη άτομα και όχι επιχειρήσεις αφετέρου διότι δεν περιοριζόταν στη βιομηχανία. Ο εν λόγω σύλλογος απέστειλε «έκκληση» για κοινή δράση προς τον νεότευκτον Σύνδεσμο της Μακεδονίας, στην οποία οι Μακεδόνες απάντησαν με ευχές για επικοινωνία και συνεργασία²⁶. Στη διάρκεια ενός ταξιδιού του στην Αθήνα

Εφημερίδα Μακεδονία, 19.4.1914: Ενώ το Δημόσιο εισέπραξε πολλά από τη Μακεδονία, δεν δαπάνησε τίποτε για τις εγχώριες ανάγκες. Το «περιφερειακό πρόβλημα» στις αρχές του.

ο Ηρακλής Χατζηδημούλας ήρθε σε προσωπική επικοινωνία με τον σύλλογο των Αθηνών και παρακολούθησε τη γενική συνέλευσή του²⁷. Επακολούθησε νέα πρόσκληση από την αθηναϊκή οργάνωση προς τον ΣΒΜ για να εγγραφεί ως «επίκουρον μέλος» αλλά ο ΣΒΜ απάντησε ότι ήταν διαφορετικά οργανωμένος, διότι συμμετείχαν σε αυτόν εργοστάσια και όχι πρόσωπα²⁸.

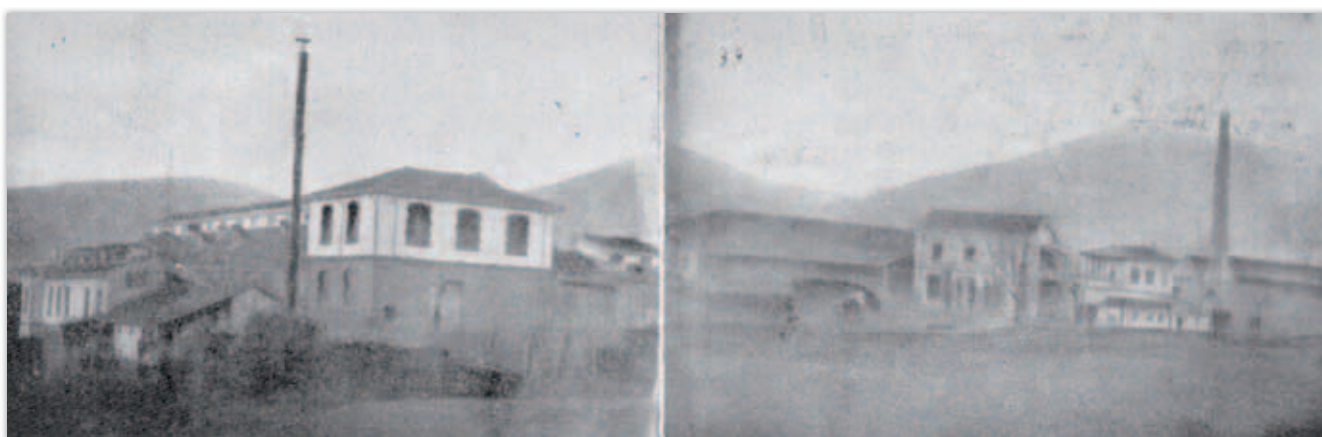
Προσαρμογή του καταστατικού στο νόμο περί σωματείων

Μερικούς μήνες μετά τη σύσταση του Συνδέσμου, μεταβλήθηκε η νομοθεσία περί σωματείων, με την έκδοση του νόμου 281/1914²⁹. Ο νόμος τέθηκε σε ισχύ από 1η Ιανουαρίου 1915 δίνοντας προθεσμία για αναπροσαρμογή των καταστατικών των υφιστάμενων σωματείων, ώστε να ανταποκρίνονται προς τις προδιαγραφές του νόμου. Έτσι, ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων, μόλις λίγους μήνες μετά τη σύστασή του καταστατικού του, βρέθηκε στην ανάγκη να το αναπροσαρμόσει, για τυπικούς λόγους. Υπήρχαν όμως και ουσιαστικοί λόγοι, οι οποίοι θα καθιστούσαν χρήσιμη την τροποποίηση του καταστατικού:

Η ρύθμιση που καθόριζε τις εισφορές κάθε εταιρείας ήταν δίκαιη, διότι επιβάρυνε με μεγαλύτερα ποσά τις μεγάλες εταιρείες αλλά ταυτοχρόνως λειτουργούσε ανασταλτικά στη συμμετοχή ορισμένων από αυτές. Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Συνδέσμου το ζήτημα των εισφορών απασχόλησε τις περισσότερες συνελεύσεις.

Φορολογική εξομοίωση με την Παλαιά Ελλάδα

Οι ατυχείς κινήσεις του Υπουργείου Οικονομικών επί του φορολογικού καθεστώτος των Νέων Χωρών είχαν προκαλέσει δυσάρεστη κατάσταση στην αγορά, που εξελίχθηκε σε χάος μέσα στο Μάρτιο. Την κατάσταση αυτή, που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο ΣΒΜ, περιγράφει άρθρο στον Τύπο με τίτλο: «Η καταστροφή της Βιομηχανίας εν Μακεδονία»: «Είναι η καταστροφή αυτή γεγονός, το οποίον ούτε οι τυφλοί πλέον δεν ημπορούν να αρνηθούν. Αφ' ότου εφηρμόσθη παρ' ημίν το νέον τελωνειακόν δασμολόγιον, εβροντοφωνήσαμεν κατ' επανάληψιν ότι η εγχώριος βιομηχανία καταστρέφεται (...) ότι με το διαφορικόν δασμολόγιον της Παλαιάς και της Νέας Ελλάδος, η βιομηχανία και η βιοτεχνία ακόμη της Θεσσαλονίκης υφίσταται κλονισμόν τρομερόν (...) καταδικάζεται εις τον εκ μαρασμού θάνατον (...) όλη η βιομηχανία η οποία ως κινητήριο δύναμιν είχε το πετρέλαιον εξημιώθη τρομακτικώς (...) η βιομηχανία των ζαχαρωτών επλήγη εις τα καίρια, διότι η κυβέρνησις εφορολόγησε βαρύτατα την ζάχαριν και μόνον με 15% τα είδη ζαχαροπλαστικής (...) η βιοτεχνία των υποδημάτων ενεκρώθη, διότι τα δέρματα φορολογούνται με βαρύν δασμόν (...) οι αλευρόμυλοι ανέστειλαν τας εργασίας των, διότι ο σίτος φορολογείται βαρύτερον του αλεύρου, ενώ εις την Παλαιάν Ελλάδα συμβαίνει το αντίθετον (...) παρουσιάζεται ως επικείμενον το κλείσιμον τριών εργοστασίων σάπωνος, διότι αι πρώται ύλαι φορολογούνται, καθ' ον χρόνον ο σάπων εισάγεται με 15%».

Η βιομηχανία «Εργάνη», του Αθανάσιου Μακρή, μετέπειτα «Υφανέτ». Αρχείο Ρούπα & Χεκίμογλου

Η κατάσταση αυτή είχε βέβαια χαμένους αλλά και κερδισμένους. Η αντιμετώπισή της χρειαζόταν ιδιαίτερη προσοχή και ευαισθησία. Ο Σύνδεσμος υιοθέτησε τη μετριοπαθή θέση της σταδιακής εξομοίωσης της Νέας με την Παλαιά Ελλάδα και αποφάσισε να συντάξει και να στείλει έκθεση προς την κυβέρνηση για να υιοθετήσει στη Μακεδονία μέτρα ανάλογα προς τα κρατούντα στην Παλαιά Ελλάδα³⁰.

Αλλά ενώ ετοιμάζονταν αυτά, στις 3 Απριλίου δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο νόμος 200 «περί συμπληρώσεως και τροποποιήσεως κλάσεών τινων και άλλων διατάξεων του τελωνιακού δασμολογίου», με τον οποίο «αι διά του εν ισχύι δασμολογίου παρεχόμεναι ατέλεια επικτείνονται και εις τας προσαρτηθείσας νέας Χώρας επί των κάτωθι ειδών (...) αι λοιπαί ατέλεια δύνανται να επεκταθώσι (...) τα ατελώς εις Ελλάδα εισαγόμενα είδη και μη περιλαμβανόμενα εις την άνω κατηγορίαν, μεταφερόμενα εκ της παλαιάς Ελλάδος εις τας προσαρτηθείσας χώρας καταβάλλουσιν τον εκεί ισχύοντα δασμόν» (άρθρο 3).

Ζητήματα προκάλεσε και το άρθρο 9, το οποίο χώριζε την Ελλάδα σε δύο δασμολογικές περιφέρειες. Τα «εισαγόμενα» στην Παλαιά Ελλάδα από τις Νέες Χώρες θα είχαν ατέλεια μόνο αν γνωμάτευε σχετικά κάποια κρατική επιτροπή. Διαφορετικά, θα επιβαρύνονταν με δασμούς, σαν να προέρχονταν από το εξωτερικό.

Στις 11 Απριλίου η Εφημερίδα της Κυβερνήσεως είχε φτάσει και στη Θεσσαλονίκη και το νομοθετικό τερατούργημα έγινε γνωστό στις λεπτομέρειές του. Αμέσως συγκλήθηκε επείγουσα σύσκεψη των νηματοουργείων, που θίγονταν ιδιαίτερα, διότι τα είδη που ενδιέφεραν τον κλάδο και απαλλάσσονταν από δασμούς στην Νότια Ελλάδα δεν απαλλάσσονται στη Βόρεια. Θα έπρεπε να κινηθεί διαδικασία, για να συγκληθεί ειδική επιτροπή και να τα συμπεριλάβει στην ατέλεια. Το ίδιο ίσχυε και για την κάνναβη, που ενδιέφερε τα κανναβουργεία. Ο Δ. Χατζόπουλος είχε ήδη ετοιμάσει ένα υπόμνημα. Αποφασίστηκε να μην ταχυδρομηθεί αλλά να παρουσιαστεί διά ζώσης στον Πρωθυπουργό, ο οποίος επρόκειτο να επισκεφτεί τη Μακεδονία³¹.

Ο Αθανάσιος Μακρής, εκτός από τις βιομηχανικές, ανέπτυξε και εμπορικές δραστηριότητες.

Νηματοουργείο Λάππα @ Χατζηδημούλα στην Έδεσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

οι πρωτιές**Το πρώτο υπόμνημα προς Πρωθυπουργό**

Ο Βενιζέλος έφτασε στη Θεσσαλονίκη στις 19 Απριλίου 1914, μαζί με τον νέο γενικό διοικητή Θεμιστοκλή Σοφούλη. Σε ηλικία 50 ετών, ο υφηγητής της Αρχαιολογίας Σοφούλης είχε ήδη διακριθεί στο ενωτικό κίνημα της Σάμου με την Ελλάδα. Τον Πρωθυπουργό συνόδευαν επίσης ο Ρέπουλης, που είχε επανέλθει στα καθήκοντά του στο Υπουργείο Εσωτερικών, καθώς και ο Ρακτιβάν, που εξακολουθούσε να είναι Υπουργός Δικαιοσύνης. Κατέλυσαν στο παραλιακό ξενοδοχείο «Σπλέντιτ», στη μεγάλη αίθουσα του οποίου πραγματοποίησαν τις συνεργασίες τους. Την ίδια μέρα της άφιξης των επισήμων παραδόθηκε στο Βενιζέλο το υπόμνημα του Συνδέσμου³². Ο Πρωθυπουργός δέχθηκε την αντιπροσωπεία των βιομηχάνων «ευμενέστατα» και υποσχέθηκε ότι θα λάβει προστατευτικά μέτρα για τη μακεδονική βιομηχανία. «Συνεχάρη μάλιστα το επιχειρηματικόν πνεύμα του ενταύθα βιομηχανικού κόσμου, διότι με δασμόν τελωνειακόν μόνον 11% επί τουρκικής διοικήσεως κατορθώθη να αναπτυχθή βιομηχανία άνευ άλλης προστασίας»³³.

«Τα αυτά υπεσχέθη ο κ. Πρωθυπουργός και μετά τινος ημέρας κατά την εις Νάουσαν επίσκεψίν του, καθ' ην υπεδέχθησαν αυτόν οι διευθύνοντες τα εκεί εργοστάσια, μέλη του ημετέρου Συνδέσμου, μεταβάιντες εντεύθεν επίτηδες, εν τω προσφερθέντι μάλιστα γεύματι των βιομηχάνων Ναούσης συνέταξε τηλεγράφημα προς τον κ. Υπουργόν των Οικονομικών όπως άρη παντός τελωνειακού δασμού τα εκ της Νέας

Ελλάδος βιομηχανικά προϊόντα όσα και προ της επικυρώσεως του νόμου εισήρχοντο ατελώς τόσο εις τα τελωνεία πρώτης τάξεως, όσον και εις τα υποτελωνεία», σύμφωνα με ενημέρωση που έγινε στα μέλη του Συνδέσμου στις 8 Μαΐου. «Ούτω διά των ενεργειών του Συνδέσμου κατορθώθη να εισάγονται ατελώς τα προϊόντα των νέων χωρών εις την παλαιάν»³⁴.

Το πλήρες κείμενο του υπομνήματος δημοσιεύθηκε στον τοπικό Τύπο, φυσικά μετά την επίδοσή του στον Πρωθυπουργό³⁵.

Σε ό,τι αφορά τα υπόλοιπα σημεία του υπομνήματος ο Βενιζέλος δεν δεσμεύθηκε και γι' αυτό ο Σύνδεσμος απέστειλε μακροσκελές τηλεγράφημα. Τα κυριότερα σημεία του ήταν τα εξής:

Δασμοί: Ατέλεια εισαγομένων καυσίμων και γαιανθράκων προοριζομένων δι' εργοστάσια. Επιστροφή πρόσθετου φόρου κατανάλωσης 15 % επί του ζύθου όταν αυτός εξάγεται σε άλλες χώρες. Επιστροφή δασμού ζαχάρεως, όταν μεταποιείται σε λουκούμια και είδη ζαχαροπλαστικής και δεν αποστέλλεται στο εξωτερικό. Αύξηση του εισαγωγικού δασμού επί των υφασμάτων για να αναπτυχθεί η εγχώριος βιομηχανία. Με προτροπή του Νικόλαου Καζάση ζητήθηκε και η απαλλαγή των υφασμάτων από το δημοτικό φόρο.

Στα μέσα Μαΐου ο Σύνδεσμος έλαβε τηλεγράφημα του πρωθυπουργού ότι τα αιτήματα του έγιναν δεκτά, εκτός από την αύξηση των δασμών στα εισαγόμενα υφάσματα. «Η αποδοχή αύτη των αιτημάτων του Συνδέσμου θεωρείται ως καλή απαρχή επιτυχίας εις τας ενεργείας του Συνδέσμου», δήλωσε ο Χατζηλαζάρου³⁶.

Οι επαφές με άλλες δημόσιες αρχές

Ο Σύνδεσμος αποφάσισε επίσης να ονομάσει επίτιμο μέλος του τον Γεώργιο Κοφινά για τις ευνοϊκές εισηγήσεις του και για τις μελέτες του σχετικά με τη μακεδονική βιομηχανία. Ακόμη, αποφάσισε επιτροπή αποτελούμενη από τους Μισραχή, Τουρπάλη και Χατζόπουλο να επισκεφτούν τον Σοφούλη και να του ευχηθούν για την ανάληψη του νέου αξιώματός του³⁷. Ο νέος γενικός διοικητής υποσχέθηκε τη συνδρομή του για την ενίσχυση της βιομηχανίας στη Μακεδονία. Δήλωσε,

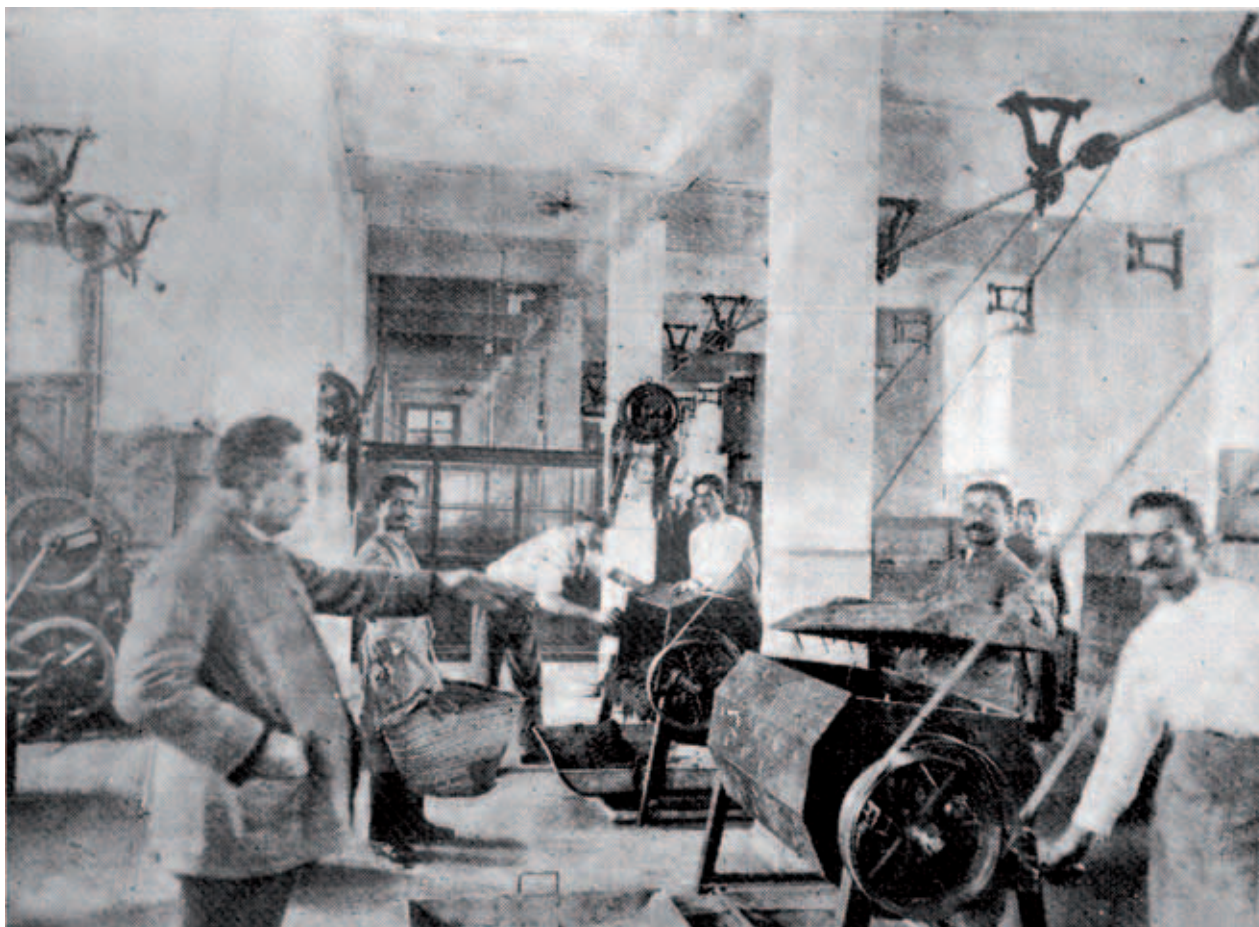
μάλιστα, ότι είχε συστήσει νομαρχιακά συμβούλια, «ίνα λαμβάνη αμέσως γνώσιν των αναγκών του τόπου και ελπίζει ότι διά του θεσμού τούτου πολλά τα καλά θέλουσι προκύψη με την οικονομικήν και βιομηχανικήν ανάπτυξιν της Μακεδονίας»³⁸.

Επίσης, επιτροπή αποτελούμενη από τους Ζ. Μισραχή και Δ. Τουρπάλη επέδωσε υπόμνημα στο δήμαρχο σχετικά με τους δημοτικούς φόρους που βάρυναν τη βιομηχανία³⁹.

Προσέλκυση νέων μελών

Είχαν περάσει μόλις τέσσερις μήνες από την ίδρυση του Συνδέσμου και, μετά την επαφή με τον Πρωθυπουργό, η Διοίκησή του είχε ήδη να επιδείξει μια σημαντική νίκη. Στη δεύτερη Γενική Συνέλευση (31 Μαΐου 1914) παρευρέθηκαν 18 εκπρόσωποι εταιρειών: Π. Χατζηλαζάρου, Δ. Τουρπάλης, Γρηγ. Λόγγος,

Ζ. Μισραχή, Κ. Πλατσούκας, Θ. Δάνου, Γ. Διβολής, Μ. Νούσιας, Κ. Λάππας, Τ. Βάρδας, Αθ. Μακρής, Δ. Σεφερτζής, Ε. Φέδι, Γκατένιο, Γ. Τουρπάλης, Ι. Καλδερών, Π. Κύρτσος, Άγγ. Τρομπέττας. Η Συνέλευση απασχολήθηκε με τη διεύρυνση του Συνδέσμου. Ο Η. Χατζηδημούλας είχε γοπτευθεί από το πρότυπο του εν Αθήναις Συνδέσμου και είχε υποβάλει την πρόταση να διευρυνθεί και ο Μακεδονικός Σύνδεσμος με εμπορικές και τραπεζιτικές επιχειρήσεις, διότι τα μέλη του ήταν σχετικά λίγα και περιορίζονταν στον στενό «βιομηχανικό κύκλο των εργοστασίων μόνον»⁴⁰. Πράγματι, η συνέλευση αποφάσισε να γίνονται δεκτά ως επίκουρα μέλη πάντες οι βιοτέχνες, έμποροι, τραπεζίτες και εν γένει ενδιαφερόμενοι διά την βιομηχανίαν και το εμπόριον, επιστήμονες, κτηματίαι κ.λπ.». Δικαίωμα εκλέγειν όμως θα υπήρχε μόνο για τις εμπορικές επωνυμίες.

Μηχανήματα τριβής καπνού. Γ. Χατζηϊωάννου. Λεύκωμα Εκατονταετηρίδας

Ένα άλλο, παρεμφερές ζήτημα, αφορούσε την προσέλκυση των καπνεργοστασίων στον Σύνδεσμο. Η ηγεσία του Συνδέσμου προσπάθησε να ενσωματώσει τον κλάδο των καπνών, λόγω της μεγάλης σημασίας του τελευταίου. Από την πλευρά τους, οι καπνεμπορικές εταιρείες (οι οποίες έκαναν και κάποια επεξεργασία του καπνού πριν τον εξάγουν) διατήρησαν επιφυλακτική στάση. Στο πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο εκλέχτηκε ως σύμβουλος ο Σαμπρή μπέης, ο οποίος όμως σύντομα παραιτήθηκε από τη θέση του συμβούλου. Το συμβούλιο έσπευσε να τον αντικαταστήσει με τον επίσης καπνέμπορο Ικμπάλ εφένδη, σύμφωνα με το άρθρο 21 του καταστατικού: Παν μέλος παραιτούμενον αντικαθίσταται υπό των επιλαχόντων (6 Μαρτίου 1914). Οι προσπάθειες να εγγραφούν και οι καπνεμπορικές εταιρείες στον Σύνδεσμο ήταν συνεχείς και απασχόλησαν όλες τις επόμενες συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου στη διάρκεια του 1914. Η ανταπόκρισή όμως δεν ήταν θετική. Ο Χασάν Ακίφ, ένας από τους μεγαλύτερους καπνεμπόρους της Θεσσαλονίκης, δήλωσε με επιστολή του ότι αδυνατούσε να συμμετάσχει στον Σύνδεσμο, διότι δεν υπήρχε στο καταστατικό του κάποιο ενδιαφέρον για τις δικές

του εργασίες. Ο οίκος Herzog απάντησε σε προφορική κρούση του Δ. Χατζόπουλου ότι η ετήσια εισφορά προς τον Σύνδεσμο ήταν πολύ υψηλή και επομένως αδυνατούσε να δεχθεί την πρόταση να γίνει μέλος του. Αυτή η επιφύλαξη είχε θεωρηθεί δικαιολογημένη από το διοικητικό συμβούλιο, το οποίο είχε αποφασίσει να προτείνει στη γενική συνέλευση να ελαττωθεί στο ήμισυ η εισφορά των καπνεμπορικών εταιρειών⁴¹. Η συνέλευση έκρινε ότι η διαβάθμιση των εισφορών θα ίσχυε μόνο για τα εργοστάσια. Οι καπνεμπορικές θα πλήρωναν το ήμισυ και επιπλέον θα επέλεγαν την κλίμακα στην οποία κατατάσσονταν.

Στη συνέχεια, το συμβούλιο αποφάσισε να περιοδεύσει ο Δ. Χατζόπουλος στην περιφέρεια Καβάλας, Δράμας, Σερρών⁴² και να μελετήσει το ζήτημα της καπνοπαραγωγής και των καπνεργοστασίων, με σκοπό να εγγράψει νέα μέλη στον Σύνδεσμο. Επρόκειτο να εφαρμοστεί ο νόμος για την φορολογία του καπνού δια ταινιών και ο Σύνδεσμος εκτιμούσε ότι θα δημιουργούνταν «πολλά καπνεργοστάσια σιγαρέττων». Επίσης, αποφασίστηκε να συσταθεί τοπική επιτροπή καπνεμπόρων του Συνδέσμου, εν όψει της επικείμενης εφαρμογής του νόμου από 1ης Ιουλίου⁴³.

Ο Περικλής Χατζηλαζάρου
(στο μέσον) και ο Κλέων
Χατζηλαζάρου (στα δεξιά).
Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο
Μακεδονίας-Θράκης

Το Νοέμβριο του 1914 είχε πλέον καταρτιστεί σχέδιο συμφωνίας με τους καπνεμπόρους για την ενσωμάτωσή τους στον Σύνδεσμο. Οι καπνέμποροι θα εγγράφονταν ως επίκουρα μέλη. Θα είχαν αυτοτελή επιτροπή που θα πραγματοποιούσε κοινές συνεδριάσεις με το Διοικητικό Συμβούλιο για τα ειδικά θέματα του κλάδου. Επίσης, δύο καπνέμποροι θα συμμετείχαν στο συμβούλιο⁴⁴. Το σχέδιο αυτό επικυρώθηκε στην τρίτη γενική συνέλευση του Συνδέσμου που έγινε στις 8.3.1915.

Ο έρανος

Στην γενική συνέλευση της 31^{ης} Μαΐου 1914 έγινε συζήτηση για τον έρανο που πραγματοποιούνταν εκείνο τον καιρό για τον ελληνικό πολεμικό στόλο. Ο Σύνδεσμος είχε γίνει αποδέκτης του αιτήματος για ουσιαστική συμμετοχή των μελών του στον έρανο. Το Διοικητικό Συμβούλιο παρέπεμψε το θέμα στη γενική συνέλευση. Ο Χατζηλαζάρου δήλωσε ότι η ενίσχυση του εράνου αποτελούσε υποχρέωση των βιομηχάνων για τη διατήρηση της ειρήνης και συνεπώς της δυνατότητάς τους να λειτουργούν ήσυχα. Ο Μισραχή αντέτεινε ότι οι βιομήχανοι ξένης υπηκοότητας θα είχαν κάποια δυσκολία να αποδεχτούν τη συμμετοχή και ο Χατζηλαζάρου ανταπάντησε ότι όσοι είχαν εργοστάσια στην Ελλάδα τελούσαν υπό την προστασία της ελληνικής πολιτείας και θα έπρεπε να σέβονται αυτή τη θέση.

Το πρώτο αίτημα για παροχή βοήθειας σε τρίτους

Το πρώτο αίτημα που έλαβε ο Σύνδεσμος για να βοηθήσει μη βιομηχανικό φορέα προήλθε από την επιτροπή αποκαταστάσεως προσφύγων. Επρόκειτο για ορθόδοξους χριστιανούς, οι οποίοι είχαν αναγκαστεί να εκπατριστούν από οθωμανικά εδάφη, κυρίως τη Μικρά Ασία, και είχαν αρχίσει να συρρέουν στη Θεσσαλονίκη. Το φαινόμενο αυτό συνεχίστηκε μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1914⁴⁵. Η επιτροπή ζήτησε να προσλαμβάνονται στα εργοστάσια οι «αθρόως καταφθάνοντες πρόσφυγες». Στην απάντησή του ο Σύνδεσμος ζήτησε τη βοήθεια της επιτροπής στην προσπάθειά του να

επιτύχει να ράβονται στην Ελλάδα από πρόσφυγες οι στολές των στρατιωτών, αντί να παραγγέλλονται στο εξωτερικό⁴⁶.

Η πρώτη απώλεια

Στις 17 Ιουλίου 1914, επήλθε ο αιφνίδιος θάνατος του βιομήχανου Δημητρίου Ι. Τουρπάλη, μέλους του διοικητικού συμβουλίου, το οποίο συνήλθε εκτάκτως και εξέδωσε σχετικό ψήφισμα⁴⁷. Η νεκρώσιμη ακολουθία πραγματοποιήθηκε στο ναό της Αγίας Σοφίας και την εκφορά ακολούθησε το Διοικητικό Συμβούλιο του Συνδέσμου, «μετά του αντιπροέδρου κ. Μιζραχή, πλείστοι βιομήχανοι και πολλοί έγκριτοι έμποροι και πλήθος πολύ». Τον επικήδειο εκφώνησε ο Δ. Χατζόπουλος: «Ειργάσθης, εκοπίασες, εδημιούργησες βιομηχανίας, διπύθυνες εργοστάσια, και μυριάδες ατράκτων των εκεί κλωσπηρίων και υφαντηρίων εβόμβουν εναρμονίως με το πάφλασμα και την βοήν των πέριξ αργυροχρόων καταρρακτών, ότε περιχαρής πλέον εκ του έργου σου κατήλθες εις Θεσσαλονίκην και μετά ακράτου ενθουσιασμού μεταξύ άλλων επιχειρηματικών ασχολιών σου αφιερώθης εις την ίδρυσιν και ευδοκίμησιν βιομηχανικού Συνδέσμου, διακρηύττων πάντοτε ότι πρέπει να ενωθώμεν διά να προχωρήσωμεν εις την βιομηχανίαν. Και απόδειξις τρανή των πεποιθήσεών σου αυτή η επιτυχής συνεργασία των νωμένων εργοστασίων Γρηγ. Τσίτση, Λόγγου και Τουρπάλη, των οποίων υπήρξες εις εκ των διευθυντών»⁴⁸. Ως μέλος του συμβουλίου του Συνδέσμου, ο εκλιπών αντικαταστάθηκε από τον Κύρο Κύρτη⁴⁹.

Η πρώτη αντιμετώπιση Νομοσχεδίου

Στις αρχές Νοεμβρίου ο Βουλευτής Αγαππτός ενημέρωσε τον Σύνδεσμο ότι το Νομοσχέδιο περί φορολογικής αφομοιώσεως των Νέων Χωρών, με το οποίο ο Πρωθυπουργός είχε δώσει την υπόσχεση ότι θα αίρονταν οι αδικίες του Νόμου 200, επρόκειτο να συζητηθεί στη Βουλή και ζήτησε τις απόψεις του Συνδέσμου. Ο Σύνδεσμος διατύπωσε την «ευγνωμοσύνη» του προς την κυβέρνηση και ζήτησε να καταργηθεί το άρθρο 9 του Νόμου 200⁵⁰, με βάση το οποίο τα βιομηχανικά εμπορεύματα που διακινούνταν από τις Νέες

Χώρες προς την Παλαιά Ελλάδα ήταν δυνατόν να επιβαρυνθούν με πρόσθετο δασμό. Μερική ικανοποίηση του αιτήματος δόθηκε με το νόμο 436/1914⁵¹ περί δασμολογικής αφομοιώσεως των Νέων Χωρών, ο οποίος διατήρησε «προσωρινώς» την ισχύ του άρθρου 9 αλλά καθόρισε πιο συμφέροντες δασμούς για μία σειρά βιομηχανικών προϊόντων που παράγονταν στη Μακεδονία. Επίσης, κατάργησε το «εξαγωγικό» τέλος 1% για εμπορεύματα που διακινούνταν από τις Νέες Χώρες στην Παλαιά Ελλάδα.

Η πρώτη διαπραγμάτευση με την τοπική αυτοδιοίκηση

Ένα από τα πρώτα αιτήματα του Συνδέσμου ήταν η ρύθμιση του δημοτικού φόρου πάνω στα βιομηχανικά προϊόντα. Οι αλευροβιομήχανοι είχαν επιχειρήσει να διευθετήσουν μόνοι τους το ζήτημα και τον Ιούλιο του 1914 είχαν έρθει σε συνεννόηση με τον δήμαρχο Οσμάν Σαΐτ Ιμπν Χακί μπέη⁵², ο οποίος υποβίβασε το φόρο από 1,5% σε 0,75%, ξεσηκώνοντας έντονες διαμαρτυρίες στον ελληνόφωνο Τύπο⁵³, οι οποίες έγιναν για πολιτικούς λόγους. Ο Σύνδεσμος μεθόδευσε συναντήσεις επιτροπής αποτελούμενης από μέλη του συμβουλίου του με μία επιτροπή δημοτικών συμβούλων. Τα αντικείμενα που ρυθμίστηκαν ήταν ο καπνός (1%), το βαμβάκι (0,25%), τα έρια και η κάνναβη⁵⁴. Νομικός σύμβουλος του Συνδέσμου στις διαπραγματεύσεις ήταν ο Χαρίσιος Βαμβακάς, πρώην μέλος του οθωμανικού κοινοβουλίου και μέλλον γερουσιαστής και δήμαρχος της Θεσσαλονίκης⁵⁵.

Οι πρώτες «αποχές»

Το δεύτερο εξάμηνο του 1914 ήταν ιδιαίτερα «θερμό» για τη Μακεδονία και ιδιαίτερα για τη Θεσσαλονίκη. Πραγματοποιήθηκαν πολλές εκδηλώσεις των φορέων της, ιδιαίτερα των επαγγελματικών οργανώσεων. Η έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου προκάλεσε πανικό στην τοπική αγορά, μαζική προσέλευση καταθετών στις τράπεζες για να αναλάβουν τις καταθέσεις τους, καθώς και άνοδο των τιμών των τροφίμων και ιδιαίτερα των αλεύρων. Οι έμποροι δεν δέχονταν το ελληνικό χαρτονόμισμα και ζητούσαν τα οθωμανικά νομίσματα, χρυσό και ασπμένιο⁵⁶. Η κυβέρνηση αναγκάστηκε να επιβάλει την υποχρεωτική κυκλοφορία της δραχμής⁵⁷, κάτι που ως τότε είχε αποφύγει. Το Νοέμβριο κατάφερε επιτέλους να λύσει το πρόβλημα της ανεπάρκειας του νομίσματος, εξασφαλίζοντας τη συναίνεση των πιστωτών της χώρας, μέσω μίας συμβάσεως με την Εθνική Τράπεζα, η οποία ανέλαβε να εκδώσει 80 εκατομμύρια δραχμές για τις Νέες Χώρες με κάλυμμα κατά το ένα τρίτο⁵⁸. Όμως η κατάσταση είχε ξεφύγει από έλεγχο και τα επαγγελματικά και τα εργατικά σωματεία της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας πρόβαλαν το αίτημα να μην εκδοθεί άλλος νόμος που να αφορά τις Νέες Χώρες, με εξαίρεση τη στρατιωτική οργάνωση της χώρας, μέχρις ότου να γίνουν βουλευτικές εκλογές και να εκπροσωπηθεί και η Μακεδονία στη Βουλή. Οι διαμαρτυρίες είχαν προκληθεί από το νόμο του δασμολογίου, το νομοσχέδιο για την κανοπαραγωγή⁵⁹, και τις ρυθμίσεις για τη φορολογία

του οινοπνεύματος και κατέληξαν σε μεγάλο συλλαλητήριο που έγινε στις 16 Νοεμβρίου 1914 στο Πεδίο του Άρεως (οι χώροι που καταλαμβάνουν σήμερα το πάρκο της ανθοέκθεσης και το Βυζαντινό Μουσείο)⁶⁰. Στη διαμαρτυρία δεν συμμετείχαν οι εβραϊκές οργανώσεις⁶¹. Ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας ήταν η σημαντικότερη οργάνωση που απουσίαζε από τις εκδηλώσεις αυτές. Το υφιστάμενο αρχειακό υλικό δεν μας επιτρέπει να επιβεβαιώσουμε τους λόγους της αποχής την οποία αποδίδουμε στη μετριοπαθή τακτική που ακολούθησε ο Σύνδεσμος στις επαφές του με την κυβέρνηση. Όμως η στάση αυτή επρόκειτο πολύ σύντομα να αλλάξει.

Οι πρώτες κοινοβουλευτικές εκλογές (Μάιος 1915)

Στις εκλογές του Μαΐου 1915 οι Νέες Χώρες ψήφισαν για πρώτη φορά σε ελληνικές κοινοβουλευτικές εκλογές. Ενώ στην Παλαιά Ελλάδα η αναμέτρηση έγινε ανάμεσα στους Φιλελεύθερους του Ελευθερίου Βενιζέλου και τον κυβερνητικό συνασπισμό υπό τον Δημήτριο Γούναρη (1867-1922), στη Θεσσαλονίκη βρέθηκαν αντιμέτωπα τρία ψηφοδέλτια. Το τρίτο, το ψηφοδέλτιο των Ανεξαρτήτων, είχε αμιγώς τοπικό χαρακτήρα. Ήταν ένας εκλογικός συνδυασμός που δημιουργήθηκε από τοπικά σωματεία, μεταξύ των οποίων και ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων⁶².

Το θέμα τέθηκε για πρώτη φορά στην τρίτη γενική συνέλευση του Συνδέσμου, που έγινε στις 8.3.1915, και στην οποία μετείχαν οι Π. Χατζηλαζάρου, Θ. Δάνου, Τουρπάλης, Γ. Σεφερτζής, Β. Δείρμεντζόγλου, Κ. Κύρτσος, Π. Κύρτσος, Α. Μπαρής (μχανουργείο), Γ. Δεβολής (μυλόπετρες), Δ. Σαχίνης (καπνεργοστασιάρχης), Κ. Λαμνίδης («Έρια», «Εστία»), και Ζ. Μιζραχή, όπου καθορίστηκαν οι γενικές γραμμές. Στη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου της 18.3.1915 αποφασίστηκε ότι ο Σύνδεσμος δεν θα υποστήριζε συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα αλλά θα υποδείκνυε «υποψήφιους εντριβείς των εθνικών αναγκών, ικανούς και γνωρίζοντας τας ανάγκες των βιομηχανικών και παραγωγικών κλάδων και της εργασίας και της βιομηχανίας εν γένει». Ο Περικλής Χατζηλαζάρου υποστήριξε

ότι «πάντες οι αντιπρόσωποι τούτοι πρέπει να είναι Μακεδόνες χάριν της αξιοπρεπείας αυτής της χώρας όπερ και γίνεται ομοφώνως δεκτόν. Εν η περιπτώσει μόνον άλλα σωματεία υποδείξωσι και πρόσωπα μη Μακεδόνες, είναι δυνατόν και ο Σύνδεσμος να υποδείξη ξένον πρόσωπον, κατάλληλον και ικανόν, κατά τοσούτον δε μάλλον, καθόσον επειδή μεταξύ των συμπολιτών Ισραηλιτών δεν υπάρχωσι κάτοχοι της ελληνικής γλώσσης συγκεντρούντες και την εκτίμησιν διά το κοινοβουλευτικόν αξίωμα, πιθανόν να υποδειχθή υποψήφιος μη μακεδών Ισραηλίτης». Την ευθύνη να συνεργαστούν με τα άλλα σωματεία για την εξεύρεση των καλύτερων υποψηφίων ανέλαβαν οι Θ. Δάνου, Η. Χατζηδημούλας και Κ. Λαμνίδης⁶³. Κατά τις διεργασίες αυτές συγχωνεύτηκαν οι επιτροπές του Συνδέσμου Βιομηχάνων, της Νέας Λέσχης και του Κτηματικού Συνδέσμου για την ανάδειξη «υποψηφίων αχρωμάτιστων κομματικώς»⁶⁴. Και στις τρεις αυτές οργανώσεις η επιρροή των Χατζηλαζάρου ήταν έντονη (ο Περικλής ήταν βασικό στέλεχος της πρώτης, καθώς και πρόεδρος της δεύτερης και ο Κλέων πρόεδρος της τρίτης). Στο εκλογικό πρόγραμμα των Ανεξάρτητων, προτάχτηκαν τα ζητήματα της ανοικοδόμησης της Μακεδονίας. Επικεφαλής του ψηφοδέλτιου τοποθετήθηκε ο Στέφανος Δραγούμης⁶⁵.

Αν και οι Ανεξάρτητοι πήραν περισσότερες ψήφους από τους Βενιζελικούς, οι Γουναρικοί επικράτησαν και - λόγω του πλειοψηφικού συστήματος - απέσπασαν όλες τις κοινοβουλευτικές έδρες. Όμως οι εκπρόσωποι των βιομηχάνων έλαβαν τόσες λίγες ψήφους, ώστε αποδείχθηκε πως η απευθείας συμμετοχή του Συνδέσμου, έστω με την αναφορά του «αχρωμάτιστου» ήταν λανθασμένη. Ο μόνος βιομήχανος που εκλέχτηκε στη Βουλή ήταν ο Κ. Πλατσούκας (Ποτοποιία Νάουσα), που είχε κατέλθει με το ψηφοδέλτιο του Δ. Γούναρη. Έκτοτε ο Σύνδεσμος δεν αναμείχθηκε σε εκλογικές διαδικασίες. Ωστόσο, διατήρησε κάποια σχέση με το περιοδικό «Πολιτική Επιθεώρησης» που εξέδιδαν οι αντιβενιζελικοί βουλευτές Γεώργιος Μπούσιος και Ίων Δραγούμης, το οποίο μάλιστα στη συνεδρίαση της 3ης Μαρτίου 1916, υπό την προεδρία του Ζ. Μιζραχή, ο Σύνδεσμος

αποφάσισε να υποστηρίξει, ζητώντας σε αντάλλαγμα να υποστηρίξει και εκείνο τις θέσεις των βιομηχάνων της Μακεδονίας⁶⁶. Υπενθυμίζεται ότι η βουλή που εκλέχτηκε το Μάιο του 1915 είχε διαλυθεί και ότι πραγματοποιήθηκαν νέες εκλογές το Δεκέμβριο του 1916, με αποχή των Φιλελευθέρων.

Η υπόθεση εργατικής νομοθεσίας

Το καλοκαίρι του 1915 επρόκειτο να επεκταθεί και στις Νέες Χώρες η εφαρμογή του νόμου ΔΚΘ' (4029) του 1912⁶⁷ περί εργασίας γυναικών και ανηλίκων, ο οποίος προέβλεπε εξάωρη εργασία των κοριτσιών 12 - 14 ετών στη βιομηχανία και απαγόρευση της νυκτερινής απασχόλησης εφήβων μέχρι 18 ετών, που αφορούσε κυρίως τα καπνεργοστάσια. Ο Σύνδεσμος ζήτησε αναβολή της εφαρμογής του νόμου. Τα σημεία επί των οποίων στηρίχθηκε το σχετικό υπόμνημα ήταν τα εξής: «α. Η έλλειψις εργατών και η μεγάλη στενοχωρία της βιομηχανίας σήμερα, β. αι βιομηχανίαι εις τας οποίας ασχολούνται τα νεαρά πρόσωπα είναι ελαφρότατη και δη εις τα υγιεινά εργοστάσια του εσωτερικού (Ναούσσης, Βοδενών, Βερροίας κ.λπ), γ. Τα κοράσια των χωριών εις ταιαύτην ηλικίαν 12 - 15 ετών είναι ακμαία και ικανά προς εργασία, αργότερα δε εις ηλικίαν 15 - 16 ετών συνήθως υπανδρεύονται και δεν εργάζονται πλέον, ώστε αδίκως θα στερηθή η βιομηχανία χειρών αλλά και οι εργάται του επιουσίου πόρου»⁶⁸. Στην πραγματικότητα, ο νόμος αυτός - ο οποίος προπορευόταν από τη διεθνή νομοθεσία της εποχής του - ελάχιστα εφαρμοζόταν σε οποιοδήποτε σημείο της Παλαιάς Ελλάδας⁶⁹. Έτσι, ο Σύνδεσμος δεν ασχολήθηκε με το θέμα αυτό τα επόμενα χρόνια. Φαίνεται όμως ότι στις συγκεκριμένες συνθήκες του 1915, η προοπτική αλλαγής των εργασιακών όρων, την οποία ίσως παρέστυχε μεγαλύτερη από ό,τι πράγματι ήταν ο νομικός σύμβουλος Χαρίσιος Βαμβακάς, στενοχώρησε τη Διοίκησή του.

Η πρώτη αλλαγή σκυτάλης

Ο Σύνδεσμος είχε δείξει σημεία κόπωσης στη διάρκεια του 1915, στη διάρκεια του οποίου πραγματοποιήθηκαν μόνο τρεις συνεδριάσεις, ίσως διότι ο πρόεδρος του Περικλής Χατζηλαζάρου είχε επιβαρυνμένη υγεία. Στη γενική συνέλευση 17 Μαρτίου 1916 αναγνώσθηκε επιστολή του με την οποία ανακοίνωσε ότι αποχωρούσε «της περαιτέρω ενεργού δράσεως υπέρ του Συνδέσμου» και ευχαρίστησε «διά την εκλογήν του ως πρώτου προέδρου του». Η εκλογή του αντικαταστάτη του υπήρξε κάπως ασυνήθιστη. Ως νέος πρόεδρος εκλέχθηκε παμπηφεί ο γιος του αποχωρήσαντος, ο Κλέων Χατζηλαζάρου, ο οποίος είχε εγγραφεί ως τακτικό μέλος του Συνδέσμου μόλις στις 3 του ίδιου μήνα. Ο νέος πρόεδρος ήταν πιο γνωστός ως διευθυντής του υποκαταστήματος της Τράπεζας της Ανατολής⁷⁰ στη Θεσσαλονίκη, ως πρόεδρος του Κτηματικού Συνδέσμου αλλά και ως πρόεδρος του τοπικού παραρτήματος του Ερυθρού Σταυρού⁷¹. Παμπηφεί εκλέχτηκαν επίσης ως αντιπρόεδρος ο Ζοζέφ Μισραχή, ως ταμίας ο Γρηγόριος Λόγγος, ως γενικός γραμματέας ο Θεόδωρος Δάνου και ως σύμβουλοι οι Ηρ. Χατζηδημούλας, Τζ. Φερνάνδης, Κ. Κύρτσος, Μ. Μορπούργο και Ικμπάλ εφένδης (της καπνεμπορικής Herzog). Με πρόταση του Ηρ. Χατζηδημούλα, ο Περικλής ανακηρύχθηκε επίτιμος πρόεδρος του Συνδέσμου. Όταν πέθανε, στις αρχές Ιανουαρίου 1917, η εικόνα του αναρτήθηκε στα γραφεία του Συνδέσμου⁷².

Οι εγκαταστάσεις του καπνεργοστασίου «Σαλόνικα», του Ραφέλ Βαρσάνο. Βρίσκονταν στην καταρρηθείσα οδό Τιμισκή. Από τον Εμπορικό Οδηγό Θεσσαλονίκης 1920

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Θητεία Κλέωνος Χατζηλαζάρου

(1916 - 1917)

Η προεδρία του Κλ. Χατζηλαζάρου υπήρξε σύντομη, διότι μετά την εκλογή του δεν έμεινε περισσότερο από ένα χρόνο στη Θεσσαλονίκη, από την οποία αναγκάστηκε να φύγει - οριστικώς - τον Απρίλιο του 1917, για πολιτικούς λόγους⁷³. Ήταν φίλος του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο οποίος είχε βαφτίσει και την

κόρη του Κλέωνα, τη Μάτση⁷⁴. Στη διάρκεια της θητείας του ο Εθνικός Δικασμός έφτασε στο απόγειό του, ο Ελ. Βενιζέλος σχημάτισε επαναστατική κυβέρνηση (Τριανδρία) και την εγκατέστησε στη Θεσσαλονίκη. Η Ελλάδα ήταν πλέον δικασμένη. Οι χθεσινοί φίλοι και συμμαχτές συμπεριφέρονταν σαν ορκισμένοι εχθροί.

Το γεύμα που δεν δόθηκε

Οπωσδήποτε, επί έξι μήνες μετά την εκλογή του Κλ. Χατζηλαζάρου - και πριν την εκδήλωση του κινήματος της Τριανδρίας - το συμβούλιο του Συνδέσμου δεν είχε συνεδριάσει, επαφιόμενο σε όσα μπορούσε να κάνει ο Δ. Χατζόπουλος, ως γραμματέας. Ας σημειωθεί ότι, εκτός των άλλων, ο Κλέων Χατζηλάζαρος ήταν ταυτοχρόνως και πρόεδρος του Εμπορικού Επιμελητηρίου⁷⁵.

Η πρώτη συνεδρίαση του συμβουλίου υπό την προεδρία του πραγματοποιήθηκε μόλις στις 8 Οκτωβρίου 1916, λίγες μέρες μετά την εγκατάσταση στη Θεσσαλονίκη της επαναστατικής κυβέρνησης του Βενιζέλου. Αφορμή της συνεδρίασης ήταν

Η ζυθοποιία «Όλυμπος» και το Εργοστάσιο Αεριόφωτος, στην οδό 26ης Οκτωβρίου.

Συλλογή Άγγελου Γ. Παπαϊωάννου

μία επιστολή μελών, με την οποία ζήτησαν «όπως το συμβούλιον σκεφθή περί του καλύτερου τρόπου της συνάψεως σχέσεων μετά της νέας κυβερνήσεως της εδρευούσης εν Θεσσαλονίκη. Το διοικητικόν συμβούλιον να παρουσιασθή στον πρόεδρο της προσωρινής κυβερνήσεως κύριον Βενιζέλον, όπως εκ μέρους του Συνδέσμου χαιρετίση την νέα κυβέρνησιν». Η πρόταση περιελάμβανε και την παράθεση γεύματος στον Επικεφαλής της επανάστασης, Το Συμβούλιο όμως αποφάσισε να ερωτηθούν πρώτα εγγράφως όλα τα μέλη και εφόσον η πλειοψηφία ήταν σύμφωνη, τότε να πραγματοποιηθεί το γεύμα⁷⁶. Έτσι, το θέμα πήρε τη μορφή πολιτικού δημοψηφίσματος, στο οποίο η πλειοψηφία των μελών ψήφισε με ρεαλισμό. 28 μέλη του Συνδέσμου ζήτησαν να γίνει το γεύμα. Στις 24 Νοεμβρίου, δηλαδή μετά από επτά ολόκληρες εβδομάδες, το Συμβούλιο επανήλθε για να εξετάσει το θέμα. «Το διοικητικόν συμβούλιον αποδέχεται την πρότασιν ταύτην [των 28 μελών] αλλά προτιμά να γίνη δεξιώσεις μάλλον παρά γεύμα, καθ' όσον εν τη δεξιώσει (καθ' ην θέλει προσφερθή τέιον μετά καμπανίτου) θα δοθή καλλιτέρα ευκαιρία συνομιλίας και συναναστροφής των μελών του Συνδέσμου μετά των μελών της Κυβερνήσεως». Μία επιτροπή ανέλαβε να διοργανώσει τη δεξίωση⁷⁷ αλλά η επιφυλακτικότητα της διοίκησης του Συνδέσμου προφανώς είχε καταγραφεί.

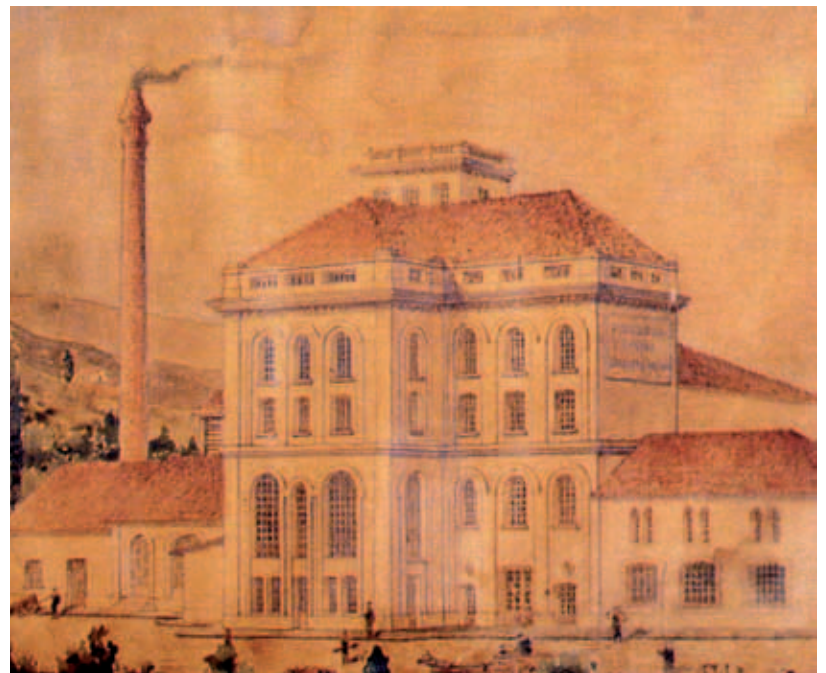
Συνεργασία με τον Εμπορικό Σύλλογο

Μερικά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου ήταν ταυτοχρόνως και μέλη του συμβουλίου του Εμπορικού Συλλόγου, ο οποίος είχε ιδρυθεί τον Οκτώβριο του 1916, με πρόεδρο τον Αθανάσιο Μακρή. Στη συγγένεια του συλλόγου αυτού με τον Σύνδεσμο των Βιομηχάνων ίσως οφείλεται εν μέρει και η σχετική κάμψη της δράσης του τελευταίου. Ωστόσο υπήρχαν και θετικότερες πτυχές, όπως η έκδοση από κοινού ενημερωτικού δελτίου και η συστέγαση. Η έκδοση κοινού δελτίου αποφασίστηκε το Μάρτιο του 1917 και ανατέθηκε στον Κ. Κύρτση και τον Δ. Σαχίνη, που μετείχαν και στο συμβούλιο των Εμπόρων. Ονομάστηκε Εμποροβιομηχανικόν Δελτίον και

κυκλοφόρησε το 1918⁷⁸. Το ίδιο έτος, αποφασίστηκε να μεταστεγαστεί ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων σε οίκημα του Κ. Κύρτση (πιθανώς το Passage Kyrtsi, στην πάροδο της οδού Εδέσσης), και να μοιραστεί ένα γραφείο και μια αίθουσα συνεδριάσεων με τον εν λόγω σύλλογο⁷⁹. Η υπολειτούργια πολλών εργοστασίων ελλείπει πρώτων υλών είχε αναπόφευκτες επιδράσεις στο ταμείο του Συνδέσμου, αφού δεν καταβάλλονταν οι εισφορές⁸⁰.

Επαφές με την κυβέρνηση

Η εξέλιξη του παγκοσμίου πολέμου οδήγησε σε μεγάλη έλλειψη πρώτων υλών αλλά και μεταφορικών μέσων. Σε μία προσπάθεια της Τριανδρίας να έρθει σε επαφή με τους βιομηχάνους της Μακεδονίας, εκπρόσωπός της ρώτησε τον Σύνδεσμο Βιομηχάνων πώς η προσωρινή κυβέρνηση θα μπορούσε να συμβάλει στην επαναλειτουργία των εργοστασίων. Το συμβούλιο του ΣΒΜ εκτίμησε ότι το κύριο πρόβλημα που μπορούσε να αντιμετωπιστεί με τις υφιστάμενες δυνατότητες ήταν η μεταφορά των πρώτων υλών στα εργοστάσια του εσωτερικού· έτσι, αποφασίστηκε

Ζωγραφική απόδοση της ποτοποιίας Νάουσα, του Κ. Πλατσούκα. Ιδρύθηκε στις αρχές του 1913. ΕΤΒΑ, Η Βιομηχανία της Θεσσαλονίκης.

να υποβληθεί στην κυβέρνηση το αίτημα να διαθέσει βαγόνια⁸¹. Αργότερα, όταν η κυβέρνηση Βενιζέλου εγκαταστάθηκε, νικήτρια πλέον, στην Αθήνα, ο Σύνδεσμος συνεργάστηκε με το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας για την καταγραφή των αναγκών των μακεδονικών βιομηχανιών σε πρώτες ύλες, ώστε να εξασφαλιστεί η λειτουργία τους για ένα τουλάχιστον εξάμηνο⁸². Επίσης, ο Σύνδεσμος είχε επαφές με την επιθεώρηση εργασίας σχετικά με τις δυνατότητες εφαρμογής Κυριακής αργίας, την οποία έκρινε ως «δυσεφάρμοστο ή και άκαιρο»⁸³.

Η πυρκαγιά του Αυγούστου 1917

Η πυρκαγιά του Αυγούστου 1917 κατέστρεψε το μεγαλύτερο τμήμα του κέντρου της πόλης, καθώς και ένα μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων. Ωστόσο, στα

πρακτικά του Συνδέσμου δεν βρίσκουμε καμία μνεία γι' αυτήν, ίσως διότι στην πυρίκαυστο δεν υπήρχαν βιομηχανίες και διότι τα γραφεία του Συνδέσμου δεν κάπκαν.

Ο Ζοζέφ Μισραχή πρόεδρος

Από τον Απρίλιο του 1917 ο Ζ. Μισραχή προέδρευε στον Σύνδεσμο. Έτσι δεν αποτέλεσε έκπληξη ότι στη γενική συνέλευση της 18.3.1918, που πραγματοποιήθηκε υπό την προεδρία του Θ. Δάνου, οι 14 παρόντες ανέδειξαν τον Μισραχή ως πρόεδρο του Συνδέσμου. Τα λοιπά μέλη του συμβουλίου ήταν: αντιπρόεδρος ο Χατζηδημούλας, γενικός γραμματέας ο Κ. Λαμνίδης, ταμίας ο Δ. Σαχίνης και μέλη Γρ. Λόγγος, Τζ. Φερνάνδης, Θ. Δάνου, Ευάγγελος Σεφερτζής, Ερρίκος Σιασιώ (Αλλατίνη).

Ο Δημήτριος Δίγκας υποστήριξε ως βουλευτής και υπουργός τη μακεδονική βιομηχανία. Αργότερα, διατέλεσε νομικός σύμβουλος του Συνδέσμου Βιομηχάνων. (Γ. Αναστασιάδης - Ε. Χεκίμογλου, Δημήτριος Δίγκας, Ο πρώτος Μακεδόνας υπουργός).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Θητεία Ζοζέφ Μισραχή

(1918 - 1920)

Η προεδρία του Ζοζέφ Μισραχή υπήρξε και αυτή σύντομη· διήρκεσε 18 μήνες. Η αιτία ήταν ότι και ο Μισραχή αποχώρησε από τη Θεσσαλονίκη, όχι για πολιτικούς λόγους όπως ο προκάτοχός του αλλά για οικονομικούς. Το 1919 ή το 1920 εκποίησε τη βιομηχανική περιουσία του και εγκαταστάθηκε στο εξωτερικό. Η προεδρία του συνέπεσε με τη λήξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ο οποίος όμως για την Ελλάδα δεν τελείωσε λόγω της μικρασιατικής εκστρατείας.

Η μεσολάβηση για τη λύση των απεργιών των καπνεργατών

Τον Ιούλιο του 1918 ξέσπασε γενική απεργία καπνεργατών, σε χρονική στιγμή που θα μπορούσε αφενός να βλάψει σοβαρά τα συμφέροντα των καπνεργοστασίων αφετέρου να γενικευτεί και σε άλλα εργοστάσια. Η απεργία αυτή λύθηκε χάρη στη μεσολάβηση του Συνδέσμου Βιομηχάνων και ειδικά του Ζ. Μισραχή. Τα κυριότερα αιτήματα των απεργών ήταν δύο: Μισθολογικές αυξήσεις και προσλήψεις μόνο από τον κατάλογο του σωματείου. Οι καπνεργοστασιάρχες ζήτησαν τη μεσολαβητική παρέμβαση του Συνδέσμου και την ηθική στήριξη των καπνεργοστασίων. Ως προς το μισθολογικό, υπήρχε δυνατότητα συμβιβασμού. Το αγκάθι ήταν το δεύτερο αίτημα. «Όσον αφορά δε το δεύτερον αίτημα, ήτοι την αναγνώριση του σωματείου θεωρούσι [οι ιδιοκτήτες των καπνεργοστασίων] ταύτην λίαν υπεβολικήν, ως οι εργάται την αντιλαμβάνονται, εφ' όσον ούτοι ζητούσι να επεμβαίνουσι εις τα της διοικήσεως των εργατών μέσον του σωματείου των και άλλα παρόμοια, δι'ων επιδιώκουσι να καταστήσωσιν την εργασίαν μονοπώλιον του συνδικάτου».

Μεταξουργείο

Αρ. Χ. Σαραφόπουλος και Σία.

Το εργοστάσιο στη Θεσσαλονίκη βρισκόταν στη συμβολή των οδών Γιαννιτών και Μοναστηρίου.

Στο διάστημα της ελληνικής κατοχής της Θράκης, η εταιρεία μεταφέρθηκε στην Αδριανούπολη.

Η γνώμη του Ζ. Μισραχή ήταν «επ' ουδενί λόγω δέον να επιτραπή η ανάμιξις του συνδικάτου εις τα της λειτουργίας και της εσωτερικής διοικήσεως των εργοστασίων αλλά ίνα αποφύγωμεν εις τας σημερινάς περιστάσεις επέκτασιν της απεργίας και δημιουργίαν μεγαλυτέρων ζητημάτων να γίνη ελαχίστη υποχώρησις μόνον ως προς το εξής σημείον: Να είναι μεν ελεύθεροι οι εργοστασιάρχαι να προσλαμβάνωσι πάντα εργάτην αλλά να συνιστώσιν εις αυτόν να εγγράφηται και να εφοδιάζεται με πιστοποιητικόν του συνδικάτου». Στην τελική διαπραγμάτευση που πραγματοποιήθηκε στη Γενική Διοίκηση, το δεύτερο σκέλος της πρότασης διαφοροποιήθηκε έτσι ώστε να προτιμώνται οι εγγεγραμμένοι στο σωματείο. Οι ιδιοκτήτες δέχθηκαν να εξασφαλίσουν τις θέσεις των εργαζομένων και δεσμεύτηκαν ότι δεν θα γίνονταν απολύσεις⁸⁴. Έτσι, η απεργία σταμάτησε. Ο Τύπος συνεχάρη όλες τις πλευρές για τη διαλλακτικότητά τους⁸⁵.

Επαφές με τις δημόσιες υπηρεσίες

Τα κυριότερα θέματα που απασχόλησαν τον Σύνδεσμο ήταν δύο αιτήματα που διαμορφώθηκαν στο χώρο της βιομηχανίας στη διάρκεια της πολεμικής περιόδου και μετά από αυτήν: (α) η αναστολή κατάταξης στο στρατό του αναγκαίου προσωπικού, με βάση καταλόγους που συνέτασσαν οι βιομηχανίες⁸⁶, και (β) η αναστολή της απαγόρευσης που είχε θεσπιστεί ως προς την εισαγωγή βαμβακιού⁸⁷.

Επαφές με άλλες οργανώσεις

Ο Σύνδεσμος συμμετείχε με τους Ηρ. Χατζηδημούλα και Κ. Λαμνίδα σε επιτροπή σωματείων και οργανώσεων, η οποία συστάθηκε το 1918, «για τη μελέτη ζητημάτων που αφορούν ζωτικότητας συμφέροντα της Μακεδονίας», όπως αυτοπροσδιορίστηκε.

Συμμετοχή στο δημοτικό συμβούλιο

Κατά τον ανασχηματισμό του δημοτικού συμβουλίου που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1918, η νομαρχία ζήτησε δύο εκπροσώπους εκ μέρους του Συνδέσμου για να διοριστούν ως σύμβουλοι. Προτάθηκαν οι Λαμνίδης και Σαχίνης⁸⁸.

Τα γραφεία του Ενωτικού Εργατικού Κέντρου, στην οδό Ολύμπου.

Εργατική διαμαρτυρία από εργοστάσια της Τούμπας.

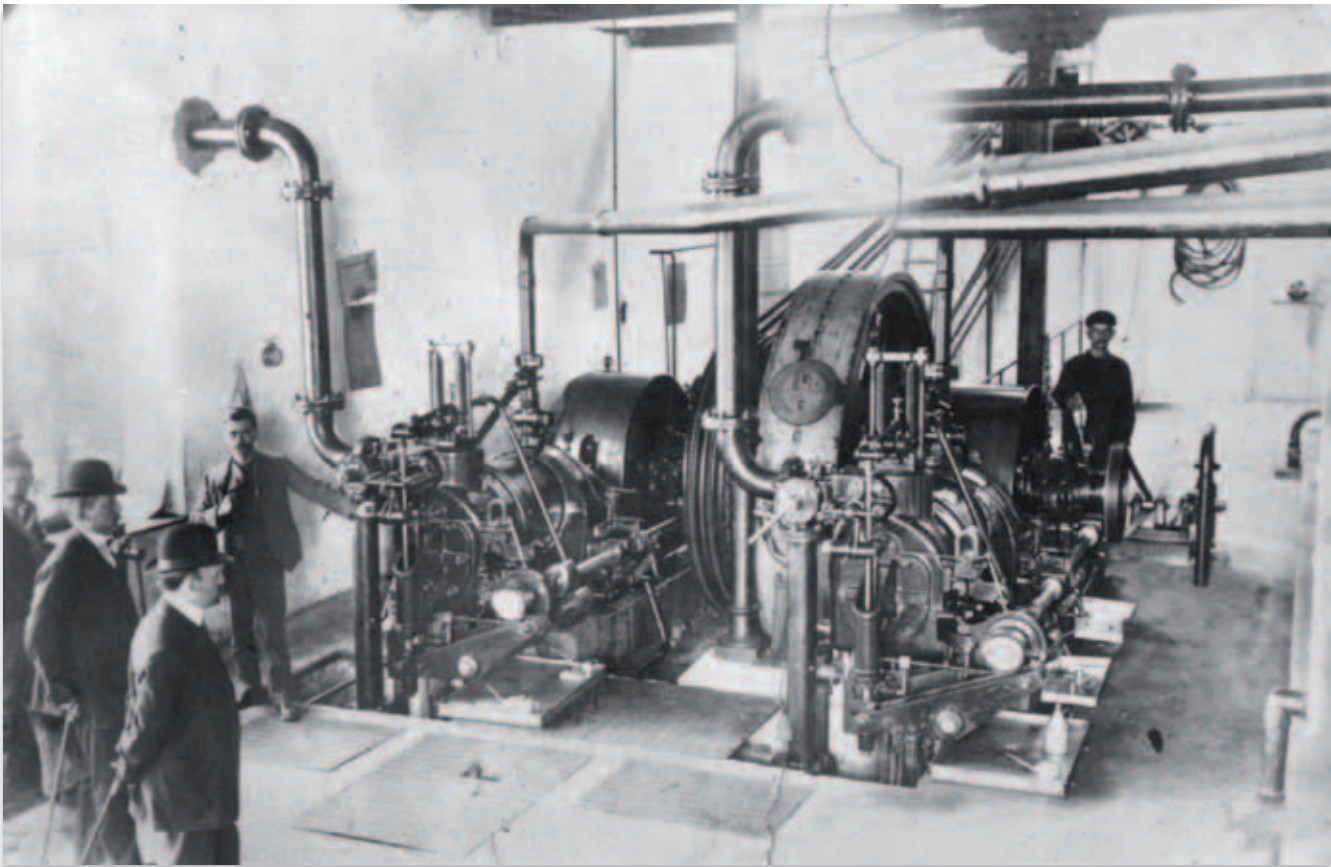
Θολή αλλά εύγλωττη φωτογραφική απεικόνιση συγκέντρωσης καπνεργατών: «Η αισχροκέρδεια μαίνεται, ο εργατικός κόσμος πεινά» (από υπόμνημα της εποχής).

Προσωπικό και μισθοδοσία 1919

Ο Δ. Χατζόπουλος έπαψε να είναι γραμματέας του Συνδέσμου από το 1919⁸⁹. Ωστόσο, η γενική συνέλευση του πρότεινε να «διαθέση ώρας τινάς καθ' εκάστην (...) όπως κανονίσωσι το ζήτημα του προσωπικού γραφείου»⁹⁰. Ως ειδικός γραμματέας εργαζόταν ο Δ. Βούλκος, με μισθό 350 δραχμών. Βοηθός του ήταν ο Κ. Ποιμενίδης (γραμματέας), ο οποίος ως το 1922 τουλάχιστον είχε εργαστεί και ως δημοσιογράφος⁹¹, με μισθό 200 δραχμών· ο κλητήρας του Συνδέσμου έπαιρνε 100 δραχμές, ποσό που πληρώνονταν από μισά με τον Εμπορικό Σύλλογο. Από το 1919 τουλάχιστον καταβαλλόταν στο προσωπικό δέκατος τρίτος μισθός ως δώρο Χριστουγέννων⁹².

Υδραυλικά έργα

Στα τέλη του 1919 η κυβέρνηση σχεδίαζε την εκμετάλλευση των υδατοπτώσεων στη Μακεδονία για την παραγωγή ενέργειας. Ο Σύνδεσμος ανησύχησε μήπως τα σχέδια έθιγαν κεκτημένα συμφέροντα των εργοστασίων σχετικά με τις υδατοπτώσεις και πραγματοποίησε διάβημα στον Πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο. Ο Πρωθυπουργός απάντησε στο διάβημα του Συνδέσμου ότι δεν θα θίγονταν τα συμφέροντα της βιομηχανίας κατά την οριστική διευθέτηση των σχεδίων. Οι Ηρ. Χατζηδημούλας και Κ. Λαμνίδης έλαβαν ευρεία εξουσιοδότηση από τα άλλα μέλη του Συνδέσμου να χειριστούν το θέμα με παραστάσεις στην Αθήνα⁹³.

Το μηχανουργείο του νηματοουργείου Τουρπάλη, «με τέλεια εγκατάσταση».

Παραίτηση Μισραχή

Το 1919 ήταν περίοδος υπολειτουργίας του Συνδέσμου. Στα μέσα Δεκεμβρίου, μετά από επτάμηνο χρονικό διάστημα κατά το οποίο το Συμβούλιο δεν είχε συνεδριάσει, ο Ζοζέφ Μισραχή ανακοίνωσε την απόφασή του να αποχωρήσει από τη Θεσσαλονίκη και παραιτήθηκε από τη θέση του Προέδρου⁹⁴. Η Γενική Συνέλευση κατέστη δυνατό να συγκληθεί μόλις στις 19 Μαρτίου 1920. Σε αυτήν εκλέχθηκαν ο Ηρ. Χατζηδημούλας ως Πρόεδρος, ο Τζ. Φερνάντες ως

Αντιπρόεδρος, ο Κ. Λαμνίδης ως Γενικός Γραμματέας, ο Δ. Σαχίνης ως Ταμίας, και ως σύμβουλοι οι Γρ. Λόγγος, Ε. Σεφερτζής, Ραφαήλ Βαρσάνο (καπνοβιομήχανος), Κ. Παπαγιάννης. Ενδιαφέρουσα είναι η επιστροφή του Δ. Χατζόπουλου, ο οποίος συμμετείχε πλέον ως μέλος της εταιρείας, εκπροσωπώντας το μηχανουργείο Μπαρή, και εκλέχτηκε στο Συμβούλιο ως Έφορος. Ως θέμα άμεσης προτεραιότητας η Γενική Συνέλευση έθεσε την τροποποίηση του καταστατικού⁹⁵.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ & ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Société Anonyme Industrielle et Commerciale de Salonique

M. Communauté Israélite *Voit*
En lib

Salonique le *21 Dec* 1919

	Marques	Sacs	Poids	Quantes	Prix	Drahmes
<i>Αλεύρι Αβί</i>				273.000	2.007 Pa.	19110
<i>Αλεύρι Αβί από Αγγλική</i>		100				
		3		12352		
<i>α 30 sacs</i>			207 1/2	167.000	2.060	100680
<i>Τσάνες αλευροποιίας για 300 sacs</i>						274510
<i>Ποσόν 300 sacs</i>						122535 10
<i>α 30 sacs</i>						252
						122363 10
						<i>Σύνολο</i>

Πώληση αλεύρων από την αλευροποιία Αλλατινή στην Ισραηλιτική Κοινότητα για την κατασκευή του άζυμου άρτου. Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

πρώτη θητεία Ηρακλέους Χατζηδημούλα

(1920 - 1922)

Ηρακλής Χατζηδημούλας. Αρχείο Ρούπα & Χεκίμογλου

Η προεδρία του Ηρακλέους Χατζηδημούλα συνέπεσε με μία από τις δυσχερέστερες περιόδους της δημοσιονομικής και νομισματικής ιστορίας της Ελλάδας. Οι αιτίες ήταν δύο: Πρώτον, η στρατιωτική παρουσία της Ελλάδας στη Μικρά Ασία απορροφούσε όλους τους διαθέσιμους πόρους. Δεύτερον, η Βρετανία, η Γαλλία και οι ΗΠΑ δεν τίμησαν τις μεγάλες πιστώσεις που είχαν χορηγήσει προς την Ελλάδα για τη συμμετοχή της στον πόλεμο. Τις πιστώσεις αυτές η Ελλάδα είχε χρησιμοποιήσει ως κάλυμμα για την έκδοση χαρτονομίσματος, το οποίο εξέδιδε αφειδώς για να χρηματοδοτήσει τη μικρασιατική εκστρατεία. Η μη εκτέλεση των πιστώσεων οδήγησε σε συνεχή υποτίμηση της δραχμής, που ήταν ως τότε και για πολλά χρόνια σταθερό νόμισμα. Οι Έλληνες επιχειρηματίες είχαν ήδη βιώσει κύκλους ανόδου των τιμών, που οφείλονταν σε ελλείψεις αγαθών, αναπόφευκτη συνέπεια του πολέμου. Δεν είχαν βιώσει όμως πληθωρισμό συνεχή, οφειλόμενο στην απαξίωση του νομίσματος. Επιπλέον, επιδείνωσε την κατάσταση η πολιτική μεταβολή της 1ης Νοεμβρίου 1920 (εκλογική αποτυχία του Ελ. Βενιζέλου και σχηματισμός κυβερνήσεων από τους αντιπάλους του, σε συνδυασμό με την παλινόρθωση της βασιλείας, που σήμαινε αποκλεισμό της χώρας από τις διεθνείς χρηματαγορές). Αποκορύφωμα βέβαια ήταν η στρατιωτική ήττα στη Μικρά Ασία και η συσσώρευση του μικρασιατικού και θρακικού ελληνισμού στην Ελλάδα, υπό δραματικές συνθήκες.

Οι πρώτες ενέργειες

Όλα είχαν αρχίσει με τους καλύτερους οιωνούς. Το Μάρτιο του 1920 στη Βουλή γινόταν επεξεργασία ενός νομοσχεδίου για την προστασία της ελληνικής βιομηχανίας και οι βιομήχανοι της Μακεδονίας προσπάθησαν να συμβάλουν στη συζήτηση. Τα αιτήματα που έθεσαν σε πρώτη προσέγγιση του θέματος ήταν η απαλλαγή των διερχομένων πρώτων υλών και προϊόντων από δημοτικό φόρο και η σύνδεση της κλίμακας αμοιβής των εργατών με την ατομική απόδοση του καθενός, σύστημα που είχε ήδη εφαρμοστεί στα καπνεργαστήρια. Επιπλέον, υποβλήθηκε αίτημα για

μείωση των σιδηροδρομικών ναύλων που είχαν στο μεταξύ αυξηθεί⁹⁶. Την προώθηση του τελευταίου αιτήματος, με την παρουσίασή του τόσο στο αρμόδιο Υπουργείο όσο και στον ΣΕΚ ανέλαβε ο εκπρόσωπος του Συνδέσμου στην Αθήνα Σ. Αγαπητός⁹⁷.

Υδραυλικά έργα

Τον Ιούνιο του 1919 καταρτίσθηκε στο Παρίσι σύμβαση μεταξύ του πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου και του μηχανικού Μιλτιάδη Αρμάση, που σταδιοδρομούσε στο εξωτερικό, για την ανάθεση στον δεύτερο της μελέτης των υδραυλικών δυνάμεων Βλαδόβου, Ναούσης, Βερούιας και Αλιάκμονος και τη χρησιμοποίηση «της εξ αυτών παραχθσομένης ενεργείας». Στη μελέτη, σύμφωνα με τη σύμβαση, θα περιλαμβανόταν η διάταξη «του όλου δικτύου της ηλεκτρικής διανομής», το σχέδιο δηλαδή αφορούσε την ηλεκτροδότηση της Μακεδονίας, κυρίως της Θεσσαλονίκης. Αν και η σύμβαση προέβλεπε την άμεση έναρξη των εργασιών, η επικύρωσή της από τη Βουλή καθυστέρησε πολύ. Μόλις τον Απρίλιο του 1920 ξεκίνησε η επεξεργασία του σχεδίου για την πραγματοποίηση υδραυλικών έργων στη Μακεδονία, η οποία ανατέθηκε στο Ανώτερο Τεχνικό Συμβούλιο του Υπουργείου Συγκοινωνίας⁹⁸. Ο εκπρόσωπος του ΣΒΜ, ο Σ. Αγαπητός, ήταν μέλος του ανώτερου τεχνικού συμβουλίου. Ο Ηρ. Χατζηδημούλας και ο Δ. Χατζόπουλος πήγαν στην Αθήνα· με τη βοήθεια του Αγαπητού παρακολούθησαν μία συνεδρίαση του Ανώτερου Τεχνικού Συμβουλίου, από το οποίο έλαβαν τη διαβεβαίωση ότι δεν θα «παραγνωρίζονταν τα κεκτημένα δικαιώματα των εργοστασίων Μακεδονίας επί των καταρρακτών»⁹⁹. Τελικά, το Ανώτερο Τεχνικό Συμβούλιο συνήλθε σε πανηγυρική συνεδρίαση υπό την προεδρία του υπουργού Αλ. Παπαναστασίου στις 30.4.1920 για να γνωμοδοτήσει πάνω σε ένα σχέδιο νόμου για την κύρωση της σύμβασης Βενιζέλου - Αρμάση¹⁰⁰. Αντίγραφα των σχετικών κειμένων στάλθηκαν από τον Αγαπητό και έφτασαν στη Θεσσαλονίκη σχεδόν αμέσως· εξετάσθηκαν σε συνεδρίαση της 2ας Μαΐου. Το συμβούλιο του Συνδέσμου βρήκε μάλλον περίπλοκες τις προτάσεις και αποφάσισε να τοποθετηθεί μετά την κατάθεση του νομοσχεδίου στη Βουλή¹⁰¹.

Καθώς όμως έφταναν ανησυχπτικές ειδήσεις ως προς τα βιομηχανικά συμφέροντα, ο Σύνδεσμος αποφάσισε να αλλάξει τον τρόπο της δράσης του και ζήτησε από τον Αγαπητό, που επρόκειτο να ταξιδέψει στο εξωτερικό, να φροντίσει να μείνει μερικές μέρες στη Θεσσαλονίκη, φέρνοντας μαζί του και τα σχέδια των υδραυλικών έργων¹⁰². Στο μεταξύ όμως το νομοσχέδιο εισήχθη στη Βουλή, η οποία και κύρωσε τη σύμβαση με νόμο, που δημοσιεύθηκε στις αρχές Ιουλίου· αφορούσε μόνο τη μελέτη και δεν περιελάμβανε τίποτε σχετικό με τη βιομηχανία της περιοχής¹⁰³.

Αλλαγή γραφείων

Το 1919 για λόγους που δεν συζητήθηκαν στο διοικητικό συμβούλιο, ο Σύνδεσμος εγκατέλειψε τα γραφεία του, -όπως και ο Εμπορικός Σύλλογος, ο οποίος συστεγάστηκε με το Εμπορικό Επιμελητήριο-, και εγκαταστάθηκε στο κτίριο του Δήμου, το οποίο βρισκόταν στην οδό Εθνικής Αμύνης. Δήμαρχος τότε ήταν ο Κ. Αγγελάκης. Τον επόμενο χρόνο ο Σύνδεσμος έκανε κρούσεις προς το Εμπορικό Επιμελητήριο να του παραχωρήσει «ένα ευρύχωρο δωμάτιο» για την εγκατάσταση των γραφείων του αλλά δεν βρήκε ανταπόκριση. Το 1921 ο Σύνδεσμος εξακολουθούσε να στεγάζεται στο δημοτικό κτίριο αλλά στη θέση του Δημάρχου είχε επανέλθει ο Οσμάν Σαΐτ, ο οποίος και απαίτησε την καταβολή ενοικίου¹⁰⁴. Τον Ιούλιο του 1921 η αξίωση του Δημάρχου επαναλήφθηκε κατά τρόπο που θεωρήθηκε προσβλητικός από τον Σύνδεσμο. Στην απάντησή του αναφερόταν ότι δεν θα έπρεπε να ζητείται ενοίκιο από την οργάνωση των βιομηχανών, «εφόσον η βιομηχανία συντελεί εις την αύξησιν των δημοτικών εσόδων» αλλά εν πάση περιπτώσει έθετε στη διάθεση του Δήμου Θεσσαλονίκης ένα ικανοποιητικό ποσό ως αναδρομικό ενοίκιο διετίας¹⁰⁵.

Το Μάιο του 1920, ο Δ. Χατζόπουλος πρότεινε να γίνουν διαβήματα για να τοποθετηθούν τηλεφωνα στα γραφεία του Συνδέσμου, καθώς και στα γραφεία των διαφόρων εργοστασίων. Για τον σκοπό αυτό υποβλήθηκαν αιτήματα στην Επιθεώρηση Τηλεφώνων¹⁰⁶. Ήταν όμως πολύ πρόωρο. Τα τηλεφωνα θα αργούσαν πολύ.

Οι πρώτες αρνητικές εξελίξεις

Οι ταχείες πολιτικές μεταβολές του 1920 αποτυπώνονται στα πρακτικά του Συνδέσμου με επτάμηνη σιωπή (Μάιος - Δεκέμβριος), η οποία δεν διακόπτεται ούτε καν από την κύρωση της διεθνούς σύμβασης εργασίας για τον περιορισμό της απασχόλησης στις βιομηχανικές επιχειρήσεις στις οκτώ ώρες ημερησίως¹⁰⁷. Επίσης, ο Σύνδεσμος δε μιμήθηκε την ομόλογη οργάνωση της Αθήνας, που μετά τη συνθήκη των Σεβρών έσπευσε να συγχαρεί τον Πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο για τη σύναψή της. Επακολούθησαν οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και το πολιτικό δημοψήφισμα της 22ας του ίδιου μήνα. Στις 26 Νοεμβρίου σημειώθηκε στη Θεσσαλονίκη «εντεταμένη αλλοφροσύνη εις τους εμπόρους ένεκα της υψώσεως του συναλλάγματος. Οι έμποροι ευρισκόμενοι ακάλυπτοι εις ξένας αξίας καταλαμβάνουν εξ εφόδου τας θυρίδας των τραπεζών ίνα καλυφθούν», έγραφε ένα ελαφρώς ασύντακτο ρεπορτάζ αθηναϊκής εφημερίδας¹⁰⁸. Η ατμόσφαιρα όμως ήταν πράγματι βεβαρμένη. Ο Νομάρχης θεώρησε σωστό να απαγορεύσει τις εργασίες των υπαίθριων χρηματιστών. Στην πραγματικότητα, απλώς δεν υπήρχε καθόλου συνάλλαγμα.

Διομήδης Βαρλαμίδης, πρόεδρος της ΔΕΘ.
Διευθυντής της Εθνικής Τράπεζας.

Την επομένη πραγματοποιήθηκε στην «αίθουσαν του Εμπορικού Επιμελητηρίου και του Εμπορικού Συλλόγου» σύσκεψη τοπικών φορέων, με αντικείμενο τη δραματική πτώση της δραχμής. Στη συνεδρίαση, την πρωτοβουλία της οποίας είχαν λάβει το Εμπορικό Επιμελητήριο και ο Εμπορικός Σύλλογος, παρέστησαν διευθυντές των τοπικών υποκαταστημάτων των τραπεζών και ο Νομάρχης Χαριτάκης, ως αναπληρωτής του Γενικού Διοικητή¹⁰⁹. Ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων δεν κλήθηκε, παράλειψη που οδήγησε σε διαμαρτυρίες και ενέτεινε τη δυσαρέσκεια του Διοικητικού Συμβουλίου του προς τη διοίκηση του Επιμελητηρίου¹¹⁰.

Η αδιέξοδη ανακύκλωση απόψεων σε τοπικό επίπεδο και η άνευ αποτελέσματος υποβολή υπομνημάτων στις τοπικές αρχές οδήγησε τον πρόεδρο του Συνδέσμου στην απόφαση να έρθει σε επαφή με βουλευτές και να τους παρακαλέσει να αναλάβουν την υποστήριξη των συμφερόντων της βιομηχανίας της Μακεδονίας με τις κατάλληλες ενέργειες στα υπουργεία και τη Βουλή. Έλαβε μάλιστα εντολή από το Διοικητικό Συμβούλιο να πάει στην Αθήνα και να κάνει τις σχετικές κρούσεις¹¹¹. Επιστρέφοντας, εξήρε στη γενική συνέλευση του Συνδέσμου, που έγινε στις 14.2.1921, την οργάνωση των βιομηχάνων και των βιοτεχνών στην Αθήνα και στον Πειραιά και τόνισε την ανάγκη να την μιμηθεί και η Μακεδονία. Πράγματι, στη γενική συνέλευση του αθηναϊκού Συνδέσμου συμμετείχαν σχεδόν 100 επιχειρήσεις, έναντι 14 που είχαν λάβει μέρος στην πιο πρόσφατη συνέλευση του ΣΒΜ στη Θεσσαλονίκη.

Έκδοση ημερήσιας εφημερίδας

Ενδιαφέρουσα είναι, στο σημείο αυτό, η πρόταση του Ηρ. Χατζηδημούλα για την έκδοση καθημερινής πολιτικής εφημερίδας που θα ήταν όργανο των συμφερόντων της βιομηχανίας και των συναφών επιχειρήσεων. Είναι πιθανόν ότι ο Ποιμενίδης, που είχε διοριστεί διευθυντής του Συνδέσμου¹¹² και είχε δημοσιογραφική πείρα, διαδραμάτισε κάποιον ρόλο στη σύλληψή του. Η εφημερίδα θα μπορούσε να εκδοθεί από όλες τις βιομηχανίες συνεταιρικά, με τη συνδρομή του Συνδέσμου. «Την γνώμην ταύτην του κ. Χατζηδημούλα επιδοκιμάζουσιν πάντες οι

παριστάμενοι και αποφασίζεται κατ' αρχήν η έκδοσις τιαύτης εφημερίδος»¹¹³. Στην επόμενη γενική συνέλευση (30.6.1921) η πρόταση επανήλθε και τα μέλη ανέθεσαν στον Ραφαέλ Βαρσάνο (ιδιοκτήτη του καπνεργοστασίου «Σαλόνικα») να ετοιμάσει λεπτομερή εισήγηση. Στα τέλη Σεπτεμβρίου ο διευθυντής Κ. Ποιμενίδης, ο νομικός σύμβουλος Γ. Μουρίκης και ο Δ. Χατζόπουλος παρουσίασαν ένα σχέδιο μετοχικής εταιρείας για την έκδοση εφημερίδας, το οποίο υποστήριξε ο πρόεδρος Ηρ. Χατζηδημούλας¹¹⁴. Η καταπόνηση του Συνδέσμου με σωρεία θεμάτων την επόμενη διετία υπήρξε μάλλον ο βασικός λόγος για τον οποίο εγκαταλείφθηκε το σχέδιο αυτό.

Η εικόνα του Συνδέσμου το 1921

Το 1921 ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας είχε εγγεγραμμένα 50 μέλη. Ωστόσο, λόγω της οικονομικής συγκυρίας αρκετές από τις επιχειρήσεις αυτές δεν λειτουργούσαν. Στη γενική συνέλευση της 30ης Ιουνίου του έτους εκείνου συμμετείχαν 20 εταιρείες. Καταρχάς οι κλωστοϋφαντουργίες Λάππα & Χατζηδημούλα, Γκούντα & Καρατζα, Λόγγος & Τουρπάλης, Πιερράκος & Οικονομόπουλος (διάδοχο σχήμα της Nouvelle Filature): οι Ηρ. Χατζηδημούλας (σπαγγοσχινοποιείο), Τόρρες & Σία, Γρ. Τσίτσος & Σία, Μπαρής & Σία (μηχανουργείο), Βαλκάν (καπνεργοστάσιο), Αδελφοί Ποντού (μηχανουργείο), Γαλλοελληνική Εταιρεία Βιομηχανικών Επιχειρήσεων, Σαλόνικα (καπνεργοστάσιο), Χατζηγιάννης - Βέρρος (μακαρανοποιείο), Αδελφοί Γιάκου (σαπωνοποιείο), Αξιλιθιώτης (μηχανουργείο), Βενέττης (χυτήριο), Γ. Μισυρλής και Σία (σαπωνοποιείο), Γρηγ. Τσίτσος και Υιοί (βαφείο), Ν. Κοντογούρης (χειροτεχνήματα) και Π. Σκύθος (χαρτοτεχνία). Η ετήσια συνδρομή που κατέβαλαν οι επιχειρήσεις αυτές ήταν 0,5 τοις χιλίοις επί των κεφαλαίων τους¹¹⁵.

Άλλοι κλάδοι που μετείχαν στον Σύνδεσμο (όχι όμως και στη συγκεκριμένη συνέλευση) ήταν η αλευροποιία και κεραμοποιία (Αλλατίνη), η γαϊτανοποιία, η λιθογραφία, η αρβυλοποιία (Καλντερόν), η σπασμελαιοποιία, η βυρσοδεψία (Παπαγιάννης), η σαπωνοποιία (Λαμνίδης).

Τα ζητήματα που απασχολούσαν τους βιομηχάνους της Μακεδονίας το 1921 αφορούσαν κυρίως τους αιφνιδιασμούς που υφίσταντο από τις συνεχείς μεταβολές του φορολογικού, δασμολογικού και εργασιακού καθεστώτος. Πολύ χαρακτηριστικά, ένας από τους σκαπανείς της μακεδονικής βιομηχανίας, ο Κύρος Κύρτσος, ζήτησε να βρεθεί τρόπος «όπως οι βιομήχανοι λαμβάνουν γνώσιν των εκάστοτε ψηφισθέντων νόμων περί βιομηχανίας και εργασίας». Η άποψη του Ηρ. Χατζηδημούλα, η οποία και χαρακτήρισε τη θητεία του, ήταν ότι ο Σύνδεσμος θα έπρεπε να αποκτήσει δυνατότητα δημόσιας παρέμβασης για να ακούγονται οι απόψεις του και να γίνονται σεβαστά τα συμφέροντα της βιομηχανίας.

Αν κρίνουμε πάντως από τους αριθμούς, ήδη το 1921 είχαν αρχίσει να συσσωρεύονται συγκριτικά πλεονεκτήματα για την βιομηχανία στην Αττική και συγκριτικά μειονεκτήματα στη Μακεδονία. Αυτό δείχνει η επιλογή του τόπου εγκατάστασης. Από το 1910 είχαν ιδρυθεί σε όλη την Ελλάδα 137 «μεγάλα εργοστάσια», σύμφωνα με μελέτη της εποχής, από τα οποία 61 στην Αττική και 7 μόνο στη Μακεδονία, όσα δηλαδή στη Σύρο (7) και στη Μυτιλήνη (7)¹¹⁶.

Οσμάν Σαϊτ Ιμπν Χακί μπέη, δήμαρχος Θεσσαλονίκης (1912-1916, 1920-1922).

Το ζήτημα του συναλλάγματος

Το Μάιο του 1921 για να αντιμετωπίσει το μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών, η κυβέρνηση καθιέρωσε τον πλήρη και μονοπωλιακό έλεγχο του κράτους πάνω στο συνάλλαγμα. Για το σκοπό αυτό συνέστησε το λεγόμενο «συνδικάτο τραπεζών». Σκοπός του συνδικάτου, σύμφωνα με τον νόμο 2612, ήταν «η αποκλειστική και καθ' οιονδήποτε τύπον αγορά και πώλησις συναλλάγματος επί του εξωτερικού και χαρτονομισμάτων ως και εν γένει η εις το εξωτερικόν και εκ του εξωτερικού μεταφορά κεφαλαίων υπό οιαδήποτε μορφήν και δι' οιαδήποτε μέσου, ήτοι τίτλων, τοκομεριδίων, ξένων τραπεζογραμματίων, επιταγών, εντολών τηλεγραφικών ή ταχυδρομικών, πιστοχρεώσεων, λογαριασμών κ.λπ.». Η αγοραπωλησία συναλλάγματος εκτός του συνδικάτου απαγορεύτηκε. Το κεφάλαιο του συνδικάτου αποτέλεσαν εισφορές των τραπεζών που συμμετείχαν σε αυτό και προέρχονταν από τα ποσά που κάθε τράπεζα είχε διαθέσιμα στο εξωτερικό. Ο καθορισμός της τιμής συναλλάγματος γινόταν καθημερινά από το συνδικάτο, «υποκείμενος εις την έγκρισιν του υπουργού Εθνικής Οικονομίας». Το συνδικάτο, επίσης, αποφάσιζε σε ποιους θα πουλούσε συνάλλαγμα και τι ποσό στον καθένα, με βάση αιτήσεις και δικαιολογητικά που υπέβαλαν οι ενδιαφερόμενοι. Οσάκις εξετάζονταν αιτήσεις, καλούνταν να συμμετάσχουν στην αρμόδια επιτροπή¹¹⁷ και «ανά εις αντιπρόσωπος των Εμπορικών Επιμελητηρίων Αθηνών και Πειραιώς, εις αντιπρόσωπος του Εμπορικού Συλλόγου Αθηνών και εις αντιπρόσωπος του εν Αθήναις Συνδέσμου των Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών»¹¹⁸. Σταδιακά, στο συνδικάτο εντάχθηκαν σχεδόν όλες οι τράπεζες και τα τραπεζικά γραφεία τα οποία διέθεταν συνάλλαγμα στο εξωτερικό¹¹⁹.

Στη Θεσσαλονίκη λειτούργησε υποεπιτροπή από εκπροσώπους των τραπεζών που συμμετείχαν στο συνδικάτο. Κατά την εξέταση των αιτημάτων ήταν παρών και ένας εκπρόσωπος του Εμπορικού Επιμελητηρίου. Επειδή όμως το - νεαρής ακόμη ηλικίας - Επιμελητήριο δεν είχε αναπτύξει το εμπορικό τμήμα του, τέθηκε θέμα εκπροσώπησης των βιομηχάνων.

Ήδη το Σεπτέμβριο του 1921 είχε προκύψει

μεγάλη έλλειψη συναλλάγματος. Ο Σύνδεσμος ζήτησε το αναγκαίο συνάλλαγμα για την εισαγωγή πρώτων υλών από την υποεπιτροπή συναλλάγματος της Θεσσαλονίκης αλλά εγκρίθηκαν περιορισμένα ποσά. Οι εκπρόσωποι των βιομηχανιών επισήμαναν ότι ελλείπει πρώτων υλών υπήρχε κίνδυνος η βιομηχανία να παύσει να λειτουργεί. Ο Ρ. Βαρσάνο τόνισε ότι η αδιαφορία του Συνδικάτου ήταν τόσο μεγάλη, ώστε δεν χορηγούσε συνάλλαγμα για να εισαχθούν είδη απαραίτητα για την καπνοβιομηχανία, με αποτέλεσμα το δημόσιο να χάνει τους φόρους που θα εισέπραττε αν συνεχιζόταν η παραγωγή. Το εργοστάσιο Ιούτης είχε αναγκαστεί να διακόψει τη λειτουργία του από τα μέσα Αυγούστου ελλείπει πρώτων υλών. Το σαπωνοποιείο «Ναυσικά» του Κ. Λαμνίδη επρόκειτο και εκείνο να διακόψει τη λειτουργία του, διότι δεν είχε εγκριθεί συνάλλαγμα για εισαγωγή καυστικής σόδας. Τα κλωστήρια διέθεταν αποθέματα βάμβακος μόνο για δύο μήνες. Ο Σύνδεσμος περιέγραψε όλα τα προβλήματα σε υπόμνημα που υπέβαλε στην κυβέρνηση και στους Μακεδόνες βουλευτές¹²⁰.

Το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, με Υπουργό τον Ιωάννη Ράλλη (1878 - 1946)¹²¹ απάντησε ότι είχε ήδη δώσει οδηγίες στο Συνδικάτο για την εξυπηρέτηση της βιομηχανίας, ενώ από την πλευρά του το Συνδικάτο ισχυρίστηκε ότι παρείχε όλες τις διευκολύνσεις προς τη βιομηχανία¹²². Τον Νοέμβριο βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη, όπου είχε αναπτύξει βιομηχανική και επενδυτική δραστηριότητα¹²³, ο Επαμεινώνδας Χαρίλαος, πρόεδρος του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών (είχε αρχίσει να λειτουργεί το 1919)¹²⁴. Ο Χατζηδημούλας επιδίωξε να συναντηθεί με τον Χαρίλαο για να συζητήσουν το ζήτημα της χορήγησης συναλλάγματος στις τοπικές βιομηχανίες. Στη συνάντηση ήταν παρών και ο Διευθυντής του υποκαταστήματος της Ε.Τ.Ε. και Πρόεδρος της τοπικής υποεπιτροπής Δ. Βαρλαμίδης. Από τη συζήτηση των τριών αντρών έγινε σαφές ότι οι αιτήσεις των βιομηχανιών θα ικανοποιούνταν μόνο στο βαθμό που θα επέτρεπε «το περιθώριον του επί τόπου υπό των τραπεζών εξευρισκομένου συναλλάγματος ως και του υπό της κεντρικής επιτροπής διατεθειμένου ελαχίστου

τοιούτου. Ανωμολογήθη υπ' αμφοτέρων [δηλαδή του Χαριλάου και του Βαρλαμίδα] ότι διά την αγοράν της Θεσσαλονίκης διατίθεται σχετικώς προς άλλας αγοράς ολίγον συνάλλαγμα». Τόσο ο Χαρίλαος όσο και ο Βαρλαμίδης περιορίστηκαν στο να εκφράσουν ευχές να συγκεντρώνεται περισσότερο συνάλλαγμα στη Θεσσαλονίκη. Στο επιχείρημα του Συνδέσμου Βιομηχανιών Μακεδονίας ότι η μακεδονική βιομηχανία ήταν αδικημένη, απάντησαν με τις ίδιες ευχές. Το αίτημα του Χατζηδημούλα να του παραδοθεί κατάλογος των αιτημάτων που είχαν εξεταστεί, ώστε να ελεγχθεί ο ισχυρισμός ότι «η βιομηχανία δεν ηδικήθη», απορρίφθηκε.

Στη συνέχεια ο Σύνδεσμος απευθύνθηκε στον πρόεδρο της κυβέρνησης Δημήτριο Γούναρη (1867 - 1922), ο οποίος απάντησε ότι η κυβέρνηση είχε κάνει τις δέουσες συστάσεις προς τις τράπεζες να χορηγήσουν συνάλλαγμα στις βιομηχανίες. Η πραγματικότητα ήταν εντελώς διαφορετική. Ο ατμόμυλος Αλλατίνη είχε ζητήσει 2.000 λίρες για εισαγωγή κάρβουνου και η επιτροπή ενέκρινε 100! Η «Έρια» ζήτησε 1.100 λίρες για εισαγωγή πρώτης ύλης και της ενέκριναν 100. Το μακαρονοποιείο Κούσκουρα - Χατζηγιάννη ζήτησε 8.000 δολάρια για να εισαγάγει σιμιγδάλι. Η υποεπιτροπή ενέκρινε 2.000 αλλά διαβίβασε την αίτηση στην κεντρική επιτροπή στην Αθήνα, η οποία και την απέρριψε εντελώς.

Τα αιτήματα που διατύπωσε ο Σύνδεσμος ήταν: (α) Να παρίσταται εκπρόσωπος του στην επιτροπή (β) Στην κατανομή του συναλλάγματος που ήταν διαθέσιμο στη Θεσσαλονίκη, να έχει προτεραιότητα η βιομηχανία. (γ) Να λειτουργήσει μηχανισμός συναλλαγματικού συμψηφισμού με τη Σερβία, από την οποία εισάγονται πολλά εμπορεύματα. Για να υποστηρίξουν τις απόψεις αυτές ενώπιον των αρμοδίων, οι Χατζηδημούλας, Βαρσάνο και Οικονομόπουλος μετέβησαν στην Αθήνα¹²⁵.

Η επιτροπή ταλαιπωρήθηκε στην Αθήνα και περισσότερο από όλους ο Ηρ. Χατζηδημούλας. Διαθέτουσε την αφήγηση των συμβάντων που έκανε ο ίδιος στο Διοικητικό Συμβούλιο το Φεβρουάριο του 1922. Με τη βοήθεια βουλευτών κατόρθωσε να γίνει δεκτός από

τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας Ιωάννη Ράλλη. Στο αίτημα για συμμετοχή εκπροσώπου του Συνδέσμου στην υποεπιτροπή, ο Ράλλης επικαλέστηκε το νόμο και αντιπρότεινε να παρέχουν οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι βιομήχανοι πληροφορίες κατά την εξέταση των αιτημάτων τους. Ο Χατζηδημούλας επέμενε ότι ο εκπρόσωπος του ΕΒΕΘ δεν ήταν δυνατόν να γνωρίζει τις ιδιαιτερότητες της βιομηχανίας, διότι το βιομηχανικό τμήμα του Επιμελητηρίου «ουδέποτε μέχρι τούδε ελειτούργησε». Ο Ράλλης ζήτησε έγγραφη αναφορά και ανέλαβε να συνεννοηθεί με το Συνδικάτο. Έθεσε, όμως, ως όρο για την αποδοχή του αιτήματος να συμφωνήσει και το τελευταίο. Ο Χατζηδημούλας αποτάθηκε τότε σε δικηγόρο, ο οποίος τον συμβούλευσε να στηρίξει το αίτημά του πάνω στην προβλεπόμενη συμμετοχή εκπροσώπου του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών στην κεντρική επιτροπή του Συνδικάτου, και να απαιτήσει την αναλογική εφαρμογή υπέρ του τοπικού Συνδέσμου των βιομηχάνων. Την επομένη ο Χατζηδημούλας επισκέφθηκε και πάλι τον Ράλλη, με τη μεσολάβηση βουλευτών, και απαίτησε την αναλογική εφαρμογή. Ο Ράλλης υποσχέθηκε να ενεργήσει για να ικανοποιηθεί το αίτημα και διέταξε να αποσταλεί έγγραφο στο Συνδικάτο. Στη συνέχεια, ο Χατζηδημούλας συναντήθηκε και με τον Επαμεινώνδα Εμπειρικό (1858 - 1924), πρόεδρο του Συνδικάτου των Τραπεζών. Ο Εμπειρικός φάνηκε διατεθειμένος να αποδεχθεί το αίτημα της συμμετοχής του Συνδέσμου Βιομηχάνων Μακεδονίας στην υποεπιτροπή της Θεσσαλονίκης, αρκεί οι βιομήχανοι να μη ζητούσαν περισσότερο συνάλλαγμα από όσο ήταν διαθέσιμο επιτοπίως.

Έτσι, στα μέσα Δεκεμβρίου ο Χατζηδημούλας επεστρεψε στη Θεσσαλονίκη, βέβαιος ότι τουλάχιστον το αίτημα της εκπροσώπησης του Συνδέσμου στην υποεπιτροπή του Συνδικάτου στη Θεσσαλονίκη θα γινόταν δεκτό. Αλλά δύο εβδομάδες πέρασαν και καμία ανταπόκριση δεν είχε εκδηλωθεί. Διαβήματα από τον Γρηγόριο Λόγγο, που διέμενε πλέον στην Αθήνα, δεν απέδωσαν. Τέλος, στις 14 Ιανουαρίου 1922 παραδόθηκε στον Σύνδεσμο επιστολή της τοπικής υποεπιτροπής του Συνδικάτου, η οποία ανέφερε ότι εγκρίθηκε

η συμμετοχή ενός εκπροσώπου του Συνδέσμου «συμβουλευτικώς» και «άνευ ψήφου», ο οποίος θα παρίστατο μόνο κάθε Τρίτη και Πέμπτη στις συνεδριάσεις. «Ήτο φανερόν πλέον ότι ο Σύνδεσμος ενεπαίζετο», είπε ο Χατζηδημούλας. Ακολούθησε νέα αποστολή στην Αθήνα, αυτή τη φορά από τον διευθυντή του Συνδέσμου, Κ. Ποιμενίδη, ο οποίος μαζί με τον Γρ. Λόντο έγινε δεκτός στην επιτροπή του Συνδικάτου και παρουσίασε και πάλι το αίτημα, το οποίο έγινε εκ νέου αποδεκτό. Ο Ποιμενίδης επέστρεψε, οι μέρες περνούσαν αλλά έγγραφο δεν έφτανε και έτσι ο Χατζηδημούλας παραιτήθηκε, «θεωρών εαυτόν θιγόμενον εκ του ζητήματος τούτου», στις 28.1.1922¹²⁶.

Υπήρχε όμως και δεύτερη αιτία για την παραίτησή του. Το Υπουργείο ετοιμάζε νόμο για την κύρωση της διεθνούς σύμβασης περί προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας¹²⁷ και αντί να ζητήσει γνωμοδότηση από τον Σύνδεσμο, όπως είχε υποσχεθεί, παρέπεμψε το φάκελο στο Επιμελητήριο. Η διοίκηση του τελευταίου κατάρτισε επιτροπή μελέτης του κειμένου, χωρίς να το παραπέμψει και αυτή στον Σύνδεσμο. Τελικά, χάρη στην επιμονή των άλλων μελών του συμβουλίου, μετά από μερικές μέρες η παραίτηση του προέδρου ανακλήθηκε, δεδομένου ότι τελικώς καθιερώθηκε η συμμετοχή εκπροσώπου του Συνδέσμου στην υποεπιτροπή του Συνδικάτου (το οποίο επρόκειτο σε λίγους μήνες να καταργηθεί). Επίσης, ο Σύνδεσμος αποφάσισε ότι θα έκανε ό,τι ήταν δυνατόν ώστε στις επικείμενες εκλογές του Επιμελητηρίου να «αντιπροσωπευθή με όσον το δυνατόν περισσότερα μέλη εις το συμβούλιον του Επιμελητηρίου»¹²⁸.

Επανεκλογή Χατζηδημούλα

Στη γενική συνέλευση της 17ης Φεβρουαρίου 1922 συμμετείχαν 22 εταιρείες, από τις οποίες 8 κλωστοϋφαντουργικές, 6 μηχανουργεία και 4 καπνεργοστάσια. Στο 12μελές Διοικητικό Συμβούλιο αντιπροσωπεύονταν «όλοι σχεδόν οι κλάδοι της παρ' ημίν βιομηχανίας». Επανεκλέχθηκαν ως πρόεδρος ο Ηρ. Χατζηδημούλας και ως γενικός γραμματέας ο Κ. Λαμνίδης. Ως αντιπρόεδρος εκλέχθηκε ο Μ. Μορπούργο¹²⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

δεύτερη θητεία Ηρακλέους Χατζηδημούλα

(1922 - 1924)

Γενικά χαρακτηριστικά της περιόδου

Η δεύτερη θητεία της διοίκησης Χατζηδημούλα συνέπεσε με κορυφαία πολιτικά, κοινωνικά και δημοσιονομικά προβλήματα του ελληνικού κράτους. Η περίοδος αυτή είχε δύο βασικά χαρακτηριστικά: Έντονο παρεμβατισμό, συχνά σε βάση ερασιτεχνική, και άνοδο της ζήτησης προϊόντων λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων. Αν ορισμένοι κλάδοι της βιομηχανίας άγγιξαν τα όρια της καταστροφής και ορισμένα εργοστάσια αναγκάστηκαν να διακόψουν τη λειτουργία τους, αυτό συνέβη εξ αιτίας της αστάθμητης κρατικής παρέμβασης, παρά το γεγονός ότι η ζήτηση ήταν αυξημένη και νέα εργοστάσια ιδρύονταν. Μάλιστα, η διετία 1922 - 23 ήταν η πρώτη κατά την οποία όλα τα μέλη του Συνδέσμου κατέβαλαν εμπρόθεσμα τις συνδρομές τους. Με άλλα λόγια, ενώ είχαν δημιουργηθεί ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της μεταποίησης, οι συνθήκες αυτές εξουδετερώνονταν εν μέρει από τις αλληπάλληλες προσπάθειες των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν το δημοσιονομικό αδιέξοδο.

Η απουσία αποκεντρωτικών δομών ήταν καθοριστική για τη λειτουργία και τη δράση του ΣΒΜ. «Η δι' επιτροπών αποστελλομένων εις Αθήνας επίλυσις των ζητημάτων μας θα είναι απαραίτητος μέχρις ότου πραγματοποιηθή η απολύτως αναγκαία βιομηχανική αποκέντρωσις, οπότε θα είναι δυνατόν να λύεται επί τόπου παν ζήτημα ενδιαφέρον εκάστην περιφέρειαν», είπε χαρακτηριστικά ο γενικός γραμματέας Κ. Λαμνίδης στη γενική συνέλευση της 11ης Μαρτίου 1923, χωρίς βέβαια να μπορεί να φανταστεί πόσο μακρινή θα ήταν αυτή η «βιομηχανική αποκέντρωσις».

Το πρόβλημα, λοιπόν, που έπρεπε να αντιμετωπίσει η διοίκηση του ΣΒΜ ήταν πώς να ενημερώνει έγκαιρα τα κέντρα λήψης αποφάσεων για τις συνέπειες των πράξεων και των παραλείψεών τους, ειδικά σε ό,τι αφορούσε τη Μακεδονία. Αντίστοιχος ήταν ο στόχος του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών στην Αθήνα (ΣΕΒΒ). Υπήρχαν όμως τρεις ουσιώδεις διαφορές. Η πρώτη ήταν ότι για τη διοίκηση του ΣΕΒΒ η επαφή με υπουργούς και βουλευτές αποτελούσε στοιχείο καθημερινότητας. Αντίθετα, ο ΣΒΜ έπρεπε να διοργανώνει δαπανηρές αποστολές αντιπροσωπειών

Η οικία του Ηρακλή Χατζηδημούλα στη Θεσσαλονίκη ήταν το σημερινό κτίριο του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων

του, οι οποίες προσπαθούσαν -συνήθως με τη μεσο- λάβηση βουλευτών- να συναντήσουν μέσα στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα της διαμονής τους στην Αθήνα το μέγιστο δυνατό αριθμό προσώπων (υπουργούς, βουλευτές, διευθυντές υπουργείων, τραπεζίτες κ.λπ.), πολλοί από τους οποίους ήταν άγνωστοι στους βιομήχανους της Μακεδονίας και ελάχιστα προσιτοί. Η δεύτερη διαφορά αφορούσε την ενημέρωση. Αν και ο ΣΒΜ προσπαθούσε να διατηρεί επαφές στην Αθήνα για να πληροφορείται τις εξελίξεις, η ενημέρωση που εξασφάλιζε σε σχέση με τις εκάστοτε κυβερνητικές αποφάσεις και προθέσεις δεν μπορούσε παρά να είναι καθυστερημένη και ελλιπής. Η τρίτη διαφορά αφορούσε τις ιδιαιτερότητες της βιομηχανίας του μακεδονικού χώρου, όπως η εξάρτησή της από τις υδατοπτώσεις, η γειτνιάσή της με τη Σερβία και τη Βουλγαρία, η μεγαλύτερη σημασία που είχε γι' αυτήν το σιδηροδρομικό δίκτυο, θέματα δηλαδή που ο ΣΒΜ θα έπρεπε να αντιμετωπίσει μόνος του, χωρίς να υπολογίζει στη θετική επίδραση που είχαν οι ενέργειες των βιομηχάνων της Αττικής πάνω στα γενικά βιομηχανικά αιτήματα.

Ανδρέας Χατζηκυριάκος (1876-1959).

Η σύμπραξη με τον ΣΕΒΒ ήταν ένα ζήτημα που αντιμετωπιζόταν ανάλογα με το ποιος το χειριζόταν εκ μέρους της ΣΒΜ. Ο διευθυντής του Συνδέσμου, Κ. Ποιμενίδης, επικοινωνούσε με τον ομόλογό του στον ΣΒΒΑ, ενώ ο πρόεδρος του Συνδέσμου, αν και αρχικά εκδήλωσε τον θαυμασμό του για τον Σύνδεσμο των Αθηνών, προτιμούσε την αυτόνομη δραστηριότητα του ΣΒΜ και τις απευθείας επαφές των εκπροσώπων του με υπουργούς. Μερικές φορές οι επαφές αυτές γίνονταν σε καταπληκτικά σύντομο χρόνο. Για παράδειγμα, στη συνεδρίαση της 5ης Μαρτίου 1922, ο Χατζηδημούλας ανέφερε ότι έπεισε τον Μιχαήλ Γούδα (1868 - 1931), ο οποίος είχε ορκιστεί μόλις προ τριών ημερών Υπουργός Εσωτερικών και προσωρινός Εθνικής Οικονομίας, να ζητήσει από τον ομόλογό του των Οικονομικών (Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη, 1860-1922) την επιβολή δασμών σε εισαγόμενα οικοδομικά υλικά, τα οποία παράγονταν και στην Ελλάδα. Άλλοτε, όμως, η αποστολή αντιπροσωπείας στην Αθήνα ήταν μία χρονοβόρος διαδικασία. Σχεδιαζόταν τουλάχιστον ένα μήνα πριν από την πραγματοποίησή της και διαρκούσε δύο ή τρεις εβδομάδες.

Είχε, επιπλέον, διαμορφωθεί και ένας τρίτος πόλος διεκδίκησης των τοπικών αιτημάτων, το ΕΒΕΘ, το οποίο χειριζόταν και θέματα βιομηχανίας, συχνά σε συνεννόηση με το αντίστοιχο επιμελητήριο της Αθήνας και τους κεντρικούς επιχειρηματικούς Συνδέσμους. Συνήθως, οι εκπρόσωποι του ΕΒΕΘ που πραγματοποιούσαν αυτές τις επαφές ήταν μέλη και του συμβουλίου του ΣΒΜ, όπως λ.χ. ο Δ. Χατζόπουλος. Έτσι, ενώ ο ΣΒΜ είχε να αντιμετωπίσει σωρεία προβλημάτων, έπρεπε ταυτοχρόνως να οριοθετείται απέναντι στους άλλους επαγγελματικούς φορείς, διατηρώντας ισορροπίες και προασπίζοντας την ταυτότητά του.

Ας σημειωθεί ότι στη διάρκεια της δεύτερης θητείας Χατζηδημούλα ο Σύνδεσμος απέκτησε δικαίωμα εκπροσώπησης στην Ελευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης, ότι έπαψε να συστεγάζεται με τον Εμπορικό Σύλλογο και ότι έκανε αίτηση για να αποκτήσει τηλεφωνική εγκατάσταση. Θα έπρεπε, όμως, να περιμένει μερικά ακόμη χρόνια για να ικανοποιηθεί το αίτημά του.

Άμεσα προβλήματα την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1922

Το ζήτημα της εκπροσώπησης της βιομηχανίας στο ΕΒΕΘ τέθηκε σε πρώτη προτεραιότητα και στάλθηκε εγκύκλιος σε όλα τα μέλη για τη συμμετοχή στις αρχαιρεσίες του Επιμελητηρίου, ενώ ζητήθηκε από το αρμόδιο Υπουργείο και εγκρίθηκε η αύξηση των εδρών της βιομηχανίας στο συμβούλιό του¹³⁰. Μετά τις εκλογές, κλήθηκαν στο Σύνδεσμο οι εκλεγέντες σύμβουλοι, ώστε να επιλέξουν από κοινού πρόσωπα «κατάλληλα» -από την άποψη των συμφερόντων της βιομηχανίας- για τη διοίκηση του ΕΒΕΘ¹³¹.

Σε ό,τι αφορούσε τα αμιγώς βιομηχανικά θέματα, ο Σύνδεσμος ζήτησε από τη Γενική Διοίκηση να απαγορευτεί η εξαγωγή χυτοσιδήρου από την περιφέρεια Θεσσαλονίκης, «δεδομένου ότι το μέταλλο αυτό θα χρησιμεύσει διά τας ανάγκες ανοικοδομήσεως της πόλεώς μας»¹³². Αρχικά, η Γενική Διοίκηση ενέκρινε το αίτημα¹³³ και απαγόρευσε τις εξαγωγές αλλά τον Ιούλιο η απαγόρευση άρτηκε, μετά από παρέμβαση των ενδιαφερομένων εμπόρων¹³⁴.

Η αποπληρωμή πιστώσεων που είχαν ανοικτεί στο εξωτερικό για την πληρωμή εισαγωγών κατέστη δυσχερέστατη από το εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο που συνάφθηκε το Μάρτιο του 1922 με τη διχοτόμηση των χαρτονομισμάτων (νόμος 2749)¹³⁵, σε σημείο που να γίνεται λόγος για «καταδίκη της εγχωρίου βιομηχανίας». Τα χαρτονομίσματα διχοτομήθηκαν. Το κομμάτι με την εικόνα του Γεωργίου Σταύρου λογιζόταν ως χαρτονόμισμα νέου τύπου αλλά με αξία μισή από την ονομαστική. Το άλλο κομμάτι, με την εικόνα του στέμματος, λογιζόταν ως τίτλος τοκοφόρου δανείου, με αξία τη μισή από την ονομαστική. Οι τράπεζες απαιτούσαν «Γεωργίους Σταύρους και όχι στέμματα» για την αποπληρωμή των πιστώσεων, επικαλούμενες τα άρθρα 6 και 7 του νόμου. Λαμβάνοντας υπόψη και την άνοδο των τιμών συναλλάγματος, η εξόφληση των πιστώσεων ήταν αδύνατη, αφού πλέον η οφειλή ήταν πολλαπλάσια της αρχικής. Επιπλέον, ο ίδιος νόμος (άρθρο 10) διπλασίασε το συνθετικό φόρο¹³⁶.

Την εποχή εκείνη υπήρχαν αρκετές βιομηχανίες οι οποίες δεν είχαν λάβει τη νομική μορφή της ανώνυμης

εταιρείας, και οι οποίες πραγματοποιούσαν επενδύσεις για επέκταση ή ανέγερση νέων εγκαταστάσεων. Οι ιδιοκτήτες τους ζητούσαν να εξομοιωθούν φορολογικά με τις ανώνυμες εταιρείες, δηλαδή να απαλλάσσονται από τη φορολογία τα επενδύσιμα κέρδη. Το αίτημα είχε επικαιρότητα λόγω του διπλασιασμού του συνθετικού φόρου. Η διοίκηση του Συνδέσμου βρέθηκε μπροστά στο δίλημμα ποιο αίτημα θα ήταν περισσότερο προαγωγίμο: Η κατάργηση του διπλασιασμού του συνθετικού φόρου ή η απαλλαγή των κερδών που επενδύονταν; Τελικά, επειδή ο Εμπορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης υποστήριξε την πρώτη διεκδίκηση, ο Σύνδεσμος στράφηκε και εκείνος στην ίδια κατεύθυνση, αν και ο πρόεδρος του θεωρούσε τη δεύτερη εκδοχή - που βέβαια δεν αφορούσε τους εμπόρους - ως πλέον ρεαλιστική¹³⁷. Δεν φαίνεται όμως τα αιτήματα αυτά να είχαν κάποια συνέχεια μέσα στις δραματικές συνθήκες της εποχής.

Τον Ιούνιο του 1922 ο ΣΒΜ έστειλε στην Αθήνα τον Κ. Ποιμενίδη, για να ενεργήσει στα υπουργεία σε συνεργασία με τον Γρ. Λόγγο. Έγιναν δεκτοί από τον Δ. Γούναρη, που ήταν Υπουργός Δικαιοσύνης στη βραχύβια κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη (9.5 - 28.8.1922), καθώς και από τον Θεσσαλονικέα Υπουργό Περιθάλψεως Μάρκο Θεοδωρίδη¹³⁸, στους οποίους έθεσαν τα γενικά θέματα της βιομηχανίας. Επίσης, έγιναν δεκτοί από το διοικητή της ΕΤΕ Δημήτριο Μάξιμο, από τον οποίον ζήτησαν να εξασφαλιστεί συνάλλαγμα 2.000 λιρών Αγγλίας ημερησίως για τις εισαγωγικές ανάγκες της βιομηχανίας στη Μακεδονία, μέσω του υποκαταστήματος Θεσσαλονίκης. Για τον ίδιο λόγο συναντήθηκαν με τον Υπουργό Οικονομικών Εμμανουήλ Λαδόπουλο¹³⁹, τον οποίον παρακάλεσαν στη μελετώμενη τροποποίηση του νόμου για το Συνδικάτο Τραπεζών να υπάρξει προτίμηση για την τοπική βιομηχανία. Ο Ποιμενίδης είχε επίσης συνεργασία με τον ομόλογό του στον ΣΕΒΒ, Ιωάννη Βαρβαγιάννη, καθώς και με διευθυντές υπουργείων, για θέματα όπως η φορολογία εισαγόμενων εξαρτημάτων γεωργικών μηχανημάτων. Ο ίδιος επισκέφθηκε διάφορους βουλευτές και τους ενημέρωσε για τα αιτήματα του Συνδέσμου, φορολογικά και άλλα. Τα αποτελέσματα από την πολυήμερη παρουσία

του κρίθηκαν ως ικανοποιητικά και ο ίδιος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ήταν απαραίτητο για τον ΣΒΜ να βρίσκεται αντιπρόσωπός του στην Αθήνα, τουλάχιστον όταν λειτουργούσε η Βουλή, για να ενημερώνει τους βουλευτές. Σε διαβήματα για την ανεπάρκεια του συναλλάγματος είχε προβεί και ο Δ. Χατζόπουλος, εκ μέρους του ΕΒΕΘ, και εξασφάλισε την υπόσχεση ότι συνάλλαγμα 55.000 λιρών θα διεισθιτο από την υποεπιτροπή του Συνδικάτου στη Θεσσαλονίκη¹⁴⁰.

Στην προσπάθειά του να υπάρχει μία δημόσια υπηρεσία στην οποία να μπορεί να απευθύνεται για τρέχοντα θέματα, ο Σύνδεσμος ζήτησε κατ' επανάληψη να δημιουργηθεί κάποιο γραφείο στη Γενική Διοίκηση Θεσσαλονίκης¹⁴¹. Στο χρονικό διάστημα που ο Σπυρίδων Στάης διατέλεσε Γενικός Διοικητής Θεσσαλονίκης (27 Μαρτίου - 28 Αυγούστου 1922), ιδρύθηκε Γραφείο Εμπορίου και Βιομηχανίας στη Γενική Διοίκηση, καθώς και Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας¹⁴². Το δεύτερο δεν λειτούργησε. Το πρώτο λειτούργησε για λίγο. Την άνοιξη του 1923 είχε κλείσει και ο ΣΒΜ ζητούσε την επαναλειτουργία του¹⁴³.

Πρωτοβουλίες μετά τη μικρασιατική καταστροφή

Μετά την κατάρρευση του μετώπου, στις 11 Σεπτεμβρίου 1922 εκδηλώθηκε το κίνημα των συνταγματάρχων Ν. Πλαστήρα, Στ. Γονατά και του αντιπλοίαρχου Δ. Φωκά. Την επομένη (12/9/1922) τα στρατεύματά τους κινήθηκαν προς Αθήνα, με πρώτο αίτημα την εκθρόνιση του βασιλιά Κωνσταντίνου. Την ίδια μέρα πραγματοποιήθηκε κοινή συνεδρίαση του Συνδέσμου Βιομηχανών και του Εμπορικού Συλλόγου (πρόεδρος του ήταν ο Σταύρος Γρηγοριάδης), η οποία εξέδωσε το εξής ψήφισμα: «Οι υποφαινόμενοι, ορμώμενοι εκ της πεποιθήσεως ότι υπεράνω των ατομικών και προσωπικών συμπαθειών ή συμφερόντων πρέπει να τεθή η Πατρίς και ότι τα τελευταία ατυχή γεγονότα είναι απόρροια του αξιοθρηνήτου διχασμού του Έθνους, τρέφομεν ακράδαντον την πεποίθησιν ότι διά να προέλθη η κοινή σωτηρία εις τας σημερινάς δεινές περιστάσεις είναι επιτακτική ανάγκη όπως βασιζόμενοι επί του υφισταμένου πολιτεύματος και

ρίπτοντες εις την λήθην το παρελθόν κηρύξωμεν ιεράν και ειλικρινή συνένωσιν και συνεργασίαν πάντων των Ελλήνων πολιτών αποκρύπτοντες παν αδιάλλακτον στοιχείον»¹⁴⁴.

Την επομένη (13/9/1922), «συνήλθον οι αντιπρόσωποι οκτώ διαφόρων οργανώσεων και μετά από συζητήσιν επί του πρωτοκόλλου τούτου απεφάσισαν την σύμπηξιν Ιεράς Ενώσεως Μακεδονικών Οργανώσεων, προορισμένης να λειτουργήσῃ υπό το πνεύμα του πρωτοκόλλου (...)»¹⁴⁵. Την ίδια μέρα ο επαναστατημένος στρατός έφτασε στο Λαύριο.

Την μεθεπομένη, 14/9/1922, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε από το θρόνο υπέρ του διαδόχου Γεωργίου και έφυγε από τη χώρα. Ταυτοχρόνως, ατμόπλοια κατέφθαναν στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, μεταφέροντας πρόσφυγες. Διενεργήθηκε έρανος στα εργοστάσια για τη διατροφή τους και κλήθηκαν από το Σύνδεσμο τα μέλη του να προσλάβουν όσους περισσότερους πρόσφυγες ήταν δυνατόν¹⁴⁶. Σε λίγες εβδομάδες, οι επίστρατοι εργάτες που είχαν στο μεταξύ αποστρατευθεί επέστρεφαν και ζητούσαν να επαναπροσληφθούν στα εργοστάσια όπου εργάζονταν πριν από τον πόλεμο¹⁴⁷, αίτημα που σπανίως ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί.

Το 1914 είχε καταρτιστεί Ελληνο-Σερβική συνθήκη, ένα από τα αντικείμενα της οποίας ήταν η δημιουργία ελεύθερης σερβικής ζώνης στο Λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Η ζώνη δεν είχε ιδρυθεί λόγω του πολέμου αλλά στα τέλη του 1922 το θέμα ανακινήθηκε. Η συμφωνία προέβλεπε τη λειτουργία ζώνης που θα παρέμενε μεν ελληνικό έδαφος αλλά θα τελούσε υπό τον έλεγχο των σερβικών τελωνειακών αρχών. Το πνεύμα της συμφωνίας ήταν να διαθέτει η Σερβία λιμενικές διευκολύνσεις στη Θεσσαλονίκη. Όμως η σχετική διάταξη αναφερόταν σε «μετασκευή» των διακινουμένων προϊόντων και ο ΣΒΜ προσπάθησε να αποτρέψει το ενδεχόμενο να δημιουργηθούν σερβικά εργοστάσια στη συγκεκριμένη ζώνη. Μία κρούση που έγινε στον διευθυντή του Υπουργείου Οικονομικών Γ. Κοφινά οδήγησε στην περιγραφή της ζώνης αποκλειστικά για παροχή τελωνειακών διευκολύνσεων¹⁴⁸. Ανάλογα διαβήματα έγιναν και προς

το Υπουργείο των Εξωτερικών¹⁴⁹. Ωστόσο δεν υπήρξε συνέχεια, διότι η λειτουργία της Σερβικής Ζώνης «πάγωσε» για άλλους λόγους.

Μία άλλη κυβερνητική πρωτοβουλία, η οποία ανψύχισε τους βιομηχάνους της περιοχής των Καταρακτών, αφορούσε την εξεταζόμενη παραχώρηση σε ιδιωτικές εταιρείες του δικαιώματος να εκμεταλλεύονται την ενέργεια των καταρακτών. Το σχετικό νομοθετικό διάταγμα παρείχε στην κυβέρνηση το δικαίωμα να παραχωρήσει το δικαίωμα κατασκευής, συντήρησης και χρήσης των εξής έργων: (α) υποβίβαση της στάθμης της λίμνης Οστρόβου (η οποία

πλημμύριζε), (β) εκμετάλλευση των υδραυλικών δυνάμεων Βλαδόβου (νυν Άγρα) και (γ) προνομιακή χορήγηση ηλεκτρικού ρεύματος στη Θεσσαλονίκη¹⁵⁰. Έτσι, το όλο θέμα θα αποκτούσε υπόσταση, αν βρισκόταν ενδιαφερόμενος επενδυτής και καταρτιζόταν σύμβαση. Ο λαός της Έδεσσας αντέδρασε και κατέθεσε ψήφισμα, με το οποίο οι βιομηχανίες της περιοχής και ο Σύνδεσμος συντάχθηκαν¹⁵¹. Τελικώς, η σύμβαση που υπογράφηκε μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της κοινοπραξίας Αρμάση για την εκτέλεση υδραυλικών έργων κυρώθηκε με νόμο το Μάρτιο αλλά δεν περιελάμβανε το Όστροβο και το Βλάδοβο¹⁵².

Το παλιό και το καινούργιο: Η Θεσσαλονίκη κτίζεται. Το Μπεζεστένι (κτίσμα του 15ου αιώνα) και αριστερά το ανεγειρόμενο Μέγαρον Ερμείον. Προσφορά Αθανασίου Φλόκα.

Πλήγμα για τις νηματοουργίες αποτέλεσε η απαγόρευση εξαγωγής νημάτων που επιβλήθηκε το φθινόπωρο του 1922¹⁵³ και διήρκεσε για μεγάλο χρονικό διάστημα, με εξαίρεση τις εξαγωγές νημάτων στη Σερβία¹⁵⁴. Αλλά και η άρση της απαγόρευσης, στο τέλος της άνοιξης του 1923, συνέπεσε με ραγδαία πτώση του συναλλάγματος, η οποία κατέστησε τα νήματα πολύ ακριβά και ανέστειλε τις πωλήσεις. Συσσωρεύτηκαν έτσι τεράστια απούλητα αποθέματα¹⁵⁵ και οι Λόγγος και Ποιμενίδης έλαβαν και πάλι την άγουσα προς τις σκάλες των υπουργείων ζητώντας βοήθεια και διευκολύνσεις. Τον Ιούλιο του 1923 διέκοψαν τη λειτουργία τους τέσσερα νηματοουργεία και τα υπόλοιπα ήταν έτοιμα να διακόψουν και εκείνα¹⁵⁶. Στο μεταξύ, η συναλλαγματική κατάσταση της δραχμής αντιστράφηκε και άρχισε πτωτική πορεία. Καθώς η ισοτιμία της δραχμής απέναντι στα ευρωπαϊκά νομίσματα κατρακυλούσε, τα εργοστάσια τα οποία χρησιμοποιούσαν εισαγόμενες πρώτες ύλες βρέθηκαν σε δυσχερή θέση. Ο νομικός σύμβουλος του Συνδέσμου συμβούλευσε τους επιχειρηματίες να πουλάνε «επί βάσει ισοτιμίας συναλλάγματος»¹⁵⁷. Όμως είτε βελτιωνόταν η συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής είτε όχι, οι επιπτώσεις για τη βιομηχανία και το ΣΒΜ ήταν μεγάλες.

Δυσβάστακτο βάρος ήταν και ο δημοτικός φόρος επί των εξαγομένων, που μέσα σε ένα χρόνο είχε υπερδεκαπλασιαστεί. Στις αρχές του 1923 ο Σύνδεσμος ζήτησε να αφαιρεθεί ο φόρος που είχε επιβληθεί στις πρώτες ύλες του προϊόντος, ώστε να μη φορολογούνται διπλά, μία κατά την εισαγωγή και μία κατά την εξαγωγή¹⁵⁸. Έξι μήνες μετά την υποβολή του, το αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου διαβεβαίωνε ότι θα εξέταζε το ζήτημα¹⁵⁹.

Τον Δεκέμβριο του 1922 έγινε Υπουργός Οικονομικών ο Γεώργιος Κοφινάς, ο οποίος εν όψει των δημοσιονομικών αδιεξόδων πρότεινε την εισαγωγή της φορολογίας κύκλου εργασιών. Ο έμμεσος αυτός φόρος θεωρήθηκε ως καταστρεπτικός για τη βιομηχανία, διότι θα μετατρεπόταν γρήγορα σε άμεσο φόρο· επιπλέον ευνοούσε τα ανταγωνιστικά εισαγόμενα προϊόντα. Γι' αυτό και αντέδρασαν οι Σύνδεσμοι

των βιομηχάνων, Αθηνών και Θεσσαλονίκης, και τα εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια αμφοτέρων των πόλεων, με αποτέλεσμα να αναβληθεί η εφαρμογή της φορολογίας αυτής¹⁶⁰.

Ωστόσο, οι φορείς αυτοί δεν μπόρεσαν να αποφύγουν την αύξηση της φορολογίας πάνω στην ακίνητη και κινητή περιουσία που επιβλήθηκε το ίδιο έτος. Ο ΣΒΜ, το ΕΒΕΘ και ο Εμπορικός Σύλλογος κατέθεσαν κοινό υπόμνημα σχετικά με τον τρόπο εξέλεξης των δηλώσεων και της καταβολής του φόρου, ζητώντας τον συμψηφισμό των δηλώσεων της προηγούμενης χρήσης με τις δηλώσεις της τρέχουσας αλλά και τον προσδιορισμό της υποχρέωσης σε κάποια σταθερή συναλλαγματική βάση, ώστε να μην επηρεάζεται η φορολογία από τη διακύμανση της ισοτιμίας της δραχμής. Το Υπουργείο Οικονομικών επιφυλάχθηκε να απαντήσει μετά και από την κατάθεση του αναμενόμενου συναφούς υπομνήματος των αθηναϊκών οργανώσεων¹⁶¹. Μετά από πολλές επαφές, τον Οκτώβριο του 1923 ανακοινώθηκε από τον Κοφινά ότι το μόνο που θα έπρεπε να περιμένουν οι βιομήχανοι ήταν μερικές ευκολίες πληρωμής «και ουδέν πλέον»¹⁶².

Η αύξηση της ζήτησης κατέστησε επείγουσα και αναγκαία την εξασφάλιση πιστώσεων ώστε να αυξηθεί αντίστοιχα η παραγωγή. Η υποχρηματοδότηση της βιομηχανίας αποτελούσε το κύριο εμπόδιο στην οικονομική ανάπτυξη. Αυτό ήταν το βασικό επιχείρημα το οποίο είχε αναπτύξει στα διάφορα υπουργεία αντιπροσωπεία του ΣΒΜ, υπό τον Κ. Λαμνίδα, από τις αρχές του 1923. Τα ειδικότερα αιτήματα απευθύνονταν προς την ΕΤΕ και αφορούσαν την ανασύσταση των γνωμοδοτικών συμβουλίων που αποτελούνταν από επιχειρηματίες και λειτουργούσαν σε κάθε υποκατάστημα, με κύριο έργο την κατάρτιση καταλόγων αξιόχρεων πιστωτών. Επιπλέον, ο ΣΒΜ ζήτησε να παρέχονται δάνεια με υποθήκη των βιομηχανικών εγκαταστάσεων. Ήταν η εποχή που η ηγεσία του διαμόρφωσε την αντίληψη ότι εκπροσωπούσε επιχειρήσεις στις οποίες είχαν γίνει σοβαρές επενδύσεις κεφαλαίου. Για να χρησιμοποιήσει το ύψος των επενδύσεων ως επιχείρημα για να στηρίξει τα αιτήματά του ΣΒΜ, ο Ποιμενίδης άρχισε να στέλνει ερωτηματολόγια και να συντάσσει

σχετικούς καταλόγους, ώστε να είναι διαθέσιμοι στις επαφές του Χατζηδημούλα με τους υπουργούς¹⁶³.

Την άνοιξη του 1923 ο ΣΒΜ ενέτεινε τις προσπάθειές του να πείσει την Εθνική Τράπεζα να χορηγήσει βιομηχανικές πιστώσεις. Καταρχάς αντιπροσωπεία του επισκέφτηκε τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας, Ανδρέα Χατζηκυριάκο, ο οποίος ήταν και ο ίδιος βιομήχανος¹⁶⁴, καθώς και τον διευθυντή της ΕΤΕ Αντώνιο Κριεζή. Οι συναντήσεις είχαν αποτελέσματα αλλά όχι τα αναμενόμενα. Λίγες μέρες μετά την πραγματοποίησή τους, ο διευθυντής του υποκαταστήματος στη Θεσσαλονίκη ήρθε σε επαφή με τον Ποιμενίδη και του είπε ότι είχε μεν λάβει εντολές να δίδει δάνεια αλλά οι βιομήχανοι δεν υπέβαλαν αιτήματα, εννοώντας προφανώς δάνεια με ενέχυρο εμπορευμάτων. Αυτή ήταν όμως μία μορφή πίστωσης που εξυπηρετούσε βραχυχρόνια τους εμπόρους¹⁶⁵ και δεν ήταν κατάλληλη για να χρηματοδοτήσει μακροπρόθεσμες βιομηχανικές ανάγκες¹⁶⁶. Προέκυψε έτσι η ανάγκη ενός νέου ταξιδιού. Τον Ιούλιο αντιπροσωπεία του ΣΒΜ πήγε πάλι στην Αθήνα και συναντήθηκε αυτή τη φορά με τον βοηθό γενικού επιθεωρητή Ευρ. Παπαϊωάννου. Από τη συζήτηση έγινε αντιληπτό ότι ο λόγος που η ΕΤΕ δεν χορηγούσε βιομηχανικές πιστώσεις ήταν ότι προβληματιζόταν για τη φερεγγυότητα των υποψήφιων πιστοληπτών. Έτσι, συζητήθηκε το ενδεχόμενο να γίνονται χορηγήσεις βάσει καταλόγου, τον οποίον θα έδινε ο Σύνδεσμος και ο οποίος θα περιείχε πιστωτική αξιολόγηση¹⁶⁷. Τον επόμενο μήνα, Αύγουστο του 1923, η ΕΤΕ έστειλε στη Θεσσαλονίκη τον εξαιρετικό επιθεωρητή της Γ. Τρακάκη¹⁶⁸, ο οποίος επισκέφτηκε εργοστάσια συνοδευόμενος από τον Ποιμενίδη, μοίρασε ερωτηματολόγια στους βιομηχάνους και παρευρέθηκε σε συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου. Εκεί ανακοίνωσε ότι επρόκειτο να εισηγηθεί στη διοίκηση της ΕΤΕ τη χορήγηση δανείων με υποθήκη ακινήτων· επίσης, την ανάληψη πρωτοβουλίας για την τροποποίηση του νόμου, ώστε να είναι δυνατή η χορήγηση δανείων με εξασφάλιση τα μηχανήματα των εργοστασίων. Ο Σύνδεσμος επανέλαβε το αίτημα να αναβιώσει ο θεσμός των γνωμοδοτικών συμβουλίων στα υποκαταστήματα. Ζήτησε επίσης να γίνει υποκατάστημα στη Νάουσα¹⁶⁹.

Η επέκταση και η αξιοποίηση του λιμένος αποτέλεσε κυρίαρχο αίτημα της βιομηχανίας και εν γένει του εμπορικού κόσμου στη δεκαετία του 1920. Λεπτομέρεια από λήψη μετά την πυρκαγιά.

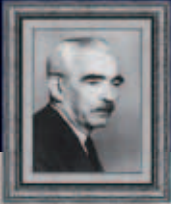
Αρχείο Χ. Κ. Παπαστάθη

ΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΦΕΣΗ, 1924-1940

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

πρώτη Θητεία Κωνσταντίνου Λαμνίδη

(1924 - 1926)

Ο Κωνσταντίνος Λαμνίδης και η σύζυγός του Θεοπίστη.
Οικογενειακό αρχείο

Τα πρακτικά των συνεδριάσεων και των γενικών συνελεύσεων της διετίας 1924 - 1925 δεν σώζονται και έτσι δεν διαθέτουμε για την δράση του Συνδέσμου εικόνα εξίσου σαφή με τα υπόλοιπα χρόνια. Γνωρίζουμε, ωστόσο, τα βασικά ζητήματα τα οποία απασχόλησαν τη βιομηχανία και ειδικότερα της Μακεδονίας, τα οποία θα παρουσιάσουμε συνοπτικά στη συνέχεια.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της περιόδου 1924 - 25 εκλέχτηκε στη γενική συνέλευση που έγινε το απόγευμα της 6ης Μαρτίου 1924¹⁷⁰. Πρόεδρος του ΣΒΜ κατά την εν λόγω περίοδο διατέλεσε ο Κωνσταντίνος Λαμνίδης, εκπρόσωπος της εταιρείας «Ερια», βασικός μέτοχος στην Ανώνυμο Γαλλο-Ελληνική Εταιρεία Οικοδομήσιμων Υλικών «Σομάκο» και ιδιοκτήτης του σαπωνοποιείου «Ναυσικά». Το 1913 αναφέρεται και ως πρόεδρος της «Γεωργικής Ενώσεως» που είχε συσταθεί στη Νάουσα¹⁷¹. Επίσης, συμμετείχε και στο συγκρότημα εταιρειών «Εστία» (βασικός μέτοχος του οποίου ήταν ο Ηρακλής Χατζηδημούλας) ως συγκληρονόμος μαζί με τη σύζυγό του Θεοπίστη, του πεθερού του Αναστασίου Βασδάρη (η Εστία περιελάμβανε υφαντουργείο, νηματουργείο και μηχανουργείο)¹⁷². Με δύο λόγια, ο νέος Πρόεδρος είχε άμεση ανάμειξη με διάφορους κλάδους της βιομηχανίας. Επιπλέον, είχε δημιουργήσει το πολυτελές ξενοδοχείο «Βαλκανική Ευρώπη», στην οδό Αγίας Σοφίας (μετέπειτα ΧΕΝΘ), όπου ήταν και η κατοικία του.

Γενικός Γραμματέας στη διάρκεια της θητείας Λαμνίδη διατέλεσε ο Δ. Χατζόπουλος, ο οποίος είχε εκλεγεί βουλευτής στις εκλογές της 16ης Δεκεμβρίου 1923. Συμμετέχοντας και στη διοίκηση του ΕΒΕΘ, ο Χατζόπουλος ταξίδευε συχνά στην Αθήνα και ήταν ο κύριος Σύνδεσμος του ΣΒΜ με τους βιομηχάνους των Αθηνών.

Η ταυτότητα της μακεδονικής βιομηχανίας

Με βάση την απογραφή του 1920, σε ολόκληρη την Ελλάδα λειτουργούσαν συνολικά 488 βιομηχανικές επιχειρήσεις με προσωπικό περισσότερο από 25 εργάτες. Από αυτές οι 222 ήταν βιομηχανίες επεξεργασίας γεωργικών προϊόντων (καπνεργοστάσια και αλευρόμυλοι), 122 υφαντικές, 97 εκμεταλλεύσεως

υπεδάφους, μεταλλουργικές και οικοδομικές, 22 ήταν οι χημικές και 25 οι υπόλοιπες. Όμως μία στις τέσσερις από τις επιχειρήσεις αυτές δεν χρησιμοποιούσε μηχανικούς κινητήρες, ενώ μόνο οι 90 (18%) είχαν τη νομική μορφή της ανώνυμης εταιρείας. Συνολικά, απασχολούσαν 42.000 άτομα¹⁷³.

Πίνακας 1. Η ελληνική βιομηχανία το 1920

(Επιχειρήσεις με προσωπικό πάνω από 25 άτομα)

Βιομηχανία	Εταιρείες	Προσωπικό	Εργαζόμενοι ανά επιχείρηση
Υπεδάφους και Μεταλλευτικές	97	12.731	131
Προϊόντων Γεωργίας Κτηνοτροφίας	222	14.629	66
Υφαντικές	122	10.105	83
Χημικές	22	2.033	92
Λοιπές	25	2.660	106
Σύνολο	488	42.158	86

Εννέα από τις παραπάνω επιχειρήσεις ήταν εγκατεστημένες στην Ανατολική Θράκη, η οποία τότε κατεχόταν από την Ελλάδα και έτσι συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα. Στη Μακεδονία ήταν εγκατεστημένες 67 επιχειρήσεις, από τις οποίες οι 53 στο Νομό Θεσσαλονίκης, ο οποίος τότε περιελάμβανε τους σημερινούς νομούς Ημαθίας, Κιλκίς και Χαλκιδικής. Αυτές απασχολούσαν 7.285 άτομα, δηλαδή το ένα έκτο της εξεταζόμενης κατηγορίας.

Πίνακας 2. Βιομηχανίες στη Μακεδονία το 1920

(Επιχειρήσεις με προσωπικό πάνω από 25 άτομα)

Νομός	Εταιρείες	Εργαζόμενοι	Εργαζόμενοι ανά επιχείρηση
Δράμας	6	383	64
Θεσσαλονίκης	53	6.149	116
Κοζάνης	1	41	41
Πέλλας	2	326	163
Σερρών	4	303	76
Φλωρίνης	1	83	83
Σύνολο	67	7.285	109

Όπως φαίνεται από τη στατιστική αυτή, στο ΣΒΜ συμμετείχαν οι περισσότερες βιομηχανικές επιχειρήσεις της περιοχής. Αν μάλιστα αφαιρεθούν τα καπνεργοστάσια της Ανατολικής Μακεδονίας, σχεδόν το σύνολο των υπολοίπων ήταν μέλη του ΣΒΜ.

Εξαγωγή των ερίων

Το καλοκαίρι του 1924 σημειώθηκε έλλειψη ερίων, δηλαδή της πρώτης ύλης της μακεδονικής εριουργίας. Όπως προκύπτει από τα λακωνικά δημοσιεύματα του Τύπου, ο ΣΒΜ είχε επαφές με τον Γενικό Διοικητή Μακεδονίας και στη συνέχεια με το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, με αίτημα την απαγόρευση εξαγωγής των ερίων στο εξωτερικό. Καθώς η λεγόμενη «κυβέρνηση διακοπών» του Θ. Σοφούλη (25.7.1924 - 7.10.1924) δεν ανταποκρινόταν, μία ακόμη αντιπροσωπεία του ΣΒΜ πήγε στην Αθήνα για να ασκήσει πιέσεις στα Υπουργεία. Το ταξίδι ήταν επιτυχημένο. Την 1η Οκτωβρίου έφτασε στη Θεσσαλονίκη τηλεγράφημα «του εν Αθήναις ευρισκομένου Προέδρου του Συνδέσμου Βιομηχάνων κ. Λαμνίδου» ότι απαγορεύθηκε «γενικώς» η εξαγωγή στο εξωτερικό των ερίων της Μακεδονίας¹⁷⁴.

Η προτίμηση προς την εγχώρια βιομηχανία

Τον Αύγουστο του 1924 η βραχύβια κυβέρνηση Θεμ. Σοφούλη, με Υπουργό Εθνικής Οικονομίας τον Γεώργιο Μαρή, πέρασε από τη Βουλή το Νόμο 3212/1924 περί συστάσεως υπηρεσίας κρατικών προμηθειών¹⁷⁵. Ο νόμος περιελάμβανε το άρθρο 29, το οποίο είχε ιδιαίτερη σημασία για τη βιομηχανία, διότι παρείχε πρόβλεψη για την ενίσχυση της παραγωγής των εγχωρίων προϊόντων. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, για την εξεύρεση της πλέον συμφέρουσας τιμής οσάκις υπήρχαν προσφορές από το εσωτερικό και το εξωτερικό, στις προσφορές εταιρειών του εξωτερικού θα έπρεπε να προστίθενται οι εισαγωγικοί δασμοί και οι λιμενικοί και δημοτικοί φόροι, μέχρι 30% της τιμής προσφοράς¹⁷⁶.

Η προσθήκη ποσοστού 30% δεν αποτελούσε «προστασία» της βιομηχανίας, όπως εκλήφθηκε από ορισμένους αλλά αποκατάσταση ορθής λογιστικής βάσης για τη σύγκριση των τιμών, δεδομένου ότι τα

εγχώρια βιομηχανικά προϊόντα βαρύνονταν με δασμούς και φόρους επί των πρώτων υλών και σε ορισμένες περιπτώσεις και επί των παγίων στοιχείων της εταιρείας. Οι επιβαρύνσεις αυτές δεν υπήρχαν για τα ξένα προϊόντα.

Οι εκτιμήσεις των τιμών θα γινόταν από μία επιτροπή. Αν και ο νόμος προέβλεπε ότι δύο από τα επτά μέλη της επιτροπής θα προέρχονταν από τους κλάδους της βιομηχανίας και του εμπορίου, μόνο ο Ανδρέας Χατζηκυριάκος, πρόεδρος του ΣΕΒΒ, διορίστηκε σε αυτήν. Τα λοιπά μέλη ήταν ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι (διευθυντές υπηρεσιών, ένας καθηγητής και ένας συνταγματάρχης) και ένας εκπρόσωπος της Ε.Τ.Ε.

Η εφαρμογή του νόμου και η αντίδραση της βιομηχανίας

Στον πρώτο διαγωνισμό που έγινε για προμήθεια στρατιωτικών ειδών, η επιτροπή προμηθειών προτίμησε τις προσφορές αγγλικών εργοστασίων. Η απόφαση αυτή ήταν προκλητική, ακριβώς διότι δεν τηρήθηκε το πνεύμα του πρόσφατου νόμου 3212. Τα γεγονότα που ακολούθησαν¹⁷⁷ συνδέονται με τον Κ. Λαμνίδα, με αμφότερες τις ιδιότητές του, ως προέδρου του Συνδέσμου και ως βασικού μετόχου της «Έρια».

Στις 2 Σεπτεμβρίου 1924 οι δύο βασικές υφαντουργίες της Νάουσας κήρυξαν λοκ - άουτ. Η «Έρια» γνωστοποίησε στο προσωπικό της τα εξής: «Δεδομένου ότι από καιρού η Κυβέρνησις δεν μας παρέχει προμηθείας ερέας και κλινοσκεπασμάτων Στρατού αγοράσασα πάντα τα αναγκαιούντα αυτή ποσά εκ του εξωτερικού δηλούμεν μετά λύπης μας εις το προσωπικόν ότι ελλείπει εργασίας ευρισκόμεθα εις την σκληράν ανάγκην να σταματήσωμεν την λειτουργίαν του εργοστασίου από πρώτης προσεχούς Οκτωβρίου».

Ανάλογο περιεχόμενο είχε και η πιο κατατοπιστική ανακοίνωση της εταιρείας Λαναράν Κύρτση και Σία: «Την σκληράν αυτήν απόφασιν [του λοκ - άουτ] επρόκειτο να λάβωμεν προ τεσσάρων μηνών, όταν το Κράτος έδωκεν περί 630 χιλιάδες μέτρα χακί εις την Αγγλίαν αλλά επειδή εν τω μεταξύ μας υπέσχο-ντο ότι κάτι θα έδιδον εις την εγχώριον βιομηχανίαν,

εξηκολουθούσαμεν να κρατούμεν όλους τους εργάτας και εργατριάς και να πληρώνωμεν διακοσίας χιλιάδας κάθε μήναν ημερομίσθια χωρίς να βγάζωμεν παραγωγήν όπως όλοι σας το ξέρετε. Έτσι λοιπόν με υποσχέσεις πέρασαν τέσσαρες μήνες και επληρώσαμεν 800 χιλιάδας δραχμάς και το Κράτος δεν μας έδωκεν ούτε μέτρον». Οι ανακοινώσεις αμφοτέρων των εργοστασίων κατέληξαν με την ευχή ότι η νέα κυβέρνηση (Θ. Σοφούλη)¹⁷⁸ δεν θα έδεικνε την «αδιαφορίαν των προηγουμένων κυβερνήσεων».

Οι τοπικές αρχές επισήμαναν αμέσως με αναφορές προς τους ανωτέρους τους ότι υπήρχε φόβος ταραχών, διότι «πολύς εργατικός κόσμος εκ των απόρων προσφύγων» θα έμενε χωρίς δουλειά «και δη εις τα πρόθυρα του χειμῶνος». «Παρακαλούμεν», έγραφε άλλος αξιωματούχος, «να εξετάσπε περίπτωση απολύσεως εργατών, των πλείστοι πρόσφυγες, από της απόψεως εκμεταλλεύσεως γεγονότος υπό κομμουνιστικού κέντρου και μεριμνήσπε δια πρόληψιν απολύσεως δια παροχής εργασίας εις τα ειρημένα εργοστάσια». Ένας άλλος ζήτησε τη βοήθεια της Χ Μεραρχίας, που έδρευε στη Βέροια, για την τήρηση της τάξης. «Εν προκειμένω δεν αποκλείεται και εκμετάλλευσις της δημιουργουμένης καταστάσεως υπό των κομμουνιστών προς δημιουργίαν θορύβου και ενέργειαν προπαγάνδας μεταξύ των εργατών Ναούσης και πρόκλησιν διαφόρων άλλων ζητημάτων».

Στις 12.9.1924 –δηλαδή δέκα μέρες από την έναρξη του λοκ-άουτ– ο νεοδιορισθείς Γενικός Διοικητής Θεσσαλονίκης Ιωάννης Κανναβός (1867 - 1953)¹⁷⁹ έστειλε επιστολή στο Υπουργείο Στρατιωτικών, με την οποία επισήμανε ότι τα δύο εργοστάσια παρήγαν ύφασμα χακί και κλινοσκεπάσματα, με ετήσια παραγωγή 450.000 μέτρων και με συνολικό προσωπικό 850 εργατών. Τα δύο εργοστάσια προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στον ελληνικό στρατό, διότι ήταν πάντοτε σε θέση να τον εφοδιάσουν με πίστωση, και μάλιστα σε στιγμές πολύ κρίσιμες. Επίσης, ήταν τα μοναδικά στην Ελλάδα ως προς τα είδη που παρήγαγαν, είχαν τέλειες εγκαταστάσεις και ήταν εφάμιλλες των ξένων εργοστασίων. Ωστόσο, κινδύνευαν να καταστραφούν τελείως λόγω της «αστόργου» συμπεριφοράς του κράτους

και ιδιαίτερα του Υπουργείου των Στρατιωτικών, το οποίο «αδικαιολογήτως» απέκλεισε τα εργοστάσια αυτά σε επανειλημμένες δημοπρασίες. Ειδικώς, από το Μάρτιο του 1924, η «περιφρόνησις» προς τη βιομηχανία της Νάουσας συνετέλεσε στο να επιδεινωθεί η θέση των εργοστασίων, ώστε να απειλείται κίνδυνος πλήρους εξόντωσής τους. Συγκεκριμένα, το Μάρτιο είχε πραγματοποιηθεί δημοπρασία 630.000 μέτρων χακί για χλαίνες και χιτώνια και 150.000 έτοιμων χλαιών. Τα εργοστάσια πρόσφεραν 300.000 μέτρα χακί, δηλαδή τμήμα μόνο της ζητούμενης ποσότητας, με τιμή 10 σελίνια και 6 πένες το μέτρο. Η δημοπρασία όμως κατακυρώθηκε σε βρετανικά εργοστάσια προς 9 σελίνια και 3 πένες (διαφορά 13%), χωρίς να ληφθεί υπόψη ότι τα εγχώρια προϊόντα επιβαρύνονταν με μία σειρά φόρων, όπως: δημοτικός φόρος 4,50 δρχ. η οκά, εισαγωγικοί δασμοί για τα χρώματα 35 δρχ. το κιλό και εισαγωγικοί δασμοί για το μαλλί. Αν αυτή η δασμολογική επιβάρυνση είχε ληφθεί υπόψη, τότε οι τιμές τους ήταν χαμηλότερες από τις αντίστοιχες βρετανικές.

Κάτι ανάλογο συνέβη και τον Ιούνιο. Το κράτος αποφάσισε να προμηθευτεί κλινοσκεπάσματα και οι δύο εταιρείες πρόσφεραν τιμές για κλινοσκεπάσματα άριστης ποιότητας 13 σελίνια και 9 πένες. Οι Άγγλοι ανταγωνιστές πρόσφεραν τιμή 8 σελίνια αλλά για ποιότητα κατώτερη. Αν στη τιμή αυτή λαμβανόταν υπόψη και ο εισαγωγικός δασμός που ήταν επίσης 8 σελίνια ανά μονάδα (δασμός που δεν θα πληρώνονταν, διότι αγοραστής ήταν το κράτος αλλά που θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη ώστε να είναι συγκρίσιμες οι προσφορές Ελλήνων και ξένων προμηθευτών), η τιμή που πρόσφεραν οι Άγγλοι ήταν 16 σελίνια. Ωστόσο το Υπουργείο προτίμησε να ακυρώσει την παραγγελία, παρά να τη δώσει στη Νάουσα.

Οι κατά καιρούς υπουργοί των Στρατιωτικών¹⁸⁰, όπως επισήμανε ο Κανναβός, είχαν υποσχεθεί να επανορθώσουν την άτοπη αυτή ενέργεια αλλά δεν τήρησαν την υπόσχεσή τους. Ο Κανναβός προέβαλε τους κινδύνους από την ενδεχόμενη αναστολή της λειτουργίας των εργοστασίων και κατέληγε: «Εις ουδέν μέρος του κόσμου θα ευρίσκετο κράτος το οποίο

Ο Γενικός Διοικητής
Θεσσαλονίκης Ιωάννης
Κανναβός (1867 - 1953).

Stands των εταιρειών Πιερράκος-Οικονομόπουλος και Γρηγόριος Τσίτσης και Σία σε μία από τις πρώτες διοργανώσεις της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης.

θα εστραγγάλιζε κατ' αυτόν τον τρόπον την εθνικήν βιομηχανία του δια να εξοικονομήση εκατοντάδας τινάς χιλιάδας δραχμών ή και μονάδας εκατομμυρίων, τα οποία όμως στερείται δια της μη εισπράξεως εισαγωγικών δασμών εν περιπτώσει προτιμήσεως ξένων προμηθευτών». Τα υφαντουργεία ήταν σε θέση να παραδώσουν εντός του 1924¹⁸¹ μεγάλες ποσότητες με τιμές χαμηλότερες από τις αγγλικές, αν λαμβανόταν υπόψη η επιβάρυνση από έξοδα μεταφοράς, χαρτοσήμου κτλ.

Η απάντηση του Υπουργείου Στρατιωτικών στο Γενικό Διοικητή ήταν περιφρονητική. Ο διευθυντής του γραφείου του Υπουργού επέστρεψε το έγγραφο με τη σημείωση ότι αρμόδια για να αξιολογήσει τις απόψεις του ήταν η νεοσύστατη υπηρεσία κρατικών προμηθειών. Ο Υπουργός Γεώργιος Κατεχάκης απαξιούσε να ασχοληθεί με το θέμα. Άλλωστε, σε λίγες μέρες η κυβέρνηση Σοφούλη έπεσε και νέοι άντρες κλήθηκαν να ασχοληθούν με τη μακεδονική βιομηχανία.

Παμβιομηχανικό και πανεφοπλιστικό συνέδριο

Την Κυριακή 14 Δεκεμβρίου 1924, άρχισε στην Αθήνα το πρώτο πανελλήνιο συνέδριο βιομηχανίας και ναυτιλίας¹⁸². Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία της υπό σύσταση Παμβιομηχανικής και Πανεφοπλιστικής Ομοσπονδίας. Πρόεδρος ήταν ο Α. Χατζηκυριάκος (πρόεδρος ως τότε του ΣΕΒΒ) και αντιπρόεδρος - ως εκπρόσωπος των βιομηχάνων της Μακεδονίας - ο Κλέων Χατζηλάζαρος, ο οποίος διατηρώντας τις σχέσεις του με την «Ερία» ήταν από καιρό εγκατεστημένος στην Αθήνα. Σκοπός του συνεδρίου «ήτο η οργάνωσις των απανταχού της Ελλάδος Βιομηχάνων και Εφοπλιστών εις Ομοσπονδίαν» καθώς και η ανάπτυξη «αστικής αμύνης» απέναντι στους κινδύνους που «απειλούσαν το κοινωνικό καθεστώς»¹⁸³. Στο συνέδριο συμμετείχαν εκ μέρους του ΣΒΜ ο Κ. Λαμνίδης, ο Ν. Δ. Πιερράκος και ο Κ. Ποιμενίδης.

Ο Ποιμενίδης αναφέρθηκε στην ομιλία του στο ζήτημα των συγκοινωνιών και επισήμανε ότι το τμήμα της Μακεδονίας ήταν αφημένο στην τύχη του με γραμμές «κατά το πλείστον κατεστραμμένας». Έτσι τα προϊόντα επιβαρύνονταν με μεγάλες μεταφορικές δαπάνες. Έθιξε επίσης το ζήτημα των κομίστρων, που ήταν πολύ υψηλά.¹⁸⁴

Ο λόγος του Πιερράκου

Οι λόγοι των αντιπροσώπων του ΣΒΜ πρέπει να έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση, διότι τα πλήρη κείμενά τους δημοσιεύθηκαν στην ειδική εφημερίδα «Οικονομολόγος» των Αθηνών. Πρώτος δημοσιεύτηκε ο λόγος του Νικόλαου Δ. Πιερράκου. Ο Πιερράκος ανέλυσε το

Διαφήμιση της βιομηχανίας της Νάουσας Λαναράς και Σία. Εμπορικός Οδηγός Θεσσαλονίκης «Η Κυψέλη» (1927).

καθεστώς της προστασίας της βιομηχανίας με επιχειρήματα κατά των επικριτών της. Επισήμανε ότι σε κανένα μέρος του κόσμου η βιομηχανία δεν αναπτύχθηκε χωρίς κρατική προστασία. Επικαλέστηκε μάλιστα τον πρόσφατο «Λόγο του Θρόνου», στη Βρετανία, όπου γινόταν άμεση αναφορά σε προστατευτικά μέτρα που επρόκειτο να ληφθούν προς όφελος της βρετανικής βιομηχανίας. Το υλικό αποτέλεσμα της προστασίας ήταν ότι ολοένα και περισσότερα και μεγαλύτερα εργοστάσια εμφανίζονταν την εποχή εκείνη στην Ελλάδα, προσφέροντας ολοένα και περισσότερη εργασία στον άνεργο πληθυσμό. Άλλο θέμα της ομιλίας του Πιερράκου ήταν η παρουσίαση ενός σχεδίου φορολογικής απαλλαγής των κερδών, μέσω εκτάκτων αποθεματικών, με τριετή προθεσμία για την πραγματοποίηση επενδύσεων. Τέλος, επισήμανε την ανάγκη της μακροχρόνιας βιομηχανικής πίστης. Αυτά τα μέτρα θα συνέβαλαν στην απαλλαγή της κοινωνίας «των εκ της αεργίας φοβερών κινδύνων».

Η ομιλία του Κ. Λαμνίδη

Ο Κ. Λαμνίδης πραγματοποίησε με την ομιλία του μία ανασκόπηση της μακεδονικής βιομηχανίας και σκιαγράφησε το μέγεθός της και τους κλάδους της (με 100 περίπου εργοστάσια και 10.500 εργάτες). «Ο ημέτερος Σύνδεσμος έχων πλήρη γνώσιν των πολλαπλών αναγκών των ως άνω εκτεθεισών επιχειρήσεων», συνέχισε, «την θεραπείαν των οποίων πάντοτε επεδίωξεν, έσπευσε προθύμως να συμμετάσχη των εργασιών του παρόντος Συνεδρίου με την ελπίδα ότι εκ της στενωτέρας επαφής και αλληλεγγύης θέλει δημιουργηθεί νέα κατάστασις, της οποίας τα αποτελέσματα θα είναι τα εξής: (α) η δικαιότερα εκτίμησις της αξίας και των υπηρεσιών της βιομηχανίας εκ μέρους της κοινής γνώμης και (β) η εκ μέρους της πολιτείας κατανόησις και πλήρης αναγνώρισις των υπηρεσιών τούτων και της εν γένει συμβολής της βιομηχανίας ουχί μόνον εις την κοινωνικήν ευημερίαν αλλά και εις την οικονομικήν ευρωστίαν του κράτους. Διότι τόσον η αδιάφορος στάσις της πολιτείας απέναντι των βιομηχανικών προβλημάτων της χώρας όσον και υπό διαφόρων παραγόντων κρατικών και άλλων ανεξήγητος αντίδρασις

ήτις διεξάγεται συστηματικώς κατά της βιομηχανίας, και της οποίας τελευταίως ακόμη ζωηρόταται απηκήσεις ηκούσθησαν, μας παρέχουν την εντύπωσιν να πιστεύσωμεν ότι δεν κατενοήθη επαρκώς εν Ελλάδι η σημασία και η αποστολή της βιομηχανίας». Συνέχισε τονίζοντας ότι ακόμη και οι πολιτικοί οι οποίοι κατόνοσαν τη σημασία της βιομηχανίας δεν τόλμησαν να αντιμετωπίσουν «ποικίλας αντιδράσεις εκ μέρους διαφόρων παραγόντων μη εξαιρουμένων και κρατικών τοιούτων» (σημ.: δηλαδή της κρατικής γραφειοκρατίας). «Απόδειξις ο περί προαγωγής της βιομηχανίας νόμος 2948, ο οποίος ουδέποτε από της επιψηφισέως του εφηρμόσθη...».

Διαφήμιση της εταιρείας «Ερια», προμηθεύτριας του στρατού. Εντεταλμένος σύμβουλος ο Κωνσταντίνος Λαμνίδης.

Ενδιαφέρον έχει το τμήμα της ομιλίας του που κατατάσσει τους αντίπαλους της βιομηχανίας: (α) σε όσους πίστευαν ότι η προστασία της βιομηχανίας «συντείνει εις την ακρίβειαν του βίου», λησμονώντας τα δημοσιονομικά και κοινωνικά ωφελήματα από τη βιομηχανική ανάπτυξη, (β) τους εκπροσώπους των ξένων οίκων «των οποίων τα συμφέροντα βλάπτονται λόγω της μειώσεως της έξωθεν εισαγωγής»¹⁸⁵.

Το «συλλαλητήριο»

Ο Σύνδεσμος συμμετείχε, διά του Προέδρου του, μαζί με άλλες επαγγελματικές οργανώσεις της Θεσσαλονίκης, στην οργανωτική επιτροπή του μεγάλου συλλαλητηρίου¹⁸⁶ που πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη 18 Φεβρουαρίου 1925 στην Πλατεία του Λευκού Πύργου, εναντίον της αυτονόμησης της Μακεδονίας¹⁸⁷. Την ημέρα εκείνη, ο Σύνδεσμος εξέδωσε την εξής ανακοίνωση:

«Καλούνται πάντες οι βιομήχανοι Θεσσαλονίκης όπως παραστώσι κατά το σημερινόν αντικομμουνιστικόν συλλαλητήριον περί ώραν 4 μ.μ. εις την Πλατείαν του Λευκού Πύργου και διακόψωσι τας εργασίας των την 3 1/2 μ.μ. ώραν της αυτής ημέρας, ίνα δυνηθώσι και οι εργάται να παραστώσι εις το πατριωτικόν αυτό συλλαλητήριον»¹⁸⁸.

Ο Κ. Λαμνίδης και ο Κ. Σαράτσος συμμετείχαν στην εξαμελή επιτροπή που παρέδωσε στον Γενικό Διοικητή Κανναβό το ψήφισμα της συγκέντρωσης, η οποία σύμφωνα με τον Τύπο ήταν εξαιρετικά μαζική¹⁸⁹.

Παράσταση στον Υπουργό Γ. Κονδύλη

Στις 25.2.1925 ο Υπουργός Εσωτερικών Γ. Κονδύλης¹⁹⁰ επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη. «Εις το Διοικητήριο εδέχθη πολλὰς επισκέψεις, εν αἷς και του προέδρου του Συνδέσμου Βιομηχάνων κ. Λαμνίδου, παρακαλέσαντος όπως ενεργήσῃ διά την ελάττωσιν του δημοτικού δασμολογίου και ιδρυθῆ ενταύθα μετά των λοιπών της αποκεντρώσεως και διεύθυνσις εμπορίου και βιομηχανίας»¹⁹¹. Κανένα από τα δύο αιτήματα δεν ικανοποιήθηκαν, όπως προκύπτει από τη συνέχεια των διαβημάτων του Συνδέσμου τα επόμενα χρόνια.

Ελευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης (ΕΖΘ)

Επί προεδρίας Κ. Λαμνίδη ολοκληρώθηκε και η υπόθεση της ΕΖΘ, ως χώρου ασκήσεως διαμετακομιστικού εμπορίου, με προσωρινή αποθήκευση εμπορευμάτων που επανεξάγονταν χωρίς την επιβολή δασμών και έμμεσων φόρων. Κυρίως η Ζώνη εξυπηρετούσε το εμπόριο της Σερβίας. Την ίδρυσή της προέβλεψε νόμος του 1914 (Ν.390), ένα βασιλικό διάταγμα (από 28.9.1915) καθόρισε την περιοχή της αλλά η Ζώνη δεν λειτούργησε λόγω του παγκοσμίου πολέμου. Αναβίωσε με το ΝΔ της 15.2.1923, που τροποποιήθηκε με νεότερα διατάγματα (21.3.1925 και 5.10.1925), ενώ τα όρια της τροποποιήθηκαν επίσης με νεότερα διατάγματα (30.6.1923 και 5.2.1924). Συνολικά, καταλάμβανε 193 στρέμματα γης και 158 στρέμματα θάλασσας¹⁹². Εγκαινιάστηκε στις 18 Οκτωβρίου 1925¹⁹³. Βάσει του διατάγματος του 1923, ένα από τα μέλη της επιτροπείας του ΕΖΘ υποδεικνυόταν από τον Σύνδεσμο Βιομηχανιών. Ως εκπρόσωπός του ορίστηκε ο Κ. Σαράτσος, ιδιοκτήτης λιθογραφείου-κυτιοποιείου, μέλος του διοικητικού συμβουλίου.

«Μετά καταπλησσοσύσης ταχύτητος και επιμελείας εκτίσθησαν παμμέγιστα αποθήκαι, εκτίσθη περιτείχισμα στερεόν περιβάλλον όλην την περιοχὴν, οργανώθη προσωπικόν ἄρτιον και εξησφαλίσθη εν παντί η ευόδωσις του σκοπού», έγραφε σχολιαστής σε αθηναϊκό φύλλο, θέτοντας και τις προκλήσεις: «Ἐκτασις υπάρχει απεριόριστος προς την πλευράν της Αικατερίνης. Αρωγή του κράτους θα υπάρξῃ ἀμέριστος εν πάση στιγμῇ. Τάχιστα θα ιδρυθώσιν εργαστήρια βιομηχανικά διά την διασκευὴν των εμπορευμάτων, την κατεργασίαν των πρώτων υλών, σταύλοι ευρύχωροι διά τα ζῶα. Εἰδικαί αποθήκαι διά τα σιτηρά. Εγκαταστάσεις διά την μηχανικὴν ἀπλούστευσιν της φορτώσεως, εκφορτώσεως, αποθηκείσεως»¹⁹⁴. Η ίδρυση βιομηχανικών μονάδων στη συγκεκριμένη ζώνη ήταν ένα προβληματικό θέμα και αποτέλεσε μόνιμο σημείο αναφοράς του ΣΒΜ τα επόμενα χρόνια.

Η τροποποίηση του Νόμου 2948

Η τροποποίηση του Νόμου 2948¹⁹⁵ αποτέλεσε άλλο ένα σοβαρό ζήτημα για τη Μακεδονική βιομηχανία επί θητείας Λαμνίδη. Η τροποποίηση πραγματοποιήθηκε όχι με νόμο αλλά με νομοθετικό διάταγμα, διότι πραγματοποιήθηκε από την κυβέρνηση Θ. Πάγκαλου, όταν πλέον είχε διαλυθεί η Δ΄ Συντακτική Συνέλευση (29.9.1925). Τα κυριότερα σημεία της τροποποίησης ήταν η αύξηση των δημοσίων υπαλλήλων στο Συμβούλιο Βιομηχανίας (άρθρο 5) και κυρίως η παράχρηση ειδικών προνομίων σε μεγάλες επιχειρήσεις

(με κεφάλαιο τουλάχιστον 30.000 λιρών και προσωπικό άνω των 100 ατόμων) «το πρώτον ιδρυομένων». Το διάταγμα έκανε λόγο για προνόμιο αποκλειστικής εκμετάλλευσης βιομηχανικού είδους, ατέλεια εισαγωγής μηχανημάτων, προσωρινή ατέλεια πρώτων υλών υπό τον όρο «εξαγωγής εις την αλλοδαπήν αναλόγων βιομηχανικών προϊόντων» (άρθρο 7). Η πρόβλεψη ήταν εμφανώς άδικη για τις ήδη λειτουργούσες βιομηχανίες, διότι θα μπορούσε να προκληθεί αθέμιτος ανταγωνισμός εις βάρος τους, πόσο μάλλον διότι η ευνοϊκή ρύθμιση αφορούσε μόνο νέες βιομηχανίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΝΑΤΟ

δεύτερη θητεία Κωνσταντίνου Λαμνίδη

(1926 - 1928)

Στη δεύτερη θητεία του Κ. Λαμνίδη, γενικός γραμματέας του Συνδέσμου διατέλεσε και πάλι ο Κ. Χατζόπουλος και αντιπρόεδρος ο Κ. Σαράτσος. Διευθυντής των γραφείων παρέμεινε ο Κ. Ποιμενίδης. Ο Σύνδεσμος συσχεαζόταν με το ΕΒΕΘ στο Μέγαρο «Ζενίθ».

Η «Βαλκανική Ευρώπη», το πολυτελές ξενοδοχείο του Κωνσταντίνου Λαμνίδη, στην οδό Αγίας Σοφίας. Μετά το θάνατό του περιήλθε στην Εθνική Τράπεζα, ως υποθήκη επιχειρηματικών δανείων, και νοικιάστηκε για πολλά χρόνια στη ΧΕΝ.

Τα άλευρα

Η πλήρης ανωμαλία στη βιομηχανία αλεύρων υπήρξε ένα από τα εντονότερα οικονομικά πρόβληματα στην Ελλάδα το 1926. Το δασμολόγιο ευνοούσε την εισαγωγή αλεύρων από το εξωτερικό εις βάρος της εισαγωγής σιταριού και της αλευροποίησής του στην Ελλάδα. Επειδή η κατάσταση διήρκεσε αρκετούς μήνες, ένας-ένας οι αλευρόμυλοι έκλειναν. Εκτός από την ανεργία στην αλευροβιομηχανία, υπήρξαν ευρύτερες συνέπειες. Επί παραδείγματι, η διακίνηση των σιτηρών αποτελούσε ως τότε ένα από τα σημαντικότερα έργα των εμπορικών πλοίων και των λιμανιών. Έτσι, τα πλοία έμειναν ανενεργά και τα λιμάνια άρχισαν να νεκρώνουν¹⁹⁶. Το πρόβλημα απασχόλησε και τον ΣΜΒ, ο οποίος προέβη σε επανειλημμένα διαβήματα στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας¹⁹⁷.

Βιομήχανοι στη φυλακή

Άλλο σοβαρό πρόβλημα ήταν η βαρύτατη δημοτική φορολογία. Επί παραδείγματι, ο Δήμος της Νάουσας τριπλασίασε τη φορολογία στα εργοστάσια της πόλης. Στις 22 Ιουνίου 1926, ο Θ. Πάγκαλος (που ασκούσε πλέον την εξουσία δικτατορικά) επισκέφτηκε τη Βέροια και τη Νάουσα, όπου οι βιομήχανοι παραπονέθηκαν για τη βαρύτατη δημοτική φορολογία: «Ο κ. Λαναράς εκφράζει παράπονα κατά του δημοτικού συμβουλίου, όπερ διά της βαρείας φορολογίας εκπύχθη πολέμιον της βιομηχανίας και ζητεί παρά του κ. Προέδρου να προστατεύση αυτήν». Ο Πάγκαλος, αντί απαντήσεως, έβγαλε ένα λογίδριο για τις υποχρεώσεις έναντι της πατρίδας¹⁹⁸. Αυτό ενθάρρυνε τις τοπικές αρχές. Οι βιομήχανοι ζήτησαν είτε μείωση των φόρων είτε πάγωμα των οφειλών μέχρι να εκδοθεί σχετική απόφαση του αρμόδιου Υπουργείου επί της προσφυγής των ενδιαφερομένων. Ο δήμαρχος όμως έσπευσε να εκδώσει εντάλματα σύλληψης και φυλάκισης των διευθυντών των εργοστασίων, με το πρόσχημα ότι ήταν «δύστροποι οφειλέται». Ο Σύνδεσμος κινητοποιήθηκε ζητώντας από τα υπουργεία Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και Εσωτερικών να «διατάξουν» το δήμαρχο της Νάουσας να αποφυλακίσει τους βιομηχάνους και να αναθεωρήσει τις επιβαρύνσεις

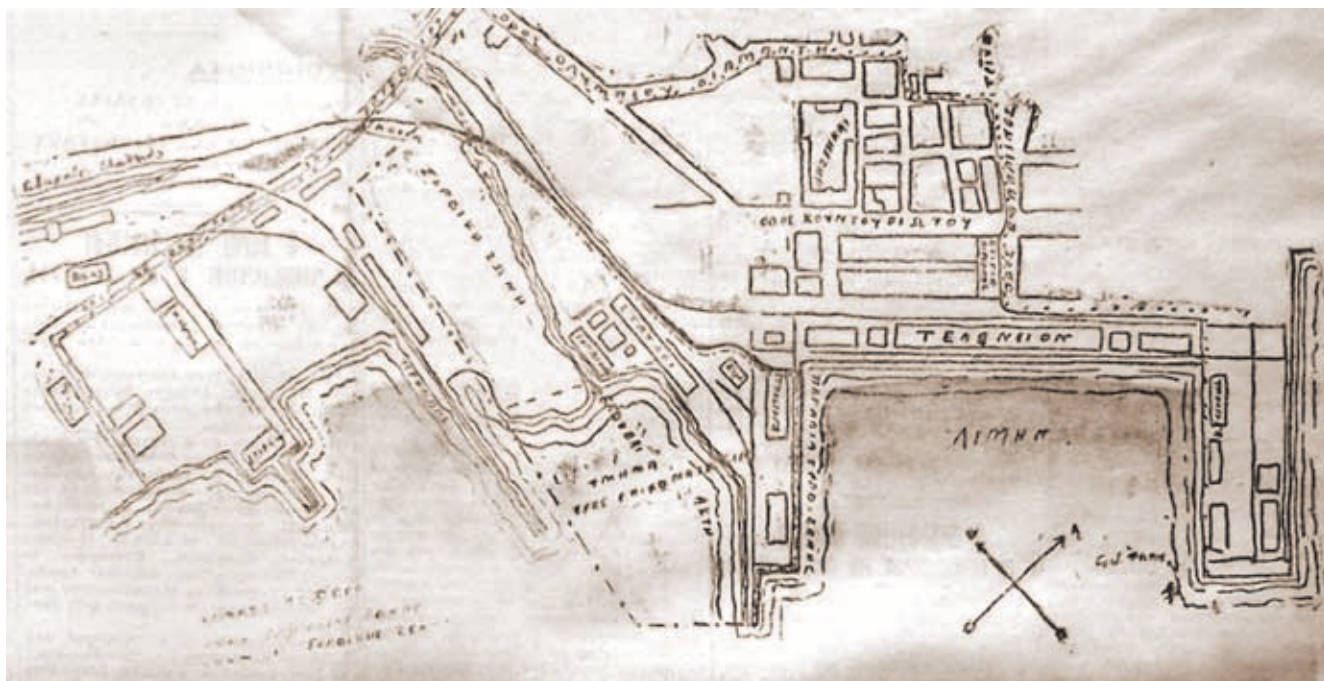

που είχε επιβάλει¹⁹⁹. Ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας, Γεώργιος Μπούμπουλης, πρώην αξιωματικός του ναυτικού, δεν φαινόταν διατεθειμένος να ασχοληθεί με το σοβαρό αυτό πρόβλημα. Εκείνος είχε επιδοθεί στην προσπάθεια να πείσει τους εργοδότες να υποστηρίξουν οικονομικά τα συντηρητικά εργατικά σωματεία, ώστε να δημιουργήσει με αυτά ένα νέο εργατικό κέντρο. Έτσι, ζητούσε συνεχώς χρήματα από τους επαγγελματικούς συλλόγους και τα επιμελητήρια²⁰⁰. Το ίδιο έκανε και ο επόμενος διοικητής, ο Αχ. Καλεύρας. Ο ΣΒΜ φάνηκε εντελώς απρόθυμος να ενισχύσει αυτού του είδους τις διαδικασίες²⁰¹.

Σε λίγες μέρες επήλθε κυβερνητική μεταβολή, στα πλαίσια όμως του δικτατορικού καθεστώτος. Ο Πάγκαλος περιορίστηκε στον τίτλο του (αυτοδιορισμένου) Προέδρου της Δημοκρατίας και στις 19 Ιουλίου σχηματίστηκε η κυβέρνηση Αθανασίου Ευταξία. Οι υπουργοί άλλαξαν και οι επαγγελματικοί φορείς επιδόθηκαν στην προσπάθεια να αποκαταστήσουν επαφές με τα νέα πρόσωπα για να προωθήσουν τα αιτήματά τους.

Η Σερβική Ελευθέρα Ζώνη

Αλλά εν μέσω θέρους ενέσκηψε καταιγίδα. Στις 17 Αυγούστου, η κυβέρνηση Ευταξία υπέγραψε σχέδιο συμβάσεως με τη σερβική κυβέρνηση, με το οποίο ερμηνεύονταν ορισμένα ασαφή σημεία παλαιότερων συμβάσεων²⁰², σχετικά με τη δημιουργία Σερβικής Ελευθέρας Ζώνης στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Ήδη με τις παλαιότερες συμφωνίες η Ελλάδα παραχωρούσε «εις το βασίλειον των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων διά χρονικήν περίοδον 50 ετών κώρον εν τω λιμένι Θεσσαλονίκης, όστις θέλεις διατεθή προς χρήσιν του Βασιλείου τούτου τιθέμενος υπό την τελωνειακήν του διοίκησιν», συνολικής εκτάσεως 94 στρεμμάτων. Όμως, σύμφωνα με την ίδια σύμβαση «η ζώνη αυτή αποτελεί αναπόσπαστον μέρος του Ελληνικού εδάφους και παραμένει υπό τους νόμους και την εν γένει ενάσκησιν της ελληνικής κυριαρχίας, ιδία εις ό,τι αφορά εις την αστυνομίαν και την δικαιοσύνην»²⁰³. Με τη νέα συμφωνία της 17ης Αυγούστου, «εγένοντο σοβαρώταται παραχωρήσεις εκ μέρους της Ελλάδος προς την Σερβίαν και είναι

Σχεδιασμοί για την επέκταση του λιμένα και τη θέση της Σερβικής Ζώνης (Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος, 1924).

άξιον απορίας πώς η κυβέρνηση έχει την αντίληψιν ότι έκαμε κατόρθωμα. Είναι ανάγκη όθεν να εξετασθή μετά πολλής προσοχής το ζήτημα και να λάβη ο Σύνδεσμος εν συνεννόησει με όλα τα άλλα συνενδιαφερόμενα σωματεία μίαν σχετικήν απόφασιν ανάλογον προς την περίστασιν». Αυτά είπε ο Κ. Λαμνίδης στη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου του ΣΒΜ στις 20 Αυγούστου²⁰⁴. Είχε φτάσει ένα τηλεγράφημα του υφυπουργού Γ. Μαρή που καλούσε το Σύνδεσμο να εκφράσει τις απόψεις του. Ο Κ. Σαράτσος πρόσθεσε ότι το πράγμα ήταν σοβαρότατο, διότι οι Σέρβοι αποκτούσαν το δικαίωμα να ιδρύνουν βιομηχανίες και βιοτεχνίες μέσα στην εν λόγω ζώνη. Το συμβούλιο αποφάσισε να συμμετάσχει, με τα μέλη του Σαράτσος και Γιάκο²⁰⁵, σε σύσκεψη που επρόκειτο να γίνει στο Βιομηχανικό Επιμελητήριο. Για την περίπτωση που θα πήγαινε επιτροπή των τοπικών φορέων στην Αθήνα, όρισε ως εκπρόσωπό του τον κάτοικο Αθηνών Φιλώτα Χατζηαγγέλου (συνétaιρο του Ηρακλή Χατζηδημούλα στο κανναβουργείο «Έδεσσα»).

Το ψήφισμα για την Οικουμενική

Μετά από τη μονογραφή της συμφωνίας με τους Σέρβους, η κυβέρνηση Ευταξία έζησε μόνο λίγες ώρες. Στις 22 Αυγούστου έπεσε μετά από πραξικόπημα του Γ. Κονδύλη. Ακολούθησαν τέσσερις μέρες ακυβερνησίας, διότι οι πολιτικοί φορείς δεν συμφωνούσαν για το

σχηματισμό κυβέρνησης. Μία ευρεία επιτροπή αθηναϊκών οργανώσεων ανέλαβε τότε την ευθύνη να πραγματοποιήσει συλλαλητήριο στην πλατεία Συντάγματος, με αίτημα τη συνεννόηση για το σχηματισμό Οικουμενικής κυβέρνησης. Στην επιτροπή συμμετείχαν 19 φορείς, μεταξύ των οποίων η Παμβιομηχανική Ομοσπονδία, ο ΣΕΒΒ, το ΕΒΕΑ, το ΕΒΕ Πειραιώς, το ΕΒΕΘ, ο Εμπορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης και ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας.

Η μεγάλη λαϊκή συγκέντρωση στην Πλατεία Συντάγματος ενέκρινε το εξής ψήφισμα:²⁰⁶

«Ο λαός των Αθηνών και Πειραιώς παρακολουθών αγρύπνως την κατάστασιν μετά την κατάλυσιν της ειδικθούς δικτατορίας και έχων πλήρη συνείδησιν της σοβαρότητος των στιγμών, τας οποίας διέρχεται η χώρα, συνελθών σήμερον Τετάρτην 25 Αυγούστου προ του Κυβερνείου²⁰⁷ εις πάνδημον συλλαλητήριον, ψηφίζει:

Εκφράζει την ακλόνητον αυτού πεποίθησιν όπως προς ανόρθωσιν των συσσωρευθέντων ερειπίων και αποτροπήν περαιτέρω καταστροφών σχηματισθή Οικουμενική Κυβέρνησις, ην θεωρεί ως την μόνην ενδεδειγμένην εις τας παρούσας στιγμάς, λόγω της εκπροσωπήσεως του πολιτικού συνόλου, να εξασφαλίσω και να παγιώσω τας Συνταγματικές και Λαϊκάς ελευθερίας.

Ποιείται έκκλησιν προς τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας²⁰⁸, προς τον καταλύσαντα την δικτατορίαν

Το εργοστάσιο των Αδελφών Χρ. Λαναρά.

Αρχηγόν²⁰⁹ και τους Αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων, όπως εισακούσωσι της επιτακτικής ταύτης φωνής του λαού και συμβάλωσιν, έκαστος το καθ' εαυτόν, εις την εθνοσωτήριον ταύτην λύσιν.

Εντέλλεται εις την Επιτροπήν του Συλλαλητηρίου, όπως επιδώσῃ αμέσως το παρόν ψήφισμα προς τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας και τους ειρημένους αρχηγούς».

Το ιστορικό αυτό ψήφισμα υπογράφει και ο Σύνδεσμος Βιομηχανιών Μακεδονίας, με εκπρόσωπο τον Φιλώτα Χατζηπαγγέλου. Για το ΕΒΕΘ υπέγραψε ο πρόεδρός του Αθ. Μακρής, για τον Εμπορικό Σύλλογο ο πρόεδρός του Στ. Γρηγοριάδης και για το Επαγγελματικό και Βιοτεχνικό Επιμελητήριο ο πρόεδρός του Α. Κατσάρος²¹⁰. Φαίνεται ότι οι Θεσσαλονικείς, που πήγαν στην Αθήνα για να συναντήσουν εκπροσώπους των ομόλογων οργανώσεων και να έχουν επαφές με την κυβέρνηση για το ζήτημα της σερβικής ζώνης, βρέθηκαν μπροστά σε κενό εξουσίας και ακολούθησαν τις πανελλαδικές επαγγελματικές οργανώσεις στη διατύπωση του αιτήματος για Οικουμενική κυβέρνηση²¹¹.

«Όλως ανεύθυνοι και μη ειδικοί»

Τον Σεπτέμβριο του 1926 διορίσθηκε ως Γενικός Διοικητής ο Αχιλλέας Καλεύρας, ο οποίος είχε χρηματίσει νομάρχης και γενικός διοικητής στην Ήπειρο. Ο νέος διοικητής έσπευσε να ασχοληθεί με την «καταπολέμηση» της ανεργίας κατά τρόπο διαφορετικό από τον προκάτοχό του (που έστηνε εργατικά σωματεία). Συγκάλεσε συσκέψεις εργοδοτικών οργανώσεων στο Διοικητήριο, στις οποίες προτάθηκαν διάφορα «μέτρα» (παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας). Τα μέτρα προκάλεσαν την αγανάκτηση των εκπροσώπων του Συνδέσμου. «Δεν υπάρχει ανεργία εις την βιομηχανίαν (...) τεχνίται βιομήχανοι δεν υπάρχουν άεργοι (...) μη ζημιωθώσι τα συμφέροντα της βιομηχανίας εξ αφορμής κακής διαχειρίσεως του ζητήματος της ανεργίας υπό όλως ανευθύνων και μη ειδικών περί το ζήτημα της εργασίας», ήταν φράσεις που διατυπώθηκαν στις σχετικές συνεδριάσεις του Συνδέσμου²¹².

Ο Νικόλαος Γερμανός, διευθυντής της ΔΕΘ, με τον τότε γενικό διοικητή Μακεδονίας (και μετέπειτα διευθυντή της ΔΕΘ) Αχιλλέα Καλεύρα. Αρχείο Ρούπα & Χεκίμογλου

Παμβιομηχανική

Είχαν περάσει σχεδόν δύο χρόνια από την ίδρυση της Παμβιομηχανικής και Πανεφοπλιστικής Ομοσπονδίας αλλά η οργάνωση αυτή δεν είχε δώσει δείγματα αποτελεσματικότητας. Μετά την αρχική σύμπλευση ο ΣΒΜ φαίνεται ότι αποστασιοποιήθηκε. Τον Οκτώβριο του 1926 η Παμβιομηχανική ζήτησε από το Σύνδεσμο να καταβάλει την «καθυστερούμενη συνδρομή» του. Το θέμα συζητήθηκε στο συμβούλιο. «Καίτοι εμφανίζεται αναμφισβητήτως ότι η Ομοσπονδία ουδεμία έδειξε ζώην από της συστάσεώς της και ότι συνεπώς και η ετησία συνδρομή μας χορηγείται εις μάτην, εν τούτοις αντί να παραιτηθώμεν από την Ομοσπονδία, διότι τούτο ενδεχομένως θα έκαμεν ουκί καλήν εντύπωσιν, να γνωρίσωμεν αυτή ότι λόγω οικονομικών δυσχερειών του ταμείου μας δεν ηδυνήθημεν μέχρι τούδε να εμβάσωμεν την αιτουμένη συνδρομήν μας». Είναι η τελευταία αναφορά που έγινε στα όργανα του ΣΒΜ λόγος για την Παμβιομηχανική²¹³. Χάθηκε και αυτή στο σκοτάδι των ανοργάνωτων προσπαθειών.

Διεθνής Έκθεση

Όπως είναι γνωστό, η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης ξεκίνησε ως ιδιωτική (μη κερδοσκοπική) πρωτοβουλία μίας μικρής ομάδας Θεσσαλονικέων με πρόταση του Νικολάου Γερμανού, υφηγητή Φυσικής Ιστορίας και πρώην βουλευτή²¹⁴. Στην οργανωτική επιτροπή της πρώτης Διεθνούς Έκθεσης είχε οριστεί ως μέλος και ο πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχάνων. Στη συνέχεια, ο Σύνδεσμος όρισε ως εκπρόσωπό του τον βιομήχανο Παντελή Γεωργιάδη²¹⁵. Τον Οκτώβριο του 1926, μετά την πρώτη διοργάνωση, αποφασίστηκε η επανάληψη της έκθεσης και το 1927, οπότε και ο Σύνδεσμος όρισε ως εκπρόσωπό του τον Αναστάσιο Τσίτση²¹⁶. Στην πρώτη συνεδρίαση, όμως, της επιτροπής που έγινε το Δεκέμβριο 1926, ο Τσίτσης συνειδητοποίησε ότι είχαν οριστεί στην επιτροπή πρόσωπα «ουδεμίαν με την εμπορίαν και την βιομηχανίαν σχέσιν έχοντα», ο αριθμός των οποίων ήταν πολύ μεγάλος σε σύγκριση με τους εκπροσώπους των δύο αυτών κλάδων. Υπήρχαν μόνο πέντε έμποροι και ένας βιομήχανος, ο ίδιος ο Α. Τσίτσης, σε μία επιτροπή 50 προσώπων. Ο Σύνδεσμος

αποφάσισε να ζητήσει από την κυβέρνηση να διοριστούν τέσσερις εκπρόσωποι του Συνδέσμου²¹⁷ αλλά δεν υπήρξε ανταπόκριση.

Τους πρώτους μήνες του 1927 πραγματοποιήθηκαν αρκετές συσκέψεις εκπροσώπων όλων των τοπικών επαγγελματικών οργανώσεων για το ζήτημα της ΔΕΘ, στις οποίες συμμετείχε ο Κ. Σαράτσης εκ μέρους του Συνδέσμου. Σχεδόν όλες οι οργανώσεις αποφάσισαν να επιμείνουν στην αλλαγή της σύνθεσης της οργανωτικής επιτροπής της ΔΕΘ, έτσι ώστε οι εκπρόσωποί τους να συνιστούν την πλειοψηφία²¹⁸. Τη θέση αυτή υιοθέτησε και ο ΣΒΜ²¹⁹.

Το Μάρτιο πραγματοποιήθηκε η κατάρτιση της διορισμένης οργανωτικής επιτροπής σε σώμα. Η πλειοψηφία, που δεν προερχόταν από τους επαγγελματικούς κλάδους, πρότεινε στους εκπροσώπους των επαγγελματικών σωματείων τον εξής συμβιβασμό: να μείνει η οργανωτική ως είχε και η πλειοψηφία της να εκλέξει όλους τους εκπροσώπους των επαγγελματικών σωματείων στην εκτελεστική επιτροπή, ώστε να την ελέγχουν. Έτσι θα μοιραζόταν, κατά κάποιο τρόπο, ο έλεγχος. «Οι αντιπρόσωποι των οργανώσεων δεν εδέχθησαν την πρότασιν ταύτην και απεχώρησαν. Κατόπιν οι άλλοι προέβησαν εις την εκλογήν προεδρείου πενταμελούς, εξελέγη δε και ο ίδιος ο κ. Τσίτσης διά πολλών ψήφων ως πρώτος αντιπρόεδρος». Ο Τσίτσης απευθύνθηκε στο συμβούλιο του ΣΒΜ και ζήτησε τη γνώμη του αν έπρεπε «να μείνη ή να παραιτηθή». Το συμβούλιο, με εισήγηση του Κ. Σαράτση (που όπως προαναφέρθηκε ήταν ο Σύνδεσμος με το ΕΒΕΘ και τους άλλους φορείς του εμπορίου και της μεταποίησης) έκρινε ότι θα έπρεπε να παραιτηθεί²²⁰.

Ακολούθησε μία εβδομάδα έντονων ζυμώσεων στη μικρή κοινωνία της Θεσσαλονίκης. Στη διάρκεια της, κανένας εκπρόσωπος επαγγελματικού φορέα δεν παραιτήθηκε, περιμένοντας τυχόν αποτελέσματα από τις ενέργειες του Γενικού Διοικητή Αχ. Καλεύρα, ο οποίος είχε μεσολαβήσει για συμβιβασμό των δύο πλευρών. Δεν υπήρχε βέβαια κάποια δογματική διαφορά. Εκείνο που πράγματι συνέβαινε ήταν ότι αρκετοί εκπρόσωποι φορέων ήταν δυσαρεστημένοι από τη συνήθεια του Νικολάου Γερμανού να υπερβαίνει τις

αρμοδιότητές του, προφανώς χάριν του αποτελέσματος. Για μερικούς, ο Γερμανός ήταν ο ιδρυτής και η ψυχή της Έκθεσης. Για άλλους ήταν ένας χαρισματικός άνθρωπος, όχι ιδιαίτερα συνεργάσιμος. Του απέδιδαν ότι φρόντισε να διοριστεί μια πολυμελής και κατακερματισμένη οργανωτική επιτροπή, αποτελούμενη κυρίως από ανθρώπους που δεν είχαν επαγγελματικά συμφέροντα στην Έκθεση, ώστε να διατηρήσει ο ίδιος τον έλεγχο. Συνεπώς, δεν είχε νόημα να παραμείνουν οι εκπρόσωποι των επαγγελματικών σωματείων. Αυτή την άποψη υποστήριξαν οι Δ. Χατζόπουλος και Κ. Σαράτσος. Όσοι μεσολαβούσαν για την αποσόβηση

της κρίσης - όπως ο Ηρ. Χατζηδημούλας - υποστήριζαν ότι ήταν εύκολο να «ληφθώσιν πάσαι αι προβλέψεις ίνα ο Γερμανός καταστή ανίσχυρος να διαχειρίζεται αυτός κατά βούλησιν τα θέματα της Εκθέσεως». Εξάλλου, το Υπουργείο δεν φαινόταν διατεθειμένο να υποχωρήσει και να τροποποιήσει την απόφασή του για τη σύνθεση της οργανωτικής επιτροπής²²¹. Ακολούθησαν μερικές εβδομάδες ζυμώσεων και τελικώς επικράτησαν οι κατευναστικοί. Η τελική απόφαση του Συνδέσμου ήταν να αποδεχτεί την Επιτροπή ως είχε και να ζητήσει να συμπεριληφθούν μερικοί ακόμη βιομήχανοι²²².

Η δεύτερη Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (1927). Αρχείο Ρούπα & Χεκίμογλου

Οι σχολές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ο ΣΒΜ συμμετείχε διά του Κ. Κύρτση σε μία επιτροπή, σκοπός της οποίας ήταν να υποβάλει προτάσεις για την καλύτερη λειτουργία του νεοσύστατου Πανεπιστημίου. Ας σημειωθεί ότι ο κύριος πόρος του Πανεπιστημίου τουλάχιστον κατά την πρώτη δεκαετία της λειτουργίας του ήταν πρόσθετο τέλος 3% επιβαλλόμενο επί των δασμών «πάντων των διά του τελωνείου Θεσσαλονίκης εισαγομένων εμπορευμάτων»²²³. Συνεπώς, οι έμποροι και οι βιομήχανοι είχαν λόγο στη διοίκηση και τη λειτουργία του, έστω συμβουλευτικό. Επέμεναν ότι το πανεπιστήμιο θα έπρεπε να αποκτήσει σχολές με τεχνική και θετική κατεύθυνση και ότι η χώρα είχε ήδη αρκετούς φιλόλογους. Σύντομα όμως διαπίστωσαν ότι άλλα σχεδίαζαν στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων²²⁴.

«Διατί δεν εφαρμόζονται οι νόμοι;»

Το Δεκέμβριο του 1926 ο Κ. Λαμνίδης πραγματοποίησε παράσταση στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και υπέβαλε το εξής ερώτημα²²⁵: «Διατί ενώ εθεσπίσθησαν πλείστοι ευεργετικοί υπέρ της βιομηχανίας νόμοι,

ελάχιστοι εν τούτοις τούτων διατάξεις εφαρμόζονται και επίσης αύται ουδόλως συντείνουν εις την σθεναράν προστασίαν της βιομηχανίας μας, καθόσον εκ του δαιδάλου της πολυνομίας αι δευτερεύουσας σημασίας διατάξεις αύται, ερχόμεναι εις αντιθέσεις και αντιφάσεις διατάξεων άλλων υπουργείων ή δυσκόλως ή -όπερ το σύνηθες- ουδόλως εφαρμόζονται;». Το κυριότερο πρόβλημα ήταν ότι δεν εφαρμοζόταν η υφιστάμενη διάταξη για τη σύγκριση των προσφερόμενων τιμών από εγκύριες και αλλοδαπές εταιρείες βάσει του 30% (ώστε να προσμετρώνται οι δασμοί και φόροι που επιβάρυναν την ελληνική βιομηχανική παραγωγή). Άλλο πρόβλημα είναι ότι η διάταξη που απλοποιούσε τις διαδικασίες απαλλοτριώσεων γειτονικών οικοπέδων για την επέκταση βιομηχανιών δεν εφαρμόζόταν σε οικόπεδα που ανήκαν στο Δημόσιο και ήταν πάρα πολλά²²⁶. Μάλιστα, αν το οικόπεδο ανήκε στην Αεροπορική Άμυνα, αιρόταν «παν δικαίωμα χρήσεως επί του γηπέδου δοθέντος προς όφελος της βιομηχανικής επιχειρήσεως». Για όλα αυτά τα θέματα ο Σύνδεσμος υπέβαλε συνεχώς υπομνήματα. Η «προστασία» της βιομηχανίας ήταν εν πολλοίς μόνο στα χαρτιά.

Από το περίπτερο της μακεδονικής κλωστοϋφαντουργίας στη Β' ΔΕΘ: Διακρίνονται τα stands των επιχειρήσεων Λόγγου και Τουρπάλη, Λάππα Χατζηδημούλα, Εστία, Γκούτα Καράτζα, Λαναρά Γκούτα και Σία.

Σύγκληση παμβιομηχανικού συνεδρίου στη Θεσσαλονίκη

Επιθυμία του Κ. Λαμνίδη, με την οποία ασχολήθηκε τους τελευταίους μήνες πριν από τον θάνατό του, ήταν η σύγκληση παμβιομηχανικού συνεδρίου στη Θεσσαλονίκη. Όπως είδαμε, το προηγούμενο ανάλογο συνέδριο πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα σε ένα πλαίσιο που δεν είχε συνέχεια και αφορούσε αφενός τη συνεργασία των βιομηχάνων με τους εφοπλιστές αφετέρου τον πολιτικό σκοπό της «αστικής άμυνας». Αντίθετα, ο Λαμνίδης φανταζόταν ένα συνέδριο «με ευρύτεραν μορφήν, ήτοι να περιλάβη όλους τους παραγωγικούς κλάδους». Για το σκοπό αυτό βολιδοσκοπήσε μέσω τρίτου τον Α. Χατζηκυριάκο, πρόεδρο του ΣΕΒΒ, ο οποίος διαμήνυσε ότι συμφωνούσε. Άρχισε, λοιπόν, ο ΣΒΜ να προετοιμάζεται σε επίπεδο εισηγήσεων αναθέτοντας, σε μέλη του και μη, τη μελέτη διαφόρων θεμάτων²²⁷. Οι πρώτες βολιδοσκοπήσεις προς άλλους κλάδους έδειξαν ότι δεν υπήρχαν συγκλίσεις ενδιαφερόντων και έτσι το συμβούλιο του Συνδέσμου κατέληξε να περιορίσει το θέμα, και συγκεκριμένα να «κληθή μία επιτροπή βιομηχάνων διά να εξετάση μόνον τα βιομηχανικά ζητήματα, δηλαδή ποίος κλάδος της βιομηχανίας πάσχει, εκ ποίων αιτίων και πώς ταύτα δύνανται να εξουδετερωθώσι και κατά συνέπεια να θεραπευθή ο κλάδος ούτος, χωρίς διά την εργασίαν ταύτην να έχωμεν ανάγκην των συνήθως εις τοιαύτα συνέδρια παρουσιαζομένων αυτοκλήτων και εξ επαγγέλματος ρητόρων»²²⁸. Στις αρχές Μαρτίου 1927, ο Κ. Λαμνίδης επισκέφτηκε τον Υπουργό Γ. Μερκούρη και του έθεσε το ζήτημα του συνεδρίου. Ο Υπουργός εξέφρασε την «ηθική» του συμπάρασταση αλλά ως προς την κάλυψη των εξόδων (που αντιστοιχούσαν σε έναν ετήσιο προϋπολογισμό του ΣΒΜ) απέφυγε οποιαδήποτε δέσμευση, εκτός από την υπόσχεση ότι θα έδινε εντολή «εις διάφορα επιμελητήρια να υποστηρίξωσι χρηματικώς το συνέδριον»²²⁹. Ακολούθησαν δύο μήνες χωρίς εξελίξεις αλλά στα μέσα Ιουνίου ο Λαμνίδης έλαβε το μήνυμα ότι ο Χατζηκυριάκος ήταν πλέον αντίθετος στην ιδέα της σύγκλησης του συνεδρίου στη Θεσσαλονίκη, ίσως διότι δεν χωρούσε μέσα στο πλαίσιο που ο ίδιος επιθυμούσε. Είναι γεγονός, εξάλλου,

ότι ο ΣΒΜ δεν είχε κάνει καμία άλλη συνεννόηση με τον ΣΕΒΒ εκτός της αρχικής. Εν πάση περιπτώσει, ο πρόεδρος του ΣΒΜ παραδέχτηκε ότι η υπόθεση του συνεδρίου είχε πλέον ναυαγήσει, «τορπιλισθείσα υπό των εν Αθήναις βιομηχάνων»²³⁰.

Η βραδυπορούσα αποκέντρωση

Στις αρχές του 1927 οι συνθήκες φαίνονταν ευνοϊκές για να εφαρμοστούν οι σχετικές με την αποκέντρωση διατάξεις που είχε θεσπίσει προ διετίας η κυβέρνηση Μικαλακοπούλου (πριν ανατραπεί από τον Θ. Πάγκαλο). Υπουργός Εθνικής Οικονομίας ήταν ο Γεώργιος Μερκούρης και Γενικός Διοικητής ο Αχ. Καλεύρας. Αμφότεροι έδειξαν να αποδέχονται το αίτημα του Συνδέσμου για την ίδρυση Υπηρεσίας Εθνικής Οικονομίας στη Γενική Διοίκηση ή, με άλλους όρους, για τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στην τελευταία από τις κεντρικές υπηρεσίες του Υπουργείου. Μάλιστα, σε επίσκεψή του στη Θεσσαλονίκη το Φεβρουάριο του 1927, ο Μερκούρης φάνηκε πολύ θετικός στο αίτημα. Ο Λαμνίδης έσπευσε να επισκεφτεί τον Υπουργό και τους διευθυντές του Υπουργείου στην Αθήνα, λίγες μέρες μετά τη συνάντηση στη Θεσσαλονίκη, για να υπενθυμίσει τις υποσχέσεις. Ο Μερκούρης ήταν το ίδιο ευγενικός αλλά περισσότερο αόριστος. Όταν ο Λαμνίδης επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη, βρήκε ένα έγγραφο του υπουργού, το οποίο ανακοίνωνε ότι είχε συστήσει επιτροπή για να μελετήσει το αίτημα, αποτελούμενη από τους προϊσταμένους των κεντρικών υπηρεσιών και αντιπροσώπους των επιμελητηρίων Αθηναίων, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης και του ΣΕΒΒ. Δηλαδή, ο ΣΒΜ δεν θα συμμετείχε στην επιτροπή παρά το γεγονός ότι το θέμα τον αφορούσε άμεσα. Τότε το συμβούλιο του ΣΒΜ σκέφτηκε να ζητήσει από το ΕΒΕΘ να ορίσει ως αντιπρόσωπό του στην εν λόγω επιτροπή έναν βιομήχανο, και συγκεκριμένα τον Δ. Χατζόπουλο, γενικό γραμματέα του Συνδέσμου, ώστε να είναι ισχυρότερη η φωνή της βιομηχανίας²³¹. Πράγματι, την επόμενη μέρα ο Λαμνίδης επισκέφθηκε τον πρόεδρο του ΕΒΕΘ Δήμο Παπακωνσταντίνου και του υπέβαλε αυτή την παράκληση. Έλαβε όμως την αναπάντεχη απάντηση ότι ο Παπακωνσταντίνου είχε την πρόθεση να

συμμετάσχει ο ίδιος προσωπικά στην επιτροπή, διότι αφορούσε και τα συμφέροντα των εμπόρων²³².

Οπωσδήποτε, το κλίμα που επικράτησε στο Υπουργείο δεν ήταν ευνοϊκό για την αποκέντρωση. «Γενική είναι η εντύπωση ότι η πρότασίς μας δεν πύρεν ευνοϊκήν υποδοχήν εκ μέρους της υπηρεσίας του Υπουργείου της Εθνικής Οικονομίας και κρίνεται ότι υπάρχει φόβος παρελκύσεως του ζητήματος με σκοπόν να ναυαγήση»²³³.

Η πρόβλεψη αυτή επαληθεύτηκε. Τον Ιούλιο ο Κ. Λαμνίδης πήγε στο Υπουργείο για να διεγείρει το ενδιαφέρον των αρμοδίων γύρω από το θέμα. Εκεί μιλώντας με τους υπαλλήλους διαπίστωσε ότι «ούτοι αντιδρώσιν τρομερά κατά της προτάσεώς μας, θέλοντες να έχωσιν εις χείρας των συγκεντρωμένην πάσαν κίνησην, ίσως διότι έχουν συμφέρον εις τούτο,

ίσως μάλιστα (...) σκοπόμενος να παρέλειψαν και από το νομοσχέδιον περί ιδρύσεως επιτροπής βιομηχανικής και εμπορικής πολιτικής τον Σύνδεσμον Βιομηχανών Μακεδονίας»²³⁴.

Άλλωστε, στις 17 Αυγούστου η σύνθεση της κυβέρνησης άλλαξε, μαζί και το πρόσωπο του υπουργού. Κι έτσι το θέμα ναυάγησε.

Η αποκέντρωση βραδυπορούσε, όχι όμως και ο θάνατος. Για τον Κωνσταντίνο Λαμνίδα η μοίρα αποδείχθηκε ακόμη πιο σκληρή. Πέθανε στις 24 Οκτωβρίου 1927, εν ενεργεία πρόεδρος του Συνδέσμου. Οι συνάδελφοί του στο Συμβούλιο του απέδωσαν όλες τις μεταθανάτιες τιμές. Τα γραφεία του Συνδέσμου έμειναν κλειστά επί τριήμερο, η εικόνα του τοποθετήθηκε στους τοίχους και η σημαία κυμάτιζε μεσίστια.

Το εργοστάσιο Λαναρά Γκούτα και Σία, στη Νάουσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

πρώτη Θητεία Κύρου Κύρτση

(1928 - 1930)

Η γενική συνέλευση της 17ης Μαρτίου 1928 ήταν η μαζικότερη που είχε πραγματοποιηθεί μέχρι τότε στον ΣΒΜ. Συμμετείχαν 39 επιχειρήσεις από τις 90 που ήταν γραμμένες συνολικά στο Σύνδεσμο. Το νέο συμβούλιο που αναδείχθηκε ήταν ανανεωμένο σε πρόσωπα. Τα μέλη του εκλέχτηκαν κατά κλάδο, με αποτέλεσμα να αποχωρήσουν από τη διοίκηση του ΣΒΜ πρόσωπα που είχαν διαδραματίσει σημαντικό μέχρι τότε ρόλο στον Σύνδεσμο. Πρόεδρος εκλέχτηκε ο Κύρος Κύρτσης (1882 - 1959), αντιπρόεδρος ο Ευάγγελος Σεφερτζής²³⁵, που όπως είδαμε ήταν ιδρυτικό μέλος του Συνδέσμου, και γενικός γραμματέας ο Ιωάννης Πιερράκος (1886 - 1961)²³⁶, μέλος της ομάδας που είχε αγοράσει τη Nouvelle Filature από τον Ζοζέφ Μισραχί.

Ο Κύρος Κύρτσης ήταν εκπρόσωπος των εταιρειών Λαναράς Κύρτσης & Σία²³⁷ και Γαλλο-Ελληνική Βιομηχανικών Επιχειρήσεων²³⁸. Είχε πραγματοποιήσει εξαιρετικές σπουδές στο εξωτερικό σχετικές με την υφαντουργία και μιλούσε πολλές ξένες γλώσσες. Κατείχε μαζί με τον αδελφό του Παναγή σημαντική ακίνητη ιδιοκτησία στη Θεσσαλονίκη. Συμμετείχε στα δημοτικά συμβούλια Θεσσαλονίκης που διορίστηκαν το 1916-20 και 1922-25. Στη δράση του ως δημοτικού συμβούλου περιλαμβάνεται η προώθηση της πρωτοποριακής πρότασης μιας ιδιωτικής εταιρείας να εκμεταλλευτεί τα απορρίμματα της πόλης για κατασκευή λιπασμάτων και διατροφή χοίρων²³⁹. Εκλέχτηκε δημοτικός σύμβουλος στις πρώτες δημοτικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στην ελληνική Θεσσαλονίκη το 1925²⁴⁰.

Το ζήτημα της προστασίας της βιομηχανίας

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 το ζήτημα της προστασίας είχε συγκεκριμενοποιηθεί σε τρεις κατευθύνσεις. Η πρώτη αφορούσε την ατέλεια εισαγωγής μηχανημάτων. Η δεύτερη, την ατέλεια εισαγωγής πρώτων υλών. Η τρίτη, τις προϋποθέσεις προτίμησης των εγχώριων βιομηχανικών προϊόντων έναντι των ξένων.

Η στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στα τρία αυτά ζητήματα δεν ήταν σταθερή. Στην πραγματικότητα, μεγάλο μέρος της ζωτικότητας του ΣΒΜ και προφανώς του ΣΕΒΒ αναλώθηκε εξ αιτίας των συνεχών αλλαγών στη στάση των κρατικών μηχανισμών απέναντι στα ζητήματα της ατέλειαι και της φορολογίας, καθώς και την πληθμελή εφαρμογή της νομοθεσίας. Από την άποψη αυτή, η θητεία Κύρου Κύρτση δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από τις προηγούμενες.

Δύο άνθρωποι άσκησαν την οικονομική πολιτική του ελληνικού κράτους στην περίοδο 1928-29. Ο πρώτος

Μετοχή της νηματοργίας Nouvelle Filature (με κύριο ιδιοκτήτη το Ζοζέφ Μισραχί). Το εργοστάσιό της περιήλθε –μετά τη διάλυση και εκκαθάριση της ανώνυμης αυτής εταιρείας– στους Πιερράκο και Οικονομόπουλο. Αρχείο Ρούπα & Χεκίμογλου

ήταν ο 54χρονος Νικόλαος Βελέντζας, δικηγόρος, βουλευτής Φθιώτιδας, στον οποίον ο ΣΒΜ απύθυνε αιτήματα για τη λειτουργία της επιτροπής κρατικών προμηθειών και για την αμφισβητούμενη ατέλεια στην εισαγωγή μηχανημάτων. Στις εκλογές της 19.8.1928 ο Βελέντζας έχασε τη βουλευτική έδρα του και τον διαδέχθηκε στο Υπουργείο ο Παναγιώτης Βουρλούμης. Γεννημένος το 1870, ο Βουρλούμης είχε σπουδάσει νομικά στο εξωτερικό αλλά στη συνέχεια ευδοκίμησε ως εξαγωγέας σταφίδας. Είχε χρηματίσει Υπουργός Επισιτισμού την περίοδο 1918 - 20 και υπήρξε από τους μακροβιότερους υπουργούς Εθνικής Οικονομίας, αφού παρέμεινε στη θέση του σε όλες τις κυβερνήσεις που σχημάτισε ο Ελευθέριος Βενιζέλος από το 1928 ως το 1932. Άλλο πρόσωπο που διαδραματίζε ρόλο στην «αυξομείωση» της προστασίας της βιομηχανίας ήταν ο 46χρονος Γεώργιος Μαρής, Υπουργός Οικονομικών στις κυβερνήσεις Βενιζέλου, δικηγόρος από την Κρήτη, που ήδη είχε διατελέσει Υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Γεωργίας στις προκάτοχες κυβερνήσεις. Με τους τρεις αυτούς άντρες ο Κύρτσος είχε πολλές συναντήσεις, προκειμένου να τους πείσει για τα δίκαια των βιομηχάνων της Μακεδονίας.

Στη διάρκεια του 1928 ο ΣΜΒ προσανατολίσθηκε σε αιτήματα φορολογικού χαρακτήρα, όπως η μείωση της φορολογίας ανωνύμων εταιρειών και η αναγνώριση στις ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες εταιρείες μειωμένου συντελεστή φορολογίας για τα αποθεματικά²⁴¹. Ο Κ. Κύρτσος επισήμανε «τας πολλαπλάς δυσχερείας τας οποίας προκαλεί το κρατούν σύστημα της

Παναγιώτης Βουρλούμης,
υπουργός Εθνικής Οικονομίας.

φορολογίας εν Θεσσαλονίκη και συγκρίνων τούτο με το εν Αθήναις εφαρμοζόμενον, [κατέληξε] εις το ότι γενικώς αι νέαι χώραι και ειδικώτερον η Μακεδονία (Θεσσαλονίκη) αποτελεί το μέρος εκείνο του κράτους εξ ου ασπλάγχχνως απορροφάται κατ' άνισον, άδικον και εγκληματικόν τρόπον πάσα αυτού ικμάς οικονομική προς συντήρησιν και διατήρησιν ολοκλήρου του κράτους, της πρωτεύουσας μη προσφερούσης εν αναλογία σχεδόν τίποτε εις φορολογίας. Εκ προσκομισθέντος δε σημειώματος φορολογουμένων ενταύθα και εν Αθήναις καταδείκνυται εις βάρος των εν Θεσσαλονίκη και ιδίως των βιομηχανικών επιχειρήσεων αδικία γενομένη υπό του κράτους. Αφού εκ βεβαιωθέντων των φόρων προς το κράτος, εισεπράχθησαν εκ μεν της Θεσσαλονίκης τα 95% περίπου εκ δε των Αθηνών το 45% μόνον»²⁴². Στη συνέχεια ο Κ. Κύρτσος επισκέφθηκε τον Υπουργό Οικονομικών Μαρή και υπέβαλε υπόμνημα με το παραπάνω περιεχόμενο αλλά εκείνος απάντησε ότι μπορεί να ασχοληθεί μόνο με συγκεκριμένες περιπτώσεις²⁴³.

Στα τέλη του 1928 κυκλοφόρησε νομοσχέδιο για την τροποποίηση του νόμου 2948/1922 περί προαγωγής βιομηχανίας και βιοτεχνίας εις βάρος των υφισταμένων εργοστασίων²⁴⁴. Τον Ιανουάριο ο Σύνδεσμος κατέθεσε υπομνήματα επί του νομοσχεδίου που αφορούσαν τη μείωση της ατέλειας στην εισαγωγή μηχανημάτων²⁴⁵. Το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, για να εξισορροπήσει τις απώλειες που θα είχε η βιομηχανία από τη μείωση της ατέλειας αυτής, πρότεινε να καθιερωθεί ένα πάγιο ποσοστό των κρατικών προμηθειών από την εγχώρια βιομηχανία²⁴⁶ (και το υπόλοιπο από την αλλοδαπή). Προφανώς, εξισορροπούσε με τον τρόπο αυτό τα συμφέροντα του εισαγωγικού εμπορίου. Η πρόταση -αν ήταν ειλικρινής- δεν ενθουσίασε τους εκπροσώπους των βιομηχάνων, δεδομένου ότι ήδη υπήρχε ευνοϊκότερος νόμος για τις κρατικές προμήθειες που δεν εφαρμοζόταν.

Στο μεταξύ, ο Βουρλούμης έθεσε υπόψη των βιομηχάνων νομοσχέδιο που προέβλεπε (για μία ακόμη φορά) ατέλεια στην εισαγωγή πρώτων υλών (κυρίως αφορούσε βαμβακουργίες και εριουργίες), απαντώντας σε ευρύτερα αιτήματα του ΣΒΜ²⁴⁷.

Τελικά, στις 23.3.1929, εκδόθηκε το νομοθετικό διάταγμα με το οποίο περιορίστηκε η ατέλεια στην εισαγωγή μηχανημάτων²⁴⁸. Για την ακρίβεια, τα εισαγόμενα μηχανήματα επιβαρύνονταν με ποσοστό 30% επί του κανονικού δασμού. Εξαιρέση ίσχυε για τα νεοϊδρυόμενα εργοστάσια, τα οποία απαλλάσσονταν πλήρως από το δασμό (διάταξη που δημιουργούσε ανισότητα στους όρους ανταγωνισμού ανάμεσα στα νεοϊδρυόμενα και τα υφιστάμενα). Εξαιρέθηκαν επίσης οι περιπτώσεις επεκτεινόμενων εργοστασίων, εφόσον το Συμβούλιο Βιομηχανίας έκρινε ότι «επρόκειτο περί αξιολόγου επενδύσεως και προωρισμένης να αυξηθεί σημαντικώς την παραγωγή». Έτσι, η βιομηχανία γινόταν ακόμη πιο εξαρτημένη από τις αντιλήψεις των δημοσίων υπαλλήλων που αποτελούσαν το εν λόγω συμβούλιο βιομηχανίας, ως προς τις επενδύσεις ήταν «αξιολογικές» και ποιες θα αύξαναν «σημαντικώς» την παραγωγή. Ο ΣΒΜ διαμαρτυρήθηκε για το διάταγμα αλλά ο Βουρλούμης μετέθεσε τη συζήτηση στις κρατικές προμήθειες, ακολουθώντας την τακτική να υπόσχεται βελτίωση στον τομέα αυτό, προκειμένου να αποφεύγει τη συζήτηση για τη δασμολογική ατέλεια.

Έτσι, στα τέλη Απριλίου έκανε λόγο στους εκπροσώπους του Συνδέσμου για την καθιέρωση ποσοστού ενιαίου βιομηχανικού κέρδους στις προμήθειες του δημοσίου. Ήταν, δηλαδή, διατεθειμένος να βελτιώσει το μερίδιο της εγχώριας βιομηχανίας στις κρατικές προμήθειες, εφόσον οι βιομήχανοι περιορίζαν το κέρδος τους σε επίπεδα που θα ήταν εκ των προτέρων προσδιορισμένα για κάθε κλάδο (12% - 18%). Στο συμβούλιο του ΣΒΜ έγινε ευρεία συζήτηση για το θέμα αυτό και επισημάνθηκε ότι το ποσοστό του κέρδους επηρεαζόταν από τόσους πολλούς παράγοντες, που θα ήταν δυσχερέστατη και ενδεχομένως ζημιογόνος η εφαρμογή του μέτρου²⁴⁹. Τελικά, η πρόταση παρέμεινε εκκρεμής και ξεχάστηκε, ενώ τον Ιούνιο κυρώθηκε με το νόμο 4151/1929 το διάταγμα για τον περιορισμό της ατελούς εισαγωγής μηχανολογικού εξοπλισμού²⁵⁰. Η κατάργηση της ατέλειας μηχανημάτων κρίθηκε από τον ΣΒΜ ως «άστοχη» και ως μέτρο που θα περιοριζε τις επενδύσεις και την παραγωγή²⁵¹. Πιθανότατα, εκτός από το ταμιακό όφελος, το κίνητρο της κυβέρνησης ήταν οι πιέσεις στο ισοζύγιο πληρωμών και η ανάγκη να μειώσει τις πληρωμές σε συναλλάγμα για να διαφυλάξει το συναλλαγματικό απόθεμα της χώρας.

Ο Κύρος Κύρσης (αριστερά).

Το Νοέμβριο του 1929 κυκλοφόρησε νέο νομοσχέδιο για την προτίμηση των εγχωρίων προϊόντων στις κρατικές προμήθειες. Η φιλοσοφία του ήταν η εξής: Τα εγχώρια προϊόντα επιβαρύνονταν με δασμούς και φόρους. Για να είναι οι τιμές τους συγκρίσιμες προς τα εισαγόμενα από το εξωτερικό θα έπρεπε να καθοριστεί ένα ποσοστό, το οποίο να αντιστοιχεί σε αυτούς τους δασμούς και τους φόρους. Το νομοσχέδιο προσδιόριζε το ποσοστό αυτό σε 20% επί της τιμής. Έτσι, ένα εγχώριο προϊόν με τελική τιμή 120 δραχμών θα εξισωνόταν με ένα εισαγόμενο προϊόν 100 δραχμών. Όμως στο συμβούλιο του ΣΒΜ το 20% κρίθηκε ανεπαρκές επισημάνθηκε ότι η βιομηχανία επιβαρυνόταν με δασμούς επί των πρώτων υλών και με φόρους επί των τελικών προϊόντων που έφταναν το 35% και αποφασίστηκε να επιμείνει ο Σύνδεσμος σε ποσοστό εξίσωσης 25 - 35%, ανάλογα με το είδος του προϊόντος²⁵².

Τελικά, μετά από πολλά υπομνήματα και παραστάσεις, θεσπίστηκε ο νόμος 4536/1930²⁵³, «περί τροποποίησης και συμπληρώσεως του νόμου

2948²⁵⁴ περί προαγωγής της βιομηχανίας και βιοτεχνίας», ο οποίος διατήρησε το αρχικό ποσοστό 20%, εκ των οποίων 15% τουλάχιστον έπρεπε να αντιστοιχούν σε δασμούς και φόρους επί της εισαγωγής²⁵⁵. Οι εκπρόσωποι της αλευροβιομηχανίας (Λούλης) και της σπορelaiουργίας (Βαλιούλης) εξέφρασαν την δυσaréσκειά τους για τις ρυθμίσεις αυτές στη γενική συνέλευση του Συνδέσμου²⁵⁶.

Ο ίδιος νόμος εξάρτησε την ατέλεια των εισαγόμενων μηχανημάτων από την έγκριση του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας σε όλες ανεξαιρέτως τις περιπτώσεις, εκτός από τις επενδύσεις πολύ μεγάλου ύψους (20 εκατομμυρίων δραχμών)²⁵⁷. Ακόμη, πρόβλεψε θέση εκπροσώπου του ΣΒΜ στο γνωμοδοτικό συμβούλιο βιομηχανίας²⁵⁸.

Οι δήμοι

Πολλά ζητήματα που αντιμετώπισε ο ΣΒΜ στην περίοδο 1928 - 29 προήλθαν από τους δήμους της Κεντρικής Μακεδονίας. Καταρχάς, κάθε δήμος επέβαλε φορολογίες κατά την κρίση του, δημιουργώντας

- εκτός των άλλων - άνισες συνθήκες ανταγωνισμού. Πάγιο αίτημα του Συνδέσμου ήταν η ισομεγέθης δημοτική φορολογία, ώστε να καταστεί φορολογικός ουδέτερος²⁵⁹. Το αίτημα υποβλήθηκε εν όψει της τροποποίησης της δημοτικής νομοθεσίας, η οποία πραγματοποιήθηκε με το νόμο 4108/1929²⁶⁰. Αντί βελτίωσης, όμως, τον Ιούνιο του 1929, ο Δήμος Εδέσσης επέβαλε εξαγωγικό δημοτικό δασμό επί των νημάτων, ο οποίος προκάλεσε αναστάτωση στα τοπικά εργοστάσια και ανάγκασε τον Σύνδεσμο να ζητήσει εκ νέου από το Υπουργείο Εσωτερικών την τροποποίηση του συστήματος δημοτικής φορολογίας²⁶¹. Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους υπερβολικοί δημοτικοί φόροι επιβλήθηκαν και στη Νάουσα, δημιουργώντας συγκριτικά μειονεκτήματα για την τοπική βιομηχανία, η οποία είχε «γονατίσει»²⁶².

Αλλά δεν ήταν μόνο η φορολογία. Σημαντικό πρόβλημα δημιούργησαν οι απαλλοτριώσεις οικοπέδων στα οποία υπήρχαν ή επρόκειτο να γίνουν βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Για παράδειγμα, το ιδιόκτητο οικόπεδο δίπλα στο εργοστάσιο των Κύρτων στη Νάουσα, στο οποίο επρόκειτο να γίνει επέκταση, καταλήφθηκε τον Οκτώβριο 1928 από το Δήμο Ναούσης για να εγκατασταθούν πρόσφυγες. Αν και η εταιρεία

προθυμοποιήθηκε να παραχωρήσει άλλο οικόπεδό της, που ήταν καταλληλότερο για εγκατάσταση οικισμού, ο Δήμος επέμενε στην κατάληψη. Ο γενικός διοικητής (Περικλής Καλλιδόπουλος, 4.7.1928 - 7.6.1929) αγνόησε σχετικό διάβημα του ΣΒΜ και πήρε το μέρος του δήμου. Τελικώς, με τη μεσολάβηση του Συνδέσμου, - αφού τα πράγματα οξύνθηκαν - έσωσε την κατάσταση ο Βουρλούμης, εκδίδοντας τις σχετικές διαταγές²⁶³.

Η Διεθνής Έκθεση

Στην περίοδο που εξετάζουμε, η στάση του Διοικητικού Συμβουλίου του ΣΒΜ απέναντι στη ΔΕΘ ήταν σαφής και ξεκάθαρη. Η ΔΕΘ έπρεπε να επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο, να είναι διεθνής και να διοργανώνεται από τις επαγγελματικές οργανώσεις²⁶⁴. Δεδομένου, μάλιστα, ότι το συμβούλιο διαπίστωσε ότι στη δεύτερη διοργάνωση (1927) η συμμετοχή των βιομηχάνων της Μακεδονίας ήταν «πενιχρά» σε σύγκριση με την πρώτη διοργάνωση (1926), κινήθηκε αμέσως για να πείσει όσους απείχαν να επαναλάβουν τη συμμετοχή τους²⁶⁵. Όσο για τη συμμετοχή στην οργανωτική επιτροπή, κρίθηκε ικανοποιητική μετά το διορισμό και του Γ. Χατζηγιαννάκη, ως δεύτερου μέλους μαζί με τον Α. Τσίτση²⁶⁶.

Το εργοστάσιο των Αδελφών Σεφερτζή-Κόκκινου και Σίας ή αλλιώς ΣΕΦΕΚΟ ήταν κάθετη μονάδα με αντικείμενο την παραγωγή μάλλινων νημάτων και υφασμάτων. Η έδρα της εταιρείας ήταν στη Θεσσαλονίκη και το εργοστάσιο στην Έδεσσα, σε τοποθεσία με καταρράκτη.

Η διοίκηση Κύρτση παρακολούθησε στενά τη λειτουργία της έκθεσης. Για παράδειγμα, αξιωματικοί του ναυτικού είχαν επισκεφτεί την Έκθεση το Σεπτέμβριο του 1927 και ζήτησαν δείγματα βιομηχανικών προϊόντων για να προτείνουν την προμήθειά τους από το Υπουργείο. Ο Ν. Γερμανός υποσχέθηκε -σύμφωνα με τους αξιωματικούς- ότι θα φρόντιζε για την αποστολή αλλά τα δείγματα δεν απεστάλησαν. Όταν ο Κύρτσης το πληροφορήθηκε, ανέφερε το θέμα στο συμβούλιο και αμέσως στάλθηκε επιστολή διαμαρτυρίας στη ΔΕΘ²⁶⁷.

Μπροστά στην κρίση

Από τον Δεκέμβριο του 1929 ο Κ. Κύρτσης συνέλαβε τις επιπτώσεις της διεθνούς ύφεσης που είχε ξεκινήσει από τις ΗΠΑ πάνω στην ελληνική βιομηχανία ως πρόβλημα βιομηχανικής «υπερπαραγωγής», η οποία έπρεπε πάση θυσία να αποφευχθεί. Έθεσε λοιπόν ως άμεση προτεραιότητα την εσωτερική συνεννόηση σε κάθε κλάδο, ώστε να καθοριστεί το επιθυμητό επίπεδο παραγωγής. Ήδη το 1929 η μακεδονική κλωστοϋφαντουργία είχε παρουσιάσει μείωση της παραγωγής κατά 20% (πληροφορία που επιβεβαιώνεται και από τη μείωση των εισαγωγών βάμβακος)²⁶⁸. Επίσης, σταμάτησαν οι επεκτάσεις των εργοστασίων στον ίδιο κλάδο. Αντίθετα, αύξηση παρουσίασε η παραγωγή στον κλάδο διατροφής²⁶⁹.

Ας σημειωθεί, ότι σύμφωνα με τη στατιστική απογραφή βιομηχανικών καταστημάτων του 1930, στη Μακεδονία λειτουργούσαν 16.000 περίπου μεταποιητικές επιχειρήσεις, που απασχολούσαν 54.000 άτομα (20% του συνόλου της χώρας)²⁷⁰. Ήταν πολύ μικρές επιχειρήσεις (μέση απασχόληση 3,4 άτομα). Ελάχιστες από αυτές ήταν βιομηχανίες και ανήκαν στο ΣΒΜ. Έτσι, ο εσωτερικός συντονισμός ανά κλάδο δεν ήταν τόσο ευχερής στο σύνολο της μεταποίησης.

Ταυτόχρονα με την ανάγκη αποφυγής της υπερπαραγωγής ο πρόεδρος του ΣΒΜ υπογράμμισε την ανάγκη της ευρύτερης συνεννόησης των ενδιαφερόμενων φορέων για την υπεράσπιση των βιομηχανικών και ευρύτερα των επιχειρηματικών συμφερόντων²⁷¹. Η υπεράσπιση αυτών των συμφερόντων στο κοινοβούλιο και ο εσωτερικός συντονισμός της βιομηχανίας ήταν, όπως μας αφήνουν να αντιληφθούμε τα συνοπτικά κείμενα των πρακτικών, αλληλένδετα στοιχεία στη σκέψη του Κ. Κύρτση. Ήδη, εν όψει των επερχόμενων εκλογών (19.8.1928), από τον Ιούλιο του 1928 ο Σύνδεσμος είχε αποταθεί στα δύο «κυριότερα κόμματα» (Φιλελευθέρων και Λαϊκών) με την παράκληση να συμπεριλάβουν στα ψηφοδέλτιά τους δύο ή και περισσότερους βιομηχάνους²⁷². Στη Βουλή που εκλέχθηκε τότε, η βιομηχανία της Μακεδονίας είχε δύο εκπροσώπους, τον Π. Κύρτση και τον Γ. Χατζηγιαννάκη²⁷³. Τέλος, οι γερουσιαστικές εκλογές του Απριλίου 1929 ενίσχυσαν την ομάδα αυτή με έναν γερουσιαστή, τον Δημήτριο Χατζόπουλο. Η παρουσία του Χατζόπουλου στην Αθήνα, η συμμετοχή του στο ΕΒΕΘ και η επαφή του με τους βιομηχάνους του κέντρου δημιούργησε ένα νέο ρόλο για την «κοινοβουλευτική ομάδα» των βιομηχάνων της Μακεδονίας, που στην καλύτερη περίπτωση τους επέτρεπε να είναι καλά ενημερωμένοι για τις εξελίξεις και ταυτόχρονα δημιούργησε τις προϋποθέσεις για συντονισμό με τον ΣΕΒΒ. Η Αθήνα δεν ήταν πια τόσο μακριά, όσο το 1914²⁷⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

δεύτερη Θητεία Κύρου Κύρτση

(1930 - 1932)

Κύρος Κύρτσης (1882-1959) και η σύζυγός του Έλζα Οικονόμου (1885-1962).

Η φωτογραφία έγινε στο Μοναστήρι.

Οικογενειακό αρχείο

Στη μαζική γενική συνέλευση της 3.4.1930 επανεκλέχτηκε, με αρκετές μεταβολές, το απερχόμενο διοικητικό συμβούλιο, με αποτέλεσμα να γίνουν αλλαγές στο προεδρείο, εκτός από το πρόσωπο του προέδρου. Αντιπρόεδρος εκλέχτηκε ο Γεώργιος Βαλτσάνης, εκπρόσωπος του ομώνυμου αλευρόμυλου²⁷⁵, και γενικός γραμματέας ο Γεώργιος Λούλης, εκπρόσωπος της Ανώνυμης Εμπορικής και Βιομηχανικής Εταιρείας (Αλλατίνη)²⁷⁶. Διευθυντής παρέμεινε ο Κ. Ποιμενίδης. Μέχρι τον Οκτώβριο του 1930 ο Σύνδεσμος εξακολούθησε να στεγάζεται στο Μέγαρο Ζενίθ. Έκτοτε στεγάστηκε στο νεόδμητο κτίριο του ΕΒΕΘ, στην οδό Τσιμισκή. Η γενική συνέλευση της 8ης Μαρτίου 1931 εξέφρασε επισήμως τις ευχαριστίες των βιομηχάνων προς το Επιμελητήριο για τη φιλοξενία.

Γενικό πλαίσιο

Το νέο Διοικητικό Συμβούλιο είχε μία σημαντική αποστολή να διεκπεραιώσει: να εκπροσωπήσει τον κλάδο σε συνθήκες απαρχής μιας μακροχρόνιας κρίσης. Σε εθνικό επίπεδο, η βιομηχανία αντιπροσώπευε περίπου το ένα τρίτο της υλικής παραγωγής (πρωτογενούς και δευτερογενούς)²⁷⁷. Σε τοπικό επίπεδο η συνεισφορά της βιομηχανίας στο υλικό προϊόν πρέπει να ήταν σημαντικότερη. Το άμεσο πρόβλημα ήταν αυτό που ήδη είχε επισημάνει ο Κ. Κύρτσης: η υπερπαραγωγή. Η ελληνική βιομηχανία παρουσίασε ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 6 - 7% στην περίοδο 1921 - 1928, ο οποίος στη συνέχεια κάμφθηκε σε 2% το 1929 και σε 3% το 1930²⁷⁸. Από την άλλη πλευρά, το 1930 δημιουργήθηκαν 45 νέα εργοστάσια και πραγματοποιήθηκαν 419 επεκτάσεις υφισταμένων²⁷⁹. Το όνομα του προβλήματος ήταν «κορεσμός». Με τον όρο αυτό τέθηκε έμμεσα από το φθινόπωρο του 1930 το ζήτημα της απαγόρευσης δημιουργίας νέων εργοστασίων. Στο σημείο αυτό ο Κ. Κύρτσης επέμενε επί αρκετούς μήνες και κατάφερε να πείσει και το ΕΒΕΘ για να κάνουν από κοινού διαβήματα. Ποιοι κλάδοι όμως θα χαρακτηρίζονταν «κορεσμένοι»; Ζητήθηκε η γνώμη των μελών του Συνδέσμου, τα περισσότερα των οποίων απέφυγαν να πάρουν μέρος στη συζήτηση²⁸⁰. Τελικά, με τις δυσκολίες που τέθηκαν από τους μηχανισμούς του

Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας προκειμένου να δοθεί οποιαδήποτε έγκριση για την ίδρυση νέας βιομηχανίας, το θέμα έχασε την επικαιρότητά του. Άλλωστε, όσο η κρίση προχωρούσε, τόσο έκλειναν βιομηχανίες και ατονούσε το επενδυτικό ενδιαφέρον. Δεν χρειαζόνταν διοικητικά μέτρα.

Η ταυτότητα του Συνδέσμου

Μέσα στις συνθήκες της κρίσης επαναπροσδιορίστηκε η ανεξαρτησία του ΣΒΜ έναντι του ΣΕΒΒ. Το φθινόπωρο του 1930 ο ΣΕΒΒ ήρθε σε σύγκρουση με την ηγεσία του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας -Υπουργός παρέμενε ο Π. Βουρλούμης-, διότι η τελευταία διόρισε πρόσωπο ξένο προς τη βιομηχανία (ένα δικηγόρο) ως εκπρόσωπο της ελληνικής βιομηχανίας σε διεθνή οργανισμό. Τότε ο ΣΕΒΒ, υπό τον Α. Χατζηκυριάκο, κάλεσε τον ΣΒΜ να «τεθεί υπό την αιγίδα του» για να αντιμετωπίσουν από κοινού το Υπουργείο. Ο ΣΒΜ απέρριψε την πρόταση και δήλωσε ότι θα προχωρούσε εφεξής με αυτοτέλεια και ανεξαρτησία. Μάλιστα, διατήρησε αποστάσεις από το συγκεκριμένο ζήτημα που είχε δημιουργηθεί και απέφυγε να ταυτιστεί με την αθηναϊκή οργάνωση²⁸¹.

Ασφαλιστικές προσδοκίες

Το Μάρτιο του 1931, καθώς η κρίση άρχισε να γίνεται αισθητή, ξεκίνησε στους βιομηχανικούς και εμπορικούς κύκλους της Αθήνας μία συζήτηση για τις δυνατότητες ίδρυσης Ταμείου Συντάξεων Εργοδοτών, σε μια εποχή που υπήρχαν ελάχιστα ταμεία ασφάλισης στην Ελλάδα. Υπήρξε βέβαια ο αντίλογος ότι οι συζητήσεις αυτές δεν θα έπρεπε να γίνονται, διότι ευνοούσαν τα εργατικά αιτήματα για κοινωνικές ασφαλίσεις. Στις σχετικές συσκέψεις συμμετείχε από τη Θεσσαλονίκη ο πρόεδρος του Εμπορικού Συλλόγου Στ. Γρηγοριάδης, ο οποίος μετέφερε στο σύλλογό του και στον ΣΒΜ μεγάλη αισιοδοξία²⁸². Επακολούθησαν συσκέψεις επιχειρηματιών στη Θεσσαλονίκη, που τάχθηκαν όλες υπέρ ειδικού ταμείου συντάξεων²⁸³. Φαίνεται όμως ότι το ταμείο προσέκρουσε σε πολλά εμπόδια και δεν είχε συνέχεια στη συγκεκριμένη εποχή (Ταμείο Εμπόρων θα ιδρυθεί μόλις το 1940).

ΥΦΑΣΜΑΤΑ ΝΑΟΥΣΗΣ
ΑΝΔΡΙΚΑ—ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ—ΚΟΝΒΕΡΤΕΣ
ΤΑ ΤΕΛΕΙΟΤΕΡΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΛΑΝΑΡΑ, ΚΥΡΤΣΗ ΚΑΙ ΣΙΑΣ Α.Ε.
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ — ΕΝ ΝΑΟΥΣΗ
ΤΑ ΤΕΛΕΙΟΤΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΣΜΗΡΙΑ
ΕΦΑΜΙΛΛΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑ-Ι-ΚΩΝ
Βραβευθέντα με τὸ μέγα βραβείον *hors concours*
τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Λονδίνου 1932.
Δύνασθε νὰ προμηθευθῆτε ἀπὸ τὰς ἀποθήκας
Θεσσαλονίκης τῶν ἐργοστασίων
εἰς τὰς καλλυτέρας τιμὰς.
ΠΩΛΗΣΙΣ ΧΟΝΔΡΙΚΗ—ΛΙΑΝΙΚΗ
ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ 35—ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Τηλ. 37-66.

Εργατικά ατυχήματα

Παράλληλα με το ζήτημα του ταμείου εργοδοτών, πραγματοποιήθηκε και μία άλλη συζήτηση σχετικά με το πώς θα καλύπτονταν οι επιχειρηματίες κατά του κινδύνου εργατικών ατυχημάτων με ιδιωτικές αλληλασφάλειες. Σύμφωνα με το νόμο 551/1915, αν κάποιος εργάτης ή υπάλληλος πάθαινε ατύχημα από «βίαιο συμβάν» στον τόπο της εργασίας, ο νόμος του έδινε δικαίωμα αποζημίωσης από τον κύριο της επιχείρησης. Σε περίπτωση πλήρους ανικανότητας ο εργοδότης έπρεπε να καταβάλει μισθούς έξι χρόνων, ενώ υψηλή ήταν η αποζημίωση και στην περίπτωση μερικής ανικανότητας, πλέον των ιατρικών και φαρμακευτικών εξόδων. Σε περίπτωση θανάτου η αποζημίωση των συγγενών ανερχόταν σε μισθούς πέντε ετών. Ο νόμος δεν εξέταζε την συνυπαιτιότητα του παθόντος (απέκλειε μόνο τις αξιώσεις του παθόντος αν το ατύχημα είχε συμβεί εκ προθέσεως)²⁸⁴. Συνεπώς, ένας αριθμός εργατικών ατυχημάτων μπορούσε να περιαγάγει την επιχείρηση σε δυσμενή θέση. Το ζήτημα αντιμετωπίστηκε με την ίδρυση συνεταιρισμού αλληλασφάλειας εργοδοτών κατ' ατυχημάτων, ο οποίος συνεστήθη την άνοιξη του 1932 στην Αθήνα. Οι Μακεδόνες κλήθηκαν να προσχωρήσουν²⁸⁵. Ωστόσο, η πορεία του συνεταιρισμού δεν φαίνεται να ήταν επιτυχής και μετά από λίγα χρόνια, με την ίδρυση οργανισμού κοινωνικών ασφαλίσεων, η χρησιμότητά του εξέλιπε²⁸⁶. Δεν έχουμε μαρτυρίες για τη συμμετοχή βορειοελλαδικών επιχειρήσεων σε αυτόν.

Τάσεις διεύρυνσης

Όσο η κρίση προχωρούσε (έγινε πιο αισθητή το 1931) το συμβούλιο του ΣΒΜ αποφάσισε να διευρύνει τους κόλπους του με τους εξής τρόπους: Αφενός να εντάξει και βιοτεχνικές επιχειρήσεις αφετέρου να μετονομαστεί σε Σύνδεσμο Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος, για να συμπεριλάβει τη Θράκη αλλά και τη Θεσσαλία²⁸⁷. Όμως για μια σειρά λόγων η απόφαση αυτή θα αργούσε πολλά χρόνια για να υλοποιηθεί.

Καθώς, επίσης, ο ρόλος των εμπορικών και βιομηχανικών επιμελητηρίων διευρυνόταν και εκπρόσωποι

τους συμμετείχαν σε πολλές κρατικές επιτροπές, από το Φεβρουάριο του 1931 το συμβούλιο επανέθεσε τον παλαιότερο στόχο του να υπάρξει μεγαλύτερη αναλογία βιομηχάνων στα όργανα του ΕΒΕΘ²⁸⁸. Τον Ιανουάριο του 1932, εν όψει αρχαιρεσιών στο Επιμελητήριο, επιτροπή του Συνδέσμου έλεγξε τους καταλόγους, εκκαθάρισε τις βιομηχανικές εταιρείες που δεν υφίσταντο και ανακατάταξε τις υφιστάμενες (που διακρίνονταν σε «μέση» και σε «μεγάλη» βιομηχανία)²⁸⁹. Η εκκαθάριση και αναπροσαρμογή του μητρώου έλαβε τη διοικητική μορφή της ένστασης ενώπιον της εφορευτικής επιτροπής. Η ένσταση όμως απορρίφθηκε από τη διοίκηση του Επιμελητηρίου, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένταση μεταξύ των δύο φορέων²⁹⁰, η οποία πίσω από την αφορμή της ένστασης αφορούσε τα αποκλίνοντα και μερικές φορές συγκρουόμενα συμφέροντα μεταξύ εμπόρων και βιομηχάνων.

«Εξ υπαιτιότητας των εμπόρων»

Από τα τέλη του 1931 αλευροβιομηχανοί της Ανατολικής κυρίως Μακεδονίας άρχισαν να πουλάνε άλευρα με δικά τους πρατήρια. Οι έμποροι κατήγγειλαν το γεγονός στο Υπουργείο. Οι αλευροβιομηχανοί υποστήριξαν ότι αναγκάστηκαν να διαθέτουν τα προϊόντα τους με δικά τους πρατήρια «εξ υπαιτιότητας των εμπόρων μη εκτιμησάντων δεόντως την εγχώριον βιομηχανίαν». Ανάλογα περιστατικά συνέβησαν και στον κλάδο της εριουργίας. Το Υπουργείο πήρε το μέρος των εμπόρων και απείλησε ότι αν δεν έκλειναν τα πρατήρια αλευροβιομηχάνων και εριουργών θα έπαιρνε μέτρα εναντίον τους. Στο ζήτημα αναμείχθηκε και το ΕΒΕΘ, το οποίο κατάρτισε τριμελή επιτροπή για να εισηγηθεί σχέδιο νόμου για τη διάκριση εμπορικού και βιομηχανικού κέρδους. Όμως και τα τρία μέλη της επιτροπής ήταν έμποροι και το σχέδιο κρίθηκε απαράδεκτο από τον ΣΒΜ. Όταν το ζήτημα έφτασε στο 50μελές συμβούλιο του ΕΒΕΘ, ο Σύνδεσμος προειδοποίησε ότι «δεν χωρεί ψηφοφορία επί θεμάτων εκόντων ως βάσιν διαφοράς εμπορίου και βιομηχανίας»²⁹¹.

Γραφείο Ελληνο-Γιουγκοσλαβικών εμπορικών σχέσεων

Το Βασίλειο Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων (από το 1929: Γιουγκοσλαβία) δεν ήταν μόνο γειτονική χώρα αλλά είχε αναπτύξει και μεγάλες εμπορικές σχέσεις με την Ελλάδα. Το Φεβρουάριο του 1931 ο ΣΕΒΒ ζήτησε από τον ΣΒΜ συνεργασία για τη δημιουργία γραφείου Ελληνο-Γιουγκοσλαβικών εμπορικών σχέσεων στην Αθήνα. Το σχέδιο προχωρούσε σε συνεργασία με το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Ο ΣΒΜ αποδέχτηκε την πρόταση. Ταυτοχρόνως, ανάλογη πρωτοβουλία για σύσταση γραφείου στη Θεσσαλονίκη ανέλαβαν το ΕΒΕΘ και τα άλλα τοπικά επιμελητήρια (Βιοτεχνικό, Επαγγελματικό, Ναυτικό, Γεωργικό). Τα Επιμελητήρια είχαν συλλάβει την ιδέα στη διάρκεια μιας εμπορικής εκδρομής στο Βελιγράδι, πριν από μερικούς μήνες, και έκτοτε την είχαν καλλιεργήσει· ήδη πρότειναν και ονόματα Γιουγκοσλάβων για να συμμετέχουν στη διοικούσα επιτροπή του γραφείου. Ο ΣΒΜ βρέθηκε σε δίλημμα: Να ακολουθήσει τον ΣΕΒΒ ή τους τοπικούς φορείς; Υπήρχαν υποστηρικτές της λύσης της Αθήνας και υποστηρικτές της λύσης της Θεσσαλονίκης. Τελικά, με πρόταση του Προέδρου, ζητήθηκε η γνώμη του Σερβικού Εμπορικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης²⁹². Οι Σέρβοι απέφυγαν να απαντήσουν, ίσως διότι και εκείνοι περίμεναν από αλλού τις πρωτοβουλίες. Έτσι το θέμα έμεινε εκκρεμές.

Στις 26 Σεπτεμβρίου 1931 πραγματοποιήθηκε εκδρομή εμπόρων, βιομηχάνων, τραπεζιτών και πολιτικών από τη Σερβία στη Θεσσαλονίκη, μετά από πρόσκληση της ΔΕΘ, του ΕΒΕΘ και του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου. Αν κρίνουμε από το αναλυτικό ρεπορτάζ, ο ΣΒΜ δεν είχε ανάμειξη στη φιλοξενία των Γιουγκοσλάβων, παρά μόνο έμμεσα όταν οι εκδρομείς επισκέφθηκαν, μεταξύ άλλων, το εργοστάσιο Τσίτσπ και ο Α. Τσίτσπς, ως Αντιπρόεδρος της ΔΕΘ, εξέφρασε τη χαρά «του βιομηχανικού κόσμου υποδεχομένου τους αντιπροσώπους του βιομηχανικού και εμπορικού κόσμου της Γιουγκοσλαβίας»²⁹³. Σύμφωνα με έγγραφο του ΕΒΕΘ, η συνέλευση εκείνης της ημέρας «κατήρτισε μικτή Ελληνο-Γιουγκοσλαβική επιτροπή» για το γραφείο που θα ιδρυόταν στη Θεσσαλονίκη.

Το κτίριο υπάρχει ακόμη και λειτουργεί με παρόμοια χρήση, στη γωνία των οδών Κομνηνών και Καλαποθάκη.

Μεταξύ των προτεινομένων ήταν οι Κύρτσος, Τσίτσος, έξι Έλληνες έμποροι και τέσσερις Γιουγκοσλάβοι²⁹⁴. Πολύ σύντομα η επιτροπή αυτή διοργάνωσε έκθεση ελληνικών προϊόντων στο Βελιγράδι²⁹⁵.

Βιομήχανος Πρόεδρος της ΔΕΘ

Στις 17 Ιουλίου κυρώθηκε ο Νόμος 5184, περί οργανώσεως και Διοικήσεως της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης²⁹⁶, τον οποίον εισηγήθηκαν οι Υπουργοί Εθνικής Οικονομίας Π. Βουρλούμης, Εσωτερικών Κ. Λιδωρίκης και Οικονομικών Β. Δεληγιάννης. Με το Νόμο αυτό, ιδρύθηκε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Διεθνής Έκθεσις Θεσσαλονίκης (Foire Internationale)», για την «οργάνωση και διοίκηση της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης, επί σκοπώ προαγωγής της Ελληνικής εν γένει παραγωγής». Το διοικητικό συμβούλιο, με 27 συνολικώς μέλη, είχε την εξής σύνθεση: Ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης και δύο αντιπρόσωποι του Δήμου που όριζε ο ίδιος. Δύο αντιπρόσωποι του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης. Ένας αντιπρόσωπος του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης. Ένας αντιπρόσωπος του Γεωργικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης. Ένας αντιπρόσωπος του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Ένας αντιπρόσωπος του Συνδέσμου Βιομηχάνων. Ένας αντιπρόσωπος του Γραφείου Προστασίας Καπνού Θεσσαλονίκης. Ένας αντιπρόσωπος του Εμπορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης. Ένας αντιπρόσωπος του Συνδέσμου αντιπροσώπων ξένων οίκων Θεσσαλονίκης. Ο διευθυντής του υποκαταστήματος της Τραπέζης της Ελλάδος. Ο τοπικός διευθυντής σιδηροδρόμων. Ένας αντιπρόσωπος της Ομοσπονδίας Γεωργικών Συνεταιρισμών Μακεδονίας. Ένας αντιπρόσωπος της Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Βορείου Ελλάδος. Ένας αντιπρόσωπος της Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Θεσσαλονίκης. Ένας αντιπρόσωπος του Συνδικάτου Ελληνικού Τύπου Θεσσαλονίκης. Ένας αντιπρόσωπος του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών. Επίσης, ένας αντιπρόσωπος του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών Αθηνών. Εκτός από

τους παραπάνω, το Διοικητικό Συμβούλιο περιελάμβανε έξι ακόμη πρόσωπα, τα οποία διορίζονταν εξ ημισείας από το Γενικό Διοικητή Μακεδονίας και τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας. Τα μέλη είχαν τριετή θητεία. Εξέλεξαν μεταξύ τους τον Πρόεδρο και δύο Αντιπροέδρους καθώς και τρία ακόμη μέλη, για το σχηματισμό της Εκτελεστικής Επιτροπής. Ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας διόριζε κυβερνητικό επίτροπο που συμμετείχε στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου και της εκτελεστικής επιτροπής. Όλα αυτά τα πρόσωπα εξέλεξαν ως πρόεδρο της ΔΕΘ τον Αναστάσιο Τσίτσο²⁹⁷, δικαιώνοντας την απόφαση της παραμονής στην οργανωτική επιτροπή που είχε ληφθεί πριν από μερικά χρόνια.

Ενέργεια

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προξένησε στον ΣΒΜ το ζήτημα της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, η οποία αποτελούσε παράγοντα ανάπτυξης της βιομηχανικής παραγωγής. Στη διάρκεια της θητείας του Κ. Κύρτσος είδαν το φως περισσότερα από δύο νομοσχέδια για την εκμετάλλευση των υδατοπτώσεων Τριποτάμου και Βλαδόβου. Πέραν, λοιπόν, του γενικού, υπήρχε και ειδικό ενδιαφέρον των εκεί εγκατεστημένων βιομηχανιών για τη χρήση των υδατοπτώσεων.

Η εκμετάλλευση των υδατοπτώσεων αποτέλεσε πεδίο σύγκρουσης ποικίλων επιχειρηματικών συμφερόντων, που όμως βρίσκονται έξω από τα όρια αυτού του βιβλίου²⁹⁸. Τα πρακτικά του ΣΒΜ μας πληροφορούν για μία ακόμη πτυχή που εξελίχθηκε το 1930, όταν η κυβέρνηση διαπραγματεύθηκε με Έλληνες και ξένους ενδιαφερόμενους την ηλεκτροδότηση της Θεσσαλονίκης με τις υδατοπτώσεις της Κεντρικής Μακεδονίας. Σύμφωνα με ενημέρωση που παρέιχε τότε στον ΣΒΜ ο γερουσιαστής (μέλος του Συνδέσμου και μετέπειτα πρόεδρός του) Δ. Χατζόπουλος, στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων είχαν κατατεθεί προτάσεις: (α) της ελληνόκτητης εταιρείας «Βέρμιον» (ιδιοκτησίας Αθηναίων επιχειρηματιών), που προώθησε σχέδιο σε συνεννόηση με την ΕΤΗΘ (Εταιρεία Τροχιοδρόμων και Ηλεκτροφωτισμού Θεσσαλονίκης, βελγικών συμφερόντων)· η ΕΤΗΘ είχε το αποκλειστικό

προνόμιο ηλεκτροδότησης της πόλης, (β) ξένου ομίλου που μελετούσε έργα στον ποταμό Αχελώο²⁹⁹. Ο Σύνδεσμος παρακολούθησε πολύ στενά την υπόθεση. Στο επόμενο τρίμηνο καταρτίσθηκε σύμβαση μεταξύ του ελληνικού δημοσίου και της κοινοπραξίας ΕΤΗΘ και «Βερμίου», η οποία υποβλήθηκε στην αρμόδια επιτροπή της Βουλής προς κύρωση. Τριμελής ομάδα μηχανικών του Δημοσίου εξέτασε επί τόπου τα τεχνικά σχέδια και ενημέρωσε την κοινοβουλευτική επιτροπή³⁰⁰. Το ενδιαφέρον των τοπικών βουλευτών εντοπιζόταν στο να μη στερηθεί η περιοχή τα νερά που της ήταν απαραίτητα χάριν της ύδρευσης της Θεσσαλονίκης. Οι μηχανικοί της εργολήπτριας εταιρείας επισκέφθηκαν τη Βέροια και προσπάθησαν να πείσουν τους κατοίκους ότι η τεχνική λύση που πρότειναν για τον εξηλεκτισμό της Θεσσαλονίκης από τους καταρράκτες δεν θα έθιγε τις τοπικές βιομηχανίες και θα εξασφάλιζε αντί «ευτελούς τιμήματος» ηλεκτρικό ρεύμα στη Βέροια, στην οποία θα δημιουργούσε και θέσεις εργασίας³⁰¹.

Εργάτες της ΓΕΝΗΜΑ Α.Ε. Δημοσιεύτηκε από τους Ε. Αρχείο Ρούπα & Χεκίμογλου

Στο μεταξύ, στη Θεσσαλονίκη συγκλήθηκε για τις 29 Μαρτίου 1931 συνάντηση εκπροσώπων από 30 οργανώσεις της πόλης για να συζητήσουν το σχέδιο της σύμβασης. Οι τοπικοί φορείς ενδιαφέρονταν για το είδος και την ποιότητα του ρεύματος που θα έφτανε στην πόλη αλλά και για την τιμή του. Ο ΣΒΜ αποφάσισε να ζητήσει διαφορετική διατύπωση συγκεκριμένου άρθρου της σύμβασης, σύμφωνα με το οποίο απαγορευόταν «πάσα προς τους τρίτους χορήγησης απλής αδείας εγκαταστάσεως». Κινδύνευαν δηλαδή οι βιομηχανίες να μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υδατοπτώσεις, αν ήθελαν να παράξουν ηλεκτρική ενέργεια από αυτές. Αποφασίστηκε το προεδρείο του Συνδέσμου να προσέλθει στη συνέλευση των τριάντα φορέων και να προβάλλει τις αντιρρήσεις του, μαζί με τη θέση ότι η βιομηχανία πρέπει να «είναι ελεύθερα εις την εκλογήν της κινήσεώς της»³⁰².

Τελικά, η σύμβαση απορρίφθηκε από την αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή, με το σκεπτικό ότι θα μειώνε την άρδευση στα χωράφια της περιοχής³⁰³.

Πιστώσεις και επιτόκια

Στη συγκεκριμένη περίοδο συνεχίστηκε η υποχρηματοδότηση των βιομηχανιών, παρά το γεγονός ότι παρασκέθηκαν πιστώσεις από Κοινοπραξία βρετανικών τραπεζών με την Ε.Τ.Ε. Χρησιμοποιήθηκαν όμως για να αναδιατάξουν τις υφιστάμενες οφειλές, μετατρέποντας τις από βραχυπρόθεσμες σε μακροπρόθεσμες. Οι πιστώσεις δεν ήταν μόνο περιορισμένου ύψους αλλά χορηγούνταν με διάρκεια πολύ μικρότερη από τη διάρκεια του κύκλου που ξεκινούσε από τη στιγμή κατά την οποία οι βιομηχανίες αγόραζαν πρώτες ύλες και περιελάμβανε τη βιομηχανοποίηση των πρώτων υλών και τη διάθεσή τους, καθώς και την είσπραξη του τιμήματος, προκειμένου να αποπληρωθούν οι οφειλές προς τις τράπεζες³⁰⁴. Οι βραχυχρόνιες πιστώσεις δεν επέτρεπαν αυτό τον κύκλο. Επιπλέον, τα βαμβακουργεία είχαν χάσει κατά την περίοδο της πτώσης της δραχμής «μέγιστον μέρος του ρευστού των κεφαλαίου», διότι η πρώτη ύλη ως επί το πλείστον εισαγόταν και κάθε φορά ήταν και ακριβότερη³⁰⁵. Τα νήματά τους δεν ήταν δυνατόν να διατεθούν και οι επιχειρήσεις

αναγκάστηκαν να λάβουν πιστώσεις για να εγκαταστήσουν υφαντήρια, ώστε να απορροφηθούν τα αποθέματα νημάτων. Στα τέλη του 1931, όμως, η δραχμή είχε σταθεροποιηθεί και οι τράπεζες απαιτούσαν πολύ υψηλά επιτόκια επί των χορηγηθέντων δανείων. Προκειμένου να επιτευχθεί η σταθεροποίηση, η κυβέρνηση απέσυρε από την κυκλοφορία χαρτονόμισμα ύψους 1.300 εκατομμυρίων. Αναπόφευκτο αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας ήταν, σύμφωνα με τον Κ. Κύρτη, η ύψωση του επιτοκίου³⁰⁶.

Συναλλαγματικοί περιορισμοί

Από το φθινόπωρο του 1931 επιβλήθηκαν περιορισμοί στη χορήγηση συναλλάγματος για την πραγματοποίηση εισαγωγών, οι οποίοι όσο περνούσαν οι μέρες γίνονταν και σκληρότεροι, καθώς το συναλλαγματικό απόθεμα της χώρας μειωνόταν. Μέχρι τις αρχές Μαρτίου 1932 είχαν κλείσει επτά από τα μεγάλα εργοστάσια ελλείψει πρώτων υλών, απολύοντας το προσωπικό τους. Οι βιομήχανοι της Θεσσαλονίκης που ήταν ενταγμένοι στον Σύνδεσμο δεσμεύτηκαν να περιμένουν μερικές μέρες πριν απολύσουν τους

εργάτες, παρά το γεγονός ότι δεν εργάζονταν³⁰⁷. Ο Σύνδεσμος κατέβαλε κολοσσιαίες προσπάθειες να καταγράψει τις άμεσες ανάγκες των βιομηχανικών επιχειρήσεων και να εξασφαλίσει έγκριση χορήγησης συναλλάγματος για την ικανοποίησή τους. Κατέγραψε επίσης μέσα σε ελάχιστο χρόνο τις ποσότητες κατά είδος των πρώτων υλών της μακεδονικής βιομηχανίας, προκειμένου να προγραμματιστεί η σταδιακή έγκριση συναλλάγματος από την Τράπεζα της Ελλάδος. Ο Κ. Κύρτης είχε εγκατασταθεί επί εβδομάδες στην Αθήνα, όπου και δίνονταν πραγματικές μάχες ανάμεσα σε ενδιαφερόμενους που διαγωνίζονταν για το ελάχιστο συνάλλαγμα που διέθετε η κεντρική τράπεζα³⁰⁸. Στη συνέχεια θεσπίστηκε ο νόμος 5422/1932, με βάση τον οποίο η χορήγηση συναλλάγματος εγκρινόταν μόνο για τις «πραγματικές και εξακριβωμένες ανάγκες του εισαγωγικού εμπορίου, εφόσον κατά τας εκάστοτε ισχύουσας διατάξεις επιτρέπεται η εισαγωγή»³⁰⁹. Ουσιαστικά, για μία ακόμη φορά, η λειτουργία της βιομηχανίας βρισκόταν στα χέρια επιτροπών που τις αποτελούσαν δημόσιοι λειτουργοί.

Το 1923 ο Αλέξανδρος Μπάλτας (1870-1941), από το Ουζούν Κιουπρού της Ανατολικής Θράκης, εξασφάλισε με αναγκαστική απαλλοτρίωση ένα οικόπεδο εννέα περίπου στρεμμάτων επί της οδού Μοναστηρίου, δίπλα στο σιδηροδρομικό σταθμό Κωνσταντινουπόλεως, και αγόρασε από το τάγμα των Λαζαριστών πεντέμισι περίπου στρέμματα. Εκεί ανήγειρε τον εικονιζόμενο μύλο, με τη νομική μορφή της ΓΕΝΗΜΑ Α.Ε. Δημοσιεύτηκε από τον Π. Γεωργούλη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

τρίτη Θητεία Κύρου Κύρτσου

(1932 - 1934)

Λόγω των συνταρακτικών γεγονότων στο νομισματικό και συναλλαγματικό τομέα, η γενική συνέλευση του 1932 πραγματοποιήθηκε καθυστερημένα, στις 29 Απριλίου. Από τις 68 ταμιακώς εντάξει εταιρείες - μέλη του Συνδέσμου παρέστησαν εκπρόσωποι από τις 33. Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε ήταν εν μέρει ανανεωμένο. Όμως το προεδρείο παρέμεινε το ίδιο: πρόεδρος εκλέχτηκε για τρίτη φορά ο Κ. Κύρτσος, αντιπρόεδρος ο Γ. Βαλτσάνης και γενικός γραμματέας ο Γ. Λούλης³¹⁰.

Εργατικά

Τα πρώτα θέματα, τα οποία κλήθηκε να αντιμετωπίσει το Διοικητικό Συμβούλιο, ήταν το νομοσχέδιο περί κοινωνικών ασφαλίσεων, το νομοσχέδιο περί εφαρμογής του οκταώρου και η κατανομή των εισακτέων ποσοτήτων μεταξύ εμπόρων και βιομηχάνων.

Για τις κοινωνικές ασφαλίσεις η αντίρρηση που διατύπωσε το συμβούλιο ήταν ότι οι σχετικές αναλογιστικές μελέτες υπερέτιμψαν τον πραγματικό αριθμό των μισθωτών στην Ελλάδα και κατέληξαν σε λανθασμένα συμπεράσματα ως προς τη βιωσιμότητα του συστήματος³¹¹. Οι επιφυλάξεις αυτές δεν εισακούστηκαν. Το νομοσχέδιο κατέστη νόμος τον Οκτώβριο του ίδιου έτους³¹², χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι λειτούργησε και ο οργανισμός κοινωνικών ασφαλίσεων που ιδρύθηκε με το νόμο αυτόν.

Ως προς το νόμο περί εφαρμογής του οκταώρου στη βιομηχανία, το συμβούλιο επισήμανε ότι η γενική του θα σήμαινε δεύτερη βάρδια στα εργοστάσια και κατά συνέπεια δυσβάστακτη αύξηση του κόστους. Ειδικά στην περιοχή των Καταρρακτών η εξεύρεση δεύτερης βάρδιας κρίθηκε αδύνατη ελλείψει επαρκούς αριθμού εργατών με κάποια γνώση της εργασίας. Γι' αυτό ο ΣΒΜ ζήτησε αναβολή της γενικής εφαρμογής του οκταώρου στη μεταποίηση, «διότι ουδεμία βιομηχανία ευημερεί». Ζήτησε επίσης εξαίρεση των κλωστικών και υφαντικών βιομηχανιών³¹³.

Ρύθμιση εισαγωγών

Τον Απρίλιο του 1932 θεσπίστηκε ο νόμος 5426, ο οποίος ρύθμιζε αυστηρά τις εισαγωγές και μάλιστα των βιομηχανιών. Με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών μπορούσε να απαγορευτεί η εισαγωγή εμπορευμάτων κάθε είδους, ο περιορισμός κατά ποσότητα εισαγωγής, να επιτραπεί η εισαγωγή μόνο κατόπιν ειδικής εγκρίσεως, να επιβληθεί αύξηση των εισαγωγικών δασμών κ.λπ. Η εισαγωγή μηχανημάτων για τη βιομηχανία επιτρεπόταν μόνο αν επρόκειτο για ανταλλακτικά ή εξαρτήματα, για αντικατάσταση άχρηστων, για όσα μηχανήματα είχε ήδη εκδοθεί απόφαση και τέλος για μηχανήματα απαραίτητα για τη συμπλήρωση «και ουχί επέκτασιν» του υφιστάμενου μηχανολογικού συγκροτήματος του εργοστασίου. Μόνο μετά από γνωμοδότηση του Συμβουλίου Βιομηχανίας και την έκδοση υπουργικής απόφασης επιτρεπόταν η εισαγωγή μηχανημάτων για επέκταση μονάδων ή για την ίδρυση νέων. Απαγορευόταν επίσης η εισαγωγή μηχανημάτων ή εξαρτημάτων που κατασκευάζονταν «καταλλήλως» από την εγχώριο βιομηχανία. Για τη ρύθμιση του εισαγωγικού εμπορίου θα γνωμοδοτούσε Συμβούλιο Εξωτερικού Εμπορίου, που διόριζαν οι συναρμόδιοι υπουργοί³¹⁴. Τον Νοέμβριο 1932 δημοσιεύθηκε απόφαση των υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας «περί των εισακτέων εμπορευμάτων από 16 Νοεμβρίου 1932 μέχρι 15 Φεβρουαρίου 1933»³¹⁵. Το σύστημα των εξαμηνιαίων προγραμματικών εγκρίσεων εφαρμόστηκε και στη συνέχεια.

Οι εισακτέες ποσότητες εμπορευμάτων αποτέλεσαν έτσι αντικείμενο εισήγησης προς την κυβέρνηση, η οποία και θα αποφάσιζε - μετά από γνωμοδότηση του εν λόγω συμβουλίου - για την κατανομή των ποσοτήτων μεταξύ εκείνων που ζητούσαν να τις εισάγουν. Ουσιαστικά, το διαθέσιμο συνάλλαγμα θα μοιραζόταν με βάση αποφάσεις ανωτέρων δημοσίων υπαλλήλων και μικρού αριθμού εκπροσώπων βιομηχάνων και εμπόρων.

Στη Θεσσαλονίκη το Βιομηχανικό Τμήμα του ΕΒΕΘ ανέλαβε να προτείνει την κατανομή των εισακτέων μεταξύ βιομηχανίας και εμπορίου, σε συνεργασία με τον πρόεδρο του Επιμελητηρίου Α. Κράλλη, του οποίου αναγνωρίστηκε η «καλή διάθεση όπως η κατανομή αυτή γίνη κατά τον δυνατόν δικαιότερον τρόπον». Ως βάση για την κατανομή λήφθηκαν οι δηλώσεις εμπόρων και βιομηχάνων για τις εισαγωγές που είχαν πραγματοποιήσει την τελευταία τριετία. Για τις περιπτώσεις που οι εταιρείες δεν διέθεταν πιστοποιητικά

για να τεκμηριώσουν τις δηλώσεις τους, ο Σύνδεσμος σχημάτισε επιτροπές ανά κλάδο, οι οποίες και θα ρύθμιζαν την ποσόστωση των εισαγωγών στο εσωτερικό του κλάδου, ώστε στη συνέχεια να γίνει η διαπραγμάτευση με τους εμπόρους³¹⁶. Προκλήθηκαν όμως τριβές. Επί παραδείγματι, τον Οκτώβριο του 1932 ο πρόεδρος του Βιομηχανικού Τμήματος του ΕΒΕΘ και γενικός γραμματέας του ΣΒΜ Γ. Λούλης απαλλάχθηκε των καθηκόντων του ως συμβούλου του Επιμελητηρίου εξαιτίας προστριβών για την κατανομή των εισακτέων ποσοτήτων³¹⁷. Η διένεξη εξελίχθηκε επί τρίμηνο, έως ότου ο Γ. Λούλης αποκατασταθεί στα αξιώματά του στο Επιμελητήριο. Και πάλι όμως η ένταση διατηρήθηκε. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Ιανουάριο του 1933 το συμβούλιο του Βιομηχανικού Τμήματος προσήλθε σε κοινή συνεδρίαση με το συμβούλιο του ΣΒΜ για να χειριστούν από κοινού το ζήτημα έναντι της διοίκησης του ΕΒΕΘ³¹⁸. Τέτοιες κοινές συσκέψεις επρόκειτο να γίνουν και άλλες στο μέλλον.

Ο δήμαρχος Χαρίσιος Βαμβακάς (άκρο αριστερά). Υπήρξε νομικός σύμβουλος του Συνδέσμου αλλά και επιχειρηματίας.

Σε χρόνο που δεν προσδιορίζεται με ακρίβεια αλλά μπορεί να τοποθετηθεί μεταξύ Οκτωβρίου 1932 και Ιουλίου 1933, ο ΣΒΜ και ο Εμπορικός Σύλλογος (πρόεδρος του οποίου παρέμενε ο Σ. Γρηγοριάδης) υπέβαλαν στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας αίτημα για τη συμμετοχή των εν λόγω φορέων στη λεγόμενη «Επιτροπή Κατανομών»³¹⁹, ζητώντας επί της ουσίας να αφαιρεθεί αυτή η αρμοδιότητα από το ΕΒΕΘ. Φαινόταν σαν οι δύο επαγγελματικοί φορείς να μπορούν να συνεννοηθούν καλύτερα από ό,τι οι εκπρόσωποι των δύο κλάδων στο ενιαίο ΕΒΕΘ.

Οι σχέσεις με τις Τράπεζες

Ένα άλλο ζήτημα που απασχόλησε το ΣΒΜ ήταν οι σχέσεις βιομηχανίας και τραπεζών. Όπως τόνισε ο Κ. Κύρτσος σε έκτακτη γενική συνέλευση που κλήθηκε ειδικά για το θέμα αυτό, οι τράπεζες όχι μόνο δεν διευκόλυναν τις βιομηχανικές επιχειρήσεις αλλά τις έπλητταν «διά πιεστικών μέσων εις τρόπον ώστε η κατάσταση της βιομηχανίας να είναι θλιβερή». Με εξαίρεση την Ε.Τ.Ε. «εις ην ανήκει πας έπαινος διά την καλήν προσπάθειάν της, μερικαί μόνον τράπεζαι προβαίνουν εις τα μέτρα ταύτα χωρίς να υπάρχη κανείς φόβος ζημίας, διότι το λαβείν των είναι κατωχυρωμένον διά σοβαρών εξασφαλίσεων». Οι τράπεζες αυτές είχαν σπεύσει να εγγράψουν προσημειώσεις σε ακίνητα μετόχων μεγάλης βιομηχανικής εταιρείας, αν και κατείχαν υποθήκες διπλάσιας αξίας, προφανώς διότι ανησυχούσαν ότι οι τιμές των ακινήτων θα υποχωρούσαν. Η πράξη αυτή κλόνησε την καλή πίστη της συγκεκριμένης εταιρείας που ήταν μία από τις παλαιότερες στη Μακεδονία. Επισήμως, οι τράπεζες δικαιολόγησαν

την ενέργειά τους «εκ της δυσπιστίας αυτών ως προς την οικονομική θέσιν της βιομηχανίας». Το ζήτημα συσχετίσθηκε με το γεγονός ότι πολλές βιομηχανικές εταιρείες είχαν δανειστεί σε συνάλλαγμα. Το κεφάλαιο και οι τόκοι μετά την υποχρεωτική μετατροπή τους σε δραχμές και σε συνδυασμό με τη μείωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής, σχεδόν διπλασιάστηκαν. Τα επιτόκια (16-17%) ήταν τριπλάσια από ό,τι στις γειτονικές χώρες. Από την άλλη πλευρά, το αγροτικό χρεοστάσιο είχε ακινητοποιήσει μέγα μέρος των κεφαλαίων της βιομηχανίας, που βρέθηκαν μεταξύ «αφ' ενός μεν των πιέσεων των δανειστών των αφ' ετέρου δε της αδιαφορίας των προς αυτούς οφειλετών των· αντιθέτως, οι πρόσοδοι των βιομηχανιών έχουν περιορισθή» (Γ. Λούλης). Ανάμεσα στις προτάσεις για την αντιμετώπιση του θέματος ήταν να τεθούν στη διάθεση των τραπεζών όλα τα στοιχεία που έδειχναν την πραγματική κατάσταση των βιομηχανιών, στη βάση μιας γενικής συμφωνίας ότι καμία οφειλέτρια βιομηχανική επιχείρηση δε θα αναλάμβανε νέες υποχρεώσεις χωρίς την έγκριση των τραπεζών που την είχαν δανειοδοτήσει. Ωστόσο, εκφράστηκαν ανησυχίες ότι για την κοινοποίηση των στοιχείων θα προθυμοποιούνταν μόνο οι ανώνυμες εταιρείες³²⁰. Έτσι το σχέδιο δεν προχώρησε.

Οι σχέσεις με το εμπόριο

Άλλο μέγα ζήτημα για τη βιομηχανία ήταν οι σχέσεις της με το εμπόριο. Ο συνεχής ανταγωνισμός για την κατανομή των ανεπαρκών συναλλαγματικών πόρων προξένωσε πολλές παρεξηγήσεις. Σε σύσκεψη μεταξύ βιομηχανών και Εμπορικού Συλλόγου Αθηνών

Διαφήμιση του λιθογραφείου και κυτιοποιείου του Κ. Σαράτση, που συμμετείχε επί πολλά χρόνια στη διοίκηση του Συνδέσμου και διατέλεσε πρόεδρος του επί Κατοχής.

λέχθηκαν από εμπόρους παραδοξότητες, όπως λ.χ. ότι τα ελληνικά υφαντουργεία θα έπρεπε να διακόψουν την παραγωγή τους για δύο χρόνια, προκειμένου να διατεθούν τα υφιστάμενα αποθέματα. Ο ΣΒΜ αποφάσισε να συγκαλέσει έκτακτη γενική συνέλευση για το ζήτημα αυτό, στην οποία να προσκαλέσει και εκπροσώπους του ΣΕΒΒ³²¹, ως πρώτο βήμα για τη συμμετοχή σε μία ευρύτερη συνέλευση του βιομηχανικού κόσμου, που προγραμματιζόταν στην Αθήνα εν όψει και της λήψεως φορολογικών μέτρων³²². Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε με την παρουσία του προέδρου του ΣΕΒΒ αλλά είχε άτυπο χαρακτήρα (προφανώς ελλείψει απαρτίας) και έτσι δεν διαθέτουμε πρακτικά της³²³.

Στη συνέχεια, με δεδομένη και την πολιτική αστάθεια³²⁴, οι μεθοδεύσεις μεταβλήθηκαν. Την πρωτοβουλία ανέλαβε το ΕΒΕΑ, το οποίο συγκαλέσε σύσκεψη όλων των ενδιαφερομένων στην Αθήνα για να υποβληθούν κοινά υπομνήματα. Ο ΣΒΜ ενδιαφερόταν για δύο θέματα: Ελεύθερη εισαγωγή πρώτων υλών και δικαιότερη κατανομή των εισακτέων ποσοτήτων μεταξύ των Επιμελητηρίων³²⁵.

Οι σχέσεις με τις οργανώσεις του Κέντρου

Το καλοκαίρι του 1933 εγκρίθηκε από το Υπουργείο η διάθεση ποσού 50 εκατομμυρίων δραχμών σε συνάλλαγμα για την πραγματοποίηση εισαγωγών και στις 11.8.1933 συνεδρίασε η κεντρική «επιτροπή κατανομών» για να εγκρίνει την κατανομή του ποσού μεταξύ των διαφόρων κλάδων. Οι φορείς της Θεσσαλονίκης ζήτησαν με τηλεγράφημά τους ποσό 12 εκατομμυρίων για τη μακεδονική βιομηχανία. Την επομένη έμαθαν ότι η επιτροπή είχε διαθέσει μέχρι και την τελευταία δραχμή του ποσού των 50 εκατομμυρίων μεταξύ των φορέων του Κέντρου και έστρεψαν τις προσπάθειές τους προς το Υπουργείο για να εγκριθεί κάποιο ποσό «καθ' υπέρβασιν». Ταυτόχρονα, ο ΣΒΜ κλήθηκε από το ΕΒΕΑ να συμμετάσχει σε σύσκεψη στην Αθήνα (21.7.1933) διότι είχε κυκλοφορήσει σχέδιο νόμου για την ίδρυση Οργανισμού, ο οποίος θα ρύθμιζε εφεξής το εξωτερικό εμπόριο³²⁶.

Νέοι δημοτικοί δασμοί

Την άνοιξη του 1933 θεσπίστηκε νέο δημοτικό δασμολόγιο, το οποίο σε ορισμένα είδη επέβαλε έως και διπλάσιους δασμούς. Αλλά «το σπουδαιότερον είναι ότι θα γίνη αφορμή εις το να εγερθούν τείχη φορολογικά και δασμολογικά γύρω από εκάστην κοινότητα και πάλιν» (Κύρτσος). Ο Δήμος Θεσσαλονίκης (δήμαρχος ήταν ο Χ. Βαμβακάς³²⁷) αναγνώρισε το πρόβλημα και δέχτηκε να αναβάλει επί τρίμηνο την εφαρμογή του νέου δασμολογίου αλλά έλαβε εντολή από το Υπουργείο Εσωτερικών να το εφαρμόσει αμέσως. Ξεκίνησε έτσι μία διαπραγμάτευση μεταξύ των φορέων της Θεσσαλονίκης και του Δήμου, ώστε να προκληθεί απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, για να υποβληθεί στο Υπουργείο Οικονομικών³²⁸. Στο σύνολό της πάντως η δημοτική φορολογία (ως άθροισμα δημοτικών φόρων και δημοτικών δασμών) αφενός ήταν πολύ υψηλή αφετέρου έπληττε όλους τους καταναλωτές, ανεξαρτήτως εισοδηματικής κατάστασεως. Γι' αυτό ο ΣΒΜ πρότεινε να αντικατασταθεί από προοδευτικό φόρο επί των ενοικίων «ως τούτο γίνεται εις άλλας ευνομούμενας και οικονομικώς προηγμένας χώρας»³²⁹.

Γεώργιος Βαλτσάνης, αντιπρόεδρος του Συνδέσμου (1930-1932).

ΔΕΘ

Μέχρι το 1939 η ΔΕΘ στεγαζόταν στο Πεδίο του Άρεως. Προετοιμάζοντας την απόκτηση δικού της χώρου, που επρόκειτο να γίνει ο πυρήνας της σύγχρονης ΔΕΘ, η διοίκησή της εισηγήθηκε προς το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας τη λήψη τοκοχρεωλυτικού δανείου, για την εξυπηρέτηση του οποίου πρότεινε την επιβολή εικοσάλεπτου ενσήμου στην εσωτερική αλληλογραφία της πόλης. Ο ΣΒΜ στήριξε το αίτημα αυτό με διάβημα στο Υπουργείο.

Διαφωνίες

Στις 3.7.1933 δημοσιεύθηκε διάταγμα για τη διάλυση του δ.σ. του ΕΒΕΘ: «Διαλύομεν το Διοικητικόν Συμβούλιον του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης καθότι εκ του ενεργηθέντος σχετικού ελέγχου διεπιστώθησαν παραβάσεις της κειμένης περί Εμπορικών Επιμελητηρίων νομοθεσίας του νόμου 5426 περί περιορισμού εισαγωγής εμπορευμάτων και των επί τη βάσει αυτού υπουργικών αποφάσεων. Διαχειριστήν των συμφερόντων του Επιμελητηρίου και της περιουσίας αυτού μέχρι της εκλογής νέου Διοικητικού Συμβουλίου ορίζομεν τον Κωνσταντίνον Στεργίου, Επιθεωρητήν βιομηχανίας παρά τη Γενική Διοικήσει Μακεδονίας»³³⁰. Ο Γενικός Διοικητής ανακοίνωσε ότι θα σχηματιζόταν επιτροπή για τη ρύθμιση των εισαγωγών εκτός ΕΒΕΘ και ζήτησε από τον ΣΒΜ να προτείνει πέντε βιομήχανους, για να επιλεγεί από την κυβέρνηση ένας για την νέα επιτροπή.

Επακολούθησε διάσταση απόψεων στο συμβούλιο του Συνδέσμου: Ο πρόεδρος υποστήριξε ότι η συμμερφωση προς αυτήν την εντολή θα αποτελούσε νομιμοποίηση της διάλυσης του 50μελούς του ΕΒΕΘ και πρότεινε να μη δοθεί απάντηση στον Γενικό Διοικητή μέχρι να διευκρινιστεί για ποιον λόγο πραγματοποιήθηκε η διάλυση. Ο γενικός γραμματέας υποστήριξε ότι η κυβέρνηση είχε κάθε δικαίωμα να ορίσει άλλη επιτροπή από το ΕΒΕΘ, η διάλυση του συμβουλίου του οποίου ήταν επίσης δικαίωμά της, αν σημειώθηκε παράβαση του νόμου. Επακολούθησε πολύωρη συζήτηση που κατέληξε (πράγμα σπάνιο) σε ψηφοφορία:

«Ούτω δε διά ψήφων 6 (εξ) κατά 5 (πέντε) αποφασίζεται να γίνη απάντησις προς το έγγραφον της Γενικής Διοικήσεως και η υπόδειξις των πέντε βιομηχάνων»³³¹. Ο Κ. Κύρτσος βρέθηκε στη μειοψηφία. Τόσο αυτός όσο και οι άλλοι μειοψηφήσαντες δήλωσαν ότι δεν επιθυμούσαν να προταθούν στον κατάλογο των υποδεικνυομένων πέντε προσώπων ούτε θα ψήφιζαν για την υπόδειξή του και αποχώρησαν από τη συνεδρίαση, πλην του Κύρτσου που παρέμεινε για να προεδρεύσει. Οι εναπομείναντες υπέδειξαν πέντε βιομηχάνους για την επιτροπή³³².

Αμέσως μετά ο Κ. Κύρτσος υπέβαλε την παραίτησή του από την προεδρία του Συνδέσμου και από το αξίωμα του συμβούλου, επικαλούμενος ότι με τη διάλυση του 50μελούς συμβουλίου ενός αυτοτελούς φορέα, όπως το Επιμελητήριο, είχε θιχτεί η αξιοπρέπεια των βιομηχάνων. Το συμβούλιο δεν ενέκρινε την παραίτησή του αλλά στη σχετική συζήτηση φάνηκε ότι η διχογνωμία ήταν πλέον εδραιωμένη³³³. Ο Κ. Κύρτσος δεν ανακάλεσε³³⁴.

Στις επόμενες συνεδριάσεις μέχρι τη συμπλήρωση της θτείας του Διοικητικού Συμβουλίου προέδρευαν οι γηραιότεροι (συνήθως ο Κ. Σαράτσος και ο Αθ. Μακρής), δεδομένου ότι και ο αντιπρόεδρος δε συμμετείχε στις συνεδριάσεις. Με πρωτοβουλία του Γ. Λούλη εξετάσθηκαν όλοι οι κατάλογοι βιομηχάνων του ΕΒΕΘ εν όψει των επικείμενων εκλογών για ανάδειξη του νέου 50μελούς συμβουλίου και ζητήθηκε από το Υπουργείο η αναβολή των εκλογών για την κατάθεση των αναθεωρημένων καταλόγων³³⁵.

Η θέση του Κ. Κύρτσου στο συμβούλιο δεν καλύφθηκε. Επισπεύσθηκε όμως η γενική συνέλευση του 1934 και πραγματοποιήθηκε στις 5 Φεβρουαρίου, με την παρουσία 25 από τα 76 ταμιακώς εν τάξει μέλη. Το συμβούλιο ανανεώθηκε εν μέρει στις αρχαιρεσίες που έγιναν εκείνη την ημέρα. Λόγω ενστάσεων που υποβλήθηκαν καταρτίσθηκε σε σώμα στις 12 Μαρτίου 1934. Πρόεδρος αναδείχθηκε ο Δ. Χατζόπουλος, αντιπρόεδρος ο Γ. Λούλης και γενικός γραμματέας ο Κων. Χατζηδημούλας.

Ο πρόεδρος του ΕΒΕΘ Α. Κράλλης (στο μέσο, με το μουστάκι) συνομιλεί με τον Βασιλιά Γεώργιο Β΄. Παρών και ο υπουργός-γενικός διοικητής, στρατηγός Γ. Κυρίμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

πρώτη θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου

(1934 - 1936)

Ο Δημήτριος Χατζόπουλος άσκησε τα καθήκοντα του προέδρου από τις 12.3.1934 μέχρι τις 8.4.1935, όποτε και υπέβαλε την παραίτησή του για λόγους που δεν αναφέρονται στα πρακτικά, πρέπει όμως να είχαν σχέση με τη διάλυση της Γερουσίας, της οποίας ο Χατζόπουλος ήταν αιρετό μέλος³³⁶, μετά την καταστολή του πραξικοπήματος της 1ης Μαρτίου. Η

παραίτηση παρέμεινε σε εκκρεμότητα για 3,5 μήνες, στη διάρκεια των οποίων προήδρευε ο Γ. Λούλης ως αντιπρόεδρος χωρίς ο παραιτηθείς να πάψει να συμμετέχει στις συνεδριάσεις του διοικητικού συμβουλίου. Από τα τέλη Ιουλίου 1935 ο Δ. Χατζόπουλος επανήλθε στα προεδρικά καθήκοντά του. Διευθυντής του Συνδέσμου παρέμεινε ο Κ. Ποιμενίδης. Στο προσωπικό περιλαμβανόταν ένας γραμματέας, που είχε προσληφθεί με εξετάσεις στα μαθηματικά, την έκθεση και την ξένη γλώσσα, ένας εισπράκτορας που απολύθηκε διότι κρίθηκε ότι δεν ήταν απαραίτητος, και ένας κλητήρας.

Η εξασφάλιση των εισαγόμενων βιομηχανικών πρώτων υλών ήταν το ζήτημα που κυρίως απασχόλησε το Διοικητικό Συμβούλιο στη θητεία αυτή του Δ. Χατζόπουλου, η οποία υπήρξε περίοδος συνεχών ταξιδιών στην Αθήνα. Όπως ο αναγνώστης θα διαπιστώσει στη συνέχεια, ο Σύνδεσμος συμμετείχε σε τόσες πολλές επιτροπές και συσκέψεις, ώστε ο Πρόεδρος ή και περισσότεροι εκπρόσωποί του ήταν συνεχώς σε κίνηση προς και από την Αθήνα.

Το βυρσοδεψείο του Θ. Μπένη, που διατέλεσε μέλος και αντιπρόεδρος της διοίκησης του Συνδέσμου.

Οι πρώτες ύλες

Ο προγραμματικός στόχος του νέου Διοικητικού Συμβουλίου ήταν να επιτραπεί χωρίς περιορισμούς η εισαγωγή βιομηχανικών πρώτων υλών. Αλλά σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1934 στην Αθήνα (στο ΕΒΕΑ) υπό την προεδρία του υπουργού Εθνικής Οικονομίας Γ. Πεσμαζόγλου, σχετικά με τους περιορισμούς των εισαγωγών³³⁷, ο Υπουργός απέρριψε το ενδεχόμενο να επιτραπεί η ελεύθερη εισαγωγή πρώτων υλών. Εναλλακτικά, πρότεινε την εφαρμογή της αρχής της ποσόστωσης, δηλαδή την κατανομή των διαθέσιμων πρώτων υλών ανάλογα με την παραγωγική δυναμικότητα κάθε εργοστασίου. Ο Δ. Χατζόπουλος θεώρησε ότι αυτό ήταν καλύτερο από το τίποτε, διότι χωρίς την ποσόστωση η κατανομή θα γινόταν με βάση το δίκαιο του ισχυρότερου (και άρα των βιομηχάνων του κέντρου) και ζήτησε την έκδοση σχετικής υπουργικής διαταγής³³⁸.

Λίγες μέρες μετά από αυτή τη συνάντηση ο Γ. Πεσμαζόγλου πέρασε από τη Θεσσαλονίκη για να πάει στην Έκθεση του Ζάγκρεμπ. Στη διάρκεια της διαμονής του προήδρευσε σε σύσκεψη που έγινε στο ΕΒΕΘ (26.4.1934). Οι εκπρόσωποι των εμπόρων αναφέρθηκαν στο μικρό ποσοστό εισαγωγών που επιτρέπονταν στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, διότι είχαν ληφθεί ως βάση του αναλογισμού των εισαγωγών μεταξύ των λιμένων τα δεδομένα του 1931. Όμως συμπτωματικά το 1931 οι εισαγωγές της Θεσσαλονίκης ήταν ασυνήθιστα χαμηλές σε σύγκριση με προηγούμενα έτη. Αίτημα, λοιπόν, των εμπόρων ήταν η αύξηση του ποσοστού. Ο Γ. Πεσμαζόγλου απάντησε ότι «διερχόμεθα επικίνδυνον καμπήν συναλλαγματικήν και οικονομικήν εν γένει, η οποία αποτελεί μίαν μεταβατικήν κατάστασιν προς βελτίωσιν συντελούμενην σταθερώς. Αι αυξήσεις που ζητούνται δέον να αποδοθούν εις την αύξησιν της καταναλωτικής δυνάμεως του λαού και όχι εις την σμικρότητα του αρχικώς καθορισθέντος ποσοστού» και πρότεινε υπομονή, μέχρι «αποκατάστασεως κάποιας ομαλότητος». Διευκρίνισε ότι ίσως οι επιτρεπόμενες εισαγωγές στη Θεσσαλονίκη να μην επαρκούσαν στις ανάγκες της αλλά η λύση αυτού του προβλήματος προϋπέθετε τροποποίηση του βασικού

νόμου, «πράγμα που αρνούμαι να το κάνω», όπως δήλωσε χαρακτηριστικά. Η ικανοποίηση των αδικημένων θα έπρεπε να γίνει χωρίς να διατεθεί πρόσθετο συνάλλαγμα, μόνο με τα πιστωτικά υπόλοιπα των χωρών με τις οποίες υπήρχαν συμφωνίες clearing³³⁹, με ανταλλαγές εμπορευμάτων ίσης αξίας με άλλες χώρες (αντιπραγματισμό) και με τα τυχόν αδιάθετα πλεονάσματα στις μερίδες μερικών μεγάλων εισαγωγέων. Οι εκπρόσωποι των οργανώσεων τόνισαν ότι στη Μακεδονία δεν υπήρχε ποικιλία προϊόντων που θα επέτρεπε ολοκληρωτικές ανταλλαγές αλλά ο Γ. Πεσμαζόγλου απάντησε ότι ο καπνός ήταν το κλειδί για όλα τα ζητήματα.

Ο Δ. Χατζόπουλος ζήτησε ρύθμιση των εισαγωγών βιομηχανικών πρώτων υλών βάσει των εισαγωγών που είχαν πραγματοποιηθεί το 1932 - 33. Η ανακατανομή αυτή, υποστήριξε, δεν επρόκειτο να αυξήσει την εξαγωγή συναλλάγματος αλλά θα άλλαζε τις ποσοστώσεις. Ο Πεσμαζόγλου δέχθηκε το αίτημα, υπό

Νικόλαος Μάνος, δήμαρχος Θεσσαλονίκης (1929 και 1934-1937). Επιχειρηματίας.

Ιορδάνης Γεωργιάδης (1880-1950), βασικός μέτοχος της ζυθοποιίας «Όλυμπος Νάουσα» και διευθυντής του εργοστασίου μετά την εξαγορά του από την Φιξ Α.Ε.

τον εξωπραγματικό όρο να παραιτηθούν οι έμποροι από την εισαγωγή βιομηχανικών προϊόντων αντίστοιχης αξίας, τον οποίο απέκρουσαν φυσικά οι έμποροι. Έπειτα ο Χατζόπουλος ζήτησε να χορηγούνται οι άδειες εισαγωγής πρώτων υλών για βιομηχανικά προϊόντα εξαγόμενα στο εξωτερικό από τοπική επιτροπή κατανομών που θα έδρευε στη Θεσσαλονίκη, για την αποφυγή καθυστερήσεων αλλά ο Υπουργός αρνήθηκε, με το επιχείρημα ότι ήθελε να έχει συνεχή έλεγχο των συναλλαγματικών αποθεμάτων.

Ο Γ. Λούλης, στη συνέχεια, έθεσε το ζήτημα των δυσκολιών στην πραγματοποίηση εξαγωγών και ζήτησε από τον Υπουργό να σχηματιστεί στη Θεσσαλονίκη επιτροπή, αποτελούμενη από κρατικούς υπαλλήλους και βιομηχάνους, για να μελετήσει τα θέματα και να εισηγηθεί στον Υπουργό κατά την επιστροφή του από τη Γιουγκοσλαβία. Πράγματι, η επιτροπή ορίστηκε από τρεις δημοσίους υπαλλήλους και δύο βιομηχάνους (Γ. Λούλης και Θ. Μπένης³⁴⁰). Σύμφωνα με τα πρακτικά του Συνδέσμου, ανατέθηκε στην επιτροπή να εισηγηθεί και για το ζήτημα της «δυναμικότητας» για την εισαγωγή πρώτων υλών ανά εργοστάσιο. Επίσης, ο Πεσμαζόγλου υποσχέθηκε ότι επρόκειτο να εκχωρηθούν πολλές αρμοδιότητες στη Γενική Διοίκηση³⁴¹.

Ο Υπουργός επέστρεψε την 1η Μαΐου³⁴² στη Θεσσαλονίκη ευχαριστημένος, διότι είχε υπογράψει ικανοποιητικές συμφωνίες στη Γιουγκοσλαβία, όπως ελάττωση των κομίστρων, ελάττωση των φόρων εσωτερικής καταναλώσεως ελληνικών προϊόντων, «και γενικώς η διευκόλυνσις της εισαγωγής των ελληνικών προϊόντων εν Γιουγκοσλαβία». Προήδρευσε την ίδια μέρα σε συνεδρίαση του συμβουλίου του ΣΒΜ και έδωσε μια σειρά υποσχέσεων: υποσχέθηκε να συσταθεί τοπικό συμβούλιο για να παράσχει άδειες εισαγωγής ανταλλακτικών, εξαρτημάτων αναγκαίων για τη βιομηχανία· οι άδειες θα χορηγούνταν με την υπογραφή του Γενικού Διοικητή Μακεδονίας, αντί τη δική του. Υποσχέθηκε επίσης ότι οσάκις γινόταν εξαγωγή νημάτων στη Σερβία, θα δινόταν καθ' υπέρβαση άδεια εισαγωγής αντίστοιχης ποσότητας βαμβακιού. Τέλος, υποσχέθηκε την αύξηση των εισαγωγών γιούτας και κάνναβης, με

βεβαιώσεις των καπνεμπόρων ότι εξήγαν τα καπνά τους συσκευασμένα σε εγχώρια περιτυλίγματα καπνών, κατασκευασμένα από τις ύλες αυτές³⁴³.

Η «ανακατανομή της δυναμικότητας»

Με τον παράξενο αυτό όρο εννοούσαν στα 1934 την ανακατανομή μεταξύ εταιρειών ή ομάδων εταιρειών του δικαιώματος να εισάγουν πρώτες ύλες, ανάλογα με την παραγωγική τους δυναμικότητα. Η ανακατανομή μπορούσε να γίνει μεταξύ κλάδων (διακλαδική) ή και μεταξύ επιμελητηρίων (γεωγραφική) ή μεταξύ βιομηχανών (ενδοκλαδική). Όλες αυτές οι μορφές ανακατανομής τέθηκαν στο στόχαστρο από πλευράς ΣΒΜ μέσα στο έτος 1934 αλλά η προσπάθειά του ναυάγησε εξαιτίας της άκαμπτης στάσης του υπουργού Γ. Πεσμαζόγλου. Και φυσικά, κανένας άλλος κλάδος ή καμία άλλη περιοχή δεν επρόκειτο οικειοθελώς να απεμπολήσει τη «δυναμικότητα» που του/της είχε αναγνωρίσει το κράτος.

Με βάση αυτό το δεδομένο, ο Σύνδεσμος προσανατολίστηκε στο να διεκδικήσει όχι πλέον ανακατανομή αλλά αύξηση της δυναμικότητας για τη βιομηχανία της Μακεδονίας. Ο Χατζόπουλος, όμως, απαίτησε πριν πραγματοποιηθεί οποιοδήποτε διάβημα να γίνει ακριβής έλεγχος των στοιχείων κάθε ενδιαφερόμενης εταιρείας, διότι οι αιτούμενες ποσότητες ήταν «υπερβολικές»³⁴⁴.

Επακολούθησε διάβημα του Χατζόπουλου προς τον Πεσμαζόγλου στις αρχές Αυγούστου 1934, με το εξής σκεπτικό: Η βιομηχανία της Μακεδονίας είχε ανάγκη διαφόρων πρώτων υλών πέραν της «χορηγηθείσας δυναμικότητας, αίτινες υπολογίζονται κατ' αξίαν εις 30 εκατομμύρια το εξάμηνον. Δεν είναι δε δυνατόν να εισαχθούν με το γερμανικόν κλήριγκ περισσότερα, διότι η Γερμανία δεν έχει πρώτας ύλας». Στη συνέχεια, ο πρόεδρος του ΣΒΜ «παρεκάλεσε τον κ. Υπουργόν να λάβη απόφασιν δυνάμει της οποίας τα βιβλιάρια³⁴⁵ των βιομηχανών Μακεδονίας ν' αυξηθούν παγίως κατά το ως άνω ποσόν, όπερ να κατανεμηθή μεταξύ των διαφόρων κλάδων συμφώνως πίνακι, όστις συνετάγη υπό ειδικής επιτροπής». Ο Υπουργός απάντησε στερεότυπα ότι «ουδεμίαν ποσότητα συναλλάγματος

δύνатаι να διαθέση επί πλέον» αλλά ήταν πρόθυμος να εγκρίνει την εισαγωγή «παντός είδους επί ανταλλαγής και άνευ συναλλάγματος».

Το αντεπιχείρημα του Συνδέσμου ήταν ότι η μη εισαγωγή πρώτων υλών είχε ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση της βιομηχανικής παραγωγής και την αύξηση των εισαγομένων τελικών προϊόντων, για τα οποία θα χρειαζόνταν πολύ περισσότερο συνάλλαγμα από ό,τι για τις πρώτες ύλες. Με το πνεύμα αυτό συντάχθηκε μία ακόμη διαμαρτυρία προς το Υπουργείο, από τις πολλές που υποβλήθηκαν εκείνη την εποχή για το συγκεκριμένο θέμα.

Ο αρμόδιος διευθυντής του Υπουργείου, ονόματι Θεοδωρόπουλος³⁴⁶, είπε στον Χατζόπουλο ότι το αίτημα του ΣΒΜ για αύξηση της δυναμικότητας, αν γινόταν δεκτό, δεν θα ήταν προς όφελός του. Θα πυροδοτούσε κύμα διεκδικήσεων από όλες τις πλευρές. Ίσως το τελικό αποτέλεσμα να ήταν σε βάρος των βιομηχανών της Μακεδονίας.

Το αίτημα του ΣΒΜ δεν ικανοποιήθηκε ούτε για πρώτες ύλες μικρής αξίας, οι οποίες χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά από τη βιομηχανία, όπως η γιούτα και η κάνναβη (για τσουβάλια και σχοινιά). Μοναδική παραχώρηση του υπουργού ήταν να εισάγονται μεγαλύτερες ποσότητες από χώρες με τις οποίες είχαν συναφθεί συμβάσεις ανταλλαγής (Σερβία, Ιταλία, Τουρκία) αλλά όχι από την Ινδία, όπου έπρεπε να εξαχθεί συνάλλαγμα. Όμως από εκεί γινόταν ως τότε η εισαγωγή³⁴⁷.

Πολλές διαταγές κι ελάχιστο συνάλλαγμα

Κοινή υπουργική απόφαση από 7.9.1934 συνέστησε επιτροπή για τη διάθεση των «καθ' υπέρβαση εισαγωγών», αφαιρώντας την αρμοδιότητα από την Κεντρική Επιτροπή Κατανομής³⁴⁸. Καθ' υπέρβαση εισαγωγές γίνονταν σε πολλά είδη, ενώ αντίθετα σε άλλα οι εισαγόμενες ποσότητες ήταν μικρότερες από τις επιτρεπόμενες³⁴⁹. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους ανακοινώθηκε ότι νεότερη υπουργική απόφαση θα ρύθμιζε διαφορετικά το υφιστάμενο σύστημα εισαγωγών, με ισχύ από το επόμενο εξάμηνο. Φαινόταν προς στιγμήν ότι ο Υπουργός είχε πειστεί για την ανάγκη προσαρμογής

στις νέες συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί και όχι στα στοιχεία των τελευταίων χρόνων της δεκαετίας του 1920³⁵⁰. Ο Σύνδεσμος αποφάσισε να συγκεντρώσει στοιχεία από τις εταιρείες - μέλη του, τα οποία επρόκειτο να «τεθούν υπ' όψιν της Επιθεωρήσεως Βιομηχανίας και να αποτελέσουν την βάση των διεκδικήσεών μας επί των πρώτων υλών»³⁵¹.

Πολύπλοκος μηχανισμός

Την άνοιξη του 1935 είχαν διαμορφωθεί τα εξής κρατικά όργανα που ασχολούνταν με το εξωτερικό εμπόριο³⁵²:

Η Κεντρική Επιτροπή Περιορισμού Εισαγωγής, της οποίας ο κανονισμός απέκλινε από όσα είχε υποσχεθεί ο αποχωρήσας τον Δεκέμβριο 1934 Υπουργός Γ. Πεσμαζόγλου (τον είχε αντικαταστήσει ο Στέφ. Στεφανόπουλος).

Η Κεντρική Επιτροπή Κατανομής Εισακτέων Ειδών κατά επιμελητήρια (δεν συμμετείχαν βιομηχανικά μέλη).

Ειδικές επιτροπές Κατανομής κατά είδος (επταμελείς).

Η Επιτροπή Κατανομής Πρώτων Υλών της Βιομηχανίας (εννεαμελής, με εκπρόσωπο τον Θ. Μπένη και αναπληρωματικό τον Γ. Σαμαρά³⁵³).

Επιτροπές εξετάσεως παραπόνων

Η επιτροπή για τη χορήγηση αδειών εισαγωγής ανταλλακτικών για μηχανήματα της βιομηχανίας.

Η πολυμελής επιτροπή βιομηχανικής πολιτικής³⁵⁴ που συστήθηκε για να εξετάσει την κατάσταση της εθνικής βιομηχανίας και να εισηγηθεί την πολιτική που έπρεπε να ακολουθήσει το κράτος (συμμετείχαν δύο εκπρόσωποι της βιομηχανίας από τη Μακεδονία).

Η επιτροπή «χορηγήσεως αδειών διά πρώτας ύλας βιομηχανίας και επανεξαγωγής αυτών μεταποιημένων εις βιομηχανικά προϊόντα», που λειτουργούσε στην Τράπεζα της Ελλάδος και εξέταζε αιτήσεις που υποβάλλονταν μέσω των Συνδέσμων Βιομηχάνων.

Το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητας του ΣΒΜ αναλωνόταν στη συμμετοχή σε αυτό το σύστημα επιτροπών, ενώ τα αιτήματά του αφορούσαν τον εξορθολογισμό του συστήματος, προκειμένου

να εξισορροπούνται τα συγκρουόμενα συμφέροντα εμπόρων και βιομηχάνων.

Επί παραδείγματι, σε ό,τι αφορούσε τις βιομηχανικές πρώτες ύλες η Επιτροπή Κατανομής Πρώτων Υλών είχε αρμοδιότητα να εξετάζει μόνο έξι είδη: γιούτα - κάνναβη, νήματα γιούτας και κάνναβης, καουτσούκ, μάλλινα νήματα, κάρυα κοκοφοινίκων και βαμβακόσπορο. Ο Σύνδεσμος ζητούσε να αυξηθούν τα είδη σε 25. Χρειάστηκαν 18 μήνες και δεκάδες υπομνήματα για να εκδοθεί υπουργική απόφαση (30.1.1936) με την οποία ορίστηκαν επιπλέον εννέα κλάσεις που θα κατανέμονταν από την Επιτροπή Κατανομής πρώτων υλών αλλά μόνο για εξάμηνη περίοδο.

Όλα τα άλλα είδη κατανέμονταν από τα επιμελητήρια και ειδικότερα από επιτροπές στις οποίες δεν συμμετείχαν βιομήχανοι, διότι «δεν υπέβαλον τας δηλώσεις των εγκαίρως και δεν είχαν δικαίωμα ψήφου. Ούτε και το Επιμελητήριο εκάλεσε τους βιομηχάνους να υποβάλωσιν εγκαίρως τας δηλώσεις των, διότι και τούτο είχε την γνώμην ότι περί των ειδών των χρυσίμων εις την βιομηχανίαν θα ψοχολείτο η εννεαμελής επιτροπή κατανομής πρώτων υλών βιομηχανίας εις Αθήνας». Επ' αυτού το αίτημα του Συνδέσμου ήταν η κατανομή των βιομηχανικών πρώτων υλών να γίνεται από βιομηχάνους και τους αρμοδίους δημοσίους υπαλλήλους, ενώ οι ειδικές επιτροπές Κατανομής (μεταξύ εμπόρων και βιομηχάνων) να περιλαμβάνουν ίσο αριθμό εμπόρων και βιομηχάνων (και φυσικά δημοσίους υπαλλήλους).

Άλλο αίτημα του ΣΒΜ ήταν να εδρεύει στη Θεσσαλονίκη επιτροπή για τη χορήγηση αδειών εισαγωγής ανταλλακτικών -η επιτροπή ήταν επιφορτισμένη να κρίνει κατά πόσον τα ανταλλακτικά αντικαθιστούσαν πράγματι άχρηστα εξαρτήματα μηχανμάτων και αν ήταν εντελώς απαραίτητα για την παραγωγή.

Εργατικά

Στη διάρκεια του 1934 σημειώθηκαν δύο σοβαρά εργατικά επεισόδια που απασχόλησαν τον ΣΒΜ, το πρώτο στην Υφανέτ και το δεύτερο στο Κεραμοποιείο Αλλατίνη.

Στην Υφανέτ οργανώθηκε απεργία των εργατών στις 2 Μαΐου 1934. Είχε προηγηθεί απόλυση συνδικαλιστή. Σύμφωνα με τον Τύπο, η βάρδια αρνήθηκε να αποχωρήσει μετά το πέρας της εργασίας και έμεινε κλεισμένη στο εργοστάσιο εμποδίζοντας την απογευματινή βάρδια να πιάσει δουλειά. Το γειτονικό αστυνομικό τμήμα απομόνωσε το εργοστάσιο και κάλεσε τον εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας συνέστησε στη διεύθυνση της εταιρείας να μη γίνει απόπειρα απομάκρυνσης των εργατών, η οποία θα μπορούσε να έχει θύματα αλλά να ανακοινωθεί ότι αν δεν αποχωρούσαν, το εργοστάσιο θα έκλεινε για μία εβδομάδα και μετά θα προσλάμβανε νέο προσωπικό. Οι εργάτες παρέμειναν μέσα στο εργοστάσιο και την επομένη, οπότε η αστυνομία εμπόδισε την τροφοδοσία τους για να αναγκασθούν να βγούνε από την πείνα³⁵⁵. Σύμφωνα με ενημέρωση του Α. Μακρή στον ΣΒΜ, οι εργάτες «κλεισθέντες

εντός του εργοστασίου απειλούσιν ότι θα επιφέρωσιν καταστροφάς». Ο ίδιος κατήγγειλε την «έκτροπον στάσιν των εργατών, οίτινες ούτω πως διασαλεύουσιν την υπόστασιν των βιομηχανιών επιχειρήσεων». Ο Σύνδεσμος υπέβαλε αίτημα στη Γενική Διοίκηση και στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας για άμεση επέμβαση της κυβέρνησης προς λήψη των «ενδεικνυομένων σοβαρών μέτρων»³⁵⁶. Οι απεργοί αποχώρησαν την ίδια μέρα, χάρη στην πειθώ του εισαγγελέα, που τους υποσχέθηκε να μεσολάβησει για να γίνουν δεκτά τα αιτήματά τους³⁵⁷.

Απεργία, που εξελίχθηκε και αυτή σε «εγκλεισμό» των εργατών μέσα στο εργοστάσιο, σημειώθηκε και στο Κεραμοποιείο Αλλατίνη το Νοέμβριο, ανάμεσα σε πολλές άλλες απεργίες. Ο Γενικός Διοικητής κάλεσε σε σύσκεψη τους απεργούς και την εταιρεία (εκπρόσωπος ήταν ο Γ. Λούλης) για συμβιβασμό. Η

Η Ελληνική Χαρτοποιία Μακεδονίας Α. Ε. ιδρύθηκε το 1936 από τους Σολομών Ισ. Άντζελ, Ισαάκ Α. Γιακοέλ, Σαμ. Μ. Μορδόχ, Αλμπέρ Μ. Τσένιο, Ισαάκ Σολ. Άντζελ, Μαΐρ Σαμ. Ουζιέλ. Το εργοστάσιο βρισκόταν στην οδό 26ης Οκτωβρίου και τα γραφεία στην οδό Βαλαωρίτου 4, στη Θεσσαλονίκη. (Στοιχεία από το Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Αρχείο ΣΒΒΕ)

εταιρεία παρουσίασε λογιστικά στοιχεία, με βάση τα οποία η οικονομική κατάστασή της ήταν χειρότερη από ό,τι το 1933, στη διάρκεια του οποίου απασχολούσε το προσωπικό μόνο επί τρεις ημέρες την εβδομάδα. Ο Γενικός Διοικητής παρακάλεσε τον Γ. Λούλη να απασχολεί τους εργαζόμενους τέσσερις μέρες, εκτός αν οι απεργοί δέχονταν την απόλυση 30 «υπερηλίκων» συναδέλφων τους, οπότε θα εργαζόνταν κανονικά, έξι μέρες την εβδομάδα. Οι απεργοί δε δέχτηκαν³⁵⁸. Τότε η απεργία «εξεληθούσα των νομίμων ορίων της μετετρέπη εις στάσιμ με αντικειμενικόν σκοπόν την κακοποίησην του κ. Λούλη». Παρενέβη πάλι ο Γενικός Διοικητής³⁵⁹, του οποίου την «φιλοδικαίαν στάσιμ» επαίνεσε ο Σύνδεσμος.

Μετά από αυτό το επεισόδιο ο ΣΒΜ απευθύνθηκε στον ΣΕΒΒ για να καταθέσουν από κοινού υπόμνημα με στόχο την τροποποίηση της σχετικής νομοθεσίας, ώστε να γίνει πιο αποτελεσματική για την προστασία των εργοστασίων από «εγκλεισμούς»³⁶⁰, όπως ονόμασαν τις πρώτες αυτές καταλήψεις³⁶¹.

Κρατικές προμήθειες

Η αναγνώριση της διαφοράς στην τιμή μεταξύ εγχωρίων και αλλοδαπών προϊόντων οσάκις πραγματοποιούνταν κρατικές προμήθειες, αναγνώριση που είχε θεσπιστεί για την προστασία της ελληνικής βιομηχανίας και είχε απασχολήσει τις προκάτοχες διοικήσεις, ήταν πλέον κενό γράμμα στα 1934. Η αναβίωση αυτής της νεκρής διάταξης αποτέλεσε αντικείμενο πολλών ενεργειών της διοίκησης Χατζόπουλου³⁶², η οποία κατόρθωσε να αποσπάσει υπόσχεση του υπουργού Εθνικής Οικονομίας Γ. Πεσμαζόγλου για την επαναφορά του 30% στις κρατικές προμήθειες³⁶³.

Όμως το ίδιο καλοκαίρι (1934) η Επιτροπή Κρατικών Προμηθειών ενέκρινε την αγορά μεγάλης ποσότητας κάμποτ (800.000 μέτρα) από ξένο εργοστάσιο, διότι δεν συνυπολογίστηκε στην προσφορά των εγχωρίων υφασμάτων το 30%. Εκτός από την αποστολή τηλεγραφήματος διαμαρτυρίας προς το Υπουργείο, το συμβούλιο του ΣΒΜ αποφάσισε τη δημοσίευσή του στον Τύπο «ίνα γνωσθή τοις ενδιαφερομένοις η όλη πορεία του ζητήματος τούτου»³⁶⁴.

Ελευθέρα Ζώνη

Το Μάρτιο του 1935 ήρθε η ώρα να επαναληφθεί η εκλογή εκπροσώπου του ΣΒΜ στην ΕΖΘ. Επί δώδεκα χρόνια ως εκπρόσωπος εκλεγόταν ο Κ. Σαράτσος, το γηραιότερο μέλος του διοικητικού συμβουλίου. Στην ψηφοφορία της 30ής Μαρτίου 1935 ο Σαράτσος μειοψήφησε και εκλέχθηκε ο Κ. Χατζηδημούλας.

Η αντίστοιχη διαδικασία του ΕΒΕΘ ήταν πιο επεισοδιακή. Το 50μελές συμβούλιο δεν ακολούθησε την παράδοση να μοιράζονται οι δύο έδρες που εδικαιούτο στην ΕΖΘ σε έναν έμπορο και ένα βιομήχανο, και εξέλεξε δύο εμπόρους. Η εκλογή ακυρώθηκε για τυπικούς λόγους μετά από ένσταση των ενδιαφερομένων. Δημιουργήθηκε όμως ένταση μεταξύ βιομηχάνων και εμπόρων, την οποία ο πρόεδρος του Επιμελητηρίου Ζ. Βέρρος κατόρθωσε να κατευνάσει.

Στην επόμενη συνεδρίαση οι βιομήχανοι - μέλη του 50μελούς, 12 τον αριθμό, ζήτησαν να εκλέξει το κάθε τμήμα (Εμπορικό και Βιομηχανικό) δικό του εκπρόσωπο για την ΕΖΘ, πρόταση που δεν ερχόταν σε αντίθεση με τον νόμο. Είχαν προηγηθεί σχετικές ζυμώσεις και οι βιομήχανοι γνώριζαν ότι αρκετοί έμποροι θα υποστήριζαν την πρότασή τους. Ο προεδρεύων όμως -ο Ζ. Βέρρος απουσίαζε- αρνήθηκε να θέσει την πρόταση σε ψηφοφορία και τότε οι βιομήχανοι «απεχώρησαν εν σώματι εις ένδειξιν διαμαρτυρίας». Οι εναπομείναντες ψήφισαν και εξέλεξαν δύο εμπόρους.

Τα πνεύματα διαταράχθηκαν. Σε κοινή συνεδρίαση των βιομηχανικών μελών του 50μελούς με το Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΒΜ συζητήθηκε μέχρι και η πλήρης αποχώρηση των βιομηχάνων από το ΕΒΕΘ και η ίδρυση ξεχωριστού επιμελητηρίου. Τελικά, αποφασίστηκε αφενός μεν να επιδιωχτεί η ακύρωση της εκλογής των δύο αντιπροσώπων αφετέρου δε να μην επανέλθουν οι 12 αποχωρήσαντες, αν δεν κατοχυρωνόταν η ξεχωριστή εκλογή αντιπροσώπων για την ΕΖΘ από εσωτερικό κανονισμό του ΕΒΕΘ³⁶⁵. Ο Γ. Λούλης πρότεινε την προσφυγή στο ΣτΕ επικαλούμενος λόγους ακυρότητας της εκλογής³⁶⁶. Από τη σιωπή των πρακτικών εικάζουμε ότι η υπόθεση διευθετήθηκε.

Ο δυσαρεστημένος Γενικός Διοικητής

Την 1η Μαρτίου 1935 εκδηλώθηκε στρατιωτικό κίνημα φιλοβενιζελικών αξιωματικών, το οποίο κατεστάλη. Λίγες μέρες αργότερα τοποθετήθηκε νέος Γενικός Διοικητής Μακεδονίας. Επιμελητήρια και επαγγελματικοί φορείς τον επισκέφθηκαν και τον συνεχάρησαν τόσο για την καταστολή του κινήματος όσο και για την ανάληψη των καθηκόντων του. Προκλήθηκε όμως δυσαρέσκεια του Γενικού Διοικητή από το γεγονός ότι ο ΣΒΜ δεν τον επισκέφθηκε για να του δώσει συγχαρητήρια³⁶⁷ ούτε για την καταστολή του κινήματος ούτε για την ανάληψη των καθηκόντων του. Επρόκειτο για τον Μιλτιάδη Μαντά, δικηγόρο, βουλευτή Αττικοβοιωτίας του Λαϊκού Κόμματος που υπηρέτησε ως Γενικός Διοικητής από τις 20/3 μέχρι τις 19/7/35³⁶⁸.

Υπήρχε ένα ιδιαίτερα λεπτό θέμα: Ο Χατζόπουλος είχε εκλεγεί γερουσιαστής το 1929 με το Κόμμα Φιλελευθέρων· αλλά τη συγκεκριμένη στιγμή οι μεν Φιλελεύθεροι ήταν εν διωγμώ λόγω του πραξικο-

πήματος που είχαν επιχειρήσει, η δε Γερουσία υπό κατάργηση³⁶⁹. Όταν πληροφορήθηκε το συμβούλιο του ΣΒΜ ότι ο νέος Γενικός Διοικητής είχε εκφράσει τη δυσαρέσκειά του, αποφάσισε με πρόταση του Χατζόπουλου να τον επισκεφθεί σύσσωμο στην πρώτη ευκαιρία, για να αποφύγει την παρεξήγηση. Δεν γνωρίζουμε αν πραγματοποιήθηκε η επίσκεψη μέχρι την προαναφερθείσα αναστολή άσκησης καθηκόντων του Δ. Χατζόπουλου ή μετά από αυτή.

Υπήρχε και μία παράκληση που διατύπωσε το συμβούλιο προς το γενικό διοικητή, με εισήγηση του Γ. Λούλη, σχετικά με το πραξικόπημα. Μεταξύ των συλληφθέντων υπήρχαν και βιομήχανοι³⁷⁰ που κρατούνταν στη Λαμία για να δικάστούν στο εκεί στρατοδικείο. Ο Σύνδεσμος αποφάσισε να ζητήσει από την κυβέρνηση χάριν φιλανθρωπίας να μεταχθούν και να δικάστούν στη Θεσσαλονίκη, όπου θα μπορούσαν να παρουσιάσουν μάρτυρες υπερασπίσεως και συνηγόρους «άνευ μεγάλης δαπάνης και κόπου»³⁷¹.

Το 1931 ο Αθανάσιος Χατζόπουλος άρχισε να παράγει καρτοσακούλες. Στις εγκαταστάσεις της Α. Χατζόπουλος Α.Ε. στο Καλοχώρι διατηρούνται σε ένα μικρό μουσείο στοιχεία από το ξεκίνημα εκείνο της εταιρείας και ανάμεσά τους η πρώτη μηχανή σακουλοποιίας που χρησιμοποιήθηκε.

Βιομηχανικό συνέδριο

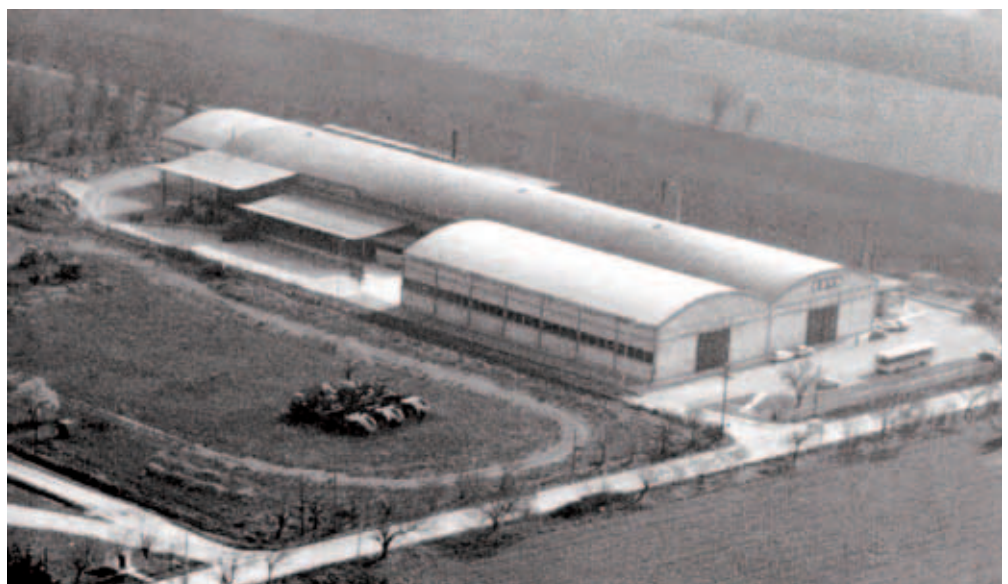
Τον Απρίλιο του 1934 ο Δ. Χατζόπουλος έλαβε την πρωτοβουλία να διοργανωθεί από τον ΣΒΜ στη Θεσσαλονίκη ένα παμβιομηχανικό συνέδριο που να συμπίπτει χρονικά με τη λειτουργία της ΔΕΘ, το οποίο θα εξέταζε τη στενότητα κεφαλαίων και συναλλάγματος καθώς και την ολοένα και εντονότερη παρέμβαση του κράτους για τη ρύθμιση των συναλλαγών³⁷². Το ενδιαφέρον δεν περιοριζόταν σε αυτά καθαυτά τα θέματα αλλά επεκτεινόταν και στην αλληλεπίδρασή τους. Έχοντας ζήσει τη συναλλαγματική κρίση του 1922-23, ο Χατζόπουλος ασφαλώς καταλάβαινε ότι στα 1931-34 υπήρχε μια ποιοτική διαφορά: Η παρέμβαση του κράτους δεν ήταν συμπωματική και εφήμερη αλλά συνεχής και πλήρης. Επιδίωξε, λοιπόν, ο πρόεδρος του Συνδέσμου την ευρύτερη δυνατή συζήτηση πάνω στα θέματα αυτά όχι μόνο από βιομηχάνους αλλά και από πολιτικούς και πανεπιστημιακούς. Η πρότασή του να συμπέσει το συνέδριο με τη ΔΕΘ στόχευε στο να διευκολυνθούν οι σύνεδροι από την Αθήνα, τουλάχιστον εκείνοι που θα πήγαιναν στη Θεσσαλονίκη για την Έκθεση.

Ο Υπουργός Γ. Πεσμαζόγλου ήταν από τους πρώτους που άκουσαν την πρόταση και υποσχέθηκε να την υποστηρίξει³⁷³. Έχοντας εξασφαλισμένη την υπουργική υποστήριξη³⁷⁴, ο Χατζόπουλος στράφηκε στον ΣΕΒΒ και ζήτησε με επίσημο έγγραφο τη

συνεργασία του για την από κοινού κατάρτιση του προγράμματος του συνεδρίου³⁷⁵. Αλλά απάντηση στο έγγραφο δεν ήρθε. Στο πρώτο ταξίδι του στην Αθήνα ο Χατζόπουλος έκανε κρούσεις σε υποψήφιους ομιλητές και συνάντησε καλό κλίμα, όχι όμως από εκεί που ήταν απαραίτητο: Ο πρόεδρος του ΣΕΒΒ, Νικόλαος Δέδες δεν έκρυψε τις επιφυλάξεις του για τη σκοπιμότητα σύγκλησης του συνεδρίου. Αλλά και αν επρόκειτο να διεξαχθεί ένα τέτοιο συνέδριο, είπε στον Χατζόπουλο, ο ενδεδειγμένος τόπος ήταν η Αθήνα. Τις επιφυλάξεις αυτές επανέλαβε ο Δέδες και σε νέα συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη, μετά από λίγες εβδομάδες. Και όσο στη Θεσσαλονίκη σκέφτονταν πώς να χειριστούν αυτές τις επιφυλάξεις, έφτασε έγγραφη απάντηση του ΣΕΒΒ με το ίδιο πνεύμα (επιφυλάξεις για τη σκοπιμότητα, βεβαιότητα για τον τόπο)³⁷⁶.

Όταν το συμβούλιο του ΣΒΜ εξέτασε την επιστολή του ΣΕΒΒ, δεν προβληματίστηκε για ποιο λόγο ο αδελφός Σύνδεσμος δεν επιθυμούσε τη διεξαγωγή του συνεδρίου. Περιορίστηκε στο να συζητήσει πώς θα πείθονταν οι Αθηναίοι βιομήχανοι να συμμετάσχουν σε ένα συνέδριο που θα γινόταν στη Θεσσαλονίκη. Αποφάσισαν λοιπόν να επανέλθουν στο αίτημά τους με έγγραφο το οποίο θα επισήμαινε «με ζωρότερον τρόπον» την αναγκαιότητα της σύγκλησης συνεδρίου ειδικώς στη Θεσσαλονίκη.

Το 1931 ο Γ. Πευτιτσέλης άρχισε να παράγει είδη λευκοσιδηρουργίας, κυρίως θερμάστρες και μασίνες. Το εικονιζόμενο εργοστάσιο, στην Νέα Αγχίαλο, δημιουργήθηκε πολλές δεκαετίες αργότερα, ως μετεξέλιξη ενδιάμεσων μορφών παραγωγής. Δημοσιεύτηκε από τους Φ. Βαλτή και Π. Γεωργούλη

Ο ΣΕΒΒ δεν συγκινήθηκε από τον «ζωηρότερο» τρόπο. Όχι μόνο απέρριψε πλήρως το αίτημα αλλά και το χαρακτήρισε ως «διασπαστικόν». Η σκληρή αυτή απάντηση προκάλεσε αμηχανία στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΒΜ. Η διαλλακτική ανταπάντηση που έστειλε ήταν έτσι διατυπωμένη, ώστε «να διασκεδάζεται η πεπλανημένη εντύπωση του Συνδέσμου Αθηνών ότι ενεργούμεν διασπαστικώς». Οι συνεννοήσεις για τη διοργάνωση του συνεδρίου, σχετικά με τον χρόνο και τον τόπο σύγκλησης «εν η περιπτώσει κατ' αρχήν ήθελεν αποφασισθή η σύγκλησις αυτού» θα μπορούσαν να γίνουν κατά τη λειτουργία της ΔΕΘ³⁷⁷. Τελικά, δεν έγιναν ποτέ. Η στάση του ΣΕΒΒ δεν πρέπει να ήταν άσχετη με την άρνηση του ΣΒΜ να καταβάλει εισφορά στον ΣΕΒΒ, απόφαση που είχε ληφθεί δύο μήνες πριν τεθεί το ζήτημα του συνεδρίου³⁷⁸.

Κοινωνικές ασφαλίσεις

Τον Οκτώβριο του 1934 δημοσιεύτηκε ο Νόμος περί κοινωνικών ασφαλίσεων 6298/1934³⁷⁹. Ο ΣΒΜ παρακολουθούσε τη διαμόρφωση του νομοσχεδίου (είναι χαρακτηριστικό ότι την παραμονή της δημοσίευσης στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως αναφέρεται σε συνεδρίαση του συμβουλίου ότι τα μέλη του δεν είχαν διαβάσει «ακόμη» ολόκληρο το Νόμο³⁸⁰). Ωστόσο, ο Σύνδεσμος δε συμμετείχε ενεργά στη διαμόρφωση του νομοσχεδίου. Ορίστηκαν πάντως ως εκπρόσωποι του στον κατάλογο των υποψηφίων μελών της Διοίκησης του Ιδρύματος³⁸¹, σύμφωνα με το άρθρο 14 του Νόμου, οι Δ. Χατζόπουλος, Α. Μακρής, Π. Κύρτσος και Γ. Λούλης³⁸².

ΔΕΘ

Σε συζήτηση που πραγματοποιήθηκε το 1935 στο συμβούλιο του ΣΒΜ, όλα τα μέλη εξέφρασαν τη γνώμη ότι η ΔΕΘ ήταν σημαντικός θεσμός για της Μακεδονική βιομηχανία και ότι έπρεπε να υποστηριχτεί.

Σε αναγνώριση των υπηρεσιών του, ο Α. Τσίτσος διορίστηκε στην επιτροπή της ΔΕΘ από τη Γενική Διοίκηση ως εκπρόσωπός της. Μετά από αυτό,

ο Σύνδεσμος διόρισε ως εκπρόσωπό του στην Οργανωτική Επιτροπή της Έκθεσης τον Ιωάννη Πιερράκο³⁸³. Έτσι, ο Τσίτσος έπαψε να είναι ο «μοναδικός βιομήχανος στην επιτροπή», όπως παραπονιόταν.

Η πολλαπλή απειλή των δημοτικών φόρων

Το 1934 πραγματοποιήθηκε αλλαγή στο δημοτικό χάρτη της Θεσσαλονίκης. Συνοικίες της πόλης αποσπάστηκαν από τον κεντρικό δήμο και αποτέλεσαν αυτοτελείς κοινότητες. Οι κοινότητες αυτές, με φτωχό προσφυγικό πληθυσμό ως επί το πλείστον, για να αποκτήσουν κάποια βάση στον προϋπολογισμό τους επέβαλαν υψηλή φορολογία στις επιχειρήσεις που λειτουργούσαν στα όριά τους. Έτσι δημιουργήθηκε προνομιακή κατάσταση για τα προϊόντα που παράγονταν στον κεντρικό δήμο, διότι επιβαρύνονταν με χαμηλότερη φορολογία. Επί πλέον δημιουργήθηκε «επικίνδυνος κατάσταση» για τις βιομηχανικές επιχειρήσεις, οι οποίες υποχρεώθηκαν να προσκομίζουν τα βιβλία τους στα γραφεία των νέων κοινοτήτων. «Τα βιβλία θα τίθενται εις την διάκρισιν όλων των δρώντων εις τας κοινοτήτας, μεταξύ των οποίων οι περισσότεροι λόγω της συνθέσεως των ψηφοφόρων ανήκουν εις εργατικές οργανώσεις, ων ενδεχομένων να είναι και εντεταλμένοι», σημειώνεται με ανησυχία στα πρακτικά του ΣΒΜ. Ορισμένοι σύμβουλοι δεν έκρυψαν το φόβο τους ότι οι βιομηχανίες θα αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν τις «αφιλόξενες κοινότητες», όπως συνέβη με την Α.Ε. Λαναρά Κύρτσος και Σία, που είχε εγκαταλείψει τη Νάουσα λόγω της φορολογίας. Για το ζήτημα αυτό υποβλήθηκε υπόμνημα στο Γενικό Διοικητή και πραγματοποιήθηκε διάβημα για κοινή δράση με τον ΣΕΒΒ³⁸⁴.

Νέα διαβήματα ώστε η φορολογία να μειωθεί και να είναι του αυτού ύψους για όλους τους δήμους πραγματοποιήθηκαν το Μάιο του 1935³⁸⁵. Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου έγιναν διαπραγματεύσεις των βιομηχανών με το Δήμο Θεσσαλονίκης για το ύψος του δημοτικού φόρου. Ο ΣΒΜ πρότεινε ο καθορισμός του φόρου να γίνεται βάσει κάποιου άλλου, ήδη βεβαιωμένου φόρου, και συγκεκριμένα: για μεν τα εργοστάσια, βάσει του Φόρου Κύκλου

Εργασιών για δε τις βιοτεχνίες, βάσει του φόρου επιτηδεύματος³⁸⁶. Όσο διεξάγονταν διαπραγματεύσεις στο Δήμο Θεσσαλονίκης, πραγματοποιήθηκε σύσκεψη για τον ίδιο λόγο στην Αθήνα, με πρωτοβουλία της Ένωσης Επιμελητηρίων, στην οποία εκφράστηκαν παράπονα για την πολύ υψηλή φορολογία που είχε επιβάλει και ο Δήμος Αθηναίων. Το αποτέλεσμα ήταν να συγκληθεί το Δεκέμβριο η αρμόδια επιτροπή του Υπουργείου Εσωτερικών, η οποία μείωσε το φόρο στο Δήμο Αθηναίων από 33% σε 20% και επιφυλάχθηκε για τους άλλους δήμους³⁸⁷.

Η νέα κοινοτική και δημοτική φορολογία συνάντησε αντίσταση κυρίως εκ μέρους του βιοτεχνικού κόσμου· το Επαγγελματικό και Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης ήταν εκείνο που τέθηκε επικεφαλής της κίνησης για την τροποποίηση του σχετικού νόμου σε ό,τι αφορούσε αφενός το ποσοστό της φορολογίας αφετέρου τον τρόπο βεβαίωσης και είσπραξης της³⁸⁸.

Ουσιαστική απαγόρευση ίδρυσης και επέκτασης βιομηχανιών

Η αντίληψη του «κορεσμού» της βιομηχανίας, ο φόβος της υπερπαραγωγής αλλά κυρίως η έλλειψη συναλλαγματος για την εισαγωγή μηχανημάτων και πρώτων υλών οδήγησαν στη θέσπιση του Αναγκαστικού Νόμου της 29.5.1935, περί ίδρυσεως και επεκτάσεως των βιομηχανιών, ο οποίος κρίθηκε από τον ΣΒΜ ως ιδιαίτερα προβληματικός.

Σύμφωνα με τον νόμο αυτόν, για να ιδρυθεί ή να επεκταθεί υφιστάμενη βιομηχανία έπρεπε προηγουμένως να εκδοθεί άδεια του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, με βάση γνωμοδότηση του Συμβουλίου Βιομηχανίας. Το Συμβούλιο θα έπρεπε να εξετάσει αν συνέφερε η ίδρυση ή επέκταση της βιομηχανίας από απόψεως εθνικής οικονομίας, λαμβάνοντας υπόψη τη σοβαρότητα της επιχείρησης, την προέλευση των πρώτων υλών, τον τόπο ίδρυσης, την επάρκεια ή μη των προϊόντων της υφιστάμενης ομοειδούς βιομηχανίας, τον αριθμό των εργατών κ.λπ. Η επιτροπή είχε, επίσης, δικαίωμα να καθορίζει όρους για την ίδρυση ή την επέκταση. Για όσους επιχειρούσαν να

ιδρύσουν ή να επεκτείνουν βιομηχανία χωρίς άδεια ή παραβίαζαν τους όρους της άδειας θεσπίστηκαν πολύ αυστηρές ποινές και κυρώσεις³⁸⁹.

Έκτακτη εισφορά των μελών

Τα συνεχή ταξίδια των βιομηχάνων για συμμετοχή σε επιτροπές και συσκέψεις στην Αθήνα αποδείχτηκαν εξαιρετικά δαπανηρά. Ο Σύνδεσμος αναγκάστηκε να επιβάλει έκτακτη εισφορά στα μέλη του, πολλά από τα οποία έδειξαν απροθυμία, διότι τα θέματα των συσκέψεων που γίνονταν στην Αθήνα δεν αφορούσαν όλους τους βιομήχανους. Έτσι, αποφασίστηκε από το συμβούλιο να επιβαρύνονται τα έξοδα των ταξιδιών μόνο οι εταιρείες που ωφελούνταν από αυτά και μάλιστα το μερίδιο κάθε μίας να προκαταβάλλεται. Είναι αμφίβολο όμως αν τηρήθηκε αυτή η απόφαση, η οποία δείχνει την στενότητα των οικονομικών του Συνδέσμου.

Ένα άλλο συμβάν χαρακτηριστικό της στενότητας είναι ότι, όταν πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη το δεύτερο συνέδριο της Ενώσεως Επιμελητηρίων (Οκτώβριος 1935), ο Σύνδεσμος δυσκολευόταν να παραθέσει δεξίωση, όπως όφειλε, προς τιμήν των συνέδρων. Παρακλήθηκε τότε ο Ιορδάνης Γεωργιάδης να αναλάβει τη δαπάνη της δεξίωσης. Πράγματι, τη δεξίωση ανέλαβε η εταιρεία Φιξ Α.Ε. και πραγματοποιήθηκε στο Ζυθοποιείο Όλυμπος³⁹⁰.

Παρόλα αυτά, ο Σύνδεσμος έδωσε δώρο ένα μισθό στον κλητήρα του, όταν παντρεύτηκε, και ενίσχυε κατά καιρούς την έκδοση βιβλίων οικονομικού περιεχομένου, μεταξύ των οποίων και το ανεπανάληπτο έργο του Γεωργίου Χριστοδούλου *Η Θεσσαλονίκη κατά την τελευταίαν εκατονταετίαν* (εκδόθηκε τελικώς στη Θεσσαλονίκη το 1936).

Εργατικά ατυχήματα

Αν και ο νόμος για τα εργατικά ατυχήματα (551/1915) είχε συμπληρώσει μία εικοσαετία εφαρμογής, στην περίοδο 1934 - 35 γνώρισε μεγάλες δόξες. Υποβλήθηκε τότε μεγάλος αριθμός μηνύσεων από πρόσωπα που εμφανίζονταν ως παθόντες, ίσως διότι τα δικαστήρια είχαν αρχίσει να προβαίνουν σε

ολοένα και πιο διασταλτική ερμηνεία του νόμου εις βάρος των βιομηχανιών. Έτσι, στην περίοδο αυτήν η Ηλεκτρική Εταιρεία είχε 40 μηνύσεις εις βάρος της, το Κεραμοποιείο Αλλατίνη 102, η Φιξ 20, ο Ελί Μοδιάνο 15 κ.ε. «Είναι ζήτημα αν το ήμισυ εκ της αποζημιώσεως περιέρχεται εις τους αμέσως ενδιαφερομένους, διότι τα περισσότερα λαμβάνουν οι ιατροί, οι δικηγόροι και οι μάρτυρες» είπε ο εισηγητής του θέματος - και κυρίως παθών - Γ. Λούλης, ο οποίος επισήμανε ότι στην Αθήνα το φαινόμενο δεν είχε λάβει αυτήν την έκταση. Τα συμβούλια του ΣΒΜ και του Βιομηχανικού Τμήματος του ΕΒΕΘ σε κοινή τους συνεδρίαση αποφάσισαν να πάρουν ριζικά μέτρα, μεταξύ των οποίων και το ενδεχόμενο λοκ - άουτ³⁹¹. Κυρίως ο νόμος έπασχε - και στο σημείο αυτό ζητήθηκε η τροποποίησή του - στη μακρά διάρκεια της παραγραφής για τις απαιτήσεις των παθόντων.

Τα μέλη του Συνδέσμου υπέγραψαν πρωτόκολλο με το οποίο οι εταιρείες εξουσιοδοτούσαν τον Σύνδεσμο να λάβει όλα τα «ενδεικνυόμενα μέτρα» και να «καθορίστας ενεργείας εις ασ δέον να προβώσιν αι επιχειρήσεις οιαδήποτε και αν είναι ταύτα», προκειμένου να πειστούν οι αρμόδιοι αφενός να εφαρμόζουν το νόμο με συνέπεια αφετέρου να προβούν σε τροποποίηση³⁹².

Εκλογή Λούλη

Στη γενική συνέλευση της 7ης Μαρτίου 1936 συμμετείχαν 42 από τις 95 ταμιακώς εν τάξει επιχειρήσεις - μέλη. Η συνέλευση εξέλεξε νέο διοικητικό συμβούλιο, πλην των εκπροσώπων της κλωστοϋφαντουργίας, που εξελέγησαν σε νέα συνέλευση, στις 28.3.1936. Το νέο συμβούλιο εξέλεξε ως πρόεδρο τον Γ. Λούλη, αν και υποψηφιότητα είχε εκθέσει και ο Δ. Χατζόπουλος, που τελικά εκλέχτηκε αντιπρόεδρος. Γενικός γραμματέας αναδείχθηκε ο Δ. Τσίτσος³⁹³.

Εσωτερικό της Υφανέτ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

πρώτη θητεία Γεώργιου Λούλη

(1936 - 1938)

Η έναρξη της θητείας του Γ. Λούλη συνέπεσε με τις μεγάλες εργατικές απεργίες του Μαΐου του 1936, και με γενικότερη όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων. Στα τέλη του μηνός ο υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας Γρηγόριος Κασιμάτης επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη και δήλωσε τα εξής:

«Είμαι υποχρεωμένος να είπω ότι ο ρυθμός της κοινωνικής ζωής εν Μακεδονία δεν είναι ομαλός και χρήζει ενδελεχούς παρακολουθήσεως και προνοίας. Η απότομος δημιουργία και ανάπτυξις βιομηχανικών κέντρων εδημιούργησε μίαν αρρυθμίαν, ήτις ενετάθη με την οικονομική κρίσιν και ήτις πρέπει να

Γεώργιος Λούλης, πρόεδρος του Συνδέσμου
την περίοδο 1936-1940.

τερματισθή. Κατέβαλα πάσαν προσπάθειαν προς την κατεύθυνσιν ταύτην. Εις μακράν σύσκεψιν με τους εκπροσώπους των βιομηχάνων ετόνισα τας υποχρεώσεις του κεφαλαίου, προς τας οποίας με χαράν διεπίστωσα ότι συνεφώνησαν ούτοι, εις τρόπον ώστε συντόμως να είναι δυνατόν να αναγγελθή η λήψις σοβαρών μέτρων διά την εξύψωσιν του βιοτικού επιπέδου των ασθενέστερων τάξεων³⁹⁴».

Κατώτερο ημερομίσθιο

Ποια ήταν αυτά τα μέτρα; Σύμφωνα με τον Γ. Λούλη, «η κατάσταση εις την οποίαν ευρίσκετο η εργασία παρηκολούθει τον νόμον της προσφοράς και της ζήτησεως εργατικών χειρών, όστις όμως πολλάκις εις τα αποτελέσματά του είναι αμείλικτος. Δεν ενομίσαμεν επιτετραμμένον να αφίσωμεν τον Έλληνα εργάτην εκτεθειμένον εις τας συνεπείας του νόμου τούτου και παρά την αντίδρασιν την οποίαν συνήντησαν, και εις τα μάλλον κοινωνικώς εξειλιγμένα κράτη, μέτρα κατατείνοντα εις την ρύθμισιν του εργατικού ημερομισθίου βάσει σταθεροτέρων όρων, ώστε να μην κατέρχεται τούτο υπό το επίπεδον της στοιχειώδους συντηρήσεως του εργάτου, παρά τας θεωρητικές αντιθέσεις εναντίον παρομοίων μέτρων, ενομίσαμεν ότι άπασαι αι αντιρρήσεις αύται έδει να υποχωρήσουν και εδώσαμεν πρωτεύουσαν θέσιν εις το ζήτημα της εξασφαλίσεως ανεκτής ζωής εις τον εργάτην. Έχοντες εκ της σκέψεώς μας ταύτης σύμφωνον μέγα μέρος της εργοδοτικής τάξεως, εχωρήσαμεν εις τον συμβατικόν καθορισμόν κατωτέρου ορίου ημερομισθίου, του οποίου εισηγήθημεν και επιτύχομεν την εφαρμογήν παρά του συνόλου σχεδόν της βιομηχανίας Βορείου Ελλάδος»³⁹⁵.

Ήταν η πρώτη φορά που εφαρμοζόταν στην Ελλάδα ελάχιστο όριο ημερομισθίου. Ακολούθησε τον Ιούλιο πρωτοβουλία της κυβέρνησης Ι. Μεταξά (πριν από την κήρυξη της δικτατορίας) να υπογραφεί εθνική συλλογική σύμβαση για ελάχιστο όριο ημερομισθίου προειδοποιώντας ότι, αν δεν συναινούσαν οι εργοδοτικές οργανώσεις, θα καθιέρωνε το μέτρο με αναγκαστικό νόμο. Αν και ο πρόεδρος του ΣΕΒΒ Α. Χατζηκυριάκος συμφώνησε -εκτιμώντας μαζί με τον Γ. Λούλη ότι δεν

έπρεπε η καθιέρωση να γίνει με νόμο- υπήρξαν πολλές αντιρρήσεις τόσο από αθηναϊκές εργοδοτικές οργανώσεις για την εφαρμογή του μέτρου καθαυτού, όσο και από Μακεδονικές, που επέμεναν ότι δεν έπρεπε να υπάρχει ενιαίο ελάχιστο όριο για ολόκληρη την Ελλάδα, διότι το κόστος ζωής ήταν ακριβότερο στην Αθήνα. Τελικώς, λίγες μέρες μετά την κήρυξη της δικτατορίας, οι εργοδοτικές οργανώσεις έμαθαν από τις εφημερίδες ότι είχαν «υπογράψει» πανελλαδική συμφωνία. Εκ μέρους των Θεσσαλονικέων εφέρετο να έχει υπογράψει ο Ζ. Βέρρος, ο οποίος όμως δεν είχε απομακρυνθεί από τη Θεσσαλονίκη. Επί της ουσίας, πάντως, ο βιομηχανικός κόσμος ήταν σύμφωνος με το μέτρο, διότι εξασφάλιζε εργασιακή ειρήνη³⁹⁶. Στη συνέχεια η συμφωνία επικυρώθηκε με αναγκαστικό νόμο. Σύμφωνα με τον Γ. Λούλη, η καθιέρωση κατώτερου ημερομισθίου είχε βαθιά θετική επίδραση στις σχέσεις εργοδοτών και εργατών, οι οποίοι «εις τα γραφεία του Συνδέσμου ημών ήρχισαν αναζητούντες τον συμπαραστάτην του εργάτου εις τας δικαίας αυτών επιδιώξεις,

αι οποίαι πάντοτε έτυχον της αμερίστου ημών προσοχής και συμπαθείας και κατά το δυνατόν ικανοποιήσεως». Αποκαταστάθηκαν έτσι σχέσεις ηρεμίας και εμπιστοσύνης σε μία πραγματικότητα που είχε ως τότε να επιδείξει σωρεία εργατικών προβλημάτων³⁹⁷. Επίσης, ο ΣΒΜ συνέβαλε στην ίδρυση και ταχεία λειτουργία του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το οποίο ενδιέφερε τη βιομηχανία τόσο από την άποψη της κατοχύρωσης του βιοτικού επιπέδου των εργατών όσο και από την άποψη των αποζημιώσεων των ατυχημάτων κατά την εργασία.

Βιομηχανικά προβλήματα

Η βαρύτερη τοπική φορολογία και οι δυσμενέστερες συγκοινωνιακές συνθήκες συντέλεσαν ώστε να σημειωθεί τάση μετεγκατάστασης εργοστασίων από τη Μακεδονία προς την Αττική. Ειδικά στον κλάδο της νηματουργίας, υπήρξαν και διοικητικά εμπόδια στην εξαγωγή νημάτων στις βαλκανικές χώρες, οπότε η αγορά της Αθήνας ήταν η μόνη που έμενε.

Εσωτερικό εριουργίας. Οι εργάτριες ανταγωνίζονται σε φωτογένεια τις μηχανές.

Στο ζήτημα της κατανομής των πρώτων υλών, στην περίοδο 1936 - 37 σημειώθηκε κάποια σταθεροποίηση. Από κρατικής πλευράς δόθηκε έμφαση στην παραγωγή τοπικών πρώτων υλών, όπως το βαμβάκι, στο οποίο παρασχέθηκαν όροι δασμολογικής προστασίας. Με τη συμμετοχή τους στους κρατικούς οργανισμούς η βιομηχανία προσπάθησε να συμβάλει στη μείωση του κόστους παραγωγής που ήταν υψηλότερο κατά 20 - 60% των διεθνών τιμών, έτσι ώστε η διαφορά αυτή να αντισταλά όσο το δυνατόν λιγότερο στην τελική τιμή των ελληνικών βιομηχανικών προϊόντων³⁹⁸.

Πρώτη φάση της θητείας

Η πρώτη θητεία Λούλη μπορεί να χωριστεί σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση Υπουργός Εθνικής Οικονομίας ήταν ο Α. Χατζηκυριακού (31 Αυγούστου 1936 - 24 Ιουλίου 1937), ηγετική μορφή της ελληνικής βιομηχανίας. Στη φάση αυτή διαμορφώθηκε «ομαλός τρόπος ζωής» και ο ΣΒΜ διατύπωσε και προώθησε σειρά θεσμικών αιτημάτων, όπως η ίδρυση Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Βιομηχανίας στη Θεσσαλονίκη³⁹⁹. Όμως τη δραστηριότητα του Λούλη ανέκοψε η καταστροφή από πυρκαγιά του κεραμοποιείου Αλλατίνη⁴⁰⁰,

με αποτέλεσμα να αναλάβει προσωρινά την προεδρία του Συνδέσμου ο Δ. Χατζόπουλος, μέχρι τα τέλη Μαρτίου 1937⁴⁰¹. Μέσα στο πολιτικό πλαίσιο της εποχής, τα περιθώρια κινήσεων του πρώην γερουσιαστή των Φιλελευθέρων ήταν περιορισμένα.

Ο δημοτικός φόρος και συγκεκριμένα ο ποσοτικός καθορισμός του σε λογικά επίπεδα και ο ποιοτικός καθορισμός ως ποσοστό του Φόρου Κύκλου Εργασιών, απορρόφησε τη δραστηριότητα του Συνδέσμου. Το συμβιβασμό δυσχέραινε η ποικιλία των επιβαρύνσεων κατά κλάδο. Ενώ, δηλαδή, διαφαινόταν ότι μπορούσε να επιτευχθεί συμφωνία να διαμορφωθεί ο δημοτικός φόρος στο επίπεδο του 33% του Φόρου Κύκλου Εργασιών, διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν εργοστάσια που κατέβαλαν δημοτικούς φόρους οι οποίοι αντιστοιχούσαν σε ποσοστό μικρότερο του 33%⁴⁰² και έτσι το θέμα παρέμεινε εκκρεμές.

Στην ίδια περίοδο -και αφού ο Γ. Λούλης είχε επανέλθει στα καθήκοντά του ως προέδρου- τέθηκε και πάλι το ζήτημα της ανανέωσης της σύμβασης της Εταιρείας Τροχιοδρόμων και Ηλεκτρισμού, γεγονός που κινητοποίησε τον ΣΒΜ και υπέβαλε αναλυτικό υπόμνημα για τη χρήση των υδατοπτώσεων, ώστε να αποκτήσει φτηνό και επαρκές ηλεκτρικό ρεύμα⁴⁰³.

Το παλαιότερο εργοστάσιο καταστράφηκε το 1949, στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου. Στη φωτογραφία το νεότερο εργοστάσιο.

Η δεύτερη φάση

Η δεύτερη φάση στην πρώτη θητεία του Γ. Λούλη οριοθετείται από την παραίτηση του Χατζηκυριακού και την αντικατάστασή του από τον τμηματάρχη της Εθνικής Τραπέζης Ιωάννη Αρβανίτη (24.7.1937), ο οποίος έδωσε άμεση προτεραιότητα στο ζήτημα των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Λίγες μέρες μετά από την ανάληψη των καθηκόντων του έπαυσε η χορήγηση συναλλάγματος για την εισαγωγή βαμβακιού, η οποία καλυπτόταν με ισόποση εξαγωγή νημάτων που περιείχαν ως πρώτη ύλη το εισαγόμενο βαμβάκι. Η υποχρέωση των νηματουργών να χρησιμοποιούν ελληνικό βαμβάκι καθιστούσε τις εξαγωγές αδύνατες, διότι οι ανταγωνιστές του εξωτερικού χρησιμοποιούσαν ινδικό βαμβάκι, που ήταν πολύ φτηνότερο από το ελληνικό. Έτσι οι νηματουργίες αναγκάστηκαν να μειώσουν τις ημέρες λειτουργίας, δεδομένου ότι η εσωτερική αγορά δεν ήταν σε θέση να απορροφήσει την παραγωγή τους⁴⁰⁴.

Άλλο δυσάρεστο μέτρο αφορούσε την υποχρέωση των βιομηχανιών να υποβάλουν στις δημόσιες υπηρεσίες αναλυτικά κοστολόγια για κάθε προϊόν τους. Τόσο ο ΣΒΜ όσο και το ΕΒΕΘ εξέφρασαν την «κατάπληξή» τους και χαρακτήρισαν τη διαταγή αυτή ως «ανεφάρμοστη». Την ίδια στάση τήρησε και η Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδας. Ζητήθηκαν γνωματεύσεις από πανεπιστημιακούς και έμπειρους λογιστές, οι οποίες συνέκλιναν στο συμπέρασμα ότι το μέτρο δεν ήταν εφαρμόσιμο⁴⁰⁵. Με βάση τις γνωματεύσεις αυτές έγινε προσπάθεια να υπερκεραστεί η έλλειψη γνώσης εκ μέρους των αρμοδίων υπηρεσιών σχετικά με τις πραγματικές συνθήκες της βιομηχανίας.

Η πρόσληψη του Γεωργίου Χριστοδούλου

Όταν την άνοιξη του 1937 κενώθηκε η θέση του γραμματέα του Συνδέσμου, το Διοικητικό Συμβούλιο αποφάσισε την πλήρωσή της με διαγωνισμό, τα θέματα του οποίου ετοίμασε ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Δημοσθένης Στεφανίδης, ενώ τα γραπτά των διαγωνιζομένων έκριναν τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου⁴⁰⁶. Μέσα από τη διαδικασία αυτή πρώτευσε και προσλήφθηκε με μηνιαίο μισθό 4.000

Ζήσης Βέρος, πρόεδρος του ΕΒΕΘ.

δραχμών⁴⁰⁷ ο Γεώργιος Χριστοδούλου, ο οποίος είχε ήδη συγγράψει την πολύ γνωστή μελέτη οικονομικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης «Η Θεσσαλονίκη κατά την τελευταία εκατονταετία»⁴⁰⁸.

Η μετονομασία

Το Φεβρουάριο του 1937 διατυπώθηκε η πρόταση να μετονομαστεί ο Σύνδεσμος σε Σύνδεσμο Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος, ώστε να περιλαμβάνει τη Θεσσαλία και τη Θράκη⁴⁰⁹. Τελικά, στη γενική συνέλευση της 6.4.1938 επήλθε τροποποίηση του τίτλου ως «Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας και Θράκης». Επίσης, αυξήθηκε ο αριθμός των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου σε 25 και καθιερώθηκε η λειτουργία διοικητικής επιτροπής. Η γενική συνέλευση της 6ης Απριλίου 1938 ήταν η μαζικότερη που επρόκειτο να γίνει μέχρι το 1966, αφού συμμετείχαν 65 εταιρείες επί 98 ταμιακώς εν τάξει⁴¹⁰. Αναλογικώς, μάλιστα, με κριτήριο το ποσοστό των παρισταμένων επί των εγγεγραμμένων, υπήρξε η μαζικότερη συνέλευση στην ιστορία του ΣΒΜ.

Η φυσιογνωμία του Συνδέσμου το 1938

Οι 98 αυτές εταιρείες κατατάσσονταν σε 14 κλάδους. Κάθε κλάδος εξέλεγε 1-3 μέλη. Στην εκλογή του Διοικητικού Συμβουλίου οι εταιρείες ψήφισαν με άριστο αριθμό ψήφων, ανάλογα με το κεφάλαιό τους και την εισφορά που κατέβαλαν. Συνολικά, οι 14 κλάδοι εξέλεξαν 22 μέλη. Επίσης, τρία μέλη εκλέγονταν από το σύνολο των εταιρειών, σε ενιαία ψηφοφορία, στην οποία κάθε εταιρεία είχε μία ψήφο. Έτσι, ο εκπρόσωπος κάθε εταιρείας ψήφισε δύο φορές. Την πρώτη για να επιλέξει εκπρόσωπο του κλάδου και τη δεύτερη πρόσωπα με κύρος πέραν του κλάδου τους.

Η κατάταξη σε 14 κλάδους αποτυπώνει την κατάσταση της τοπικής βιομηχανίας, όπως είχε διαμορφωθεί στις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι ισχυροί κλάδοι ήταν η παραγωγή νημάτων και υφασμάτων (βαμβακουργία, εριουργία, «κλωστοϋφαντουργία», κανναβουργία, καλτσοπλεκτική) που εξέλεξαν 9 από τους 22 συμβούλους (41%), ενώ οι βιομηχανίες τροφίμων και ποτών εξέλεξαν 6 συμβούλους (27%).

Κλάδοι κατάταξης των εταιρειών - μελών του ΣΒΜΘ

1. Σιδηροβιομηχανία	2 μέλη
2. Οικοδομικές	1 μέλος
3. Βαμβακουργία	3 μέλη
4. Εριουργία	2 μέλη
5. Κλωστοϋφαντουργία	1 μέλος
6. Κανναβουργία	1 μέλος
7. Καλτσοπλεκτική	2 μέλη
8. Τροφίμων	3 μέλη
9. Σοκολάτας και ζαχαρωδών	1 μέλος
10. Δέρματος	1 μέλος
11. Ποτών και Ψύχους	2 μέλη
12. Σαπωνοβιομηχανία	1 μέλος
13. Χημική Βιομηχανία	1 μέλος
14. Διάφοροι	1 μέλος

Επανεκλογή Γ. Λούλη

Στην πρώτη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου που εκλέχθηκε στη Γενική Συνέλευση της 6.4.1938, ο Γ. Λούλης επανεκλέχθηκε Πρόεδρος, ο Δ. Χατζόπουλος Α΄ Αντιπρόεδρος, ο Κ. Σαράτσος Β΄ Αντιπρόεδρος, ο Δημήτριος Τσίτσος Γενικός Γραμματέας, ο Κ. Κωνσταντινίδης Ταμίας και ο Γ. Γιάκος Έφορος. Αυτοί αποτελούσαν και τη Διοικητική Επιτροπή του Συνδέσμου, σύμφωνα με το νέο καταστατικό⁴¹¹

*Ο πρωθυπουργός Ι. Μεταξάς προσέρχεται στη ΔΕΘ, μερικές εβδομάδες μετά από την κήρυξη της δικτατορίας (1936).
Αρχείο Ρούπα και Χεκίμογλου*

Το παλαιότερο εργοστάσιο Μπίλη Τσίτση. Η απαρχή της επιχείρησης ανάγεται στη δεκαετία του 1880. Υπήρξε μία από τις παλαιότερες στη Μακεδονία. Περνώντας από διάφορες φάσεις ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς, ανασυστάθηκε το 1926 ως ανώνυμη εταιρεία. Από το 1930 διευθύνων σύμβουλος της ήταν ο Βασίλειος Δ. Μπίλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

δεύτερη θητεία Γεώργιου Λούλη

(1938 - 1940)

Η δεύτερη θητεία του Γεωργίου Λούλη συνέπεσε με τους τελευταίους προπολεμικούς μήνες. Βέβαια, η Ελλάδα είχε αρχίσει να προετοιμάζεται για τον πόλεμο και σταδιακά είχαν επικρατήσει στοιχεία πολεμικής οικονομίας που κάθε άλλο παρά βοηθούσαν στην επίλυση των προβλημάτων της βιομηχανίας.

Ο Γ. Λούλης άσκησε τα καθήκοντά του μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου 1939, οπότε και παραιτήθηκε διότι επρόκειτο «συντόμως να αναχωρήσει εις το εξωτερικόν» για να «επιδοθή εις ευρυτέρας σπουδάς». Οι συνάδελφοί του τον τίμησαν ποικιλοτρόπως και αναγνώρισαν την προσφορά του στον Σύνδεσμο⁴¹².

Μέχρι τη διενέργεια εκλογών, το Μάρτιο του 1940, δεν εκλέχθηκε νέος πρόεδρος· προήδρευε ο αντιπρόεδρος Δ. Χατζόπουλος.

Στις 31.12.1939 αποχώρησε από τη θέση του διευθυντή ο Κ. Ποιμενίδης, μετά από υπηρεσία 21 ετών, διότι το ΕΒΕΘ (του οποίου ήταν ταυτοχρόνως τμηματάρχης) απαίτησε πλήρη απασχόληση⁴¹³. Επί ένα εξάμηνο, ο Ποιμενίδης παρέμεινε στο Σύνδεσμο ως σύμβουλος αλλά στη συνέχεια η σχέση του έληξε. Αντικαταστάθηκε στη θέση του διευθυντή από τον Γ. Χριστοδούλου.

Έλεγχος εξαγωγών

Τα μείζονα προβλήματα της μακεδονικής βιομηχανίας προέρχονταν από τη συνεχιζόμενη συναλλαγματική στενότητα. Ήταν καταρχάς η εξασφάλιση των πρώτων υλών (με συμμετοχή του Συνδέσμου στις επιτροπές κατανομών πρώτων υλών βιομηχανίας που έδρευαν στην Αθήνα και στην τοπική επιτροπή εκδόσεως αδειών καθ' υπέρβαση)· επίσης, η έκδοση αδειών για την επέκταση βιομηχανιών (από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας) και ταυτοχρόνως η προστασία της «υφισταμένης και καλώς λειτουργούσης βιομηχανίας κατά του πληθωρισμού», δηλαδή του κορεσμού. Όμως η παρεμβατική δυνατότητα του Συνδέσμου ήταν περιορισμένη, αφού τα ζητήματα αυτά ελέγχονταν

Ο Λεών Άντζελ του Ισαάκ ίδρυσε το 1928 εργοστάσιο μαχαιροποιίας στην οδό Ηφαίστου 3 και αργότερα στην Νεάπολη. Επιδίωξε του ολοκαυτώματος, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη και άνοιξε πάλι το εργοστάσιό του.

πλήρως από τις υπηρεσίες του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και ειδικά από το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας. «Σχετικώς δε επειδή παρατηρήθη ότι η μη εκπροσώπησις της μακεδονικής βιομηχανίας παρά τω Γνωμοδοτικώ Συμβουλίω της Βιομηχανίας σοβαρώς παρακωλύει την ακριβή εκτίμησιν των εκ Μακεδονίας αιτήσεων και ζητημάτων τα οποία αφορώσιν ιδιαιτέρως την βιομηχανίαν της, απεφασίσθη να επιδιωχθή ο διορισμός αντιπροσώπου μας παρά τω συμβουλίω τούτω, παρά των οποίων είχομεν αντιπρόσωπον κατά τα πρώτα έτη της λειτουργίας του»⁴¹⁴. Αλλά ο στόχος αυτός, παρά τις συνεχείς υποσχέσεις, δεν επιτεύχθηκε.

Με την έκρηξη του πολέμου (1.9.1939) το σύστημα ελέγχου των εισαγωγών με το σύστημα των βιβλίων καταργήθηκε και οι εισαγωγές περιορίστηκαν σημαντικά. Έτσι, πολλές βιομηχανίες στερήθηκαν τις απαιτούμενες πρώτες ύλες, ιδίως το τελευταίο τετράμηνο του έτους εκείνου. Υπό την πίεση των πραγμάτων, το Υπουργείο Εθνικής Βιομηχανίας ανέθεσε στον ΣΕΒΒ και τον ΣΒΜΘ να συγκεντρώσουν όλα τα δικαιολογητικά εισαγωγών πρώτων υλών των βιομηχανιών κατά τα έτη 1937 και 1938, ώστε με βάση αυτά να γίνει νέα κατανομή των περιορισμένων εισαγωγών.

Ο έλεγχος όλου αυτού του υλικού (προκαταρκτικός στη Θεσσαλονίκη και τελικός στην Αθήνα) διάρκεσε επί μήνες. Τα ποσά που εγκρίθηκαν σε κάθε βιομηχανία επαρκούσαν μόνο για 2 - 3 μήνες. Στη συνέχεια, επειδή η όλη διαδικασία επέφερε ανακατανομή των εισαγομένων ποσοτήτων και αυτή με τη σειρά της δημιούργησε παράπονα, ξεκίνησε νέα διαδικασία ανακατανομής, με βάση τα δεδομένα του 1938 και 1939, μέσω των Επιμελητηρίων⁴¹⁵.

Στάσιμο παρέμεινε και το ζήτημα των εξαγωγών νημάτων προς τη Σερβία, που εμποδιζόταν από διοικητικά μέτρα, παρά το γεγονός ότι η ζήτηση του είδους είχε διατηρηθεί στη χώρα αυτή. Ο Σύνδεσμος επιχειρήσεων να βρει τρόπο παράκαμψης των διοικητικών εμποδίων για υποκατάσταση των σερβικών αγορών με τις αγορές της Βουλγαρίας και της Τουρκίας - μέλη του μάλιστα επισκέφτηκαν την Κωνσταντινούπολη - αλλά προσέκρουσε στα σκληρά δασμολογικά μέτρα που είχαν λάβει όλες οι χώρες εν όψει του επερχόμενου πολέμου⁴¹⁶. Πάντως, το Μάιο του 1939 διεξάγονταν ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις για την υπογραφή σύμβασης, η οποία θα επέτρεπε τις εξαγωγές νημάτων στην Τουρκία.

Το εργοστάσιο της Ηλεκτρικής Εταιρείας, στην οδό Αγίου Δημητρίου.

Δημοτικοί φόροι

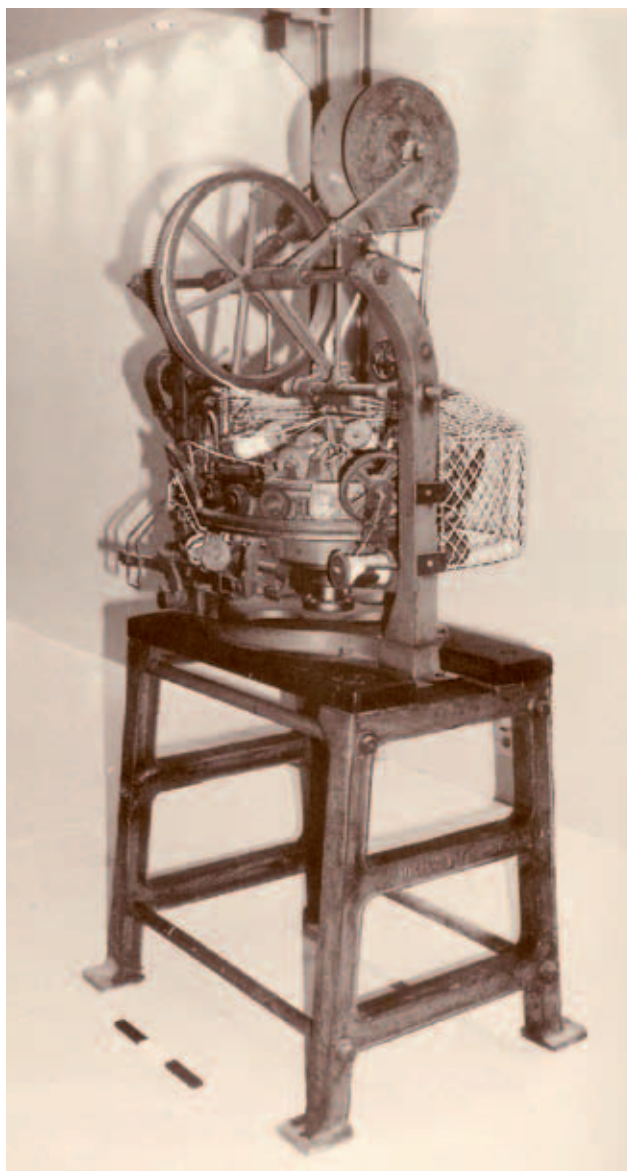
Εξελίξεις υπήρξαν στο ζήτημα της δημοτικής φορολογίας. Μέχρι τότε η βιοτεχνία εξαιρείτο από τη δημοτική φορολογία, η οποία επιβάρυνε μόνο τα εργοστάσια. Καθώς αρκετά από αυτά είχαν μειώσει την παραγωγή τους, διαμορφώθηκε ένα κλίμα αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ βιομηχανίας και βιοτεχνίας, το οποίο διαλύθηκε όταν καταργήθηκε ο εν λόγω διαχωρισμός και εφαρμόστηκε γενικώς η δημοτική φορολογία.

Μία άλλη πτυχή της δημοτικής φορολογίας, τα διπύλια τέλη (δηλαδή η φορολόγηση των εμπορευμάτων κατά τη μεταφορά τους από δήμο σε δήμο) διατηρήθηκε παρά τις συνεχείς προσπάθειες του Συνδέσμου, με παραστάσεις και υπομνήματα. Διατηρήθηκε επίσης ένας άλλος φόρος που επιβάρυνε τη μεταφορά των αγαθών, ο φόρος οδοποιίας, του οποίου απλώς τροποποιήθηκε ο επαχθής τρόπος βεβαίωσης.

Έρανοι επί εράνων

Μία επιβάρυνση του Συνδέσμου, που με τα σημερινά μέτρα φαίνεται ανώδυνη αλλά ήταν επίπονη, αφορούσε τους εράνους. Στη διετία 1938-39 πραγματοποιήθηκαν μερικοί μεγάλοι έρανοι που έλαβαν υποχρεωτικό χαρακτήρα. Οι επαγγελματικές οργανώσεις υποχρεώνονταν με προσκλήσεις στη Γενική Διοίκηση και με εξαιρετικά οργανωμένο πειθαναγκασμό να καταθέτουν ονομαστικούς καταλόγους των μελών τους με δήθεν προαιρετικές εισφορές. Στη συνέχεια έπρεπε να συλλέξουν τις εισφορές από τα συνήθως απρόθυμα μέλη, τα οποία αντιμετώπιζαν έντονα προβλήματα και πολλές φορές λειτουργούσαν τα εργοστάσιά τους μόνο μερικές μέρες την εβδομάδα. Τέτοιοι έρανοι στην υπό εξέταση περίοδο ήταν της Αεροπορίας, της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας, του εορτασμού της 4ης Αυγούστου και της κοινωνικής πρόνοιας που αφορούσε την οργάνωση των συσσιτίων. Ειδικώς ο έρανος της αεροπορίας απασχόλησε το Σύνδεσμο επί μία πλήρη διετία και χρειάστηκαν πολλές επαφές των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου με τους συναδέλφους τους για να συγκεντρωθεί το ποσό⁴¹⁷. Συνολικά, η εισφορά για τα συσσίτια των απόρων στη διετία 1938 - 39 ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο δραχμές⁴¹⁸.

Αλλά απαιτήθηκε πολύ μεγαλύτερο ποσό μετά την κήρυξη του πολέμου. Το Φεβρουάριο του 1940 σχηματίστηκε 14μελής επιτροπή εκπροσώπων σωματείων. Κάθε οργάνωση υποχρεώθηκε να καταθέσει ονομαστικό πίνακα εισφορών. Όμως ο Γενικός Διοικητής Γ. Κυρίμης θεώρησε τα ποσά ανεπαρκή και ζήτησε από μια άλλη επιτροπή, αποτελούμενη από διευθυντές τραπεζών και εκπροσώπους του ΕΒΕΘ, να αναπροσαρμόσουν τον πίνακα⁴¹⁹. Στη βιομηχανία χρεώθηκε ποσό 1,5 εκατομμυρίου δραχμών ετησίως, το οποίο ήταν τριπλάσιο από το αντίστοιχο ποσό των τελευταίων ετών⁴²⁰.

Καλτσομηχανή της μεσοπολεμικής περιόδου.
Δημοσιεύτηκε από την Ευαγγελία Βαρέλλα

Φορολογικά τεκμήρια

Το 1937 θεσπίστηκε ο Αναγκαστικός Νόμος 857⁴²¹, ο οποίος εισήγαγε σειρά τεκμηρίων για τον προσδιορισμό του φορολογητέου εισοδήματος (κατοικία, αυτοκίνητο κ.λπ.). Στη Θεσσαλονίκη ο νόμος εφαρμόστηκε με διαφορετικό πνεύμα από την Αθήνα, με αποτέλεσμα να προκύπτουν υπερβολικά ποσά φορολογίας. Ο Σύνδεσμος κατέφυγε σε ειδικούς δικηγόρους, όπως ο Πέτρος Λεβής, οι οποίοι όμως μπορούσαν να ενεργήσουν μόνο κατά περίπτωση⁴²². Στη συνέχεια εκπρόσωποι των τριών εργοδοτικών οργανώσεων (ΕΒΕΘ, ΣΒΜΘ και Εμπορικός Σύλλογος) επισκέφθηκαν το Γενικό Διοικητή Γ. Κυρίμη, ο οποίος τους συνέστησε να ζητήσουν με κοινό υπόμνημά τους από το Υπουργείο Οικονομικών να στείλει επιθεωρητή στη Θεσσαλονίκη για να καθοδηγήσει τον δραστήριο έφορο⁴²³.

Κρατικές παρεμβάσεις σε θέματα εργασίας

Το Υπουργείο Εργασίας πίεζε μέσω του Συνδέσμου τις βιομηχανίες για τις προσλήψεις ειδικών κατηγοριών προσωπικού, όπως λ.χ. ομογενείς από τη Ρωσία, ή τις υποχρέωνε να εργάζονται μερικές Κυριακές, ώστε με τμήμα του ημερομισθίου οι εργάτες να εξοφλούν τα χρέη τους προς τις συνδικαλιστικές οργανώσεις (που ελέγχονταν βέβαια από το κράτος). Ο Σύνδεσμος ενημέρωνε τις αρχές ότι «πολλών εργοστασίων οι εργασίες περιορίζονται και μερικά εργοστάσια απολύουν αρκετούς εργάτες των»⁴²⁴. Σε νέες πιέσεις του Υπουργείου για προσλήψεις ομογενών, ο Σύνδεσμος απάντησε ότι ίσως μερικές γυναίκες και κοπέλες θα ήταν δυνατό να απασχοληθούν στη Βέροια και Νάουσα αλλά γενικώς η μακεδονική βιομηχανία βίωνε «αισθητήν ύφεσιν συνεπεία της μειώσεως των εξαγωγών, κυρίως στα βαμβακερά νήματα»⁴²⁵. Κατά την επίσκεψη του υφυπουργού Εργασίας Αρ. Δημητράτου (1902 - 1986)⁴²⁶, το Μάιο του 1939, η ηγεσία του Συνδέσμου ζήτησε τη βοήθειά του για να ξαναρχίσουν εξαγωγές νημάτων στη Σερβία, να προτιμώνται ελληνικά προϊόντα στις προμήθειες του Δημοσίου κ.λπ., προκειμένου να αυξηθεί η απασχόληση⁴²⁷.

Άλλες κρατικές παρεμβάσεις

Δυο «αγκάθια» για τη βιομηχανία, με τα οποία ασχολήθηκε ο ΣΒΜΘ, ήταν αφενός η απαίτηση της Υπηρεσίας Αγορανομίας να αποστέλλονται τα βιβλία τιμών των βιομηχανικών προϊόντων σε κάθε τροποποίηση τιμής, προκειμένου να ελέγχονται⁴²⁸ αφετέρου οι υποχρεώσεις, με τις οποίες επιφόρτισε τα εργοστάσια η Υπηρεσία Παθητικής Αεράμυνας, δηλαδή να κατασκευάσουν καταφύγια, να προμηθευτούν αντιασφυξιογόνες μάσκες κ.λπ. εν όψει του επερχόμενου πολέμου⁴²⁹. Επί παραδείγματι, η εταιρεία ΑΒΕΖ υποχρεώθηκε να δαπανήσει 180.000 δραχμές χωρίς και πάλι να ολοκληρώσει τον κατάλογο αυτών των υποχρεώσεων.

Σχετική καθυστέρηση

Συνολικά, τα προβλήματα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της αναλογίας της μακεδονικής βιομηχανικής παραγωγής στο σύνολο της ελληνικής βιομηχανικής παραγωγής. Η επιδείνωση σημειώνεται στην περίοδο 1935 - 1939 και ήταν κατά κλάδους η εξής⁴³⁰:

Πίνακας 2: Μείωση της συμμετοχής της μακεδονικής βιομηχανίας στο σύνολο της ελληνικής βιομηχανικής παραγωγής.

ΚΛΑΔΟΣ	1935	1939
Μεταλλουργικές	63,0	44,0
Κλωστοϋφαντουργία	31,6	14,9
Ιματισμού	29,6	38,5
Διατροφή	22,7	18,5
Μηχανολογικές	21,0	17,0
Ηλεκτρισμός	15,9	12,0
Δέρματος	9,4	7,7
Καπνού	8,7	4,5
Οικοδομικές	7,9	7,7
Χάρτου και εκτυπώσεων	5,7	5,5
Χημικές	2,6	2,4

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 2, μόνο ο κλάδος του ιματισμού βελτίωσε τη σχετική θέση του. Αντίθετα, οι δύο κλάδοι στους οποίους η μακεδονική

βιομηχανία είχε μία σχετική ένταση, οι μεταλλουργικές βιομηχανίες και η κλωστοϋφαντουργία εμφανίζουν μεγάλη υποχώρηση του προϊόντος τους μέσα στην εν λόγω τετραετία.

Τα σπουδαιότερα αίτια της σχετικής καθυστέρησης ήταν ο περιορισμός των πρώτων υλών, ο οποίος γινόταν σε βάρος της μακεδονικής βιομηχανίας, οι προαναφερθέντες δημοτικοί φόροι, τα μεταφορικά και άλλα κόστη, τα οποία έθεσαν τη βιομηχανία της Αττικής σε πλεονεκτική θέση. Έτσι, άλλες μακεδονικές βιομηχανίες μεταφέρθηκαν στην Αθήνα και άλλες, αντί να επεκταθούν στη Μακεδονία, δημιούργησαν εργοστάσια στην Αττική⁴³¹.

Η ηλεκτροδότηση

Ο Σύνδεσμος ασχολήθηκε συστηματικά με το μέλλον της ηλεκτροδότησης της Θεσσαλονίκης, δεδομένου ότι η σύμβαση με τη βελγική εταιρεία επρόκειτο να λήξει στα τέλη του 1939. Ήδη από το φθινόπωρο του 1937 το Διοικητικό Συμβούλιο συνέστησε ομάδες αποτελούμενες από τα μέλη του για τη μελέτη του θέματος, προκειμένου να είναι έτοιμο για την υποβολή ώριμων εισηγήσεων· η γενική κατεύθυνση του Συνδέσμου ήταν ότι η ηλεκτρική εταιρεία θα έπρεπε να περιοριστεί στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος ανάλογα με τις δυνάμεις της και να αφήσει χώρο και σε άλλες εταιρείες να εισέλθουν στην αγορά, με προοπτική να χρησιμοποιηθούν οι υδατοπτώσεις του

Ο Γενικός Διοικητής Γ. Κυρίμης, που άσκησε μεγάλη πίεση στους βιομήχανους για τη συγκέντρωση «εισφορών», αποχωρεί από τελετή στην Αγία Σοφία. Αρχείο Ρούπα και Χεκίμογλου

Βλαδόβου κ.λπ.⁴³² Το Νοέμβριο του 1938 το ΕΒΕΘ πήρε την πρωτοβουλία να συσταθεί μια ευρύτερη επιτροπή με στόχο να μιν ανανεωθεί η σύμβαση με τη βελγική εταιρεία, διότι η κατάσταση της ηλεκτροδότησης ήταν «οικτρά». Η επιτροπή πρότεινε να κλείνουν καταστήματα, γραφεία και εργοστάσια στις 5 μ.μ. για να «προκληθεί το ενδιαφέρον» της κυβέρνησης, δηλαδή να ασκηθεί πίεση⁴³³. Ο ΣΒΜΘ αρνήθηκε το κλείσιμο στις 5 μ.μ., διότι η επιτροπή συζητούσε με «πνεύμα αγώνος» και όχι με πρακτική διάθεση. Ο εκπρόσωπός της αποχώρησε από την επιτροπή και ειδοποιήθηκε το ΕΒΕΘ ότι το ζήτημα θα πρέπει να συζητηθεί ξεχωριστά από τις εργοδοτικές οργανώσεις⁴³⁴. Τελικώς, στις 27 Σεπτεμβρίου 1940 υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της βελγικής εταιρείας ηλεκτροφωτισμού και τροchioδρόμων, με την οποία εξαγοράστηκαν και καταργήθηκαν τα προνόμια της τελευταίας και η εταιρεία κρατικοποιήθηκε. Η σύμβαση κυρώθηκε με τον Αναγκαστικό Νόμο 2576/1940, που δημοσιεύτηκε στις 5 Οκτωβρίου⁴³⁵.

Η δύναμη του Συνδέσμου

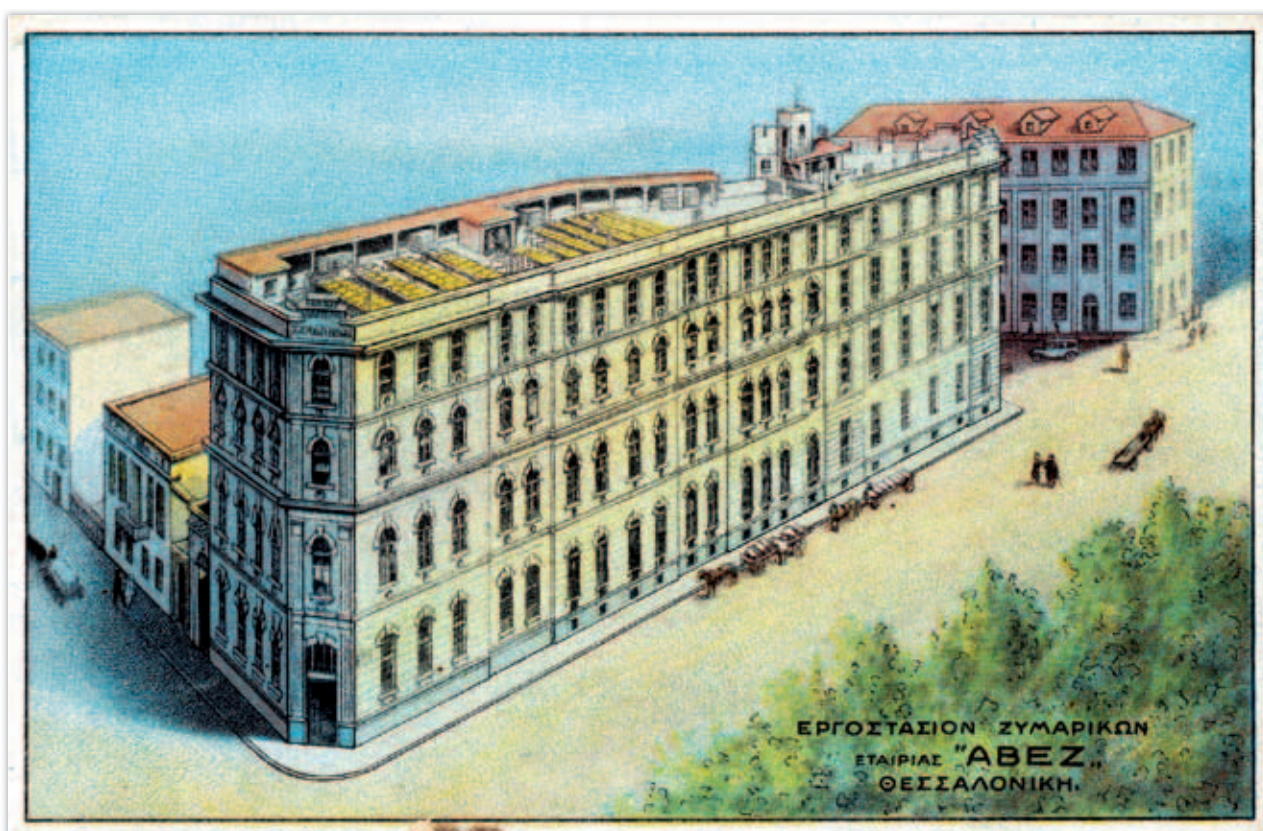
Το 1940 στο Σύνδεσμο ήταν πλέον εγγεγραμμένες 130 επιχειρήσεις, έναντι 250 βιομηχανικών επιχειρήσεων που ήταν εγγεγραμμένες στο Βιομηχανικό Τμήμα του ΕΒΕΘ, δηλαδή αριθμητικώς ο ΣΒΜΘ περιλάμβανε περίπου 50% των επιχειρήσεων. Ωστόσο, οι εταιρείες - μέλη του Συνδέσμου κάλυπταν το 90% της δυναμικότητας της τοπικής βιομηχανίας. Οι υπόλοιπες ήταν μικρότερες επιχειρήσεις, βιοτεχνικού χαρακτήρα⁴³⁶.

Στο 50μελές συμβούλιο του ΕΒΕΘ, εκτός από τους 12 αιρετούς, συμμετείχαν και 6 αριστίνδων βιομήχανοι· έτσι, υπήρχαν πλέον 18 βιομηχανικά μέλη στο συμβούλιο⁴³⁷.

Στη γενική συνέλευση της 5.3.1940 συμμετείχαν 47 εταιρείες. Το νέο Διοικητικό Συμβούλιο εξέλεξε ως πρόεδρο τον Δ. Χατζόπουλο, ως Α΄ αντιπρόεδρο τον Κ. Σαράτση, ως Β΄ αντιπρόεδρο τον Χρ. Οικονόμου, ως γενικό γραμματέα τον Δ. Τσίτση, ως ταμία τον Κ. Κωνσταντινίδη και ως έφορο τον Ν. Νίκογλου⁴³⁸.

Διατεταγμένη παρέλαση του προσωπικού του υφαντουργείου «Μέλισσα» επί καθεστώτος 4ης Αυγούστου.

Ζωγραφική απόδοση του εργοστασίου της ΑΒΕΖ.

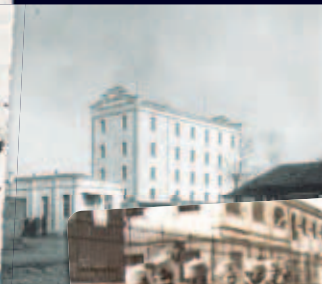

Παναγιώτης Αγαπίου
Κατασκευαστής κ. Λεωφόρου Κων.
Μαρίνου Κολώνης δούκ. Αγίας, οδός 2122.
Αυτός διαμένει στην οδό 2122.
Παλαιά Αγορά Αθηνών
Αθήνα

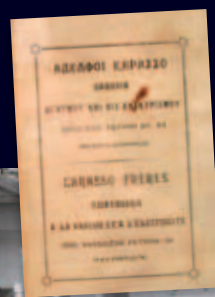
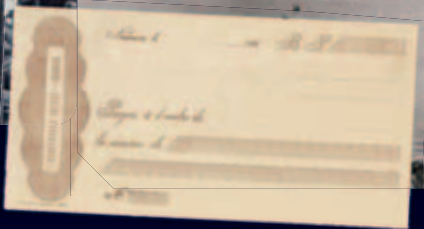
Αθήνα 4 Απριλίου 1941

Κατασκευαστής
Παναγιώτης Αγαπίου

Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΩΝ ΣΥΣΣΙΤΙΩΝ, 1940-1950

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ

Δεύτερη θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου

(1940 - 1942)

Η δεύτερη θητεία του Δημητρίου Χατζόπουλου (υπενθυμίζεται ότι είχε διατελέσει πρόεδρος και στην περίοδο 1934 - 1935) διήρκεσε μέχρι την επανεκλογή του, το Μάιο του 1942, και υπήρξε η πιο δύσκολη στα χρονικά του Συνδέσμου, διότι συμπίπτει με το μεγάλο λιμό του χειμώνα 1941-1942 καθώς και με άλλα πρωτοφανή χαρακτηριστικά για την οικονομική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας που συνδέονται με την ξενική κατοχή. Όπως έχει προαναφερθεί, η βιομηχανία βρισκόταν ήδη σε δυσχερή θέση πριν από την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου λόγω δυσκολίας στην εξεύρεση πρώτων υλών. Από πολλές χώρες απαγορευόταν η εξαγωγή τους, από άλλες ήταν πρακτικώς αδύνατη η

μεταφορά τους λόγω του ναυτικού πολέμου μεταξύ Άξονα και Συμμάχων ενώ, τέλος, υπήρχε πάντοτε το γνωστό πρόβλημα της ανεπάρκειας συναλλάγματος. Οι παράγοντες αυτοί επιδεινώθηκαν πλήρως στην περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου και πήραν μορφή εφιάλτη μετά την κατάρρευση του μετώπου και την κατάληψη της Ελλάδας από τα γερμανικά στρατεύματα. Η κατανάλωση των βιομηχανικών προϊόντων εξάλλου περιορίστηκε σε μεγάλο βαθμό. Έτσι, με δύο λόγια, ο ΣΒΜΘ έπρεπε να χειριστεί τα προβλήματα της βιομηχανίας μέσα σε συνθήκες όχι μόνο πολεμικής οικονομίας αλλά και ξενικής κατοχής⁴³⁹.

Διευθυντής των γραφείων παρέμεινε ο Γεώργιος Χριστοδούλου. Ας σημειωθεί ότι το Σεπτέμβριο ο Σύνδεσμος προσέλαβε την πρώτη γυναίκα υπάλληλο, τη «δεσποινίδα δακτυλογράφο» Κατσάνου, με μισθό 1.000 δραχμών έναντι 3.000 του Γραμματέα του Συνδέσμου⁴⁴⁰.

Περίοδος ελληνοϊταλικού πολέμου

Η έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου επιδείνωσε την οικονομική κατάσταση στη Θεσσαλονίκη. Η στρατηγική σημασία της πόλης στο εθνικό σύστημα θαλάσσιων και οδικών μεταφορών, το μέγεθός της ως βιομηχανικού και αστικού κέντρου και η γεωγραφική εγγύτητά της προς το μέτωπο έκαναν την πόλη μόνιμο στόχο βομβαρδισμών από την ιταλική αεροπορία.

Δημήτριος Χατζόπουλος:
Επιστήμονας, πολιτικός και
βιομήχανος που συνέδεσε 50 χρόνια
της ζωής του με το ΣΒΒΕ.

Ο ανδρικός πληθυσμός επιστρατεύθηκε σε αναλογία μεγαλύτερη από την υπόλοιπη Ελλάδα λόγω της γεινιάσης με το μέτωπο. Για τον ίδιο λόγο, τα μεταφορικά μέσα δεσμεύτηκαν για τις στρατιωτικές ανάγκες⁴⁴¹.

Στην περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου με ενέργειες του Συνδέσμου συστάθηκε η Επιτροπή Ρυθμίσεως και Εποπτείας της Βιομηχανικής Παραγωγής Μακεδονίας, σκοπός της οποίας ήταν «η εισήγησις των κατάλληλων διοικητικών ενεργειών και ληπτέων μέτρων διά την εξασφάλισιν της παραγωγής κατά πρώτον λόγον διά τον στρατόν και κατόπιν των αναγκαιούντων βιομηχανικών προϊόντων διά τον πληθυσμόν». Ο πραγματικός στόχος ήταν να προληφθεί η παύση της λειτουργίας των εργοστασίων, η οποία πράγματι αποφεύχθηκε σε σημαντικό βαθμό. Πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο στρατηγός Κυριάκος Ταβουλάρης. Συμμετείχαν επίσης στρατιωτικοί, ανώτεροι υπάλληλοι της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας και βιομήχανοι. Στα καθήκοντα της επιτροπής ήταν η εξασφάλιση πρώτων υλών, η εξεύρεση μέσων για τη μεταφορά πρώτων υλών και προϊόντων (διότι τα ιδιωτικά μέσα είχαν επιταχθεί ενώ τα δημόσια εξυπηρετούσαν κατά προτεραιότητα το στρατό), η αντιμετώπιση προβλημάτων που αφορούσαν το εργατικό προσωπικό των εργοστασίων (μεγάλο μέρος του οποίου είχε επιστρατευθεί με αποτέλεσμα να λείπουν εξειδικευμένοι εργαζόμενοι) και, τέλος, η εξεύρεση λύσεων στα ζητήματα των πιστώσεων και της πληρωμής των βιομηχανικών προϊόντων που χορηγούνταν στο στρατό. Για τους τέσσερις αυτούς τομείς η επιτροπή διαιρέθηκε σε ισάριθμα τμήματα. Οι εισηγήσεις της επιτροπής υποβάλλονταν στο Στρατηγείο. Ορισμένες έγιναν δεκτές και άλλες όχι. Δεκτές έγιναν εκείνες που αφορούσαν τη χορήγηση τσιμέντου για την κατασκευή καταφυγίων, την άμεση καταβολή της αξίας των προϊόντων που επιτάχθηκαν, τις οικονομικές διευκολύνσεις των τραπεζών προς τη βιομηχανία, τη μεταφορά λιγνίτη από την Κύμη για τις ανάγκες των εργοστασίων. Δεν έγιναν δεκτές εισηγήσεις για την απόσπαση στρατευμένων βιομηχανικών εργατών, τη μεταφορά με τους σιδηροδρόμους κ.λπ.⁴⁴²

Κατοχική περίοδος

Μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς, η Επιτροπή Ρυθμίσεως και Εποπτείας της Βιομηχανικής Παραγωγής μετασχηματίστηκε και τέθηκε υπό την προεδρία του Β. Σιμωνίδη⁴⁴³. Σκοπός της, σύμφωνα με τη σχετική απόφαση της Γ. Δ. Μακεδονίας, ήταν η εξεύρεση και κατανομή των πρώτων υλών και καυσίμων, η παρακολούθηση της παραγωγής των απαραίτητων ειδών και η κατανομή τους ανάλογα με τις ανάγκες. Η επιτροπή αυτή επέλυσε το ζήτημα της εξασφάλισης ακάθαρτου πετρελαίου για την κίνηση των εργοστασίων, με βάση πίνακα που συνέταξε και εγκρίθηκε από τις γερμανικές αρχές. Διέθεσε επίσης φυτικό λίπος στους παρασκευαστές μαγειρικού λίπους, νήματα στην πλεκτοβιομηχανία και υφαντουργία και ποσότητες σαπουνιού, σταφιδίνης, οινόπνευματος και λιγνίτη. Επίσης, στο πλαίσιο αποφάσεων της επιτροπής αυτής λειτούργησε κοινοπραξία των παραγωγών βαμβακερών ειδών πλεκτικής καθώς και κοινοπραξία σαπωνοποιών. Ενδιαφέρον για τη λειτουργία των εργοστασίων έδειξε, όπως ήταν

«Στέγνωμα» των ζυμαρικών στην ABEZ. Αρχείο Ρούπα και Χεκίμογλου

φυσικό, η γερμανική διοίκηση, η οποία ζήτησε από τις βιομηχανικές επιχειρήσεις να συμπληρώσουν μέσω του Συνδέσμου ερωτηματολόγια για τον αριθμό των εργατών, το είδος των μηχανημάτων, την παραγωγική ικανότητα των εγκαταστάσεων κ.λπ.

Εργασιακά θέματα⁴⁴⁴

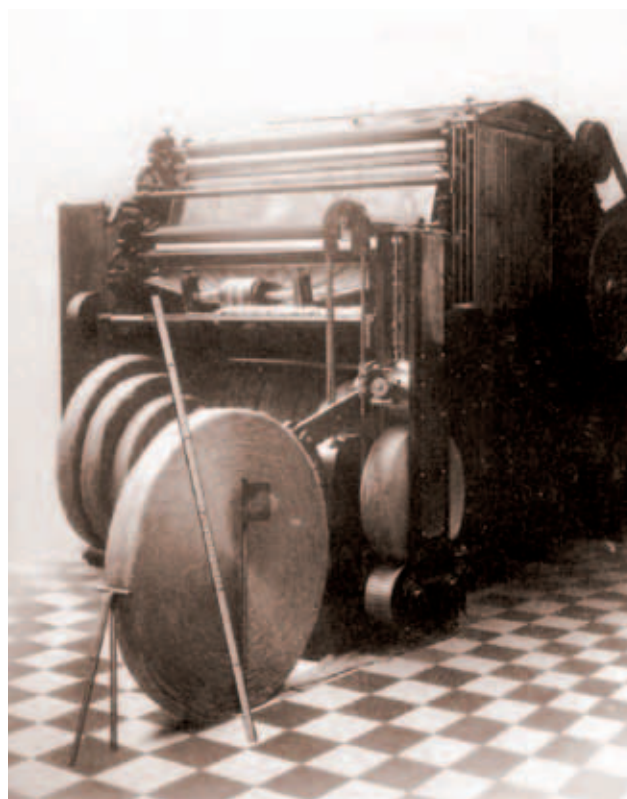
Τον Οκτώβριο του 1939, καθώς η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε εντείνει την ύφεση και κατά συνέπεια την ανεργία, το ελληνικό κράτος θέσπισε τον Αναγκαστικό Νόμο 2000, περί λήψεως μέτρων καταπολεμήσεως της ανεργίας⁴⁴⁵. Ο νόμος αυτός εμπόδιζε την απόλυση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού σε περίπτωση μείωσης των εργασιών της βιομηχανικής επιχείρησης και επέβαλε την εκ περιτροπής εργασία, έτσι ώστε οι εργάτες να εργάζονται περίπου ίσο αριθμό ωρών και να αμείβονται με τα προβλεπόμενα από τις συλλογικές συμβάσεις ημερομίσθια, «άτινα μειούνται κατά το ποσοστόν, όπερ αντιστοιχεί εις την μείωσιν του χρόνου εργασίας». Ο νόμος προέβλεπε ποινές φυλάκισης για τους εργοδότες που δεν τον τηρούσαν.

Η μείωση της παραγωγής όμως σε επίπεδα που οι συντάκτες του νόμου δεν ήταν δυνατόν να φανταστούν πριν από τη γερμανική κατοχή, μετέτρεψε το νόμο 2000 σε σοβαρό εμπόδιο για τις επιχειρήσεις. Ο ΣΒΜΘ έλαβε πρωτοβουλία για να συσταθεί Ταμείο Ανεργίας, το οποίο θα τροφοδοτούσαν όχι μόνο οι «πληττόμενες υπό της ανεργίας» βιομηχανικές επιχειρήσεις αλλά εισφορές όλων των επιχειρήσεων, μέσω ειδικής φορολογίας. Το πνεύμα της πρότασης ήταν η επιδότηση των ανέργων από φορολογία των έκτακτων κερδών που επιτυγχάνονταν στη διάρκεια της κατοχής σε βάρος του πληθυσμού που λιμοκτονούσε. Ωστόσο, επειδή στην Αθήνα η εφαρμογή του νόμου γινόταν με μεγάλη επιείκεια για τις επιχειρήσεις, δεν υπήρξε ενδιαφέρον για τις ειστήσεις του ΣΒΜΘ⁴⁴⁶, αν και ο κατοχικός Υπουργός Εθνικής Οικονομίας Πλάτων Χατζημιχάλης, επιχειρηματίας και ο ίδιος, ήταν υπέρ της τροποποίησης του νόμου⁴⁴⁷. Υπέρ της τροποποίησης είχε ταχθεί και η αρμόδια υπηρεσία⁴⁴⁸.

Όσο ο νόμος παρέμενε αμετάλλακτος, τα προβλήματα πλήθαιναν λόγω των ασαφειών που περιελάμβανε. Για την επίλυση των διαφορών λειτουργούσε μία επιτροπή, αποτελούμενη από τρεις εκπροσώπους των εργοδοτών, τρεις εκπροσώπους των εργατών και έναν επιθεωρητή εργασίας, ο οποίος ψήφιζε πάντοτε υπέρ της εργατικής άποψης⁴⁴⁹. Από την άλλη πλευρά, το θεσμικό πλαίσιο δεν ευνοούσε τις φιλεργατικές πρωτοβουλίες όταν η εταιρεία Αλλατίνη ξεκίνησε να κάνει συσσίτια για τους εργάτες της, η Διεύθυνση Επισιτισμού δεν της παραχώρησε άδεια προμήθειας ελαίου. Διευκρινίζεται ότι η άδεια ήταν διοικητική πράξη· το λάδι θα αγοραζόταν με την καταβολή του αντιτίμου⁴⁵⁰.

Ατυχή μέτρα

Τον Ιανουάριο του 1942, δηλαδή στο ζενίθ του λιμού, συστάθηκε στη Γενική Διοίκηση η Διεύθυνση Επισιτισμού, η οποία έλαβε σειρά λανθασμένων μέτρων για την οικονομία. Επί παραδείγματι, καθιέρωσε την υποχρεωτική ανταλλαγή βιομηχανικών

Λανάρα για ίνες σιζάλ. Δημοσιεύτηκε από την Ευαγγελία Βαρέλλα

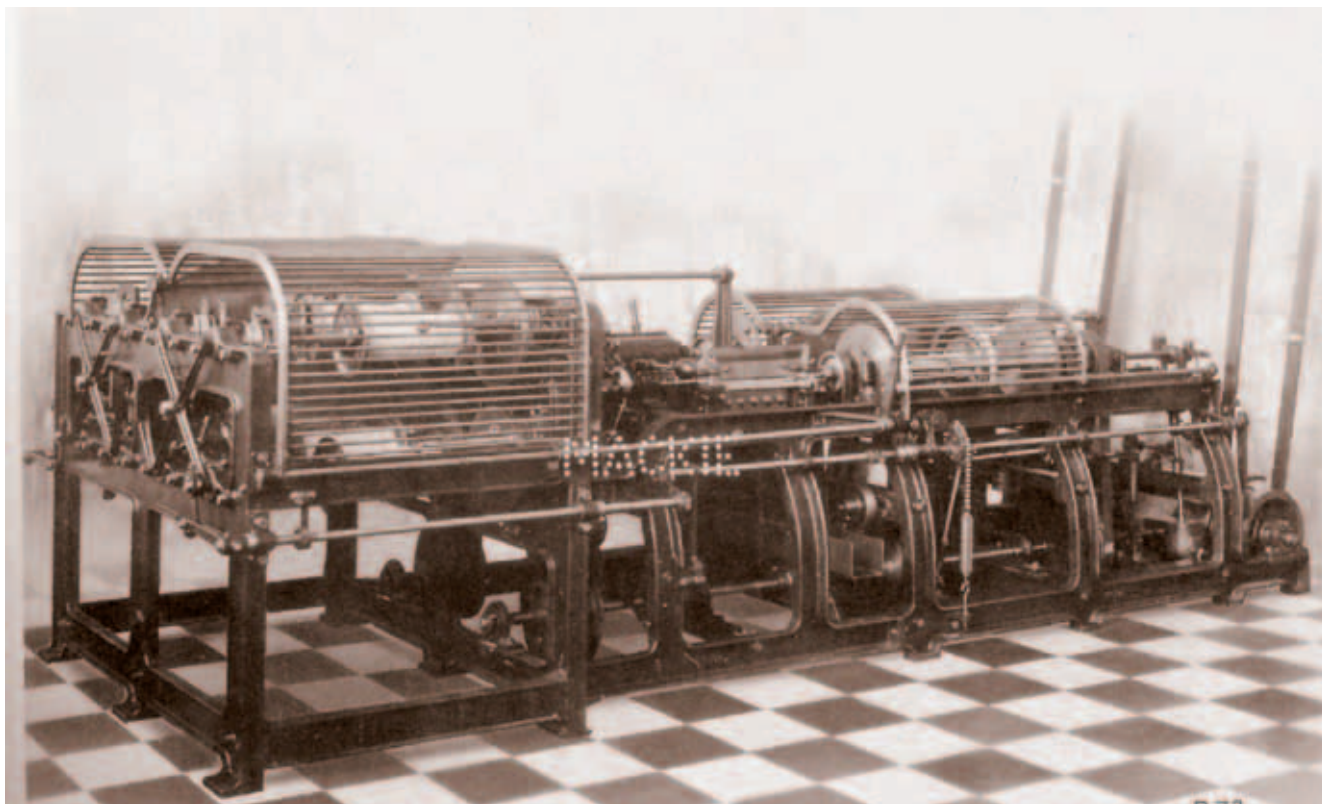
προϊόντων και πρώτων υλών μεταξύ Μακεδονίας και Παλαιάς Ελλάδας. Δηλαδή, για να πουληθούν στη Νότια Ελλάδα βιομηχανικά εμπορεύματα που είχαν παραχθεί στη Μακεδονία, έπρεπε όχι μόνο να δώσει άδεια η εν λόγω Διεύθυνση αλλά και να βρεθούν στη Νότια Ελλάδα εμπορεύματα ίσης αξίας που θα εισάγονταν στη Μακεδονία. Με άλλα λόγια, τέθηκαν οικονομικά σύνορα μεταξύ γερμανοκρατούμενης Μακεδονίας και ιταλοκρατούμενης Νότιας Ελλάδας, καταργήθηκε η πώληση εμπορευμάτων και καθιερώθηκε ο αντιπραγματισμός. Με υπόμνημά του προς το Γενικό Διοικητή ο ΣΒΜΘ ζήτησε να καταργηθεί η υποχρεωτική ανταλλαγή, διότι αφενός θα έφερνε αντίθετα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα αφετέρου αντέβαινε στην ενότητα της χώρας⁴⁵¹.

Πριν στεγνώσει η μελάνη αυτής της απόφασης ακολούθησε νέα: «Εις πλείστα των εργοστασίων διωρίσθησαν υπό της Υπηρεσίας του Επισιτισμού ειδικοί υπάλληλοι διά την παρακολούθησιν της παραγωγής και της διαθέσεως των προϊόντων αυτών (...) τα εργοστάσια τίθενται υπό στενήν παρακολούθησιν

και έλεγchon του επισιτισμού, δέον να θεωρηθούν (...) ως επιταγμένα» (Χατζόπουλος στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΒΜΘ)⁴⁵². Το δίλημμα του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου ήταν αν θα έπρεπε να διαμαρτυρηθεί στο Σιμωνίδη ή στο διευθυντή του Επισιτισμού. Τελικώς, προτίμησε να απευθυνθεί στον τελευταίο, προφανώς σε μία προσπάθεια να αποφευχθεί η σύγκρουση μαζί του⁴⁵³. Για μέτρα που έπαιρνε η Διεύθυνση Επισιτισμού, χωρίς «την προσήκουσα μελέτη» έγινε λόγος και στη γενική συνέλευση της 23ης Μαΐου 1942⁴⁵⁴.

Έρανοι και συνδρομές

Ήδη πριν από την έναρξη της Κατοχής, λόγω της ανεργίας και των επιστρατεύσεων, ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης μπορούσε να εξασφαλίσει την ελάχιστη αναγκαία τροφή μόνο μέσω των συσσιτίων. Στις αρχές του ελληνοϊταλικού πολέμου, τα συσσίτια εξυπηρετούσαν 50.000 άτομα ημερησίως, δηλαδή το ένα πέμπτο του πληθυσμού. Σε κάθε άτομο αναλογούσε μερίδα ψωμιού

Σχοινοποιητική μηχανή της μεσοπολεμικής περιόδου. Δημοσιεύτηκε από την Ευαγγελία Βαρέλλα

60 δράμια (περίπου 200 γραμμάρια). Ο αριθμός των 50.000 δικαιούχων συσσιτίου δεν συμπεριελάμβανε όλους τους άπορους της πόλης και υποβάλλονταν συνεχώς αιτήματα για να συμπεριληφθούν στους δικαιούχους και άλλες κατηγορίες του πληθυσμού⁴⁵⁵. Μετά την Κατοχή οι άποροι επαυξήθηκαν από επίστρατους, που επέστρεψαν από το μέτωπο και δεν βρήκαν τις δουλειές τους αλλά κυρίως από τους πρόσφυγες της βουλγαροκρατούμενης Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Η Γενική Διοίκηση επέβαλε στις επιχειρήσεις «εισφορές» με τη μορφή υποχρεωτικών εράνων. Ήδη το Σεπτέμβριο του 1941 ο Δ. Χατζόπουλος επισήμανε την ανάγκη να καταβληθούν οι εισφορές για να αντιμετωπιστεί η μεγάλη δυστυχία που δημιουργήθηκε με τη συσσώρευση χιλιάδων προσφύγων⁴⁵⁶. Περίπου 80.000 υπολογίζονταν οι άποροι, δηλαδή το ένα τρίτο του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης. Το Σεπτέμβριο του 1941 η κυβέρνηση κάλυπτε λιγότερο από το ένα τέταρτο της δαπάνης για τα συσσίτια, τα οποία κινδύνευαν να σταματήσουν, διότι δεν είχαν εξοφληθεί τα χρέη στους αρτοποιούς⁴⁵⁷. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους οριστικοποιήθηκε ο κατάλογος των εισφορών των βιομηχάνων⁴⁵⁸.

Στο μεταξύ, ο δείκτης θνησιμότητας (αριθμός θανάτων ανά 1.000 κατοίκους) αυξήθηκε από 15 το 1940 σε 17,5 το 1941, και έφτασε σε 40,5 το 1942⁴⁵⁹. Πολλές οργανώσεις οργάνωσαν συσσίτια για τα άπορα παιδιά. Σε μία δραματική συνεδρίαση, στις 11 Φεβρουαρίου 1942, ο Δ. Χατζόπουλος παρουσίασε

ένα κοινό σχέδιο οργάνωσης συσσιτίων εκ μέρους του ΣΒΜΘ και του Εμπορικού Συλλόγου. Στη συνεδρίαση ήταν παρών και ο πρόεδρος του Εμπορικού Συλλόγου, Μυρώδης Δημητρακόπουλος, ο οποίος διαβεβαίωσε ότι ο φορέας του μπορούσε να βρει τρόφιμα. Τη μεταφορά των τροφίμων ανέλαβε ο Ερυθρός Σταυρός και την υπηρεσία οι εθελόντριες Ερυθροσταυρίτισσες. Ήταν μία γενναία απόφαση δεδομένου ότι τα περισσότερα εργοστάσια είτε είχαν διακόψει είτε υπολειπόμενα εργοστάσια είτε είχαν διακόψει είτε υπολειπόμενα εργοστάσια ενώ πολλά μέλη αδυνατούσαν να πληρώσουν τις συνδρομές τους⁴⁶⁰. Το πρώτο συσσίτιο λειτούργησε σε κτίριο στη γωνία των οδών Αγίας Σοφίας και Φιλίππου (ίσως στο Πειραματικό Σχολείο). Στη συνέχεια, λειτούργησαν άλλα δύο συσσίτια σε άλλες περιοχές της πόλης. Την επιλογή των παιδιών που σιτίζονταν έκανε ο Ερυθρός Σταυρός, στον οποίο ο ΣΒΜΘ υπέβαλε κατάλογο των παιδιών των βιομηχανικών εργατών που είχαν ανάγκη⁴⁶¹. Όπως ειπώθηκε στη Γενική Συνέλευση της 23ης Μαΐου, οι βιομήχανοι είχαν υποχρέωση να πολεμήσουν «το πολύμορφον τέρας της πείνης». Ο Χατζόπουλος, μάλιστα, πρότεινε να γίνουν υποχρεωτικές οι εισφορές των βιομηχάνων για τα συσσίτια, διότι κάποιιοι δεν είχαν αρθεί «εις το ύψος των περιστάσεων»⁴⁶².

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε εκείνη την ημέρα συγκροτήθηκε σε σώμα στις 27.5.1942. Πρόεδρος επανεκλέχτηκε ο Δ. Χατζόπουλος, Α΄ Αντιπρόεδρος ο Δ. Τσίτσος, Β΄ Αντιπρόεδρος ο Χρ. Οικονόμου, Γενικός Γραμματέας ο Κ. Χατζηδημούλας, Ταμίας ο Κ. Κωνσταντινίδης και Έφορος ο Ν. Νικόγλου⁴⁶³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

τρίτη θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου (1942)

πρώτη θητεία Κωνσταντίνου Σαράτση (1943)

Ο Δ. Χατζόπουλος άσκησε τα καθήκοντα του προέδρου μέχρι τις 4.1.1943, οπότε παραιτήθηκε «λόγω εκδηλωθείσας καρδιακής παθήσεως», μετά από ιατρική σύσταση να αποφεύγει την «συζητητική ένταση». Στην αρχή το Διοικητικό Συμβούλιο του χορήγησε άδεια μερικών μηνών, με την ελπίδα της αποκατάστασης της υγείας του⁴⁶⁴ αλλά η ασθένεια δεν του επέτρεψε να επανέλθει στα καθήκοντά του, αν και παρέμεινε μέλος του συμβουλίου. Για μερικούς μήνες αναπληρώθηκε από τον αντιπρόεδρο Χρ. Οικονόμου, ο οποίος όμως επίσης ασθένησε. Έτσι, στις 21.7.1943 ανανεώθηκε η διοικούσα επιτροπή, και άλλα μέλη της οποίας είχαν παραιτηθεί. Νέος πρόεδρος αναδείχθηκε ο Κ. Σαράτσης, ο οποίος και ολοκλήρωσε τη θητεία, ασκώντας τα καθήκοντά του μέχρι τις 15.5.1944, οπότε και επανεξελέγη. Ας σημειωθεί ότι ο Κ. Σαράτσης ήταν το πρεσβύτερο μέλος του διοικητικού συμβουλίου.

Παιδικά συσσίτια

Η συνέχιση των παιδικών συσσιτίων στην εν λόγω περίοδο υπήρξε η σημαντικότερη προσφορά των βιομηχάνων, οι οποίοι κάλυπταν το ένα τρίτο του συνολικού

κόστους. Πλέον στην περίοδο αυτή τα παιδικά συσσίτια είχαν διευρυνθεί και πρόσφεραν, εκτός από ψωμί, ρύζι, όσπρια και λάδι. Ενδεικτικά, από το σύνολο της δαπάνης διατίθονταν 15% για ψωμί, 19% για ρύζι, 11% για όσπρια, 15% για αλάτι, 11% για λάδι⁴⁶⁵. Οι περισσότεροι βιομήχανοι ανταποκρίθηκαν στην ευγενική αυτή πρόσκληση και κάλυψαν τις υποχρεώσεις τους «όχι εκ των κερδών», όπως έλεγε ο Κ. Σαράτσης, «αλλά εκ του κεφαλαίου». Άλλοι καθυστέρουσαν την καταβολή, εκμεταλλευόμενοι τον πληθωρισμό, ενώ υπήρξαν και εκείνοι που δεν ανταποκρίνονταν παρά μόνο μετά από πολλές οχλήσεις, η πραγματοποίηση των οποίων απορροφούσε την ενεργητικότητα του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου. «Ιερά υποχρεώσεις του βιομηχανικού κόσμου», είπε σε κάποια συνεδρίαση ο πρόεδρος Κ. Σαράτσης, «είναι όπως εξακολουθήσει την λειτουργία των συσσιτίων και επομένως παράσχει τον οβολόν του υπέρ του υψηλού τούτου σκοπού»⁴⁶⁶.

A.Y.E.M.

Τίποτε όμως δεν ήταν τόσο ενοχλητικό και επικίνδυνο για τη βιομηχανία όσο η λειτουργία της Αυτόνομης Υπηρεσίας Επισιτισμού Μακεδονίας. Ενδεικτικές ενέργειες του Επισιτισμού εις βάρος της βιομηχανίας ήταν, τον Ιούλιο του 1942, η κατάσχεση προϊόντων βυρσοδεψίας, η διάλυση της κοινοπραξίας των σαπωνοποιών, η παρεμβολή μεγάλων δυσκολιών για τη μεταφορά πρώτων υλών από τις αποθήκες των βιομηχανιών στα εργοστάσιά τους κ.ά.. Σύμφωνα με το Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΒΜΘ, η υπηρεσία αυτή δρούσε «απρογραμματίστως και παρανόμως». Επειδή το συμβούλιο αντιλαμβανόταν ότι ο διευθυντής της υπηρεσίας διέθετε ισχυρή πολιτική υποστήριξη, αποφάσισε να συγκεντρώσει αναλυτικά στοιχεία από τις βιομηχανίες, ώστε να προβεί σε απολύτως τεκμηριωμένη παράσταση στο Γενικό Διοικητή⁴⁶⁷. Μέχρι να γίνει αυτό, ο διευθυντής της υπηρεσίας αντικαταστάθηκε⁴⁶⁸. Το συμβούλιο αποφάσισε να επισκεφτεί μία αντιπροσωπεία του τον νέο διευθυντή, Γ. Θέμελη, και να εκφράσει τη διάθεσή του για συνεργασία⁴⁶⁹. Αλλά και ο νέος διευθυντής είχε αντικατασταθεί μέχρι τον Οκτώβριο

από τον Β. Βογιατζή, με τον οποίον αρχικώς οι σχέσεις της βιομηχανίας διαγράφονταν ομαλές⁴⁷⁰. Όμως, σταδιακά, δημιουργήθηκαν νέα παράπονα σε βάρος του Επισιτισμού, που κλιμακώθηκαν μέχρι το προσβλητικό επεισόδιο που δημιούργησε ο διευθυντής της εν λόγω υπηρεσίας σε βάρος εκπροσώπων νηματουργείων, όταν έβαλε χωροφύλακες να πετάξουν τους βιομήχανους έξω από το γραφείο του⁴⁷¹.

Σε μία τελική εκτίμηση, που πραγματοποίησε ο Κ. Σαράτσος την άνοιξη του 1944, η ΑΥΕΜ επέδειξε μεγάλη αβελτηρία και δεν έλυσε κανένα πρόβλημα της βιομηχανίας και της κατανάλωσης⁴⁷².

Εργατοϋπαλληλικά συσσίτια

Το τρίτο μεγάλο ζήτημα που απασχολούσε τις βιομηχανικές επιχειρήσεις ήταν τα εργατοϋπαλληλικά συσσίτια. Αν και αρκετές βιομηχανίες είχαν προχωρήσει οικειοθελώς στη διοργάνωση συσσιτίων για το προσωπικό τους, από το φθινόπωρο του 1942 διαμορφώθηκε ένα νομικό πλαίσιο που αρχικώς ενθάρρυνε και στη συνέχεια υποχρέωνε τις επιχειρήσεις να παρέχουν τρόφιμα στο προσωπικό τους. Σημειώνεται ότι τρόφιμα παρέχονταν και στους δύο υπαλλήλους του Συνδέσμου⁴⁷³. Το Δεκέμβριο του 1942 υπογράφηκε συλλογική σύμβαση μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων στη Θεσσαλονίκη, με βάση την οποία οι επιχειρήσεις ανέλαβαν να χορηγούν συγκεκριμένες ποσότητες τροφίμων, με δικές τους δαπάνες, στους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους. Οι εργαζόμενοι συνέβαλαν με το ένα τρίτο των αποδοχών τους, εκτός αν δεν είχαν οικογένεια, οπότε δεν συνέβαλαν καθόλου. Η σύμβαση προέβλεπε⁴⁷⁴: 100 δράμια⁴⁷⁵ άρτου για κάθε εργαζόμενο και 60 δράμια για κάθε μέλος της οικογένειάς του, 60 δράμια οσπρίων κατ' άτομο, 6 δράμια ελαίου, 10 δράμια ελιές, 100 δράμια σαπουνι μπνιαίως, 45 οκάδες κάρβουνα μπνιαίως, εφάπαξ 450 οκάδες καυσόξυλα, καθώς και 80 δράμια κρέατος και 80 δράμια ψάρια άπαξ του μηνός, εφόσον διατίθεται από το παρακράτημα του Επισιτισμού. Ως μέλη των οικογενειών ορίστηκαν τα εξής: επί εγγάμων, η σύζυγος και τέκνα έως 16 ετών, εφόσον δεν εργάζονταν και δεν σιτίζονταν σε λειτουργούντα συσσίτια· οι γονείς,

εφόσον ήταν ανίκανοι προς εργασία και συντηρούνταν από τον υπάλληλο, συγκατοικούντες με αυτόν, χωρίς να σιτίζονται σε λειτουργούντα συσσίτια· επί αγάμων, οι γονείς, με τις ίδιες προϋποθέσεις, και οι αδελφοί και αδελφές έως 16 ετών, εφόσον δεν εργάζονταν και δε σιτίζονταν σε λειτουργούντα συσσίτια. Για το σύνολο των μερίδων κατά επιχείρηση και τα ειδικότερα θέματα που θα προέκυπταν, θα αποφάσιζε μικτή επιτροπή.

Με την ευρύτητα με την οποία ορίστηκε η οικογένεια κάθε εργαζομένου, δεν ήταν γνωστό πόσες μερίδες θα έπρεπε να προσφέρονται καθημερινώς. Ένας εργαζόμενος θα μπορούσε να έχει τέσσερα παιδιά και δύο συντηρούμενους γονείς, οπότε μαζί με τη σύζυγό του ο αριθμός των μερίδων έφτανε τις οκτώ. Υπολογίστηκε ότι το όλο πρόγραμμα θα κάλυπτε πάνω από το ένα τρίτο του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης. Επειδή ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων ήταν συγκεντρωμένος στη βιομηχανία, αυτή αναλάμβανε να προμηθεύει καθημερινώς τις τεράστιες ποσότητες τροφίμων που απαιτούσε η σύμβαση. Ο Σύνδεσμος ζήτησε τη συνδρομή του επιφανούς δικηγόρου και πρώην υπουργού Δημητρίου Δίγκα⁴⁷⁶, ο οποίος υπέδειξε ως νομική οδό την προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας αλλά μόνο μετά από βολιδοσκοπήση του Υπουργείου Εργασίας, την οποία ανέλαβε να κάνει ο ίδιος. Από το Υπουργείο Εργασίας όμως τον συμβούλευσαν να δείξει ο Σύνδεσμος υποχωρητικότητα, διότι διαφορετικά ο Υπουργός θα ήταν υποχρεωμένος να διατάξει την εφαρμογή των μέτρων διά νόμου και οι Γερμανοί θα τον επέβαλαν κατά ανεξέλεγκτο τρόπο⁴⁷⁷.

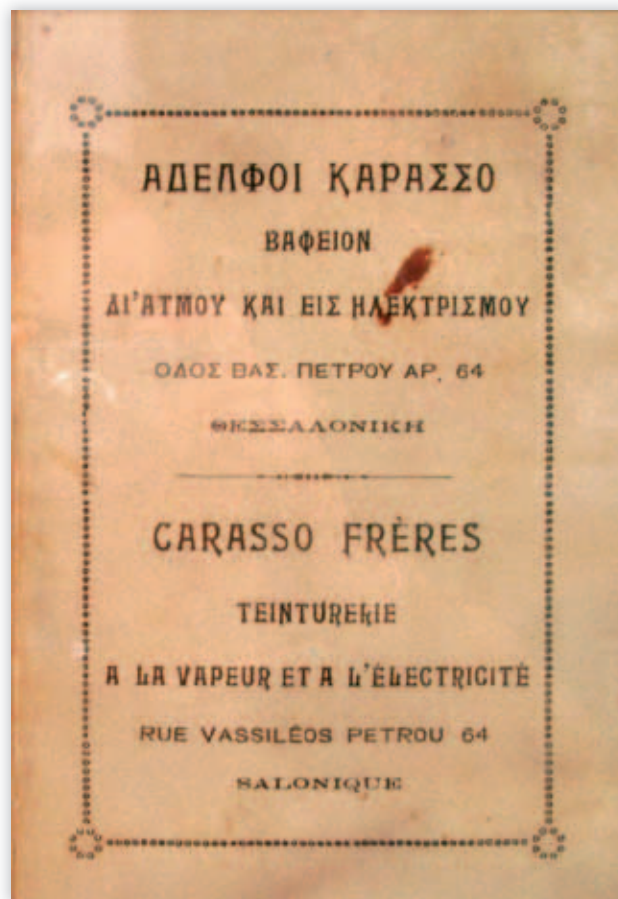
Ερανικές υποχρεώσεις

Αυτό το καταθλιπτικό περιβάλλον συμπλήρωνε η δυσχέρεια των βιομηχανιών στην καταβολή των πάσης φύσεως ερανικών εισφορών. Στα τέλη του 1942 ο γενικός διοικητής Β. Σιμωνίδης απείλησε ευθέως το προεδρείο του ΣΒΜΘ ότι αν δεν συμμορφώνονταν αμέσως όσοι καθυστερούσαν την πληρωμή (ευελπιστώντας προφανώς στον ευτελισμό του ποσού από τον πληθωρισμό), θα προέβαινε σε αναγκαστική είσπραξη των χρημάτων, ως δημόσιο έσοδο. Για να φανεί

ότι οι βιομήχανοι -πολλοί των οποίων βρίσκονταν σε πλήρη αδυναμία- κλήθηκαν να πληρώσουν, ο ΣΒΜΘ αποφάσισε να γίνει έκκληση από τις εφημερίδες⁴⁷⁸. Δεν έφταναν αυτά· η γερμανική διοίκηση υποχρέωσε τον Σύνδεσμο να καταβάλει μεγάλο μέρος των εξόδων της προπαγανδιστικής έκθεσης «Ο Σοβιετικός Παράδεισος»⁴⁷⁹. Τον Νοέμβριο 1943 οι οργανώσεις των βιομηχάνων και των εμπόρων συναποφάσισαν ότι δεν θα προωθούνταν εφεξής τα θέματα όσων εμπόρων και βιομηχάνων δεν ήταν εγγεγραμμένοι στις οργανώσεις τους, δεν κατέβαλαν τις συνδρομές και τις ερανικές εισφορές για συσσίτια κ.λπ.⁴⁸⁰

Η υποχρεωτική εργασία και τα αντισπκώματα

Μεταξύ άλλων δεινών του πληθυσμού κατά την κατοχή ήταν και η επιβολή υποχρεωτικής εργασίας σε γερμανικά έργα. Στη Θεσσαλονίκη υποχρεωτική εργασία επιβλήθηκε αρχικά σε 9.000 κατοίκους εβραϊκού θρησκευόμενου, η οποία εξαγοράστηκε μετά από δύο μήνες, διότι η εργασία ήταν σκληρή, η διατροφή ασήμαντη και οι συνθήκες άγριες επιπλέον, είχαν επίτηδες επιλεγεί πρόσωπα χωρίς εμπειρία σωματικής εργασίας και έτσι η θνησιμότητα μεταξύ των αναγκαστικά εργαζομένων ήταν πολύ υψηλή⁴⁸¹. Επακολούθησε η επιβολή αναγκαστικής εργασίας και στο χριστιανικό πληθυσμό, προβλέφθηκε όμως εξ αρχής η δυνατότητα εξαγοράς (με καταβολή αντισπκώματος). Ο Σύνδεσμος συμμετείχε στην Επιτροπή Αντισπκωμάτων με τον προεδρευόμεντο αντιπρόεδρο Χρ. Οικονόμου, ο οποίος παρέμεινε στην Επιτροπή και μετά την παραίτησή του από το αξίωμα του αντιπρόεδρου. Τα αντισπκώματα για την εξαίρεση από την υποχρεωτική εργασία καθορίστηκαν το Φεβρουάριο του 1943 σε 20.000 - 150.000 χιλ. μηνιαίως⁴⁸². Οι βιομήχανοι κλήθηκαν να δηλώσουν αν επιστρατεύθηκαν οι ίδιοι, μέλη των οικογενειών τους ή υπάλληλοί τους⁴⁸³. Η διαδικασία διήρκεσε μέχρι τον Ιούνιο, διότι οι πίνακες με τα αντισπκώματα ολοκληρώθηκαν με πολλές δυσκολίες και διαφωνίες. Η πολιτική επιστράτευση αφορούσε ηλικίες 16 - 45 ετών αλλά ο ΣΒΜΘ αποφάσισε να πληρώσουν και οι πιο ηλικιωμένοι βιομήχανοι, διότι έτσι

Το Μάρτιο του 1943 οι εβραϊκής ιδιοκτησίας επιχειρήσεις διαγράφτηκαν, μετά από διαταγή των αρχών κατοχής, από όλους τους φορείς. Ο ΣΒΒΕ ήταν η τελευταία οργάνωση που εφάρμοσε τη διαταγή.

μόνο μπορούσε να συγκεντρωθεί το μεγάλο ποσό που ήταν απαραίτητο⁴⁸⁴. Η ολοκλήρωση επιταχύνθηκε, διότι έγιναν επεισόδια από εργάτες εις βάρος του προέδρου του ΕΒΕΘ Α. Κράλλη. Οι εργάτες αυτοί απασχολούνταν στα έργα τρόπον τινά στη θέση εκείνων που έπρεπε να καταβάλουν τα αντιγκώματα. Έπαιρναν ένα χαμηλό ημερομίσθιο και περίμεναν να συμπληρώσουν από το ισόποσο των αντισηκωμάτων, το οποίο λάμβαναν με μορφή επιδόματος. Απευθύνονταν στην Επιθεώρηση Εργασίας, η οποία δεν είχε εισπράξει το σύνολο των αντισηκωμάτων και έστελνε τους εργαζόμενους στο ΕΒΕΘ. Στις αρχές Ιουνίου 1943 εκτοξεύονταν καθημερινά ύβρεις και απειλές κατά της ζωής των μελών της Επιτροπής Αντισηκωμάτων. Ο ΣΒΜΘ αποφάσισε να επισπεύσει τη διαδικασία, αγνοώντας τις ενστάσεις που υπέβαλαν πολλοί ή τη σιωπηρή άρνηση άλλων να απαντήσουν⁴⁸⁵. Το πρόβλημα όμως συνεχίστηκε, διότι οι περισσότεροι υπόχρεοι αμφισβητούσαν το ποσό που καλούνταν να πληρώσουν⁴⁸⁶. Στα μέσα Αυγούστου 1943 οι γερμανικές αρχές ζήτησαν απευθείας ονομαστικές καταστάσεις εργατών για να τους αποσπάσουν σε έργα⁴⁸⁷, δείχνοντας ότι η υπομονή τους είχε εξαντληθεί.

Ανασύσταση Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Βιομηχανίας

Η ανασύσταση Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Βιομηχανίας πραγματοποιήθηκε με απόφαση της Γενικής Διοίκησης με σκοπό να ρυθμίσει «πάντα τα ζητήματα τα έχοντα σχέση με την βιομηχανία, ήτοι της βιομηχανικής παραγωγής, τας πρώτας ύλας και τας σχέσεις της βιομηχανίας μετά του επισιτισμού, της επιθεωρήσεως εργασίας και των λοιπών δημοσίων υπηρεσιών». Ήταν όργανο δωδεκαμελές (6 αντιπρόσωποι της βιομηχανίας και 6 δημόσιοι υπάλληλοι υπό την προεδρία του οικονομικού συμβούλου του γενικού διοικητή, ονόματι Πάνου)⁴⁸⁸. Ο Υπουργός υπεσχέθη ότι αι αποφάσεις του συμβουλίου θα εκτελούνταν και δεν θα γινόταν «όπως εις τας προηγουμένας επιτροπάς, ότε και αι αποφάσεις λαμβανόμεναι κατά πλειοψηφίαν ή παμπηφεί δεν ελαμβάνοντο διόλου υπόψει υπό της Διευθύνσεως

Επισιτισμού ή παρέμειναν ανεκτέλεστοι»⁴⁸⁹. Αλλά οι υποσχέσεις αυτές έμειναν κενές περιεχομένου.

Παραίτηση Χρ. Οικονόμου και εκλογή νέας διοικούσας

Το θέμα των αντισηκωμάτων δεν είχε τακτοποιηθεί ούτε μέχρι τα μέσα Ιουλίου, γεγονός που οδήγησε στην παραίτηση του Χρ. Οικονόμου από τη διοικούσα επιτροπή, διότι η Επιτροπή Αντισηκωμάτων απορροφούσε όλο το χρόνο του. Αν τα χρήματα δεν συγκεντρώνονταν έγκαιρα, υπήρχε ο κίνδυνος ανάμειξης των Γερμανών και στρατολόγησης ακόμη και βιομηχανών. Επειδή και άλλα μέλη της διοικούσας είχαν παραιτηθεί, είτε για λόγους ασθενείας (όπως ο πρόεδρος Δ. Χατζόπουλος και ο αντιπρόεδρος Δ. Τσίτσος) είτε διότι είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα (όπως ο Νικόγλου), αποφασίστηκε η εκλογή νέας διοικούσας επιτροπής⁴⁹⁰, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 21.7.1943. Πρόεδρος - όπως προαναφέρθηκε - αναδείχθηκε και πάλι ο Κ. Σαράτσος, Α΄ αντιπρόεδρος ο Ν. Οικονομόπουλος, Β΄ αντιπρόεδρος ο Θ. Μπένης, γενικός γραμματέας ο Κ. Καζάζης, ταμίας ο Κ. Κωνσταντίνιδης (από 17.8.43 ο Κ. Σεφερτζής λόγω απουσίας του Κωνσταντίνιδη στην Αθήνα) και έφορος ο Γ. Γεωργιάδης.

Εργατικά θέματα

Η Ελλάδα παρουσίαζε διατροφικό έλλειμμα ήδη πριν από τον πόλεμο, το οποίο καλυπτόταν από το εξωτερικό εμπόριο. Στην κατοχική περίοδο οι εισαγωγές συρρικνώθηκαν στο 6% των προπολεμικών μεγεθών και ελέγχονταν πλήρως από τις αρχές. Έτσι, το διατροφικό έλλειμμα όχι μόνο διατηρήθηκε αλλά επαυξήθηκε με την καταλήστευση των προϊόντων της χώρας από τα στρατεύματα κατοχής, είτε με επιτάξεις είτε με αγορές που γίνονταν με δραχμές, «δανεικές» από την Τράπεζα της Ελλάδος. Τα διαθέσιμα τρόφιμα και εν γένει εμπορεύματα ήταν πολύ λίγα σε σύγκριση με τον πληθυσμό, με αποτέλεσμα οι τιμές τους να ανέρχονται συνεχώς. Από την άλλη πλευρά, υπήρχε μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα, το οποίο η κατοχική κυβέρνηση χρηματοδοτούσε με έκδοση χαρτονομίσματος. Έτσι, η άνοδος των τιμών ήταν συνεχής και η αγοραστική αξία των

ημερομισθίων πολύ χαμηλή, ενώ ταυτοχρόνως υπήρχε τεράστια ανεργία. Η κυβέρνηση πίεζε τους εργοδότες να προβαίνουν σε διευκολύνσεις, εφάπαξ ενισχύσεις και αυξήσεις μισθών. Από την άλλη πλευρά, «αι πλείστα επιχειρήσεις [βρίσκονταν] εις δεινήν οικονομικήν κρίσιν (...) λόγω ακινησίας ένεκεν ελλείψεως πρώτων υλών και κινητηρίου δυνάμεως».

Στα μέσα Ιουλίου 1943 οι εργοδότες υποχρεώθηκαν να υπογράψουν ΣΣΕ για τη χορήγηση εφάπαξ ποσού στο προσωπικό, όπως είχε ήδη γίνει στην Αθήνα⁴⁹¹. Στις αρχές Αυγούστου του ίδιου χρόνου οι εργάτες της Υφαντέ απήργησαν και έστειλαν επιτροπή στον Σιμωνίδη ζητώντας να καταβάλει η επιχείρηση ως βοήθημα τριών μηνών ημερομίσθια. Ο Σιμωνίδης ανέλαβε να μεσολαβήσει προς τους εργοδότες. Στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΒΜΘ εκφράσθηκαν φόβοι ότι η καταβολή θα δημιουργούσε προηγούμενο και θα εγείρονταν απαιτήσεις σε όλα τα εργοστάσια. Γι' αυτό και ο Σύνδεσμος ζήτησε με εγκύκλιο προς τους βιομηχάνους να μην έρχονται σε απευθείας επαφή με τις αρχές αλλά μόνο μέσω της οργάνωσής τους⁴⁹². Ήταν

ευκολότερο για το Σύνδεσμο να αρνηθεί στο Γενικό Διοικητή παρά για το μεμονωμένο βιομήχανο. Ωστόσο, ως τις αρχές Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου είχαν αρχίσει να γίνονται διαρπαγές στα εργοστάσια και εν γένει να διασαλεύεται η τάξη στις επιχειρήσεις. Τα συμβούλια των εργοδοτικών οργανώσεων συζητούσαν ώρες ολόκληρες πώς θα τακτοποιούσαν το «εργατικό πρόβλημα». Η πρόταση του προέδρου του ΕΒΕΘ Α. Κράλλη να διατίθεται το 20% της βιομηχανικής παραγωγής στους εργάτες και υπαλλήλους σε χαμηλές τιμές, όπως και το 20% των εμπορικών πωλήσεων, έγινε δεκτή καταρχήν αλλά απορρίφθηκε ως δυσεφάρμοστη⁴⁹³. Στα τέλη Νοεμβρίου αποφασίστηκε από τις αρχές η χορήγηση «ειδών επενδύσεως και υποδήσεως εις μειωμένας τιμάς προς τας απορωτέρας τάξεις». Η απόφαση αφορούσε 100.000 άτομα που κατείχαν δελτίο τροφίμων και ήταν μάλλον αδύνατο να εκτελεστεί. Όπως διαπιστώθηκε, λ.χ., στη συνεδρίαση του συμβουλίου του ΣΒΜΘ, υπήρχαν επαρκή νήματα και υφάσματα, όχι όμως και παπούτσια. Στην καλύτερη περίπτωση, θα μπορούσαν να διατεθούν σόλες

Αλευρόμυλος Χατζηγιαννάκη. Δημοσιεύτηκε από τον Π. Γεωργούλη

αλλά μόνο για 30.000 άτομα. Ο Σύνδεσμος αποδέχθηκε το σχέδιο αλλά ζήτησε η εισφορά υπέρ των απόρων να επεκταθεί σε όλες τις ευπορούσες τάξεις και να μην περιορίζεται στα μέλη του ΕΒΕΘ⁴⁹⁴.

Σύμβαση εργασίας περί παροχής τροφίμων εις όλους τους εργατοϋπαλλήλους ασχέτως ηλικίας και φύλου, ανάλογη προς εκείνη που είχε συναφθεί το Δεκέμβριο του 1942, υπογράφηκε και στις 16.1.1944⁴⁹⁵.

Η διαγραφή των Εβραίων

Στις 27 Φεβρουαρίου 1943, οι δύο δοσιλογικές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης δημοσίευσαν την εξής ανακοίνωση της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας:

«Ανακοίνωσις: Δυνάμει διαταγής του Στρατιωτικού Διοικητού Θεσσαλονίκης - Αιγαίου όσοι Ισραηλίται είναι μέλη σωματείων, Δημοσίου Δικαίου οργανώσεων, Συνδέσμων κ.λπ. παντός είδους παύουν να είναι μέλη από της 25.2.1943. Τα αναφερόμενα σωματεία, οργανώσεις κ.λπ., δεν δικαιούνται ως εκ τούτου να καταλέγουν εφεξής Ισραηλίτας ως μέλη και να υποστηρίζουν τα συμφέροντα αυτών. Εκ της Γενικής Διοικήσεως».

Ορισμένες οργανώσεις συμμορφώθηκαν αυθημερόν με την εντολή, άλλες -όπως ο Σύνδεσμος- περίμεναν να εξαντληθούν τα περιθώρια. Στις 7.3.1943 δόθηκε διαταγή των αρχών κατοχής στην Γενική Διοίκηση Μακεδονίας να συστήσει υπηρεσία για την εγκατάσταση μεσεγγυούχων σε όλες τις εβραϊκές επιχειρήσεις⁴⁹⁶. Στις 10.3.1943 εκδόθηκε απαγόρευση αγοραπωλησιών παντός περιουσιακού στοιχείου εβραϊκής ιδιοκτησίας και την ίδια μέρα ο «δήμιος της Θεσσαλονίκης» λοχαγός των SS Dieter Wisliceny ανακοίνωσε σε ανώτερους κρατικούς υπαλλήλους ότι το σύνολο των εβραϊκών περιουσιών κατασχέθηκε και θα αποδιδόταν στο ελληνικό κράτος. Ήδη, με μοναδική εξαίρεση τους ξένους υπηκόους, οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, μεταξύ των οποίων και οι βιομήχανοι, ήταν έγκλειστοι στις ζώνες περιορισμού στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, στο ανατολικό «γκέτο» και στους εβραϊκούς εργατικούς συνδικισμούς 151, Καλαμαριά (Ευκλείδης), Μπαρόν Χιρς, Ρεζί Βαρδάρ. Στις 15 Μαρτίου επρόκειτο να αναχωρήσει το πρώτο

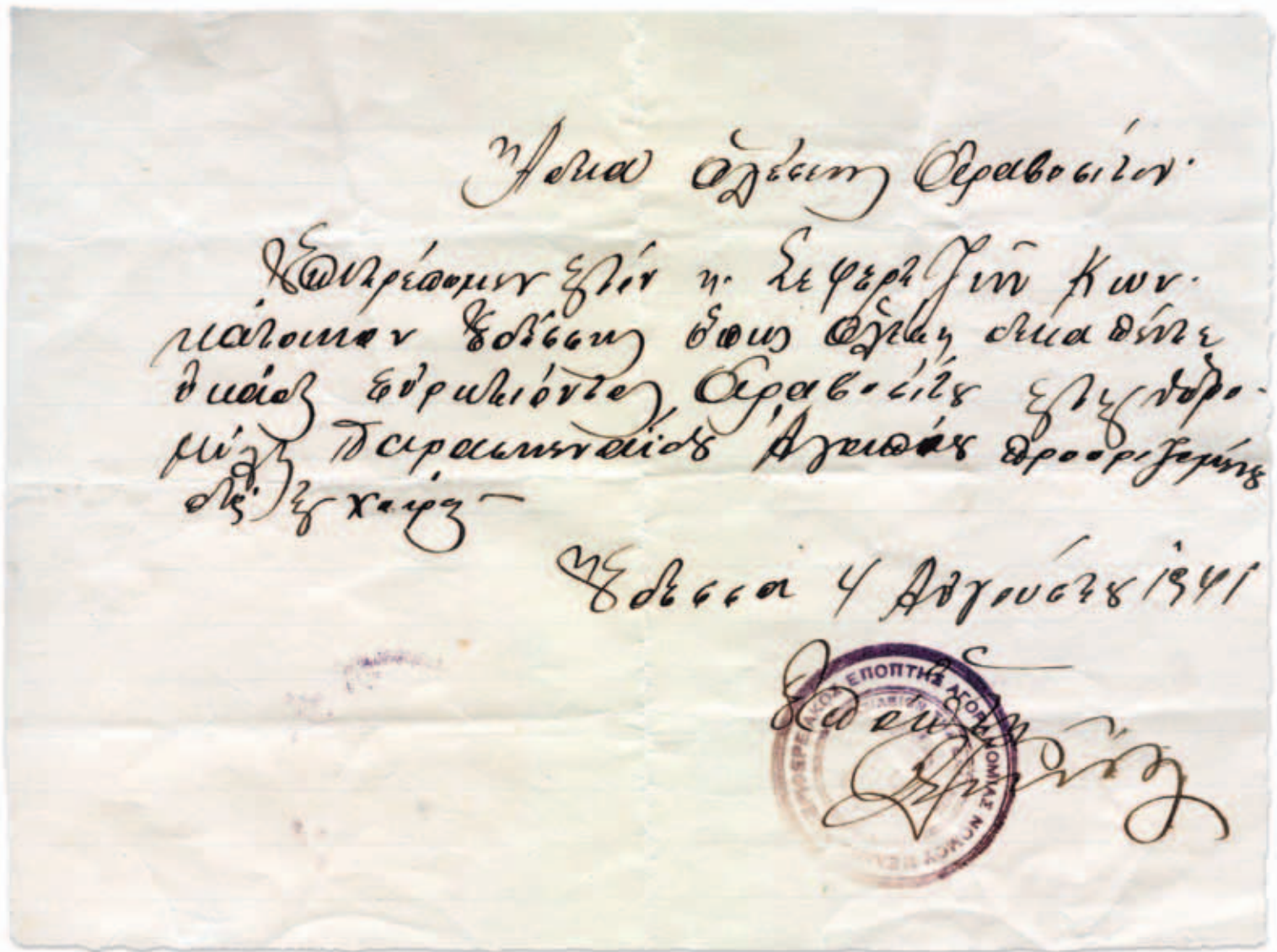
τρένο για το Auschwitz με τους κατοίκους του συνοικισμού Μπαρόν Χιρς, ο οποίος θα χρσήμευε έπειτα ως σταθμός διερχομένων για τη βίαιη εκτόπιση στην Πολωνία.

Η δραματικότερη συνεδρίαση του ΣΒΜΘ πραγματοποιήθηκε στις 10 Μαρτίου 1943. Παρατίθεται το πρακτικό.

«Θέμα τρίτον: Διαγραφή Ισραηλιτών μελών του Συνδέσμου. Παρακληθείς παρέστη κατά την συζήτησιν και ο κ. Δίγκας, ίνα γνωματεύση επί του θέματος τούτου. Ο κ. Πρόεδρος [Δ. Χατζόπουλος] λέγει ότι διά τας ανωνύμους Εταιρείας δεν γεννάται ζήτημα, δεδομένου ότι αύται ως νομικά πρόσωπα θεωρούνται ελληνικής υπηκοότητας. Εφόσον όμως, λέγει ο κ. Δίγκας, μέλη του Συνδέσμου είναι τα φυσικά πρόσωπα, συμφώνως προς το 3 άρθρον του Καταστατικού, δέον όπως δι' εγγράφου του Συνδέσμου καταστήσωμεν τούτο γνωστόν εις αυτάς ότι συμφώνως με την απόφασιν των Αρχών Κατοχής, δεν δύνανται ταύτα να αποτελούν μέλη του Συνδέσμου, ούτε δε αι Εταιρείαι να αντιπροσωπεύονται δι' Ισραηλιτών εντολοδόχων». Το Συμβούλιον αποφασίζει όπως διαγραφώσι αι ομόρρυθμοι Ισραηλιτικάί εταιρείαι, εγγεγραμμένοι εις τα μητρώα του Συνδέσμου, απευθυνθή δε έγγραφον προς τας Α.Ε., το οποίον παρεκλήθη ο κ. Δίγκας όπως διατυπώση τούτο νομικώς.

Και ακολουθεί, στο ίδιο πρακτικό⁴⁹⁷, ο κατάλογος των 34 διαγραφών: (1) Λεβή Μπενουζίλιο, (2) Αδελφοί Άλβο, (3) Μωύς Ιωσήφ Μπέζα, (4) Ι. Καράσσο και Σία, (5) Σαλιτιέλ Άντζελ και Υιός, (6) Αλμπέρ Νισσήμ, (7) Σ. Αβαγιού και Αδελφοί, (8) Αμμίρ και Μεβοράχ, (9) Μπερνάρ Λαντώ, (10) ΕΒΕΜ, (11) Σολομών Κοέν, (12) Δαβίδ Γκατένιο, (13) ΕΒΓΥ, (14) Σ. Μπεράχα, (15) Μόλχο Σαλέμ, (16) Δ. Γκατένιο, (17) Ι. Σεβή, (18) Χασσίδ - Κοένκα, (19) Μ. Γ. Χασσίδ, (20) ΝΑΚΕ, (21) Υιοί Ι. Σερέρο, (22) Αδελφοί Μπέζα, (23) Αδελφοί Άντζελ, (24) Π. Κοένκα Σία, (25) Μ. Παλαδίνο, (26) Χ. Ματία, (27) Λέων Άντζελ, (28) Μ. Α. Μπεσουσάν, (29) Δ. Ι. Ασσαέλ, (30) Υιοί Σαμπετάι Γιουδά, (31) Λ. Μπέζα, (32) Α. Γκέγιρμαν, (33) Σ. Σαρφατή Σία, (34) Μ. Σταροδίνσκν.

Ακόμη και η άλεση 15 οκάδων σιταριού απαιτούσε άδεια της αστυνομίας στη διάρκεια της Κατοχής. Εικονίζεται άδεια προς τον ταμία του ΣΒΒΕ Κ. Σεφερτζή. Οικογενειακό αρχείο

Επακολούθησε σωρεία αιτήσεων εκ μέρους ενδιαφερόμενων προς τις γερμανικές και τις ελληνικές αρχές για να διοριστούν ως μεσεγγυούχοι των εβραϊκών επιχειρήσεων. Ήδη από τις πρώτες εβδομάδες οι γερμανικές αρχές είχαν εκχωρήσει τις σημαντικότερες επιχειρήσεις σε συνεργάτες τους. Επακολούθησε η ίδρυση της Υπηρεσίας Διαχείρισης Ισραηλιτικών Περιουσιών, η οποία παρέλαβε ό,τι είχε απομείνει, και υπό την πίεση των Γερμανών διόριζε μεσεγγυούχους. Το συμβούλιο του ΣΒΜΘ κράτησε απόσταση από τους μεσεγγυούχους και αποφάσισε - μαζί με το ΕΒΕΘ και τον Εμπορικό Σύλλογο - οι μεσεγγυούχοι ισραηλιτικών επιχειρήσεων να μην εξυπηρετούνται από τους εργοδοτικούς φορείς, αν δεν «έχουν κανονίσει τη θέση των μετ'αυτών οργανώσεων των»⁴⁹⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΩΟ

δεύτερη θητεία Κωνσταντίνου Σαράτση

(1944 - 1946)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εξέλεξε η γενική συνέλευση της 3ης Απριλίου 1944 συγκροτήθηκε σε σώμα στις 15.5.1944. Ουσιαστικά επανεκλέχτηκε η απερχόμενη διοικητική επιτροπή με δύο νέα μέλη (Δημητρακόπουλος, Ξάνθος): πρόεδρος αναδείχθηκε ο

Κ. Σαράτσης, α΄ αντιπρόεδρος ο Μ. Δημητρακόπουλος, β΄ αντιπρόεδρος ο Θ. Μπένης, γενικός γραμματέας ο Κ. Καζάζης, ταμίας ο Κ. Σεφερτζής και έφορος ο Γ. Ξάνθος.

Ο Κ. Σαράτσης άσκησε τα καθήκοντά του ανελλιπώς μέχρι το θάνατό του, που επήλθε το πρωί της 26ης Μαρτίου 1946, στις τελευταίες μέρες της θητείας του. Συμμετείχε στη διοίκηση του Συνδέσμου επί 25 σχεδόν χρόνια, έχοντας τη μακρότερη παρουσία μαζί με τον Δ. Χατζόπουλο. Οι δυο τους ήταν άλλωστε οι «πρεσβύτεροι» στις διοικήσεις των τελευταίων χρόνων και από απόψεως ηλικιακής.

Λίγες μέρες μετά το θάνατο του Κ. Σαράτση πραγματοποιήθηκε γενική συνέλευση η οποία εξέλεξε νέα διοίκηση.

Θα εξετάσουμε τη δράση της δεύτερης θητείας Σαράτση σε δύο φάσεις. Η πρώτη περιλαμβάνει την περίοδο από την εκλογή της (15 Μαΐου) μέχρι την απελευθέρωση (29 Οκτωβρίου 1944), δηλαδή τους τελευταίους μήνες της Κατοχής. Η δεύτερη φάση περιλαμβάνει τους πρώτους μεταπελευθερωτικούς μήνες.

Η καταστροφή του λιμανιού της Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς, κατά την αποχώρησή τους. Δημοσιεύτηκε από τον Mats Lieberg

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Οι τελευταίοι μήνες της Κατοχής

Η εξεύρεση χρημάτων και τροφίμων για την επιβίωση των δύο υπαλλήλων του Συνδέσμου, η είσπραξη των ολοένα και λιγότερων συνδρομών των μελών, το δυσεπίλυτο εργατικό ζήτημα και οι συνεχείς έρανοι για άπορους, φυματικούς και άλλες αναξιοπαθούσες κατηγορίες του πληθυσμού ήταν τα μοναδικά σχεδόν θέματα με τα οποία απασχολήθηκε η διοίκηση του ΣΒΜΘ τους τελευταίους μήνες της Κατοχής. Ο υπερπληθωρισμός, με τη μεταβολή των τιμών ανά ώρα ή και συχνότερα, έθετε οποιαδήποτε μορφή προγραμματισμού εκτός συζητήσεως. Ο άρτος ο επιούσιος ήταν, κατά κυριολεξία, ο στόχος, σε μία εποχή που ακόμη και το απόγευμα της ίδιας ημέρας φαινόταν κάτι μακρινό και αβέβαιο.

Πρέπει να τονιστεί -και αυτό ισχύει τόσο για τη θητεία Σαράτση όσο και για τις προκάτοχες διοικήσεις- ότι ο ΣΒΜΘ δεν ήρθε ποτέ σε επαφή με τις γερμανικές αρχές κατοχής. Σε αντίθεση με άλλες οργανώσεις, οι βιομήχανοι απευθύνονταν πάντοτε στην αρμόδια ελληνική υπηρεσία, ακόμη και κατά την περίοδο μετά τον Ιούνιο του 1943, όταν η Μακεδονία κατέστη γερμανική διοικητική περιφέρεια και ο γενικός διοικητής Μακεδονίας υποβιβάστηκε σε σύμβουλο του αντικαταστάτη του, που ήταν Γερμανός (ο μέχρι τότε υπεύθυνος της επικοινωνίας με το κοινό, Μαξιμιλιανός Μέρτεν). Γερμανός ήταν επίσης και ο δήμαρχος (Bürgermeister) Dr Blaesing· (ο διορισμένος από την κατοχική κυβέρνηση δήμαρχος, ο Γ. Σερεμέτης, πρώην πρόεδρος επί σειράν ετών του Δικηγορικού Συλλόγου, ήταν ένα είδος σκιώδους συνδημάρχου, με εκτελεστικές αρμοδιότητες). Δεν υπάρχει καμία ένδειξη στα πρακτικά των συνεδριάσεων του ΣΒΜ για οποιαδήποτε επαφή με τις αρχές κατοχής, ούτε και ένδειξη ότι η τακτική αυτή ήταν συνειδητή επιλογή μόνο ορισμένων προσώπων. Αποτέλεσε σταθερή θέση του Συνδέσμου από την πρώτη μέρα της Κατοχής μέχρι την τελευταία.

Είναι ενδιαφέρον ένα επεισόδιο που συνέβη τον Ιούνιο του 1944. Έχει σημασία γιατί δείχνει το καθημερινό κλίμα της βιομηχανίας και του Συνδέσμου. Σε

μία μικρή καλτσοβιομηχανία, οι εργάτες κατήγγειλαν στην αστυνομία τον εργοδότη τους, διότι κατέβαλε αποδοχές χαμηλότερες από την ισχύουσα συλλογική σύμβαση. Ο εργοδότης συνελήφθη και οδηγήθηκε στο αστυνομικό τμήμα. Εκεί επέδειξε την Υπουργική Απόφαση που είχε υπογραφεί μετά την τοπική συλλογική σύμβαση της 20.1.1944 (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο) και ισχυρίστηκε ότι -ως νεότερη απόφαση ανώτατου οργάνου- υπερίσχυε της τοπικής συλλογικής σύμβασης. Στη συνέχεια απέδειξε ότι πλήρωνε στο προσωπικό του ό,τι καθόριζε η Υπουργική Απόφαση (λιγότερα, συνεπώς, από ό,τι καθόριζε η τοπική σύμβαση). Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι αφέθηκε ελεύθερος αλλά παραπέμφθηκε σε τακτική δικάσιμο. Με άλλα λόγια, ο ανακριτής δεν θεώρησε ως αυτονόητη την ισχύ της Υπουργικής Απόφασης στη Θεσσαλονίκη.

Στη συνέχεια ο εργοδότης ζήτησε τη βοήθεια του Συνδέσμου, ο οποίος κινητοποιήθηκε. Εκπρόσωποι της διοίκησής του επισκέφτηκαν την επομένη την Επιθεώρηση Εργασίας (προϊστάμενος της οποίας παρέμενε ο Μαλαγαρδής) για να διευκρινίσουν ποια από τις δύο αποφάσεις ίσχυε. Μέχρι τότε, όλοι εφαρμόζαν την τοπική συλλογική σύμβαση. Ο Μαλαγαρδής τους έδειξε την ελληνική μετάφραση ενός γερμανικού εγγράφου, το οποίο περιελάμβανε την έγκριση - εκ μέρους των γερμανικών αρχών - της τοπικής συλλογικής σύμβασης. Τι θα ίσχυε, λοιπόν; Η γερμανική έγκριση της τοπικής συλλογικής σύμβασης ή η νεότερη υπουργική απόφαση; Ο Σύνδεσμος προσέφυγε στην αρμόδια ελληνική αρχή - το Υπουργείο Εργασίας - και ζήτησε να εκδοθεί γνωμάτευση. Ταυτόχρονα, ζήτησε αναβολή της δίκης. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα, αρνήθηκε να περιμένει τη γνωμάτευση του Υπουργείου Εργασίας και καταδίκασε τον εργοδότη σε πρόστιμο, διότι έλαβε υπόψη το γερμανικό έγγραφο. Ας σημειωθεί ότι αυτό απλώς του επιδείχθηκε από τον εκπρόσωπο της Επιθεώρησης Εργασίας που είχε κληθεί ως μάρτυρας⁴⁹⁹. Τόσο ο Σύνδεσμος όσο και ο επιχειρηματίας απέφυγαν να έρθουν σε επαφή με τη γερμανική διοίκηση και προτίμησαν να χάσουν τη δίκη.

Εργατικές αμοιβές

Το Σεπτέμβριο 1944 οι εργατικές αμοιβές είχαν εξουτελιστεί και η Γενική Διοίκηση μαζί με το Εργατικό Κέντρο κάλεσαν τους εργοδοτικούς φορείς σε διαπραγματεύσεις. Η εργατική πλευρά ζητούσε τιμαριθμικό καθορισμό του ημερομισθίου με βάση 60 προπολεμικές δραχμές και πληρωμή του ενός τετάρτου σε χρυσό, δηλαδή σε νόμισμα που δεν θα έχανε την αξία του μέσα σε λίγες ώρες. Η αναγωγή των προπολεμικών τιμών σε τρέχουσες θα γινόταν βάσει τιμαρίθμου και όχι βάσει της τιμής του χρυσού⁵⁰⁰. Η διοίκηση του ΣΒΜΘ έκρινε ότι δεν θα έπρεπε να δεχθεί ενιαίο ημερομίσθιο· διότι εφόσον γινόταν αναγωγή σε προπολεμικές τιμές, θα έπρεπε να αποκατασταθεί η προπολεμική κλίμακα εργοστασιακών αμοιβών. Έτσι, αντί ημερομισθίου 60 προπολεμικών δραχμών, προτάθηκε η εξής κλίμακα: Μαθητευόμενοι 30 προπολεμικές δραχμές, κοπέλες

κάτω των 21 ετών 35 δραχμές, γυναίκες άνω των 21 και νέοι κάτω των 21 ετών 45 δραχμές, άντρες άνω των 21 ετών 60 δραχμές και έγγαμοι 70 δραχμές. Η πρόταση αυτή αποτέλεσε και το πλαίσιο της συμφωνίας που υπογράφηκε στις 15.9.1944. Ως τιμαριθμική βάση για την 9η Σεπτεμβρίου 1944 ορίστηκε ο δείκτης 2.800.000. Συνεπώς, το ημερομίσθιο του τεχνίτη θα ήταν $70 \times 2.800.000 = 196$ εκατομμύρια. Ο δείκτης αυτός άλλαζε καθημερινά. Η συμφωνία προέβλεπε την καταβολή ενός τμήματος της αμοιβής σε χρυσό, που στα κατώτερα ημερομίσθια (30 - 35 δραχμές) κάλυπτε ολόκληρη την αμοιβή. Έτσι, για μία κοπέλα που θα έπαιρνε $35 \times 2.800.000 = 98$ εκατομμύρια, το ποσό αυτό θα διαιρούνταν με την ισοτιμία του χρυσού φράγκου και θα πληρωνόταν σε χρυσά φράγκα. Η συμφωνία ίσχυε μόνο για τα πραγματοποιούμενα ημερομίσθια⁵⁰¹.

Ο βομβαρδισμός της 20ής Σεπτεμβρίου 1944

Πέντε μέρες μετά την υπογραφή αυτής της σύμβασης, συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τη Θεσσαλονίκη και προκάλεσαν εκτεταμένες ή και ολικές ζημιές σε 15 εργοστάσια, τα περισσότερα από τα οποία διέκοψαν τη λειτουργία τους. Ο Σύνδεσμος αποτάθηκε αμέσως στη Γενική Διοίκηση για να ζητήσει την καταβολή αποζημιώσεων. Ο γενικός γραμματέας Τέντζος (δικηγόρος από τις Σέρρες) παρέπεμψε την αντιπροσωπεία στην αστυνομία, ο διοικητής της οποίας της συνέστησε όσοι υπέστησαν ζημιές να υποβάλουν αιτήσεις, ώστε εκείνος να διορίσει επιτροπή που θα τις εκτιμούσε⁵⁰². Ας σημειωθεί ότι συνολικά 33 εργοστάσια επλήγησαν από βομβαρδισμούς στην εν λόγω περίοδο, κυρίως στην περιοχή Βαρδαρίου. Οι ζημιές ανήλθαν σε 360 εκατομμύρια προπολεμικές δραχμές. Μέχρι τον Απρίλιο του 1946 δεν είχε κινηθεί διαδικασία αποζημίωσης. Η κυβέρνηση της εποχής εκείνης υποσχέθηκε

να εξαιρέσει από την απαγόρευση εισαγωγής μηχανημάτων και ανταλλακτικών τις βιομηχανίες που είχαν βομβαρδιστεί ή λεηλατηθεί⁵⁰³.

Πώς θα πληρώνονταν οι δημόσιοι υπάλληλοι;

Τις τελευταίες μέρες πριν από την αποχώρηση των Γερμανών από τη Θεσσαλονίκη δεν υπήρχε πλέον το κατοχικό κράτος, διότι η Αθήνα είχε ελευθερωθεί νωρίτερα. Έτσι, δεν υπήρχαν ούτε καν τα εξευτελισμένα χαρτονομίσματα για την πληρωμή των δημοσίων υπαλλήλων. Η Γενική Διοίκηση, στην απελπισία των ανωτέρων υπαλλήλων της, σφράγισε μια ποσότητα γερμανικών στρατιωτικών χαρτονομισμάτων (που είχαν αξία μόνο για τα κυλικεία των γερμανικών στρατοπέδων). Οι υπάλληλοι προσπαθούσαν να αγοράσουν τρόφιμα με αυτά αλλά μάταια. Η αγορά δεν τα δεχόταν. Σε σύσκεψη που έγινε στο Επιμελητήριο, οι εργοδοτικοί φορείς πρότειναν να εκδοθούν τοπικά

Ινδοί στρατιώτες του βρετανικού στρατού στη Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 1944. Δημοσιεύτηκε από τον Mats Lieberg

χαρτονομίσματα, τα οποία θα είχαν ως αντίκρισμα συναλλαγματικές που θα υπέγραφαν οι βιομήχανοι και οι έμποροι. Η πρόταση έγινε αποδεκτή⁵⁰⁴ αλλά εκδηλώθηκε απροθυμία πολλών επιχειρηματιών να υπογράψουν. Στο μεταξύ, για να εκλείψει το χάος της αγοράς, οι εργοδοτικοί φορείς κάλεσαν τα μέλη τους να καταθέσουν στην Εθνική και στη Λαϊκή Τράπεζα τα σφραγισμένα γερμανικά χαρτονομίσματα⁵⁰⁵. Αλλά οι Γερμανοί ήδη έφευγαν. Πέντε μέρες μετά την τελευταία συνεδρίαση της διοίκησης του ΣΒΜΘ δεν είχε μείνει κανείς στη Θεσσαλονίκη. Έφυγαν, αφού ανατίναξαν μεγάλο μέρος του λιμανιού.

Την Κυριακή 29 Οκτωβρίου, ο διευθυντής του Ερυθρού Σταυρού στη Θεσσαλονίκη, ο Σουηδός τελωνειακός υπάλληλος Γιον Λίμπεργκ έγραψε στο ημερολόγιό του: «Επικρατεί απόλυτο χάος και ως προς τη νομισματική κατάσταση. Ήδη, μερικές εβδομάδες πριν, ένα αυγό κόστιζε ένα δισεκατομμύριο δραχμές. Σήμερα δεν υπάρχουν δραχμές διαθέσιμες. Οι Γερμανοί έχουν εισαγάγει ένα προσωρινό νόμισμα, ένα χαρτονόμισμα των 5 φένικ, το οποίον ονομάζουν μάρκο και το οποίον δεν δέχεται κανείς. Τα καταστήματα και οι αγορές είναι έτσι κλειστά. Όποιος δεν έχει δικά του αποθέματα τροφής, είναι αναγκασμένος να μείνει χωρίς τροφή»⁵⁰⁶.

Την επομένη, οι πρώτοι μουδιασμένοι Θεσσαλονικείς βγήκαν στους δρόμους κι ύστερα έγιναν πλήθος ένα πλήθος που πανηγύριζε ευτυχημένο την ελευθερία τις πρώτες μέρες του Νοεμβρίου. Αλλά δεν υπήρχαν τρόφιμα, ούτε ένα λεμόνι. Ούτε βέβαια χαρτονομίσματα που να τα θέλει κανείς.

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων (Οκτώβριος 1944) η Ελλάδα υπέφερε από έλλειψη τροφίμων. Μεγάλο τμήμα της γης είχε μείνει ακαλλιέργητο και οι περισσότερες βιομηχανικές μονάδες αδυνατούσαν να λειτουργήσουν λόγω της καταστροφής των μηχανημάτων τους και ελλείψει πρώτων υλών. Η κατάσταση της πείνας ξεπεράστηκε χάρη στην ξένη βοήθεια, αρχικά από την ML (Military Liaison) και στη συνέχεια από την UNRRA (United

Nations Relief and Rehabilitation Administration). Σχεδόν το ένα δέκατο των παγκόσμιων δαπανών της UNRRA (358 εκατομμύρια δολάρια) πραγματοποιήθηκαν για τον εφοδιασμό της Ελλάδας στη διετία 1945 - 1946. Το ποσό ήταν ίσο με έναν ετήσιο ελληνικό προϋπολογισμό. Σε όγκο αντιπροσώπευε 1.200.000 τόνους τροφίμων, στους οποίους πρέπει να προστεθούν 387.000 τόνοι που διένειμε η ML αμέσως μετά την απελευθέρωση. Συνολικά, δηλαδή, μέσα στην πρώτη μεταπολεμική διετία διανεμήθηκε υπερδιπλάσια ποσότητα τροφίμων, από εκείνη που διένειμε ο Ερυθρός Σταυρός σε όλη τη διάρκεια της κατοχής. Χάρη στα τρόφιμα αυτά επιβίωσαν οι Έλληνες.

Τους πρώτους μήνες του 1945 η ροή της βοήθειας υπήρξε περιορισμένη και συνδέθηκε με πληθώρα προβλημάτων. Το σημαντικότερο ήταν η έλλειψη μηχανισμών για τη διαχείρισή της. Αντίθετα με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπου καθιερώθηκε σύστημα δελτίου για όλα τα είδη βασικής ανάγκης, στην Ελλάδα τα αγαθά της UNRRA διανέμονταν είτε δωρεάν είτε μέσω του εμπορίου.

Η διανομή μέσω του εμπορίου οδήγησε στη δημιουργία μαύρης αγοράς, αφού οι χονδρέμποροι αποθεματοποιούσαν τα εμπορεύματα μέχρι να σημειωθεί έλλειψη και να ανέβει η τιμή τους. Ήδη τον Απρίλιο του 1945 (όταν μόνο μικρό μέρος της προβλεπόμενης βοήθειας είχε εισαχθεί στην Ελλάδα) οι διευθυντές της UNRRA σημείωναν στις αναφορές τους ότι η βοήθεια δεν θα απέδιδε, αν η ελληνική κυβέρνηση δεν έβρισκε τρόπους να οργανώσει και να αξιοποιήσει τις εγχώριες πηγές.

Για να καλύψει το νομισματικό κενό, η πρώτη μεταπελευθερωτική κυβέρνηση θέσπισε τη νέα δραχμή, που είχε περίπου τις προπολεμικές ισοτιμίες με τη βρετανική στερλίνα και το δολάριο. Αλλά η αθρόα έκδοση χαρτονομίσματος οδήγησε σε ραγδαία υποτίμηση της δραχμής. Μέσα σε 13 μήνες, η ισοτιμία της δραχμής με τη στερλίνα είχε πέσει από 600 σε 20.000 δραχμές· η δραχμή δηλαδή είχε υποτιμηθεί κατά 34 φορές. Οι χρυσές λίρες κυκλοφορούσαν ως «σκληρό» νόμισμα και μέσο αποθησαυρισμού⁵⁰⁷.

Οι πρώτες μέρες μετά την απελευθέρωση

Το πρόβλημα της πληρωμής των δημοσίων υπαλλήλων εξακολουθούσε να υπάρχει εξ ίσου επιτακτικό. Τώρα όμως δε φρόντιζε για τη λύση του η κατοχική διοίκηση αλλά η εαμική «διοικούσα επιτροπή Μακεδονίας», η οποία απαίτησε να επιβληθούν εισφορές στους βιομήχανους και τους άλλους εργοδότες. Οι βιομήχανοι θεώρησαν ότι οι εισφορές ήταν υπερβολικές, η «διοικούσα» επέμενε ότι ήταν χαμηλές και στη μέση βρισκόταν ο Σύνδεσμος⁵⁰⁸. Άλλο ζήτημα ήταν η πληρωμή του προσωπικού στα εργοστάσια που είχαν πάψει να λειτουργούν, την οποία απαιτούσαν οι νέες αρχές. Το τρίτο ζήτημα ήταν η διατήρηση των παιδικών συσσιτίων. Η διοίκηση του Συνδέσμου κατέβαλε προσπάθειες για τη συνέχισή τους αλλά με ποια μέσα; Δεν είχε τρόπο να πληρώσει ούτε τους δύο υπαλλήλους του Συνδέσμου, διότι τα μισά εργοστάσια ήταν κλειστά και δεν ήταν σε θέση να πληρώσουν την εξαμηνιαία συνδρομή τους. Τότε, η διοίκηση αναγκάστηκε να εισπράττει τις συνδρομές σε μηνιαίες δόσεις⁵⁰⁹.

Στη διάρκεια του Δεκεμβρίου 1944, η «διοικούσα επιτροπή Μακεδονίας» επέβαλε στις επιχειρήσεις αναγκαστική εισφορά σε χρυσό. Όσοι βιομήχανοι δεν ανταποκρίθηκαν, συνελήφθησαν. Το αίτημα για την παροχή κάποιας προθεσμίας δεν βρήκε ανταπόκριση. Αντίθετα, η «Διοικούσα Επιτροπή» συνέστησε μία «Επιτροπή Συντονισμού Βιομηχανίας» στη Γενική Διοίκηση, στην οποία διορίστηκαν μόνο εργατικά μέλη, ούτε καν εκπρόσωποι της Επιθεώρησης Βιομηχανίας. Ο Σύνδεσμος έκρινε ότι δεν άρμοζε να αναμειχτεί σε αυτήν την υπόθεση⁵¹⁰.

Η ελπίδα λέγεται ML

Η μαγική λέξη στην Ελλάδα στα μέσα Δεκεμβρίου 1944 ήταν «Εμ - Ελ», από το αρκτικόλεξο ML. Όπως προαναφέρθηκε, η βρετανική αυτή υπηρεσία εφοδιασμού χορήγησε στους Έλληνες τεράστιες ποσότητες τροφίμων και πρώτων υλών, μέχρι να αναλάβει την πεινασμένη Ελλάδα η UNRRA.

Η κυβέρνηση της απελευθέρωσης είχε στείλει από την Αθήνα ως αντιπρόσωπό της στη Μακεδονία τον Γεώργιο Μόδη, ο οποίος έφτασε στη Θεσσαλονίκη

στις 13.11.1944. Η «διοικούσα επιτροπή Μακεδονίας» δεν του επέτρεψε να ασκήσει τα καθήκοντά του μέχρι τις αρχές Ιανουαρίου 1945. Μόλις ανέλαβε την εξουσία, ο Μόδης ήρθε σε επαφή με το συμβούλιο του ΣΒΜΘ και υποσχέθηκε να βοηθήσει τη βιομηχανία να ορθοποδήσει, μέσω της ML. Μέσα στις επόμενες μέρες, η αρμόδια διεύθυνση της Γενικής Διοίκησης ήρθε σε επικοινωνία με τους σιδηρουργούς και τους νηματουργούς και - το κυριότερο - τους παραχώρησε καύσιμα⁵¹¹. Επίσης, ο Μόδης είπε στους εκπροσώπους των βιομηχάνων ότι η κυβέρνηση επρόκειτο να χρηματοδοτήσει τη βιομηχανία με 1,6 εκατομμύριο λίρες, και ότι ο ίδιος θα φρόντιζε ένα δίκαιο μερίδιο του ποσού αυτού να δοθεί στη Θεσσαλονίκη⁵¹². Ωστόσο, όπως σημειώνει ο Μόδης στα απομνημονεύματά του, οι πραγματικές αρμοδιότητές του ήταν πολύ περιορισμένες⁵¹³.

Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδος: Σχέσεις (και υποσχέσεις)

Τις μέρες εκείνες καταργήθηκαν οι αντιπροσωπείες της κυβερνήσεως και επανιδρύθηκαν οι γενικές διοικήσεις και δημοσιεύτηκε κανονιστικό διάταγμα περί ιδρύσεως γενικής διοικήσεως Βορείου Ελλάδος, η οποία περιέλαβε ολόκληρη τη Μακεδονία και τη Θράκη. Η νέα Γενική Διοίκηση είχε ευρύτερο χώρο δικαιοδοσίας από το προκάτοχο σχήμα της Γ. Δ. Μακεδονίας αλλά οι αρμοδιότητές της δεν ήταν σαφείς. Περαιτέρω σύγχυση δημιούργησε η σύσταση θέσεων υφυπουργών - γενικών διοικητών στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης⁵¹⁴.

Ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων έσπευσε να συναντήσει τον Γενικό Διοικητή Αλέξανδρο Μερεντίτη, ο οποίος έμεινε στη Θεσσαλονίκη για ένα περίπου έτος, από τις 16 Απριλίου 1945 ως τις 4 Απριλίου 1946. Ο Μερεντίτης έδωσε σειρά υποσχέσεων για παροχή βοήθειας προς τη βιομηχανία, μάλλον υπερεκτιμώντας τις εξουσίες του, που σύντομα αποδείχθηκαν σκιώδεις⁵¹⁵.

Σε ό,τι αφορά τις σχέσεις της βιομηχανίας με τις κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν στην εν λόγω περίοδο,

αξίζει να σταθούμε στην περίπτωση της κυβέρνησης Βούλγαρη, ο ισχυρός άντρας της οποίας ήταν ο Αντιπρόεδρος και Υπουργός Εφοδιασμού Κυριάκος Βαρβαρέσσος. Ο Βαρβαρέσσος προέβη σε υποτίμηση της δραχμής, απαγόρευση των συναλλαγών σε χρυσό, διοικητικό καθορισμό των τιμών, επιβολή έκτακτης φορολογίας και πάγωμα των εργατικών αμοιβών. Εκδηλώθηκε γενικευμένη αντίδραση εναντίον του από τις εργοδοτικές οργανώσεις της Αθήνας, στην οποία συμμετείχε και το ΕΒΕΘ. Η διοίκηση του Συνδέσμου, με πρόταση του Σαράτση, αποφάσισε να μη συμμετάσχει στις σχετικές εκδηλώσεις, θεωρώντας ότι η συμμετοχή του ΕΒΕΘ ήταν επαρκής. Ουσιαστικά, όμως, το μεγάλο ζήτημα για τον Σύνδεσμο ήταν η κατάφωρα άνιση κατανομή των καυσίμων και των πρώτων υλών (βλ. πιο κάτω) την οποία μόνο η κυβέρνηση μπορούσε να επιλύσει⁵¹⁶.

Πρώτες ύλες και καύσιμα

Ενώ η ML και στη συνέχεια η UNRRA εφοδίαζαν την Ελλάδα με πρώτες ύλες και καύσιμα, οι ποσότητες που έφταναν στη Θεσσαλονίκη ήταν ελάχιστες. Αλλά και αυτές δεν διανέμονταν σε λογικό χρόνο. Παρέμεναν κλειδωμένες σε αποθήκες στο λιμάνι, προς μεγάλο όφελος της «ελεύθερης» αγοράς, οι τιμές της οποίας οργιάζαν. Οι βιομηχανίες είχαν να επιλέξουν μεταξύ της διακοπής της παραγωγής και της προμήθειας από την «ελεύθερη αγορά», με δυσμενείς επιπτώσεις στο κόστος και στην κερδοφορία τους. Από τις είκοσι κατηγορίες πρώτων υλών, μόνο τρεις κατηγορίες ήταν διαθέσιμες στη Θεσσαλονίκη στα τέλη Δεκεμβρίου 1945. Ανάλογη κατάσταση υπήρχε και στα καύσιμα. Η επιτροπή κατανομής έλαβε εντολή από την UNRRA να μη δίδει καύσιμα σε επιχειρήσεις που διέθεταν αποθέματα περισσότερα από το 10% των αναγκών τους.

Το 1946 δημιουργήθηκε ένα εργαστήριο παραγωγής ειδών από πλαστικό, μοναδικό στη Θεσσαλονίκη. Εξελίχτηκε στη βιομηχανία VIOPLAST. Στη φωτογραφία το stand της επιχείρησης στη ΔΕΘ του 1953. Δημοσιεύτηκε από τους Φ. Βαλτή και Π. Γεωργούλη

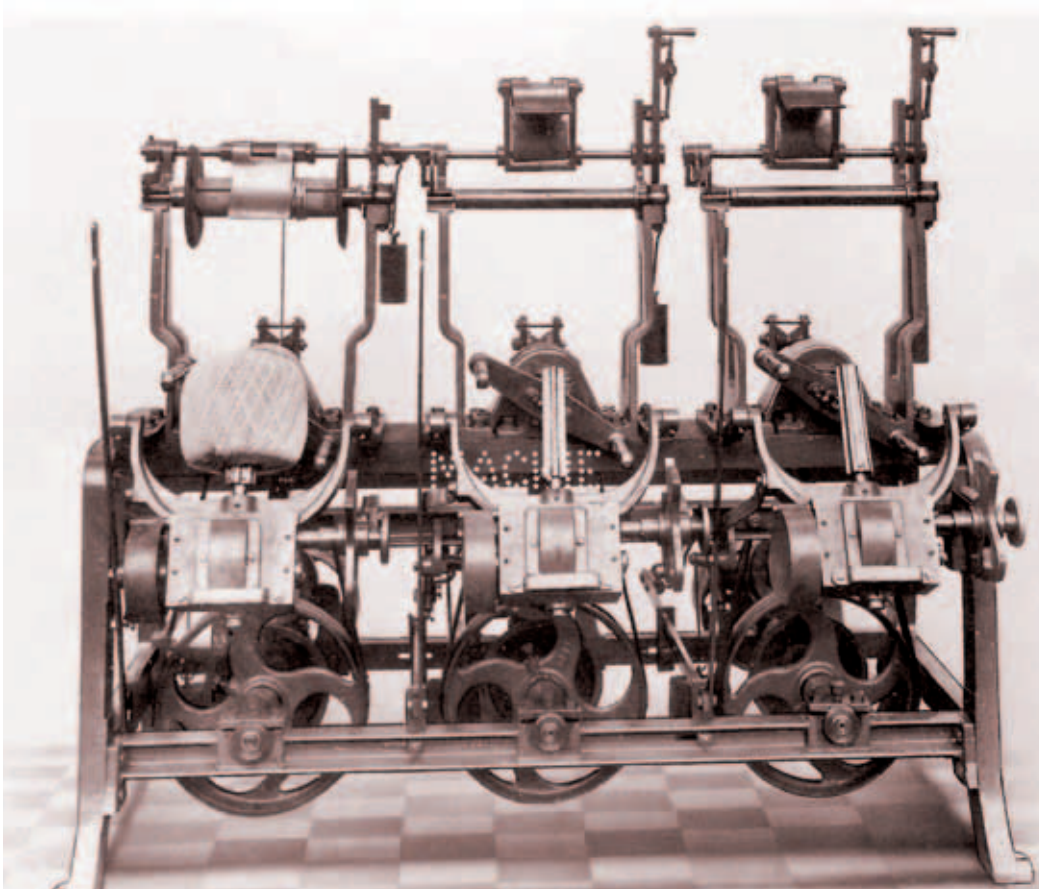

Το μέτρο ήταν λογικό, λόγω των τεράστιων ελλείψεων αφενός καυσίμων αφετέρου μεταφορικών μέσων αλλά προϋπέθετε ότι η τροφοδοσία των εργοστασίων θα γινόταν χωρίς χρονοτριβή. Αυτό όμως δε συνέβαινε. Ενδεικτικά, τα καύσιμα μηνός Δεκεμβρίου 1945 διανεμήθηκαν στις 20 αντί την 1η του μηνός. Υπεύθυνος της όλης διαδικασίας είχε τοποθετηθεί καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ο οποίος ήταν «αδαής» (κατά την έκφραση του Συνδέσμου) από βιομηχανικά θέματα, όμως απαιτούσε να κατατοπίζεται σχολαστικά για όλα. Έτσι, προέκυπταν μεγάλες καθυστερήσεις στην εξέταση επειγόντων αιτημάτων. Μόλις στα τέλη του 1945 εμφανίστηκε στη Θεσσαλονίκη ένας εκπρόσωπος της UNRRA ο οποίος έδειξε κατανόηση για την κατάσταση και ανέλαβε να τη μελετήσει και να επιφέρει βελτιώσεις⁵¹⁷.

Εργατικά θέματα

Σύμφωνα με τον αντιπρόεδρο του ΣΒΜΘ Μ. Δημητρακόπουλο (1946), «τιμά ιδιαιτέρως τους βιομηχάνους της Ελλάδος ότι καθ' όλην την διάρκειαν

της κατοχής εδέχθησαν άνευ μεμψιμοιριών (...), την καταβολήν μισθών και ημερομισθίων εις το προσωπικόν αυτών και εις περιπτώσιν κλεισίματος των εργοστασίων συντελέσαντες ούτω εις την αποτυχίαν του προγράμματος του Γερμανού κατακτητού, όστις διά της δημιουργίας ανεργίας επεσκόπη εις τον εξαναγκασμόν εκούσιον ή ακούσιον των εργατών όπως μεταβούν εις Γερμανίαν προς εξασφάλισιν του άρτου των. Παρά τας δυσκόλους διά τους βιομηχάνους συνθήκας, παρά την δεινήν οικονομικήν κρίσιν εις ην αι βιομηχανικά επιχειρήσεις ευρέθησαν κατά την Κατοχήν, οι βιομήχανοι Μακεδονίας έχοντες επίγνωσιν των εργατικών αναγκών προσεπάθησαν να ικανοποιήσουν εν τω μέτρω του δυνατού τας απολύτως απαραίτητους ανάγκας του εργατικού προσωπικού αυτών, διά της καταβολής ημερομισθίων ανωτέρων των οριζομένων υπό των υπουργικών αποφάσεων, εις δύο δε περιπτώσεις ο ημέτερος Σύνδεσμος εδέχθη την υπογραφήν τοπικών συλλογικών συμβάσεων δι' ων ωρίσθησαν διά τους εργάτας Μακεδονίας ημερομίσθια υψηλότερα των υπό του Κέντρου ορισθέντων⁵¹⁸.

Κουβαρίστρα
δεκαετίας 1930.
Δημοσιεύτηκε από
την Ευαγγελία Βαρέλλα

Το Μάρτιο του 1945 μερικά εργοστάσια που είχαν διακόψει τη λειτουργία τους, ελλείπει καυσίμων και πρώτων υλών, επιχειρήσαν να ξαναοίξουν. Για το διάστημα της αργίας τους, οι εργάτες τελούσαν σε διαθεσιμότητα και εισέπρατταν το 50% των αποδοχών. Όταν κλήθηκαν για εργασία, ζήτησαν αυξήσεις 75-100% και απέργησαν⁵¹⁹. Καθώς η νέα δραχμή, που είχε τεθεί συνεχώς σε χρήση, έχανε την αξία της, το αίτημα των αυξήσεων γενικεύτηκε και τον Απρίλιο η απεργία είχε επεκταθεί στα περισσότερα εργοστάσια. Η κυβέρνηση του στρατηγού Ν. Πλαστήρα υποσχέθηκε να ρυθμίσει με νόμο τα ημερομίσθια αλλά δεν μπόρεσε (παραιτήθηκε στις 8 Απριλίου). Οι εργάτες ζήτησαν αύξηση 150% και ο Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος, στρατηγός Θεόδωρος Μανέτας, ανέλαβε να μεσολαβήσει μεταξύ των δύο πλευρών. Ο ΣΒΜΘ αντιπρότεινε έως 100% αύξηση αλλά προσωρινά, μέχρι να καθορίσει η κυβέρνηση τα ημερομίσθια δια νόμου. Ο Μανέτας ζήτησε από τους βιομηχάνους να υποχωρήσουν, επικαλούμενος τον κίνδυνο γενίκευσης των απεργιών. Σε νέα συνάντηση των εκπροσώπων του Συνδέσμου με τον γενικό γραμματέα της Γενικής Διοίκησης, οι βιομήχανοι υποχώρησαν στο 125%, πάντοτε με την επιφύλαξη της προσωρινότητας. Η Γενική Διοίκηση έσπευσε να ανακοινώσει στις εφημερίδες το παραπάνω ποσοστό ως επιτυχία της. Περιέλαβε όμως στην ανακοίνωσή της στοιχεία που δεν είχαν συμφωνηθεί με τους βιομήχανους, όπως η παροχή αυξήσεων και στους υπαλλήλους, καθώς και η καταβολή πέντε απεργιακών ημερομισθίων⁵²⁰. Ο Σύνδεσμος διαμαρτυρήθηκε με ανακοίνωση στον Τύπο. Σε λίγες μέρες η κυβέρνηση παραιτήθηκε και σχηματίστηκε νέα, υπό το ναύαρχο Π. Βούλγαρη. Η νέα κυβέρνηση καθόρισε με κοινή υπουργική απόφαση (22 Ιουνίου) τα εργατικά ημερομίσθια για ολόκληρη την Ελλάδα ενώ νωρίτερα είχαν καθοριστεί τα υπαλληλικά⁵²¹. Ο Σύνδεσμος έδωσε οδηγίες στα μέλη του να προσαρμόσουν τη μισθοδοσία στην κοινή υπουργική απόφαση, η οποία παρείχε αυξήσεις χαμηλότερες από 125%⁵²². Τα περισσότερα μέλη ακολούθησαν την οδηγία και μείωσαν τα ημερομίσθια αλλά αρκετές επιχειρήσεις δεν ανταποκρίθηκαν από το φόβο ότι η επιβράδυνση ή και η

διακοπή της παραγωγής από ενδεχόμενη απεργία θα είχαν μεγαλύτερο κόστος. Η διοίκηση του Συνδέσμου αποτάθηκε στο διάδοχο του Μανέτα, στρατηγό Αλ. Μερεντίτη, ο οποίος συνέστησε την εφαρμογή της επίσημης κρατικής πολιτικής ημερομισθίων και δήλωσε ότι η Γενική Διοίκηση είχε τα μέσα να «πατάξει» οποιαδήποτε απεργία. Στη συνέχεια ο ΣΒΜΘ ανακοίνωσε στα μέλη του ότι ένας πρόσθετος λόγος για να εφαρμόσουν την κοινή υπουργική απόφαση ήταν να αποφύγουν φορολογικές επιπτώσεις (η εφορία δεν αναγνώριζε ως στοιχείο κόστους εργατικές αποδοχές ανώτερες από εκείνες που καθόριζε η απόφαση). Επισημάνθηκε επίσης ότι όσοι κατέβαλαν υψηλότερα ημερομίσθια συνέβαλαν με τη στάση τους στο να δημιουργηθεί νέος κύκλος εργατικών διεκδικήσεων⁵²³.

Το ζήτημα ρυθμίστηκε από μόνο του, λόγω του πληθωρισμού. Μέχρι το Σεπτέμβριο, η άνοδος των τιμών είχε καταστήσει τα ημερομίσθια «ανεπαρκή», όπως αναγνώρισε και η διοίκηση του Συνδέσμου, και έτσι κράτησε στάση ανοχής απέναντι στις βιομηχανίες που κατέβαλαν υψηλότερα ημερομίσθια. Μεγαλύτερη σημασία είχε για τον Σύνδεσμο να υπάρξουν ενιαίοι όροι απασχόλησης, παρά αυτό καθαυτό το ύψος των ημερομισθίων⁵²⁴.

Την ίδια εποχή (φθινόπωρο 1945) εκδηλώθηκε αναταραχή μεταξύ των πρακτικών μηχανικών, οι οποίοι διαμαρτύρονταν διότι είχαν εξομοιωθεί μισθολογικά με τους ανειδίκευτους εργάτες και απαιτούσαν ιδιαίτερη μισθολογική κλίμακα. Σε συνάντησή τους με το προεδρείο του Συνδέσμου έλαβαν την απάντηση ότι οι βιομήχανοι θα περίμεναν να ρυθμίσει το θέμα η κυβέρνηση. Η απάντηση αυτή εκλήφθηκε ως άρνηση και οι πρακτικοί μηχανικοί κατέβηκαν σε απεργία. Αρκετά εργοστάσια παρέλυσαν, διότι οι ανειδίκευτοι εργάτες δεν μπορούσαν να εργαστούν χωρίς την καθοδήγηση των πρακτικών μηχανικών. Σε νέα συνάντηση των απεργών με το Σύνδεσμο, ο τελευταίος επικαλέστηκε την πρόσφατη γενική αύξηση των ημερομισθίων κατά 75% που είχε αποφασίσει η κυβέρνηση. Η απάντηση δεν ικανοποίησε τους απεργούς, διότι δεν εξασφάλιζε τη μισθολογική τους διαφοροποίηση και η απεργία συνεχίστηκε⁵²⁵.

Η βιομηχανική παραγωγή 1944 - 45

Το σύνολο των προβλημάτων που περιγράφηκαν είχαν ως συνέπεια τη συρρίκνωση της βιομηχανικής παραγωγής, η οποία διατηρήθηκε χαμηλή και το πρώτο μεταπολεμικό έτος. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Συνδέσμου, η παραγωγή κατά κλάδο κυμάνθηκε σε ποσοστά 12% έως 37% της προπολεμικής. Εξαιρέση αποτέλεσαν η μακαρονοποιία και η αλευροβιομηχανία που διατήρησαν ποσοστά 86% και 76% της προπολεμικής παραγωγής τους αντιστοίχως.

Πίνακας: Η βιομηχανική παραγωγή 1944 - 45 ως ποσοστό της προπολεμικής⁵²⁶

Κλάδος	Ποσοστό %
Μακαρονοποιία	86
Αλευροβιομηχανία	76
Βαμβακουργία	37
Σαπωνοποιία	35
Ποτοποιία	25
Εριοβιομηχανία	18
Χαρτοποιία	18
Οικοδομικές	17
Καλτσοβιομηχανία	17
Μεταξουργία	15
Δέρματος	15
Σιδηροβιομηχανία	12
Πλεκτική	12

Παρά τη συρρίκνωση της παραγωγής, ο νόμος δεν επέτρεπε την απόλυση του πλεονάζοντος προσωπικού. Οι υπολειπόμενες βιομηχανίες της Θεσσαλονίκης περίμεναν να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός του Ταμείου Ανεργίας των μισθωτών βιομηχανίας, προκειμένου να απολύσουν το πλεονάζον προσωπικό τους. Ο μηχανισμός του Ταμείου ρύθμιζε τις απολύσεις και τις προσλήψεις εργατικού προσωπικού και η εγγραφή βιομηχανικών επιχειρήσεων σε αυτό ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να αποκτήσουν δικαίωμα απόλυσης των εργατών. Το Ταμείο είχε συσταθεί το Φεβρουάριο του 1945 και αρχικώς λειτούργησε μόνο στην Αττική⁵²⁷. Στα τέλη Νοεμβρίου εκδόθηκε διάταγμα για την επέκτασή του και στη Θεσσαλονίκη. Την επέκταση στη Θεσσαλονίκη περίμεναν και οι υπολειπόμενες τοπικές βιομηχανίες για να απολύσουν το πλεονάζον προσωπικό. Έτσι, οι απολύσεις πολλαπλασιάστηκαν το Δεκέμβριο. Όμως, ο γενικός διοικητής «παρακάλεσε» τον Σύνδεσμο να ανακληθούν οι απολύσεις, διότι ο μηχανισμός του Ταμείου δεν ήταν έτοιμος. Η κατάσταση υπήρξε έκρυθμη στα εν λόγω εργοστάσια τους επόμενους μήνες, αφού οι εργάτες απαιτούσαν να εισπράττουν να ημερομίσθιά τους. Μόλις τον Απρίλιο του 1946 δόθηκαν διαβεβαιώσεις ότι επίκειτο η άμεση λειτουργία του Ταμείου στη Θεσσαλονίκη και άρα οι απολύσεις θα αναγνωρίζονταν⁵²⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΝΑΤΟ

τέταρτη θητεία Κύρου Κύρτση

(1946 - 1948)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στη Γενική Συνέλευση της 9.4.1946 καταρτίστηκε σε σώμα στις 15.4.1946. Πρόεδρος εκλέχτηκε (για τέταρτη φορά στην ιστορία του Συνδέσμου) ο Κ. Κύρτσης, α΄ αντιπρόεδρος ο Δ. Χατζόπουλος, β΄ αντιπρόεδρος ο Ι. Πανούτσος, γενικός γραμματέας ο Π. Στεργίου, ταμίας ο Κ. Σεφερτζής και έφορος ο Ν. Πλατσούκας. Ο Σύνδεσμος είχε πλέον 140 μέλη, αριθμός που διατηρήθηκε σταθερός σε όλη τη διάρκεια της θητείας⁵²⁹.

Ο θάνατος του Κ. Σαράτση είχε αφήσει κενή τη θέση του εκπροσώπου των βιομηχάνων στην Ελευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης, θέση που κατείχε ο εκλιπών επί 23 χρόνια. Ως διάδοχός του εκλέχτηκε ο Γ. Βαλτσάνης, διότι κρίθηκε προτιμότερο να είναι αλευροβιομήχανος ο εκπρόσωπος του Συνδέσμου, επειδή ο κλάδος ήταν ο πλέον ενδιαφερόμενος για τη λειτουργία της Ζώνης. Επίσης, ο ΣΒΜΘ εξέλεξε ως αντιπρόσωπό του στην επιτροπή κατανομής πρώτων υλών τον Β. Γουναρίδη⁵³⁰.

Η κατάσταση της βιομηχανίας μετά από δύο χρόνια εμφυλίου πολέμου

Η περίοδος που θα εξετάσουμε συμπίπτει με την εξέλιξη του εμφυλίου πολέμου, ο οποίος είχε καταστρεπτικές συνέπειες για τη βιομηχανία. Αντί άλλων, παραθέτουμε απόσπασμα από ομιλία του Κ. Κύρτση

το Μάρτιο του 1948: «Ο ανταρτικός πόλεμος διά της διασαλεύσεως της τάξεως εις την ύπαιθρον, τας δυσχερείας των συγκοινωνιών εις τας βορείας ιδίως επαρχίας και της καταστροφής δεκάδων χωρίων, συνετέλεσεν εις την ελάττωσιν της παραγωγής εις ωρισμένους ιδίως κλάδους της μακεδονικής βιομηχανίας. Εκ των βιομηχανιών αυτών επλήγησαν ολιγώτερον αι βιομηχανίαι τροφίμων και περισσότερον η σιδηροβιομηχανία, η κλωστοϋφαντουργία, η βιομηχανία δέρματος κ.ά. (...) Η χαμηλή παραγωγικότης της κλωστοϋφαντουργίας κατά τούτο έχει μεγάλην σημασίαν διά την Μακεδονίαν, διότι αύτη αντιπροσωπεύει το ήμισυ και πλέον της βιομηχανικής παραγωγής, απασχολεί τον μεγαλύτερον αριθμόν εργατών και εις παγίας εγκαταστάσεις υπερβαίνει την αξίαν όλων των βιομηχανιών ομού. Η βιομηχανία τροφίμων ευρίσκεται εις καλύτεραν θέσιν, εξαιρουμένης της βιομηχανίας σοκολάτας και φυραματοποιίας, η πρώτη δι' έλλειψιν πρώτης ύλης και η δευτέρα κατόπιν της εισαγωγής 10.000 τόνων ζυμαρικών εκ του εξωτερικού»⁵³¹. Η σύγκριση του δείκτη παραγωγής (με βάση το 1938) των διαφόρων βιομηχανικών κλάδων δείχνει ότι υπήρχε κάποια πρόοδος από το 1946, ήταν όμως πολύ μικρή. Στο τέλος της περιόδου που εξετάζουμε, η βιομηχανία της Μακεδονίας εξακολουθούσε να απέχει πολύ από την προπολεμική παραγωγή.

Τα θέματα που απασχόλησαν τη διοίκηση του Συνδέσμου στη διάρκεια της τέταρτης θητείας του Κ. Κύρτση ελάχιστα διέφεραν από εκείνα που έχουμε ήδη παρακολουθήσει: Η υπερβολική δημοτική φορολογία και οι αναιμικές τραπεζικές πιστώσεις, θέματα που τόσο είχαν ταλανίσει τη βιομηχανία προπολεμικώς, «αναστήθηκαν» μετά τον πόλεμο. Τα εργασιακά θέματα διατήρησαν την οξύτητά τους και βέβαια, η ανεπάρκεια των καυσίμων και των πρώτων υλών παρέμειναν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Τα διάπυλτα τέλη εξακολουθούσαν να διατηρούνται σε ισχύ, παρά το γεγονός ότι όλες οι πλευρές αναγνώριζαν ότι αποτελούσαν σοβαρή τροχοπέδη για την ανάπτυξη της παραγωγής και την ολοκλήρωση της αγοράς. Διαθέτοντας ένα μεγάλο απόθεμα υπομνημάτων και μελετών πάνω στο θέμα αυτό, ο ΣΒΜΘ συνεργάστηκε

με τους αντίστοιχους Συνδέσμους της Πάτρας και της Σύρου και κατέκλυσε τους αρμοδίους με στοιχεία τα οποία έδειχναν την τεράστια αρνητική σημασία που είχαν τα διαπύλια τέλη για τη διατήρηση της «επαρχιακής βιομηχανίας». Πρέπει να σημειωθεί ότι ο όρος «επαρχιακή βιομηχανία» εισάγεται στη συγκεκριμένη θητεία Κύρτσπ. Ο όρος αυτός επρόκειτο αργότερα να καθιερωθεί για να υποδηλώσει την ταύτιση συμφερόντων ανάμεσα στους συνδέσμους βιομηχάνων διαφόρων περιοχών της χώρας, εκτός Αττικής και Βοιωτίας. Το βασικό επιχείρημα υπέρ της προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας σε αυτό το αρχικό στάδιο δεν ήταν τόσο ότι συγκεκριμένες περιοχές ζημίωναν προς όφελος του κέντρου αλλά «η προφανής ζημία της εθνικής οικονομίας και της κοινωνικής ισορροπίας λόγω της οικονομικής απογυμνώσεως των επαρχιών».

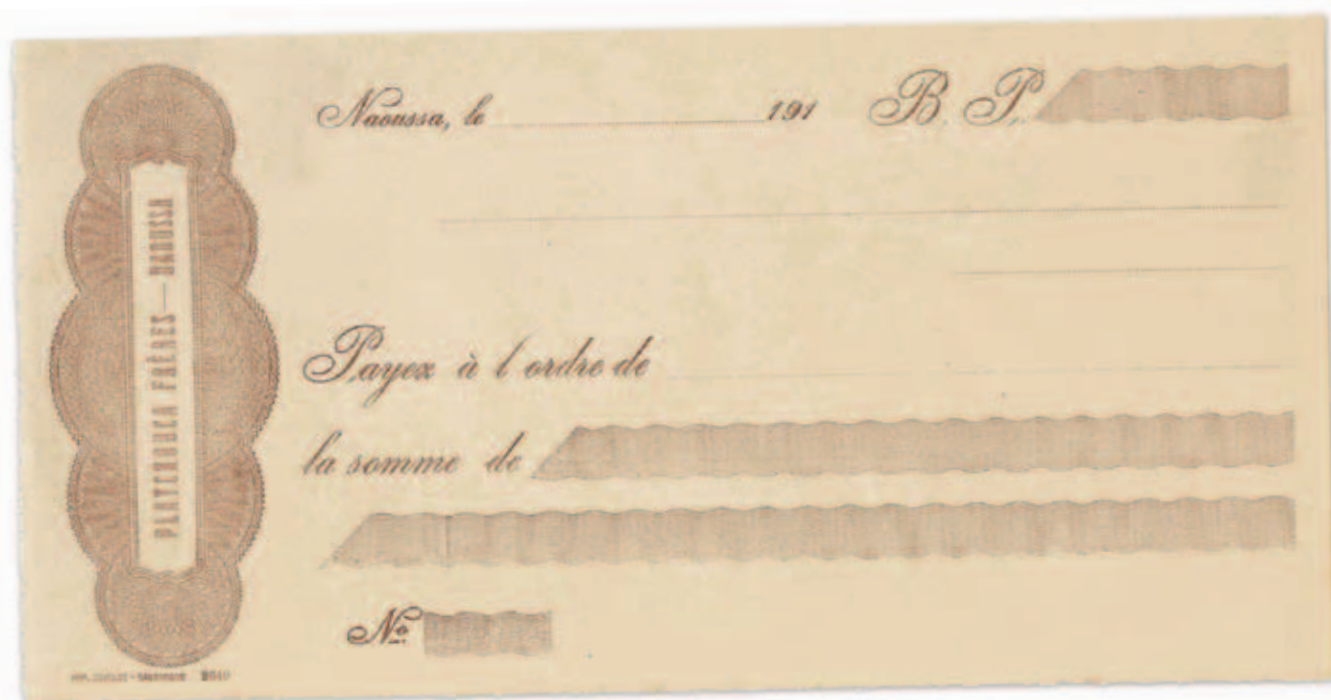
Πρώται ύλαι

Το πιο καθαρό παράδειγμα της «απογυμνώσεως» των τοπικών βιομηχανιών αφορούσε την κατανομή των πρώτων υλών. «Την μερίδα του λέοντος ελάμβανε και λαμβάνει η βιομηχανία του κέντρου εις τας κατανομάς πρώτων υλών ... αι χορηγηθείσαι εις

την μακεδονικήν βιομηχανίαν άδειαι εισαγωγής δεν ανταποκρίνονται προς την παραγωγικήν δυναμικότητα και τας εγκαταστάσεις της βιομηχανίας Βορείου Ελλάδος». Η αναλογία των πρώτων υλών τις οποίες είχε ανάγκη η εν λόγω βιομηχανία κυμαινόταν, ανάλογα με την κατηγορία, από 5% ως 28% του πανελλαδικού συνόλου. Καμία κατηγορία δεν πλησίασε καν αυτό το ποσοστό. Ο Σύνδεσμος συγκέντρωσε, κατά την συνήθη τακτική του, επαρκή στατιστικά στοιχεία για κάθε κατηγορία, τα οποία είχε την ευκαιρία να θέσει υπόψη του υπουργού Εθνικής Οικονομίας Γεωργίου Βαρβούτη (εκ Κοζάνης, 1891 - 1975), κατά την επίσκεψη του υπουργού στη Θεσσαλονίκη το Φεβρουάριο 1948. Ο Βαρβούτης αντιλήφθηκε το πρόβλημα αλλά το Μάιο του ίδιου χρόνου παραιτήθηκε. Πρόλαβε ωστόσο να καθιερώσει τη συμμετοχή βιομηχάνων της Μακεδονίας στις επιτροπές κατανομών, στις οποίες συμμετείχαν πλέον και εκπρόσωποι της αμερικανικής αποστολής⁵³².

Καύσιμα

Τα 90 από τα 140 μέλη του Συνδέσμου χρησιμοποιούσαν καύσιμη ύλη (κυρίως πετρέλαιο) για την κίνη-

ση των εργοστασίων, ενώ ηλεκτρισμό χρησιμοποιούσαν κυρίως η σιδηροβιομηχανία, η καλτσοποιία και τα υφαντήρια. Τη μεγαλύτερη κατανάλωση πετρελαίου έκανε η βιομηχανία ζύθου, ψύχους και οινοπνευμάτων (811 τόνοι το 1947). Ακολουθούσαν η εριουργία (382 τόνοι), νηματοργία (285 τόνοι), σοκολατοποιία (253 τόνοι), σπορελαιουργία (245 τόνοι), οι αλευρόμυλοι (232 τόνοι) κ.λπ. Ο εφοδιασμός με πετρέλαιο παρουσίαζε πολλά προβλήματα. Καταρχάς δεν υπήρχαν επαρκείς αποθήκες. Μόλις το 1948 άρχισαν οι διαδικασίες απαλλοτριώσεων για την κατασκευή τους. Δεύτερο, το Δεκέμβριο του 1947 οι πετρελαιωσολήνες της Μεσογείου υπέστησαν βλάβη και η μεταφορά του πετρελαίου γινόταν με μεγάλα πλοία από τον Περσικό Κόλπο. Τα πλοία αυτά ελλείπει επαρκούς μεγέθους αποθηκών δεν μπορούσαν να εκφορτώσουν στη Θεσσαλονίκη. Πλοία 15.000 τόνων εκφόρτωναν στη Λέρο ή στον Πειραιά και η μεταφορά στη Θεσσαλονίκη γινόταν με μικρά πλοία 1.000 ή 1.500 τόνων, ποσότητα που δεν επαρκούσε ούτε για τις ανάγκες ενός μήνα της τοπικής βιομηχανίας. Πρέπει βέβαια να ληφθεί υπόψη ότι οι βιομηχανικές ανάγκες σε καύσιμα ήταν μόνο το ένα πέμπτο των συνολικών τοπικών αναγκών (ο κυριότερος καταναλωτής ήταν η Ηλεκτρική Εταιρεία που παρήγε ηλεκτρισμό με θερμική ενέργεια, ενώ εξ ίσου μεγάλες ποσότητες απορροφούσαν οι νομαρχίες για το εσωτερικό της Μακεδονίας). Έτσι, η βιομηχανία και η Μακεδονία εν γένει διέθεταν ποσότητα πετρελαίου το πολύ για ένα μήνα και θα έπρεπε ο ανεφοδιασμός τους να γίνεται εγκαίρως.

Πιστώσεις

Το κύριο χαρακτηριστικό στην πιστοδότηση των βιομηχανικών επιχειρήσεων της Βόρειας Ελλάδας στην τριετία 1945 - 47 ήταν η λιλιπούτεια αναλογία τους στο σύνολο των βιομηχανικών χρηματοδοτήσεων. Ενώ η Βόρεια Ελλάδα διέθετε το ένα τέταρτο της παραγωγικής δυναμικότητας της ελληνικής βιομηχανίας, η συμμετοχή της στις τραπεζικές πιστώσεις κυμάνθηκε από 0,75% - 2,50%, όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας: Συμμετοχή της βορειοελλαδικής βιομηχανίας στο σύνολο των βιομηχανικών χρηματοδοτήσεων⁵³³

Έτος	Πιστώσεις (εκατομμύρια δρχ.)	Ποσοστό επί του συνόλου	Αναλογία παραγωγικής δυναμικότητας
1945	4.100	2,50%	
1946	65.400	0,75%	
1947	111.500	1,50%	
Σύνολο	181.000	1,58%	25%

Από το σύνολο των δανείων που έλαβαν οι βιομηχανίες της Β. Ελλάδας είχαν αποπληρώσει το 98,5%, δηλαδή ήταν συνεπέστατες στην πληρωμή των οφειλών τους. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι πιστώσεις που χορηγήθηκαν ήταν βραχυπρόθεσμες, συνήθως τριών μηνών. Ο Βαρβούτης υποσχέθηκε να αλλάξει ο συσχετισμός υπέρ της βορειοελλαδικής βιομηχανίας μόλις τα δάνεια που είχαν χορηγηθεί εξοφλούνταν (διότι στη Νότια Ελλάδα, σύμφωνα με τον ίδιο, η συνέπεια για την εξόφλησή τους δεν ήταν μεγάλη). Έτσι, ο Υπουργός έδωσε εντολή να μη χορηγηθούν νέα δάνεια, μέχρι την επιστροφή των παλαιών, οπότε και θα γινόταν νέα αξιολόγηση. Αλλά η απομάκρυνσή του από το Υπουργείο δεν επέτρεψε να διαπιστώσουμε αν εννοούσε όσα έλεγε.

Ο έφορος του Συνδέσμου Ν. Πλατσούκας (1905-1992).
Οικογενειακό Αρχείο

Συλλογικές συμβάσεις

Ο καθορισμός των μισθών και ημερομισθίων από την κυβέρνηση διήρκεσε μέχρι τον Νοέμβριο του 1947. Στις 4 Νοεμβρίου υπογράφηκε η πρώτη μεταπολεμική συλλογική σύμβαση εργασίας. Σύμφωνα με την εν λόγω σύμβαση τα ημερομίσθια αναπροσαρμόστηκαν με βάση τα προπολεμικά. Όσοι δικαιούνταν με βάση τις προπολεμικές συλλογικές συμβάσεις να λαμβάνουν ημερομίσθιο 58 δραχμών, θα λάμβαναν κατώτατο ημερομίσθιο 11.000 δραχμών. Οι τεχνίτες, με προπολεμικό ημερομίσθιο 71 - 80 δραχμές, θα έπαιρναν 14.500 δραχμές. Προέβλεπε, δηλαδή, η εν λόγω σύμβαση μικρότερη αναπροσαρμογή στις ανώτερες μισθολογικές βαθμίδες («κλείσιμο ψαλίδας»). Οι εργατοτεχνίτες δικαιούνταν έως 30% περισσότερο από το κατώτατο ημερομίσθιο, εφόσον είχαν ανάλογη απόδοση. Με δύο λόγια, η σύμβαση δεν έθετε μόνο κατώτερα αλλά και ανώτερα όρια. Επιπλέον καθιέρωνε το Δώρο Χριστουγέννων και για τους εργάτες (ενώ προπολεμικά ίσχυε μόνο για τους υπαλλήλους)⁵³⁴.

«Από τινος χρόνου όμως», διαπίστωσε ο ΣΒΜΘ, «εκδηλώνεται τάσις συνάψεως ειδικών συλλογικών συμβάσεων αφορωσών περιορισμένον κύκλον μισθωτών. Φρονούμεν ότι διά της αυξήσεως των αποδοχών ωρισμένου κύκλου εργαζομένων, είτε κατά τόπον είτε κατ' επάγγελμα, αγόμεθα κατ' ανάγκην εις την διαδοχικήν αύξησιν των αμοιβών και των λοιπών κλάδων των εργαζομένων, χωρίς να καθίσταται δυνατός ο έλεγχος της πορείας της τιμής της εργασίας υπό των υπευθύνως διαχειριζομένων τα οικονομικά προβλήματα της χώρας. Διότι είναι προφανές ότι η βιομηχανία δεν θα δυναθή να αντιστή εις τας πιέσεις του προσωπικού προς αύξησιν των αποδοχών αναλόγου προς την επιτευχθείσαν υπό άλλων κατηγοριών και ούτω ταχέως θα ανατραπή το όλον σύστημα των γενικών συλλογικών συμβάσεων της 4ης Νοεμβρίου 1947»⁵³⁵. Έτσι, κεντρικό στοιχείο στη δράση του Συνδέσμου ήταν η αρνητική θέση στην υπογραφή κλαδικών και τοπικών συμβάσεων.

Το εργασιακό κόστος επιβαρύνθηκε υπερβολικά από το Νόμο 519/1948, περί τροποποίησης και συμπλήρωσεως της περί των στρατευομένων ιδιωτικών υπαλλήλων και εργατών νομοθεσίας⁵³⁶, ο οποίος επέρριψε στις επιχειρήσεις το βάρος της συντήρησης των οικογενειών των επιστρατευμένων εργατών, αντί να το κατανείμει σε ολόκληρη την κοινωνία. Πολλές επιχειρήσεις με άρρενες εργάτες (που φυσικά ανήκαν στις στρατεύσιμες ηλικίες) βρέθηκαν σε αδιέξοδο. Ο ΣΒΜΘ πρότεινε την επιβολή ποσοστού επί του φόρου επιτηδεύματος (τον οποίο πλήρωναν όσοι ασκούσαν κάποιο επάγγελμα) για χρηματοδότηση της κοινωνικής αυτής ανάγκης. Συμπληρωματικά, πρότεινε τη χρήση πόρων του Ταμείου Ανεργίας, δεδομένου ότι με τη στράτευση μεγάλου αριθμού ανδρών, υπήρχε έλλειψη εργατών και όχι πλεόνασμα⁵³⁷.

Ραφή υποδημάτων στην Αλυσίδα. Δημοσιεύτηκε από την Ευφροσύνη Ρούπα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ

τέταρτη θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου

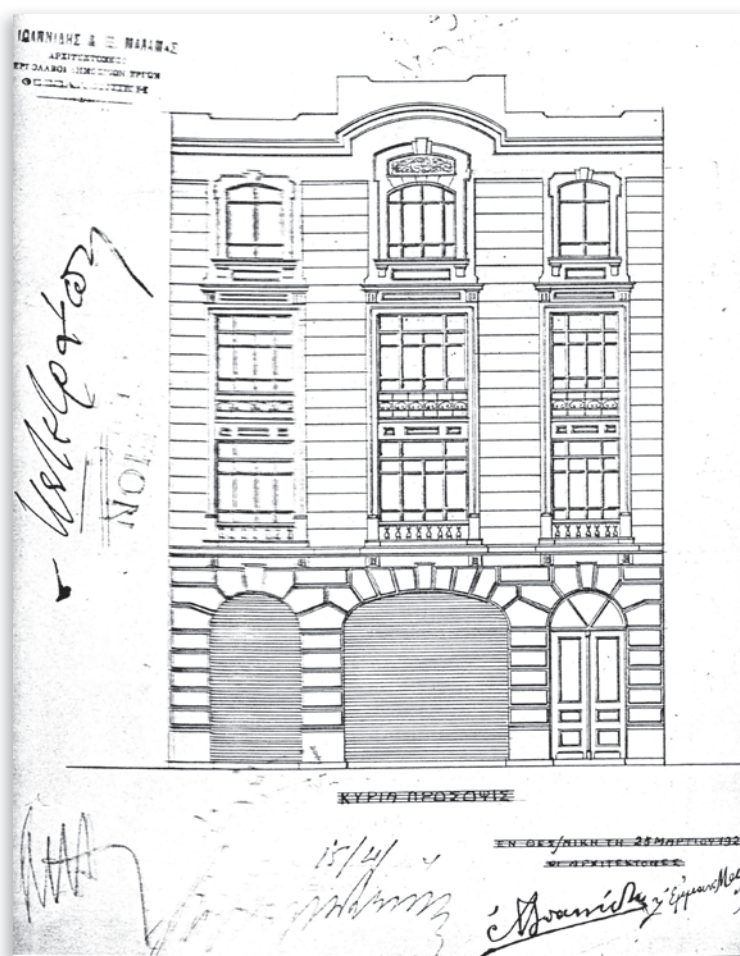
(1948 - 1950)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στη γενική συνέλευση της 21.3.1948 συνήλθε σε σώμα στις 5 Απριλίου με την εξής σύνθεση: Πρόεδρος Δ. Χατζόπουλος, α΄ αντιπρόεδρος Δ. Τσίτσος, β΄ αντιπρόεδρος Χρ. Οικονόμου, γενικός γραμματέας Γ. Λαδάς, ταμίας Κ. Κούσκουρας, έφορος Γ. Ξάνθος. Ο απερχόμενος πρόεδρος Κ. Κύρτσος δεν είχε θέσει υποψηφιότητα.

Η «διευθυνομένη οικονομία»

Ο για τέταρτη φορά πρόεδρος του Συνδέσμου υποσχέθηκε να «αφιερώσει τις δυνάμεις αυτού υπέρ των συμφερόντων της βιομηχανίας, διά την οποίαν εργάζεται από του 1916 είτε ως διευθυντής είτε ως σύμβουλος είτε ως πρόεδρος και αντιπρόεδρος του Συνδέσμου». Όπως τόνισε προς τους νέους συμβούλους, η Ελλάδα λειτουργούσε με «σύστημα διευθυνομένης οικονομίας». Γι' αυτό και η βιομηχανία είχε απόλυτη ανάγκη του Συνδέσμου των βιομηχάνων. Οι σύμβουλοι που εκπροσωπούσαν, σύμφωνα με το καταστατικό, τους επί μέρους κλάδους και κατά τεκμήριο γνώριζαν τα θέματά τους, θα έπρεπε να προσέρχονται στις συνεδριάσεις, ώστε να γίνονται στα αρμόδια υπουργεία εισηγήσεις που να σταθμίζουν τα συμφέροντα όλων των βιομηχανικών κατηγοριών. Με άλλα λόγια, παίρνοντας αφορμή από παράπονα που είχαν ακουστεί στην πρόσφατη γενική συνέλευση, ο Χατζόπουλος σκιαγράφησε το εξής σχήμα μεταβίβασης απόψεων των επιχειρήσεων:

- Η επιχείρηση μεταφέρει το πρόβλημα στους εκπροσώπους της συγκεκριμένης κατηγορίας (π.χ. πλεκτοβιομηχανία).
- Οι εκπρόσωποι της κατηγορίας της συγκεντρώνουν τα θέματα των ομοειδών επιχειρήσεων και τα μεταφέρουν στο διοικητικό συμβούλιο.
- Το Διοικητικό Συμβούλιο συνθέτει τα θέματα.
- Η διοικητική επιτροπή τα παρουσιάζει στα υπουργεία και «εισηγείται».
- Τα υπουργεία αποφασίζουν⁵³⁸.

Το αρχικό σχέδιο του εργοστασίου της σοκολατοποιίας Φλόκα, στην οδό Βασιλέως Ηρακλείου (1924). Οικογενειακό αρχείο

Η «εισήγηση» του Συνδέσμου δεν ήταν πάντοτε ανώδυνη. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της γνωμάτευσής που έδωσε ο Σύνδεσμος για τη σκοπιμότητα ίδρυσης μιας νέας επιχείρησης. Μετά την έκδοση της άδειας ίδρυσης, μία υφιστάμενη βιομηχανική εταιρεία -παλιό και συνεπές μέλος του Συνδέσμου- συγγενής αλλά όχι ομοειδής με εκείνη που ιδρύθηκε, διαμαρτυρήθηκε έντονα για τη θετική εισήγηση του Συνδέσμου. Αντίθετα, άλλες εταιρείες από τον ίδιο κλάδο με τη διαμαρτυρούμενη εταιρεία δήλωσαν ότι δεν έβρισκαν λόγο αρνήσεως. Χρειάστηκε αρκετή συζήτηση για να καταλήξει η Διοίκηση του Συνδέσμου ότι ο παλιός εταίρος είχε άδικο και αναγκαστικά θα έπρεπε να τον δυσारेστήσει⁵³⁹.

Τροφή για τα παιδιά

Ο εμφύλιος είχε σωρεύσει ψυχική κόπωση στην ελληνική κοινωνία και η παράτασή του απογοήτευε ακόμη και επιφανείς συντελεστές της. Ο Υπουργός Δικαιοσύνης Χρήστος Λαδάς (1891 - 1948) είχε μόλις δολοφονηθεί (Πρωτομαγιά 1948) και στην περιοχή πρωτεύουσας είχε κηρυχθεί στρατιωτικός νόμος. Η πολιτική ρευστότητα ήταν έντονη. Στο χρονικό διάστημα της θητείας που εξετάζουμε εναλλάχθηκαν στην εξουσία τέσσερις κυβερνήσεις. Οι «ανταρτόπληκτοι» πληθυσμοί -γυναίκο-παιδα και ηλικιωμένοι- είχαν εκκενώσει ακούσια ή εκούσια τα χωριά τους και συσσωρεύονταν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Το πρώτο επείγον θέμα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η νέα διοίκηση ήταν τα «ανταρτόπληκτα παιδιά». Ερανική επιτροπή κατέγραψε όλες τις επαγγελματικές οργανώσεις ζητώντας από την κάθε μία να αναλάβει έναν αριθμό παιδιών, δίδοντας 150.000 δραχμές μηνιαίως κάθε παιδί (η χρυσή λίρα είχε στην ελεύθερη αγορά περί τις 230.000 δραχμές). Στη σχετική πρόσκληση είχαν ανταποκριθεί μόνο 19 επιχειρήσεις από τα 140 μέλη του Συνδέσμου· υιοθέτησαν 53 παιδιά. Ο αριθμός αυτός υπολείπεται από τον αριθμό των παιδιών που είχαν αναλάβει πολύ μικρότερες οργανώσεις, γεγονός που προκάλεσε απορίες και σχόλια. Αποτελούσε θέμα γοήτρου και φιλοτιμίας για το Σύνδεσμο η αύξηση του αριθμού των παιδιών που θα αναλάμβανε. Χάρη στην επιμονή του Δ. Χατζόπουλου επιβλήθηκε ένα υποχρεωτικό μέτρο εισφοράς σε όλα τα μέλη και εξασφαλίστηκε η διατροφή 215 παιδιών, αριθμός που θεωρήθηκε επαρκής, αν όχι και ικανοποιητικός⁵⁴⁰. Το επόμενο έτος ο Σύνδεσμος ανέλαβε εξ ολοκλήρου την οργάνωση και τη δαπάνη παιδικού συσσιτίου στη συνοικία Αμπελόκηποι, με φροντίδα του εφόρου Γ. Ξάνθου⁵⁴¹.

Άχαρα καθήκοντα: Η εφάπαξ φορολογία ευπόρων

Στοιχείο της «διευθυνομένης οικονομίας» ήταν η κατανομή έκτακτων βαρών και φορολογιών μεταξύ των μελών των εργοδοτικών οργανώσεων αλλά και άλλων επαγγελματικών φορέων. Σε μερικές περιπτώσεις, επρόκειτο για τύποις προαιρετικές αλλά ουσία αναγκαστικές -από κοινωνικής απόψεως αναγκάιες- εισφορές των μελών, για την τύχη των οποίων οι διοικήσεις των οργανώσεων δεν μπορούσαν να αδιαφορήσουν αφενός για ηθικούς λόγους αφετέρου διότι, αν δεν έλυναν οι ίδιες το πρόβλημα, θα το έλυναν οι δημόσιες υπηρεσίες με το δικό τους τρόπο. Έτσι, στην περίπτωση των «ανταρτόπληκτων παιδιών» (βλ. πιο πάνω) η διοίκηση του Συνδέσμου απέστειλε τον κατάλογο των εισφορών στο Υπουργείο και ζήτησε να εισπραχθούν ως δημόσιο έσοδο (αναγκαστική είσπραξη). Μια άλλη περίπτωση ήταν η εφάπαξ φορολογία ευπόρων, η οποία επιβλήθηκε με τον Αναγκαστικό Νόμο 45/1949⁵⁴² και έπρεπε να κατανεμηθεί αμέσως στις εταιρείες-μέλη τους. Ο φόρος ορίστηκε για ολόκληρη τη χώρα σε

Επίσκεψη στις κατασκηνώσεις για τα παιδιά των εργατών, που διοργάνωνε ο ΣΒΒΕ. Πρώτος δεξιά ο πρόεδρος Δ. Χατζόπουλος.

200 δισεκατομμύρια, από τα οποία 13 αναλογούσαν στην περιφέρεια του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, 90 των Αθηνών, 22 του Πειραιά, 20 της υπόλοιπης χώρας και 55 στους εφοπλιστές. Υπήρχαν 16 κλίμακες φόρου, που άρχιζαν από 4 εκατομμύρια και τελείωναν σε 750 εκατομμύρια.

Η κατανομή του φόρου της Θεσσαλονίκης -που μετά από ενέργειες του ΣΒΜΘ και του ΕΒΕΘ μειώθηκε σε 10 δισεκατομμύρια- έγινε από επιτροπή αποτελούμενη από τον Πρόεδρο Εφετών (ως Πρόεδρο), έναν οικονομικό επιθεωρητή εκπρόσωπο της Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος και τον Πρόεδρο του ΕΒΕΘ, με εισηγητή έναν οικονομικό έφορο. Ο αρχικός κατάλογος περιελάμβανε 271 πρόσωπα, από τα οποία 85 ήταν βιομήχανοι. Ο κατάλογος θεωρήθηκε άδικος και ακολούθησαν πολλές διαμαρτυρίες. Έπειτα, ανατέθηκε σε επιτροπή αποτελούμενη από μέλη του ΕΒΕΘ να συντάξουν νέο κατάλογο. Ο νέος κατάλογος (μετά τις ενστάσεις και τις εφέσεις) περιέλαβε 495 πρόσωπα, από τα οποία 138 βιομήχανοι που χρεώθηκαν ποσό 3,2 δισεκατομμυρίων.

Ο Σύνδεσμος, σε συνεργασία με το ΕΒΕΘ, έστειλε μία αντιπροσωπεία στην Αθήνα και ζήτησε από το Υπουργείο να περιοριστεί η επιβάρυνση της Θεσσαλονίκης και να ενταχθεί μεγαλύτερος αριθμός προσώπων στον κατάλογο των υπόχρεων, ώστε να μειωθεί το βάρος για κάθε εύπορο του καταλόγου. Το αίτημα αυτό απορρίφθηκε, όπως ήταν αναμενόμενο⁵⁴³.

Για να διευκολύνει τη διαδικασία, ο Γενικός Διοικητής ζήτησε από το Σύνδεσμο να καταλείψει το ποσό των 3,2 δισεκατομμυρίων που του αναλογούσε μεταξύ των μελών του. Έτσι, ο Σύνδεσμος έπρεπε να καταλείψει το ποσό κατά βιομηχανική κατηγορία και στη συνέχεια οι σύμβουλοι κάθε κατηγορίας να το καταλείμουν μεταξύ των ομοειδών επιχειρήσεων, σε συνεννόηση με τους ιδιοκτήτες τους, μέσω της υπηρεσίας του Συνδέσμου⁵⁴⁴. Οι διαφωνίες ήταν τόσες, ώστε τελικώς ο Σύνδεσμος αποποιήθηκε την ευθύνη και ζήτησε από τον Γενικό Διοικητή να αναλάβει το έργο αυτό η εφορία⁵⁴⁵.

Οι βιομηχανίες - μέλη του Συνδέσμου

Το 1949 τέθηκε επί τάπητος το ζήτημα της ριζικής αναπροσαρμογής των συνδρομών των μελών και ο Διευθυντής Γ. Χριστοδούλου έκανε μια σύνθετη εργασία για την κατάταξή τους σε κατηγορίες. Έτσι, διαθέτουμε ένα πανόραμα των βιομηχανιών πέντε χρόνια μετά την απελευθέρωση⁵⁴⁶.

Στη ανώτερη κατηγορία (εισφορά 300.000 δραχμών) εντάχθηκαν οι βιομηχανίες: Μέλισσα, Τσίτσος και Σία, Σεφερτζής - Κόκκινος, Υφανέτ, Κ. Κωνσταντινίδης, Λαναράς - Κύρτσος, Χαρτοποιία, Φιξ Α.Ε. και Shell.

Στην αμέσως επόμενη κατηγορία (240.000 δραχμών) εντάχθηκαν η Εστία και η Φλόκα Α.Ε.

Στην τρίτη κατηγορία (200.000 δραχμές) εντάχθηκαν η Σόκου (πετρέλαιο), ο Πρωτεύς (ποτά), Ατμόμυλος Αλλατίνη.

Στην τέταρτη κατηγορία (190.000 δραχμές) εντάχθηκαν οι Τσίτσος και Υιοί, Κεραμοποιείο Αλλατίνη και Βέρμιον Α.Ε.

Στην πέμπτη κατηγορία (150.000 δραχμές) εντάχθηκαν οι Ψυγεία Θεσσαλονίκης, Ε.Π.Ε.Ο. Α.Ε., Δημήτριος Ξανάκης, Μακεδονική Βιομηχανία Βάμβακος.

Αυτές ήταν οι 22 μεγαλύτερες βιομηχανικές επιχειρήσεις. Ακολουθούσαν έξι ακόμη κατηγορίες, οι εισφορές των οποίων κλιμακώνονταν από 100.000 δραχμές (η έκτη) ως 20.000 δραχμές (η ενδέκατη).

Η εξέλιξη της βιομηχανίας

Οι τελευταίοι μήνες της εξεταζόμενης περιόδου παρουσιάζουν βελτίωση λόγω «της καταπνίξεως του συμμοριτισμού» και του τερματισμού του εμφυλίου πολέμου. «Η βιομηχανική δραστηριότητα (...) παρηκολούθησε την ανύψωσιν του ηθικού και την αποκατάστασιν της πεποιθήσεως και της εμπιστοσύνης εις το μέλλον της Ελλάδος». Ωστόσο, η κατανάλωση διατηρήθηκε μειωμένη λόγω των ανώμαλων συνθηκών στην ύπαιθρο, η εισαγωγή πρώτων υλών παρέμεινε προβληματική «λόγω του δυσκινήτου μηχανισμού της κατευθυνομένης οικονομίας και του συστήματος εισαγωγών». Σημειώθηκε «ικανοποιητική αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής εις την Βόρειον Ελλάδα, εις τινες κλάδους» αλλά «η αύξησις αυτή

εν συγκρίσει με την ανιούσαν της βιομηχανικής δραστηριότητας την οποία σημείωσαν η βιομηχανία του Κέντρου είναι κατά τι χαμηλότερα». Ο δείκτης παραγωγής (1938=100) διαμορφώθηκε για τη Βόρειο Ελλάδα σε 56 για το 1948 και σε 67 κατά το 1949, υπολήφθηκε δηλαδή κατά 10 τουλάχιστον μονάδες από τον αντίστοιχο δείκτη του Κέντρου. Μεγαλύτερη ανάπτυξη είχαν οι κλάδοι διατροφής και εν γένει οι κλάδοι των οποίων οι πρώτες ύλες παράγονταν στην Ελλάδα. Ο υψηλότερος δείκτης ανάκαμψης σημειώνεται στη μακαρονοποιία (90%)⁵⁴⁷.

Οι πρώτες ύλες

Η εισαγωγή πρώτων υλών παρέμεινε και στη συγκεκριμένη περίοδο υπό κεντρικό κρατικό έλεγχο. Μετά από πολλά διαβήματα του ΕΒΕΘ και του ΣΒΜΘ προς το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και την Αμερικανική Αποστολή, αποφασίσθηκε να ιδρυθεί Γραφείο Εισαγωγών στη Θεσσαλονίκη, το οποίο άρχισε να λειτουργεί τον Ιούνιο του 1948. Δεν είχε όμως αρμοδιότητες. Απλώς δεχόταν τις αιτήσεις και τις διαβίβαζε στην Αθήνα προς έγκριση. Η οργάνωσή του ήταν πλημμελής και σύντομα έπαψε να λειτουργεί. Επακολούθησε νέος κύκλος διαμαρτυριών και μετά από μερικούς μήνες, όταν ανέλαβε το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας ο Γεώργιος Μαύρος (18 Απριλίου 1949) συνεστήθη εκ νέου το Γραφείο αλλά και πάλι χωρίς αρμοδιότητες⁵⁴⁸. Οι ελπίδες του Συνδέσμου είχαν εναποτεθεί στη σταδιακή απελευθέρωση των εισαγωγών. Μετά από τόσα χρόνια περιορισμών στην εισαγωγή πρώτων υλών δεν είχε μείνει περιθώριο αισιοδοξίας για την αποκέντρωση της αποφασιστικής αρμοδιότητας στη Θεσσαλονίκη.

Πιστώσεις

Οι βραχυπρόθεσμες χρηματοδοτήσεις ρυθμίστηκαν τον Ιούνιο του 1948, όταν η Νομισματική Επιτροπή επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη για να εξετάσει επί τόπου τα ζητήματα χρηματοδότησης. Καθορίστηκε τότε ότι τα χρηματοδοτικά αιτήματα της Βόρειας Ελλάδας θα υποβάλλονταν στην υποεπιτροπή Θεσσαλονίκης. Σε περίπτωση έγκρισης θα καταβαλλόταν το 50% του

ποσού και ο φάκελος θα διαβιβαζόταν στην Αθήνα για την τελική έγκριση. Επίσης, η Νομισματική Επιτροπή δέχθηκε να χρηματοδοτήσει με 2 δισεκατομμύρια τις κατηγορίες βιομηχανιών που δεν χρηματοδοτούνταν, όπως υφαντήρια και πλεκτήρια (όχι όμως μεταξωτά και ρεγιόν) για την αγορά πρώτων υλών από το εξωτερικό. Κατ' εξαίρεση, επίσης, χρηματοδοτήθηκαν τα σαπωνοποιεία της Μακεδονίας για την αγορά πυρηνελαίου. Η Νομισματική Επιτροπή συνεδρίασε πάλι στη Θεσσαλονίκη το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου και ενέκρινε αιτήματα των παραπάνω κατηγοριών. Το ίδιο όργανο καθόρισε στις 11.11.1948 το ποσό χρηματοδότησης της βιομηχανίας και της βιοτεχνίας για ολόκληρη τη χώρα σε 65 δισεκατομμύρια, από τα οποία τα 10 για τη Βόρειο Ελλάδα. Έτσι, επιτεύχθηκε ένα παλιό αίτημα του Συνδέσμου για γεωγραφική ποσόστωση των χρηματοδοτήσεων⁵⁴⁹.

Στα τέλη Μαΐου 1949 αντιπροσωπεία του Συνδέσμου με επικεφαλής τον πρόεδρό του κατόρθωσε να πάει στην Αθήνα - παρά τις συγκοινωνιακές δυσκολίες - και να συναντηθεί με εκπροσώπους της αμερικανικής βοήθειας και του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Εκεί έμαθε ότι το μεγαλύτερο μέρος των μακροπρόθεσμων δανείων του Σχεδίου Μάρσαλ είχε «εξαντληθεί, διατεθέντων κατά το πλείστον διά νέας βιομηχανίας και εις κλάδους βιομηχανίας οι οποίοι δεν υπάρχουν εν Μακεδονία»⁵⁵⁰. Το Νοέμβριο του 1949 διοργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη «Συνέδριον Ανορθώσεως», στο οποίο παρέστησαν υπουργοί και οι επικεφαλής της αμερικανικής αποστολής. Ο πρόεδρος του Συνδέσμου Δ. Χατζόπουλος παρουσίασε το σύνολο των αιτημάτων του Συνδέσμου, που ήταν τα εξής: (α) φορολογική διαφοροποίηση υπέρ της βιομηχανίας των επαρχιών (π.χ. ελάττωση κατά το ήμισυ του φόρου κύκλου εργασιών), (β) εξίσωση των τιμών ηλεκτρικής ενέργειας και καυσίμων, καθώς και σιδηροδρομικών κομίστρων μεταξύ Μακεδονίας και Κέντρου, (γ) παροχή μακροπρόθεσμων δανείων στις βιομηχανίες που υπέστησαν καταστροφές από τις εκθροπραξίες, (δ) αποκέντρωση της διαδικασίας έκδοσης αδειών εισαγωγής, (ε) απαγόρευση ίδρυσης νέων βιομηχανιών επί μία τετραετία στην περιοχή πρωτεύουσας, (στ) δημιουργία

ημερήσιας τεχνικής σχολής στη Θεσσαλονίκη, (ζ) ίδρυση βιομηχανικής τράπεζας για την παροχή χαμηλότοκων δανείων, με την αξιοποίηση των αποθεματικών των ασφαλιστικών ταμείων και με ασφάλεια υποθήκη επί των βιομηχανικών εγκαταστάσεων.

Εκπαίδευση

Στη συγκεκριμένη περίοδο έγιναν δύο μεγάλα βήματα για τη βιομηχανική εκπαίδευση στη Βόρειο Ελλάδα. Το πρώτο ήταν η ίδρυση τμήματος κλωστικής, υφαντικής και πλεκτικής στη Σχολή Ευκλείδη, με απόφαση του υπουργού Εθνικής Οικονομίας⁵⁵¹,

με εισφορά των βιομηχανιών και συμμετοχή εκπροσώπου του Συνδέσμου στη διοίκηση της Σχολής⁵⁵². Το δεύτερο βήμα ήταν η ίδρυση της Ανωτάτης Σχολής Βιομηχανικών Σπουδών Θεσσαλονίκης, τριετούς φοιτήσεως, σκοπός της οποίας ήταν η παραγωγή διοικητικών στελεχών για τη βιομηχανία. Στη διοίκηση της σχολής τοποθετήθηκαν τρεις εκπρόσωποι του Συνδέσμου Βιομηχάνων και δύο του ΕΒΕΘ⁵⁵³. Αν και τις δαπάνες λειτουργίας ανέλαβαν ο Σύνδεσμος και οι άλλοι επαγγελματικοί φορείς, δεν είχε γίνει κανένα βήμα για τη συγκρότηση της σχολής μέχρι το Μάρτιο του 1950⁵⁵⁴.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗΣ, 1950-1974

ΜΙΑ ΝΕΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΤΗΛ
Εγκαινιά

HELLAS
10 Αυγούστου 1967

ΕΤΗΛ
Εθελή Ηellen Ανωτάτης Σχολής Εργασίας
(Εκπαιδευτική)

ΕΛΛΑΔΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΟΤΟΝΤΑ

THE GREEK GROUPING
BY 10 AUGUST 1967

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΠΡΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΣΟΦΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

πέμπτη θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου

(1950 - 1952)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που αναδείχθηκε στις αρχαιρεσίες της 18.3.1950 συγκροτήθηκε σε σώμα στις 23.3.1950 και εξέλεξε το ίδιο προεδρείο, με εξαίρεση το πρόσωπο του εφόρου. Εκλέχτηκαν, δηλαδή, πρόεδρος ο Δ. Χατζόπουλος, α΄ αντιπρόεδρος ο Δ. Τσίτσης, β΄ αντιπρόεδρος ο Χρ. Οικονόμου, γενικός γραμματέας ο Γ. Λαδάς, ταμίας ο Κ. Κούσκουρας και έφορος ο Δ. Ασισιόγλου⁵⁵⁵.

Παραγωγή

Η παγίωση υψηλότερου ρυθμού αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής στην Αττική μετά τον πόλεμο είχε ως αποτέλεσμα η συμμετοχή της Βόρειας Ελλάδας στη συνολική παραγωγή να μειωθεί σε 13% στα 1950 - 52, έναντι 25% που ήταν στη δεκαετία του 1920⁵⁵⁶. Στη διάρκεια της τριετίας 1950 - 52 η βορειοελλαδική βιομηχανία γνώρισε δύο φάσεις. Μέχρι τις αρχές του 1951 η τάση της παραγωγής ήταν ανοδική· αν και δεν έφτασε τους ρυθμούς της βιομηχανίας της Αττικής, σχεδόν προσέγγισε τα προπολεμικά όρια. Από τις αρχές του 1951 εκδηλώθηκε ανάσχεση και σημειώθηκαν ενδείξεις ύφεσης, όπως αύξηση των απολύσεων και μείωση των καυσίμων που χρησιμοποιήθηκαν. Η ύφεση που σημειώθηκε το 1951 οφειλόταν στο βαθμιαίο περιορισμό της αμερικανικής βοήθειας και όχι στο ύψος της αγροτικής και βιομηχανικής παραγωγής, που αντιθέτως σημείωσαν βελτίωση⁵⁵⁷. Η ύφεση είχε άμεσες επιπτώσεις στην απασχόληση και από τις αρχές του 1951 η ανεργία κορυφώθηκε στη Θεσσαλονίκη. Περιελάμβανε απολυόμενους από επιχειρήσεις που

Οι εργάτριες κοιτάζουν το φακό και η βασίλισσα τα σοκολατάκια. Επίσκεψη βασιλικού ζεύγους στη σοκολατοποιία Φλόκα.
Προσφορά Αθανασίου Φλόκα

περιόριζαν την παραγωγή τους (2.700 νέοι άνεργοι μόνο μέσα στον Ιανουάριο 1951), 2.400 έφεδρους του νόμου 751 (που είχαν μείνει υπό τα όπλα επί τέσσερα χρόνια και επιστρέφοντας δεν έβρισκαν δουλειά)⁵⁵⁸, 11.000 εγγεγραμμένους παλαιότερους άνεργους, 5.000 καπνεργάτες (εποχιακής απασχόλησης) και έναν άγνωστο αριθμό ατόμων που είχαν μείνει χωρίς απασχόληση από τη διάλυση κρατικών υπηρεσιών⁵⁵⁹. Πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη το ψωμί διανεμόταν με δελτίο σε μερίδες των 100 δραμιών (περίπου 300 γραμμαρίων) και ότι η διάθεση με δελτίο μιας οκάς ζάχαρης αποτελούσε είδηση για την πρώτη σελίδα των εφημερίδων. Έτσι, η ζήτηση για βιομηχανικά προϊόντα ήταν μειωμένη και αυτό έδινε την εντύπωση ότι η βιομηχανία είχε κορεστεί στη Θεσσαλονίκη. Η εντύπωση αυτή εκφράστηκε ακόμη και στη γενική συνέλευση του Συνδέσμου το 1952, χωρίς να υιοθετηθεί από τη διοίκησή του. Κυρίως όμως εκφράστηκε στην αρχική μορφή του νομοσχεδίου για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας (βλ. πιο κάτω).

Η εικόνα του βιομηχάνου

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 οι δημόσιες δαπάνες απορροφούσαν, ως τάξη μεγέθους, ποσοστό 25% του ΑΕΠ, το υψηλότερο στη Δυτική Ευρώπη. Ειδικά οι μισθοί και οι συντάξεις του προσωπικού του δημόσιου τομέα απορροφούσαν το 8% του ΑΕΠ. Το μέγεθος αυτό ισοδυναμούσε με το 35% της αξίας της αγροτικής παραγωγής ή με το 80% της αξίας της βιομηχανίας. Αν και οι αποδοχές βρίσκονταν σε χαμηλά επίπεδα, λόγω του μεγάλου αριθμού των υπαλλήλων, το ποσοστό που ΑΕΠ που απορροφούσαν οι μισθοί και οι συντάξεις ήταν δυσανάλογα μεγάλο⁵⁶⁰.

Με αυτά τα δεδομένα το κράτος δεν ήταν σε θέση να ασκήσει κοινωνική πολιτική και την μετέθετε στους ώμους της βιομηχανίας (π.χ. υποχρεωτική απασχόληση εφέδρων). Η μετάθεση αυτή συνδυάστηκε με την καλλιέργεια δυσμενούς εικόνας για τον βιομήχανο. «Η κοινωνία και ο τόπος έχουν σχηματίσει κακήν ιδέαν περί της ελληνικής βιομηχανίας», είπε εύστοχα ο Δ. Τσίτσος στη γενική συνέλευση

Ο υπουργός Βορείου Ελλάδος Λεωνίδας Ιασωνίδης κρατά δύο πακέτα μακαρόνια ΑΒΕΖ. Περιστοιχίζεται από τους ιδιοκτήτες και εργάτριες της μακαρονοποιίας. Αρχείο οικογένειας Μήκα

του 1952, «όταν δε ομιλούν περί βιομηχανού αναφέρονται ως εις ένα κερδοσκόπον εκμεταλλευτήν, ο οποίος αποβλέπει μόνον εις το πώς να αυξήση τα κεφάλαιά του. Δυστυχώς δε και αυτοί οι διοικούντες τον τόπον έχουν τας αυτάς περίπου ιδέας. (...) Είναι ανάγκη όθεν όπως συνασπισθώμεν και οργανώσωμεν ένα σύστημα καταπολεμήσεως των αντιλήψεων τούτων κατά της βιομηχανίας είτε διά του τύπου είτε άλλως»⁵⁶¹.

Πιστώσεις

Ο ΣΜΒΕ συνέχισε τις προσπάθειές του να βελτιώσει τους όρους χρηματοδότησης, με διαβήματα στη Νομισματική Επιτροπή και στην κυβέρνηση. Έλαβε, όπως και πριν, πολλές υποσχέσεις αλλά ελάχιστα έγιναν. Ειδικά για τις πιστώσεις του Σχεδίου Μάρσαλ, η συμμετοχή της Βόρειας Ελλάδας ήταν κωμικά χαμηλή. Το 1949 κάλυπτε ποσοστό 3,5% και το 1951 ποσοστό 3% του συνόλου. Εξαίρεση αποτέλεσε το

έτος 1950, στη διάρκεια του οποίου οι πληγείσες από τους αντάρτες βιομηχανίες των Καταρακτών έλαβαν το 20% των πιστώσεων και οι λοιπές το 7,5%. Συνολικά, όμως, η βορειοελλαδική βιομηχανία πιστοδοτήθηκε σε ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τη - μειωμένη έστω - παραγωγική δυναμικότητά της.

Καύσιμες και πρώτες ύλες

Η εισαγωγή καυσίμων απελευθερώθηκε στη διάρκεια της θητείας Χατζόπουλου (τον Αύγουστο 1950) αλλά - όπως τόνισε ο και ο ίδιος - ήταν μία ελευθερία με δεμένα χέρια, διότι οι βιομηχανίες εξακολουθούσαν να είναι δέσμιες των δημοσίων υπηρεσιών σε ό,τι αφορούσε την έγκριση εξαγωγής συναλλάγματος για την αγορά των καυσίμων. Στην πραγματικότητα, οι εταιρείες καυσίμων έλαβαν εντολή να χορηγούν καύσιμα βάσει παλαιών πινάκων προμήθειας καυσίμων, ενώ τις νέες άδειες προμήθειας χορηγούσε η αρμόδια οικονομική εφορία.

Οι οικογένειες Τσίτση, Πλατσούκα, Σεφερτζή και Λόγγου. Συνεταιρισμοί και επιγαμίες διαμόρφωσαν την αστική τάξη της περιοχής των Καταρακτών.

Χειροποίητη συσκευασία των μακαρονιών στην ΑΒΕΖ. Αρχείο οικογένειας Μήκα

Σε ό,τι αφορά το θέμα των πρώτων υλών, καμία πρόοδος δεν σημειώθηκε. Το Γραφείο που είχε συσταθεί στη Θεσσαλονίκη για την αποκέντρωση δήθεν της διαδικασίας «διελύθη και ουδέν ηκούσθη περί αυτού (...) εθεωρήθη ως ειρωνεία η διατήρησις αυτού υπό υποτυπώδη και εμβρυώδη μορφήν υπό την οποίαν ελειτούργει, εν αντιθέσει προς τας πομπώδεις υποσχέσεις των αρμοδίων υπουργών, οι οποίοι έτυχε να επισκεφθούν την Θεσσαλονίκην και οίτινες μας εδιαβεβαίωνον ότι δι' αυτού θα ικανοποιούντο αι απαιτήσεις ημών»⁵⁶².

Η «προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας»

Η έννοια της προστασίας της «επαρχιακής» [δηλαδή εκτός Αττικής] βιομηχανίας εδραιώνεται πλήρως στην περίοδο που εξετάζουμε. Η «προστασία» σήμαινε τη δημιουργία προϋποθέσεων για να εξισορροπηθούν τα μειονεκτήματα που είχαν συσσωρευθεί εις βάρος της εκτός Αττικής βιομηχανίας (π.χ. ακριβότερη ενέργεια,

ακριβότερα μεταφορικά, μειωμένη πρόσβαση σε κρατικές άδειες και χρηματοδότηση, μικρότερο καταναλωτικό κοινό). Η έννοια της προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας σήμαινε την παροχή αντισταθμισμάτων για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις της επαρχίας και δεν ήταν ταυτόσημη με την έννοια της βιομηχανικής αποκέντρωσης. Η γενική σημασία της βιομηχανικής αποκέντρωσης ήταν η παροχή κινήτρων για την ίδρυση βιομηχανιών εκτός Αττικής. Η ειδική σημασία ήταν η ανάπτυξη βιομηχανίας σε περιοχές οι οποίες διέθεταν πρώτες ύλες προκειμένου να επιτευχθεί η βιομηχανοποίηση των πρώτων υλών.

Στις αρχές του 1951, στη διάρκεια της σύντομης υπουργίας του Ευάγγελου Αβέρωφ (Υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Εφοδιασμού και Διανομών από 9.11.1950 ως 28.1.1950) καταρτίσθηκε νομοσχέδιο βιομηχανικής αποκέντρωσης, το οποίο παρείχε στις επαρχιακές βιομηχανίες πλεονεκτήματα εις βάρος των βιομηχανιών της Αττικής. Το νομοσχέδιο

Ο βιομήχανος Γεώργιος Τιμπίρογλου (αριστερά), εκ των ιδιοκτητών της κλωστοϋφαντουργίας «Ρωξάνη», με τον υπουργό Λεωνίδα Ιασωνίδη. Αρχείο οικογενείας Τιμπίρογλου

αυτό εξομοίωνε τη Θεσσαλονίκη με την Αττική απαγορεύοντας επί πενταετία την ίδρυση νέων βιομηχανιών στην περιοχή και μη παρέχοντας οιοδήποτε πλεονέκτημα⁵⁶³. Το πλαίσιο αυτό ανέτρεψε ο διάδοχος του Αβέρωφ στο Υπουργείο (το οποίο μετονομάστηκε σε Συντονισμό), Γεώργιος Παπανδρέου⁵⁶⁴ και το έθεσε σε εντελώς νέα βάση ο μετέπειτα Υπουργός (27.10.1951 έως 11.10.1952) Γεώργιος Καρτάλης. Ασφαλώς συνέβαλαν οι διαμαρτυρίες του ΣΒΜ, από τον οποίον αρχικώς απεκρύβη ο αποκλεισμός της Θεσσαλονίκης.⁵⁶⁵ Στην τελική διαμόρφωση του νομοσχεδίου συνέβαλαν και οι υπουργοί Βιομηχανίας (το Υπουργείο αυτό συνεστήθη το Φεβρουάριο του 1951) Γεώργιος Αθανασιάδης - Νόβας⁵⁶⁶ και Ιωάννης Ζίγδης. Μετά από πολλές προσπάθειες του ΣΒΜ, δημοσιεύτηκε το διάταγμα 207/6.8.1952, περί προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας, το οποίο συμπεριλάβε στην κατηγορία αυτή και τη Θεσσαλονίκη⁵⁶⁷. Το νομοσχέδιο απαγόρευε την ίδρυση νέων βιομηχανιών

στην Αττική επί πενταετία (με περιορισμένες εξαιρέσεις)· καθιέρωνε περιθώριο διαφοράς 8% υπέρ των επαρχιακών βιομηχανιών στις δημόσιες προμήθειες, για να αντισταθμίσει τα μεταφορικά και άλλα υψηλότερα κόστη· προέβλεπε μείωση δασμών για εισαγόμενα μηχανήματα και μειωμένο ΦΚΕ, ως κίνητρο για ίδρυση νέων μονάδων στην επαρχία· καθιέρωνε χαμηλότερο επιτόκιο για τις τραπεζικές χορηγήσεις. Τέλος, έθετε οριστικό τέρμα στις δημοτικές επιβαρύνσεις απαγορεύοντας την τοπική φορολογία επί της βιομηχανίας⁵⁶⁸.

Εργατικό κόστος

Το Μάιο 1950 ο Υπουργός Εργασίας Ι. Μιχαήλ, εκλεγόμενος στη Θεσσαλονίκη, παρακάλεσε το Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΒΜ να συστήσει στα μέλη του να προβούν στη χορήγηση αυξήσεων 15% στο προσωπικό των εργοστασίων, διότι οι μισθοί είχαν χάσει μεγάλο μέρος της αξίας τους λόγω του πληθωρισμού. Η κυβέρνηση

Οι εργάτριες της «Ρωξάνης» υποδέχονται τον εκλεγμένο με ψήφους προσφύγων, υπουργό Λεωνίδα Ιασωνίδη.

Η πίσω πλευρά του περιπτέρου της ελληνικής βιομηχανίας, με καλλιτεχνικές παραστάσεις (1951). Αρχείο ΔΕΘ

σκόπευε να ρυθμίσει το θέμα γενικότερα και συνεπώς η αύξηση αυτή θα συμψηφιζόταν με τη γενική αύξηση που θα χορηγούσε η κυβέρνηση. Ο ΣΒΜ επείσθη και η αύξηση δόθηκε. Όμως, μετά από αλλεπάλληλες κυβερνητικές αλλαγές, χορηγήθηκε τον Ιανουάριο του 1951 γενική αύξηση με τρόπο που ενσωμάτωνε και το 15%, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν και πάλι συγκριτικά μειονεκτήματα για την τοπική βιομηχανία. Την αύξηση εξήγγειλε ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Σοφοκλής Βενιζέλος, κατά τη διαμονή του στη Θεσσαλονίκη, και όπως εξήγησαν οι Υπουργοί στον Δ. Χατζόπουλο, δεν ήταν δυνατόν να την ανακαλέσει.

Σημαντικός παράγοντας αύξησης του εργασιακού κόστους ήταν η αναγκαστική απασχόληση εφέδρων, η οποία επιβάρυνε μόνο τους εργοδότες τους. Ο ΣΒΜ προέβη σε σειρά άγονων διαβημάτων για τη διασπορά του κόστους αυτού στο σύνολο των εργοδοτών, υπό μορφή γενικής επιβαρύνσεως της μισθοδοσίας κατά 2%⁵⁶⁹.

Το υπόμνημα του ΣΒΜ

Με υπόμνημα που υπέβαλε ο ΣΒΜ στην κυβέρνηση και στη Νομισματική Επιτροπή την άνοιξη του 1952 περιέγραψε τη δυσμενή κατάσταση στην οποία βρισκόταν η τοπική βιομηχανία. Τα αίτια της ήταν (1) η διόγκωση του κόστους παραγωγής, (2) η μειωμένη ζήτηση, (3) η έλλειψη ρευστών κεφαλαίων. Ειδικά η διόγκωση του κόστους παραγωγής αποδόθηκε στην αύξηση των τιμών των πρώτων υλών, στην αύξηση του τόκου των τραπεζικών χορηγήσεων, στην αύξηση των ημερομισθίων και στην αύξηση των κομίστρων. Η έλλειψη ρευστών κεφαλαίων αποδόθηκε στο ελάχιστο περιθώριο κέρδους και στον περιορισμό των πιστώσεων. Η αύξηση των τραπεζικών πιστώσεων και η ελεύθερη εισαγωγή πρώτων υλών και ανταλλακτικών ήταν μεταξύ των κύριων αιτημάτων του Συνδέσμου και των μέτρων που πρότεινε για την αντιμετώπιση της κατάστασης⁵⁷⁰. Ας σημειωθεί ότι από έρευνα που διενέργησε την ίδια περίοδο ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων, στην Αθήνα, οι τιμές των βιομηχανικών προϊόντων βρίσκονταν χαμηλότερα από τον τιμάρημο, σε σύγκριση με την προπολεμική περίοδο⁵⁷¹.

Η επαναλειτουργία της ΔΕΘ το 1951, μετά από 11 χρόνια διακοπής λόγω του πολέμου, υποστηρίχθηκε θερμά από τον ΣΒΒΕ.

Ακολουθώντας το τελευταίο προπολεμικό σχέδιο οργάνωσης της ΔΕΘ, που έδινε τη μερίδα του λέοντος του κεντρικού εκθεσιακού χώρου στη βιομηχανία, η πρώτη μεταπολεμική έκθεση του 1951 διέθεσε το κύριο περίπτερο στην ελληνική βιομηχανία. Διακρίνονται και ιδιωτικά περίπτερα βιομηχανιών. Αρχείο ΔΕΘ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

έκτη Θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου

(1952 - 1954)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που αναδείχθηκε στις αρχαιρεσίες της 23.3.1952 συγκροτήθηκε σε σώμα στις 27.3.1952 και εξέλεξε το ίδιο προεδρείο, με εξαίρεση το πρόσωπο του γενικού γραμματέα. Εκλέχτηκαν, δηλαδή, πρόεδρος ο Δ. Χατζόπουλος, α' αντιπρόεδρος ο Δ. Τσίτσας, β' αντιπρόεδρος ο Χρ. Οικονόμου, γενικός γραμματέας ο Γ. Ξάνθος, ταμίας ο Κ. Κούσκουρας και έφορος ο Δ. Ασισιόγλου⁵⁷². Ας σημειωθεί ότι ο Δ. Χατζόπουλος είχε εκλεγεί βουλευτής με τον Ελληνικό Συναγερμό στις εκλογές της 16.11.1952 και ότι ήταν πρόεδρος της κοινοβουλευτικής επιτροπής για τη βιομηχανία⁵⁷³.

Το 1952 η αμερικανική βοήθεια μηδενίστηκε και οι αρνητικές συνέπειες για τη ζήτηση και τη βιομηχανία υπήρξαν αισθητές. Αλλά το κυρίαρχο στοιχείο της διειτίας αυτής ήταν η αιφνίδια υποτίμηση της 9ης Απριλίου 1953, με την οποία η ισοτιμία της δραχμής έναντι του δολαρίου μεταβλήθηκε από 15.000 σε 30.000 δραχμές⁵⁷⁴. Ταυτόχρονα, άρθηκαν οι ποσοτικοί περιορισμοί στις εισαγωγές αλλά διατηρήθηκε το δασμολόγιο. Δεν ήταν η πρώτη υποτίμηση της δραχμής που πραγματοποιήθηκε μεταπολεμικά· αλλά οι προηγούμενες είχαν απλώς προσαρμόσει την επίσημη ισοτιμία στα πραγματικά δεδομένα. Αντίθετα, η υποτίμηση του 1953 ήταν ένα επιθετικό μέτρο που μπορούσε να ευνοήσει τις εξαγωγές και εν προκειμένω τη βιομηχανία. Αυτό και συνέβη. Το 1954 δημιουργήθηκαν 1.600 νέες μεταποιητικές μονάδες και άλλες 850 υφιστάμενες επέκτειναν τις εγκαταστάσεις τους. Η εξέλιξη αυτή αποδίδεται στη μεγαλύτερη προστασία, έναντι των εισαγομένων ομοειδών προϊόντων, την οποία απολάμβαναν οι ελληνικές επιχειρήσεις μετά την υποτίμηση λόγω του διπλασιασμού των δραχμικών τιμών των εισαγομένων προϊόντων⁵⁷⁵.

ΓΚΑΖΙΕΡΑ ΚΑΘΑΡΟΥ & ΑΚΑΘΑΡΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ

Leon

● ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΣ
● ΤΑΧΥΤΗΣ
● ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΕΠΙΣΤΑΣΙΟΝ ΜΑΝΑΠΡΟΪΟΪΑΣ & ΓΚΑΖΙΕΡΩΝ
ΑΔΕΛΦΟΙ ΑΝΤΖΕΛ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Όδός 'Ηγασίου 3 — Τηλέφ. 62-80

Η ΕΥΚΟΛΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΕΔΣ

Ασυναμίγιστα
ΕΙΣΠΟΙΟΤΗΤΑ
& ΑΝΤΟΧΗΝ
Τιμαί
ΩΡΙΣΜΕΝΑΙ

Ο ΘΕΡΜΑΪΚΟΣ

ΗΝΩΜΕΝΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΥΔΡΑΥΛΙΚΟΣΙΔΗΡΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΡΜΑΝΣΕΩΣ
ΟΜΟΡΡΘΟΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ — ΕΑΡΑ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΧΡΥΣΑ ΜΕΤΑΛΛΙΑ ΜΕΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΩΝ ΤΙΜΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ:
Όδός 'Ερμού 59 — Τηλέφωνον 3288
Κλεισιούρας 8 — Τηλέφωνον 5415

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ:
Όδός Ρεμπέλου 4 (Καραβάν Σαράϊ) — Τηλέφωνον 5415

ΕΚΤΕΛΟΥΜΕΝΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ:
Μιλέτα, βί' εγκαταστάσεις κεντρικών θερμάνσεων
'Εγκαταστάσεις θέρμανσης και άποχετεύσεως
ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΞΕΛΙΓΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μασίνες, θερμάστρες και θερμοσίφωνες «πίεσεως» (όλα με ξύλα), καθώς και παγωνιέρες (ή πιο εύχρα «ψυγεία πάγου») παράγονταν μετά τον πόλεμο από τοπικά εργοστάσια, και αποτελούσαν επίζηλα αντικείμενα για τα περισσότερα νοικοκυριά. (Από τον κατάλογο συμμετοχών της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης, 1953)

Η βιομηχανική παραγωγή στη Βόρεια Ελλάδα

Ανάλογη αλλά πιο συγκρατημένη, ήταν η εξέλιξη της βιομηχανικής παραγωγής στη Βόρεια Ελλάδα. Από 120 μονάδες το 1951 (1938=100) μειώθηκε σε 110 μονάδες το 1952 για να ανέλθει στις 135 μονάδες το 1953. Η βελτίωση ήταν γενική, με εξαίρεση τα τρόφιμα και τη σιδηροβιομηχανία. Εξαιτίας των ευεργετικών διατάξεων του διατάγματος για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας (2176/1952) ιδρύθηκαν στη Θεσσαλονίκη εργοστάσια από μεγάλες εταιρείες, όπως η Βιαμύλ και η Ιζόλα⁵⁷⁶. Ωστόσο, σύμφωνα με τον πρόεδρο του ΣΒΜ, στη διετία 1952 - 1953 δεν ιδρύθηκε κάποια άξια λόγου βιομηχανική επιχείρηση ούτε σημειώθηκε μεταφορά βιομηχανίας από το Κέντρο στη Θεσσαλονίκη⁵⁷⁷. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην απογραφή που διενήργησε ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων το 1952 προέκυψε ότι ποσοστό 62% από τις 2.800 βιομηχανικές επιχειρήσεις, βρίσκονταν στην Αττική και 38% εκτός αυτής⁵⁷⁸. Η τάση αυτή δεν ανακόπηκε από την εφαρμογή του Ν.Δ. 2176/1952 περί προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας. Από τις 6.397 άδειες ίδρυσης, επέκτασης και νομιμοποίησης βιομηχανιών που εκδόθηκαν συνολικά στην Ελλάδα στην περίοδο 1952 - 1955, ποσοστό 62% αφορούσε την περιοχή Αττικής, 13,3% τη Θεσσαλονίκη και 24,7% την υπόλοιπη χώρα⁵⁷⁹.

Η προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας

Τρεις εβδομάδες μετά τη δημοσίευση του Ν.Δ.2176 για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας ο ΣΒΜ κλήθηκε να αντιμετωπίσει την ανατροπή των ευνοϊκών διατάξεων του⁵⁸⁰. Αυτό έγινε με το Βασιλικό Διάταγμα της 2ας Σεπτεμβρίου 1952⁵⁸¹, το οποίο μείωσε -κατά τη διενέργεια προμηθειών του Δημοσίου- το ποσοστό προτίμησης (το περιθώριο διαφοράς τιμής) των προϊόντων της επαρχιακής βιομηχανίας σε 3-4% από 8%. Επίσης, περιορίστηκε η μείωση του φόρου κύκλου εργασιών που είχε προβλεφθεί για τις επαρχιακές βιομηχανίες, για το λόγο ότι επιβαρύνονταν με υψηλότερα μεταφορικά έξοδα, τα οποία με τη σειρά τους επίσης επιβαρύνονταν με τον ίδιο φόρο. Έτσι, οι επιπτώσεις του μεταφορικού κόστους στην τιμή

πολλαπλασιάζονταν μέσω του φόρου κύκλου εργασιών. Στη συνέχεια ανατράπηκε και η δασμολογική απαλλαγή επί των εισαγομένων καυσίμων, που είχε παραχωρηθεί στις επαρχιακές βιομηχανίες.

Στο νόμο 2176 περιλαμβανόταν και η πρόβλεψη για χαμηλότερο επιτόκιο στις χρηματοδοτήσεις της επαρχιακής βιομηχανίας, χωρίς όμως να προβλέπεται ποσόστωση των δανείων μεταξύ κέντρου και επαρχίας. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι τράπεζες απέφευγαν να χρηματοδοτήσουν επαρχιακές βιομηχανίες και τελικά αυτές μάλλον ζημιωμένες παρά κερδοσύμμες βγήκαν από τη σχετική πρόνοια του νόμου.

Έτσι, από τα τέλη του 1952 -οπότε και με την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού⁵⁸² διαμορφώθηκαν νέοι όροι- ο ΣΒΜ επιδόθηκε σε μία προσπάθεια αλλαγής του νόμου περί επαρχιακής βιομηχανίας, σε συνεργασία με τους αντίστοιχους βιομηχανικούς Συνδέσμους και την ένωση των επιμελητηρίων⁵⁸³.

«Η Νύμφη του Βορρά». Τα stands των μακεδονικών κλωστούφαντουργιών στο περίπτερο της ελληνικής βιομηχανίας (1952). Αρχείο ΔΕΘ

Καύσιμα

Στην αρχή της εξεταζόμενης θητείας, επί υπουργού Βιομηχανίας Ι. Ζίγδη, διαμορφώθηκε πολιτική υποκατάστασης των εισαγόμενων καυσίμων με εγχώριο λιγνίτη, μέσω της μαζικής χρήσης του από τη βιομηχανία. Ως τότε η προσπάθεια για την απορρόφηση του εγχώριου λιγνίτη είχε περιοριστεί στη βιοτεχνία αλλά η εξορυσσόμενη ποσότητα αυξανόταν συνεχώς⁵⁸⁴. Έτσι, για να αποθαρρύνει την εισαγωγή καυσίμων και να ενισχύσει την κατανάλωση λιγνιτών, το κράτος έλαβε μέτρα που απέτρεπαν τη χρήση πετρελαίου από τη βιομηχανία. Τέθηκε μάλιστα προθεσμία για την μετατροπή των εγκαταστάσεων των εργοστασίων, έτσι που να καίνε λιγνίτη και όχι εισαγόμενα καύσιμα. Η εφαρμογή των σχετικών διατάξεων γινόταν με ελαστικότητα στην Αττική, διότι πολλές επιχειρήσεις εξασφάλιζαν παράταση στην προθεσμία για την μετατροπή των εγκαταστάσεων⁵⁸⁵.

Σύμφωνα με τον Δ. Χατζόπουλο, η προθεσμία ήταν ανεπαρκής. Επιπλέον, στη Μακεδονία το κράτος δεν επιδείκνυε καμία ελαστικότητα στην τήρησή της, με το σκεπτικό ότι οι τοπικές επιχειρήσεις βρίσκονταν εγγύτερα στις πηγές του λιγνίτη (Δυτική Μακεδονία). Λόγω της υψηλής τιμής του ηλεκτρικού ρεύματος, 80 από τα 140 μεγάλα εργοστάσια της Βόρειας Ελλάδας χρησιμοποιούσαν μαζούτ και ακάθαρτο πετρέλαιο σε ποσότητες που στην περίοδο 1950 - 1954 κυμαίνονταν μεταξύ 13.000 και 14.000 τόνων, ενώ τα υπόλοιπα χρησιμοποιούσαν ηλεκτρισμό. Η μεγαλύτερη καταναλώτρια καυσίμων ήταν η κλωστούφαντουργία και η ζυθοποιία. Αίτημα του ΣΒΜ ήταν η επιβάρυνση του μαζούτ με κάποια φορολογία, την οποία θα εισέπρατταν όσοι χρησιμοποιούσαν λιγνίτη. Με τον τρόπο αυτό το πρόβλημα θα αναγόταν στην τιμολόγηση και θα απέβαλε τον καταναγκαστικό χαρακτήρα της αλλαγής εγκαταστάσεων που είχε ως τότε⁵⁸⁶.

Ο Δημήτριος Τσίτσης (πρώτος από τα αριστερά) μαζί με τον πατέρα του Γρηγόριο και τα αδέρφια του Αναστάσιο (ο μεγαλύτερος, με κοστούμι), Χριστόδουλο και Μενέλαο. Αρχείο Χεκίμογλου και Ρούπα

Ηλεκτρισμός

Στη Θεσσαλονίκη 97 βιομηχανικές επιχειρήσεις και 672 βιοτεχνικές χρησιμοποιούσαν ηλεκτρισμό που παρήγε η ΚΕΤΗΘ, σε τιμή τετραπλάσια από εκείνη του κέντρου. Ενόψει των συζητήσεων που γίνονταν από την νεοσύστατη ΔΕΗ για την ίδρυση πέντε εταιρειών διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, από τις οποίες η μία στη Βόρειο Ελλάδα⁵⁸⁷, ο ΣΒΜ έσπευσε με υπομνήματα να θέσει αιτήματα σχετικά με την τιμή του ρεύματος για τη βιομηχανία της περιοχής. Το πρώτο αίτημα ήταν να μην υπερβαίνει η τιμή την αντίστοιχη του κέντρου. Το δεύτερο αίτημα ήταν να μην υπερβαίνει η τιμή το κόστος των καυσίμων, διότι μόνο τότε θα είχαν συμφέρον οι βιομηχανίες να προβούν στις απαραίτητες μηχανολογικές εγκαταστάσεις. Με τον τρόπο αυτό θα υποκαθίσταντο τα εισαγόμενα καύσιμα από ηλεκτρική ενέργεια παραγόμενη στην Ελλάδα⁵⁸⁸.

Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας στη Θεσσαλονίκη

Το 1953 υπήρξαν εξελίξεις στο θέμα της διοικητικής αποκέντρωσης. Σε ό,τι αφορά τη Βόρειο Ελλάδα, τον Αύγουστο του έτους εκείνου θεσπίστηκε το Ν.Δ. 2547⁵⁸⁹, σχετικά με τις αρμοδιότητες του γενικού διοικητή Βορείου Ελλάδος. Υπουργός γενικός διοικητής Βορείου Ελλάδος από τις 19 Νοεμβρίου 1952 (ως τις 15 Δεκεμβρίου 1954), ήταν ο βουλευτής Ανδρέας Στράτος (1905 - 1981)⁵⁹⁰. Ο νόμος 2547 ακολουθούσε τη γενική αρχή ότι ο Υπουργός γενικός διοικητής ασκούσε στην περιοχή δικαιοδοσίας του τις αρμοδιότητες όλων των υπουργών, εκτός από εκείνες που θα εξαιρούνταν με διατάγματα και από τις αρμοδιότητες των υπουργείων Εθνικής Αμύνης και Δικαιοσύνης⁵⁹¹. Συνεπώς, ο γενικός διοικητής ασκούσε και αρμοδιότητες υπουργού Βιομηχανίας.

Το βασιλικό ζεύγος στη «Μέλισσα», με τον ιδιοκτήτη Γεώργιο Λαδά.

Αρχείο Παυλίνας Λαδά-Βοσινάκη

Έτσι, ικανοποιήθηκε ένα αίτημα σαράντα χρόνων του ΣΒΜ, για το οποίο είχε αγωνιστεί επί πολλά χρόνια ο Δ. Χατζόπουλος: Δημιουργήθηκε Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας στη Θεσσαλονίκη, το οποίο αποφάσιζε για την έκδοση αδειών ίδρυσης και επέκτασης βιομηχανιών, καθώς και για την έκδοση αδειών εισαγωγής μηχανημάτων και ανταλλακτικών. Επίσης, γνωμοδοτούσε για κάθε ζήτημα της βιομηχανίας. Το Συμβούλιο αυτό λειτούργησε τον Οκτώβριο του 1953, λιγότερο από δύο μήνες μετά από την έκδοση του νόμου, χάρη στη συνεργασία του Α. Στράτου με τον ΣΒΜ⁵⁹².

Όμως, με το νόμο 3200/1954 περί διοικητικής αποκεντρώσεως καταργήθηκε η Γενική Διοίκηση, διαλύθηκε το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο και μέρος των αρμοδιοτήτων του ανατέθηκε στους νομάρχες.

Τοπικοί οργανισμοί

Το πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί το 1951, όταν από το Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΕΘ αποκλείστηκε ο ΣΒΜ και καθαιρέθηκε η διοίκηση Τσίτση, αποκαταστάθηκε τον Απρίλιο του 1953. Απαιτήθηκαν διετείς αγώνες του Συνδέσμου και η βοήθεια του ΕΒΕΘ και του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων⁵⁹³. Πρόεδρος της ΔΕΘ εκλέχτηκε και πάλι ο βιομήχανος Αναστάσιος Τσίτσης⁵⁹⁴, ο οποίος όμως επρόκειτο να ασθενήσει τον επόμενο χρόνο⁵⁹⁵.

Μία άλλη περίεργη εξέλιξη ήταν ο αποκλεισμός του Συνδέσμου από τον ενιαίο φορέα που σχηματίστηκε, όταν η Ελευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης και το Λιμενικό Ταμείο Θεσσαλονίκης συγχωνεύθηκαν το 1953 σε ενιαίο οργανισμό με το Ν.Δ. 2551⁵⁹⁶. Ενώ ο ΣΒΜ συμμετείχε με εκπρόσωπό του σε αμφότερους τους οργανισμούς, αποκλείστηκε από τον ενιαίο οργανισμό. Αντίθετα, στο Διοικητικό Συμβούλιο του νέου οργανισμού υπό τον τίτλο «Ελευθέρα Ζώνη και Λιμνή Θεσσαλονίκης» συμμετείχαν - πλην των υπηρεσιακών παραγόντων - εκπρόσωποι του Δήμου

Αν και δέσμευσε σημαντικού ύψους κεφάλαια, στερώντας τα από τον ιδιωτικό τομέα, η δημιουργία της ΔΕΗ –σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των λιγνιτών της Πτολεμαΐδας- επέλυσε μακροπρόθεσμα το ενεργειακό πρόβλημα, που ήταν ένα από τα οξύτερα της μακεδονικής βιομηχανίας.

Θεσσαλονίκης, του ΕΒΕΘ, του Εμπορικού Συλλόγου, του Τεχνικού Επιμελητηρίου, του Συλλόγου Ναυτικών Πρακτόρων και του Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου. Το γεγονός του αποκλεισμού προκάλεσε σωρεία υπομνημάτων και παραστάσεων εκ μέρους του Συνδέσμου⁵⁹⁷ αλλά δεν διορθώθηκε ακόμη και όταν αργότερα με νομοθετική πράξη προστέθηκαν και άλλα μέλη στο συμβούλιο του νέου οργανισμού⁵⁹⁸. Πάντως, στο συμβούλιο συμμετείχε ο Κ. Κύρτσης εκ μέρους του ΕΒΕΘ⁵⁹⁹.

Καλή, αν και βραδεία, εξέλιξη παρουσίασαν επί της πέμπτης θητείας του Δ. Χατζόπουλου τα δύο εκπαιδευτικά θέματα που απασχόλησαν τον Σύνδεσμο, δηλαδή η Ανωτέρα Βιομηχανική Σχολή και η λειτουργία του Τμήματος Κλωστικής, Υφαντικής και Πλεκτικής στη Σχολή «Ευκλείδης». Την 1η Δεκεμβρίου 1953 η Γενική Διοίκηση ζήτησε από τους φορείς που συμμετείχαν στο συμβούλιο της Ανωτέρας Βιομηχανικής να διορίσουν τους νέους εκπροσώπους τους. Σημαντικότερη

ήταν η εξέλιξη με τον «Ευκλείδη» δεδομένου ότι με το Ν.Δ. 2628/1953⁶⁰⁰ επικυρώθηκε ότι «ποσοστό 2% επί του συνόλου των υπό του ΙΚΑ βεβαιουμένων εις χρήμα αποδοχών ολοκλήρου του προσωπικού» που επιβάρυνε τις κλωστοϋφαντουργικές επιχειρήσεις της Μακεδονίας θα περιερχόταν στη σχολή «Ευκλείδης»⁶⁰¹.

Εργατικά

Στον τομέα των εργασιακών θεμάτων, ο ΣΒΜ διατύπωσε στην περίοδο αυτή δύο αιτήματα: Το πρώτο αφορούσε τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών και τη συγχώνευση των κλαδικών ταμείων, ώστε να προκύψουν οικονομίες, και το δεύτερο την κατάργηση της αποζημίωσης κατά την απόλυση (ν. 2112) διότι υπήρχε πλέον ασφάλιση της ανεργίας από ειδικό οργανισμό. Χρειάστηκαν σχεδόν εξήντα χρόνια μέχρι που τα αιτήματα αυτά - χωρίς κανείς να θυμάται ποιος τα έθεσε - να αποτελέσουν αντικείμενο σοβαρού προβληματισμού.

Οι εγκαταστάσεις της ΒΙΑΜΥΛ στη Θεσσαλονίκη (1952).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΡΙΤΟ

έβδομη θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου

(1954 - 1956)

Στις 26 Μαρτίου 1954 συγκροτήθηκε σε σώμα το Διοικητικό Συμβούλιο της περιόδου 1954 - 55. Πρόεδρος αναδείχθηκε για έβδομη φορά ο Δ. Χατζόπουλος, σε ηλικία 75 ετών· α' αντιπρόεδρος εκλέχθηκε ο Χ. Οικονόμου, β' αντιπρόεδρος ο Γ. Λαδάς, γενικός γραμματέας ο Δ. Ασιόγλου, ταμίας ο Κ. Κούσκουρας και έφορος ο Βάκος⁶⁰².

Η Διοίκηση της περιόδου αυτής βίωσε τον περαιτέρω περιορισμό της ισχνής διοικητικής αποκέντρωσης και ταυτοχρόνως τη θέσπιση ενός νέου νόμου για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας. Ενώ, η γενική πολιτική της κυβέρνησης του Εθνικού Συναγερμού ήταν ο περιορισμός του προστατευτισμού και η απελευθέρωση των εισαγωγών, η γενική στόχευση του ΣΒΜ παρέμεινε η θέσπιση αντισταθμισμάτων υπέρ της επαρχιακής βιομηχανίας⁶⁰³.

Η διοίκηση του Συνδέσμου ανάμεσα σε εργάτριες και παιδιά. Διακρίνονται ο Δ. Χατζόπουλος και μετά από τρεις κοπέλες προς τα αριστερά ο Κωνσταντίνος Κούσκουρας (ΑΒΕΖ). Αρχείο Ρούπα και Χεκίμογλου

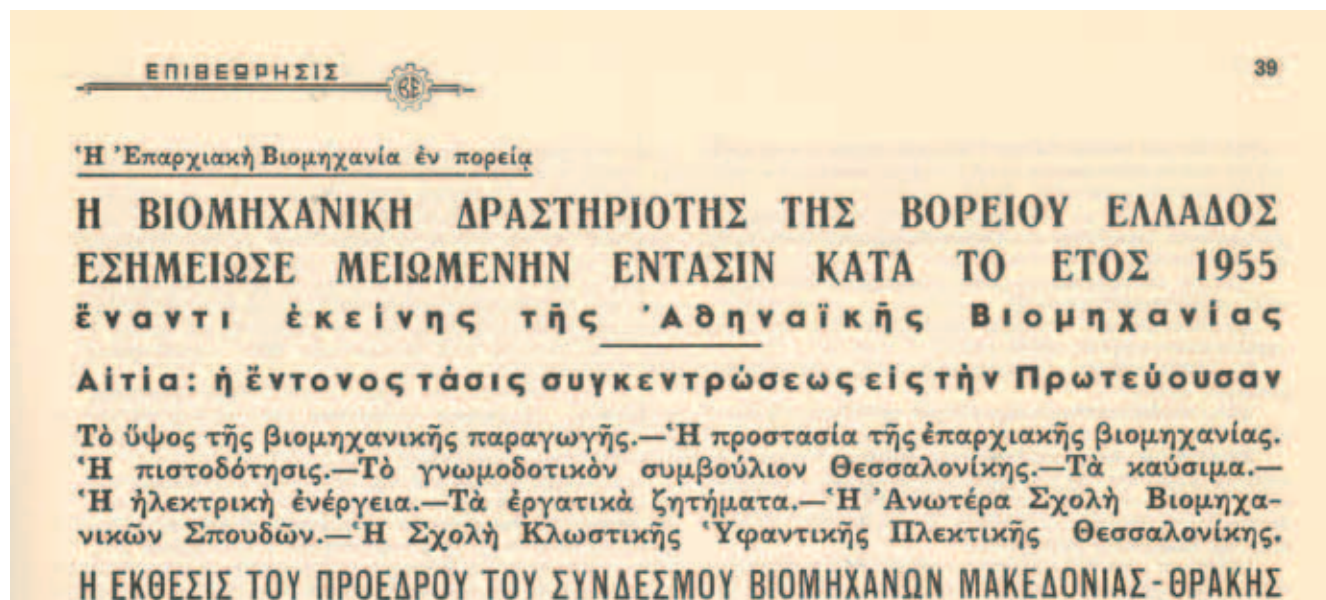

Η κρίση στην κλωστοϋφαντουργία

Το 1954 φάνηκε ότι η αλλαγή της οικονομικής πολιτικής και ειδικά η απελευθέρωση των εισαγωγών επρόκειτο να έχει δυσμενείς συνέπειες για την κλωστοϋφαντουργία. Η αγορά «κατεκλύσθη» από ξένα προϊόντα και οι περισσότερες κλωστοϋφαντουργίες εισήλθαν σε συνθήκες κρίσης. Τα διαβήματα στην κυβέρνηση φυσικά δεν απέδωσαν, διότι η πολιτική της είχε διαμορφωθεί μετά από συνεργασία με την αμερικανική αποστολή· η άρση των ποιοτικών και ποσοτικών περιορισμών αποτελούσε ένα από τα βασικά στοιχεία της. Το μόνο που υποσχέθηκε η κυβέρνηση ήταν ότι οι τράπεζες δε θα χρηματοδοτούσαν την εισαγωγή ειδών πολυτελείας, πολιτική που θα μείωνε τα κέρδη των εισαγωγέων προς όφελος της τοπικής παραγωγής⁶⁰⁴. Αυτό βέβαια δεν αποτελούσε αποτελεσματική λύση στο πρόβλημα. Ίσως γι' αυτό, κατά τη διάρκεια του 1955 στην κλωστοϋφαντουργία σημειώθηκε μείωση της παραγωγής σε κλίμακα 20-35%, ανάλογα με την κατηγορία. Μείωση σημείωσε το ίδιο έτος και η παραγωγή των τροφίμων (6% στα ζυμαρικά έως 30% στα σπορέλαια). Ωστόσο, οι κατηγορίες αυτές αποτελούσαν εξαίρεση· στο σύνολο της χώρας, ο γενικός δείκτης της βιομηχανικής παραγωγής ανέβηκε στις 182 μονάδες το 1955, έναντι 167 μονάδων το 1954 (1938=100)⁶⁰⁵.

Επιχειρήσεις που κλείνουν

Από τις 160 εταιρείες που γράφτηκαν μεταπολεμικά στον ΣΒΜ, είχαν διαγραφεί μέχρι το 1955 οι 72· είτε διότι διαλύθηκαν είτε διότι δεν πλήρωναν τις συνδρομές τους (ένδειξη ότι δεν βρίσκονταν σε καλή κατάσταση). Τα υψηλότερα ποσοστά αποχωρήσεων σημειώθηκαν στη σιδηροβιομηχανία, τη βυρσοδεψία, τα καλτσοπλεκτήρια και τις χημικές βιομηχανίες. Οι μισές από τις επιχειρήσεις που διαγράφηκαν προέρχονταν από τους κλάδους αυτούς. Στα 88 μέλη που είχαν απομείνει, προστέθηκαν 32 νεότερες επιχειρήσεις. Αλλά και από τα 120 μέλη που ήταν γραμμένα στο Σύνδεσμο το 1955, μόνο τα 56 πλήρωναν τακτικά τις συνδρομές τους⁶⁰⁶, ένδειξη μεγάλων προβλημάτων στη βιομηχανία. Είναι χαρακτηριστικό ότι ανατέθηκε στο ΣΒΜ «κατ' επιθυμίαν της Α.Μ. της Βασιλίσσης» να αναλάβει μία «Παιδική Στέγη», δηλαδή ένα είδος παιδικού σταθμού για να απασχολούνται τα νήπια των εργατριών. Η αρμόδια φιλανθρωπική οργάνωση διέθεσε ένα κτίριο στην περιοχή Ρεζή Βαρδάρ (σημερινή Ξηροκρήνη) και ο ΣΒΜ θα έπρεπε να διαθέσει τα έξοδα λειτουργίας του σταθμού. Η διοίκηση αποτάθηκε στους κλωστοϋφαντουργούς, οι οποίοι κυρίως απασχολούσαν εργάτριες αλλά ήταν τόσο έντονη η κρίση στην κλωστοϋφαντουργία, ώστε δεν υπήρξε ανταπόκριση. Στη συνέχεια η διοίκηση αποτάθηκε με

Η αύξηση του ανοίγματος της ψαλίδας με την Αττική και τα κυριότερα προβλήματα της βορειοελλαδικής βιομηχανίας. Από τον απολογισμό του 1955, που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρηση».

Η ΝΕΑ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ

Ἀνοίχοντες παραθέτομεν τὰς εἰκόνας τοῦ πλείστου μέρους τῶν μελῶν τῆς νέας διοικήσεως τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχανῶν, τῆς προσελεύσεως ἐκ τῶν ἀρχαιεσιῶν τῆς 22ας Ἰανουαρίου 1956. Εἰς τὸ μέσον εἰκονίζεται ὁ νέος Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου κ. Νικόλαος Λοΐτσας. ΠΡΩΤΗ ΣΕΙΡΑ (ἐκ τῶν ἄνω): Χριστόφορος Στριτός (ἀντιπρόεδρος), Δημήτριος Ἐδσπρατίου, Νικόλαος Χαρίλαος, Χριστόφορος Κατσάμπας, Ἀλέξανδρος Τσάτσος, Μποδοσάκης Ἀθανασιάδης, Λεωνίδας Κανελλόπουλος καὶ Πέτρος Πόγγης (ποσμήτωρ). ΔΕΥΤΕΡΑ ΣΕΙΡΑ: Θεόδωρος Δασύλλας, Ἰωάννης Σκιαριδής, Ἰλίας Ἡλιόπουλος, Γεώργιος Δράκος, Γεώργιος Σημεργιάδης, Ἀλέξανδρος Γαβριήλ, Λεωνίδας Σοφιανόπουλος καὶ Νικόλαος Δέδες. ΤΡΙΤΗ ΣΕΙΡΑ: Παναγιώτης Σιφναῖος, Ἀνδρέας Μεταξάς, Σωκράτης Κογεβίνης, Ἰωάννης Γιαννόπουλος (ἀντιπρόεδρος), Βασίλειος Μελάς καὶ Στέργιος Τεργόπουλος. ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΕΙΡΑ: Δημήτριος Σγάρας, Κωνσταντῖνος Κωτσάπουλος, Ὅμηρος Κολοκοτρώνης, Γεώργιος Σινιάσογλου, Γεώργιος Καλαμάκης καὶ Βασίλειος Πιτσάκοπουλος. ΠΕΜΠΤΗ ΣΕΙΡΑ: Μενέλαος Σακελλαρίου, Νικόλαος Σβορώνος, Παναγιώτης Γρηγόπουλος, Ἀντώνιος Μωραΐτης, Ἀπόστολος Ποιλόπουλος, Φαίδων Ἀπόζογλου, Ἰωάννης Μητσός καὶ Ἀριστοῦ Κοροσούλης. ΕΚΤΗ ΣΕΙΡΑ: Κωνσταντῖνος Λαμβέγγης, Εὐάγγελος Πίτσος, Ἀλέξανδρος Πασπάτης, Κωνσταντῖνος Λούκας, Χρήστος Πανίγος, Θεόδωρος Μανουσόπουλος, Κωνσταντῖνος Κοντρούμπης καὶ Μιχαὴλ Στασινοπούλου. (Ἡ «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις» λυπεῖται διότι δὲν ἐπετεύχθη ἡ συγκέντρωσις τῶν φωτογραφιῶν ὅλων τῶν μελῶν τῆς νέας Διοικήσεως, ἐλπίζει ὅμως καὶ ἐπιφυλάσσεται νὰ δημοσιεύσῃ τὰς ἐπολειπομένας εἰς τὸ ἐπόμενον τεύχος τῆς, ἐφ' ὅσον φυσικὰ τῆς ἀποσταλοῦν). (Πλήρη πρακτικὰ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Συνδέσμου Βιομηχανῶν δημοσιεύονται εἰς τὰς ἐπομένους σελίδας).

γενική έκκληση σε όλα τα μέλη αλλά και πάλι δε συγκεντρώθηκε αξιόλογο ποσό. Το κτίριο της «Παιδικής Στέγης» δεν παραλήφθηκε. Οι επιτροπές των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου που περιήλθαν τις βιομηχανίες ζητώντας εισφορές για την «Παιδική Στέγη», επέστρεψαν άπρακτες. Και ήταν ίσως η πρώτη φορά που ο ΣΒΜ δεν ανταποκρίθηκε σε τέτοιου είδους πρόσκληση, ένδειξη ότι η βιομηχανία στη Μακεδονία είχε εξασθενήσει σοβαρά⁶⁰⁷.

Συρρίκνωση του μεριδίου της Βόρειας Ελλάδας

Με βάση τα στοιχεία του φόρου κύκλου εργασιών του έτους 1955, στην Αθήνα παρήχθη το 64% του βιομηχανικού προϊόντος της χώρας, στον Πειραιά το 12%, στη Θεσσαλονίκη το 6,8% και στη λοιπή Μακεδονία το 2,1% (και 15% στη λοιπή χώρα). Συνολικά, δηλαδή, η συμμετοχή της Μακεδονίας είχε περιοριστεί στο 9% του συνόλου έναντι 16% του 1938⁶⁰⁸.

Η επιδείνωση εξελίχθηκε παρά τη θέσπιση του νόμου περί προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας, διότι η βασική πρόνοιά του, δηλαδή η απαγόρευση ίδρυσης νέων μονάδων και επέκτασης υφισταμένων στην Αττική, φαλκιδεύτηκε κατά την εφαρμογή του. Συγκεκριμένα, από τις 6.397 άδειες που εγκρίθηκαν μετά τη θέσπιση του νόμου, ποσοστό 62% αφορούσε την Αττική (!) και 38% τη λοιπή χώρα (μόνο 13% στη Θεσσαλονίκη)⁶⁰⁹.

Χωρίς ρευστό

Η διοίκηση της εξεταζόμενης περιόδου αντιμετώπισε ένα ακόμη σοβαρό πρόβλημα, το οποίο επρόκειτο να έχει συνέχεια. Από την 1η Φεβρουαρίου 1955 οι τράπεζες έπαψαν να προεξοφλούν γραμμάτια, ελλείψει ρευστότητας. Η κυβέρνηση πετύχαινε έτσι το στόχο της στη σκληρή αντιπληθωριστική πολιτική της αλλά οι βιομηχανικές επιχειρήσεις έμειναν χωρίς ρευστό. Ιδιαίτερα η κλωστοϋφαντουργία βρέθηκε σε επώδυνη θέση. Αρκετά νηματουργεία κατέθεσαν αιτήσεις για απολύσεις προσωπικού, λόγω αδυναμίας καταβολής της μισθοδοσίας. Έτσι ο ΣΒΜ προχώρησε σε δυναμικές ενέργειες, αποφασισμένος να φτάσει μέχρι το

λοκ-άουτ και την παραίτηση των μελών του διοικητικού του συμβουλίου⁶¹⁰. Επιτροπή του Συνδέσμου επισκέφθηκε υπουργούς, ο Δ. Χατζόπουλος συναντήθηκε με τον διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος Ξ. Ζολώτα και ο αντιπρόεδρος Γ. Λαδάς με τον Υπουργό Δημοσίων Έργων Κ. Καραμανλή. Όλοι συνέστησαν υπομονή και υποσχέθηκαν ταχεία λύση του προβλήματος⁶¹¹. Πράγματι, στα τέλη Μαρτίου ξανάρχισαν οι προεξοφλήσεις για να σταματήσουν όμως και πάλι μετά από τρεις εβδομάδες. Επειδή οι κλωστοϋφαντουργοί βρίσκονταν στη δυσμενέστερη θέση, η ένωση Κλωστοϋφαντουργών έλαβε την πρωτοβουλία να συσπειρώσει όλους τους ενδιαφερόμενους και να διοργανώσει διαμαρτυρία στην Αθήνα. Ο ΣΒΜ ενίσχυσε την προσπάθεια με την κυκλοφορία και υπογραφή πρωτοκόλλου, με το οποίο εξουσιοδοτήθηκε αντιπροσωπεία υφαντουργών να χειριστεί το θέμα της συνεργασίας με άλλες οργανώσεις⁶¹².

Παρά τις αντιδράσεις αυτές, οι χρηματοδοτήσεις μόνο σποραδικά επαναλήφθηκαν. «Μέχρι σήμερα ουδέν ριζικόν μέτρον ελήφθη λόγω του φόβου του πληθωρισμού», δήλωσε ο Δ. Χατζόπουλος στη γενική συνέλευση της 14ης Μαρτίου 1956⁶¹³, δηλαδή 15 μήνες μετά την εμφάνιση του προβλήματος. Ο ίδιος πίστευε ότι μόνο με τη χρηματοδοτική ενίσχυση της παραγωγής θα μειωνόταν το κόστος των προϊόντων και συνεπώς θα αντιμετώπιζονταν οι πληθωριστικές τάσεις.

Ο νέος νόμος για την επαρχιακή βιομηχανία

Ο πρόεδρος του ΣΒΜ δεν επιθυμούσε στη δεδομένη συγκυρία μία κατά μέτωπο σύγκρουση με την κυβέρνηση, κυρίως διότι είχε αρχίσει να κυοφορείται ένα νέο νομοσχέδιο για την επαρχιακή βιομηχανία, του οποίου θα μπορούσε να θεωρηθεί πατέρας. Είχε ετοιμάσει και παρουσιάσει στο συνέδριο των Επαγγελματικών Επιμελητηρίων του 1954, που πραγματοποιήθηκε στην Πάτρα, μια σειρά θέσεων για το ζήτημα αυτό. Ο πανίσχυρος Υπουργός Συντονισμού Σπ. Μαρκεζίνης είχε αποχωρήσει από την κυβέρνηση και είχε αντικατασταθεί από τον 38χρονο Παναγιώτη Παπαληγούρα (1917 - 1993), ο οποίος πείσθηκε για το δίκαιο του

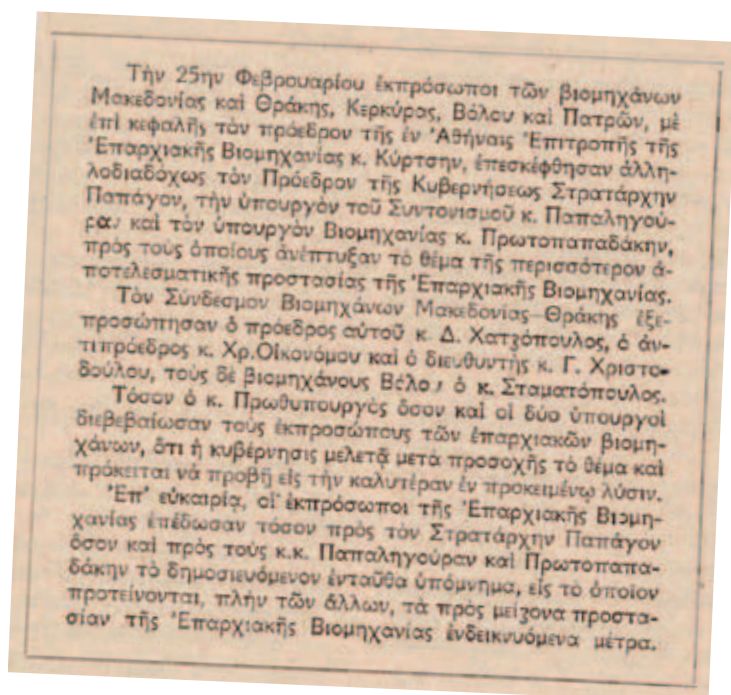
αιτήματος. Ξεκίνησε έτσι μια διαδικασία συνεννόησης μεταξύ υπουργείων, η οποία ήταν μεν βραδεία αλλά προχωρούσε. Το Φεβρουάριο του 1955 λήφθηκαν οι τελικές αποφάσεις. Φάνηκε προς στιγμήν ότι δεν συμπεριλήφθηκε η Θεσσαλονίκη και επακολούθησε κινητοποίηση, με μαζική παρουσίαση βιομηχάνων στον Πρωθυπουργό Αλ. Παπάγο και τον Π. Παπαληγούρα. Οι ανησυχίες καθυσχάστηκαν και το Μάρτιο το νομοσχέδιο είχε φτάσει στην κοινοβουλευτική επιτροπή της βιομηχανίας, η οποία αποτελείτο κατά συντριπτική πλειονότητα από βουλευτές της επαρχίας. Πρόεδρος της ήταν ο ίδιος ο Δ. Χατζόπουλος. Οι συνθήκες, δηλαδή, προοιωνίζονταν εξαιρετικές⁶¹⁴. Πράγματι, τον Απρίλιο ψηφίστηκε και δημοσιεύτηκε ο νέος νόμος 3213⁶¹⁵. Συνήλθε Έκτακτη Γενική Συνέλευση του Συνδέσμου που έσπευσε να τηλεγραφήσει στον Πρωθυπουργό ότι «η κυβερνητική πρόνοια θα συντελέσει εις την αναζωογόνηση της εις μαρμασίμων περιελάθουσης επαρχιακής βιομηχανίας»⁶¹⁶.

Ο νέος νόμος προέβλεπε: (α) Πλήρη ατέλεια για εισαγωγή μηχανημάτων και ανταλλακτικών, (β) 10% μείωση εισφορών προς το ΙΚΑ⁶¹⁷, (γ) κατάργηση φόρων υπέρ τρίτων πάνω στις αποδοχές των εργατών, (δ) κεφαλαιοποίηση εισφορών και φόρων που οφείλονταν μέχρι το Δεκέμβριο του 1954 και εξόφληση σε 30 δόσεις⁶¹⁸.

Μαζί με το νόμο 3213 δημοσιεύτηκε και ο νόμος 3215, περί προτιμήσεως των προϊόντων της εγχώριου βιομηχανίας και βιοτεχνίας, ο οποίος θύμιζε πάρα πολύ τον (σχεδόν ταυτάριθμο) παλιό νόμο 3212/1924⁶¹⁹. Στις δημοπρασίες του υπό ευρεία έννοια Δημοσίου θα προτιμούνταν τα εγχώρια προϊόντα, ακόμη και αν η τιμή τους ήταν ανώτερη μέχρι 8% από την τιμή των αντίστοιχων ξένων προϊόντων. Για τον υπολογισμό της τιμής των ξένων προϊόντων προσετίθεντο στην τιμή CIF οι εισαγωγικοί δασμοί και κάθε είδους φόροι, με εξαίρεση το φόρο κύκλου εργασιών, ο οποίος δε θα υπολογιζόταν ούτε στην τιμή των εγχωρίων προϊόντων. Σε αυτή την υπολογισμένη τιμή των εισαγομένων θα προσετίθετο το 8%, ώστε να εξομοιώνονται με τα εγχώρια. Συνολικά, το ανώτατο όριο των προσθηκών στην τιμή CIF των ξένων προϊόντων (δασμοί, φόροι και 8%) δεν θα έπρεπε να υπερβαίνει το 30%⁶²⁰.

Το πρόβλημα των καυσίμων

Η πολιτική της υποκατάστασης των καυσίμων με λιγνίτη δεν απέδωσε ούτε το 1954, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι η κατανάλωσή τους από τη βιομηχανία της Βορείου Ελλάδος αυξήθηκε κατά 10%. Ήταν μια πολιτική καταδικασμένη, που απλώς αύξανε το κόστος της βιομηχανικής παραγωγής με τη φορολογική επιβάρυνση των καυσίμων. Οι βιομήχανοι περιμεναν τις τελικές ρυθμίσεις για το ηλεκτρικό ρεύμα για να πάρουν τις αποφάσεις τους και κανείς δε θα υποβαλλόταν στο κόστος αλλαγής των εγκαταστάσεων για να καίει λιγνίτη. Η επίσημη άποψη του ΣΒΜ ήταν ότι η τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος για τη βιομηχανία δεν θα έπρεπε να υπερβαίνει τις 600 δραχμές ανά KW, ώστε να υπάρχει οικονομικό κίνητρο για την αντικατάσταση των καυσίμων με ηλεκτρισμό.

Διάβημα για να αναγνωρίσει η κυβέρνηση τη μειονεκτική θέση της επαρχιακής βιομηχανίας και την ανάγκη να την προστατεύσει (1955). Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης».

Εκφράστηκε πάντως και η άποψη ότι η βιομηχανία θα έπρεπε οπωσδήποτε να απορροφήσει τη μέγιστη ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος, διότι με τον τρόπο αυτό τα γενικά έξοδα θα επιμερίζονταν σε μεγαλύτερο αριθμό κιλοβατώραν και συνεπώς το μοναδιαίο κόστος θα έπεφτε. Έτσι, ακόμη και αν αρχικώς η τιμή ήταν υψηλότερη από 600 δραχμές, συν τω χρόνω θα μειωνόταν. Ήταν ωστόσο πάγια θέση του Δ. Χατζόπουλου, που είχε ασχοληθεί με την ηλεκτροδότηση από πολύ παλαιά, ότι αν η ΔΕΗ παρείχε ρεύμα με 600 δραχμές ανά KW, η βιομηχανία θα έπαινε να χρησιμοποιεί Diesel, οπότε και θα ήταν σε θέση να απορροφήσει τη μισή ενέργεια του Άγρα και να απαλλάξει το ισοζύγιο πληρωμών από το συναλλαγματικό κόστος χιλιάδων τόνων υγρών καυσίμων⁶²¹.

Το 1955 σημειώθηκε μείωση από 80 σε 70 των βιομηχανιών (μελών του Συνδέσμου) που χρησιμοποιούσαν υγρά καύσιμα, ενώ η ποσότητα μειώθηκε κατά 17%.

Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας

Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο για τη βιομηχανία, το οποίο με τόσους κόπους είχε συσταθεί στη Γενική Διοίκηση, λειτούργησε πυρετωδώς. Μέσα σε 14 μήνες εξέδωσε 2.685 πράξεις έγκρισης και γνωμοδότησης. Ωστόσο, η δραστηριότητά του δεν επιβραβεύτηκε, διότι συν τω χρόνω οι αρμοδιότητές του μειώνονταν από τις κεντρικές υπηρεσίες⁶²². Γνωμοδοτικό ρόλο διαδραμάτιζε βέβαια και ο ίδιος ο Σύνδεσμος. Για παράδειγμα, το 1955 μερικοί επιχειρηματίες κατέθεσαν αιτήσεις για να ιδρύσουν ορυζόμυλους. Κλήθηκαν από το Σύνδεσμο οι ιδιοκτήτες ορυζόμυλων, οι οποίοι εξήγησαν ότι η παραγωγική δυναμικότητα των τεσσάρων μεγαλύτερων εργοστασίων της κατηγορίας αυτής ήταν 10.000 τόνοι μηνιαίως, ενώ η ετήσια παραγωγή ρυζιού δεν ξεπερνούσε τους 20.000 τόνους. Άρα, εφόσον περιοριζόταν στην εθνική παραγωγή, η βιομηχανία μπορούσε να απασχοληθεί μόνο δύο μήνες το χρόνο. Τόνισαν επίσης ότι τα τελευταία χρόνια η εισαγωγή ρυζιού ήταν πολύ δύσκολη λόγω συναλλαγματικών προβλημάτων. Αν ιδρύονταν νέοι ορυζόμυλοι, αφενός θα καθιστούσαν δυσμενέστερη τη θέση

των παλαιότερων επιχειρήσεων αφετέρου θα είχαν ζημιογόνα αποτελέσματα. Με βάση αυτά τα δεδομένα ο Σύνδεσμος εισηγήθηκε αρνητικά στο αίτημα των επιχειρηματιών⁶²³.

Τον Απρίλιο του 1955 θεσπίστηκε ο νόμος 3200 περί διοικητικής αποκεντρώσεως⁶²⁴. Ο νόμος αυτός εκδόθηκε σε εφαρμογή του άρθρου 99 του Συντάγματος του 1952, το οποίο αφορούσε τη διοικητική αποκέντρωση· επέφερε πλήρη ανατροπή στη δομή του διοικητικού συστήματος της χώρας· προέβλεπε κατάργηση των γενικών διοικήσεων⁶²⁵ και αναβάθμιση των αρμοδιοτήτων των νομαρχών, ώστε να δημιουργηθεί ενιαίο διοικητικό σύστημα για ολόκληρη τη χώρα. Ακόμη, προέβλεπε θέση υπουργού Βορείου Ελλάδος, ο οποίος ήταν ο ανώτατος αντιπρόσωπος της κυβέρνησης⁶²⁶.

Ο τελευταίος γενικός διοικητής ήταν ο Γεώργιος Κοσμάς (1886 - 1967), που άσκησε τα καθήκοντά του από τις 15 Δεκεμβρίου 1954 ως την κατάργηση της Γενικής Διοίκησης. Στις 24 Μαΐου ορκίσθηκε ως ο πρώτος Υπουργός Βορείου Ελλάδος. Άσκησε τα καθήκοντα του ως τις 6 Οκτωβρίου 1955, οπότε η κυβέρνηση παραιτήθηκε λόγω του θανάτου του πρωθυπουργού Αλεξάνδρου Παπάγου⁶²⁷.

Με την κατάργηση της Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος εξαλείφθηκε και το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας. Ο ΣΒΜ πραγματοποίησε νέο αγώνα για την ανασύστασή του. Τον Γ. Κοσμά διαδέχθηκε ο Δημήτριος Μπαμπάκος, κατά τη θητεία της μεταβατικής κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή. Συγκεκριμένα, ο Δημήτριος Μπαμπάκος άσκησε τα καθήκοντά του από τις 15 Οκτωβρίου 1955 ως τις 11 Ιανουαρίου 1956, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον υπηρεσιακό Υπουργό, Καθηγητή Χαράλαμπο Φραγκίστα, λόγω της διεξαγωγής των εκλογών της 19 Φεβρουαρίου 1956. Στη διάρκεια των υπουργικών θητειών των ανωτέρω επιτεύχθηκε η ανασύσταση και επαναλειτουργία του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου, αν και με μειωμένες αρμοδιότητες⁶²⁸.

Η μεταπολεμική Θεσσαλονίκη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανατολική πλευρά, όπου διατηρείται το παλιό ρυμοτομικό δίκτυο. Το εβραϊκό νεκροταφείο, στο χώρο του σημερινού Πανεπιστημίου, έχει εν μέρει καταστραφεί. Διακρίνονται στον ίδιο χώρο η Φυσικομαθηματική Σχολή, το γήπεδο του Ηρακλή, το γήπεδο του ΠΑΟΚ και, δεξιά προς τη θάλασσα, το μοναδικό κτίσμα που είχε απομείνει από τη ΔΕΘ.

Αρχείο Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

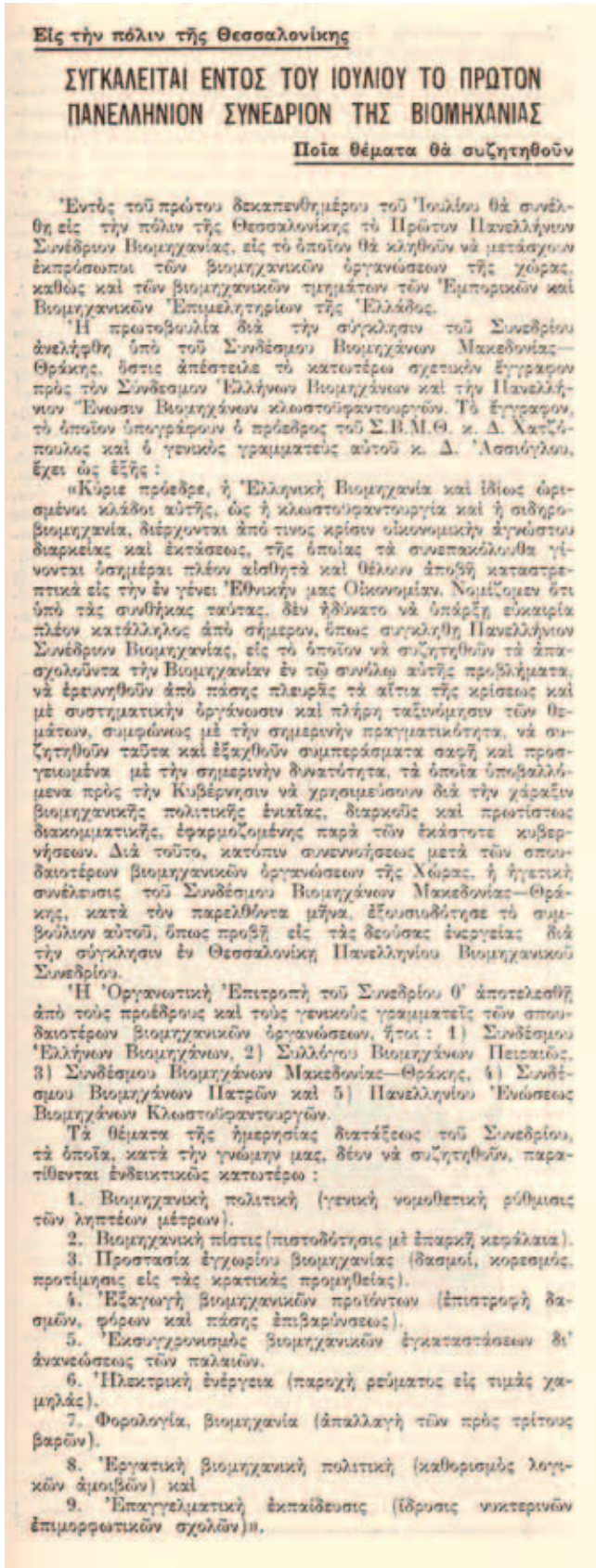
όγδοη θητεία Δημήτριου Χατζόπουλου

(1956 - 1958)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχθηκε από τη γενική συνέλευση του 1956 συγκροτήθηκε σε σώμα στις 21 Μαρτίου 1956. Πρόεδρος επανεκλέχθηκε για έβδομη και τελευταία φορά ο Δ. Χατζόπουλος, α΄ αντιπρόεδρος ο Γ. Λαδάς, β΄ αντιπρόεδρος ο Κ. Χατζηδημούλας, γενικός γραμματέας ο Δ. Ασιόγλου, ταμίας ο Κ. Κούσκουρας και έφορος ο Ν. Πεκλιβάνος.

Το άνοιγμα της φαλίδας με την Αττική και η ευρωπαϊκή προοπτική

Ποιον κλάδο εκπροσωπούσε ο Σύνδεσμος στα μέσα της δεκαετίας του 1950; Η ελληνική βιομηχανία είχε δύο πρόσωπα. Το 1956 η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε πανελλαδικά κατά 5% αλλά ειδικά στη Μακεδονία μειώθηκε κατά 1%. Το 1957 η γενική αύξηση ήταν 8% αλλά στη Μακεδονία το αποτέλεσμα ήταν και πάλι αρνητικό. Σε σύγκριση με την προπολεμική περίοδο (1938=100) ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής στη Μακεδονία είχε φτάσει μόλις στις 138 μονάδες, ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα τις 195⁶²⁹.

Η γνωστοποίηση για την πραγματοποίηση του παμβιομηχανικού συνεδρίου, το οποίο τελικά δεν πραγματοποιήθηκε. Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρηση»

Μικρό μόνο μέρος της διαφοράς προέκυψε στην περίοδο του εμφυλίου. Είναι ειρωνεία της εφαρμοσμένης οικονομικής πολιτικής ότι η ψαλίδα άνοιξε από το 1951 και έπειτα, παρά τη θέσπιση δύο νόμων για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας, οι οποίοι φραστικώς περιόριζαν στο ελάχιστο την περαιτέρω επέκταση της βιομηχανίας στην Αττική. Επρόκειτο για πλήρη αποτυχία της εφαρμοζόμενης βιομηχανικής πολιτικής του ελληνικού κράτους.

Οι λόγοι της αποτυχίας ήταν δύο. Ο πρώτος, ότι στην πράξη οι περιορισμοί για την Αττική δεν εφαρμόστηκαν (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο). Ο δεύτερος αφορούσε τη σύνθεση της μακεδονικής βιομηχανίας. Το 20% της παραγωγής της προερχόταν από την κατηγορία της διατροφής που, ενώ τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ανέκτησε το μεγαλύτερο μέρος της προπολεμικής της δυναμικότητας, στη συνέχεια περιέπεσε σε στασιμότητα. Αλλά το κυριότερο πρόβλημα εστιαζόταν στην κλωστοϋφαντουργία. Το ήμισυ του προϊόντος της κατηγορίας αυτής προερχόταν από εριουργίες, νηματουργίες και πλεκτήρια, κατηγορίες που περνούσαν μεγάλη κρίση μετά από την απελευθέρωση των εισαγωγών. Παρά τη σωρεία υπομνημάτων και παραστάσεων η κυβέρνηση έμενε «ασυγκίνητος», ίσως διότι ενδιαφερόταν για την αύξηση των δημοσίων εσόδων από τους εισαγωγικούς δασμούς. Ήδη, το 1956 μία βαμβαουργία και δύο εριουργίες είχαν τεθεί υπό αναγκαστική διαχείριση. «Η ελευθερία των εισαγωγών θέλει συν τω χρόνω καταστροφή την βιομηχανίαν», ήταν η γνώμη του Χρ. Οικονόμου, πρώην αντιπροέδρου του ΣΒΜ και εκπροσώπου της στην ΔΕΘ. «Εις την Γαλλίαν, μέγα κράτος βιομηχανικόν, απαγορεύεται η εισαγωγή και μανδυλίων ακόμη εκ του εξωτερικού εφ' όσον ταύτα κατασκευάζονται εις την Γαλλίαν (...) η ελληνική βιομηχανία ευρίσκεται ακόμη εις τα σπάργανα και έχει ανάγκην υποστηρίξεως υπό του κράτους». Ακόμη πιο διορατικός, ο αντιπρόεδρος Κ. Χατζηδημούλας πίστευε ότι «με την μελετωμένην κοινήν αγοράν της Ευρώπης η Ελληνική Βιομηχανία δεν θα δυνηθή να ορθοποδήσῃ (...) εάν δεν συγκροτηθούν μεγάλαι οικονομικαί βιομηχανίαι θέλει επέλθῃ καταστροφή εις την βιομηχανίαν (...) Εις την Ελλάδα μία εργάτρια χειρίζεται 4 - 5 υφαντικὰς μηχανάς, ενώ

εις την Αμερικὴν 65 και στην Γερμανίαν και Γαλλίαν 35. Χωρίς την ανανέωσιν διὰ νεωτάτων μηχανημάτων η κλωστοϋφαντουργία δεν δύναται να σταθῆ και τούτο θα κατορθωθῆ μόνο διὰ της δημιουργίας μεγάλων μονάδων βιομηχανικῶν διὰ των οποίων μόνον θα δυνηθώμεν να συναγωνισθώμεν τας βιομηχανίας του εξωτερικού»⁶³⁰. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτά λέγονται ακριβῶς πέντε μέρες πριν από την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης εκ μέρους του Βελγίου, της Δυτικής Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, του Λουξεμβούργου και της Ολλανδίας, με την οποία ιδρύθηκαν οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

Έτσι, βλέπουμε δύο συμπληρωματικές αντιλήψεις στο πλαίσιο του ΣΒΜ σχετικά με τον κίνδυνο συρρίκνωσης της τοπικής βιομηχανίας κάτω από την πίεση των εισαγωγών. Η μία - που ήταν η κυρίαρχη - έδινε έμφαση στην κρατική προστασία μέσω των ποσοτικών περιορισμών στις εισαγωγές. Η άλλη τοποθετούσε το πρόβλημα στο κόστος παραγωγής και έβλεπε τη λύση στη συγχώνευση μονάδων, ώστε να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα κεφάλαια για την απόκτηση του κατάλληλου μεγέθους από τις επιχειρήσεις.

Μία πρώιμη κατάθεση απόψεων της ηγεσίας της μακεδονικής βιομηχανίας για την ευρωπαϊκή προοπτική έχουμε από την ομιλία του Δ. Χατζόπουλου σε εκδήλωση για την ευρωπαϊκή συνεργασία, η οποία διοργανώθηκε το Σεπτέμβριο του 1957 από φοιτητικές οργανώσεις στο ΕΒΕΘ. Ο πρόεδρος του ΣΒΜ τόνισε ότι η προοπτική της βιομηχανίας έναντι της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών⁶³¹ ήταν δυσμενής⁶³². Τους επόμενους μήνες διαμορφώθηκε μία πιο επεξεργασμένη άποψη: Θα έπρεπε να υπάρξει μία επαρκής μεταβατική περίοδος προσαρμογής πριν από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΖΕΣ και ένα αναπτυξιακό ταμείο που θα την χρηματοδοτούσε⁶³³. Ανάλογες ήταν οι επιφυλάξεις της ελληνικής κυβέρνησης⁶³⁴.

Η «προστασία» της επαρχιακής βιομηχανίας

Το φθινόπωρο του 1956 ο ΣΒΜ πληροφορήθηκε ότι είχε εισαχθεί σχέδιο νόμου για την επέκταση των ευεργετημάτων της επαρχιακής βιομηχανίας στην Αττική, ακόμη και σε απόσταση 25 χιλιομέτρων από την Ομόνοια. Έσπευσε αμέσως να διαμαρτυρηθεί,

διότι με τη χαλάρωση αυτή της απαγόρευσης εγκαταστάσεων στην Αττική ο νόμος για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας αχρηστεύταν· υποτίθεται ότι ο σκοπός του ήταν ακριβώς η άρση των ανισοτήτων και η αποσυμφόρηση της Αττικής. Χάρη στην οξεία διαμαρτυρία, το νομοσχέδιο «πάγωσε». Μετά από μερικές εβδομάδες όμως το ΕΒΕ Πατρών ανακοίνωσε ότι δεν είχε αντίρρηση στην ψήφιση του νομοσχεδίου. Μάλιστα, εκπρόσωπος της Πειραιϊκής Πατραϊκής που ενδιαφερόταν για την προώθηση του θέματος, λόγω του εργοστασίου της εταιρείας αυτής στο Μεγάλο Πεύκο, επισκέφθηκε τον ΣΒΜ και εξήγησε στη

διοικούσα επιτροπή τις απόψεις του. Ο ΣΒΜ απάντησε ότι, αντί για την κατάργηση στην πράξη του νόμου για την επαρχιακή βιομηχανία, ήταν πρόθυμος να δεχτεί να εφαρμοστούν και πάλι τα φορολογικά κίνητρα του Α.Ν. 942/1949⁶³⁵, ο οποίος ίσχυε όταν δημιουργήθηκε το εργοστάσιο στο Μεγάλο Πεύκο. Τα κίνητρα αυτά είχαν εκπνεύσει το 1955· αφορούσαν ειδική κράτηση, η οποία δεν εφορολογείτο, από κέρδη προερχόμενα από βιομηχανικά προϊόντα που παράγονταν σε εγκαταστάσεις εκτός της τέως Διοικήσεως Πρωτευούσης⁶³⁶. Δεν ήταν όμως δυνατόν, ο ΣΒΜ να δεχτεί τη φαλκίδευση της νομοθεσίας περί επαρχιακής βιομηχανίας⁶³⁷.

Ο Γ. Γεωργιάδης, μέλος της διοίκησης του ΣΒΒΕ και πρόεδρος της ΔΕΘ, στα αριστερά του Κ. Καραμανλή.

Δημοσιεύτηκε από την Ε. Ρούπα και Ε. Χεκίμογλου

Ενέργεια

Η επέκταση του ηλεκτρικού δικτύου της ΔΕΗ στη Θεσσαλονίκη το 1956 άλλαξε ριζικά τα δεδομένα της ενέργειας στη βιομηχανία, οδηγώντας σε μείωση των καυσίμων κατά 40% και σε ακόμη μεγαλύτερη το επόμενο έτος. Για παράδειγμα, η κατανάλωση ακάθαρτου πετρελαίου από τη βιομηχανία μειώθηκε από 6.134 τόνους το 1954 σε 1.040 το 1957. Έτσι, το ζήτημα της αντικατάστασης των καυσίμων από τον λιγνίτη έπαψε να υφίσταται και το ενδιαφέρον του ΣΒΜ στράφηκε προς την εξεύρεση ευνοϊκότερου τρόπου τιμολόγησης του ρεύματος της ΔΕΗ, ώστε να ανταποκρίνεται καλύτερα στα δεδομένα της βιομηχανίας⁶⁵⁸.

Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας

Εκπρόσωπος του ΣΒΜ στο συμβούλιο αυτό, που λειτουργούσε στο Υπουργείο Βορείου Ελλάδος, συνήθως υπό την προεδρία του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου, ήταν ο Δ. Ασισιόγλου. Η διευκόλυνση στην ατελή εισαγωγή μηχανημάτων ήταν το σημαντικό

επίτευγμα του εν λόγω οργάνου. Παρά την κρίση της τοπικής βιομηχανίας, το 1956 χορηγήθηκαν 565 άδειες ατελούς εισαγωγής μηχανημάτων· το 1957 χορηγήθηκαν 794 άδειες. Αντίστοιχα, οι άδειες για την ίδρυση ή την επέκταση εργοστασίων ανήλθαν σε 135 το 1956 και αυξήθηκαν σε 205 το 1957⁶⁵⁹. Είναι μία ενδιαφέρουσα αντίφαση η χρονική σύμπτωση της βιομηχανικής ατονίας με την αύξηση ή την επέκταση των εργοστασίων, που μπορεί να ερμηνευτεί με τις αισιόδοξες προβλέψεις των επιχειρηματιών.

Πιστώσεις

Από το 1956, με την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στη δραχμή, η χρυσή λίρα άρχισε να εγκαταλείπεται ως μέσο αποθησαυρισμού και οι ιδιωτικές καταθέσεις αυξήθηκαν στις τράπεζες. Ως εκ τούτου, οι τελευταίες είχαν μεγαλύτερη ευχέρεια να παραχωρούν βραχυπρόθεσμες πιστώσεις. Από το έτος εκείνο άρχισαν πάλι να χορηγούνται προεξοφλήσεις προς τις βιομηχανικές εταιρείες αλλά με υψηλό επιτόκιο (17%). Η

ΤΙ ΠΡΟΣΕΦΕΡΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΡΑΝΟΝ ΤΗΣ ΦΑΝΕΛΛΑΣ ΟΙ ΚΑΠΝΕΜΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΜΠΟΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ

Ανεκρινώθη ότι εις τόν έρανον τής αφανέλλας τού στρατιώτου, προσέφερον οί κάτωθι καπνεμποροι τά έξής ποσά
 Αυστραλλοηλική έταιρία καπνών Α.Ε. δραχμάς 5.000, Μ. Βογιατζόγλου Α.Ε. 4.000, ΕΣΔΕΡΣ Α.Ε. καπνών 3.000, Γ. Άλλαμανής Ο.Ε. 2.500, Μοσκόφ Α.Κ.Ε. 2.000, Ίντερταβ 2.000, Άδελ. Σπήρερ και Σία Α.Ε. 2.000, Χρ. Τζαννιδής 2.000, Κομέροιαλ Κόμπαντ 1.750, Α.Τ.Α.Β. Ε.Β. 1.500, Άδελφοί Παπαδάου 1.250, Αντώνιος Καμάρας 1.000, Ίπ. Σαββαΐδης 1.000, Ο.Ε.Ε. Άδελφοί Σιδηρόπουλοι 1.000, Άθ. Παναγιωτόπουλος 1.000, Δημ. Σπηλιώτης 1.000, Ίντερνασιονάλ Ταμπάκο 750, Ν. Βοϊδόδας Α.Κ.Ε. 500, Α. Μιχαηλίδης Α.Κ.Ε. 500, Ν. Γλεουδής 500, Γ. Χατζηγεωργίου 500, Γ. Γαβριήλογλου 500, Άδελφοί Σαχσάμάνογλου και Σία 500, Άβραάμ Δημητράου 500, Άχ. Άναστασιάδη Υγι 500, Κ. Φραγκουλίδης 500, Γ. και Ο. Γεωργιάδης 500, Όδ. Χιωτέλλης και Υγι 500, Άδελφοί Παπαστράτου Ο.Ε. 500, Άπ. Νίκου 500, Δ. Έμμανουηλίδης 400, Άγγ. Ριζόπουλο, 300, Γ. Χατζόπουλος Α.Ε. 300, Άδελφοί Έμμανουήλ Ε.Π.Ε. 300, Μακεδονικά καπνά Α.Ε. 300 και Τάκης Φέσσας και Σία 300.

Επίσης οί κάτωθι έμποροβιομηχανοί προσέφερον τά έξής ποσά: Α.Ε. Κάρολος «Φίξ» δρ. 8.000, Μακ. βιομηχανία έλαστικών «Άλυσίδα» δραχ. 5.000, σ) φοί Λαμπρόπουλοι δραχ. 3.000, φυγεία πάγου Μακεδονία δραχ. 3.000, Γεωργιάδης — Κοιρόδης δραχ. 2.000,

βιομηχανία «Φλόκα» δραχ. 2.000, Κ. Ί. Κωνσταντινίδης δραχ. 1.500, Ι. Τσαούσογλου και υιοί δραχ. 1.000, «Γκλόρια» Βασιλειάδης και Σία δραχ. 1.000, «ΑΒΕΣ» δραχ. 1.000, «SOLOONY» δραχ. 1.000, «ΣΕΛΑ» δραχ. 1.00, «Β. Ρ.» δραχ. 1.000, κυλινδρόμυλοι άδελφών Βαλτσάνη δραχ. 1.000, «ΕΒΕΜ» Δ. Μαυρουδή και Σία δραχ. 1.000, Κ. Ι. Άντωνιάδης και Σία έκκοκκιστήρια δάμβκος δραχ. 1.000, «ΒΙΑΜΥΛ Α.Ε.» δρ. 1.000, Σ. Ρέσσης και Σία δραχ. 750, ά)φοί Μουμτζίδη δραχ. 500, «ΒΙΟΖΑΧ» δραχ. 500, κλωστούφαντουργία Πιερράκος έραχ. 500, Νικ. Έμμανουήλ Μόσχους δραχ. 500, ά)φοί Γαβριηλίδη δραχ. 500, Ν. Τέλλογλου δραχ. 500, ά)φοί Φιλίππου δραχ. 500, Ζαχαράπουλος Π. δραχ. 500, «ΑΒΕΕΘ» (Άλλοτινή) δραχ. 500, «ΒΙΑΚΑ» δραχ. 500, «ΠΟΥΡΦΙΝΑ Α.Ε.» δραχ. 500, Ήλιόδης Τσέντελης δραχ. 500, Εύρ. Γραμμενίδης και Σία δραχ. 500, Στ. Διαμαντίδης και Σία δραχ. 500, σποροελαουργική Β. Έλλάδος δρ. 500, Κ. Δ. Κατσαδουνίδης κυλινδρόμυλος Σίνδου δραχ. 500, «ΓΕΚΑ» γενική καλλυποποιία δραχ. 500, Β. Έφαρμοστίδης και Σία δραχ. 500, Ζήσης Βέρρου Α.Ε. δραχ. 500, Γ. Άναστασιάδης υιοί και Σία δραχ. 500, έκκοκκιστήρια Μακεδονίας Α.Ε. δραχ. 300, Δαμασκηνός Μιχαηλίδης Α.Ε. δραχ. 300, Γ. Χατζηγιαννάκης Α.Ε. δραχ. 300, άνθρακωρυχεία Σερρών Περδικάρη δραχ. 300, και Κ. Χολίδας κυλινδρόμυλος «ΑΤΛΑΣ» δραχ. 300.

Ότι δέν είναι ούτε εκζητημένοι ούτε υπερβολικοί αυτοί οί φόβοι, άπόδειξις ή εύκολία με την όποιαν ό άθεράπευτος εκ Κορινθίας άερολόγος, καταλώισθησε γρήγορα, εις τούς γνωστούς έπιτιμητικούς του τόνους, άναμασσών τά χιλιοειπωμένα τής συλλαλητηριακής δημοκρατίας, περί δασμοβιώτων βιομηχανιών, άπειλών νά κινηση έναντίον τής κλωστούφαντουργίας τήν γκιλοτίναν τών περιφήμων μέτρων του, τών σχετικών με τās παγωμένες πιστώσεις. Τόν έγνωρίζομεν άνανάπτουκτον τόν κ. Παπαληγούραν, τώρα όμως άπεκαλήφθη και άνήλικος. Διότι μόνον μεираκιον χθεσινόν ήτο ικανόν νά θρασυνη εις τοιούτον βαθμόν, ώστε νά φλυαρήσει περί δασμοβιώτων βιομηχανίας, εις τήν Νάουσαν, όπου αί ύφαντουργίαί έλειτούργουν άποδοτικώτατα, πολύ πρό τών άπελευθερωτικών πολέμων μας τού 1912—13, υπό συνθήκας κάθε άλλο παρά προστατευτικής, υπό καθεστώς διομολογήσεων. Φαίνεται, ούτε αυτό, που τό ζαΐρουν και παιδιά, εις τήν Δυτικήν Μακεδονίαν, δέν τό έχει πληροφωρηθή ό ύπουργός, ό όποιός έξέκρινε με όλόκληρον αύλήν ύπηρεσιακού έπιτελείου, διά τήν Μακεδονίαν, με κενόν χαρτοφύλακα και εξ ίσου κενήν κεφαλήν και έπέστρεψε χωρίς νά διευθετήση τίποτε, άρκεσθείς εις τό νά κατασκευάση μίαν δωδεκάδα έπιτροπών, εις τās όποιας έφόρτωσεν, ως επί κομόρου, όλα τά ζητήματα, διά νά δικαιολογήση τόν τίτλον του τού ύπουργού τής Βιομηχανίας... τών έπιτροπών.

Έντονη επίκριση της «Βιομηχανικής Επιθεωρήσεως» κατά του υπουργού Βιομηχανίας, διότι ευρισκόμενος στη Νάουσα (1957) έκανε λόγο για «δασμοβίωτες βιομηχανίες». «Φαίνεται ότι αυτό που ξέρουν τα παιδιά, δεν το ξέρει ο ύπουργός», γράφει ο σχολιογράφος.

Συνεισφορές των επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης για τη «Φανέλα του Στρατιώτη».

βιομηχανία είχε βέβαια ανάγκη από τις βραχυπρόθεσμες πιστώσεις, όμως είχε ανάγκη και από μακροπρόθεσμες, προκειμένου να ανανεώσει και να εκσυγχρονίσει τις εγκαταστάσεις της. Στο μεταξύ, το 1954 είχε ιδρυθεί ο Οργανισμός Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (ΟΧΟΑ) ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου για να φροντίσει την είσπραξη των δανείων που είχε χορηγήσει η αμερικανική αποστολή και να επαναχορηγήσει τα κεφάλαια ως δάνεια μέσω τραπεζών. Ωστόσο, τα διαθέσιμά του ήταν περιορισμένα και απορροφήθηκαν από μικρό αριθμό επιχειρήσεων⁶⁴⁰.

Ένα ακόμη συνέδριο που δεν έγινε

Ο ΣΒΜ βρισκόταν σε επικοινωνία με τον ΣΕΒ, ιδιαίτερα για εργασιακά θέματα, στα οποία προσπαθούσε να τηρείται κοινή γραμμή. Από την άλλη πλευρά, η «προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας» ήταν κεντρική κατεύθυνση του ΣΒΜ και εκ των πραγμάτων δημιουργούσε εντάσεις με τον ΣΕΒ. Όχι γιατί ο τελευταίος είχε συμφέροντα να μην αναπτυχθεί η μακεδονική βιομηχανία αλλά ακριβώς διότι οι βιομηχανίες της Αττικής προσπαθούσαν να ισχύσουν και προς όφελός τους οι διατάξεις της παραπάνω νομοθεσίας, ώστε να αυξήσουν την κερδοφορία τους. Το αποτέλεσμα των ιδιόμορφων σχέσεων σύγκλισης - απόκλισης μεταξύ των δύο βιομηχανικών συνδέσμων ήταν η κωλυσιεργία στην πραγματοποίηση παμβιομηχανικού συνεδρίου στη Θεσσαλονίκη, όνειρο των παλαιότερων διοικήσεων του ΣΒΜ. Το 1956 ξεκίνησε νέα προσπάθεια του Δ. Χατζόπουλου, που ίσως επιθυμούσε να τερματίσει τη πολυετή προσφορά του στην ελληνική βιομηχανία με ένα παμβιομηχανικό συνέδριο. Ίσως πάλι ο γηραιός βιομηχανικός ηγέτης είχε αντιληφθεί ότι το μέλλον της ελληνικής βιομηχανίας απαιτούσε ευρύτερες συναινέσεις. Αρχικώς, η ηγεσία του ΣΕΒ συμφώνησε για την πραγματοποίηση του συνεδρίου, το ίδιο και ο Υφυπουργός Βιομηχανίας Ν. Μάρτης, ο οποίος μάλιστα ζήτησε από τα Επιμελητήρια να χρηματοδοτήσουν το συνέδριο. Στη συνέχεια όμως, ο ΣΕΒ εκδήλωσε αναβλητικότητα και κωλυσιεργία, με αποτέλεσμα ενώ το συνέδριο είχε εξαγγελθεί, να αναβάλλεται συνεχώς. Μετά από διαδοχικές αναβολές, συμφωνήθηκε

να προηγηθεί το συνέδριο των Επιμελητηρίων στο Ηράκλειο (1957), ώστε το Παμβιομηχανικό να επικεντρώσει σε όποιο θέμα έμενε ακάλυπτο. Στο συνέδριο του Ηρακλείου συμμετείχαν εκ μέρους του ΣΒΜ ο Δημήτριος Ασιόγλου και ο Πέτρος Μακρής, που παρουσίασαν θέματα σχετικά με την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας. Αλλά το Παμβιομηχανικό συνέδριο δεν πραγματοποιήθηκε.

Ο ΣΕΒ ζήτησε τη σύμπραξη του ΣΒΜ το 1956, όταν οι σχέσεις βιομηχάνων - εμπόρων στο ΕΒΕ Αθηνών οξύνθηκαν σε βαθμό που ο ΣΕΒ προσανατολίσθηκε στη δημιουργία ξεχωριστού Βιομηχανικού Επιμελητηρίου. Εκ μέρους του ΣΒΜ παραστάθηκε στις συνεννοήσεις ο Κ. Χατζηδημούλας, ο οποίος μετέφερε την άποψη του φορέα του: Οι βιομήχανοι της Μακεδονίας ήταν σύμφωνοι για το διαχωρισμό στο ΕΒΕΑ αλλά οι ίδιοι δεν έβρισκαν συμφέρουσα την αποχώρησή τους από το ΕΒΕΘ, αν και θεωρούσαν αναγκαία την τροποποίηση του κανονισμού του. Μάλιστα, ο Χατζηδημούλας συμβούλευσε τους βιομηχάνους του κέντρου πριν αποχωρήσουν από το ΕΒΕΑ να πιέσουν για την τροποποίηση του καταστατικού του. Τελικά, η πλειονότητα των βιομηχάνων του κέντρου δεν συμμετείχαν στις εκλογές του ΕΒΕΑ. Όμως, μια μερίδα παρασπόνδησε και έτσι το Βιομηχανικό Τμήμα του Επιμελητηρίου Αθηνών συγκροτήθηκε κανονικά, ακυρώνοντας την απόπειρα διαχωρισμού των επιμελητηρίων⁶⁴¹.

Ο πρόεδρος Δ. Χατζόπουλος σέρνει το χορό. Πανηγύρι στο Δίλοφο, 15 Αυγούστου 1958.

Εργασιακά

Τα εργασιακά θέματα ήταν ένας βασικός λόγος για τον οποίο ο ΣΒΜ έπρεπε να παρακολουθεί στενά τις ενέργειες του ΣΕΒ και να συνεργάζεται μαζί του. Οι βασικές αποφάσεις για τα μισθολογικά και άλλα ζητήματα διαμορφώνονταν μεταξύ του Διοικητικού Διαιτητικού Δικαστηρίου Αθηνών (ΔΔΔΑ) και του Υπουργείου Εργασίας, στα οποία ο ΣΕΒ είχε άμεση πρόσβαση και επιρροή. Το 1956 το ΔΔΔΑ εξέδωσε απόφαση για το ύψος των μισθών και ημερομισθίων, η οποία επικυρώθηκε με υπουργική απόφαση. Ο ΣΕΒ κατέθεσε αίτηση ακύρωσης για τυπικούς λόγους. Επακολούθησε νέα κυρωτική απόφαση του υπουργού και νέα αίτηση αναίρεσης του ΣΕΒ, με το σκεπτικό ότι η απόφαση καθιέρωνε αύξηση όχι μόνο των ελαχίστων (κατώτατων) ημερομισθίων αλλά και των καταβαλλομένων, χωρίς το τελευταίο να προβλέπεται από το νόμο. Σε αυτές τις εξελίξεις, ο ΣΒΜ παρακολουθούσε αναγκαστικά τις ενέργειες του Συνδέσμου των Αθηνών, με ελάχιστες δυνατότητες παρέμβασης. Οι πρωτοβουλίες που ανέπτυξε αφορούσαν - αν μείνουμε στο ανωτέρω παράδειγμα - τον τρόπο εφαρμογής των αποφάσεων που είχαν διαμορφωθεί στην Αθήνα (αν θα γίνονταν λ.χ. συμπηφισμός με τα ήδη καταβληθέντα ποσά, κ.λπ.)⁶⁴².

Η καθημερινή πρακτική περιελάμβανε την αντιμετώπιση των συχνών προσφυγών εκ μέρους των τοπικών κλαδικών σωματείων στη διαιτησία. Στο Δ.Δ.Δ. Θεσσαλονίκης συμμετείχε ως εργοδοτικό μέλος ο νομικός σύμβουλος του ΣΒΜ, Ηλίας Νικολακόπουλος, ο οποίος και χειριζόταν τις υποθέσεις σε συνεργασία με το διευθυντή του ΣΒΜ, που ήταν πάντοτε ο Γ. Χριστοδούλου, και σε άμεσο συντονισμό με τον ΣΕΒ.

Τοπικοί φορείς

Καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης θητείας της διοίκησης του ΣΒΜ γίνονταν διαβήματα για να επανέλθει ο εκπρόσωπος του στο Διοικητικό Συμβούλιο της Ελευθέρας Ζώνης - Λιμενικού Ταμείου. Υποσχέσεις δόθηκαν πολλές αλλά ο στόχος δεν επιτεύχθηκε. Αντίθετα, η εκπροσώπηση των βιομηχάνων στη ΔΕΘ έγινε πλουσιότερη. Ο Χρ. Οικονόμου είχε αντικαταστήσει τον Α. Τσίτση στο διοικητικό συμβούλιο, ενώ ο

Δ. Ασιόγλου, ως αναπληρωματικός του εκπροσώπου του ΣΕΒ, συμμετείχε στις περισσότερες συνεδριάσεις. Το 1957 εκλέχτηκε Πρόεδρος της ΔΕΘ ο Γεώργιος Ι. Γεωργιάδης, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του ΣΒΜ. Την ίδια χρονιά αυξήθηκε ο αριθμός των εκπροσώπων της κυβέρνησης στο διοικητικό συμβούλιο, μεταβολή που μείωνε τη συμβολή όλων των τοπικών οργανώσεων, οι οποίες είχαν στηρίξει τη ΔΕΘ. Για το λόγο αυτό οι κυριότερες τοπικές οργανώσεις, μεταξύ των οποίων και ο ΣΒΜ, υπέγραψαν ανοιχτή επιστολή διαμαρτυρίας προς την κυβέρνηση⁶⁴³.

Αν και πρακτικά, η ΔΕΘ δε διέθετε κενούς χώρους, η άποψη της κυβέρνησης ήταν ότι η ελληνική βιομηχανία δεν είχε επαρκή εκπροσώπηση στις ετήσιες διοργανώσεις. Μάλιστα, το 1956 ο Υφυπουργός Βιομηχανίας Ν. Μάρτης έδωσε εντολή στη ΔΕΘ να παραχωρήσει το Περίπτερο 4 αποκλειστικά για την παρουσίαση της ελληνικής βιομηχανίας⁶⁴⁴. Το περίπτερο 4 είχε μόλις κατασκευαστεί, σε χώρο που είχε περιέλθει πρόσφατα στη ΔΕΘ, με σχέδια του αρχιτέκτονα Δ. Τριποδάκη⁶⁴⁵. Μετά τη διοργάνωση του 1956 ο πρόεδρος της ΔΕΘ Γ. Γεωργιάδης επισήμανε ότι τα περί μειωμένης συμμετοχής της βιομηχανίας δεν ήταν ακριβή. Στη διοργάνωση συμμετείχαν 105 εκθέτες, από τους οποίους οι 19 με ιδιαίτερα περίπτερα. Ο ΣΒΜ πρότεινε να παραχωρηθεί μόνιμως ένα περίπτερο για τη βιομηχανία, τη διακόσμηση του οποίου να αναλάβουν τα επιμελητήρια, διότι η διακόσμηση αποτελούσε τη μεγαλύτερη δαπάνη που απέτρεπε τις ελληνικές βιομηχανίες από του να συμμετέχουν στη ΔΕΘ⁶⁴⁶.

Το ζήτημα της Ανωτέρας Βιομηχανικής Σχολής παρουσίασε εξέλιξη μόλις το 1957, οπότε επιτέλους καταρτίσθηκε συμβούλιο επιλογής των διδασκόντων και πραγματοποιήθηκαν εισαγωγικές εξετάσεις (στα μαθήματα: άλγεβρα, πρακτική αριθμητική, έκθεση ιδεών και κατ' επιλογήν γεωγραφία ή φυσική - χημεία). Το Νοέμβριο του ίδιου έτους άρχισε η λειτουργία της σχολής στην οδό Μητροπόλεως 21 (τότε οδό Φραγκλίνου Ρούζβελτ), με 275 φοιτητές, οι περισσότεροι των οποίων ήταν υπάλληλοι επιχειρήσεων. Η

φοίτηση ήταν βραδινή, ώστε οι φοιτητές να παρακολουθούν τα μαθήματα μετά την εργασία τους⁶⁴⁷.

Αντίθετα, το τμήμα κλωστικής και υφαντικής στον «Ευκλείδη» δεν λειτουργούσε, παρά το γεγονός ότι και η χρηματοδότηση μέσω των εισφορών της κλωστοϋφαντουργίας⁶⁴⁸ συνεχίστηκε και είχαν δημιουργηθεί εξαιρετικές κτιριακές εγκαταστάσεις (δημιουργημένες από την αμερικανική βοήθεια). Η αιτία ήταν η έλλειψη ενδιαφέροντος εκ μέρους των εργατών να φοιτήσουν στη σχολή. Έτσι, ο «Ευκλείδης» χρησιμοποιούσε τους πόρους από την κλωστοϋφαντουργία για τις γενικές ανάγκες της σχολής. Από την άλλη πλευρά, είχε παραταθεί η υποχρέωση των εταιρειών να καταβάλλουν ετήσια εισφορά για τη λειτουργία των κλωστοϋφαντουργικών σχολών και υπήρχε ο φόβος, αν ετίθετο θέμα διακοπής της χρηματοδότησης του «Ευκλείδη», να υποχρεώνονταν οι επιχειρήσεις να χρηματοδοτήσουν τη σχολή της Αθήνας (ΣΚΥΠ) η οποία όχι μόνο λειτουργούσε αλλά και επεκτεινόταν. Έτσι, αποφασίστηκε

να μη γίνει καμία ενέργεια, με την ελπίδα ότι κάποτε θα λειτουργούσε το αντίστοιχο τμήμα στον «Ευκλείδη»⁶⁴⁹.

Σεμινάρια και ΕΛΚΕΠΑ

Το Μάιο του 1957 το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ) έφερε στη Θεσσαλονίκη Αμερικανούς ειδικούς σε θέματα διοίκησης επιχειρήσεων και πωλήσεων βιομηχανικών προϊόντων και διοργάνωσε με αυτούς σεμινάρια, σε συνεργασία με τον ΣΒΜ, τα οποία κλήθηκαν να παρακολουθήσουν οι διευθυντές και οι ανώτεροι υπάλληλοι των εργοστασίων⁶⁵⁰. Ήταν η απαρχή ενός μεγάλου εκπαιδευτικού έργου, με το οποίο θα συνέδεε το όνομά του ο ΣΒΜ. Τον Ιανουάριο του 1958 προβλήθηκαν εκπαιδευτικές κινηματογραφικές ταινίες, με θέμα βελτιωμένες μεθόδους λειτουργίας χυτηρίων, ενώ το Μάρτιο έγινε ευρεία σύσκεψη φορέων, με πρωτοβουλία του ΣΒΜ, με σκοπό τη δημιουργία παραρτήματος του ΕΛΚΕΠΑ στη Θεσσαλονίκη⁶⁵¹.

Ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής ενημερώνεται για τα σχέδια επέκτασης του λιμένος.
Αριστερά ο γενικός διευθυντής του ΟΛΘ Νικηφόρος Βικελίδης. Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

πρώτη θητεία Κωνσταντίνου Χατζηδημούλα

(1958 - 1960)

Επικαλούμενος τη μεγάλη ηλικία του και οικογενειακούς λόγους, ο Δ. Χατζόπουλος παρέδωσε την προεδρία του Συνδέσμου, χωρίς να αποχωρήσει και από το διοικητικό συμβούλιο, στο οποίο επανεκλέχτηκε. Η γενική συνέλευση της 30.3.1958 του απένειμε τον τίτλο του επίτιμου προέδρου.

Το νέο Διοικητικό Συμβούλιο συνήλθε στις 8 Απριλίου 1958 και εξέλεξε ως νέο πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Χατζηδημούλα, εκπρόσωπο της Εστία Α.Ε. και γιο του παλαιού προέδρου του Συνδέσμου Ηρακλή Χατζηδημούλα. Α΄ αντιπρόεδρος εκλέχθηκε ο Γ. Λαδάς, β΄ αντιπρόεδρος ο Γ. Γεωργιάδης (πρόεδρος της ΔΕΘ), ενώ τα λοιπά μέλη του προεδρείου παρέμειναν ως είχαν: γενικός γραμματέας ο Δ. Ασιόγλου, ταμίας ο Κ. Κούσκουρας και έφορος ο Ν. Πεκλιβάνος. Στο συμβούλιο, όχι όμως και στη διοικούσα, παρέμειναν -πλην του απελθόντος προέδρου- και οι Γ. Ξάνθος και Χρ. Οικονόμου⁶⁵².

Οι πρώτες κινήσεις του νέου προέδρου

Ο νέος πρόεδρος Κ. Χατζηδημούλας (1906 - 1972)⁶⁵³ ανέλαβε την προεδρία σε ηλικία 52 ετών. Ήταν -σύμφωνα με τον Δ. Χατζόπουλο- «διακεκριμένος μηχανολόγος». Είχε ήδη θητεύσει στις θέσεις του γενικού γραμματέα του Συνδέσμου (και μάλιστα επί κατοχής) και του αντιπροέδρου. Η άποψή του για τις προοπτικές της μακεδονικής βιομηχανίας ήταν ότι θα τις καθιστούσε δυσμενέστερες η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΖΕΣ. «Εις την Ελλάδα», ανέφερε

Ο Κωνσταντίνος
Χατζηδημούλας, πρόεδρος
του ΣΒΒΕ στην περίοδο
1958-1966.

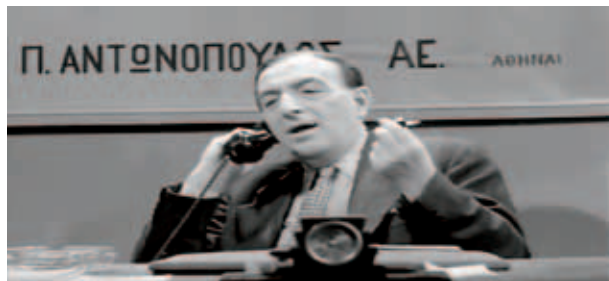
σε δημοσιογράφο της εφημερίδας «Μακεδονία», ο οποίος κάλυψε συνάντησή του με παρατηρητή του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, «ο πόλεμος διήρκεσεν επί τρία έτη περισσότερο με τον συμμοριτοπόλεμον, όστις εις την Βόρειον Ελλάδα ιδίως επέφερε μεγαλυτέρας ακόμη καταστροφάς. Η κλωστοϋφαντουργία, η οποία παράγει το 40% της αξίας της μακεδονικής βιομηχανίας και χρησιμοποιεί το 65% των εργατών, ιδιαιτέρως απέβη ο στόχος των συμμοριτών. Και όταν το σχέδιον Μάρσαλ ανέλαβε να βοηθήσῃ και να ανορθώσῃ την οικονομίαν της Ελλάδος, οι διαχειριζόμενοι τούτο εβοήθησαν και εχρηματοδότησαν την ίδρυσιν νέων βιομηχανιών ή ενίσχυσαν υφισταμένας βιομηχανίας εις Αθήνας, αι οποίαι ολιγώτερον ή καθόλου υπέστησαν ζημίας εκ του πολέμου, εξήρρεσεν δε εκ της δανειοδοτήσεως την κλωστοϋφαντουργίαν η οποία (...) είχε μεγαλυτέραν ανάγκην βοήθειας και εκσυγχρονισμού των εγκαταστάσεών της. Το συμπέρασμα είναι ότι εάν η Ελλάς, η μικρά υπανάπτυκτος αυτή χώρα, ρυμουλκηθή τελικώς προς την ΕΖΕΣ, φυσικόν να έχωμεν γενικώτερον εις όλην την ελληνικήν παραγωγήν σοβαρόν αντίκτυπον, ειδικώς όμως εις την Μακεδονίαν, εάν δεν ληφθή δε ειδική εν πολλοίς μεταχείρισις την οποίαν από μακρού εζητήσαμεν από την κυβέρνησίν μας, θα έχωμεν μάλλον συμφοράς. Θα επιζήσουν, ωρισμένως, τα πλινθοκεραμοποιεία, ελαιουργεία και άλλοι τινες κλάδοι. Πολλά όμως βιομηχανία θα περιπέσουν εις την κατωτάτην στάθμην, την εγγίζουσιν τα όρια της βιοτεχνίας ή και θα εξαφανισθούν»⁶⁵⁴.

Τον Ιούνιο ο νέος πρόεδρος συμμετείχε σε αποστολή ελλήνων βιομηχάνων στη Γερμανία, όπου επισκέφθηκε εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας για να κατατοπιστεί στις συνθήκες λειτουργίας τους. Οι εκπρόσωποι των γερμανικών εργοστασίων προσκλήθηκαν στην Ελλάδα για να επισκεφτούν βιομηχανικές εγκαταστάσεις και να εξετάσουν αν μπορούσαν να αναπτυχθούν οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών στο συγκεκριμένο τομέα⁶⁵⁵.

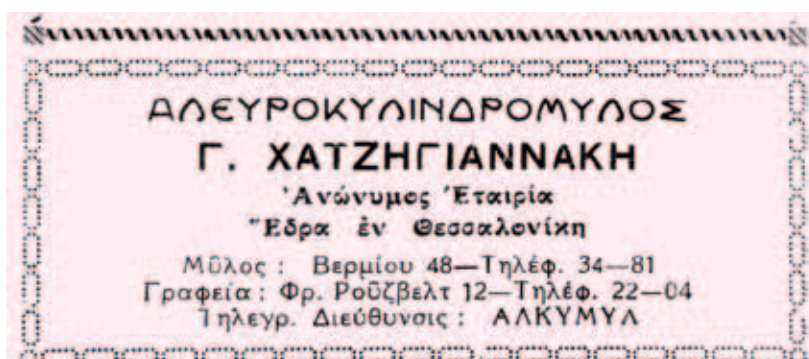
Η προσέλκυση του κυβερνητικού ενδιαφέροντος

Μετά την επιστροφή του από τη Γερμανία ο Χατζηδημούλας επισκέφτηκε τον νέο Υπουργό Βιομηχανίας, τον 43χρονο τότε Μακεδόνα, Νικόλαο Μάρτη (1915 - 2013)⁶⁵⁶ αλλά επειδή δεν μπόρεσε να συναντηθεί μαζί του, τον προσκάλεσε να επισκεφτεί τα γραφεία του Συνδέσμου στη Θεσσαλονίκη, για να συζητηθούν τα άμεσα προβλήματα, πρόσκληση που ο Μάρτης αποδέχθηκε⁶⁵⁷.

Ο νέος Υπουργός είχε εκφράσει ήδη τις γενικές απόψεις του σε εκδήλωση στην οποία συμπαραερέθηκε με εκπροσώπους από το Σύνδεσμο Ελλήνων Βιομηχάνων: Η ελληνική βιομηχανία, είπε, θα πρέπει να γίνει ανταγωνιστική για να αντιμετωπίσει το ευρωπαϊκό μέλλον. Ο νεοεκλεγείς, επίσης, πρόεδρος του ΣΕΒ, Γεώργιος Δράκος, ιδιοκτήτης της Ιζόλα, απάντησε ότι για να γίνει η ελληνική βιομηχανία ανταγωνιστική είχε ανάγκη φτηνά κεφάλαια και μακροπρόθεσμη πίστη, στοιχεία που απουσίαζαν και τα δύο⁶⁵⁸.

Ο Βασίλης Λογοθετίδης υποδέχεται το βιομήχανο στην ταινία «Ο Ζηλιαρόγατος».

Ο Γεώργιος Χατζηγιαννάκης διατέλεσε μέλος του δ.σ. του ΣΒΒΕ και βουλευτής.

Ο Ν. Μάρτης τήρησε την υπόσχεσή του και επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη τον Ιούλιο του 1958 «ακολουθούμενος υπό επιτελείου ανωτέρων υπαλλήλων του Υπουργείου του, του Συντονισμού, ΙΚΑ και ΟΧΟΑ (...) αφού επισκέφθη ωρισμένα εργοστάσια Θεσσαλονίκης ως και των πόλεων εσωτερικού, Ναούσης, Βεροίας και Εδέσσης μετά της ακολουθίας του, την τρίτην ημέρα συνεκάλεσεν εις σύσκεψιν υπό την προεδρίαν του εις τας αιθούσας του ΕΒΕΘ το διοικητικόν συμβούλιον του Συνδέσμου μας, κατά την οποίαν παρέστησαν και πολλοί βιομήχανοι». Στη σύσκεψη αυτή η διοίκηση του Συνδέσμου και οι παρευρισκόμενοι βιομήχανοι εξέθεσαν τα γνωστά προβλήματα του κλάδου.

Μετά την αναχώρηση του υπουργού από τη Θεσσαλονίκη ακολούθησε επίσκεψη επιτελών του Υπουργείου και σχηματισμός επιτροπής στην Αθήνα, με τη συμμετοχή του Δ. Χατζόπουλου, για να επεξεργαστεί ένα σχέδιο εξυγίανσης της κλωστοϋφαντουργίας Β. Ελλάδος. Όπως και για όλες τις επιτροπές, δεν γνωρίζουμε τίποτε για την τύχη της.

Μετά τα εγκαίνια της ΔΕΘ του 1958, στα οποία παρέστη ο Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής, πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στο ΥΒΕ υπό την Προεδρία του, με εκπροσώπους παραγωγικών τάξεων (εγκαινιάζοντας μία παράδοση που διήρκεσε πολλά χρόνια). Ο ΣΒΜΘ ζήτησε νέο νόμο προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας, προστασία των συμμοριόπληκτων εργοστασίων, εφαρμογή ήπιων και ρεαλιστικών μέτρων για την είσπραξη των λεγομένων «παγωμένων» πιστώσεων,

εγκατάσταση των μεγάλων βιομηχανικών έργων στην επαρχία, βελτίωση των μεταφορών και ορισμένα φορολογικά και ασφαλιστικά μέτρα.

Το αίτημα για νέο νόμο προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας δεν είχε καμία τύχη στους επόμενους μήνες. Αντίθετα, μάλιστα, καθιερώθηκε διά νόμου η αδασολόγητη εισαγωγή μηχανημάτων σε ολόκληρη την επικράτεια και παραχωρήθηκαν φορολογικά κίνητρα για νέες επενδύσεις, έτσι ώστε αχρηστεύθηκε σε μεγάλο μέρος και η υφιστάμενη νομοθεσία για την επαρχιακή βιομηχανία⁶⁵⁹.

Οι εξειδικευμένες θέσεις του Συνδέσμου

Στη συνέχεια ο Σύνδεσμος εξειδίκευσε τις προτάσεις του, εν όψει της κατάρτισης βιομηχανικού προγράμματος από την κυβέρνηση⁶⁶⁰. Ως πρώτο αίτημα τέθηκε η περιστολή ίδρυσης μικρών βιομηχανιών ιδίως σε κορεσμένους κλάδους. Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας και οι συναφείς νομαρχιακές επιτροπές εξέδιδαν άδειες ίδρυσης, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη ούτε αν ο κλάδος ήταν κορεσμένος ούτε την επάρκεια των κεφαλαίων των αιτούντων. Πράγματι, το 1958 οι άδειες που εξέδωσε το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας της Θεσσαλονίκης ήταν περισσότερες, παρά την αντίθετη γνώμη του εκπροσώπου του Συνδέσμου και γενικού γραμματέα του, Δ. Ασιγιόγλου, «πολλάκις όμως χωρίς επιτυχίαν λόγω της αντιθέτου συμπαγούς πλειοψηφίας». Το 1959 συνέβη το ίδιο. Μάλιστα ιδρύθηκαν πολλά εργοστάσια στην Αττική⁶⁶¹.

Αναπαράσταση του βιομηχανικού συγκροτήματος «Εστία», στην Έδεσσα, το οποίο είχε επικεφαλής τον Κ. Χατζηδημούλα, πρόεδρο του ΣΒΒΕ (1959).

Ως δεύτερο αίτημα τέθηκε η διευκόλυνση της συγχώνευσης ή κοινοπραξίας μικρών βιομηχανιών σε μεγαλύτερες μονάδες, ώστε να επιτυγχάνεται χαμηλότερο κόστος. Το τρίτο αίτημα ήταν η μετατροπή ομόρρυθμων εταιρειών σε ανωνύμους ή περιορισμένης ευθύνης, ώστε να μειωθεί το υψηλό ποσοστό απαιτούμενης πλειοψηφίας για τη λήψη αποφάσεων. Είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο μικρών μετόχων, συνήθως κληρονόμων μεριδιών, οι οποίοι εκβίαζαν την πλειοψηφία στη λήψη αποφάσεων.

Άλλα αιτήματα ήταν η διευκόλυνση της εισαγωγής πρώτων υλών, η χρηματοδότηση της εξαγωγής βιομηχανικών προϊόντων, και η ταχεία επιστροφή των εισαγωγικών δασμών και τελών (ανάλογη προς τη σύγχρονη επιστροφή του ΦΠΑ): «Πρέπει να απλοποιηθεί το κρατούν σύστημα του ελέγχου και της εγκρίσεως υπό πολυμελών επιτροπών, χημικών γνωματεύσεων και τελωνειακών διατυπώσεων, διότι και αν υποθεθεί ότι δύναται να εισχωρήσει μικρά ανακρίβεια εις το ποσοστό των επιστρεπτέων δασμών επί των διαφόρων υλικών του εξαγομένου προϊόντος, η ανακρίβεια ταύτη εις μεν το Δημόσιον ελαχίστην θα προξενήσει τυχόν επιβάρυνσιν, ενώ τον εξαγωγέα θα διευκολύνη και θα αναπτύξη τας εξαγωγάς»⁶⁶².

Μία ερμηνεία για τη συσσώρευση των προβλημάτων που οδηγούσαν στη διατύπωση των αιτημάτων αυτών έδωσε ο Νέστωρ της μακεδονικής βιομηχανίας, Δ. Χατζόπουλος, ο οποίος είχε και πείρα του κοινοβουλίου: «Δυστυχώς κωλαίνουν τα ζητήματά μας διότι η Βουλή η οποία ψηφίζει νόμους αποτελείται κατά το πλείστον από δικηγόρους και ιατρούς και δεν περιλαμβάνει εκπροσώπους των παραγωγικών τάξεων, βιομηχάνους και εμπόρους». «Εάν δεν ιδρυθεί Τράπεζα Βιομηχανίας εν Ελλάδι, η οποία να ασκή την βιομηχανικήν πίστιν, ως τούτο εγένετο διά της Αγροτικής Τραπέζης εις την γεωργίαν, εις την οποίαν να απευθύνονται οι βιομήχανοι με την βεβαιότητα ότι θα λάβουν τα απαραίτητα κεφάλαια κινήσεως κ.ά. για την βιομηχανία των, δεν πρέπει να ελπίζωμεν ότι θα λυθή το πιστοδοτικόν ζήτημα της βιομηχανίας», πρόσθεσε ο Κ. Χατζηδημούλας⁶⁶³.

Παραγωγή και απασχόληση

Το 1958 η κλωστοϋφαντουργία παρουσίασε βελτίωση κατά 5%, κυρίως από τη νηματουργία και τα εκκοκκιστήρια, ενώ αξιόλογη αύξηση σημειώθηκε στην κατασκευή δαντελών. Αύξηση κατά 4% καταγράφηκε και στον κλάδο των τροφίμων, ενώ η σιδηρουργία και τα οικοδομικά υλικά παρουσίασαν ανώτερους ρυθμούς 15 και 12% αντίστοιχα. Ο μέσος όρος αύξησης σε σύγκριση με το 1957 ήταν για τη μακεδονική βιομηχανία 6%, έναντι 11% περίπου για τις βιομηχανίες του κέντρου. Η κλωστοϋφαντουργία συμμετείχε κατά 36% στο συνολικό προϊόν, έναντι 50% το 1951. Ένα μέρος της απώλειας είχε καλύψει η κατηγορία των τροφίμων και ένα άλλο μικρότερο οι χημικές βιομηχανίες⁶⁶⁴.

Το 1959 η συνολική βιομηχανική παραγωγή της χώρας σημείωσε μικρή αύξηση αλλά της Μακεδονίας μείωση, με αποτέλεσμα να διευρυνθεί το χάσμα μεταξύ Βόρειας και Νότιας Ελλάδας. Μία από τις επιπτώσεις της εξέλιξης αυτής ήταν ότι μειώθηκε κατά 20% η συνολική απασχόληση της μακεδονικής βιομηχανίας⁶⁶⁵:

Έτος	Σύνολο Εργατών	Πλην Κλωστοϋφαντουργίας
1955	12.345	5.280
1956	11.427	5.069
1957	10.317	4.501
1958	10.105	4.747

Όπως φαίνεται από τους παραπάνω αριθμούς, τρεις στις τέσσερις χαμένες θέσεις εργασίας στην τοπική βιομηχανία προήλθαν από την κλωστοϋφαντουργία, η οποία όμως εξακολουθούσε να δημιουργεί το ήμισυ της απασχόλησης.

Καύσιμα και ηλεκτρική ενέργεια

Το 1958 η χρήση της ενέργειας είχε σχεδόν γενικευτεί στη βιομηχανία, με αποτέλεσμα η χρήση ακαθάρτου πετρελαίου να μειωθεί σε 577 τόνους έναντι 6.143 το 1954. Η κατανάλωση μαζούτ μειώθηκε λιγότερο, σε 5.125 τόνους έναντι 8.180 στις αντίστοιχες χρονολογίες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Την άνοιξη του 1959 η ελληνική κυβέρνηση πείσθηκε ότι η ΕΖΕΣ δεν κάλυπτε τα συμφέροντά της, που εντοπίζονταν στην εξαγωγή γεωργικών προϊόντων, και ειδικώς του καπνού, ο οποίος απέφερε το 80% του συναλλάγματος. Στις 8 Ιουνίου 1959 η Ελλάδα κατέθεσε αίτηση σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, επικαλούμενη το άρθρο 238 της Συνθήκης της Ρώμης, το οποίο ορίζει ότι: «Η Κοινότητα δύναται να συνάψει με τρίτο κράτος, ή ένωση κρατών ή διεθνή οργανισμό συμφωνίες σύνδεσης, συμπεριλαμβανομένων αμοιβαίων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, κοινών δράσεων και ειδικών διαδικασιών. Οι συμφωνίες συνάπτονται από το Συμβούλιο εν ομοφωνία, μετά από γνωμοδότηση της Συνέλευσης».

Τις επιφυλάξεις της ηγεσίας της μακεδονικής βιομηχανίας για τη σύνδεση με την ΕΟΚ εξέφρασε ο Κ. Χατζηδημούλας: «Θα αποτελέσει [η σύνδεση] πράγματι μεγάλην δοκιμασίαν διά την ελληνικήν βιομηχανίαν και ειδικώς δι' ημάς τους τόσον έναντι του Κέντρου εν καθυστερήσει ευρισκομένους (...) διστάζομεν να φαντασθώμεν ημάς παραμένοντας τελικώς εις έναν ουδέτερον χώρον μεταξύ Κοινής Αγοράς, Ζώνης των 7 [=ΕΖΕΣ] και Ανατολικού Μπλοκ, αλλ'

ούτε και μονομερώς συνδεομένους εφ' όσον τα εξαγωγικά συμφέροντά μας εξυπηρετώνται με ευρύτερους δεσμούς»⁶⁶⁶. Και συνέχισε: «Θεωρούμεν συμφέρουσιν την εγκατάστασιν ενταύθα ξένων βιομηχανιών εν συνεργασία, ή μη, προς εξαγωγήν ή παραγωγήν μη παραγομένων ενταύθα προϊόντων ή και εν ανάγκη εξαγωγήν και μερικήν ενταύθα κατανάλωσιν οποιασδήποτε παραγωγής. Θα έπρεπε να αρχίσωμεν να συνηθίζωμεν εις μία έστω και απλήν συνεργασίαν και βαθμιαίαν εξάρτησίν μας προς μίαν πιθανήν ελευθέραν εν Ευρώπη κίνησιν εμφύχων και αφύχων κεφαλαίων, εργατών και προϊόντων. Είναι λυπηρόν να βλέπωμεν νυν μόνον την έξοδον των εργαζομένων μας, την εκ της πατρίδος φυγήν της ελληνικής νεολαίας»⁶⁶⁷.

Εκλιπόντες

Το 1958 η βιομηχανική οικογένεια έχασε επίλεκτα μέλη της: τον επί τέσσερις δεκαετίες πρόεδρο του ΣΒΜΘ Κύρο Κύρτση, και τους διατελέσαντες συμβούλους Γ. Βαλτσάνη, Γ. Χατζηγιαννάκη, Χαρίσιο Βαμβακά και Αχιλλέα Παπάτσα⁶⁶⁸ ενώ το 1960 έχασε τον Παντελή Γεωργιάδη, τον Αναστάσιο Τσίτση και τον Κωνσταντίνο Κωνσταντινίδη⁶⁶⁹.

Το εργοστάσιο Ήλιος Κωνσταντινίδης, στη Θεσσαλονίκη (1959).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΚΤΟ

δεύτερη θητεία Κωνσταντίνου Χατζηδημούλα

(1960 - 1962)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχθηκε τον Απρίλιο του 1960 δεν περιελάμβανε, για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες, τον Δ. Χατζόπουλο. Πρόεδρος επανεκλέχθηκε ο Κωνσταντίνος Χατζηδημούλας, για τον οποίο είχαν εκφραστεί εξαιρετικά σχόλια στη γενική συνέλευση⁶⁷⁰. Ως αντίπρόεδρος εκλέχθηκε ο Αναστάσιος Μιχαηλίδης, εκπρόσωπος της ΒΙΛΚΑ⁶⁷¹, ο οποίος για πρώτη φορά εισήλθε στη διοικούσα επιτροπή. Β' αντιπρόεδρος εκλέχθηκε ο Γεώργιος Λαδάς, γενικός γραμματέας, για μία ακόμη φορά ο Δημ. Ασιόγλου, ταμίας ο μέχρι τότε έφορος Ν. Πεχλιβάνος, και έφορος ο Φιλώτας Καζάζης⁶⁷².

Ο Σύνδεσμος εξακολουθούσε να στεγάζεται στο κτίριο του ΕΒΕΘ αλλά πλέον σε διαφορετικό όροφο. Τα μέλη του, παρά τις αποχωρήσεις και τις εγγραφές νέων, παρέμεναν 140. Όμως ο Σύνδεσμος έχασε τον διευθυντή του, τον Γεώργιο Χριστοδούλου, ο οποίος - με τα λόγια του επίτιμου προέδρου του ΣΒΜΘ Δ. Χατζοπούλου- «πνάλωσε την ζωήν του εις την εξυπηρέτησιν των συμφερόντων των μελών του Συνδέσμου, οργάνωσε το Γραφείον αυτού με όλην την επιστημονικήν διάταξιν την αρμόζουσαν δι' υπηρεσίας ως η ημετέρα οργάνωσις. Εκτός αυτών συνέγραψε και δύο οικονομικά ιστορικά συγγράμματα διά την πόλιν Θεσσαλονίκης. Τη συστάσει μου δε συνέγραψε την

ιστορίαν του Συνδέσμου από της ιδρύσεώς αυτού το έτος 1914 μέχρι του θανάτου του»⁶⁷³. Άλλη απώλεια της ίδιας περιόδου ήταν ο νομικός σύμβουλος του Συνδέσμου και εκπρόσωπός του στα διαιτητικά δικαστήρια, Ηλίας Νικολόπουλος⁶⁷⁴. Αμφότεροι πέθαναν το Φεβρουάριο του 1962⁶⁷⁵.

Μεγάλη απώλεια για τη βιομηχανική οικογένεια υπήρξε ο θάνατος του Ιωάννου Πιερράκου το 1961⁶⁷⁶. Ο Πιερράκος είχε διατελέσει γενικός γραμματέας του Συνδέσμου και επί χρόνια εκπρόσωπός του στο Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΕΘ.

Η παραγωγή

Το 1960 ήταν η πρώτη χρονιά μετά τον πόλεμο που η μακεδονική βιομηχανία βάδισε με ρυθμό περίπου ίσο με εκείνον της Αττικής (αύξηση 6 - 7%), και τούτο διότι σημειώθηκε ανάκαμψη στην κλωστούφαντουργία⁶⁷⁷. Το 1961, μάλιστα, ο ρυθμός ανάπτυξης της βιομηχανίας στη Μακεδονία ήταν υψηλότερος από το ρυθμό της Αττικής (9% έναντι 6%), διαφορά που αποδόθηκε στην άνοδο του γεωργικού προϊόντος, στη λειτουργία

Ιωάννης Πιερράκος, γενικός γραμματέας του Συνδέσμου και επί χρόνια εκπρόσωπός του στο διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΘ.

Οικογενειακό αρχείο

νέων μονάδων και στον εκσυγχρονισμό τμήματος της βιομηχανίας. Η κλωστοϋφαντουργία παρουσίασε υψηλό ρυθμό αύξησης (11%) όσο και οι βιομηχανίες διατροφής. Υψηλό ρυθμό παρουσίασε μετά από πολλά χρόνια και η βυρσοδεψία (10%), ενώ επικεφαλής όλων με 21% ήταν η σιδηροβιομηχανία. Οι ρυθμοί αυτοί ήταν μεγαλύτεροι από τους αντίστοιχους στην Αττική, της σιδηροβιομηχανίας μάλιστα ήταν υπερδιπλάσιος. Ας σημειωθεί ότι οι ευνοϊκές αυτές εξελίξεις έλαβαν χώρα χωρίς στην πραγματικότητα οι βιομηχανίες της Μακεδονίας να έχουν μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση, η οποία δινόταν με εντελώς άνισους όρους σε σύγκριση με τη βιομηχανία της Αττικής. Επίσης, από την παροχή μειωμένων επιτοκίων στις εξαγωγικές βιομηχανίες εξαιρέθηκαν όσες βιομηχανίες είχαν ενταχθεί σε ρυθμίσεις των τραπεζικών δανείων τους, όπως ήταν οι πληγείσες από τον εμφύλιο πόλεμο μακεδονικές βιομηχανίες. Ένα άλλο εμπόδιο ήταν η τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος η οποία εξακολουθούσε να παρουσιάζει διαφορές με την Αττική, παρά το γεγονός ότι τόσο αυτή όσο και η Θεσσαλονίκη ηλεκτροδοτούνταν πλέον από τη ΔΕΗ⁶⁷⁸. Φαίνεται ότι η μεταποίηση στην Αττική είχε αρχίσει να παρουσιάζει σημεία κορεσμού.

Κωνσταντίνος Κούσκουρας, έφορος του ΣΒΒΕ.

Οικογενειακό αρχείο

Η σύνδεση

Όμως εκείνο που απορρόφησε την προσοχή του Συνδέσμου ήταν η σύνδεση της Ελλάδας με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Καθώς η ελληνική κυβέρνηση διαπραγματευόταν τους όρους, η άποψη του Συνδέσμου διά στόματος του προέδρου του ήταν ότι: «Οσονδήποτε ευνοϊκοί και αν είναι οι όροι συνδέσεως, ολόκληρος η παραγωγή της χώρας μας θα τεθεί προ του σοβαρωτάτου προβλήματος του κόστους παραγωγής». Συγκεκριμένα, το πρόβλημα εντοπιζόταν σε αρχαϊκές δομές λειτουργίας που επέβαλε το κράτος: «Είναι γνωστοί οι συντελεσταί της υψηλότερας του διεθνούς επίπεδου στάθμης τούτου. Είναι αι αντι - οικονομικά επιβαρύνσεις της παραγωγής, αι οποίαι κατά καιρούς ετέθησαν προ παντός ότε η Χώρα μας απετέλει τελείως κλειστήν οικονομίαν. Έχουν θεσπισθή προς εξυπηρέτησιν κοινωνικών σκοπών ή ωρισμένων τάξεων, πλην αδιακρίτως της δεδικαιολογημένης και επιτυχούς ή μη μέχρι σήμερα ισχύος των, από της στιγμής καθ' ην θα παύσωμεν να αποβλέπωμεν μόνον εις Έλληνας αγοραστάς, πρέπει απαραίτητως να αναθεωρηθούν. Η ανάγκη της εξαγωγής των προϊόντων μας και της καταναλώσεως αυτών και εις ευρύτερον κοινόν έξω της Χώρας μας προϋποθέτει κόστος παραγωγής απηλλαγμένον τοιούτων επιβαρύνσεων»⁶⁷⁹. Υπήρχαν όμως και δομικές αντιξοότητες, που ήταν ακόμη πιο ανησυχητικές: «Επίσης πρέπει να αρθούν και οι ούτως ειπείν έμμεσοι συντελεσταί του υψηλού κόστους, δηλαδή να δημιουργηθούν συνθήκαι παραπλήσιοι με τας ισχυούσας εις τας χώρας των ΕΞ και κυρίως εις ό,τι αφορά τας εγκαταστάσεις παραγωγής, το εργατικόν δυναμικόν και την επαγγελματικήν εκπαίδευσιν, τας μεθόδους λειτουργίας και διοικήσεως βιομηχανιών, το μέγεθος των μονάδων παραγωγής και την δυνατότητα συνενώσεως μικρών τοιούτων εις μεγαλύτερα συγκροτήματα υπό θεσμόν ανωνύμων εταιρειών, την κατανομήν της παραγωγής εν τη χώρα, και γενικά τον τρόπον και τας μεθόδους επιλύσεως των διαφόρων βιομηχανικών και οικονομικών ζητημάτων⁶⁸⁰». Ήταν μία γλώσσα ειλικρινής που αποτελούσε εξαίρεση προς όσους διθυράμβους δημοσιεύτηκαν την

ίδια περίοδο, αν και γενικά ο βιομηχανικός κόσμος διατήρησε επιφυλακτική στάση.

Η συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ υπογράφηκε στην Αθήνα στις 9.7.1961⁶⁸¹. Η συμφωνία απαγόρευσε την επιβολή νέων δασμών και πρόνοησε για τη σταδιακή μείωση των υφισταμένων, μέχρι την τελική κατάργησή τους σε χρονικό διάστημα δεκαετίας. Η μείωση θα γινόταν σε φάσεις, ανά 10% σε κάθε φάση. Η πρώτη φάση θα συνέπιπτε με την

έναρξη ισχύος της συμφωνίας· ακολουθούσαν άλλες επτά ανά 18μηνο· οι τρεις τελευταίες ήταν ετήσιες. Για πολλά βιομηχανικά προϊόντα, όμως, προβλέφθηκε πολύ μακρύτερη χρονική περίοδος προσαρμογής⁶⁸².

Στη γενική συνέλευση της 24.5.1962, ο Κ. Χατζηδημούλας δήλωσε ότι ήταν βέβαιος ότι η ελληνική βιομηχανία θα έπραττε ότι ήταν δυνατόν «διά να εκμεταλλευθή προσηκόντως την εναπομένουσαν χρονικήν περίοδον της προσαρμογής, δεν δυνάμεθα

όμως να είπωμεν ότι τα εξαγγελθέντα υπό της κυβερνήσεως μέτρα διά την προσαρμογήν της βιομηχανίας εις τας νέας συνθήκας, αίτινες δημιουργούνται διά της συνδέσεως και κυρίως προς ενίσχυσιν των εξαγωγών ήσαν οία τα ανεμένομεν και θεωρούμεν απαραίτητα προς τον σκοπόν τούτον. Αναγνωρίζομεν την ανάγκην λήψεως μέτρων προς υποβοήθησιν των εξαγωγών, πλην ανεμένομεν περισσότερο να ληφθούν μέτρα προς γενικήν ενίσχυσιν της βιομηχανίας, ήτις ανέκαθεν υπελογίζετο ότι θα κληθή να βαστάξη το βάρος της έξωθεν πιέσεως μετά την σύνδεσίν μας με την ΕΟΚ». Με άλλα λόγια, διά του προέδρου του ο Σύνδεσμος έθετε το απλό ζήτημα του συσχετισμού ανάμεσα στις εξαγωγές και την παραγωγή των εξαγομένων. Αν οι όροι παραγωγής δεν ήταν ευνοϊκοί, τα προϊόντα δεν θα ήταν εξαγώγιμα. Ορισμένα μέτρα, μάλιστα, που είχαν ληφθεί για την ενίσχυση των εξαγωγών προκάλεσαν ανάσχεση της αποκεντρωτικής πολιτικής, παραγκώνιση των επαρχιακών βιομηχανιών και «πάλιν προς όφελος των ήδη εν ευνοϊκή υπεροχή ευρισκομένων βιομηχανιών του κέντρου και άδικον μεταχείρισιν υφισταμένων επιχειρήσεών μας».

Η χορήγηση φτηνότερου χρήματος μόνο προς τις εξαγωγικές βιομηχανικές επιχειρήσεις τόσο για βραχυπρόθεσμο όσο και για μακροπρόθεσμο δανεισμό

έθεσε τις υπόλοιπες σε ήσσονα μοίρα, αν και επίσης βαρύνονταν με την υποχρέωση να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό και την εισροή προϊόντων από το εξωτερικό. Και ο Κ. Χατζηδημούλας κατέληξε: «Θα ήταν τραγικόν αν η σύνδεσίς μας με την ΕΟΚ αντί της αυξήσεως του βιοτικού επιπέδου του λαού μας και της εξισώσεώς μας προς τους λαούς των πλέον προηγμένων από ημάς κρατών της κοινότητας, μας παρουσίαζε εφιαλτικόν το φάσμα της οικονομικής υποδουλώσεως»⁶⁸³.

Η αποκέντρωση

Στις 9 Απριλίου 1960 ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής εξήγγειλε πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης⁶⁸⁴. Στόχοι του προγράμματος ήταν η ισόρροπη ανάπτυξη γεωργίας, βιομηχανίας και τουρισμού. Ειδικά για την εκβιομηχάνιση κύριοι στόχοι ήταν η απορρόφηση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού και η επί τόπου εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών. Τώρα πλέον το ζήτημα της «επαρχιακής» βιομηχανίας ετίθετο σε εντελώς νέα βάση: Θα έπρεπε να δοθούν κίνητρα στην ιδιωτική πρωτοβουλία για να επενδύσει στη βιομηχανία και μάλιστα στην επαρχία.

Κατά την άποψη του Συνδέσμου η κατεύθυνση

Το 1962 ξεκίνησε η μονάδα που στη συνέχεια έγινε γνωστή ως «Αλπινό». Το εικονιζόμενο εργοστάσιο δημιουργήθηκε το 1991.

Δημοσιεύτηκε από τους Φ. Βαλτή και Π. Γεωργούλη

αυτή ήταν λανθασμένη. Θα οδηγούσε σε άσκοπες επενδύσεις και σπατάλη πόρων, διότι υπήρχαν αφενός κορεσμένοι κλάδοι αφετέρου ανεκμετάλλευτα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Αντ' αυτού, πρότεινε να ιδρυθούν κατά τόπους περιφερειακά συμβούλια αποτελούμενα κατά πλειοψηφία από εκπροσώπους παραγωγικών κλάδων, τα οποία θα καθόριζαν προτεραιότητες για την οικονομική ανάπτυξη κάθε περιοχής, πραγματοποιώντας ένα είδος ενδεικτικού σχεδιασμού, ακριβώς για να αποφευχθεί η σπατάλη των πόρων⁶⁸⁵.

Ο Κ. Χατζηδημούλας είχε υπόψη του το Ν.Δ. 4002/1959⁶⁸⁶, με βάση το οποίο όσες βιοτεχνικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις πραγματοποιούσαν ως το 1964 νέες παραγωγικές επενδύσεις θα είχαν σοβαρά φορολογικά πλεονεκτήματα. Η διάταξη αυτή ίσχυε και για την Αττική: Είτε για τον εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων ή για την επέκτασή τους⁶⁸⁷. Ουσιαστικά, δηλαδή, για την πλειονότητα των επιχειρήσεων⁶⁸⁸.

Επίσης, η ατελής εισαγωγή μηχανημάτων και εγκαταστάσεων χωρίς γεωγραφικά κριτήρια αφαίρεσε το έρεισμα του νόμου 3215/1955, με αποτέλεσμα να προστίθεται ένα νέο ευεργέτημα σε όσα απολάμβανε ήδη η βιομηχανία της Αττικής⁶⁸⁹.

Η ασυνεννοσία

Μετά από διάβημα του Συνδέσμου, το 1961 το Υπουργείο Βιομηχανίας έδωσε την έγκρισή του να εισάγεται ημικατεργασμένο ρύζι, προκειμένου να το επεξεργάζεται η βιομηχανία, ελλείψει επαρκούς εγχώριας παραγωγής. Ταυτοχρόνως, το Υπουργείο Εμπορίου ενέκρινε την εισαγωγή μεγάλης ποσότητας ρυζιού πολυτελείας, μετά από αίτημα εμπόρων, γεγονός που θα «εμπόδιζε την άνδρωση» μίας βιομηχανικής μονάδας που είχε ιδρυθεί μόλις πριν από τέσσερις μήνες ακριβώς για την παραγωγή ρυζιού πολυτελείας. Χρειάστηκε νέο διάβημα του Συνδέσμου για να αποτραπεί η εισαγωγή και κοινοποίηση της υπόθεσης στον τύπο⁶⁹⁰. Η ασυνεννοσία μεταξύ των υπηρεσιών - της οποίας η υπόθεση αυτή είναι απλώς ένα παράδειγμα - αποτέλεσε το κύριο σημείο τριβής του Συνδέσμου με το κράτος. Ένα άλλο παράδειγμα ήταν η κατάργηση του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου

Βιομηχανίας, με απόφαση του υπουργού Βιομηχανίας (Β.Δ. 3/1961),⁶⁹¹ και η επαναλειτουργία του μετά από ένα μήνα, με απόφαση του ίδιου υπουργού, πάλι μετά από πυρετώδεις ενέργειες του Κ. Χατζηδημούλα.

Η Ελευθέρα Ζώνη

Το 1960 εγκαταστάθηκαν στην Ελευθέρα Ζώνη δύο μικρά γερμανικά εργοστάσια, τα προϊόντα των οποίων εξάγονταν. Η εγκατάσταση προκάλεσε αντιδράσεις εκ μέρους της τοπικής βιοτεχνίας⁶⁹² αλλά ο Σύνδεσμος τάχθηκε υπέρ της λειτουργίας των εργοστασίων, με το σκεπτικό ότι εναρμονιζόταν με το πνεύμα τόνωσης της επαρχίας, δεν παρουσίαζε ανταγωνισμό προς την εγχώρια βιομηχανία και βιοτεχνία και ενίσχυε τον εξαγωγικό ρόλο του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Εξέφρασε μάλιστα την ελπίδα του για την εγκατάσταση σοβαρότερων επιχειρήσεων⁶⁹³. Πράγματι, μία νέα βιομηχανία εγκαταστάθηκε το επόμενο έτος και ο αριθμός των εργαζομένων έφτασε τους 400⁶⁹⁴.

Ανωτέρα Βιομηχανική Σχολή

Ο Σύνδεσμος εξακολούθησε να συμμετέχει, με πρόεδρο τον Χ. Οικονόμου, στη διοίκηση της Σχολής. Παρακολούθησε με ανησυχία τη σταδιακή εξίσωση των μαθημάτων με εκείνα των πανεπιστημιακών οικονομικών σχολών και επιδίωξε τον εμπλουτισμό τους με μαθήματα που θα ήταν χρήσιμα στη βιομηχανία. Προσέκρουσε όμως στο εμπόδιο της έλλειψης κατάλληλου εκπαιδευτικού προσωπικού. Από την άλλη πλευρά, οι φοιτητές πίεζαν προς την κατεύθυνση της εξομώωσης και της αναγνώρισης των πτυχίων τους, ενώ η σχολή δεν είχε εκπονήσει κανονισμό σπουδών μέχρι το 1960, προκαλώντας απεργία των σπουδαστών⁶⁹⁵.

Προετοιμασία εργατών

Αξίζει, τέλος, να αναφερθεί ότι ο Σύνδεσμος παρείχε δωρεάν προετοιμασία σε εργάτες που επιλέχθηκαν από το Υπουργείο Εργασίας για μετεκπαίδευση στη Γερμανία. Στα γραφεία του πραγματοποιήθηκε σειρά μαθημάτων γερμανικής γλώσσας, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Γκράιτε, καθώς και άλλα προπαρασκευαστικά μαθήματα⁶⁹⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

τρίτη θητεία Κωνσταντίνου Χατζηδημούλα

(1962 - 1964)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στη γενική συνέλευση της 24ης Μαΐου 1962 επανεξέλεξε την ίδια διοικούσα επιτροπή, με μόνη διαφορά την αντικατάσταση του Γ. Λαδά από τον Γ. Ξάνθο στη θέση του β' αντιπροέδρου⁶⁹⁷.

Οι συνεργασίες

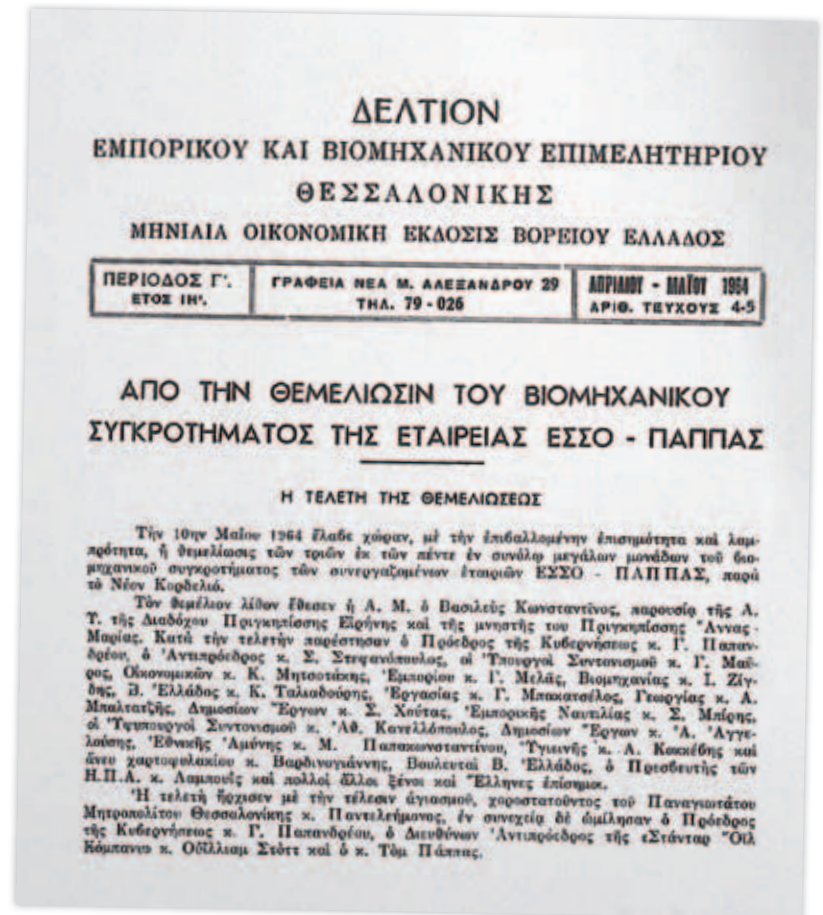
Επεκτείνοντας συνεχώς τη δραστηριότητά του, στα 1962 - 64 ο Σύνδεσμος συμμετείχε επισήμως με αντιπροσώπους τους στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, στο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας, στη Βιομηχανική Σχολή, στη Σχολή Ευκλείδης, στην τοπική Επιτροπή Θεσσαλονίκης του ΙΚΑ, στο πρωτοβάθμιο Διαιτητικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης, στο δευτεροβάθμιο Διαιτητικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης, στην Τοπική Επιτροπή της Εργατικής Εστίας, στη Συμβουλευτική Επιτροπή του Γραφείου Ευρέσεως Εργασίας, στην Επιτροπή Προστασίας Συνδικαλιστικών Στελεχών και στην Επιτροπή του Νόμου Προστασίας Απολυομένων.

Το 1962 τα Τσιμέντα Τιτάν ξεκίνησαν την εγκατάσταση ενός μεγάλου εργοστασίου στη Θεσσαλονίκη, για να καλύψουν τις ανάγκες ανοικοδόμησης της περιοχής.

Στην ίδια περίοδο οι σχέσεις του Συνδέσμου με το ΕΒΕΘ, οι οποίες είχαν βελτιωθεί ήδη από την πρώτη θητεία του Κ. Χατζηδημούλα, είχαν γίνει πλέον αρμονικές. Αρμονικές ήταν πλέον και οι σχέσεις με το Σύνδεσμο Ελλήνων Βιομηχάνων. Μάλιστα, χάρη στην τροποποίηση του καταστατικού του τελευταίου δόθηκε η δυνατότητα εισδοχής βιομηχανικών οργανώσεων σε αυτόν, χωρίς όμως να λάβει ο εν λόγω Σύνδεσμος μορφή ομοσπονδίας. Μια σειρά από κλαδικές βιομηχανικές οργανώσεις έσπευσαν να εγγραφούν⁶⁹⁸ και μαζί τους ο ΣΒΜΘ, η διοίκηση του οποίου είχε πλήρη επίγνωση πως για οποιοδήποτε θέμα αφορούσε τις σχέσεις της ελληνικής βιομηχανίας με την Ευρώπη, έπρεπε να υπάρχει μία φωνή και αυτή θα ήταν του ΣΕΒ. Καθώς πολλές κρίσιμες αποφάσεις θα λαμβάνονταν πλέον στις Βρυξέλλες, ήταν απαραίτητο να συσταθεί εκεί ένα γραφείο που θα εκπροσωπούσε τις ελληνικές παραγωγικές τάξεις, με κόστος που ξεπερνούσε τις οικονομικές δυνατότητες κάθε οργάνωσης ξεχωριστά. Η οικονομική συμβολή του ΣΒΜΘ στο γραφείο αυτό - μέσω συνδρομής προς τον ΣΕΒ - ξεπερνούσε κατά 50% τις ετήσιες δαπάνες μισθοδοσίας του και μόνο ο διπλασιασμός των εισφορών των μελών και η επιχορήγηση του ΕΒΕΘ επέτρεψαν την πραγματοποίηση αυτού του στόχου⁶⁹⁹.

Κατασκευή εγκαταστάσεων ΕΣΣΟ. Διαδοχικές φάσεις.

Η ανάπτυξη

Στην περίοδο αυτή συνέβησαν πολλά σημαντικά για τη βιομηχανία γεγονότα. Δημιουργήθηκαν πρώτα από όλα σημαντικές βιομηχανικές μονάδες, τόσο από το δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα: Εργοστάσιο αζώτου στην Πτολεμαΐδα, εργοστάσια ζάχαρης στο Πλατύ και στις Σέρρες, εργοστάσιο τσιμέντων στη Θεσσαλονίκη, εργοστάσια φωσφορικών λιπασμάτων στην Καβάλα και την Αμφίπολη, μια μεγάλη βαμβακουργική μονάδα στη Νάουσα, κυρίως όμως η δημιουργία διυλιστηρίου στη Θεσσαλονίκη ήταν έργα που θεμελιώθηκαν, δρομολογήθηκαν ή και ολοκληρώθηκαν μέχρι το 1964. Στο σύνολό τους έδωσαν μεγάλη ώθηση στην τοπική οικονομία, γεγονός που μαζί με την καλή πορεία της γεωργικής παραγωγής διατήρησαν το ρυθμό ανάπτυξης της μακεδονικής βιομηχανίας σε επίπεδα διπλάσια από τον εθνικό μέσο όρο.

Ο δευτερογενής τομέας εξακολούθησε να επεκτείνεται. Το 1962 το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας εξέδωσε 500 άδειες σκοπιμότητας και 1.300 άδειες ατελούς εισαγωγής μηχανημάτων, αξίας άνω των 3 εκατομμυρίων δολαρίων⁷⁰⁰. Ο αριθμός των εργοστασίων είχε φτάσει τα 270, τα οποία απασχολούσαν 13.400 εργάτες, με αξία βιομηχανικής παραγωγής 2,4 δισεκατομμυρίων δραχμών⁷⁰¹.

Ωστόσο, ο πρόεδρος του ΣΒΜΘ ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικός στις προσεγγίσεις του, διότι ανησυχούσε ότι η Ελλάδα δεν έπαιρνε επαρκή μέτρα για να προσαρμόσει την οικονομία της μέσα στο διαθέσιμο μεταβατικό χρονικό διάστημα που προέβλεπε η Συνθήκη Σύνδεσης. «Μετά την πολυετή κατωφέρεια», είπε ο Κ. Χατζηδημούλας στη γενική συνέλευση της 27.6.1963, «η βιομηχανία της Μακεδονίας ευρίσκεται και πάλιν εις άνοδον. Τοιαύτην άνοδον ώστε βασίμως να αναμένεται ότι το ποσοστόν συμμετοχής μας εις την καθ' όλου ελληνικήν βιομηχανίαν θα τείνη να υπερβή και το μέγιστον προπολεμικόν τοιούτον. Η τόσοσ όμως μεγάλη χαρά μας δεν μειώνει τας ανησυχίας μας και τας φροντίδας διά την νέα πορείαν την οποίαν βαδίζει ήδη ολόκληρος η ελληνική βιομηχανία μετά την σύνδεσίν μας με την ΕΟΚ.Ετι περισσότερον μας συνέχει ένας υπέρμετρος φόβος.

Δι' όσα πάντες και ως κράτος και ως πολίται θα κατορθώσωμεν να επιτύχωμεν διά να προσεγγίσωμεν τους συνεταίρους μας και να αποφύγωμεν τον κίνδυνον να περιπέσωμεν εις την θέσιν των υποτακτικών των. Και η φοβία αυτή και ο κίνδυνος πρέπει να εκλείψουν»⁷⁰².

Ο εορτασμός

Αλλά το σημαντικότερο γεγονός της διετίας ήταν η συμπλήρωση της 50ετίας από την ίδρυση του ΣΒΜΘ, η οποία εορτάσθηκε με την έκδοση του λευκώματος «Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας - Θράκης 1914 - 1964» και με τελετή που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του ΕΒΕΘ, στις 2 Ιουνίου 1964. Στην τελετή παρέστησαν οι υπουργοί Βιομηχανίας και Βορείου Ελλάδος, Ι. Ζίγδης και Κ. Ταλιαδούρος, βουλευτές, ο πρόεδρος του Οργανισμού Βιομηχανικής Αναπτύξεως (προκάτοχος της ΕΤΒΑ), οι τοπικές αρχές, οι πρόεδροι των επιμελητηρίων, εκπρόσωποι του ΣΕΒ και του Συνδέσμου Βιομηχάνων Πειραιώς, πρόεδροι και διευθυντές οργανισμών, διευθυντές τραπεζών και γενικώς εκπρόσωποι κάθε οικονομικού φορέα.

Ανασκόπηση μισού αιώνα και όνειρα για τον υπόλοιπο μισό

Η ομιλία του Κ. Χατζηδημούλα ήταν η κεντρική και η πλέον εντυπωσιακή στην εκδήλωση. Σύμφωνα με τον τύπο, είπε τα εξής⁷⁰³:

«Εν αρχή ωμίλησεν ο πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχάνων Μακεδονίας - Θράκης κ. Κ. Χατζηδημούλας, ο οποίος περιέγραψε την κατάστασιν της βιομηχανίας της Μακεδονίας, ως ήτο αύτη κατά την απελευθέρωσιν. Ανεφέρθη εις την ίδρυσιν του πρώτου εργοστασίου εις Νάουσαν το 1875 και την κατ' απομίμησιν ίδρυσιν μέχρι του 1912 και συνεχίζων υπεγράμμισε τας υπηρεσίας τας οποίας προσέφερον οι Μακεδόνες βιομήχανοι και ιδίως οι Ναουσαίοι εις τον ανταρτικόν αγώνα του 1903 - 8. Ο κ. Χατζηδημούλας εχαρακτήρισεν ως περίοδον της μεγαλύτερας προπολεμικής αναπτύξεως την περίοδον από το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου μέχρι της ενάρξεως του δευτέρου, παρά τας δημιουργηθείσας δυσμενείς συνθήκας, ως και τους συναλλαγματικούς

περιορισμούς λόγω της παγκοσμίου κρίσεως κατά το διάστημα 1929 - 32. Περαιτέρω υπεγράμμισε την μετά την ανισομερή εγκατάστασιν προσφύγων και των νέων τότε δημιουργηθεισών εις την Ελλάδα δημογραφικών και οικονομικών συνθηκών, εμφάνισιν της τάσεως συγκεντρωτισμού εις το λεκανοπέδιον της Αττικής, η οποία επρόκειτο μεταπολεμικώς να αποτελέση την αιτίαν της μεγάλης τραγωδίας της επαρχιακής βιομηχανίας. Ο πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχάνων εκάκισε τους συμμαχικούς συμβούλους, οι οποίοι αμέσως μετά τον Β΄ παγκόσμιον πόλεμον χαρακτήρισαν την Μακεδονίαν ως καθαρώς

γεωργικήν και ηρνήθησαν να επιτρέψουν την δανειοδότησιν των ερειπωθέντων βιομηχανιών αυτής. Κατόπιν ετόνισεν ότι κατά την τελευταίαν δεκαετίαν ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων απεδύθη εις σκληρόν αγώνα εναντίον του συγκεντρωτισμού, υπέρ της αποστροφής του ρεύματος και γενικώς υπέρ της περιφερειακής αναπτύξεως. Τέλος, ανέφερεν ότι κατόπιν των δημιουργηθεισών σήμερον συνθηκών, η Θεσσαλονίκη και η Πτολεμαίς θα αποτελέσουν τους δύο πόλους της αναπτύξεως της Μακεδονίας, εκ της οποίας θα προέλθη και η μεγάλη βιομηχανία και η αύξησις της κινήσεως του λιμένος».

Αίθουσα εκδηλώσεων του ΕΒΕΘ, 2 Ιουνίου 1964:
Στο βήμα ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Κ. Χατζηδημούλας.
Στην πρώτη σειρά, από τα αριστερά, ο υπουργός Βιομηχανίας Ι. Ζίγδης, ο μητροπολίτης Παντελεήμων Α΄, ο Κ. Λαδάς και ο Δ. Χατζόπουλος.

Εορτασμός της 50ετηρίδας του ΣΒΒΕ.
Γεύμα στο «Μεντιτερανέ» (2 Ιουνίου 1964).
Η διοίκηση του ΣΒΒΕ με τον υπουργό Βιομηχανίας Ι. Ζίγδη.

Η αποστροφή του Ι. Ζίγδη και η παρασημοφόρηση του Δ. Χατζόπουλου

Ο Υπουργός Βιομηχανίας Ι. Ζίγδης τόνισε ότι: «Ήλθε η στιγμή που στην ιστορία μας η Κυριακή προσευχή προσέλαβεν ένα νέον νόημα. Όταν διατυπώνωμεν το αίτημα «τον άρτον ημών τον επιούσιον» να ξέρετε τι εννοούμεν: Ζητούμεν διά της βιομηχανικής επιδόσεως να εξασφαλίσωμεν το ψωμί μας, διότι άλλος δρόμος από εδώ και πέρα δεν υπάρχει. Είναι η στιγμή που η Ελλάδα ή θα γίνη βιομηχανική χώρα ή θα παύση να υπάρχη. Η βιομηχανία είναι προϋπόθεσις της διατηρήσεως και της αναπτύξεως της γεωργίας μας».

Τελείωσε την ομιλία του ως εξής: «Βιομηχανία χωρίς βιομήχανον δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθή. Εις τον Έλληνα βιομήχανον και ιδίως εις τον βιομήχανον της Βορείου Ελλάδος που έδρασε υπό τόσον αντιξόους περιστάσεις, αποτίω αυτήν την στιγμήν τον φόρον της τιμής εκ μέρους της κυβερνήσεώς μας, ο οποίος του ανήκει. Και θα μου επιτρέψητε, διότι η τύχη τόσον μας εμεϊδίασε σήμερα, εναποθέτων εις τις στήθος του κ. Δημητρίου Χατζοπούλου, του επιτίμου προέδρου σας, του γερουσιαστού, του βουλευτού, του εθνικού αγωνιστού, τα διάσημα του ταξιάρχου του τάγματος του Φοίνικος, να απευθύνω την τιμήν αυτήν προς όλην την οικογένειαν των Ελλήνων βιομηχάνων. Παρακαλώ τον κ. Χατζόπουλον να μου επιτρέψη, να μου δώση την τιμήν να του επιδώσω το παράσημον...»⁷⁰⁴.

Η παρασημοφόρηση του Δ. Χατζόπουλου από τον υπουργό Βιομηχανίας Ι. Ζίγδη.

«Η Ελλάδα», είπε ο υπουργός κατά την ομιλία του, «ή θα γίνη βιομηχανική χώρα ή θα παύση να υπάρχη.

Η βιομηχανία είναι προϋπόθεσις της διατηρήσεως και της αναπτύξεως της γεωργίας μας».

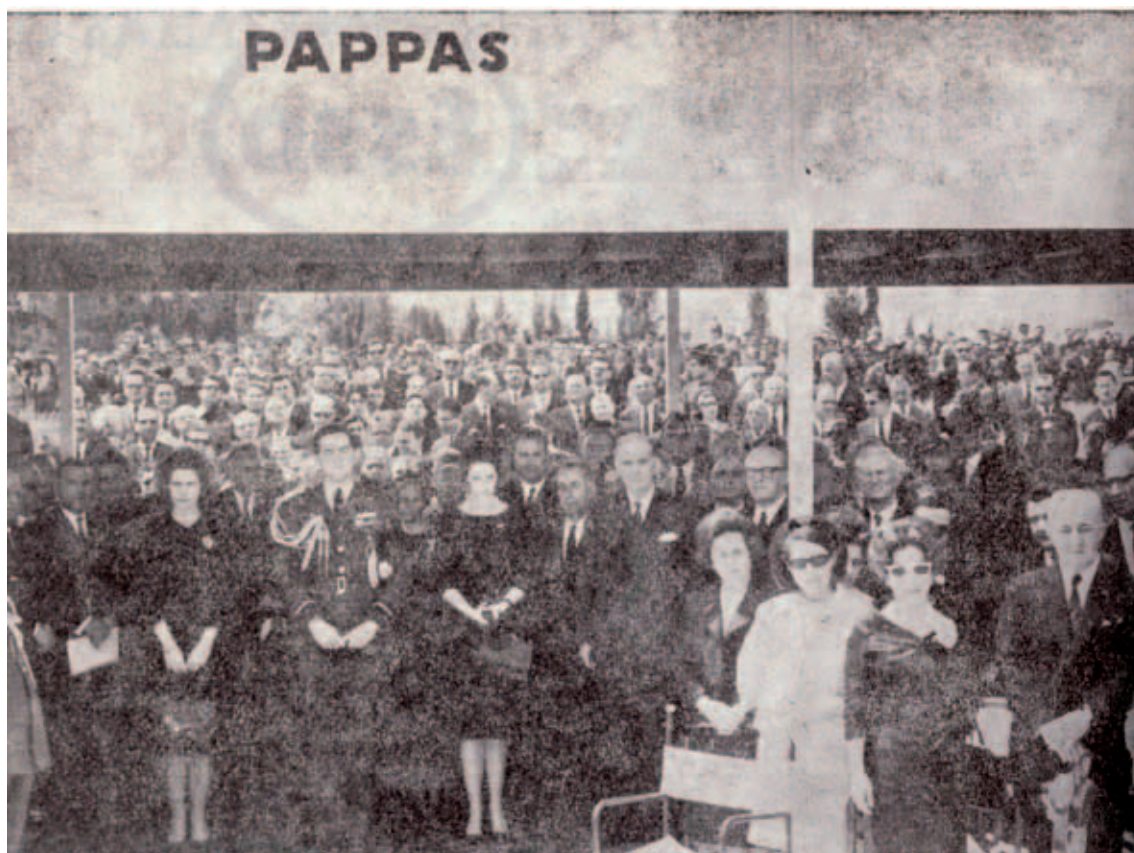
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΟΓΔΩΟ

τέταρτη θητεία Κωνσταντίνου Χατζηδημούλα

(1964 - 1966)

Επισκιάσθηκε από τις εκδηλώσεις του εορτασμού, που περιέλαβαν και δείπνο στο ξενοδοχείο «Μεντιτερανέ» αλλά και από την απήχηση της θεμελίωσης του συγκροτήματος της ΕΣΣΟ που πραγματοποιήθηκε με την παρουσία του βασιλέα, δημιουργώντας ένα θριαμβευτικό τόνο για τη βιομηχανία. Το πρόγραμμα επενδύσεων που είχε ανακοινωθεί από το συγκρότημα της ΕΣΣΟ έφτανε τα 200 εκατομμύρια δολάρια, ποσό που ισοδυναμούσε με το ένα τρίτο της αξίας των υφιστάμενων εγκαταστάσεων ολόκληρης της ελληνικής βιομηχανίας⁷⁰⁵. Από αυτά, είχαν εισαχθεί στην Ελλάδα μέχρι τις 31.12.1963 τα 7 εκατομμύρια⁷⁰⁶. Αλλά οι προσδοκίες ήταν μεγάλες.

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχθηκε επέλεξε το ίδιο περίπου διοικητικό σχήμα με το απερχόμενο: Πρόεδρος ο Κων. Χατζηδημούλας, α΄ αντιπρόεδρος ο Αν. Μιχαηλίδης, β΄ αντιπρόεδρος ο Γ. Ξάνθος, γενικός γραμματέας ο Ν. Πεκλιβάνος, ταμίας ο Ι. Γαλλόπουλος (Αλλατίνη) και έφορος ο Φ. Καζάζης⁷⁰⁷.

10.5.1964: Θεμελίωση του εργοστασίου Esso Pappas, με την παρουσία του βασιλικού ζεύγους, του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου και του αντιπρόεδρου της κυβέρνησης Στέφανου Στεφανόπουλου. Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης»

Η ανάπτυξη

Ωστόσο, το εορταστικό κλίμα του Μαΐου 1964 είχε θέσει στο περιθώριο μία δυσμενή εξέλιξη: Την ανακοπή του αναπτυξιακού ρυθμού που είχε χαρακτηρίσει τα τελευταία χρόνια τη μακεδονική βιομηχανία· ο ρυθμός αύξησης το 1963 είχε πέσει στο 2,37% έναντι του πανελλαδικού 7,4%, μείωση που οφειλόταν στην αρνητική απόδοση της κλωστοϋφαντουργίας και ειδικά της εριουργίας (- 30%). Αρνητική εξέλιξη παρουσίασαν και οι μηχανολογικές βιομηχανίες⁷⁰⁸. Η αρνητική πορεία της Υφανέτ, μιας από τις μεγαλύτερες εριουργίες, συνδυασμένη με μακρές απεργίες και συνεχή επεισόδια μεταξύ εργατών και εργοδοσίας, οδήγησε σε αναστολή των εργασιών της⁷⁰⁹.

Πάντως, οι εργασιακές τριβές εντοπίστηκαν σε μεμονωμένες περιπτώσεις. Ο ΣΒΜΘ κινήθηκε σε συνεννόηση με τις κλαδικές βιομηχανικές οργανώσεις και τον ΣΒΕ, ώστε το ύψος των μισθών και ημερομισθίων κάθε κλάδου να είναι ενιαίο πανελλαδικά και να «παύση η αναρχία περί των αμοιβών των εργαζομένων, η οποία έτεινε να εγκαθιδρυθή εις την χώραν». Για το

λόγο αυτό, στόχος των βιομηχανικών οργανώσεων ήταν να λειτουργεί μόνο ένα δευτεροβάθμιο διαιτητικό δικαστήριο με έδρα την Αθήνα, ώστε να μην προκύπτουν τοπικές διαφοροποιήσεις⁷¹⁰.

Το 1964 επανήλθε ο υψηλός ρυθμός ανάπτυξης της μακεδονικής βιομηχανικής παραγωγής στο 14,7% έναντι 10,6% που ήταν ο μέσος πανελλαδικός όρος. Ως αποτέλεσμα της θετικής διαφοράς του αναπτυξιακού ρυθμού υπέρ της Μακεδονίας, που είχε σημειωθεί τα τελευταία χρόνια, πλην του 1963, η συμμετοχή της στην ελληνική βιομηχανική παραγωγή ανέβηκε από 9% σε 12% (το 1939 ήταν 18%)⁷¹¹.

Ωστόσο, η θετική εξέλιξη δεν οφειλόταν στους παλαιότερους και ισχυρότερους κλάδους της τοπικής βιομηχανίας αλλά σε νέες δραστηριότητες, και πρώτα από όλα στα τσιμέντα (εργοστάσιο της ΤΙΤΑΝ στη Θεσσαλονίκη) που μαζί με τη σιδηροβιομηχανία απολάμβαναν τη χρυσή εποχή της ανοικοδόμησης. Επίσης, μεγάλη αύξηση προήλθε από τη βιομηχανία ξύλου (ΞΥΛΟΠΑΝ, εργοστάσιο κατασκευής τεχνητής ξυλείας, την εποχή εκείνη ενδιαφέροντος Τζον Πάπας)⁷¹²,

Θεμελίωση του εργοστασίου Esso Pappas: Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων Α΄ με τον Τομ Πάππας και τον R. Stott, αντιπρόεδρο της Standard Oil Co.

Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης».

Η κατασκευή του εργοστασίου της ESSO προχωρά (1965).

Αρχείο Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας

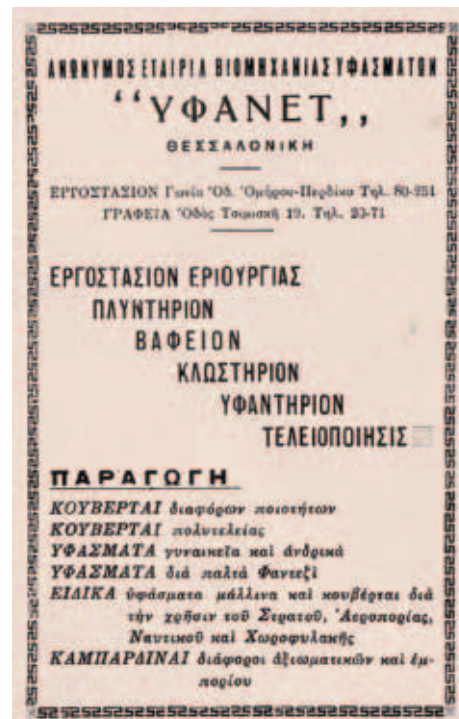
καθώς και από την Ελληνική Βιομηχανία Ζαχάρεως. Με την τελευταία, η αναλογία που καταλάμβανε η κατηγορία τροφίμων στο σύνολο της μακεδονικής βιομηχανίας έφτασε το 43%, ενώ η κλωστοϋφαντουργία διατηρήθηκε στο 34%· 8% καταλάμβαναν πλέον οι οικοδομικές και 7% η σιδηρουργία⁷¹³.

Το 1965 διατηρήθηκε ο υψηλότερος ρυθμός αύξησης της παραγωγής της τοπικής βιομηχανίας έναντι της πανελλαδικής (14,8% έναντι 12,5%)⁷¹⁴.

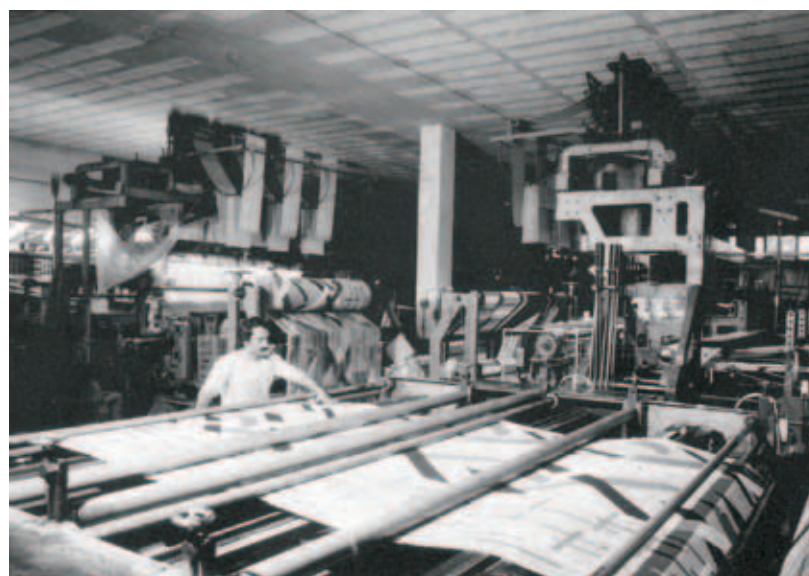
Τα εμπόδια

Τα εγκαίνια του διυλιστηρίου της ΕΣΣΟ και του μεγάλου εργοστασίου λιπασμάτων δημιούργησαν νέο κλίμα ευφορίας, αίσθηση που δεν συμμεριζόταν η διοίκηση του ΣΒΜΘ, όπως εξήγησε ο Κ. Χατζηδημούλας στη γενική συνέλευση του έτους εκείνου. Ο λόγος ήταν ότι η προσαρμογή της ελληνικής βιομηχανίας στις συνθήκες της ένταξης στις ευρωπαϊκές κοινότητες δεν ήταν ικανοποιητική. Τα κυριότερα εμπόδια ήταν τα εξής: Πρώτον το κράτος δέσμευε ή καπνύθινε το μέγιστο μέρος των ιδιωτικών κεφαλαίων σε κρατικές επενδύσεις ή σε συνεταιρισμούς⁷¹⁵ μέσω της Αγροτικής Τράπεζας, με προφανή βλάβη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και απαξίωση των δυνατοτήτων της. Το σημείο αυτό είχε άμεση σχέση με την παράλειψη να οργανωθεί μακροπρόθεσμα βιομηχανική πίστη από εξειδικευμένο οργανισμό, ανάγκη στην οποία η νεοιδρυθείσα ΕΤΒΑ δεν φαινόταν σε θέση να ανταποκριθεί. Το τρίτο σημείο που τόνισε ο Κ. Χατζηδημούλας ήταν η έλλειψη κινήτρων για την αύξηση των εισαγωγών, ενώ η αβελτηρία του διοικητικού μηχανισμού και η αδιαφορία του κράτους απέναντι στη συνεχιζόμενη μετανάστευση συμπλήρωναν το γενικό κλίμα του εφθουσιασμού⁷¹⁶.

Η ομιλία αυτή του Κ. Χατζηδημούλα στη γενική συνέλευση του Ιουνίου 1966 ήταν η τελευταία που εκφώνησε ως πρόεδρος. Δεν προέβη σε επίσημη ανακοίνωση την αποχώρησή του· απλώς, δεν έθεσε υποψηφιότητα ως αριστίνδην μέλος για το επόμενο διοικητικό συμβούλιο⁷¹⁷. Συμπλήρωσε έτσι μία οκταετία ως πρόεδρος, μία οκταετία στην οποία είχε μεταβληθεί πλήρως το βιομηχανικό σκηνικό στη Μακεδονία.

Στην περίοδο αυτή η Υφανέτ αναστέλλει οριστικά τη λειτουργία της, μετά από βίο 50 ετών.

Το 1964 δημιουργήθηκε η ταπητουργία «Ανατολή», μετέπειτα γνωστή ως «Astron». Δημοσιεύτηκε από τους Φ. Βαλτή και Π. Γεωργούλη.

1964 - 1966

Το 1966 καταβλήθηκε προσπάθεια στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης για τη συστηματική παρουσίαση της ελληνικής παραγωγής. Εκτός από τους παραδοσιακούς τομείς (παπούτσι-δέρμα, χαλιά, λαϊκή τέχνη), δόθηκε έμφαση και σε ανερχόμενους κλάδους, όπως η κατασκευή μηχανών για ξυλουργεία και η κατασκευή εργαλείων και μηχανών για αγρότες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΝΝΑΤΟ

πρώτη Θητεία Κωνσταντίνου Λαδά

(1966 - 1969)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στις 15.6.1966 συγκροτήθηκε σε σώμα μετά από δέκα μέρες, με την ακόλουθη σύνθεση: Πρόεδρος ο Αναστάσιος Μιχαηλίδης (εκπρόσωπος κατηγορίας κανναβουργίας, γιούτης, σιζάλ), α' αντιπρόεδρος ο Γ. Γεωργιάδης (ποτών - ψύχους), β' αντιπρόεδρος ο Γ. Ξάνθος (τροφίμων), γενικός γραμματέας ο Ν. Πεχλιβάνος (υφαντουργίας), ταμίας ο Θ. Καστρίτσας (ζαχαρωδών) και έφορος ο Α. Μαυροειδής (δέρματος)⁷¹⁸. Σημειώνουμε τις κατηγορίες που εκπροσωπούσε ο καθένας για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι, για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες, δεν περιλήφθηκε στη διοικούσα επιτροπή κανένας αριστίνδην σύμβουλος και ο δεύτερος ότι σε μερικές μέρες έγιναν συμπληρωματικές εκλογές κατά κατηγορίες, με αποτέλεσμα να τροποποιηθεί η σύνθεση της διοικούσας επιτροπής⁷¹⁹.

Η παραγωγή

Το 1966 η μακεδονική βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε 9,5% έναντι 15,4% της πανελλαδικής βιομηχανικής παραγωγής. Αν όμως ληφθούν υπόψη και οι μονάδες που λειτούργησαν για πρώτη φορά το 1966, όπως η Έσσο και τα λιπάσματα, η αύξηση της τοπικής παραγωγής ανήλθε σε 35%. Έτσι βελτιώθηκε σημαντικά η συμμετοχή της τοπικής στην πανελλαδική παραγωγή. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η κλωστοϋφαντουργία παρουσίασε μηδενική αύξηση⁷²⁰.

Παραίτηση του προέδρου

Ο Αν. Μιχαηλίδης άσκησε τα καθήκοντά του από τις 25 Ιουνίου ως τις 2 Αυγούστου 1966, οπότε και παραιτήθηκε, με αποτέλεσμα να ανασυγκροτηθεί η διοικούσα επιτροπή. Στη διάρκεια της σύντομης θητείας του εκπροσώπησε τον ΣΒΜΘ σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Διοικητήριο με τη συμμετοχή του προέδρου της ΕΤΒΑ Ν. Πορφυρογένη, ο οποίος είχε έρθει στη Θεσσαλονίκη για να κατευνάσει τα παράπονα των βιομηχάνων⁷²¹. Μάλιστα, τα παράπονα είχαν εξελιχθεί σε οργή, όταν ο αθηναϊκός τύπος δημοσίευσε την είδηση πως ποσοστό 60% των πιστώσεων της ΕΤΒΑ είχαν χορηγηθεί σε 26 μόνο βιομηχανίες, που όλες ήταν εγκατεστημένες στο κέντρο και - με μία εξαίρεση - είχαν δανειακά κεφάλαια πολλαπλάσια από τα ίδια. Την ίδια στιγμή, οι βιομήχανοι της Μακεδονίας δεν μπορούσαν να λάβουν δάνεια μεγαλύτερα από το 30% του κεφαλαίου τους⁷²². Ο Πορφυρογένης απέδωσε την υποχρηματοδότηση της μακεδονικής βιομηχανίας σε «καθυστερήσεις», για τις οποίες υπεύθυνη ήταν η έλλειψη ενδιαφέροντος(!) των βιομηχάνων, οι οποίοι δεν προσκόμιζαν «πλήρη στοιχεία» στις τράπεζες⁷²³.

Από δεξιά: Κωνσταντίνος Λαδάς, Φιλώτας Καζάζης, Παναγιώτης Μποκοβός (Σεπτέμβριος 1969).

Η σχέση με τον ΣΕΒ

Παρά την απορρόφηση των δανείων από τις βιομηχανίες του κέντρου και τη διακηρυγμένη απόφασή του να μην αποτελέσει μέλος του ΣΕΒ ώστε να υπάρχει μία «δευτέρα ισχυρά φωνή»⁷²⁴, στην πραγματικότητα ο ΣΒΜΘ διατήρησε στενή σχέση με τον ΣΕΒ. Βλέπουμε ότι για τα μείζονα θέματα της βιομηχανίας της περιόδου αυτής ο ΣΕΒ είναι εκείνος που πραγματοποιεί τα διαβήματα, ενώ ο ΣΒΜΘ περιορίζεται σε θέματα τοπικής σημασίας. Για παράδειγμα, η επιστροφή δασμών και φόρων πρώτων υλών επί εξαγομένων βιομηχανικών προϊόντων και η απόκρουση της επιβολής δημοτικών φόρων επί των βιομηχανιών, όπως και η αντιμετώπιση του νέου φορολογικού νομοσχεδίου ήταν θέματα που τα χειρίστηκε ο ΣΕΒ⁷²⁵.

Αύγουστος 1966: Τα άμεσα προβλήματα

Μία ιδέα για τα ζητήματα που απασχολούσαν τον

ΣΒΜΘ μας δίνει η θεματική της συνάντησής του με τον Υπουργό Βιομηχανίας το Σεπτέμβριο του 1966. Προηγήθηκε όμως και πρέπει να αναφερθεί η ανασύνθεση του προεδρείου, μετά από την παραίτηση του Α. Μιχαηλίδη. Στις 2 Αυγούστου πρόεδρος αναδείχθηκε ο Κωνσταντίνος Λαδάς (Λαμπτήρες Ζενίθ Α.Ε. και Ξυλοπάν Α.Ε.) και αντιπρόεδρος ο Δήμος Πιερράκος⁷²⁶.

Στις 11 Αυγούστου, λίγες μέρες μετά την ανασύνθεση, και εν όψει της συνάντησης με τον Υπουργό Βιομηχανίας, τον 75ετή Ιωάννη Γκλαβάνη, παλιό βιομήχανο και πρώην Υπουργό, που συμμετείχε τώρα στην κυβέρνηση Στ. Στεφανόπουλου, ο ΣΒΜΘ ανακοίνωσε σειρά αιτημάτων. Έθεσε ως πρώτο θέμα την παράταση της φορολογικής προστασίας προς την επαρχιακή βιομηχανία, η οποία είχε υπογραφεί υπό τύπον πράξεως του υπουργικού συμβουλίου στις 29.12.1965 αλλά δεν είχε επικυρωθεί ακόμη από τη Βουλή. Ο ΣΒΜΘ ζήτησε να καταρτισθεί νομοθετικό διάταγμα που να

Το συγκρότημα της Esso (1966). Αρχείο Γενικής Γραμματείας Ενήμερωσης και Επικοινωνίας

παρατείνει τη νομοθεσία για μία δεκαετία. Το δεύτερο θέμα ήταν η εξίσωση της τιμής του βιομηχανικού ρεύματος μεταξύ Αθηνών (όπου ίσχυε ακόμη το τιμολόγιο της Power) και της Θεσσαλονίκης (όπου ίσχυε το τιμολόγιο της ΔΕΗ). Σειρά υπουργών είχαν αποδεχτεί το αίτημα αλλά κανείς δεν το είχε ικανοποιήσει.

Τα επόμενα δύο θέματα που έθεσε ο ΣΒΜΘ, τον Αύγουστο του 1966, αφορούσαν τους συνεταιρισμούς: αφενός τους εργατικούς, στους οποίους η ΕΤΒΑ είχε παραδώσει τη διαχείριση εργοστασίων που είχαν αναστείλει τη λειτουργία τους, αφετέρου τους αγροτικούς. Χάρη στην ευνοϊκή χρηματοδότηση της ΕΤΒΑ, οι εργατικοί συνεταιρισμοί υποβίβασαν τις τιμές και δημιούργησαν συνθήκες αθέμιτου ανταγωνισμού. Ο ΣΒΜΘ θεώρησε την κατάσταση ως «καρκίνωμα τείνοντος να μεταβάλει την μορφή της οικονομίας μας»⁷²⁷. Όσο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, η αντίρρηση του ΣΒΜΘ ήταν ότι επέκτειναν τη δράση τους στο

βιομηχανικό τομέα, διαθέτοντας άφθονη χρηματοδότηση με ελάχιστο επιτόκιο από την ΑΤΕ, με αποτέλεσμα και πάλι τον αθέμιτο ανταγωνισμό προς τις υφιστάμενες βιομηχανικές επιχειρήσεις. Λειτουργία επί ίσοις όροις ιδιωτικού και συνεταιριστικού τομέα ήταν - με δύο λόγια - το αίτημα του ΣΒΜΘ. Τα άλλα θέματα που τέθηκαν στον Ι. Γκλαβάνη ήταν η σκανδαλώδης προτίμηση στις τραπεζικές χρηματοδοτήσεις υπέρ των μονάδων της Νότιας Ελλάδας και η υπολειτουργία της Επιθεωρήσεως Βιομηχανίας Βορείου Ελλάδος, η οποία και ταλαιπωρούσε τους βιομηχάνους⁷²⁸.

Πράγματι ο Ι. Γκλαβάνης επισκέφτηκε τη Θεσσαλονίκη στις 20.9.1966. Είχε να επιδείξει το Ν.Δ. 4535/1966, με το οποίο κυρώθηκε η πράξη για την ετήσια παράταση της προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας. Συζήτησε με το Σύνδεσμο τα παραπάνω θέματα, μαζί με εκείνο του ντάμπινγκ, που έπληττε κυρίως την κλωστοϋφαντουργία. Ο Υπουργός

Το συγκρότημα της ΕΘYΛ (1966).

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ 55/607

ΜΙΑ ΝΕΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ETHYL
Έγκαίνια HELLAS
10 Αύγουστου 1967

Αυτό το νέον και σύγχρονον εργοστάσιον τῆς ETHYL HELLAS κατασκευάσθη ἀπὸ Ἑλληνας, ἀσχολεῖ Ἑλληνικὸν προσωπικὸν καὶ ὑπόσχεται τὴν ἐξασφάλισιν ταχέως καὶ ἐπαρκῶς ἐφοδιασμοῦ τῶν ἀγορῶν τῆς Εὐρώπης, Ἀφρικῆς καὶ Μῆσης Ἀνατολῆς μετὰ προσθετικὰ τοῦ πετρελαίου ὑψηλῆς ποιότητος καὶ σειρὰν ἄλλων χρησίμων χημικῶν βιομηχανικῶν ὑλῶν. Ἡ ETHYL HELLAS, ἐξαρτημένη πλήρως ἀπὸ τὴν ETHYL CORPORATION, ἣτις ἡγεῖται παγκοσμίως εἰς τὴν παραγωγὴν πετροχημικῶν καὶ ἄλλων βιομηχανικῶν χημικῶν ὑλῶν, λειτουργεῖ ὡς μῆμα τοῦ διεθνοῦς κλάδου τῆς ETHYL. Εἶναι Ἑλληνικὴ Ἀνώνυμος Ἑταιρεία ἔχουσα ἔδραν τὰς Ἀθήνας, τὰ δεῖ γραφεῖα καὶ τὰς βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐντὸς τοῦ νέου Βιομηχανικοῦ Συγκροτήματος. Τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο τῆς Θεσσαλονίκης ἀποτελεῖ ἤδη σημαντικὸν συντελεστὴν τῆς συνεχιζομένης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς στρατηγικῆς τοῦ δεῖ θέσεως τῆς διαδραματίσῃ πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς βιομηχανίας πετρελαιοειδῶν εἰς μέγα μέρος τοῦ κόσμου.

Ethyl Hellas Ἀνώνυμος Χημικὴ Ἑταιρεία
Θεσσαλονίκη

Μία από τις τελευταίες πράξεις της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου πριν από την πτώση της ήταν η υπογραφή της σύμβασης με την Ethyl Corporation για την ίδρυση νέου εργοστασίου πετροχημικών στη Θεσσαλονίκη, με επένδυση ύψους έντεκα εκατομμυρίων δολαρίων της εποχής. Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης»

συμφώνησε με όλα τα σημεία, ενώ για την υπερχρηματοδότηση των βιομηχανιών του κέντρου «εδήλωσε άγνοια». Μετά τη σύσκεψη, παρατέθηκε από τον Σύνδεσμο γεύμα στη «Ρέμβη»⁷²⁹. Ωστόσο, κανένα από τα θέματα αυτά δε επιλύθηκε, ούτε καν η νέα παράταση της νομοθεσίας περί επαρχιακής βιομηχανίας πέραν του έτους. Ο Υπουργός δεσμεύτηκε το Δεκέμβριο του 1966 να την παρατείνει ένα χρόνο ακόμη⁷³⁰ αλλά η κυβέρνησή του έπεσε τρεις μέρες πριν από τα Χριστούγεννα.

ΔΕΘ

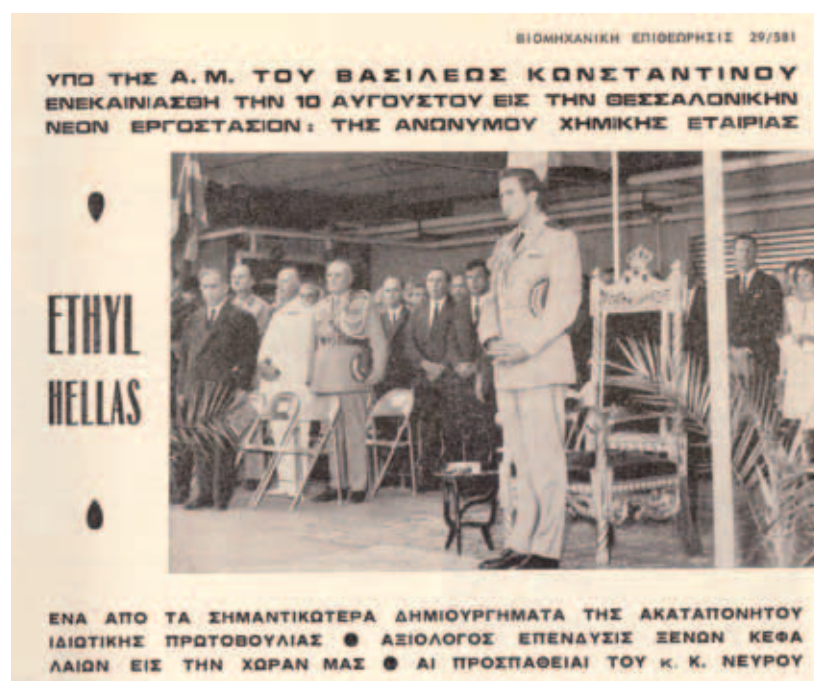
Οι σχέσεις του ΣΒΜΘ με τη ΔΕΘ τη συγκεκριμένη εποχή ήταν περίπλοκη. Καταρχάς, η συμμετοχή της βιομηχανίας έτεινε να περιοριστεί. Η ΔΕΘ δεν έδειχνε έμπρακτο ενδιαφέρον για να προσελκύσει τη βιομηχανία στα περίπερά της, διότι είχε εξασφαλισμένη τη διάθεση του χώρου της από τις αντιπροσωπείες και τα επίσημα περίπερα των ανατολικών χωρών. Στα 1966 η ΔΕΘ είχε φτάσει στον κολοφώνα του αριθμού των επισκεπτών της και από άποψη συμμετοχών εμφάνιζε κατάσταση αδιαχώρητου. Έτσι, σε μια εποχή που η ελληνική βιομηχανία βρισκόταν σε ανοδική φάση και θα μπορούσε να συνδεθεί στενότερα με τη ΔΕΘ, χάθηκε μια λαμπρή ευκαιρία για την τελευταία⁷³¹.

Τιμή στον Δημήτριο Χατζόπουλο

Το 1966 το ΕΒΕΘ εξέδωσε τομίδιο με τίτλο «Δημήτριος Β. Χατζόπουλος, επίτιμος πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος. Η συμβολή του εις την ανάπτυξιν της μακεδονικής βιομηχανίας και η εθνωφελής δράσις του ως καθηγητού, βουλευτού και γεροϋσιαστού Μακεδονίας». Δυστυχώς, δεν εντοπίσαμε⁷³² αντίτυπό του ούτε στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος ούτε στην κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης ούτε στις βιβλιοθήκες των δύο πανεπιστημίων της, από τα οποία το ένα οφείλει την ίδρυσή του στον Δ. Β. Χατζόπουλο. Αντιθέτως, στην Εθνική Βιβλιοθήκη υπάρχει ανάτυπο της μικρής αλλά εξαιρετικής μελέτης του Χατζόπουλου, «Η ανάπτυξις της μακεδονικής βιομηχανίας από της απελευθερώσεως (1912) μέχρι και σήμερα (1962) και η συμβολή του

Συνδέσμου Βιομηχάνων Μακεδονίας» - υπό Δημητρίου Χατζόπουλου, επίτιμου προέδρου Συνδέσμου βιομηχάνων Μακεδονίας. Ανατύπωσις εκ των υπ' αριθ. 11 και 12 τευχών έτους 1962. Οικονομική Βιβλιοθήκη Μηνιαίου Δελτίου ΕΒΕΘ, Θεσσαλονίκη 1962.

Ο Δημήτριος Β. Χατζόπουλος αναπαύθηκε εν Κυρίω στις 31.1.1969, σε ηλικία 89 ετών. Καταγόταν από τον Δίλοφο Βοΐου Κοζάνης. Στη Θεσσαλονίκη κατοικούσε στην οδό Μητροπόλεως 49. Άφησε ένα γιο, μία κόρη και τρεις εγγονές. Η σύζυγός του, Αικατερίνη, είχε πεθάνει πριν από εκείνον. Εκτός από γεροϋσιαστής και βουλευτής, είχε διατελέσει εκπαιδευτικός και συμμετείχε στο Μακεδονικό Αγώνα. Λιγότερο γνωστό είναι ότι υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (1939). Ακόμη λιγότερο γνωστά είναι τα γλαφυρά κείμενα που μας άφησε στο Μακεδονικό Ημερολόγιο (Σφενδόνη) με αναμνήσεις του από την περίοδο του μακεδονικού αγώνα⁷³³.

10 Αυγούστου 1967: Εγκαίνια της Ανωώνυμου Χημικής Εταιρείας ETHYL HELLAS. Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησις»

Οι πρώτες επαφές με την «Εθνική Κυβέρνηση»

Μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Στ. Στεφανόπουλου (22.12.1966) ακολούθησαν δύο ακόμη βραχύβιες κυβερνήσεις (Ι. Παρασκευοπούλου, 22.12.1966 - 3.4.1967 και Π. Κανελλόπουλου, 3 - 21.4.1967). Μάλιστα η διοίκηση του ΣΒΜΘ έσπευδε να γνωρίσει τα νέα υπουργικά πρόσωπα και να τα ενημερώσει για τα τρέχοντα προβλήματα του κλάδου. Ακολούθησε η δικτατορία της 21ης Απριλίου (κυβέρνηση Κόλλια, 21.4 - 13.12.1967). Υπουργός Βιομηχανίας ορκίστηκε ο αρεοπαγίτης Νικόλαος Οικονομόπουλος. Στη γενική συνέλευση του ΣΒΜΘ της 5.7.1966 ο πρόεδρος Κ. Λαδάς ανέφερε ότι τα αιτήματα της παράταξης της προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας και της εξίσωσης των τιμών του ηλεκτρικού ρεύματος αντιμετωπίζονταν ευνοϊκά, χάρη στη θετική στάση του Υπουργείου Βιομηχανίας (ο γενικός διευθυντής του οποίου δεν είχε αλλάξει) και της ΔΕΗ. Ο νέος Υπουργός Βιομηχανίας «επέδειξε κατανόηση» και στο αίτημα να ρυθμιστεί νομοθετικά το πρόβλημα που προέκυψε (και πάλι, μετά το 1952) με την επιβολή βαρύτατων δημοτικών φόρων στα εργοστάσια⁷³⁴.

Θετικές εντυπώσεις είχε αφήσει και η επαφή με την νέα διοίκηση της ΕΤΒΑ. Μάλιστα, ο διευθυντής του

υποκαταστήματος της Θεσσαλονίκης είχε επισκεφτεί τα γραφεία του ΣΒΜΘ και είχε παραστεί σε συνεδρίαση της διοικούσας, μεταφέροντας την «πράκλιση» του διοικητή της τράπεζας να συστήσει ο Σύνδεσμος στα μέλη του να θέτουν υπόψη της ΕΤΒΑ «τα πάσης φύσεως προβλήματα δανειοδοτήσεώς τους ... ταύτα θα εξετάζονται μετά πνεύματος ευμενείας και ειλικρινούς διαθέσεως εξυπηρετήσεως»⁷³⁵.

Σε ό,τι αφορά τα εργασιακά θέματα, ο ΣΒΜΘ είχε επαφές με τον νέο Υπουργό Εργασίας, έναντι του οποίου δεσμεύθηκε να μη γίνουν αυξήσεις τιμών στα βιομηχανικά προϊόντα, υπό την προϋπόθεση ότι θα έμεναν σταθερά και τα ημερομίσθια. Ζητήθηκε μάλιστα και η βοήθειά του, ώστε να διαμορφωθούν ενιαία ημερομίσθια για τις ομοειδείς επιχειρήσεις σε όλη τη χώρα.

Φορολογικές υπερβολές

Επακολούθησε στα μέσα Ιουλίου 1967 ο Α.Ν. 63/1967⁷³⁶, ο οποίος περιελάμβανε διάταξη ότι για να προσφύγει ο φορολογούμενος που είχε υποστεί έλεγχο στα φορολογικά δικαστήρια, έπρεπε να καταβάλει το 40% του φόρου που του καταλόγιζε ο έλεγχος. Ο ΣΒΜΘ διαμαρτυρήθηκε με πολύ κομψό τρόπο για τη διάταξη αυτή, διότι ο φορολογούμενος

«απομακρύνεται εκ του φυσικού του δικαστού και μετατίθεται η κρίσις εις τον έφορο, ο οποίος εν τούτοις είναι διάδικός κατά τινα τρόπον»⁷³⁷. Στα τέλη του 1967 κωδικοποιήθηκε η φορολογική νομοθεσία σε ενιαίο κείμενο⁷³⁸, στο οποίο ο ΣΒΜΘ διατύπωσε πολλές παρατηρήσεις⁷³⁹. Ο Σύνδεσμος κατ' επανάληψη σχολίασε στο Δελτίο του το νέο κώδικα, διότι περιείχε περισσότερες γραφειοκρατικές διαδικασίες από τον προηγούμενο⁷⁴⁰. Φαίνεται όμως ότι διατυπώθηκαν παρατηρήσεις από κυβερνητικής πλευράς και σε επόμενο Δελτίο γίνεται αναφορά στη σπουδαιότητα του νέου κώδικα φορολογικών στοιχείων⁷⁴¹.

Η νομοθεσία για τα επενδυτικά κίνητρα

Ο Α.Ν.147/1967⁷⁴² «περί συμπληρώσεως της περί κινήτρων διά βιομηχανικές επενδύσεις κειμένης νομοθεσίας» αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της ελληνικής νομοθεσίας αναπτυξιακών κινήτρων, διότι δεν περιορίστηκε σε φορολογικές διευκολύνσεις αλλά προχώρησε και σε σοβαρή επιδότηση του επιτοκίου από το Δημόσιο για επενδύσεις μεσαίου και μεγάλου μεγέθους. Ενώ όμως οι φορολογικές διευκολύνσεις κλιμακώνονταν προοδευτικά υπέρ της Περιφέρειας, ευνοώντας την επαρχιακή βιομηχανία, η επιδότηση επιτοκίου ίσχυε για ολόκληρη την επικράτεια. Έτσι, ατονούσε η προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας και εξαλείφονταν τα κίνητρα για επενδύσεις στην περιφέρεια.

Η απάντηση του ΣΒΜΘ

Ο ΣΒΜΘ τοποθετήθηκε για τον Α.Ν. 147/1967, θέτοντας μία σειρά αιτημάτων τα οποία θα διευκόλυναν την επαρχιακή βιομηχανία. Το πρώτο ήταν η παράταση επί δεκαετία των φορολογικών πλεονεκτημάτων που εξέπνεαν εντός του 1967. Το δεύτερο ήταν η παροχή δανείων με χαμηλότερο επιτόκιο, κάτι που προβλεπόταν από την υφιστάμενη νομοθεσία (3213/1955) αλλά ποτέ δεν είχε εφαρμοστεί. Το τρίτο ήταν να καθιερωθεί πιστωτική αποκέντρωση. «Αποτελεί απαράδεκτον κατάσταση η μέχρι τούδε υφισταμένη, καθ' ην δι' οιαδήποτε πίστωση η έγκρισις χορηγείται εκ των εν Αθήναις κεντρικών καταστημάτων των τραπεζών». Το τέταρτο ήταν να καθιερωθεί ποσόστωση των πιστώσεων ανά γεωγραφικό διαμέρισμα, ώστε να μην

Συνάντηση με τη διοίκηση του Συνδέσμου Βιομηχάνων Θεσσαλίας, Βόλος Δεκέμβριος 1968. Πρώτος δεξιά στο τραπέζι ο Κωνσταντίνος Λαδάς. Κάτω από το παράθυρο, ο Παναγιώτης Μποκοβός, τότε επιστημονικός συνεργάτης του ΕΛΚΕΠΑ και έπειτα του ΣΒΒΕ.

«Ο υπουργός Βιομηχανίας Κ. Κυπραίος [στο μέσο] αφίκετο χθες εις Θεσσαλονίκη, προκειμένου να προεδρεύση συσκέψεως εις τα γραφεία του Συνδέσμου Βιομηχάνων» (Μακεδονία, 14.9.1969). Δεξιά ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ, Κ. Λαδάς.

απορροφάται η λεόντειος μερίδα από την Αττική. Το πέμπτο ήταν οι πιστώσεις να γίνονται μόνο με τραπεζικά κριτήρια και να αφηθεί στις τράπεζες η αποκλειστική ευθύνη για τη χορήγησή τους. Το έκτο αίτημα, που αποτελούσε καινοτομία, ήταν να υιοθετηθούν μέτρα που εφαρμόστηκαν σε άλλες χώρες για την εκβιομηχάνιση καθυστερημένων περιοχών (με αναφορά στο παράδειγμα του ιταλικού νότου)⁷⁴³.

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι τα περί αποκέντρωσης αποδείχθηκαν ευσεβείς πόθοι, αφού στη διάρκεια του 1967 πάνω από το 90% των αδειών ίδρυσης νέων μονάδων δόθηκαν σε επιχειρήσεις της Αττικής⁷⁴⁴.

Συντονιστικό Συμβούλιο

Το Μάρτιο του 1968 συνεστήθη το Συντονιστικό Συμβούλιο Βιομηχανίας, στο οποίο συμμετείχαν οι βιομηχανικές οργανώσεις όλης της χώρας, με σκοπό τη διευθέτηση θεμάτων που αφορούσαν την εκβιομηχάνιση⁷⁴⁵. Το συμβούλιο στεγάστηκε στα γραφεία του ΣΕΒ και τελούσε υπό την προεδρία του προέδρου του (Δ. Μαρινόπουλος). Η δημιουργία του Συντονιστικού Συμβουλίου εντάχθηκε στην ανάγκη της

αλληλοενημέρωσης για τα τοπικά προβλήματα και της διαμόρφωσης γενικής και ενιαίας τακτικής από τις βιομηχανικές οργανώσεις⁷⁴⁶.

Διαμαρτυρίες

Στη διάρκεια της δικτατορίας 1967 - 1974, το μηνιαίο δελτίο του ΣΒΜΘ ήταν ένα από τα ελάχιστα έντυπα στο οποίο διατυπωνόταν κριτική σε βάρος των κυβερνητικών αποφάσεων. Για παράδειγμα, η θέσπιση βαρύτερου φόρου κληρονομιάς παρουσιάστηκε ως μέτρο «το οποίο προβληματίζει κάθε βιομήχανο» αναφορικά με την επιβίωση και το μέλλον της μονάδας του. Οι ανατιμήσεις στο τιμολόγιο του λιμανιού επικρίθηκαν ανοιχτά. Το ίδιο και η θέσπιση ενιαίου προγράμματος προμηθειών του Δημοσίου, το οποίο υπήρχε κίνδυνος να υλοποιείται αποκλειστικά στην Αθήνα, σε βάρος της περιφέρειας⁷⁴⁷. Επίσης, ο ΣΒΜΘ δεν έκρυψε την αντίδρασή του για τη γενική αύξηση των κατώτατων ημερομισθίων κατά 15%⁷⁴⁸ ούτε και για τη συνεχιζόμενη «άτακτη» δραστηριότητα των γεωργικών βιομηχανικών συνεταιρισμών⁷⁴⁹. Επικρότησε πάντως την καθιέρωση συγκεκριμένων προϋποθέσεων για την ίδρυση νέων μονάδων του είδους αυτού⁷⁵⁰.

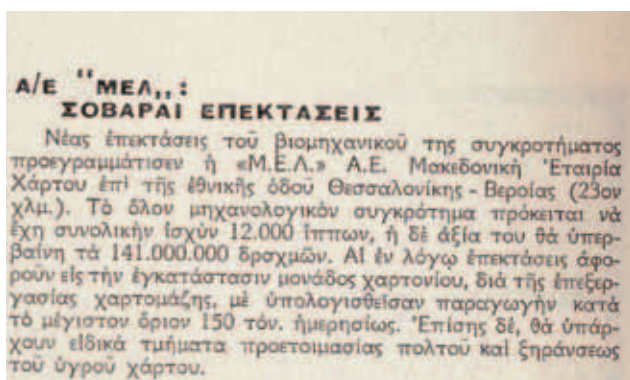
Το εργοστάσιο της Ξυλοπάν Α.Ε. Το 1970 και το 1973 πραγματοποιήθηκαν νέες επενδύσεις στις εικονιζόμενες εγκαταστάσεις.

Αλλαγή ονομασίας

Στη γενική συνέλευση της 3.7.1968 πραγματοποιήθηκε τροποποίηση του καταστατικού, η οποία ετοιμαζόταν από το 1966, και μεταξύ άλλων επήλθε και η μετονομασία του ΣΒΜΘ σε Σύνδεσμο Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος (ΣΒΒΕ). Υπενθυμίζεται ότι η πρώτη φορά που συζητήθηκε η μετονομασία αυτή στο Διοικητικό Συμβούλιο του Συνδέσμου ήταν το 1932.

Δραστηριότητες του 1969

Η εξίσωση των τιμολογίων του ηλεκτρικού ρεύματος και η αναδιαμόρφωση της νομοθεσίας για την επαρχιακή βιομηχανία, όπως και της φορολογικής νομοθεσίας ήταν θέματα που κυριάρχησαν στις δράσεις του ΣΒΒΕ και το 1969. Ήταν τα γνωστά θέματα που αναβίωναν συνεχώς, σαν να είχε παγώσει ο χρόνος. Ένα νέο στοιχείο που σημειώνεται είναι η στροφή του ενδιαφέροντος του Συνδέσμου προς τον τομέα της εκπαίδευσης. Είναι σαφής η προσπάθεια να προσανατολιστεί ο βιομηχανικός κόσμος στην επιμόρφωση των εργαζομένων, θεωρώντας την ως επένδυση. Έντονη είναι επίσης η παρότρυνση προς τους σπουδαστές της τεχνικής εκπαίδευσης να συνεχίσουν με πρακτική άσκηση στις βιομηχανίες των μελών του.

Επέκταση της Μακεδονικής Εταιρείας Χάρτου ΜΕΛ Α.Ε. για την παραγωγή χαρτονιού, με την επεξεργασία χαρτομάζας (1967). Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης»

Το 1969 άρχισε να λειτουργεί το εργοστάσιο ελαστικών της Goodyear στη Θεσσαλονίκη.

Το 1967 άρχισε να λειτουργεί το χαλυβουργείο της AEXX στη Θεσσαλονίκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ

δεύτερη θητεία Κωνσταντίνου Λαδά

1969 - 1971)

Η επόμενη εκλογική γενική συνέλευση πραγματοποιήθηκε στις 9 Οκτωβρίου 1969. Το νέο Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχθηκε, εξέλεξε την εξής διοικητική επιτροπή: Πρόεδρος Κ. Λαδάς, α' αντιπρόεδρος Δήμος Πιερράκος, β' αντιπρόεδρος Βύρων Αντωνιάδης, γενικός γραμματέας Ν. Πεκλιβάνος, ταμίας Θ. Καστρίτσας, έφορος Γ. Φιλίππου.

Η θητεία του συμβουλίου διήρκεσε μέχρι τις 25 Μαΐου 1971. Στη διάρκεια της ο ΣΒΒΕ θρήνησε το θάνατο του επί σειρά ετών μέλους της διοίκησής της Γεωργίου Κ. Ξάνθου, ενός από τους ιδρυτές της ΖΑΝΑΕ Α.Ε.⁷⁵¹

Ο γενικός γραμματέας του ΣΒΒΕ Νικόλαος Πεκλιβάνος. Σκοτώθηκε σε ατύχημα στη διάρκεια της θητείας του, σε ηλικία 52 ετών (19.3.1970). Οικογενειακό αρχείο

Το γενικό πλαίσιο

Η τριετία 1970 - 1972 ήταν περίοδος έντονης ανάπτυξης για τη βιομηχανία. Το ΑΕΠ αυξήθηκε σε σταθερές τιμές με ρυθμούς 7,5% ετησίως, χάρη κυρίως στην αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής.

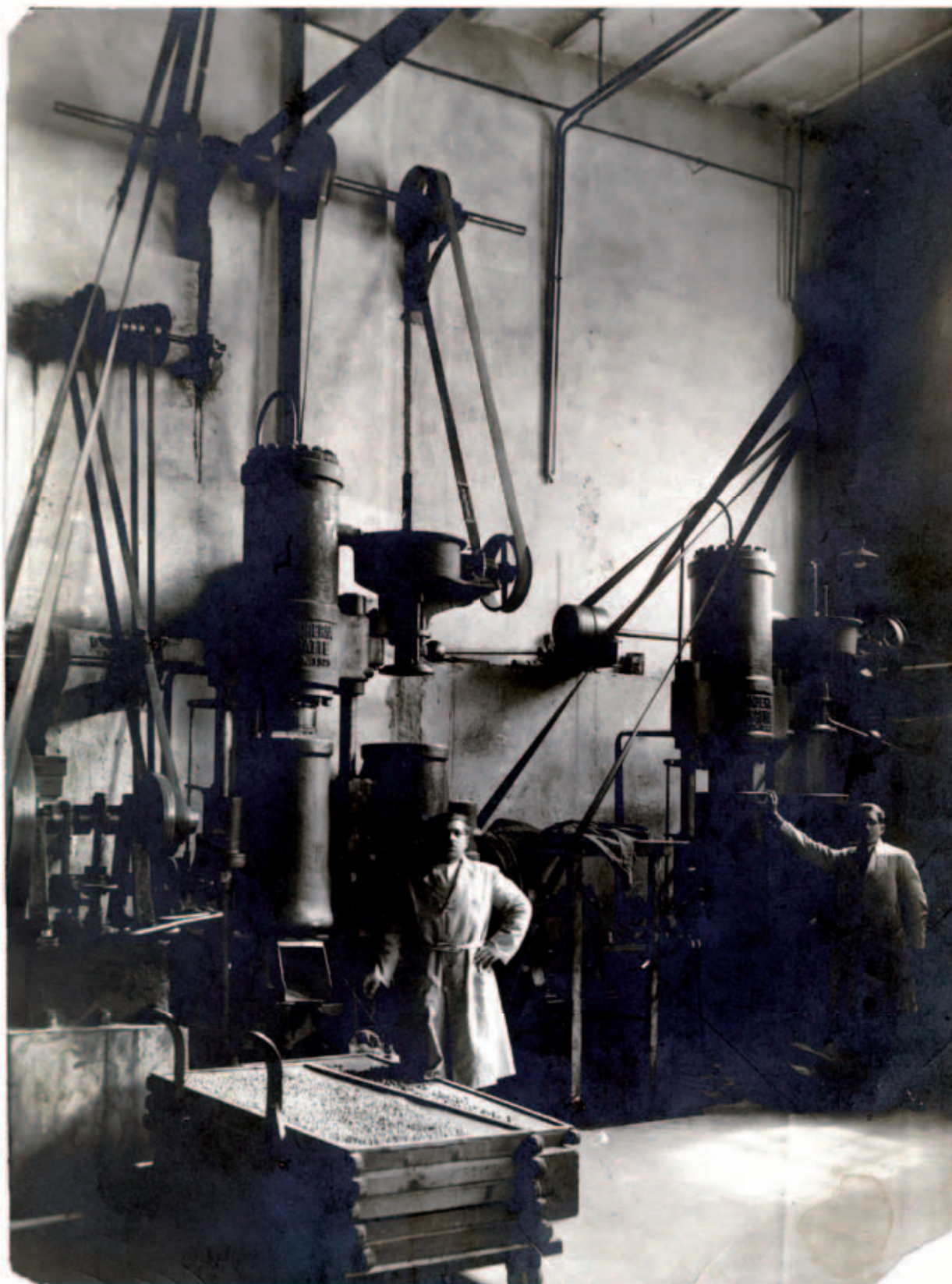
Το 1970 η μέση απασχόληση στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία στη Βόρεια Ελλάδα υπολογίστηκε από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία σε 110.000 άτομα, έναντι 91.000 το 1958 (αύξηση 19.000 ατόμων ή 21% σε διάστημα έντεκα ετών). Την ίδια χρονική περίοδο, στην περιοχή πρωτεύουσής η απασχόληση στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία έφτασε τα 234.000 πρόσωπα, έναντι 171.000 του έτους 1958 (αύξηση 63.000 ή 37% στην ενδεκαετία). Ωστόσο, στην περίοδο 1963 - 1969 η βιομηχανική και βιοτεχνική απασχόληση στην πρωτεύουσα είχε αυξηθεί με χαμηλότερους ρυθμούς από ό,τι στη Βόρεια Ελλάδα⁷⁵².

Όμως, μια εγγύτερη ματιά θα έδειχνε ότι τα πράγματα δεν πήγαιναν τόσο καλά, όσο φαινόταν. Παράδειγμα, η μεγαλύτερη επιχείρηση της περιοχής, η «Esso Πάππας Ανώνυμος Χημική Εταιρεία», μέλος του ΣΒΒΕ, δεν είχε καταφέρει μέχρι το 1970 να προσεγγίσει επίπεδα κερδοφορίας. Τα προβλήματα της εταιρείας είχαν να κάνουν με το δημόσιο τομέα και ήταν: (α) Το υψηλό κόστος του ηλεκτρικού ρεύματος, (β) το υψηλό κόστος του άλατος που προσδιοριζόταν από κρατικό μονοπώλιο, και (γ) η διατήρηση ασαφούς δασμολογικού και φορολογικού καθεστώτος της εταιρείας πέντε χρόνια μετά την έναρξη λειτουργίας της⁷⁵³.

Το γενικό πλαίσιο διεκδικήσεων

Η οριοθέτηση της βιομηχανικής ζώνης στη Θεσσαλονίκη, που είχε εξαγγελθεί από χρόνια αλλά δεν προχωρούσε, η αναθεώρηση των εξαγωγικών κινήτρων, η βελτίωση στην τεχνική εκπαίδευση και η τροποποίηση του νόμου περί ανωνύμων εταιρειών (που εκρονολογείτο από το 1920) ήταν τα κύρια θέματα που απορρόφησαν τη δραστηριότητα του ΣΒΒΕ στην εξεταζόμενη περίοδο. Η όχι επαρκώς μελετημένη καθιέρωση του φόρου προστιθέμενης αξίας ήταν ένα ακόμη σημείο, στο οποίο χρειάστηκε

Λέβητας και σύστημα κίνησης με ιμάντες στην ΑΒΕΖ. Αρχείο Ρούπα και Χεκίμογλου

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ 30 ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΟΙ 30 μεγαλύτερες βιομηχανίες της Βορείου Ελλάδος, από πλευράς εγκατεστημένης Ισχύος, είναι οι εξής:

1. Βιομηχανία Αζωτοούχων λιπασμάτων (Πτολεμαίς)	HP	64.289
2. Άνώνυμος Ελληνική Έταιρία Χάλυβος	»	30.000
3. Χημικά Βιομηχανία Βορείου Ελλάδος	»	22.410
4. Άνώνυμος Έλλην. Πετροχημική Έταιρία	»	19.852
5. Βιομηχανία Φωσφορικών λιπασμάτων Α/Ε (Νέας Καρβάλης)	»	18.000
6. Βιοχάλκο - Sanitas Α/Ε	»	17.500
7. Α/Ε Τσιμέντων «Ο Τίταν»	»	12.530
8. Α/Ε Διυλιστήριο Θεσσαλονίκης	»	12.010
9. Ethyl Hellas Άνώνυμος Χημική Έταιρία	»	5.602
10. Good year Hellas Α/Ε	»	4.500
11. Χημικά Βιομηχανία Βορ. Ελλάδος Α/Ε	»	4.500
12. Έλληνική Βιομηχανία Σακχάρως Α/Ε (έργοστάσιον Πλατέος)	»	4.500
13. Έλληνική Βιομηχανία Σακχάρως Α/Ε (έργοστάσιον Σερρών)	»	4.080
14. Έσσο Πάππας Άνώνυμος Βιομηχανική Έταιρία	»	3.315
15. Κλωστήρια Ναούσης Α/Ε	»	2.573
16. Έλληνικά Βιομηχανία Ζωοτροφών Α/Ε	»	2.500
17. «Έλληνιτ» Έλλην. Βιομ. Δομικών Υλικών Α/Ε	»	1.672
18. Κάρολος ΦΙΞ Α/Ε	»	1.630
19. Ευλοπάν Α/Ε	»	1.600
20. Κ. Σ. Κωνσταντινίδης Μακεδονική Μεταξοϋφαντουργία «ΗΛΙΟΣ» Α/Ε	»	1.515
21. Έλαιοργία και βαμβακοργία Θεσσαλονίκης Α/Ε	»	1.500
22. Σ. Στυλιανού - Π. Χαλκιάς και Σία «Αλυσίδα» Ο/Ε	»	1.357
23. Έταιρία Γ. Φιλίππου και Υιοί Ο/Ε	»	1.314
24. Κεραμεία Άλατίνη Α/Ε	»	1.250
25. «Μακ. Μετάλλ» Α/Ε	»	1.100
26. Αφοί Κουλιςτανίδη Ο/Ε	»	1.081
27. Καπνεμπορική Έταιρία Θεσσαλονίκης «ΕΛΛΑΣ» Α/Ε	»	1.050
28. Σπύρος Δαμίγος και Σία «ΚΗΜ» Ο/Ε	»	1.015
29. Βίλκα Α/Ε	»	1.000
30. Ν. Καραλής - Χ. Σακελλαρίδης και Σία	»	1.000

Τα τριάντα μεγαλύτερα εργοστάσια της Βορείου Ελλάδος (1970). Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης»

η παρέμβασή του, ενώ το ζήτημα της τιμής του ηλεκτρικού ρεύματος διατηρήθηκε στον κατάλογο των αιτημάτων, παρά τις επαναλαμβανόμενες υποσχέσεις των αρμοδίων.

Φορολογικά

Ένα από τα πρώτα θέματα που έθεσε η νέα διοίκηση ήταν η συμπλήρωση του νόμου 3213/1955 (περί τροποποίησης και συμπλήρωσης των διατάξεων περί μέτρων προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας) και του νομοθετικού διατάγματος 4002/1959 (περί λήψεως φορολογικών και άλλων τινών μέτρων προς ενίσχυση των παραγωγικών επενδύσεων). Με βάση τη φορολογική νομοθεσία, σε περίπτωση απόρριψης λογιστικών βιβλίων δευτέρας κατηγορίας των επαρχιακών βιομηχανιών για τυπικούς λόγους, δηλαδή για την ανεπάρκειά τους, επιβαλλόταν αναδρομική φορολογία στα επενδυόμενα κέρδη, τα οποία σύμφωνα με τους ανωτέρω νόμους ήταν αφορολόγητα. Η απόρριψη των βιβλίων για τυπικούς λόγους είχε αναδρομική ισχύ, πράγμα αντίθετο προς γενικές αρχές του δικαίου αλλά και καταστρεπτικό για τις επιχειρήσεις, διότι προκαλούσε την ανατροπή του ταμιακού προγραμματισμού τους. Οι αφορολόγητες κρατήσεις είχαν συνήθως επενδυθεί και ήταν αδύνατη η εξεύρεση των αναγκαίων ποσών για την καταβολή του πρόσθετου φόρου.

Σε διάλυση της εταιρείας θα μπορούσε να οδηγήσει και μία άλλη παράλογη υπουργική απόφαση που καθόριζε ότι σε περίπτωση θανάτου του επιχειρηματία (αν η επιχείρηση ήταν ατομική) ή μέλους ομόρρυθμης εταιρείας, οι αφορολόγητες κρατήσεις έπρεπε να φορολογούνται αυτομάτως, σύμφωνα με τις διατάξεις περί κληρονομιών⁷⁵⁴. Ο ΣΒΒΕ υπέβαλε σειρά αιτημάτων για την κατάργηση αυτής της διάταξης.

Οι επισκέψεις του Κ. Κυπραίου

Στις 7 Φεβρουαρίου 1970 ο Υπουργός Βιομηχανίας Κ. Κυπραίος επισκέφτηκε τα γραφεία του ΣΒΒΕ και παρακάθισε σε συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου του. Τα θέματα που τέθηκαν ήταν η τιμή ρεύματος της ΔΕΗ, η απλοποίηση της εργατικής νομοθεσίας, η

αποδοχή από τις τράπεζες επιταγών αντί συναλλαγματικών και η σχετική με την τυποποίηση των βιομηχανικών προϊόντων νομοθεσία. Ο Κυπραίος άκουσε τα αιτήματα και δήλωσε, στη συνέχεια, ότι «ευρίσκονται εις το στάδιον της ρυθμίσεως»⁷⁵⁵.

Νέα επίσκεψη του ίδιου υπουργού πραγματοποιήθηκε το επόμενο έτος, στις 12.5.1971, οπότε και παρατέθηκε γεύμα προς τιμή. Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ επισήμανε την αθρόα εγκατάσταση βιομηχανικών μονάδων «μέσου και βαρέος τύπου» στη Βόρειο Ελλάδα και μάλιστα στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, ενώ ο Υπουργός απάντησε τονίζοντας ότι το ποσοστό των βιομηχανικών προϊόντων στις ελληνικές εξαγωγές είχε τριπλασιαστεί⁷⁵⁶.

Οι πιστοδοτήσεις της ΕΤΒΑ

Οι πολυετείς αγώνες του ΣΒΒΕ για την εξισορρόπηση της γεωγραφικής κατανομής των πιστώσεων είχαν αρχίσει να αποδίδουν καρπούς. Η προαναφερθείσα επίσκεψη Κυπραίου συνδεόταν με τον εγκαινιασμό του νέου υποκαταστήματος της ΕΤΒΑ στη Θεσσαλονίκη, κατά τον οποίο ανακοινώθηκε ότι το 1969 το 20% των δανείων είχαν χορηγηθεί στη Βόρεια Ελλάδα, ενώ το σύνολο των δανείων ήταν διπλάσια από το 1968 και πολλαπλάσια από το 1967⁷⁵⁷.

Η βιομηχανική περιοχή

Το ζήτημα της βιομηχανικής περιοχής ταλάνισε, ίσως όσο κανένα άλλο, τον ΣΒΒΕ. Για να γίνει κατανοητό, πρέπει να θυμηθούμε τι συνέβαινε στη Θεσσαλονίκη στις δεκαετίες του 1960 και 1970, κυρίως στην πρώτη. Στην περίοδο 1951 - 1971 η Θεσσαλονίκη απορρόφησε το 92% της αύξησης του αστικού πληθυσμού του βορειοελλαδικού χώρου και ο αριθμός των κατοίκων της σχεδόν διπλασιάστηκε. Ταυτόχρονα υπήρξε και βελτίωση του διαθέσιμου εισοδήματος των κατοίκων. Οι δύο αυτές αλλαγές οδήγησαν σε μεγάλη αύξηση της ζήτησης στέγης και αυτή με τη σειρά της σε άνοδο των τιμών της. Από την άλλη πλευρά, σημειώθηκε ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα, χάρη στην οποία και προσελκύστηκε νέος πληθυσμός στην πόλη αλλά και τονώθηκε η κατανάλωση βιομηχανικών προϊόντων. Όχι μόνο αυξήθηκε ο αριθμός των μεταποιητικών επιχειρήσεων αλλά και το μέγεθος των πιο επιτυχημένων έγινε μεγαλύτερο και προέκυψε ανάγκη μεταστέγασής τους. Όμως, η άνοδος των τιμών γης αποτελούσε εμπόδιο στην επίλυση του στεγαστικού προβλήματος νέων και παλαιών μεταποιητικών επιχειρήσεων. Εξάλλου, όπως συνέβη σε όλα τα αστικά κέντρα, η επέκταση του πολεοδομικού συγκροτήματος έφερε τις κατοικίες δίπλα σε βιομηχανίες και αυτός

Ρεκόρ εργατικής ασφάλειας: 1.000.000 ώρες εργασίας χωρίς ατυχήματα στην Esso Pappas.

Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρηση»

ήταν ένας πρόσθετος λόγος για να μεταστεγαστούν οι βιομηχανίες, που δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν ευχερώς μέσα σε αστικό περιβάλλον⁷⁵⁸.

Η απόφαση να δημιουργηθούν βιομηχανικές ζώνες στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, το Βόλο, την Πάτρα και το Ηράκλειο είχε ληφθεί το 1963⁷⁵⁹. Μόλις στα 1967 αγοράστηκε ένα τμήμα της έκτασης κοντά στην κοινότητα Σίνδου⁷⁶⁰, όπου και δημιουργήθηκε τελικώς η βιομηχανική περιοχή⁷⁶¹. Αλλά η προσπάθεια των ιδιοκτητών της γης να μεγιστοποιήσουν το όφελός τους από την πώλησή της καθυστέρησε και άλλο τη διαδικασία⁷⁶². Μόλις το καλοκαίρι του 1968 οριστικοποιήθηκαν επί τέλους τα όρια της βιομηχανικής περιοχής⁷⁶³.

Στις αρχές του επόμενου χρόνου το Υπουργείο Βορείου Ελλάδος ανακοίνωσε ότι η μεταστέγαση στη βιομηχανική περιοχή θα ήταν υποχρεωτική για όλες τις βιομηχανίες. Αυτό υπήρξε μεγάλο πρόβλημα για το Σύνδεσμο, διότι δεν ήταν δυνατόν να αποδεχτεί αυτή τη ρύθμιση⁷⁶⁴. Τελικώς, το ζήτημα διευθετήθηκε, όταν ο Υπουργός Γεώργιος Βάλλης μετατέθηκε στο Υπουργείο Συγκοινωνιών και αντικαταστάθηκε από τον εκπαιδευτικό Αλέξανδρο Ματθαίου, ο οποίος απέσυρε τη σχετική διαταγή. Από την άλλη πλευρά, ενώ υποβάλλονταν αθρόες αιτήσεις για την εγκατάσταση μονάδων στη βιομηχανική περιοχή και η αρμόδια υπηρεσία εξέδιδε άδειες σκοπιμότητας, η εκτέλεση των

έργων υποδομής καθυστέρησε και οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις δεν μπορούσαν να ανεγείρουν τα εργοστάσιά τους.

Η συνήθης τριβή

Το θέμα της προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας είχε αλλάξει μορφή στις αρχές της δεκαετίας του 1970 αλλά δεν είχε εκλείψει. Στις σχετικές κρούσεις προς τους αρμοδίους, ο ΣΒΒΕ έλαβε την απάντηση ότι το 1971 οι κρατικές προμήθειες προς τις βορειοελλαδικές βιομηχανίες είχαν αξία 788 εκατομμυρίων δολαρίων, έναντι 700 περίπου της προηγούμενης χρονιάς. Ο ΣΒΒΕ όμως με υπομνήματά του στην κυβέρνηση ζητούσε μια καθολική και οριστική λύση στο χρονίζον αυτό θέμα.

Η βιομηχανία και η ΔΕΘ

Η συμμετοχή της βιομηχανίας στη ΔΕΘ εξακολουθούσε να αποτελεί πρόβλημα για τη λειτουργία της τελευταίας, για την αντιμετώπιση του οποίου προγραμματίστηκε ευρεία σύσκεψη στο ΕΒΕΑ το Φεβρουάριο του 1971⁷⁶⁵. Στη σύσκεψη συμμετείχε εκ μέρους του ΣΒΒΕ ο πρόεδρος του Κ. Λαδάς, ο οποίος ζήτησε να δημιουργηθεί στο χώρο της έκθεσης ένα μόνιμο εκθετήριο των προϊόντων της ελληνικής βιομηχανίας. Συνόδευσε την πρότασή του αυτή με το εξής σκεπτικό⁷⁶⁶:

Το 1972 η ΖΑΝΑΕ, που λειτουργούσε από το 1930, ίδρυσε εργοστάσιο παραγωγής προϊόντων τομάτας στο Ζερβοχώρι Ημαθίας.

1. Η ΔΕΘ θα έπρεπε να ξαναγίνει χώρος προβολής της Ελλάδας και να παρουσιάζει ελληνικά προϊόντα και την πρόοδο της χώρας σε όλους τους τομείς. Η προνομιακή παραχώρηση των καλύτερων περιπτώσεων σε ξένες κρατικές συμμετοχές θα έπρεπε να σταματήσει. Η παρουσία των ανατολικών χωρών με κρατικά περίπτερα ήταν πράγματι συντριπτική. Δημιουργούσε πρόσκαιρα οφέλη στη ΔΕΘ αλλά, όπως είχε επισημανθεί από τη δεκαετία του 1950, υπονόμει το μέλλον της⁷⁶⁷.

2. Τα υπουργεία Βιομηχανίας και Εμπορίου θα έπρεπε να ανεγείρουν ειδικό περίπτερο για την ομαδική παρουσίαση, κατά κλάδους, των ελληνικών

βιομηχανικών προϊόντων. Στο περίπτερο αυτό θα λειτουργούσαν και μόνιμα εκθετήρια ελληνικών προϊόντων, η έλλειψη των οποίων ήταν εμφανής.

3. Οι βιομήχανοι θα συμμετείχαν στο περίπτερο αυτό εφόσον το κόστος ήταν χαμηλό και η έκθεση αναλάμβανε τη διαφήμιση των εκθετών. Αν οι βιομηχανίες έπρεπε να διαφημίσουν την παρουσία τους στην έκθεση, τι κίνητρο είχαν να συμμετάσχουν; Όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, το ερώτημα αυτό εκκρεμούσε από την προπολεμική περίοδο. Εξάλλου, η βραχεία περίοδος μίσθωσης των χώρων ερχόταν σε αντίθεση με τις υψηλές δαπάνες διαμόρφωσής τους.

Το 1970 το εργοστάσιο επεκτάθηκε, μετά από μεγάλη επένδυση. Στη φωτογραφία διακρίνεται η γύρω ακατοίκητη (τότε) περιοχή.

Το εργοστάσιο «Μέλισσα» και το προσωπικό του. Επίσκεψη του βασιλικού ζεύγους (1951).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

τρίτη θητεία Κωνσταντίνου Λαδά

(1971 - 1973)

Η σύνθεση του Διοικητικού Συμβουλίου που εκλέχτηκε στις 25.5.1971 ήταν πολύ ανανεωμένη σε σύγκριση με το παρελθόν και αντανάκλασε τις μεταβολές που είχαν επέλθει στη σύνθεση του Συνδέσμου. Στις 9 Ιουνίου 1971 το νεοεκλεγέν συμβούλιο εξέλεξε τη νέα Διοικητική Επιτροπή. Πρόεδρος επανεκλέχτηκε ο Κωνσταντίνος Λαδάς, α΄ αντιπρόεδρος ο Δήμος Πιερράκος, β΄ αντιπρόεδρος ο Βύρων Αντωνιάδης, γενικός γραμματέας ο Γεώργιος Φιλίππου, ταμίας ο Θεοχάρης Καστρίτσας και έφορος ο Φ. Καζάζης.

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου ο ΣΒΒΕ συνταράχτηκε από την είδηση του θανάτου του Κωνσταντίνου Χατζηδημούλα, στις 17 Αυγούστου 1972.

Η γενική κατάσταση

Μέχρι τα τέλη του 1972 είχαν διαμορφωθεί στην Ελλάδα συνθήκες υπερβάλλουσας ζήτησης, που οδήγησαν σε πληθωρισμό της τάξης 6 - 7%. Τότε εκδηλώθηκε η παγκόσμια κρίση, η οποία αιφνιδίασε την ελληνική πολιτική και οικονομική ηγεσία. Οι διεθνείς τιμές των γεωργικών προϊόντων και των πρώτων υλών εξελίχθηκαν ανοδικά, με μεγάλη ταχύτητα, και στα μέσα του 1973 το γενικό επίπεδο τιμών έφτασε σε πρωτοφανές ύψος. Οι σημαντικότερες συνέπειες της κατάστασης αυτής στην ελληνική οικονομία ήταν: (α) η διεύρυνση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα εξασφάλιζε άφθονους άδηνλους πόρους, (β) η εκτίναξη του πληθωρισμού.

Τα αιτήματα του ΣΒΒΕ

Η βιομηχανική περιοχή Θεσσαλονίκης, η εξασφάλιση εξισορροπητικών πλεονεκτημάτων έναντι της βιομηχανίας του κέντρου και η οικονομική αποκέντρωση ήταν τα σημεία τριβής του Συνδέσμου με τη δικτατορική κυβέρνηση που από τα τέλη του 1972 παρουσίαζε σοβαρές ενδείξεις αστάθειας. Αντίθετα προς την παγερή επιφυλακτική στάση των δικτατόρων έναντι της ΕΟΚ, καθώς η τελευταία είχε παγώσει τη συμφωνία της σύνδεσης, ο ΣΒΒΕ ζήτησε ανοικτά αναπροσανατολισμό της ελληνικής οικονομικής πολιτικής προς την Κοινότητα, με επιχείρημα ότι η χώρα είχε να «ωφεληθεί από τη σύνδεσή της με την ΕΟΚ». Ζήτησε μάλιστα από την κυβέρνηση να στηρίξει έμπρακτα την προσπάθεια που κατέβαλε η ελληνική βιομηχανία να αντεπεξέλθει στους κανόνες και στις οδηγίες της ΕΟΚ⁷⁶⁸.

Ακόμη, ο ΣΒΒΕ έθεσε με συνέπεια το ζήτημα της τεχνικής εκπαίδευσης και της συνεργασίας εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και βιομηχανίας. Τέλος, το 1973 - όταν η λογοκρισία είχε χαλαρώσει - τέθηκε ευθέως το ζήτημα της έλλειψης σταθερής οικονομικής πολιτικής. Η περίοδος 1968 - 1972, στη διάρκεια της οποίας η βορειοελλαδική βιομηχανία είχε επιτελέσει σημαντικές προόδους, ανήκε πλέον στο παρελθόν.

ΟΛΘ

Σε ό,τι αφορούσε τα τοπικά θέματα, η συνεχής επιβάρυνση του κόστους μεταφορών εξαιτίας της εργασιακής και διοικητικής αγκύλωσης που διαμορφώθηκε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης οδήγησε τον ΣΒΒΕ στην πρόδρομη προβολή της άποψης ότι ο Οργανισμός Λιμένος θα έπρεπε να μετατραπεί σε ανώνυμο εταιρεία, ώστε να λειτουργεί με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια. Αλλά ήταν πολύ νωρίς γι' αυτό. Ο ΣΒΒΕ ζητούσε να αυξηθούν οι λιμενεργάτες και οι βάρδιες στο λιμάνι, διότι τα φορτία είχαν αυξηθεί και μεγάλο μέρος της φορτοεκφόρτωσης γινόταν με υπερωριακή απασχόληση των λιμενεργατών. Έτσι όμως διογκωνόταν το βιομηχανικό κόστος. Άλλος παράγοντας διόγκωσης του κόστους ήταν τα υψηλά τιμολόγια του ΟΛΘ⁷⁶⁹. Σε ανάλογα διαβήματα προέβη την ίδια εποχή και ο Σύλλογος Ναυτικών Πρακτόρων Θεσσαλονίκης, ο οποίος επισήμανε τη χαμηλή απόδοση των εργατών κήτους, την έλλειψη πειθαρχίας, το μικρό αριθμό χειριστών γερανοφόρων αλλά και τα χαμηλά ημερομίσθια, που αποθάρρυναν τους έκτακτους λιμενεργάτες⁷⁷⁰.

Η Βιομηχανική Περιοχή Θεσσαλονίκης

Μετά από πολλούς κόπους και διαβήματα του Συνδέσμου, τον Αύγουστο του 1971 εκδόθηκε υπουργική απόφαση που καθόριζε τους όρους και τις προϋποθέσεις για την εγκατάσταση εργοστασίων στη βιομηχανική περιοχή. Τα εγκαίνια της έγιναν στις 17 Μαρτίου 1972. Περιελάμβανε 3.150 στρέμματα, από τα οποία το 75% ήταν βιομηχανικά γήπεδα και το 25% εγκαταστάσεις για την εξυπηρέτηση των βιομηχανικών μονάδων. Το εσωτερικό οδικό δίκτυο της βιομηχανικής περιοχής έφτανε τα 19 χιλιόμετρα.

Ήδη, την ημέρα των εγκαίνιων, το ένα τρίτο της έκτασης που προοριζόταν για την ανέγερση εργοστασίων είχε παραχωρηθεί σε οκτώ μονάδες. Ίση περίπου έκταση με την προηγούμενη επρόκειτο να καλυφθεί από 21 μονάδες των οποίων τα αιτήματα εξετάζονταν. Έτσι, ο ΣΒΒΕ είχε ζητήσει από την ΕΤΒΑ, που είχε αναλάβει και τελικώς επιτύχει τη δημιουργία της βιομηχανικής περιοχής, να προχωρήσει σε επέκτασή της προς τα δυτικά, δεδομένου ότι ο υφιστάμενος χώρος πολύ γρήγορα επρόκειτο να καλυφτεί. Στόχος ήταν η βιομηχανική περιοχή να περιλάβει συνολικά 9.800

Παράθεση γεύματος εκ μέρους του ΣΒΒΕ προς δημοσιογράφους της Θεσσαλονίκης (1973).

στρέμματα. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι μελέτες εκπονήθηκαν από την UNIDO (United Nations Industrial Development Organization), δηλαδή τον Οργανισμό Βιομηχανικής Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών.

Βέβαια, έμεναν πολλά ακόμη να γίνουν για να λειτουργήσει πραγματικά η βιομηχανική περιοχή, τα οποία φρόντισε ο ΣΒΒΕ. Για παράδειγμα, έπρεπε η περιοχή να υδροδοτηθεί και αυτό σήμαινε μακρές συνεννοήσεις με τον Οργανισμό Υδρεύσεως. Έπρεπε επίσης να διανέμεται η αλληλογραφία και αυτό σήμαινε χρονοβόρα συνεννόηση με τα Ελληνικά Ταχυδρομεία, μέχρι να τοποθετηθεί ειδικός διανομέας στη Σίνδο που είχε ως αποστολή να εξυπηρετεί μόνο τις βιομηχανικές μονάδες. Επίσης, έπρεπε να λυθεί το ζήτημα της μεταφοράς των εργατών. Μετά από πολλές πιέσεις του ΣΒΒΕ, το 6ο ΚΤΕΛ προσάρμοσε τα δρομολόγιά του, έτσι ώστε να εξυπηρετείται υποτυπωδώς η βιομηχανική περιοχή. Το 1973 μάλιστα καθιερώθηκε μειωμένο εργατικό εισιτήριο κατά 25% και τα δρομολόγια αυξήθηκαν σε εξήντα ημερησίως. Το ζήτημα των τηλεπικοινωνιών αποδείχθηκε το δυσκολότερο, δεδομένου ότι η τηλεφωνική εξυπηρέτηση της Σίνδου ήταν ακόμη υποτυπώδης⁷⁷¹.

«Προστασία»

Στον τομέα της προστασίας της επαρχιακής βιομηχανίας όχι μόνο δεν σημειώθηκε πρόοδος αλλά υπήρξε σαφής οπισθοδρόμηση⁷⁷². Ιδιαίτερα, με το νομοθετικό διάταγμα 997/1971⁷⁷³ θεσπίστηκε ότι οι εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας θα ίσχυαν εφεξής και για όσες βιομηχανίες σιδήρου και χάλυβα λειτουργούσαν σε περιοχές των νομών Αττικής και Πειραιώς, πλην της τέως Διοικήσεως πρωτεύουσας, δηλαδή σε απόσταση 20 χιλιομέτρων από την Ομόνοια. Αυτό προκάλεσε τη διαμαρτυρία των βιομηχανιών χάλυβος της περιοχής Θεσσαλονίκης, διότι ενώ η Αττική αποτελούσε την κύρια αγορά των προϊόντων τους, δεν θα απολάμβαναν πλέον κανένα όφελος από τις ευεργετικές διατάξεις για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας και συνεπώς θα βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση έναντι των εταιρειών της Αττικής. Θα έπρεπε συνεπώς να εξασφαλίσουν εξισορροπτικά αντισταθμίματα για να αποκατασταθεί η ισορροπία⁷⁷⁴. Ειδικότερα, η απόφαση αυτή ήταν υπονομευτική για την Ανώνυμο Ελληνική Εταιρεία Χάλυβος, που ήταν προϊόν της προσπάθειας του επιχειρηματία Τομ Πάπας⁷⁷⁵ να δημιουργήσει

Στη δεκαετία του 1960, μετά από μακρές διαπραγματεύσεις, ξεκίνησε μία σημαντική επένδυση, η Ανώνυμος Ελληνική Εταιρεία Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων, κύριος φορέας της οποίας ήταν ο Πρόδρομος Μποδοσάκης-Αθανασιάδης. Η εταιρεία δημιούργησε εργοστάσιο και στη Θεσσαλονίκη - στη φωτογραφία, από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης»

μεγάλο χαλυβουργείο σε συνεργασία με ιαπωνικές εταιρείες. Διέθετε κεφάλαιο εκατομμυρίων δολαρίων και λειτουργούσε από το 1968⁷⁷⁶. Σύμφωνα με στοιχεία του ΣΒΒΕ - αλλά και με αναφορά στο επίσημο δελτίο της οικονομικής επιτροπής του ΟΗΕ - η εταιρεία αυτή πραγματοποιούσε το 80% των ετήσιων εξαγωγών χαλυβουργικών προϊόντων.

«Αποκέντρωση»

Το 1971 το Υπουργείο Βορείου Ελλάδος καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την περιφερειακή διοίκηση κεντρικής και δυτικής Μακεδονίας, μία από τις διοικητικές ενότητες στις οποίες χωρίστηκε η χώρα⁷⁷⁷. Ο Σύνδεσμος εξέφρασε με έγγραφο του προς την επιτροπή μελέτης του χρηματοδοτικού συστήματος τον Αύγουστο του 1972⁷⁷⁸ αλλά και με κύριο άρθρο στο Δελτίο του, το Δεκέμβριο του ίδιου έτους⁷⁷⁹, την άποψη ότι «μόνη η διοικητική αποκέντρωση δεν δύναται

να επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και διά τούτο πρέπει αυτή να συμβαδίσει με την οικονομική αποκέντρωση [δηλαδή] την αποκέντρωση αρμοδιοτήτων πάσης φύσεως οικονομικών οργανισμών και των τραπεζών. Η οικονομική αποκέντρωση παρίσταται σήμερα ουχί απλώς ως αναγκαία προϋπόθεση επιτεύξεως της διοικητικής αποκέντρωσης αλλά ως πρώτη δύναμις, ήτις ημπορεί να επιφέρει την υπό ευρείαν έννοια αποκέντρωση. Τούτον δε διότι η οικονομική αποκέντρωση δύναται να επιταχύνει την οικονομική ανάπτυξη των επαρχιακών διαμερισμάτων της χώρας και διά ταύτης να προωθήσει την αναμόρφωση αυτών». Οι διαπιστώσεις αυτές παρέμειναν στο επίπεδο των ευχών. Οι κατά καιρούς μορφές «αποκέντρωσης» των τραπεζών - τουλάχιστον στον 20ό αιώνα - αποτέλεσαν τύπους εσωτερικής μεταβίβασης διοικητικών αρμοδιοτήτων χωρίς ποτέ να αποσυγκεντρωθούν οι εγκριτικές χρηματοδοτικές αρμοδιότητες⁷⁸⁰.

Ο πρόεδρος Κ. Λαδάς μιλά στη γενική συνέλευση του ΣΒΒΕ.

«Μην ενοχλείτε»

Στα τέλη του 1972 φαίνεται ότι οι αναφορές του ΣΒΒΕ άρχισαν να γίνονται ενοχλητικές. Έτσι μπορούμε να ερμηνεύσουμε το έγγραφο που απέστειλε η Γενική Γραμματεία του πρωθυπουργού προς τον Σύνδεσμο, με το οποίο «παρακαλούσε» να μη διαβιβάζονται οι τριμηνιαίες έρευνες του Συνδέσμου στην εν λόγω υπηρεσία αλλά μόνο υπομνήματα με τα «εξαιρετικώς σοβαρά» ζητήματα που αφορούσαν τον βιομηχανικό κόσμο της Βορείου Ελλάδος.

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ 12.000.000 ΔΡΑΧΜΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΚΤΑΣΙΝ ΤΩΝ «ΚΛΩΣΤΗΡΙΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ Α/Ε»

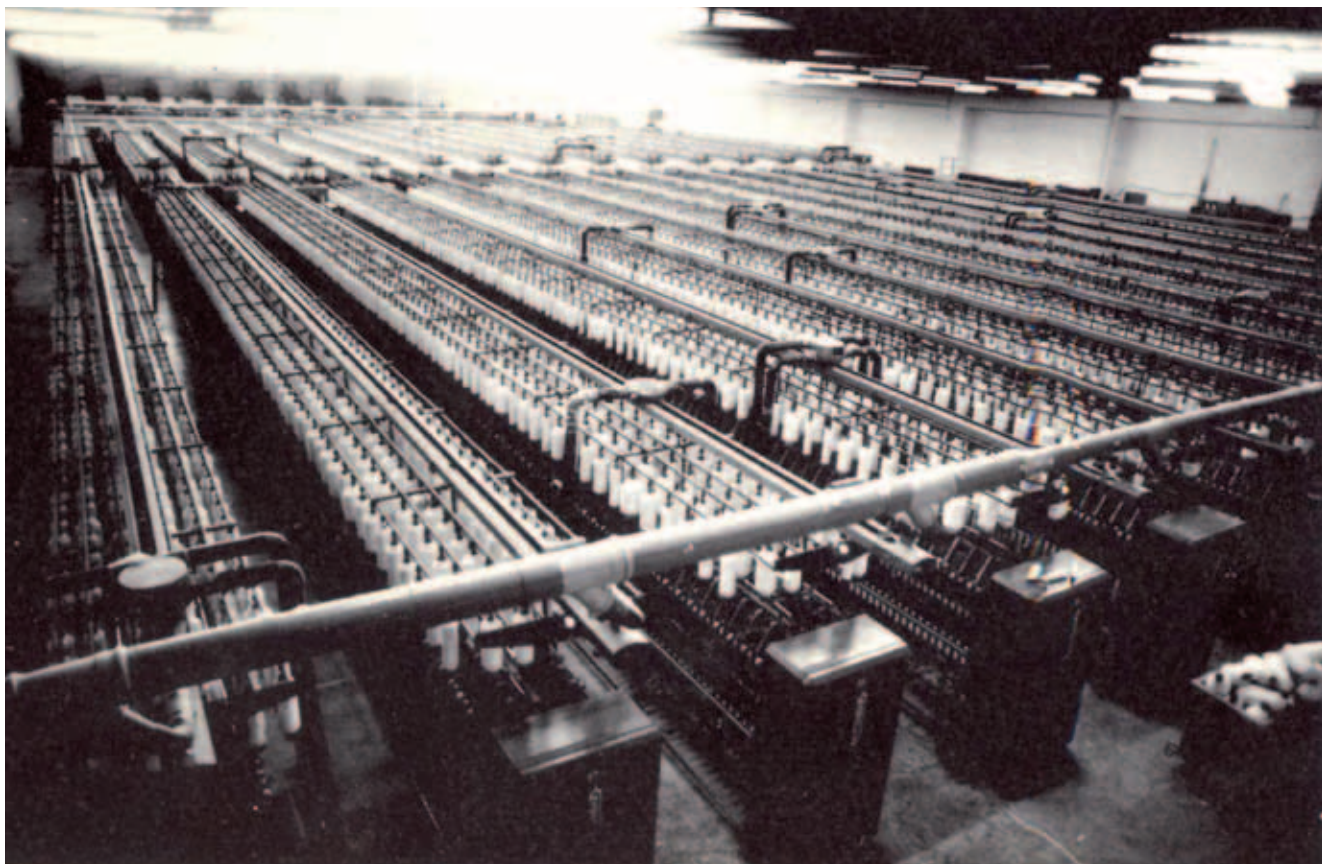
Ἡ ἐταιρία «Κλωστήρια Ναούσης Α/Ε» πραγματοποιεῖ ἐπένδυσιν 12.000.000 δραχμῶν, διὰ τὴν επέκτασιν τῶν εἰς Νάουσαν ἐγκαταστάσεων τοῦ βαμβακοκλωστηρίου αὐτῆς. Εἰδικώτερον ἢ ἐπένδυσιν ἀναφέρεται εἰς διεύρυνσιν τῆς δραστηριότητος τοῦ βιομηχανικοῦ συγκροτήματος, διὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ τμήματος πλεκτηρίου καὶ προσθήκης, πρὸς τοῦτο, σειρᾶς νέων συγχρονισμένων μηχανημάτων.

Τὰ ἐγκατασταθισόμενα νέα μηχανήματα, ἰσχύος 1.300 ἵππων, θὰ διαθέτουν παραγωγικὴν ἰκανότητα 700 χιλιογράμμων νημάτων βαμβακερῶν, καρντέ καὶ πεννιέ, ὡς καὶ 35 χιλιογράμμων πλεκτοῦ ὑφάσματος βαμβακεροῦ, ἀνὰ 8ωρον.

Μὲ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ὡς ἄνω νέας ἐπεκτάσεως, ἡ συνολικὴ ἰσχύς τοῦ ἐργοστασίου τῆς εἰρημένης βιομηχανίας, θὰ ἀνέλθῃ εἰς 4.211,70 ἵππους καὶ ἡ παραγωγικὴ ἰκανότης του θὰ φθάσῃ τὰ 5.300 χιλιόμετρα βαμβακερῶν νημάτων καὶ 35 χιλιόμετρα πλεκτοῦ ὑφάσματος βαμβακεροῦ, ἀνὰ ὀκτώωρον.

Οι ειδήσεις για την επέκταση βιομηχανιών επαναλαμβάνονται συχνά στις στήλες του ειδικού τύπου.

Από το περιοδικό «Βιομηχανική Επιθεώρησης»

Τα Κλωστοϋφαντήρια Κώστας Δούδος Α.Ε. ξεκίνησαν το 1971. Δημοσιεύτηκε από τους Φ. Βαλιτή και Π. Γεωργούλη

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1974-2015

ΕΛΛΗ
ΝΙΚΗ
ΑΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

πρώτη Θητεία Βύρωνα Αντωνιάδη

(1973 - 1975)

Στις 28 Μαρτίου 1973 πραγματοποιήθηκε η ετήσια τακτική Γενική Συνέλευση και εκλέχθηκε νέο διοικητικό συμβούλιο, το οποίο καταρτίστηκε σε σώμα, ως εξής: Πρόεδρος ο Βύρων Αντωνιάδης, α΄ αντιπρόεδρος ο Φιλ. Καζάζης, β΄ αντιπρόεδρος ο Εμ. Αμμολοχίτης, γενικός γραμματέας ο Αλέξ. Τικτόπουλος, ταμίας ο Βασίλειος Λαδένης, έφορος ο Χρ. Παπαχριστοφόρου.

Γενικό πλαίσιο

Στην περίοδο 1973 - 1974, παρά τις αδυναμίες που επισημάνθηκαν, η βορειοελλαδική βιομηχανία βρισκόταν σε φάση ανόδου, ιδιαίτερα οι εξαγωγικές επιδόσεις της. Εξήγε προϊόντα χάλυβος, χημικά, λιπάσματα, τηλεπικοινωνιακό υλικό, κλωστοϋφαντουργικά από βαμβάκι και συνθετικές ύλες, κονσέρβες και άλλα είδη

Βύρων Αντωνιάδης, πρόεδρος του Συνδέσμου στην περίοδο 1973-1977.

διατροφής, οινοπνευματώδη, έτοιμα ενδύματα, υποδήματα, προϊόντα επεξεργασίας ξύλου, μελάσα, γουναρικά, καυστική μαγνησία, μεταλλεύματα, πλακίδια, τσιμέντα, γεωργικά μηχανήματα και εργαλεία, ηλεκτροκινήτες και άλλα προϊόντα. Ωστόσο, όπως τόνισε στον αποχαιρετιστήριο λόγο του ο απερχόμενος πρόεδρος Κ. Λαδάς, εξακολουθούσε να έχει ανάγκη «συμπαράστασης και κινήτρων» για να αναπτυχθεί περαιτέρω⁷⁸¹.

Στο δεύτερο εξάμηνο του 1973 και το 1974 η αύξηση της παραγωγής συνοδεύτηκε με μείωση των πωλήσεων και κατά συνέπεια με αποθεματοποίηση του προϊόντος σε αρκετούς κλάδους.

Πλαίσιο διεκδικήσεων

Η περιφερειακή ανάπτυξη, η διοικητική και οικονομική αποκέντρωση, η τεχνική παιδεία (με πιέσεις για την άμεση λειτουργία των Κέντρων Ανώτερης Τεχνικής Εκπαίδευσης: Κ.Α.Τ.Ε), η υπαγωγή της βιομηχανικής ζώνης της Σίνδου σε γεωγραφική κατηγορία με περιορισμένα επενδυτικά κίνητρα ήταν τα καθημερινά σημεία τριβής του ΣΒΒΕ στη διάρκεια της πρώτης θητείας του Β. Αντωνιάδη.

Επίσης, ο ΣΒΒΕ άσκησε πιέσεις για να διευθετηθεί το θέμα της ύδρευσης της περιοχής της Θεσσαλονίκης, με την άρτια εκτέλεση του έργου της υδροληψίας από τις πηγές της Αραβησσού⁷⁸². Η αδυναμία του Οργανισμού Υδρεύσεως Θεσσαλονίκης να διαθέσει επαρκείς ποσότητες νερού στις βιομηχανικές μονάδες, δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα στον βιομηχανικό κόσμο, σε σημείο που στις αρχές του 1975 δεν χορηγούνταν πλέον άδειες εγκατάστασης νέων βιομηχανιών⁷⁸³.

Αντίθεση στον έλεγχο των τιμών

Καθώς η διεθνής οικονομική κρίση ωθούσε τις τιμές προς τα άνω, η κυβέρνηση προσπάθησε να ελέγξει τον πληθωρισμό με τον πιο ακατάλληλο τρόπο, τον έμμεσο διοικητικό καθορισμό τους. Για το λόγο αυτό χρησιμοποίησε το νομοθετικό διάταγμα 918/1971⁷⁸⁴, το οποίο αποτελεί ίσως την πιο χαρακτηριστική περίπτωση άγνοιας του νομοθέτη για τη λειτουργία της

οικονομίας. Το ιστορικό του διατάγματος ήταν απλό. Στις απαρχές της δικτατορίας, η «εθνική κυβέρνηση απεφάσισε» ότι οι τιμές θα έμεναν καθηλωμένες. Επειδή μετά από μερικούς μήνες, συγκεκριμένα το καλοκαίρι του 1968, αυτό αποδείχθηκε ανέφικτο, ο τότε Υφυπουργός Εμπορίου εξέδωσε απόφαση, βάσει της οποίας οι αυξήσεις επιτρέπονταν εφόσον τις ενέκρινε το Υπουργείο. Την απόφαση αυτή, που δημιούργησε ένα γραφειοκρατικό χάος, επικύρωσε το προαναφερθέν νομοθετικό διάταγμα 918, το οποίο φέρει τις υπογραφές όλων των μελών της «εθνικής κυβερνήσεως». Με αυτό λοιπόν το νομοθετικό οπλοστάσιο, που ήταν ήδη οκληρό για τις επιχειρήσεις σε εποχές νομισματικής σταθερότητας, προσπάθησαν οι κρατούντες να αντιμετωπίσουν τον έντονο πληθωρισμό του 1973.

Ακόμη πιο χαώδη καθιστούσε την κατάσταση και μία άλλη διάταξη του εν λόγω διατάγματος, η οποία επέτρεπε στο Υπουργείο Εμπορίου να εξαιρεί ορισμένα είδη από την υποχρέωση υποβολής αίτησης για

ανατίμηση. Έτσι, άλλα είδη τιμολογούνταν ελεύθερα και άλλα όχι. Όπως ανέφερε σε σχετική ανακοίνωσή του ο ΣΒΒΕ, οι κονσέρβες υπάγονταν στο νομοθετικό διάταγμα 918 και για την παραμικρή αύξηση της τιμής τους χρειαζόταν έγκριση υπουργού, ενώ οι τιμές στα υλικά από τα οποία κατασκευάζονταν οι κονσέρβες (οπωρολαχανικά και λευκοσίδηρος) διαμορφώνονταν ελεύθερα. Εξίσου αντιφατικό ήταν το γεγονός ότι ελεύθερα διαμορφώνονταν οι τιμές και στα ομοειδή κατεψυγμένα προϊόντα. Αυτό το παράλογο καθεστώς ο ΣΒΒΕ απαιτούσε να καταργηθεί⁷⁸⁵.

Η πορεία της περιφερειακής ανάπτυξης

Η πολιτική των φορολογικών και πιστωτικών κινήτρων για την επίτευξη της περιφερειακής ανάπτυξης, με το βασικό νομοθετικό διάταγμα 1078/71 και τα συμπληρωματικά 1312/72⁷⁸⁶, που προέβλεπαν έκπτωση από τα καθαρά κέρδη και επιδότηση επιτοκίου, είχαν αποδώσει καρπούς, κατά τη διαπίστωση

Παράθεση γεύματος εκ μέρους της νέας διοίκησης του ΣΒΒΕ, υπό τον Βύρωνα Αντωνιάδη, προς τον πρόσφατα διορισμένο διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος Κωνσταντίνο Παπαγιάννη (5.7.1973).

του προέδρου του ΣΒΒΕ Βύρωνα Αντωνιάδη⁷⁸⁷, είχαν μάλιστα δημιουργηθεί αρκετές νέες βιομηχανίες σε άλλες πόλεις της Βορείου Ελλάδος, πέραν της Θεσσαλονίκης. Στη διετία 1972 - 73 χορηγήθηκαν 393 άδειες εγκατάστασης και επέκτασης βιομηχανιών στη Βόρεια Ελλάδα. Ο Β. Αντωνιάδης χαρακτήρισε επίσης ως «ικανοποιητική» την κατάσταση από την άποψη του εκσυγχρονισμού των βιομηχανιών που λειτουργούσαν. Ο κλάδος των υφαντικών βιομηχανιών εξακολουθούσε να πραγματοποιεί τις περισσότερες επενδύσεις, ακολουθούμενος από τους κλάδους τροφίμων, μεταλλουργίας και προϊόντων ξύλου. Έτσι, είχαν διαμορφωθεί ως κέντρα υφαντικής, η Θεσσαλονίκη και η Νάουσα, και δύο κέντρα διατροφής, η Θεσσαλονίκη και η Πέλλα - Πιερία. Οι εξελίξεις αυτές είχαν καταστήσει την τοπική βιομηχανία πιο αυτοδύναμη και ανταγωνιστική. Αλλά, όπως τόνισε ο ίδιος, μόνο η διοικητική και οικονομική αποκέντρωση θα επέτρεπε στην τοπική βιομηχανία να δράσει αυτοδύναμη και να μην εξαρτάται από το κέντρο⁷⁸⁸.

Εξομείωση ευεργετημάτων

Το νομοθετικό διάταγμα 1078/71 χώρισε την Ελλάδα σε τρεις ζώνες (στην πρώτη (Α΄) ανήκε η Αττική, στη δεύτερη (Β΄) η Θεσσαλονίκη και περιοχές γειτονικές προς την Αττική και στην τρίτη (Γ΄) η λοιπή χώρα). Τα πλεονεκτήματα της τρίτης ζώνης ήταν διπλάσια από της δεύτερης, ενώ η πρώτη δεν είχε κανένα πλεονέκτημα. Το νομικό αυτό καθεστώς παρείχε πλεονεκτήματα και σε επιχειρήσεις της περιοχής Α, εφόσον ενεργούσαν παραγωγικές επενδύσεις στις περιοχές Β΄ και Γ΄. Δεν αναγνώριζε όμως το δικαίωμα αυτό σε επιχειρήσεις της περιοχής Β΄ οι οποίες ενεργούσαν παραγωγικές επενδύσεις στην περιοχή Γ΄. Έτσι, αν μια επιχείρηση με έδρα την Αττική πραγματοποιούσε επενδύσεις στην Θράκη, εξασφάλιζε για την επένδυση αυτή το αφορολόγητο, όχι όμως και μια επιχείρηση με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Για το ζήτημα αυτό ο ΣΒΒΕ έδωσε σκληρές μάχες κατά των συμφερόντων των βιομηχανιών του κέντρου. «Πρόκειται», αναφέρει η σχετική ανακοίνωση του ΣΒΒΕ, «περί βασικής παραλείψεως

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βύρων Αντωνιάδης (αριστερά) υποδέχεται τον υφυπουργό Βιομηχανίας Δημήτριο Καραϊσκάκη (16.5.1975).

του νομοθέτου, διότι εφόσον επιδιώκεται βασικώς η ανάπτυξη της περιφέρειας, τουτέστιν κυρίως των διαμερισμάτων της χώρας τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως Γ΄ περιοχή, θα έπρεπε το αυτό δικαίωμα να παρέχεται και εις επιχειρήσεις της περιοχής Β΄ οι οποίαι διενεργούν επενδύσεις εις την περιοχή Γ΄, ακριβώς διά να υπάρξη κίνητρον διενεργείας επενδύσεων εις την περιοχή ταύτην. Εφ' όσον το δικαίωμα τούτο δεν δίδεται και εις τας επιχειρήσεις της περιοχής Β΄, παρέχεται ουσιαστικώς ιδιαίτερα εύνοια εις τας επιχειρήσεις της περιοχής Α΄, ενώ παραλλήλως τίθενται εις μειονεκτικήν θέσιν αι επιχειρήσεις της περιοχής Β΄»⁷⁸⁹.

Απαγόρευση εξαγωγών

Με τις δραματικές εξελίξεις στην Κύπρο, την απειλή ελληνοτουρκικής σύρραξης, την επιστράτευση εφέδρων και την αυτοκατάλυση του δικτατορικού καθεστώτος η Ελλάδα βρέθηκε σε δεινή θέση. Μία από τις πρώτες - και λιγότερο γνωστές - ενέργειες της κυβέρνησης εθνικής ενότητας υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή ήταν να απαγορεύσει τις εξαγωγές, ώστε να εξασφαλιστεί επάρκεια αγαθών στο εσωτερικό της χώρας. Ο ΣΒΒΕ ζήτησε με τηλεγράφημά του από τον Υπουργό Συντονισμού Ξ. Ζολώτα να εξαιρεθούν από την απαγόρευση εξαγωγής όλα τα βιομηχανικά είδη, τα οποία δεν ήταν απαραίτητα στην ελληνική οικονομία υπό τις δεδομένες συνθήκες. Το σκεπτικό του αιτήματος ήταν αφενός η ανάγκη οι βιομηχανίες να λειτουργήσουν κανονικά αφετέρου να μη φανούν ασυνεπείς απέναντι στους πελάτες τους στο εξωτερικό ως προς τις ανειλημμένες υποχρεώσεις τους,⁷⁹⁰.

Η πολιτική της κυβέρνησης εθνικής ενότητας

Στις 14.9.1974 ο Υπουργός οικονομικών της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, Καθηγητής Γιάγκος Πεσμαζόγλου (1918 - 2003), επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη και συναντήθηκε στο ΕΒΕΘ με τους εκπροσώπους των παραγωγικών τάξεων. Ήταν η πρώτη ουσιαστική επαφή των επιχειρηματιών της Θεσσαλονίκης με τη νέα κυβέρνηση. Τον Υπουργό προσφώνησαν ο πρόεδρος του Εμπορικού Συλλόγου Β. Πετρίδης και ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Β. Αντωνιάδης. Ο Πεσμαζόγλου απέδωσε τον

πληθωρισμό στην πολιτική της προκάτοχης κατάστασης, που άφησε τη ζήτηση να εξελιχθεί ανεξέλεγκτα, και εξήγησε την πολιτική της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, η οποία αποσκοπούσε στην περιστολή της ζήτησης, στην αποκατάσταση του εισοδήματος των εργαζομένων και στην επιλεκτική προώθηση εξαγωγών, ώστε να μειωθούν οι πιέσεις στο ισοζύγιο πληρωμών⁷⁹¹. Ο ΣΒΒΕ αποδέχθηκε την πολιτική της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Ένα μήνα αργότερα, σε ανακοίνωσή του, συγχαίροντας την κυβέρνηση διότι πέτυχε τον στόχο της ομαλοποίησης της οικονομίας, επισήμανε ότι ήταν αναγκαία για την ανάκαμψή της η τόνωση της ζήτησης. Για το λόγο αυτό ζήτησε την αύξηση των κρατικών επενδύσεων σε έργα άμεσης προτεραιότητας και απόδοσης⁷⁹². Ας σημειωθεί ότι ένα μεγάλο μέρος της βιομηχανίας, με επίκεντρο τις υφαντουργίες, είχε αποκτήσει αμιγώς εξαγωγικό προσανατολισμό, δεδομένου ότι η παραγωγική δυναμικότητα της υφαντουργίας ξεπερνούσε κατά 30% τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς⁷⁹³. Ικανοποιητική αύξηση των βιομηχανικών εξαγωγών για το 1974 έδειξε και η δειγματοληπτική έρευνα την οποία πραγματοποιούσε ο ΣΒΒΕ σε δείγμα μονάδων της Βορείου Ελλάδος Ταυτοχρόνως όμως σημειώθηκε και μεγάλη μείωση των επενδύσεων⁷⁹⁴.

Τα τοπικά θέματα

Ο λιμένας της Θεσσαλονίκης αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη σημασία για τη βιομηχανία, ιδιαίτερα για τους κλάδους με εξαγωγικό προσανατολισμό. Στα τέλη Δεκεμβρίου 1974, αφού μετά τις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου είχε σχηματισθεί κυβέρνηση μακράς πνοής, ο ΣΒΒΕ επανήλθε με το αίτημα της συμμετοχής του στη διοίκηση του ΟΛΘ, την καθιέρωση προτεραιότητας των εξαγόμενων βιομηχανικών προϊόντων στις φορτώσεις και την επανεξέταση των υψηλών τιμολογίων, μαζί με την κατά 100% υψηλότερη υπερωριακή αμοιβή. Άλλα αιτήματα τοπικού χαρακτήρα ήταν η επέκταση του ΟΑΣΘ στον ανατολικό και δυτικό τομέα της πόλης για την εξυπηρέτηση των εργαζομένων στα εργοστάσια και η οργάνωση των ΚΑΤΕ, ώστε να αντιμετωπιστεί η έλλειψη τεχνικών ειδικοτήτων⁷⁹⁵.

Πρωτοβουλία κατά των αντικινήτρων

Στις 21.11.1974 ορκίσθηκε - για πρώτη φορά από το 1971⁷⁹⁶ - κάποιο μέλος της κυβέρνησης ως Υπουργός Βορείου Ελλάδος, αφού το Υπουργείο ανασυστάθηκε από το νικητή των εκλογών της 17ης Νοεμβρίου 1974, Κ. Καραμανλή. Πρώτος Υπουργός ήταν ο Ν. Μάρτης, γνωστός στους βιομήχανους από την παλαιότερη θητεία του στο Υπουργείο Βιομηχανίας. Την 1η Φεβρουαρίου 1975 ο Ν. Μάρτης συγκάλεσε σύσκεψη στο διοικητήριο για να εξεταστούν τα αντικίνητρα για την ανάπτυξη της Β. Ελλάδος, τα οποία είχε επισημάνει ο ΣΒΒΕ. Η σύσκεψη εξέτασε είκοσι συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως επί παραδείγματι η διαδικασία για την επιστροφή στις βιομηχανίες των δασμών, των φόρων και του χαρτοσήμου επί των εξαγομένων προϊόντων. Για την καθυστέρηση που σημειωνόταν στην επιστροφή των ανωτέρω κονδυλίων, ο Υπουργός έδωσε εντολή επίσπευσης της διαδικασίας σε συνεργασία με το Γενικό Λογιστήριο. Μάλιστα, έγινε συνεννόηση με το Γενικό Λογιστήριο ώστε να υπάρχει επαρκής παγία προκαταβολή και να ανανεώνεται τακτικά.

Επίσης, ο Υπουργός υποσχέθηκε ότι θα εκπροσωπείτο ο ΣΒΒΕ στον ΟΛΘ. Ως προς τα ΚΑΤΕ., ο Ν. Μάρτης έδωσε εντολή ο διευθυντής των ΚΑΤΕ να έρθει σε άμεση επαφή με τον ΣΒΒΕ, ώστε να πληροφορηθεί τις ανάγκες της βιομηχανίας σε ειδικευμένο προσωπικό και να μεθοδευτεί η τοποθέτηση σπουδαστών στις βιομηχανίες για την εκπαίδευσή τους. Σύμφωνα με τον Τύπο, «ο πρόεδρος του Συνδέσμου βιομηχάνων κ. Αντωνιάδης νυχαρίστησε τον κ. Μάρτην διά το ενδιαφέρον του προς άρση των αντικινήτρων εις τον βιομηχανικόν τομέα και την πρωτοβουλίαν προς αντιμετώπισιν όλων των προβλημάτων της τάξεως των δι' απ' ευθείας συνεννοήσεως εκπροσώπων της διοικήσεως και των βιομηχάνων»⁷⁹⁷.

Ο υπουργός Βορείου Ελλάδος Νικόλαος Μάρτης (δεξιά), ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βύρων Αντωνιάδης και ο υφυπουργός Βιομηχανίας Δημήτριος Υψηλάντης (16.5.1975).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΤΡΙΤΟ

δεύτερη θητεία Βύρωνα Αντωνιάδη

(1975 - 1977)

Στις 31 Μαρτίου 1975 πραγματοποιήθηκε η Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση του Συνδέσμου. Τα μέλη του εξέλεξαν νέο Διοικητικό Συμβούλιο και εκείνο συγκροτήθηκε σε σώμα, την επομένη, ως εξής: Πρόεδρος ο Βύρων Αντωνιάδης, α΄ αντιπρόεδρος ο Φιλώτας Καζάκης, β΄ αντιπρόεδρος ο Αλέξανδρος Τικτόπουλος, γενικός γραμματέας ο Βασίλειος Λαδένης, ταμίας ο Θεοχάρης Καστρίτσας και έφορος ο Αμύντας Οικονόμου.

Γενικό Πλαίσιο

Με την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος, η ανάσχεση της ενταξιακής πορείας τερματίστηκε. Η ελληνική οικονομία βρέθηκε και πάλι μπροστά στο φάσμα της ένταξης στην ΕΟΚ και ο Σύνδεσμος, όπως και ολόκληρος ο βιομηχανικός κόσμος, προσπάθησε όχι μόνο να ακολουθήσει τους ρυθμούς προσαρμογής στα νέα δεδομένα αλλά και να επηρεάσει τους ρυθμούς αυτούς με ευνοϊκές μεταβατικές περιόδους.

Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας, δέχεται στο Διοικητήριο τους εκπροσώπους των παραγωγικών τάξεων και χαιρετά διά χειραψίας τον Βύρωνα Αντωνιάδη.

Το 1975 στη Μακεδονία λειτουργούσαν 802 βιομηχανικές επιχειρήσεις με προσωπικό άνω των 20 ατόμων, αριθμός που αντιπροσώπευε ποσοστό 23% του πανελλαδικού συνόλου. Οι μακεδονικές βιομηχανικές επιχειρήσεις αυτού του μεγέθους απασχολούσαν 56.500 άτομα, αριθμός που αντιπροσώπευε ποσοστό 19,6% επί του πανελλαδικού συνόλου. Όμως, η αξία της παραγωγής των 802 αυτών μονάδων συμμετείχε μόνο 6,5% στο πανελλαδικό σύνολο των μονάδων αυτού του μεγέθους. Το ανά εργαζόμενο προϊόν ήταν στη Μακεδονία 294.000 δραχμές, έναντι 910.000 στο σύνολο της χώρας (πάντοτε στην κατηγορία της «μείζονος βιομηχανίας», όπως ονόμαζε η στατιστική τις βιομηχανικές επιχειρήσεις με προσωπικό άνω των 20 ατόμων)⁷⁹⁸.

Πλαίσιο διεκδικήσεων

Η έκτακτη εισφορά που επιβλήθηκε πάνω στα ανεξόφλητα υπόλοιπα των δανείων και πιστώσεων πάνω από 5.000.000 δραχμές και στα επιχειρηματικά κέρδη πάνω από 2.000.000 δραχμές⁷⁹⁹ υπήρξε ένα οδυνηρό μέτρο το οποίο επέβαλε η κυβέρνηση προκειμένου να

καλυφθεί το έλλειμμα του προϋπολογισμού που προέκυψε από τις αυξημένες αμυντικές δαπάνες. Ο βιομηχανικός κλάδος κλήθηκε να καλύψει μεγάλο μέρος του δημοσιονομικού ελλείμματος, διαθέτοντας τμήμα των μειωμένων κερδών του.

Το 1976 η κυβέρνηση παρουσίασε το νέο κώδικα φορολογικών στοιχείων, ο οποίος επρόκειτο να δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως τον Ιανουάριο του επόμενου έτους⁸⁰⁰. Ο Σύνδεσμος υπέβαλε στο Υπουργείο Οικονομικών μια σειρά από ειδικές παρατηρήσεις σχετικά με τα νέα φορολογικά μέτρα.

Ο Σύνδεσμος υπήρξε ιδιαίτερα μαχητικός σε ζητήματα που αφορούσαν τη λειτουργία της βιομηχανικής ζώνης Σίνδου. Η έλλειψη νερού εξακολουθούσε να είναι οξεία, οι τηλεπικοινωνίες ατελείς και οι συγκοινωνίες προβληματικές. Αναγκαία ήταν η σύνδεση της βιομηχανικής περιοχής με το νέο, τότε, αυτοκινητόδρομο Θεσσαλονίκης - Κατερίνης, ώστε να γίνει ευκολότερη και φτηνότερη η μεταφορά εμπορευμάτων. Τα θέματα αυτά συνέθεταν για τον Σύνδεσμο ένα ειδικό πλαίσιο συνεχών διεκδικήσεων.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βύρων Αντωνιάδης ομιλεί στη γενική συνέλευση του Συνδέσμου της 14.3.1977, στην αίθουσα του ΕΒΕΘ. Διακρίνονται επίσης οι Θ. Παπαλεξόπουλος, Α. Τικτόπουλος, Γ. Κανελλόπουλος, Χ. Μαρμαρόπουλος, Δ. Ξιφαράς.

Μετά από πιέσεις του Συνδέσμου, το Υπουργείο Εσωτερικών κατάρτισε σχέδιο νόμου για να τροποποιήσει και να συμπληρώσει το νόμο 25/1975 «περί υπολογισμού και τρόπου εισπράξεως δημοτικών και κοινοτικών τελών, καθαριότητας και φωτισμού και ρυθμίσεως συναφών»⁸⁰¹, προκειμένου να καθιερωθούν περισσότεροι από ένας συντελεστές καθορισμού των δημοτικών και κοινοτικών τελών. Το θέμα αυτό είχε απασχολήσει αρκετά τον ΣΒΒΕ και μετά από τα διαβήματά του εκδόθηκε ο νόμος 429/1976 περί τροποποίησης διατάξεων των του νόμου 25/75, που πράγματι περιελάμβανε διαφοροποίηση στους συντελεστές φορολογίας⁸⁰².

Σημαντική εξέλιξη στον τομέα της περιφερειακής ανάπτυξης ήταν ο νόμος 289/1976 «περί παροχής κινήτρων διά την ανάπτυξιν παραμεθορίων περιοχών και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων»⁸⁰³. Μέριμνα του Συνδέσμου αποτέλεσε η καθιέρωση νέων ειδικών κινήτρων για την ανάπτυξη των παραμεθορίων περιοχών οι οποίες είχαν υπαχθεί σε ευνοϊκό καθεστώς («περιοχές Ε΄»). Το θετικό κλίμα που έχει δημιουργηθεί σχετικά με την αναπτυξιακή πορεία της επαρχιακής βιομηχανίας συμπλήρωσε ανακοίνωση του Διοικητή της Εθνικής Τράπεζας, Καθηγητή Α. Αγγελόπουλου, σχετικά με την ίδρυση ειδικών φορέων για την ανάπτυξη της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης. Ήταν μία κρίσιμη περίοδος, διότι εν όψει της ενταξιακής προοπτικής η δημόσια διοίκηση στεκόταν αυτοκριτικά απέναντι σε μεθόδους που είχε εφαρμόσει στο παρελθόν αλλά είχαν αποτύχει πλήρως, όπως οι λεγόμενες βιομηχανικές ζώνες σε έντεκα μικρές επαρχιακές πόλεις. Είκοσι χρόνια μετά την καθιέρωση του θεσμού, δεν είχε λειτουργήσει καμία βιομηχανία στις βιομηχανικές αυτές ζώνες, από τη Φλώρινα μέχρι την Αλεξανδρούπολη⁸⁰⁴.

Περιβαλλοντικά Θέματα

Στην περίοδο αυτή τα ζητήματα περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος άρχισαν να απασχολούν το Σύνδεσμο ολοένα και περισσότερο. Η περιβαλλοντική συνείδηση γίνεται στοιχείο μέριμνας της διοίκησής του. Μέσα από μια σειρά άρθρων, τα οποία παρατίθενται στο Δελτίο του, ο Σύνδεσμος πρόβαλε τα προβλήματα

που αφορούσαν τη μόλυνση του περιβάλλοντος και προσπάθησε να ευαισθητοποιήσει τα μέλη του. Είναι γεγονός ότι, λαμβάνοντας υπόψη και τις οδηγίες της ΕΟΚ, οι βιομηχανικές μονάδες προέβησαν στη λήψη μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος καθώς και στην εγκατάσταση ειδικών μηχανισμών βιολογικού καθαρισμού των λημμάτων και αποβλήτων.

Ο Βύρων Αντωνιάδης

Μια μικρή αναφορά στην ευρύτερη δραστηριότητα του προέδρου του Συνδέσμου Βύρωνα Αντωνιάδη: Αποτέλεσε μέλος της ελληνικής βιομηχανικής αντιπροσωπείας, η οποία προσκλήθηκε στην έδρα της Κοινής Αγοράς στις Βρυξέλλες από την Εκτελεστική Επιτροπή της ΕΟΚ. Με πολλά άρθρα του σε εφημερίδες, όπως ΤΟ ΒΗΜΑ και η ΕΞΠΡΕΣΣ, βοήθησε το Σύνδεσμο να κάνει ευρέως γνωστό το έργο του. Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί ότι στον Β. Αντωνιάδη απονεμήθηκε από την Ακαδημία Ανθρωπιστικών Σπουδών της Βραζιλίας το παράσημο Pro Mundi Beneficio για την αγαθοεργό δράση του.

Στον Β. Αντωνιάδη απονεμήθηκε από την Ακαδημία Ανθρωπιστικών Σπουδών της Βραζιλίας το παράσημο Pro Mundi Beneficio για την αγαθοεργό δράση του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

πρώτη θητεία Φιλώτα Καζάζη

(1977 - 1979)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε από τη γενική συνέλευση της 14ης Μαρτίου 1977 συγκροτήθηκε σε σώμα πέντε μέρες αργότερα. Η διοικητική επιτροπή έλαβε την εξής σύνθεση: Πρόεδρος ο Φιλώτας Καζάζης (1918 – 2011), α΄ αντιπρόεδρος ο Αλέξανδρος Τικτόπουλος, β΄ αντιπρόεδρος ο Παντελής Κωνσταντινίδης, γενικός γραμματέας ο Βασίλειος Λαδένης, ταμίας ο Θεοχάρης Καστρίτσας και έφορος ο Χρήστος Ακκάς.

Φιλώτας Καζάζης, πρόεδρος του ΣΒΒΕ, 1977-1981.

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1977 ο Σύνδεσμος μεταστεγάστηκε στην οδό Μορικόβου 1, στον έκτο όροφο. Την επίβλεψη του χώρου πραγματοποίησε ο αρχιτέκτονας Καθηγητής Γ. Κονταξάκης.

Γενικό Πλαίσιο

Σύμφωνα με τις απόψεις που ακούστηκαν στις συνεδριάσεις του Συνδέσμου, το κυρίαρχο στοιχείο της ελληνικής οικονομίας στη συγκεκριμένη συγκυρία ήταν η «κρίση προσαρμογής» στις νέες συνθήκες. Χαρακτηριστικά, ο απελθών πρόεδρος Β. Αντωνιάδης ανέφερε τα εξής: «Της κρίσεως αυτής δεν είναι άμοιρος συμμετοχής, και μάλιστα σε μεγάλη κλίμακα, η βιομηχανία. Και τούτο διότι η βιομηχανία ως εκ της φύσεώς της είναι άκρως δυναμική, υπό την έννοια ότι αφ' ενός δημιουργεί τεχνολογία και αφ' ετέρου απορροφά και ενσωματώνει στις παραγωγικές διαδικασίες της κάθε νεωτεριστική επιταγή αυτής, πολύ περισσότερο από κάθε άλλον τομέα δραστηριότητας. Η φύσις αυτή της βιομηχανίας αποκλείει στασιμότητες των κοινωνιών, ενώ παράλληλα αποκαθιστά τις διαταραχθείσες κοινωνίες σε υψηλότερα επίπεδα κοινωνικής ισορροπίας και ευημερίας»⁸⁰⁵.

Σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις, το ευρύτερα αποθαρρυντικό κλίμα είχε προκαλέσει αμηχανία. Ο Σύνδεσμος εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις δηλώσεις του πρωθυπουργού σχετικά με την ενίσχυση της επενδυτικής προσπάθειας στον μεταποιοτικό τομέα, κυρίως μέσα από την ιδιωτική επιχειρηματική πρωτοβουλία αλλά σε συνδυασμό με την επέμβαση του Κράτους και τον εξορθολογισμό του τραπεζικού συστήματος.

Σε τοπικό επίπεδο, ο σεισμός της Θεσσαλονίκης στις 20 Ιουνίου του 1978 «ταρακούνησε» μεταφορικά και κυριολεκτικά το βιομηχανικό γίγνεσθαι της πόλης και ο ΣΒΒΕ κλήθηκε να στηρίξει τα πληγέντα μέλη του.

Επιδιώξεις

Ο ΣΒΒΕ εξέφραζε ήδη στην εξεταζόμενη περίοδο την πεποίθηση ότι το μέλλον της ελληνικής βιομηχανίας είναι η διεθνής αγορά. Τη διετία αυτή διοργανώθηκαν σεμινάρια και ημερίδες για τα μέλη του Συνδέσμου, προκειμένου να ενημερωθούν για τις αλλαγές που

επρόκειτο να επιφέρει η ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ. Επί παραδείγματι, στο Δελτίο του Ιουλίου 1977 παρουσιάζεται η ακόλουθη αναφορά σχετικά με διοργάνωση του Συνδέσμου:

«Ο ΣΒΒΕ και το Τμήμα Θεσσαλονίκης της Ελληνικής Εταιρίας Διοικήσεως Επιχειρήσεων, στα πλαίσια των ειδικών εκδηλώσεων για τη συζήτηση θεμάτων σχετικών με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, οργάνωσαν την Παρασκευή 1 Ιουλίου συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης στο ξενοδοχείο «Καψής». Το θέμα της συζήτησεως ήταν «Προσανατολισμοί της βιομηχανικής πολιτικής της Κοινότητας και μερικές εφαρμογές της», με βασικό εισηγητή τον κ. Constantino Friz, ανώτερο σύμβουλο του γενικού διευθυντού της ΙΙΙ Γενικής Διευθύνσεως Βιομηχανικών Υποθέσεων της Επιτροπής της ΕΟΚ. Τη συζήτηση διέυθνε ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ κ. Καζάζης και έλαβαν μέρος ο διευθυντής του Γραφείου Αθηνών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κ. Norbert Kohlhase, ο πρόεδρος της Ε.Ε.Δ.Ε Θεσσαλονίκης κ. Ρ. Τζελέπογλου,

ο αντιπρόεδρος, ο γενικός γραμματέας, το επιστημονικό επιτελείο του ΣΒΒΕ και πολλά ανώτατα διευθυντικά στελέχη επιχειρήσεων και Τραπεζών».

Τρέχοντα θέματα

Σε αυτή την περίοδο ο Σύνδεσμος εξακολούθησε την προσπάθειά του να εξασφαλίσει καλύτερες συνθήκες σε ό,τι αφορούσε το χρονίζον ζήτημα της περιφερειακής ανάπτυξης. Επικρότησε και στήριξε την υπογραφή νέας εθνικής συλλογικής σύμβασης, με το σκεπτικό ότι αποτελούσε τον μοναδικό τρόπο ομαλής επίλυσης διαφορών μεταξύ των εργοδοτών και εργαζομένων. Μεταξύ των υπολοίπων επιδιώξεων του Συνδέσμου, περιλαμβάνεται η πρόταση για ίδρυση στη Θεσσαλονίκη του Κρατικού Εργαστηρίου Ελέγχου του Περιβάλλοντος. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης διατηρήθηκε στο μακρύ κατάλογο ζητημάτων με τα οποία ασχολήθηκε ο ΣΒΒΕ στην τρέχουσα περίοδο.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Φιλώτας Καζάζης στο βήμα του 2ου συμποσίου για την πρόληψη ατυχημάτων και την πυρασφάλεια στη βιομηχανία (1.6.1979)

Ο εγκέλαδος του 1978

Ο ΣΒΒΕ κατέγραψε τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν στις βιομηχανίες από το σεισμό του 1978 και έθεσε σειρά αιτημάτων σχετικά με τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Ανάμεσα στα διαβήματα και τις προσωπικές επαφές με υπουργούς και άλλους υπηρεσιακούς παράγοντες, χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο τηλεγράφημα, το οποίο στάλθηκε στις 6 Ιουλίου 1978 προς τους Κ. Μπτσotάκη, Υπουργό Συντονισμού, Α. Κανελλόπουλο, Υπουργό Οικονομικών, Μ. Έβερτ, Υπουργό Βιομηχανίας, Ι. Παλαιοκρασά, Υφυπουργό Συντονισμού, Σ. Δήμα, Υφυπουργό Οικονομικών, Ν. Χαρισσόπουλο, Υποδιοικητή Τραπεζής Ελλάδος:

«Επειδή οι πρόσφατοι σεισμοί δημιούργησαν οξυτάτα προβλήματα ρευστότητας στις βιομηχανικές επιχειρήσεις της Θεσσαλονίκης λόγω πτώσεως της παραγωγής και αδυναμίας διαθέσεως της και για να καταστεί δυνατή η απρόσκοπτη λειτουργία αυτών των επιχειρήσεων, ο Σύνδεσμος Βιομηχανών Βορείου Ελλάδος ζητεί:

1. Την πλήρη αποδέσμευση στα όρια χρηματοδοτήσεως των βιομηχανιών Θεσσαλονίκης, εκ μέρους των Τραπεζών.
2. Την εφαρμογή ελαστικότερων κριτηρίων κατά την χρηματοδότηση.
3. Την αναστολή εφαρμογής των νέων επιτοκίων χρηματοδοτήσεως μέχρι την 31.12.78 και την εφαρμογή των παλαιών επιτοκίων»⁸⁰⁶.

Στις 12 Ιουλίου παρατηρήθηκαν δυσχέρειες στην εφαρμογή κυβερνητικής απόφασης σχετικά με την καταβολή της οικονομικής ενίσχυσης από τον ΟΑΕΔ σε εργαζομένους επιχειρήσεων που είχαν πληγεί. Ο Σύνδεσμος τηλεγράφησε αμέσως στον Υπουργό Εργασίας κ. Κ. Λάσκαρη, προκειμένου να διευθετηθεί το ζήτημα:

«Κύριε Υπουργέ: Η απόφαση χορηγήσεως οικονομικής ενισχύσεως προς εργατοϋπαλλήλους Θεσσαλονίκης με κριτήριο την εγκατάσταση της βιομηχανίας στη μείζονα Θεσσαλονίκη, εκτός του ότι προκαλεί σοβαρή σύγχυση στα γεωγραφικά όρια εφαρμογής

Ομιλία του υφυπουργού Οικονομικών Παναγιώτη Μποκοβού, άλλοτε επιστημονικού συνεργάτη του ΣΒΒΕ, για το φόρο προστιθέμενης αξίας. Διακρίνονται ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Φ. Καζάζης και ο Ρ. Τζελέπογλου, Η ομιλία έγινε με πρωτοβουλία του ΣΒΒΕ στο ξενοδοχείο Ηλέκτρα Παλλάς, στις 15.12.1978.

της (...) δημιουργεί και αισθήματα αδικίας μεταξύ των εργατών, διότι δεν λαμβάνεται υπόψη και η κατοικία του εργαζομένου με την οποία συνδέονται οι συνέπειες του σεισμού. Η πληροφορία περί αποκλεισμού εργαζομένων από οικονομική ενίσχυση του ΟΑΕΔ δημιούργησε μεγάλη αναστάτωση και αναταραχή στους αποκλειόμενους. Τονίζουμε ανάγκη άμεσου επεκτάσεως του μέτρου σε εργαζομένους επιχειρήσεων ολοκλήρου Νομού Θεσσαλονίκης».

Αξίζει να σημειωθεί πως αμέσως μετά την επέμβαση του Συνδέσμου δόθηκαν οι σχετικές οδηγίες προς τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ και ρυθμίστηκαν οι εκκρεμότητες που αφορούσαν τα γεωγραφικά όρια εφαρμογής της αποφάσεως για την επιδότηση των εργαζομένων.

Ευρωλιμένας Θεσσαλονίκης

Την περίοδο λίγο πριν την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, η ιδέα της δημιουργίας του Ευρωλιμένας στη Θεσσαλονίκη υποστηρίχθηκε ένθερμα από τον Σύνδεσμο. Ο πρόεδρος του, Φ. Καζάζης, δημοσίευσε

άρθρο με τίτλο «Ανάγκη προωθήσεως της δημιουργίας Ευρωλιμένος εις την Θεσσαλονίκην»⁸⁰⁷. Η δημιουργία Ευρωλιμένας αποτελούσε επιθυμία όχι μόνο του Συνδέσμου αλλά και του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή. Η αρχική ιδέα ήταν να δημιουργηθεί στη βορειοδυτική πλευρά του Θερμαϊκού μια ελεύθερη βιομηχανική ζώνη και σε αυτή στηρίχθηκαν οι προεργασίες μέχρι το 1977. Το Φεβρουάριο του έτους εκείνου αποφασίστηκε ο επαναπροσδιορισμός της ταυτότητας και η εκ νέου μελέτη του έργου, με στροφή του ενδιαφέροντος προς τη σύνδεση Αξιού - Μοράβα, τη δημιουργία ποτάμιου άξονα που θα κατέληγε στον Ευρωλιμένα⁸⁰⁸. Με εντολή του πρωθυπουργού συγκροτήθηκαν δύο επιτροπές. Όμως, μέσα στους επόμενους μήνες οι επιτροπές αυτές συνήλθαν σε μία μόνο συνεδρίαση, στις 7 Φεβρουαρίου, κατά την οποία απλώς καθορίστηκαν οι αρμοδιότητές τους και το πλαίσιο εργασίας τους. Σύμφωνα με τον Τύπο, «το θέμα σταματά στο Υπουργείο συντονισμού, υπηρεσιακοί παράγοντες του οποίου δεν θέλουν ούτε καν να ακούσουν γι' αυτό»⁸⁰⁹. Δεκαοκτώ μήνες μετά

Συνεδρίαση του συντονιστικού συμβουλίου των προέδρων των βιομηχανικών οργανώσεων, 9.2.1979.

τη συγκρότηση των επιτροπών, ο Υπουργός Ναυτιλίας Εμμ. Κεφαλογιάννης, δήλωσε ότι η μελέτη θα έπρεπε να γίνει με «μεγάλη προσοχή» και ότι θα αφορούσε ένα βιομηχανικό λιμένα, ο οποίος θα συνδεόταν με τον Αξιό και τον Μοράβα, και ταυτοχρόνως με τα λιμάνια της Μέσης Ανατολής⁸¹⁰.

Το θέμα απέκτησε έτσι πολλές πτυχές, πολιτικές, οικονομικές και τεχνικές, που δεν είχαν άμεση σχέση με τη δημιουργία ενός βιομηχανικού λιμένος. Στόχος ήταν πλέον να δημιουργηθεί μία «πύλη» εμπορίου. Από το 1977 πραγματοποιήθηκαν διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας για τη δημιουργία πλωτής διώρυγας που θα συνέδεε τη Θεσσαλονίκη με τον Δούναβη, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Η μελέτη σκοπιμότητας ανατέθηκε σε σουηδικό τεχνικό οίκο, με σύμβαση που καταρτίστηκε στις 8.12.1977, προκειμένου να παραδώσει την πρώτη φάση της μελέτης σε 17 μήνες. Η τροπή αυτή του θέματος του Ευρωλιμένα αναζητούσε τα πλεονεκτήματα όχι πλέον του Θερμαϊκού Κόλπου αλλά μίας ναυσιπλοϊκής οδού, με χαμηλό συγκριτικά κόστος κίνησης φορτηγίδων. Εκτός από την οικονομική πλευρά, θα έπρεπε να μελετηθούν και άλλες παράμετροι, όπως η επίδραση του σχεδίου

αυτού στα υδροσυστήματα της λεκάνης του ποταμού Μοράβα και της λεκάνης του ποταμού Αξιού. Το μήκος της υποτιθέμενης ναυσιπλοϊκής οδού θα ήταν 700 χιλιόμετρα, ενώ το μήκος της ενωτικής διώρυγας Αξιού - Μοράβα 30 χιλιόμετρα. Επειδή υπήρχε υψομετρική διαφορά, θα έπρεπε να εφαρμοστεί σύστημα ανάλογο προς τη διώρυγα του Παναμά, με πλήρωση ή εκκένωση δεξαμενών. Ταυτόχρονα θα έπρεπε να ενισχυθούν οι υδάτινες ροές των ποταμών, οι οποίοι δεν είχαν αρκετό νερό. Θα έπρεπε δηλαδή να κατασκευαστούν ειδικά φράγματα για να συγκεντρώνεται το νερό και να διοχετεύεται ισομερώς στη διώρυγα⁸¹¹.

Περιφερειακή Ανάπτυξη

Στη διάρκεια της θητείας αυτής ψηφίστηκε από τη Βουλή ο Νόμος 849/78 «Περί παροχής κινήτρων διά την ενίσχυσιν της περιφερειακής και οικονομικής αναπτύξεως της χώρας»⁸¹². Ο Σύνδεσμος είχε εκφράσει την πεποίθησή του σχετικά με την αστοχία που χαρακτήριζε το συγκεκριμένο νομοθέτημα, κυρίως διότι εξομοίωνε την περιοχή της Θεσσαλονίκης με την Αττική. Στο Δελτίο του Ιανουαρίου 1979 ο ΣΒΒΕ αναφέρει: «Και ήταν ανεδαφική αυτή η ταύτιση για τους

Γεύμα που παρέθεσε ο Σύνδεσμος προς τιμήν του υπουργού Νικολάου Μάρτη (10.10.1977).

εξόφθαλμους λόγους της ανομοιογένειας που παρατηρείται στη βιομηχανική και γενικότερη οικονομική ανάπτυξη των περιοχών Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Οι απόψεις του Συνδέσμου για την πορεία της περιφερειακής αποκέντρωσης αποτυπώνονται με σαφήνεια σε συνέντευξη του προέδρου του Φ. Καζάζη προς την οικονομική εφημερίδα «Βιομηχανική Αναγέννηση»:

«Αντί αποκεντρώσεως το κράτος ενισχύει τον υδροκεφαλισμό των Αθηνών. Παράδειγμα, η φημολογούμενη κατάργηση της Επιθεωρήσεως Βιομηχανίας Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας. Με τέτοια έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, η περιφερειακή ανάπτυξη θα παραμείνει μόνο φραστική διατύπωση. Ειδικά για τη Βόρειο Ελλάδα, νομίζουμε ότι πρέπει να επιλεγούν συγκεκριμένοι πόλοι βιομηχανικής αναπτύξεως, στους οποίους θα οργανωθούν οι απαιτούμενες βιομηχανικές περιοχές με πλήρη υποδομή. Έτσι θα δοθεί η δυνατότητα στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να εγκαταστήσουν τις βιομηχανικές τους μονάδες στις νέες περιοχές, υπό τον πρόσθετο βέβαια όρο ότι θα δοθούν και τα απαραίτητα οικονομικά κίνητρα. Σε ό,τι αφορά

τις περιοχές όπου θα δημιουργηθούν αυτοί οι πόλοι βιομηχανικής αναπτύξεως, μπορεί να λεχθεί ότι είναι δυνατόν σε κάθε νομό να υπάρχει ένα βιομηχανικό κέντρο. Έτσι θα είναι ευκολότερη η ολοκλήρωση των έργων υποδομής και η δημιουργία 'οικονομιών συγκεντρώσεως'»⁸¹³.

Θετικές εξελίξεις

Θετική εξέλιξη στην περίοδο που εξετάζουμε ήταν η έγκριση που παρέιχε ο Πρωθυπουργός το Σεπτέμβριο του 1977⁸¹⁴ για την ίδρυση της Τράπεζας Μακεδονίας - Θράκης με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Το αίτημα, που υποστηρίχθηκε από το Σύνδεσμο, εγκρίθηκε και τυπικά από τη Νομισματική Επιτροπή το Νοέμβριο του ίδιου έτους⁸¹⁵. Επακολούθησε δημόσια εγγραφή μετόχων, στην οποία υπερκαλύφθηκε το ονομαστικό κεφάλαιο, από 9.000 ιδιώτες⁸¹⁶.

Με ικανοποίηση έγιναν δεκτές οι αποφάσεις του υπουργού Συντονισμού Π. Παπαληγούρα, με τις οποίες υπήχθησαν στις ευεργετικές διατάξεις του Νόμου 289/76 περί παροχής κινήτρων διά την ανάπτυξιν παραμεθορίων περιοχών⁸¹⁷ βιομηχανικές επενδύσεις σε ακριτικούς νομούς της Θράκης.

Στιγμιότυπο από τη γενική συνέλευση του ΣΒΒΕ, 23.3.1978.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

δεύτερη θητεία Φιλώτα Καζάζη

(1979 - 1981)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε από τη γενική συνέλευση της 28.3. 1979 συγκροτήθηκε σε σώμα ως εξής: Πρόεδρος Φ. Καζάζη, α΄ αντιπρόεδρος Αλ. Τικτόπουλος, β΄ αντιπρόεδρος Π. Κωνσταντινίδης, γενικός γραμματέας Χρ. Ακκάς, ταμίας Σ. Βαφειάδης, έφορος Θ. Καστρίτσος.

Ο πρόεδρος του Συνδέσμου ορίσθηκε ως μέλος στο Συμβούλιο Κοινωνικής και Οικονομικής Πολιτικής (ΣΚΟΠ) που ιδρύθηκε με απόφαση του Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή⁸¹⁸. Επρόκειτο για θεσμοθετημένο όργανο συμμετοχής των ενδιαφερόμενων κοινωνικών φορέων σε αποφάσεις που τους αφορούσαν. Σύμφωνα με τη μορφή που έλαβε το 1980, με απόφαση του πρωθυπουργού Γ. Ράλλη, το ΣΚΟΠ είχε ως σκοπό να επεξεργάζεται τα θέματα που παρέπεμπαν σε αυτό ο Πρωθυπουργός και ο Υπουργός Συντονισμού. Αποτελούνταν από 52 μέλη με διετή θητεία, μεταξύ των οποίων και ο Πρόεδρος του ΣΕΒ Φ. Καζάζη⁸¹⁹. Σύμφωνα με τον Τύπο, για τη συμμετοχή αυτή -όπως και του προέδρου του Εμπορικού Συλλόγου Κ. Φωτιάδη- υπήρξαν αντιδράσεις από φορείς των Αθηνών, οι οποίοι ματαίωσαν να τροποποιηθεί η πρωθυπουργική απόφαση⁸²⁰.

Γενικό πλαίσιο

Στο τέλος της δεκαετίας του 1970 παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στο τοπίο της βορειοελλαδικής

Συνάντηση του προέδρου του ΣΒΒΕ Φ. Καζάζη με τον υπουργό για θέματα ΕΟΚ Γεώργιο Κοντογεώργη (1912-2009), στις 26.2.1979.

βιομηχανίας και ειδικά στη σύνθεση του βιομηχανικού προϊόντος. Οι μεταλλουργικές και μηχανολογικές βιομηχανίες δημιουργούσαν πλέον ποσοστό 18,1% του τοπικού προϊόντος, έναντι 5,3% το 1964. Στον αντίποδα βρισκόταν η κλωστοϋφαντουργία, που από 40% στα μέσα της δεκαετίας του 1960, υποχώρησε το 1980 σε 20%. Αξιοσημείωτη ήταν και η υποχώρηση του ποσοστού συμμετοχής του οικοδομικού κλάδου καθώς και της κατεργασίας ξύλου. Αντίθετα ο κλάδος της χημικής βιομηχανίας βελτίωσε τη συμμετοχή του ενώ ο κλάδος των τροφίμων-ποτών κινήθηκε στα ίδια επίπεδα, καλύπτοντας το 1980 το ένα τέταρτο του συνολικού βιομηχανικού προϊόντος.

Πλαίσιο Διεκδικήσεων

Η επιστροφή των εξαγωγικών επιτοκίων, το όριο για την τήρηση βιβλίου αποθήκης, η απλούστευση διαδικασιών για τις αποσβέσεις, η νομοθεσία για τα επενδυτικά κίνητρα, οι ποσοστώσεις του εξωτερικού εμπορίου, η έναρξη λειτουργίας της τοπικής τράπεζας και η διοικητική αποκέντρωση του κράτους ήταν μερικά από τα σημεία αιχμής στις διεκδικήσεις του Συνδέσμου και κατά τη δεύτερη θητεία του Φιλώτα Καζάζη.

Το όριο για την τήρηση βιβλίου αποθήκης είχε οριστεί το 1977⁸²¹ σε εισπράξεις πάνω από 50 εκατομμύρια δραχμές αλλά η άνοδος των τιμών είχε ήδη καταστήσει το όριο αυτό πολύ χαμηλότερο μέσα σε τρία χρόνια, με αποτέλεσμα να επιβαρύνονται κοστολογικά μικρότερες επιχειρήσεις. Το αίτημα που διατύπωσε ο Σύνδεσμος προς τα αρμόδια υπουργεία το Δεκέμβριο του 1980 ήταν η ύψωση του ορίου σε 100 εκατομμύρια⁸²².

Η καθυστέρηση της επιστροφής χαρτοσήμου και τόκων των πραγματοποιούμενων εξαγωγών οφειλόταν στις υπηρεσίες των υπουργείων. Με τηλεγράφημα προς τον Υπουργό Συντονισμού Ιωάννη Μπούτο και Οικονομικών Μιλτιάδη Έβερτ, ο Σύνδεσμος επισήμανε τους σοβαρούς κινδύνους στην παραγωγική και εξαγωγική δραστηριότητα από την καθυστέρηση αυτή που είχε ενταθεί το 1980. «Πάντοτε τα τελευταία χρόνια», σημείωνε το τηλεγράφημα, «οι επιστροφές (...) προς τις εξαγωγικές επιχειρήσεις γίνονταν

με σημαντική καθυστέρηση. Τους τελευταίους όμως μήνες οι επιστροφές αυτές έχουν σταματήσει ουσιαστικώς. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι η οικονομία της χώρας διέρχεται κρίσιμο φάση και χρειάζεται ασφαλώς η λήψη αποτελεσματικών μέτρων. Η διακοπή όμως των επιστροφών αυτών παράλληλα με το συνεχιζόμενο δραστικό περιορισμό του τραπεζικού δανεισμού άρχισε να λαμβάνει σοβαρές διαστάσεις και να προκαλεί πρωτοφανή περιορισμό της ρευστότητας των επιχειρήσεων, με σοβαρότατες και επικίνδυνες επιπτώσεις στην ομαλή και απρόσκοπτη παραγωγική και εξαγωγική λειτουργία και απασχόληση των εξαγωγικών επιχειρήσεων. Παράλληλα, τραυματίζει ανεπανόρθωτα την αξιοπιστία των επιχειρήσεων αυτών στην εσωτερική και κυρίως στην εξωτερική αγορά, όπου κατακτήσεις με τόσους κόπους, θυσίες και χρόνο κινδυνεύουν να απολεσθούν, με όλες τις αναπόφευκτες δυσμενείς επιπτώσεις στις εσωτερικές τιμές και το ισοζύγιο πληρωμών»⁸²³.

Ο Φιλώτας Καζάζης στο βήμα της γενικής συνέλευσης του ΣΒΒΕ.

Η ένταξη

Στην επίσημη τελετή που πραγματοποιήθηκε στο Ζάππειο για την υπογραφή της πράξης προσχώρησης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (28 Μαΐου 1979) η βορειοελλαδική βιομηχανία εκπροσωπήθηκε από τον πρόεδρο του Συνδέσμου.

Στη διαδικασία της ένταξης ανέκυψε θέμα περιορισμού των εξαγωγών ελληνικών κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων προς τις χώρες της Κοινής Αγοράς (ποσοτώσεις). Προέκυψε ταυτοχρόνως θέμα περιορισμών (ποσοτώσεων) στις εισαγωγές από προτιμσιακές χώρες, με τη διατήρηση «δασμολογικής οροφής» σε βιομηχανικά προϊόντα, όπως η ξυλεία, τα είδη εκ χάρτου, τα έπιπλα και τα κλωστοϋφαντουργικά. Η «δασμολογική οροφή» σήμαινε ότι εάν σε μία συγκεκριμένη ημερομηνία οι εισαγωγές υπερέβαιναν τον μέσο όρο εισαγωγών της τελευταίας τριετίας, επαναφερόταν αυτόματα και επιβαλλόταν ο δασμός που ίσχυε τον προηγούμενο χρόνο αλλά με τρόπο που σταδιακά οι δασμοί να μειώνονται. Τα θέματα αυτά συνεπάγονταν πολλές παραστάσεις εκ μέρους του ΣΒΒΕ, τόσο στην Αθήνα όσο και στις Βρυξέλλες, όπου

εκπρόσωπός του μετέβη κατά τις διαπραγματεύσεις για τον καθορισμό των ποσοτώσεων στις εξαγωγές των ελληνικών κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων.

Οπισθοδρόμηση στη διαδικασία αποκέντρωσης

Το Δεκέμβριο του 1979 το Υπουργείο Εμπορίου ανακάλεσε από τις περιφερειακές υπηρεσίες του την αρμοδιότητα να εγκρίνουν άδειες εισαγωγής -για τις ανάγκες παραγωγής της βιομηχανίας- των υλικών που δεν κατασκευάζονταν στην Ελλάδα. «Η απόφαση αυτή», τόνισε σε ανακοίνωσή του ο Σύνδεσμος, «προκαλεί πρόσθετη αναστάτωση στον έγκαιρο εφοδιασμό των βιομηχανικών επιχειρήσεων με βεβαίους κινδύνους διακοπής ή μείωσης της παραγωγής τους. Πέραν τούτου, το μέτρο καταργεί ανεγνωρισμένες και απαραίτητες διευκολύνσεις των βιομηχανιών της περιφέρειας, ενώ αντιφάσκει οξύτατα στο πνεύμα αποκεντρώσεως, φορτώνοντας με νέες εργασίες τις ήδη υπερβαρυμένες κεντρικές υπηρεσίες του Υπουργείου».

Ανάλογο πρόβλημα προκάλεσε και η ανάκληση από τις περιφερειακές υπηρεσίες του ίδιου Υπουργείου της

Σύσκεψη του διοικητικού συμβουλίου του ΣΒΒΕ στα γραφεία του με κλιμάκιο υπουργών, επικεφαλής του οποίου ήταν ο υπουργός Συντονισμού Κ. Μητσotάκης (28.2.1979). Διακρίνονται επίσης ο υπουργός Δημοσίων Έργων Νίκος Ζαρντινίδης και ο υφυπουργός Συντονισμού Γιάννης Παλαιοκρασάς.

αρμοδιότητας να χορηγούν βεβαιώσεις «περί μη κατασκευής εγχωρίου υλικού». Η βεβαίωση αυτή ήταν απαραίτητη στις βιομηχανίες για να μπορέσουν να εκδώσουν άδεια εισαγωγής υλικών που δεν παράγονταν στην Ελλάδα και να τα χρησιμοποιήσουν στη διαδικασία παραγωγής. Και για το ζήτημα αυτό, ο Σύνδεσμος προέβη σε διαμαρτυρίες και παραστάσεις⁸²⁴, που οδήγησαν σε υποσχέσεις εκ μέρους των αρμοδίων υπουργών, Γεώργιου Παναγιωτόπουλου (Εμπορίου) και Μιλτιάδη Έβερτ (Βιομηχανίας).

Ένα μήνα αργότερα, ο Σύνδεσμος έστειλε στους παραπάνω υπουργούς, καθώς και στον Υπουργό Συντονισμού (Κωνσταντίνο Μητσοτάκη) το εξής τηλεγράφημα:

«Με δικαιολογημένη απογοήτευση ο επιχειρηματικός κόσμος της περιφέρειας παρακολουθεί την παρελκυστική τακτική των υπουργείων Εμπορίου και Βιομηχανίας, σχετικά με την επαναφορά των ανακληθεισών αρμοδιοτήτων χορηγήσεως πιστοποιητικών και εγκρίσεως εισαγωγής πρώτων υλών και λοιπών υλικών επαρχιακής βιομηχανίας. Παρά τις επίσημες διαβεβαιώσεις, μέχρι σήμερα δεν πραγματοποιήθηκε

μία ζωτική για την περιφέρεια και μάλιστα μία αυτόνομη και οφειλόμενη (...) ενέργεια των υπουργείων αυτών»⁸²⁵.

Διαφορετικοί τύποι ανάπτυξης

Ο Σύνδεσμος με το Δελτίο του και ο πρόεδρός του, οσάκις είχε την ευκαιρία, επισήμανε την άδικη και άνιση διοικητική και οικονομική μεταχείριση της Θεσσαλονίκης, σε μία περίοδο που η δυναμική της αναπτύσσεται και τη συσχέτισε με τον υποτιθέμενο «κορεσμό» της Αττικής⁸²⁶: «Αλλά είναι λάθος όταν συγκρίνουμε την ανάπτυξη που έγινε στην Αθήνα -και στα αδιέξοδα στα οποία οδήγησε- με την εξέλιξη της Θεσσαλονίκης, βάζοντας τα προβλήματα των δύο πόλεων σ' ένα κοινό παρονομαστή (...). Η γνώμη μου είναι ότι η Θεσσαλονίκη με τις οποιοσδήποτε συνθήκες αναπτύξεως και τις πιο φιλόδοξες προοπτικές δεν πρόκειται να "καταντήσει" σε καμία περίπτωση όπως η Αθήνα, με τα σημερινά πολύπλοκα και αθεράπευτα προβλήματά της. Υποστηρίζω την γνώμη αυτή γιατί είναι εντελώς διαφορετική η γεωγραφική, η γεωφυσική και η γεωπολιτική θέση των δύο πόλεων. Γιατί ακόμη

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Φ. Καζάζης προσφωνεί τον υπουργό Συντονισμού Κ. Μητσοτάκη σε γεύμα που παρέθεσε προς τιμή του ο ΣΒΒΕ στο ξενοδοχείο «Ηλέκτρα Παλλάς», 28.2.1979.

είναι τελείως διαφορετικός ο χαρακτήρας τους και η θέση τους μέσα στον εθνικό και ευρύτερο περιβάλλοντα γεωγραφικό χώρο. Τέλος, γιατί είναι πάρα πολύ διάφορη η προοπτική και οι δυνατότητες για την μελλοντική τους ανάπτυξη (...) Η Αθήνα έφθασε στα ακραία όρια της ανάπτυξης. Η Θεσσαλονίκη βρίσκεται ακόμη στα πρώτα βήματα της εξέλιξης (...) Προέχει βασικά να οριστικοποιηθεί το πολεοδομικό σχέδιο και η χωροταξική μελέτη της περιοχής ώστε να σταθεροποιηθούν οι προοπτικές αστικής και βιομηχανικής ανάπτυξης μέσα στις οποίες περιλαμβάνονται και ορισμένες από τις βασικές οικονομικοκοινωνικές λειτουργίες της πόλεως (...) Είναι γνωστό άλλωστε πως ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος κατ' επανάληψη υπέδειξε τη ζωτική ανάγκη υλοποίησης ουσιαστικών έργων τεχνοοικονομικής υποδομής τα οποία λείπουν από την πόλη, όπως π.χ. η κατασκευή της εσωτερικής και εξωτερικής περιφερειακής οδικής αρτηρίας, η δημιουργία του έκτου προβλήτα στο λιμάνι, με συνδυασμένη οργάνωση τερματικού σταθμού διεθνών μεταφορών με εμπορευματοκιβώτια, καθώς και η επίλυση του προβλήματος του αποχετευτικού δικτύου της πόλης». Όσο για τα μέσα με τα οποία θα επιτυγχάνονται όλα αυτά, ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ ήταν σαφής: «Νομίζω πως τίποτε δεν γίνεται, όσες καλές προθέσεις κι αν υπάρχουν, αν δεν αρχίσουμε από το άλυτο πρόβλημα της αποκεντρώσεως της διοικήσεως».

Προς μία περιβαλλοντική συνείδηση

Ο Σύνδεσμος υπήρξε πρωταγωνιστής στην προσπάθεια ευαισθητοποίησης των βιομηχάνων αλλά και των λοιπών φορέων, κρατικών και μη, σε θέματα οικολογικού περιεχομένου. Προσέλαβε μάλιστα και ειδικό σύμβουλο σε θέματα περιβάλλοντος και καθιέρωσε στο Δελτίο του νέα στήλη με τίτλο «Θέματα Περιβάλλοντος». Μέσα από αυτή τη στήλη, ο Σύνδεσμος ξεκινά και τη συζήτηση αναφορικά με το πρόβλημα του νέφους στην περιοχή της Θεσσαλονίκης καθώς και με το πρόβλημα των βιομηχανικών αποβλήτων, ζητώντας από την πολιτεία να λάβει άμεσα τα απαραίτητα μέτρα.

Τοπικοί φορείς

Το καλοκαίρι του 1979 ορίστηκε το Διοικητικό Συμβούλιο της Τράπεζας Μακεδονίας - Θράκης, μέλος του οποίου ήταν και ο Φ. Καζάζης. «Ο βιομηχανικός κόσμος της Βορείου Ελλάδος», δήλωσε ο τελευταίος, «χαιρετίζει με ιδιαίτερη ικανοποίηση την υπογραφή του καταστατικού της Τραπεζής Μακεδονίας - Θράκης, για την ίδρυση της οποίας συνέβαλε αποφασιστικά και με τη συμμετοχή του στην κάλυψη του μετοχικού κεφαλαίου και προηγουμένως με τη συμβολή του στις διάφορες διαδικασίες και ενέργειες για την υιοθέτηση από την πολιτεία και την αναγνώριση της σκοπιμότητάς ιδρύσεώς της. Πράγματι, η δημιουργία της Τραπεζής αυτής αποτελεί την πρώτη ουσιαστική εφαρμογή οικονομικής αποκεντρώσεως στην περιοχή μας και το γεγονός αυτό πρέπει ιδιαίτερα να τονισθεί γιατί αποτελεί παλαιό και επίμονο αίτημα όλων των παραγόντων της Βορείου Ελλάδος»⁸²⁷.

Επίσης, ο Σύνδεσμος άσκησε όλη την επιρροή του για την ίδρυση της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών Θεσσαλονίκης, επαναφέροντας συχνά το θέμα: Τον Ιούνιο του 1979 επισήμανε «πληροφορίες για την επικείμενη ίδρυση δεύτερης Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών στην Αθήνα: Που σημαίνει ότι η περιβόητη και περιλάλητη πολιτική αποκεντρώσεως και περιφερειακής αναπτύξεως συνεχίζεται με την εγκατάσταση νέων ιδρυμάτων στην πρωτεύουσα... Ειλικρινά, είναι αδιανόητο, πώς επιτρέπονται, πώς προωθούνται και πώς υλοποιούνται τέτοιες (...ιστορικές) πρωτοβουλίες»⁸²⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΕΚΤΟ

πρώτη θητεία Παντελή Κωνσταντινίδη

(1981 - 1983)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στη Γενική Συνέλευση της 30.3.1981 καταρτίστηκε σε σώμα στις 9.4.1981 και εξέλεξε πρόεδρο τον Παντελή Κωνσταντινίδη (1917 – 2013), α΄ αντιπρόεδρο τον Ιωάννη Μιχαηλίδη, β΄ αντιπρόεδρους τους Ιωάννη Ζούρα και Βασίλειο Πανούτσο, γενικό γραμματέα τον Άγγελο Μπίλλη, ταμία τον Μάρκο Δούφο και έφορο τον Ιωάννη Δαμπασίνα.

Στη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου της 1.9.1981 έγινε εκλογή νέων αντιπροέδρων, λόγω της εντωμεταξύ παραίτησης του Ι. Μιχαηλίδη. Ως α΄ αντιπρόεδρος εκλέχτηκε ο Ι. Ζούρας και ως α΄ αντιπρόεδρος ο Κ. Ζαρζαβατζάκης.

Παντελής Κωνσταντινίδης, πρόεδρος ΣΒΒΕ 1981-1985.

Συντονιστικό συμβούλιο βιομηχανικών οργανώσεων

Στις 23 Ιουλίου 1981 συνήλθε το συντονιστικό συμβούλιο των βιομηχανικών οργανώσεων της χώρας, υπό την προεδρία του προέδρου του ΣΕΒ Δ. Κυριαζή. Το συμβούλιο διαπίστωσε τις δυσμενείς συνθήκες της ελληνικής και διεθνούς συγκυρίας και την επιδείνωση που είχε υποστεί η ήδη σοβαρή κατάσταση, την οποία αντιμετώπιζε η ελληνική βιομηχανία στις παραμονές της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ. «Σήμερα η βιομηχανική παραγωγή μένει στάσιμη, οι πωλήσεις είναι μειωμένες, οι εξαγωγές χωρίς προοπτική (...) και τα προβλήματα κόστους και της ρευστότητας διατηρούν όλη τους την οξύτητα». Μεταξύ των αιτημάτων που υπέβαλε το συμβούλιο ήταν η ρύθμιση των δανείων των βιώσιμων επιχειρήσεων, η αναπροσαρμογή της αξίας των παγίων τους (σε συνθήκες έντονου πληθωρισμού), η ρύθμιση του καθεστώτος των κρατικών προμηθειών (για μία ακόμη φορά) και η καθιέρωση σαφών κανόνων για την προστασία του περιβάλλοντος, για να σταθεροποιηθεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνονταν επενδύσεις⁸²⁹.

Η συγκυρία

Πληθωρισμός και διεύρυνση του ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών ήταν το βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου 1981 - 1982, με συνέπεια την ανακοπή των επενδύσεων. Ο βασικός λόγος της επενδυτικής ύφεσης ήταν η πτώση της αποδοτικότητας ένεκα της κρατικής οικονομικής πολιτικής και της διεύρυνσης του δημόσιου τομέα. Η αποδοτικότητα των συνολικών κεφαλαίων της βιομηχανίας έπεσε από 4,6% το έτος 1974 σε 1,6% το 1981.

Τη Δευτέρα, 10 Ιανουαρίου 1983, ανακοινώθηκε αιφνιδιαστική υποτίμηση της δραχμής κατά 15%, προκειμένου να περιοριστούν οι εισαγωγές που κατέκλυζαν την ελληνική αγορά.

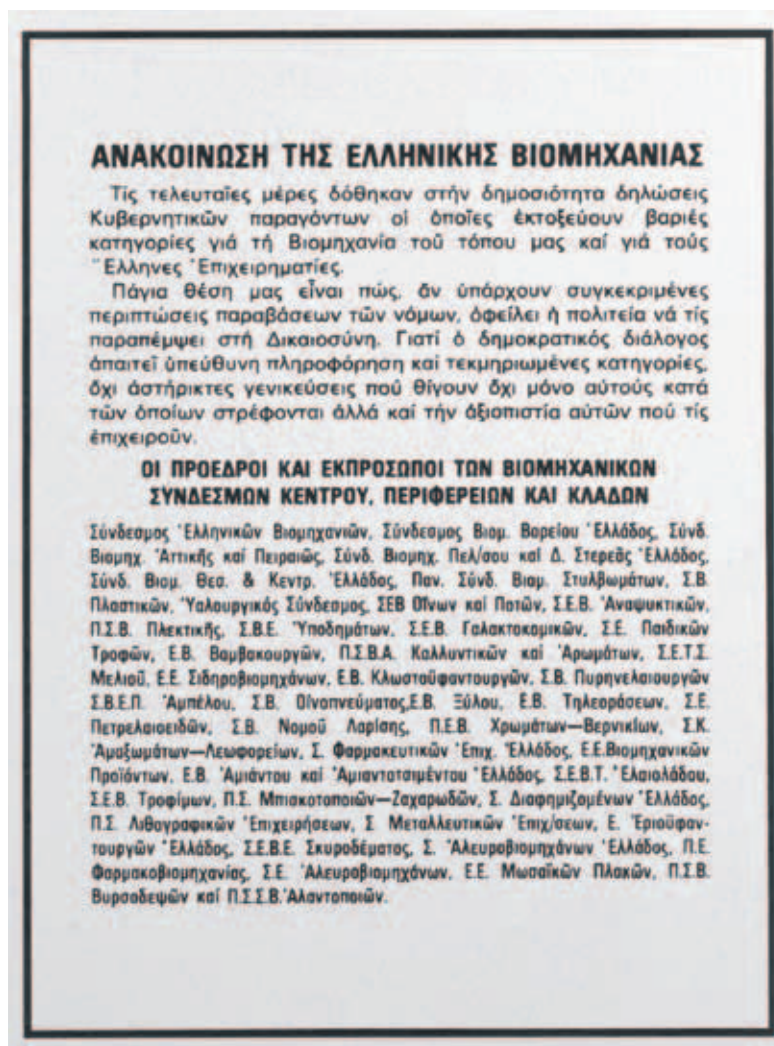
Ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Παντελής Κωνσταντινίδης, παρατήρησε ότι, αν συνυπολογιζόταν ο πληθωρισμός, τα βιομηχανικά κέρδη του 1981 ήταν σε απόλυτες τιμές μικρότερα από εκείνα του 1976· ωστόσο είχαν φορολογηθεί περισσότερο. Είχε επικρατήσει σταδιακά

η λογική της «τιμωρίας του κέρδους», η οποία αποδυναμώνει κάθε διάθεση για ανάληψη νέας πρωτοβουλίας⁸³⁰. Ωστόσο, το πρώτο έτος της ένταξης της Ελλάδας στις Κοινότητες αντιμετωπίστηκε με αισιοδοξία: «Η ελληνική βιομηχανία εν γνώσει της θα υποστεί ορισμένους κλονισμούς από το δασμολογικό αφοπλισμό και τον οξύ ανταγωνισμό που δημιουργεί η προσχώρησή μας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Αποδέχθηκε αυτή την πρόκληση, διότι πιστεύει ότι, όπως και στο παρελθόν, με την κατάλληλη προσαρμογή στις κοινωνικές συνθήκες θα αντιμετωπίσει με επιτυχία την νέα κατάσταση. Σε αυτό το σημείο δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αποτελεί παράδοση για την ελληνική βιομηχανία η αποδοχή και η υιοθέτηση των νέων τεχνικών επιτευγμάτων που συνδυαζόμενα με τον παράγοντα άνθρωπο δημιουργούν σε πάρα πολλές περιπτώσεις άριστες συνθήκες για την αντιμετώπιση του διεθνούς ανταγωνισμού»⁸³¹.

Υπό διωγμόν

Στις 3 Μαΐου 1982 ο Διοικητής της Τραπέζης Ελλάδος Γεράσιμος Αρσένης επισκέφτηκε το ΕΒΕΘ και συναντήθηκε με τους εκπροσώπους των παραγωγικών τάξεων. Ως εκπρόσωπος του ΣΒΒΕ, ο Πρόεδρος του αναφέρθηκε στο ρόλο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και τόνισε: «Παρόλο που μπορεί να σας λυπήσω, θα ήθελα να σας πω ότι υπάρχει ένας διάχυτος φόβος ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία βρίσκεται υπό διωγμόν (...) Πριν από κάθε συζήτηση για κίνητρα, θα πρέπει να μιλήσουμε για τα αντικίνητρα. Από αυτή την άποψη λοιπόν το σημαντικότερο αντικίνητρο είναι το προωθούμενο συνδικαλιστικό νομοσχέδιο, που περιέχει αρκετές διατάξεις οι οποίες στερούν την εργοδοτική πλευρά από συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματά της. Θα μου επιτρέψετε λόγω της μεγάλης σημασίας του θέματος να θέσω υπόψη σας ορισμένα σημεία του Νομοσχεδίου στα οποία πρέπει να επέλθουν βελτιώσεις (πρόκειται για το Νόμο 1264/1982 «Για τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων»⁸³²) Συγκεκριμένα: (α) Σε περιπτώσεις απεργίας πρέπει να

γίνεται προειδοποίηση του εργοδότη τουλάχιστον πριν 48 ώρες, γιατί ενδεχομένως στο διάστημα αυτό θα μπορεί να δοθεί κάποια λύση [αντί 24 ωρών]. (β) Οι Γενικές Συνελεύσεις των εργατικών σωματείων δεν θα πρέπει να γίνονται στον τόπο παραγωγής⁸³³. (γ) Πρέπει να απαγορεύονται οι καταλήψεις των τόπων παραγωγής και, εν πάση περιπτώσει, όταν τυχόν γίνονται να επεμβαίνει η Πολιτεία. (δ) Να επιτρέπεται υπό όρους η ανταπεργία. (ε) Να απαλειφθεί η αναδρομικότητα όσον αφορά τις επαναπροσλήψεις των απολυθέντων βάσει του Νόμου 330. (στ) Να καθιερωθεί η μεθόδευση ειρηνικής επιλύσεως των διαφορών μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων»⁸³⁴.

Διαμαρτυρία των βιομηχανικών οργανώσεων για τις κυβερνητικές κατηγορίες κατά της βιομηχανίας, Ιούνιος 1983.
«Βιομηχανική Επιθεώρησης»

Μερικές εβδομάδες αργότερα, ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ τόνισε σε συνέντευξή του την ανάγκη να σταματήσει το φαινόμενο δημιουργίας «καινούριων παρεμβασμών [από το κράτος] στη δράση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας». Ως άμεση ανάγκη επισήμανε την αναπροσαρμογή του τραπεζικού συστήματος και την κατάργηση των απαρχαιωμένων κριτηρίων δανειοδότησης. Στα μακροπρόθεσμα ζητήματα έδωσε προτεραιότητα στην ανάγκη της βορειοελλαδικής βιομηχανίας από «ικανούς managers για την παραγωγή των οποίων όμως δεν υπάρχουν οι σωστές ανώτατες σχολές» και πρότεινε την εξολοκλήρου αναμόρφωση των δύο «Ανωτάτων Βιομηχανικών Σχολών της χώρας μας, με σκοπό να καθιερωθούν σαν σχολές διοικήσεως επιχειρήσεων, κατά το πρότυπο αντιστοίχων σχολών που λειτουργούν στο εξωτερικό. Και ίσως πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι ειδικά αυτές οι δύο σχολές είχαν ιδρυθεί γι' αυτό το σκοπό και στην πορεία τους αποπροσανατολίστηκαν τελείως»⁸³⁵.

Βαμβακονήματα

Στη διετία 1979-1980 είχε ισχύσει καθεστώς αυτοπεριορισμού στην εξαγωγή βαμβακονημάτων, οπότε και οι εισαγωγές της Γαλλίας από την Ελλάδα ήταν περιορισμένες. Από το 1981, όμως, το καθεστώς του αυτοπεριορισμού δεν ίσχυε πλέον και οι εξαγωγές παρουσίασαν μεγάλη στατιστική αύξηση. Αμέσως η Γαλλία ζήτησε να ληφθούν μέτρα από την Επιτροπή των Κοινοτήτων για τον περιορισμό των εισαγωγών του είδους αυτού επί ένα τρίμηνο, επικαλούμενη «υπερβολική αύξηση». Ας σημειωθεί ότι η αύξηση που κρίθηκε «υπερβολική» αντιπροσώπευε ποσοστό 1,5% της συνολικής κατανάλωσης νημάτων στη Γαλλία, ενώ οι τιμές των ελληνικών νημάτων βρισκόνταν στα ίδια επίπεδα με τα νήματα γαλλικής παραγωγής. Όπως αναφέρθηκε σε σχετική επερώτηση του ευρωβουλευτή πλέον, και πρώην Προέδρου του ΣΒΒΕ, Φ. Καζάζη «η ελληνική αγορά κατακλύζεται από βιομηχανικά προϊόντα των χωρών της Κοινότητας και όμως μέχρι σήμερα δεν ζήτησε την εφαρμογή της ρήτρας διασφάλισης».

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Παντελής Κωνσταντινίδης στο βήμα της γενικής συνέλευσης (1982).

Ο Φ. Καζάζης έκανε επίσης διαβήματα στις αρμόδιες επιτροπές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για να ενταχθεί η Ελλάδα στα προγράμματα ενίσχυσης της κλωστοϋφαντουργίας, η οποία σημείωνε σοβαρή κάμψη στην Ελλάδα, μαζί με τη βιομηχανία ενδύσεως. Η παραγωγή και οι εξαγωγές εμφάνιζαν συνεχή πτωτική τάση. Τα σχετικά ευρωπαϊκά προγράμματα περιλάμβαναν μεταφορά νέας τεχνολογίας και αναδιορθώσεων, εισαγωγή και εφαρμογή νέων μεθόδων παραγωγής και εμπορίας και αφορούσαν το σύνολο της ευρωπαϊκής κλωστοϋφαντουργίας αλλά οι ελληνικές δημόσιες υπηρεσίες καθυστερούσαν στην υποβολή των απαραίτητων στοιχείων⁸³⁶.

«Μετατόπιση του κέντρου βάρους» στο Βορρά

Σε σχέση με τη διοικητική αποκέντρωση, ο νέος Πρόεδρος εκτιμούσε ότι είχε επέλθει μετατόπιση του κέντρου βάρους της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας από το κέντρο στο βορρά, συμπεριλαμβανομένης της «αλματώδους αυξήσεως» των βιομηχανικών μονάδων στη Θράκη, γεγονός που «δέσμευε» την ελληνική πολιτεία «στον τρόπο της αντιμετώπισης των προβλημάτων της Βορείου Ελλάδος αλλά και στον τρόπο συμπράξεως των εκπροσώπων αυτής της περιοχής στη διαδικασία λήψης και υλοποίησης αποφάσεων, που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας». Ιδιαίτερη έμφαση έπρεπε να δοθεί στην εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της Μακεδονίας. «Σήμερα είναι περισσότερο από ποτέ επιβεβλημένη όχι μόνο λόγω της θεαματικής αναπτύξεως της βορειοελλαδικής βιομηχανίας αλλά και λόγω του ιδιαίτερου ρόλου τον οποίο αποκτά ο χώρος της Βορείου Ελλάδος στη διαδικασία της οικονομικής αναπτύξεως της χώρας μας», σημείωνε ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ, που θεωρούσε ως ιδιαίτερα θετικό το γεγονός ότι οι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και άλλοι διεθνείς οργανισμοί κάλυπταν μεγάλα τμήματα του κόστους για την εκτέλεση σημαντικών έργων υποδομής στη Μακεδονία και στη Θράκη⁸³⁷.

Αποχώρηση της Esso

Στην περίοδο 1980 - 1984 ο αριθμός των διυλιστηρίων περιορίστηκε σημαντικά τόσο στη Δυτική Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ. Στη συγκυρία εκείνη, το 1982 η Esso αποφάσισε να διακόψει τη λειτουργία της στην Ελλάδα, χωρίς να επαληθευτούν οι μεγάλες προσδοκίες της δεκαετίας του 1960, παρά τη σοβαρότητα της επένδυσης. Το 1984 το Δημόσιο αγόρασε τις μετοχές της Esso και ανέλαβε τη συνέχιση της εταιρείας, ως ΕΚΟ.

ΔΙΑΦΟΡΑ

● Τροποποιήθηκε η από 31.12.1980 σύμβαση μεταξύ του ελληνικού δημοσίου και των εταιριών "Εκxon" και Α/Ε Διυλιστηρίου Θεσσαλονίκης. Με την τροποποίηση αυτή, η Α/Ε Διυλιστηρίου Θεσσαλονίκης θα εφοδιάσει την εγχώρια αγορά, εντός του 1982, με πετρελαιοειδή προϊόντα που αντιστοιχούν σε ποσότητα 1.750.000 μ.τ. άργου πετρελαίου, έναντι ποσότητας 1.400.000 μ.τ., την οποία προέβλεπε, για την ίδια χρονική περίοδο, η ύφισταμένη σύμβαση.

● Με απόφαση του υπουργού Οικονομικών κ. Έμμ. Δρετάκη συνεκροτήθησαν τρεις ομάδες εργασίας για την μελέτη εφαρμογής του Φόρου Προστιθεμένης Άξιας.

Νέα σύμβαση του Ελληνικού Δημοσίου με τα Διυλιστήρια Θεσσαλονίκης για τον εφοδιασμό της εγχώριας αγοράς με πετρελαιοειδή. «Βιομηχανική Επιθεώρηση»

Εργασιακά

Ο ΣΒΒΕ εξέφρασε αντιρρήσεις για τον τρόπο εφαρμογής του πενθημέρου στον δημόσιο τομέα (1981), διότι οδήγησε σε νέκρωση της ζωής κατά το Σαββατοκύριακο. Σύμφωνα με τη διοίκηση του Συνδέσμου, ο τρόπος εφαρμογής υπήρξε στρεβλός και προϊόν «κακής» αντιγραφής του δυτικοευρωπαϊκού προτύπου.

Το καλοκαίρι του 1982 επεκτάθηκε το φαινόμενο των «καταλήψεων» των εργοστασίων, οι οποίες συνόδευαν απεργιακές εκδηλώσεις. Το φαινόμενο δεν ήταν άγνωστο, όπως προαναφέρθηκε αλλά το έτος εκείνο προσέλαβε μεγάλες διαστάσεις, αφού εμφανίστηκε σε πάνω από δέκα εργοστάσια της Θεσσαλονίκης. Οι «καταλήψεις» περιλάμβαναν αποκλεισμό της εισόδου του εργοστασίου και παρεμπόδιση της διακίνησης εμπορευμάτων, απαγόρευση εισόδου στους ιδιοκτήτες, τα στελέχη και το προσωπικό, απειλή για χρήση ή και άσκηση βίας σε όποιον δεν απεργούσε. Ο ΣΒΒΕ επισήμανε τις καταστροφικές

συνέπειες που είχε για την παραγωγή και τη βιομηχανία η μέθοδος αυτή εργασιακών διεκδικήσεων. Εξίσου ενδιαφέρον ένα άλλο φαινόμενο, ότι πλέον οι αρχές δεν λάμβαναν μέτρα για την τήρηση της τάξης. Γι' αυτό και κλήθηκαν από τον ΣΒΒΕ να «σταθμίσουν τις ευθύνες τους για την περαιτέρω πορεία στο χώρο της βιομηχανίας».

Στη γενική συνέλευση της 30.3.1981 ο αντιπρόεδρος του ΣΒΒΕ Ι. Ζούρας τόνισε ότι «οι καταχρηστικές απεργίες και οι καταλήψεις αποτελούν σχετικά νέα πραγματικότητα στη χώρα μας» αλλά «ο μονόλογος τείνει να αντικαταστήσει το διάλογο, η κακοπιστία διαταράσσει το κλίμα συνεργασίας που πρέπει να υπάρχει, η παρανομία έγινε πια ο κανόνας και η εφαρμογή του νόμου εξαίρεση, η αυθαιρεσία συνεχώς επεκτείνεται». Υπογράμμισε επίσης ότι, παρά τις παραστάσεις, τα υπομνήματα και τα δημοσιεύματα, δεν υπήρξε ανταπόκριση από τους αρμόδιους και ότι οι «ακράιες μειοψηφίες που δημιουργούν επεισόδια στους εργοστασιακούς χώρους αφήνονται ανενόχλητες»⁸³⁸.

Το κοινό περίπτερο του ΣΒΒΕ και του ΣΕΒ στη 57η Διεθνή Έκθεση του 1982.

Φορολογικά

Ο αντιπρόεδρος του ΣΒΒΕ Β. Πανούτσος, απευθυνόμενος στη γενική συνέλευση του Συνδέσμου τον Απρίλιο του 1982, αναφέρθηκε στα παράπονα του κλάδου για τη φορολογική πολιτική της εποχής: «Η φορολογική πολιτική στη χώρα μας θα μπορούσε άφοβα να χαρακτηριστεί σαν «πολιτική αιφνιδιασμών». Γιατί μέχρι σήμερα μόνο με αιφνιδιαστικές - πλην όμως εξωπραγματικές - αποφάσεις αντιμετωπίζονται τα φορολογικά προβλήματα (...) Χωρίς να σταθμίζονται καθόλου οι μακροοικονομικές επιπτώσεις κάθε φορολογικού μέτρου και, κυρίως, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι μακροπρόθεσμες προοπτικές». Αναφερόμενος στα πρόσφατα φορολογικά μέτρα (Νόμος 1249 «Διαρρυθμίσεις στην άμεση και έμμεση φορολογία, μισθολογικά θέματα και άλλες διατάξεις»)⁸³⁹ επισήμανε ότι, ενώ αποσκοπούσαν στην αύξηση των δημοσιονομικών εσόδων, παράβλεπαν την οικονομική δραστηριότητα.

Συναφές ήταν και το ζήτημα της συνεχούς τροποποίησης του πλαισίου των επενδυτικών κινήτρων: Στην τελευταία πενταετία είχαν θεσμοθετηθεί τρία διαφορετικά νομοθετήματα και ήδη το τελευταίο από αυτό, ο Νόμος 1116/1981, βρισκόταν σε φάση τροποποίησης (εντός ολίγου θεσπίστηκε ο Νόμος 1262/1982). «Αυτή η συχνή μεταβολή των όρων και προϋποθέσεων της ιδιωτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενώ στη φιλοσοφία της υποτίθεται ότι εξυπηρετεί μία μακροχρόνια διαδικασία αναπτύξεως της βιομηχανίας, στην ουσία την αποθαρρύνει, γιατί πάντοτε ο επιχειρηματίας βρίσκεται μετέωρος με πολλά ερωτήματα για τη μελλοντική μεταχείριση της επιχειρήσεώς του από την Πολιτεία»⁸⁴⁰.

Αλλαγή επωνυμίας

Στη γενική συνέλευση της 30.3.1983 αποφασίστηκε η αλλαγή της ονομασίας του Συνδέσμου σε Σύνδεσμο Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος, εκφράζοντας την αντίληψη για τη συλλογικότητα των βιομηχανικών επιχειρήσεων που αποτελούσαν το Σύνδεσμο. Εδώ και πολλά χρόνια, δεν ήταν πλέον οργάνωση ιδιοκτητών αλλά φορέας οργανωμένων εταιρειών, στις οποίες η εσωτερική συνοχή συνεργασία αποτελούσαν βασικά

στοιχεία της λειτουργίας τους. Η αλλαγή αυτή τη ονομασίας -που ήταν και η τελευταία στην εκατονταετή ιστορία του Συνδέσμου- υπήρξε η μοναδική που δεν αφορούσε τη γεωγραφική του ταυτότητα αλλά την ταυτότητα των ίδιων των μελών του· υπ' αυτή την έννοια υπήρξε η σημαντικότερη ιδεολογική εξέλιξη από όσες περιγράφονται σε αυτό το βιβλίο.

Απώλεια

Το 1982 έφυγε από τη ζωή σε ηλικία 80 ετών ο άλλοτε πρόεδρος του ΣΒΒΕ Κωνσταντίνος Λαδάς, από τα Γρεβενά της Μακεδονίας. Στον επικηδείο του, ο πρόεδρος Π. Κωνσταντινίδης ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι ο εκλιπών «δεν ήταν απλώς ένας πρόεδρος για τον Σύνδεσμο Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος. Ήταν κάτι περισσότερο. Μπορώ να πω ότι ήταν ο πνευματικός πατέρας της βορειοελλαδικής βιομηχανίας, για την οποία ανάλωσε τη ζωή του ολόκληρη»⁸⁴¹.

ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Εισηγητής: Παντελής Κωνσταντινίδης

Έπί πέντε συναπτά έτη, δηλαδή από τό 1977 μέχρι τό 1981, πάνω από τό 37% του συνόλου των βιομηχανικών επιχειρήσεων μορφής Α/Ε και ΕΠΕ, πραγματοποίησε ζημίες. Τό ποσοστό αυτό ήταν 19% τό 1973 και 25% τό 1974. Μειώνεται, έτσι, συνεχώς ή αποδοτικότητα και των συνολικών και των ιδίων κεφαλαίων. Ή αποδοτικότητα των συνολικών κεφαλαίων, από 4,6% τό 1974, έπεσε σέ 1,6% τό 1981 και των ιδίων κεφαλαίων από 13,3% σέ 5,4%. Τά κέρδη, έξ άλλου, σέ απόλυτα μεγέθη, περιορίζονται δραστικά. Αν συνυπολογισθῆ ὁ ρυθμός πληθωρισμού, τά κέρδη του 1981 ἦσαν μικρότερα από τά κέρδη του 1976. Καί σ' αὐτά τά μειωμένα κέρδη ὁ φόρος ἦταν πολύ μεγαλύτερος.

Ανακοίνωση του προέδρου του ΣΒΒΕ Παντελή Κωνσταντινίδη στο συνέδριο του ΣΕΒ.
«Βιομηχανική Επιθεώρησης»

Ο Ευάγγελος Αβέρωφ, αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, επισκέπτεται το περίπτερο των ΣΒΒΕ και ΣΕΒ στη Διεθνή Έκθεση (1982), συνοδευόμενος από βουλευτές του κόμματός του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

δεύτερη θητεία Παντελή Κωνσταντινίδη

(1983 - 1985)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που αναδείχτηκε στη γενική συνέλευση της 30.3.1983 εξέλεξε την ίδια ηγεσία για το Σύνδεσμο, με μερική ανανέωση της Διοικητικής Επιτροπής. Πρόεδρος επανεκλέχτηκε ο Π. Κωνσταντινίδης και α΄ αντιπρόεδρος ο Ι. Ζούρας. Β΄ αντιπρόεδροι εκλέχτηκαν ο Αλ. Μπακατσέλος και ο Β. Πανούτσος, γενικός γραμματέας επανεκλέχτηκε ο Άγγελος Μπίλλης, ταμίας ο Μ. Δούφος και έφορος ο Ι. Δαμπασίνης⁸⁴².

Οι πιστώσεις

Σύμφωνα με έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για την Ελλάδα, κατά την περίοδο 1979 - 1982 επήλθε σοβαρή ανακατανομή των πιστώσεων σε βάρος του ιδιωτικού τομέα. Ενώ το 1979 ο ιδιωτικός τομέας απορρόφησε το 59% των νέων πιστώσεων και ο δημόσιος το 41%, το 1982 ο ιδιωτικός περιορίστηκε στο 39% και ο δημόσιος ανάλωσε το 61%. Στη στρέβλωση αυτή αποδίδεται αφενός η μείωση των επενδύσεων στη βιομηχανία αφετέρου ο υψηλός πληθωρισμός. Συναφής με το φαινόμενο αυτό ήταν η διόγκωση των δημοσίων επιχειρήσεων και η αδυναμία ελέγχου τους, θέματα με τα οποία συχνά ασχολήθηκε το «Δελτίο» του ΣΒΒΕ⁸⁴³. Άλλη επίπτωση ήταν η συρρίκνωση του χρηματοπιστωτικού προγράμματος του έτους 1983, η οποία είχε ως αποτέλεσμα «οι επιχειρήσεις να στερούνται τα απαραίτητα κεφάλαια κινήσεως που τροφοδοτούν τη λειτουργία τους και να βρίσκονται στην ανάγκη να διακόψουν την παραγωγή τους, υποχρεωμένες να αφήσουν χωρίς εργασία το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού τους». Αλλά η ανεργία στην Κεντρική Μακεδονία είχε προσεγγίσει το 12% και η πιστωτική «ασφυξία» έτεινε να την επιδεινώσει⁸⁴⁴.

Η τακτική γενική συνέλευση του ΣΒΒΕ του έτους 1984, στην αίθουσα του ΕΒΕΘ.

Η νομισματική και πιστωτική πολιτική -με τη δέσμευση των πόρων για την υψηλή κατανάλωση του Δημοσίου- αναπαρήγε τον πληθωρισμό και διατηρούσε σε πολύ υψηλό επίπεδο τα επιτόκια, με αποτέλεσμα να είναι σχεδόν αδύνατον να γίνουν επενδύσεις μεγάλης κλίμακας, και άρα παραγωγή ανταγωνιστικών εξαγωγίμων προϊόντων. Δευτερογενής συνέπεια της κατάστασης αυτής ήταν η καθήλωση των εξαγωγών και η διατήρηση υψηλού ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών⁸⁴⁵.

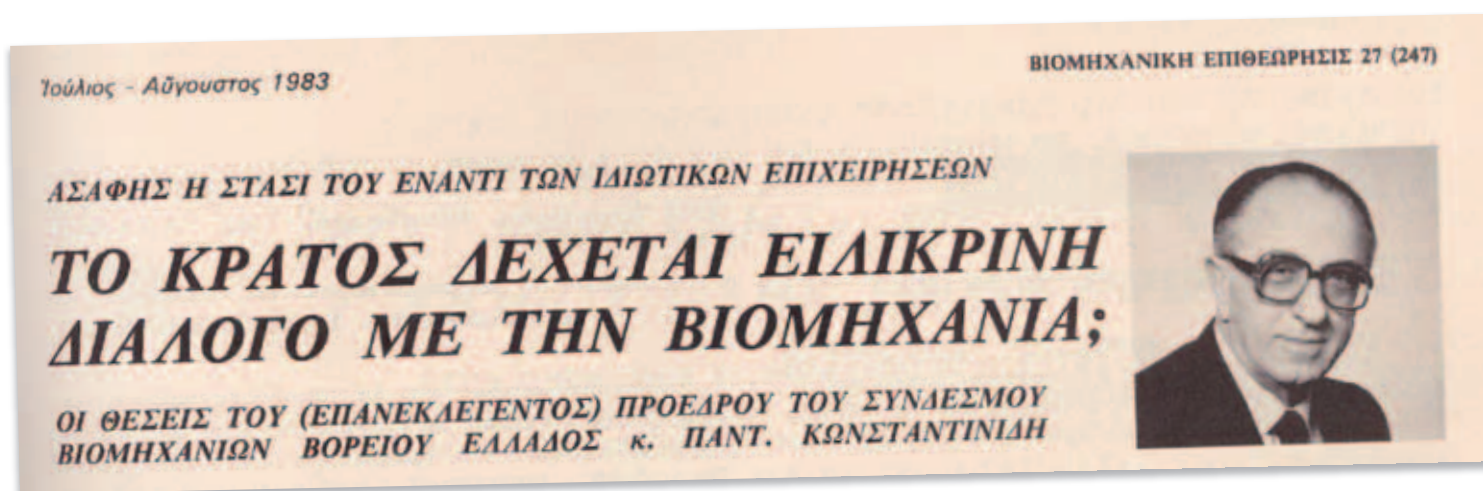
Κίνητρα και αντικίνητρα

Η νέα Διοικητική Επιτροπή είχε να αντιμετωπίσει, από τις πρώτες μέρες μετά την εκλογή της, τις διαδικασίες τροποποίησης του αναπτυξιακού Νόμου 1262/1982, κατά τις οποίες προέκυψε ο κίνδυνος μετάταξης της επαρχίας Θεσσαλονίκης από τη Β΄ στην Α΄ ζώνη κινήτρων. Χάρη στην κινητοποίηση του ΣΒΒΕ, τη βοήθεια του προέδρου του ΣΕΒ Θ. Παπαλεξόπουλου αλλά και την κατανόηση του υφυπουργού Εθνικής Οικονομίας Κ. Βαϊτση, έγινε δεκτή η θέση των βιομηχάνων της Θεσσαλονίκης να παραμείνει η ταυτόνημη επαρχία στη Β΄ ζώνη κινήτρων σε ό,τι αφορούσε τις εγκατεστημένες βιομηχανίες. Όταν όμως δημοσιεύτηκε ο Νόμος 1360/1983⁸⁴⁶, που τροποποίησε τον 1262/1982, έγινε αντιληπτό ότι οι επιχειρήσεις που θα εγκαθίσταντο μετά τη δημοσίευση του τροποποιητικού νόμου (24 Μαΐου 1983) δεν είχαν δικαίωμα να

σχηματίσουν αφορολόγητα αποθεματικά για τις παραγωγικές επενδύσεις τους. Η ρύθμιση αυτή υπονόμει τη ΒΙΠΕΘ και δημιούργησε άνισες συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ ομοειδών επιχειρήσεων. Ο ΣΒΒΕ επισήμανε ότι επρόκειτο για ένα νέο αντικίνητρο για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και μεταστέγασης υφισταμένων στη Θεσσαλονίκη⁸⁴⁷.

Την ίδια εποχή - καλοκαίρι του 1983 - ο ΣΒΒΕ υπέβαλε στον Υπουργό Οικονομικών Δ. Κουλουριάνο υπόμνημα για τη βελτίωση του φορολογικού συστήματος, με έμφαση στον ΦΠΑ, στον ΦΚΕ, στην έκπτωση των αποσβέσεων, στα αφορολόγητα αποθεματικά και στην ανάγκη κωδικοποίησης των διάσπαρτων διατάξεων⁸⁴⁸.

Στις 20.11.1984 ο ΣΒΒΕ υπέβαλε νέο υπόμνημα στον Υφυπουργό Εθνικής Οικονομίας, που ήταν πλέον ο Π. Ρουμελιώτης, για τη «βελτίωση των νόμων 1262/82 και 1360/83». Ζητήθηκε η παράταση επί μία τετραετία της ισχύος των ενισχύσεων της περιοχής Β΄ για επενδύσεις επέκτασης και εκσυγχρονισμού των υφιστάμενων επιχειρήσεων, που ήταν εγκατεστημένες στην επαρχία Θεσσαλονίκης, ανατολικά του ποταμού Αξιού. Σύμφωνα με την υφιστάμενη νομοθεσία, η προθεσμία έληγε στις 31.12.1985. Το σκεπτικό του αιτήματος ήταν ότι, λόγω της κακής οικονομικής συγκυρίας και των μακροχρόνιων γραφειοκρατικών διατυπώσεων, δεν είχαν πραγματοποιηθεί οι αναμενόμενες επενδύσεις. Άλλο σημείο του υπομνήματος ήταν οι

Προμετωπίδα άρθρου του προέδρου του ΣΒΒΕ Παντελή Κωνσταντινίδη στη «Βιομηχανική Επιθεώρηση» για την κρατική πολιτική απέναντι στη βιομηχανία.

καώδεις καθυστερήσεις που είχαν παρατηρηθεί στις διαδικασίες εκτέλεσης και ελέγχου των επενδύσεων στην Περιφέρεια Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, πρόβλημα για το οποίο ο ΣΒΒΕ ζήτησε την καθιέρωση εύλογων προθεσμιών, δεσμευτικών για τη δημόσια υπηρεσία. Η γνωμοδοτική επιτροπή που εξέταζε τα αιτήματα είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα, με καθυστερήσεις και ανατιολόγητες απορρίψεις αιτημάτων. Γι' αυτό, ο ΣΒΒΕ ζήτησε τη συμμετοχή εκπροσώπων του στην επιτροπή αυτή, καθώς και ανασυγκρότησή της. Το υπόμνημα περιελάμβανε τη διαπίστωση ότι από τη μέχρι τότε εφαρμογή των νόμων 1262 και 1380 είχαν διαπιστωθεί «μεγάλες και αδικαιολόγητες καθυστερήσεις στην απόδοση των ουσιαστικώς οφειλομένων από το Δημόσιο προς τους επενδυτές επιδοτήσεων, με ανεπαρκείς δικαιολογίες, με αποτέλεσμα να κλονισθεί σοβαρότατα η οικονομική ευστάθεια και λειτουργία πολλών πραγματοποιηθέντων επενδύσεων»⁸⁴⁹.

Το συντονιστικό συμβούλιο των βιομηχανικών οργανώσεων

Το συντονιστικό συμβούλιο συνεδρίασε στις 4.11.1983 στη Θεσσαλονίκη, στα γραφεία του ΣΒΒΕ. Συμμετείχαν εκπρόσωποι του ΣΕΒ, του ΣΒΒΕ και των συνδέσμων βιομηχάνων Αττικής και Πειραιώς, Πελοποννήσου και Δυτικής Στερεάς, Θεσσαλίας και Κεντρικής Ελλάδας. Εκτιμώντας την εμμονή της ύφεσης στην οικονομία και τη συσσώρευση προβλημάτων ακόμη και σε «περιοχές που μέχρι χθες εμφανίζονταν υγιείς», το συμβούλιο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ήταν απαραίτητος ο συντονισμός όλων των κλάδων, ώστε να προταθεί η πολιτική με την οποία «η ιδιωτική επιχείρηση θα μπορούσε να ξεπεράσει τη συγκυρία». Γι' αυτό, οι βιομηχανικές οργανώσεις πήραν την πρωτοβουλία να συγκαλέσουν πανελλήνιο συνέδριο ιδιωτικών επιχειρήσεων, διότι «μόνο με τη συναίνεση και τη συνεργασία όλων των ενδιαφερομένων μπορεί να αντιμετωπιστεί η σημερινή κατάσταση»⁸⁵⁰.

Γεύμα εργασίας της διοίκησης του ΣΒΒΕ με δημοσιογράφους, τον Ιούλιο του 1981. Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Παντελής Κωνσταντινίδης κάθεται ανάμεσα στον Νίκο Μέρτζο, του «Ελληνικού Βορρά», και τον Νίκο Βουργουτζί, της «Μακεδονίας».

Νέα επίσκεψη Αρσένη στη Θεσσαλονίκη

Στις 17 Απριλίου 1984 ο Γ. Αρσένης επισκέφτηκε και πάλι τη Θεσσαλονίκη, αυτή τη φορά ως Υπουργός Εθνικής Οικονομίας. Στη συγκέντρωση εκπροσώπων των παραγωγικών τάξεων που πραγματοποιήθηκε στο ΕΒΕΘ, ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Π. Κωνσταντινίδης αναφέρθηκε στην αποκατάσταση κλίματος εργασιακής ειρήνης στις βιομηχανίες, ως την πρώτη κατά σειρά προτεραιότητα του κλάδου. Αναφέρθηκε επίσης στις χρηματοδοτήσεις των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων και στις διαδικασίες ελέγχου του κόστους - που είχαν επιβληθεί τότε από το Υπουργείο - σχετικά με την αναπροσαρμογή των τιμών των βιομηχανικών προϊόντων.

Η επιδείνωση του κλίματος

Στην τακτική γενική συνέλευση του 1984, η διοίκηση του ΣΒΒΕ παρουσίασε διά στόματος του αντιπροέδρου Ι. Ζούρα την εκτίμηση ότι, στη διάρκεια του δωδεκαμήνου Μάρτιος 1983 - Μάρτιος 1984, το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούσε η βιομηχανία είχε επιδεινωθεί. Ο κλάδος έδινε «μάχη επιβίωσης, αφού αντικειμενικά δεν είναι δυνατόν να μιλάμε για ανάπτυξη». Οι προσπάθειες του Διοικητικού Συμβουλίου του ΣΒΒΕ, σύμφωνα με την ίδια πηγή, περιορίζονταν «κατ' ανάγκην σε θέματα

ρουτίνας και απέβλεπαν μάλλον στη διατήρηση θέσεων, παρά στην περαιτέρω επέκταση».

Σύμφωνα με την ίδια εκτίμηση, η κρατική πολιτική για τη βιομηχανία ήταν αντιφατική. Από τη μία πλευρά, η κυβέρνηση δήλωνε ότι αναγνώριζε το ρόλο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στη βιομηχανική ανάπτυξη και προέβαινε σε δηλώσεις συμπάθειας και συμπαράστασης. Από την άλλη πλευρά, ο υπόλοιπος μηχανισμός της δημόσιας διοίκησης προσπαθούσε να πείσει τους πάντες «πόσο επιβλαβής είναι για την οικονομία μας η επιχειρηματική δραστηριότητα του ιδιωτικού τομέα». Μπροστά σε μία τέτοια αντίφαση, δεν ήταν δυνατό να γίνεται λόγος για «βιομηχανική πολιτική. Θα ήταν πιο συνεπές να μιλάμε μάλλον για 'πολιτική αποβιομηχανίσεως', παρ' όλο που κάτι τέτοιο ούτε η κορυφή της Πολιτείας δέχεται ούτε όμως και στην εθνική μας οικονομία συμφέρει». Ο ΣΒΒΕ υποστήριζε την ανάγκη υιοθέτησης διακομματικής βιομηχανικής πολιτικής, έτσι ώστε να σταθεροποιηθεί το οικονομικό περιβάλλον⁸⁵¹.

Ανάλογες διαπιστώσεις έγιναν και στην τακτική γενική συνέλευση του 1985, όπου επισημάνθηκαν από την απερχόμενη διοίκηση οι ευθύνες του Δημοσίου για τη δημιουργία των «προβληματικών επιχειρήσεων», η προβληματικότητα των οποίων συνδεόταν με την πιστωτική, αγορανομική και συναλλαγματική πολιτική του κράτους και μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις

Συνεδρίαση του συντονιστικού συμβουλίου των προέδρων των βιομηχανικών οργανώσεων. Στο κέντρο ο πρόεδρος του ΣΕΒ Θεόδωρος Παπαλεξόπουλος και ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Παντελής Κωνσταντινίδης.

με εσωτερικά αίτια της κατά περίπτωση εταιρείας. Ο τρόπος με τον οποίο επιχειρήσαν οι κυβερνήσεις των τελευταίων ετών (1981 - 85) να επιλύσουν το πρόβλημα, με τη σύσταση του φορέα που ονομαζόταν Οργανισμός Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων⁸⁵², «δεν έπειθε κανέναν» για την αποτελεσματικότητά του. «Μπορεί να ικανοποιεί ορισμένο δογματικό χώρο, όμως βλάπτει καίρια την όλη οικονομική υπόθεση και το κοινωνικό σύνολο, το σύνολο το οποίο καλείται δυστυχώς να καλύπτει το συνεχώς γιγαντούμενο έλλειμμα των κοινωνικοποιημένων προβληματικών επιχειρήσεων»⁸⁵³.

Πανελλαδική συγκέντρωση των παραγωγικών τάξεων

Την 31η Μαΐου 1984 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα συγκέντρωση, την οποία διοργάνωσαν οι φορείς της ιδιωτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας: Έμποροι, βιοτέχνες, οι φορείς της βιομηχανίας (του ΣΒΒΕ συμπεριλαμβανομένου), επαγγελματίες ανεξάρτητα από μέγεθος, μικροί, μεσαίοι και μεγάλοι, και εν γένει οργανώσεις που εκπροσωπούσαν πάνω από 500.000 οικογένειες. Ήταν η πρώτη μαζική συγκέντρωση του ιδιωτικού επιχειρηματικού τομέα στην Ελλάδα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Και η τελευταία.

Σύμφωνα με το ψήφισμα της μεγάλης αυτής συγκέντρωσης «η οικονομική κατάσταση της χώρας χειροτερεύει διαρκώς και αυξάνει ο ρυθμός των επιχειρήσεων που καθημερινά υποκύπτουν στα έντονα προβλήματα και στα εμπόδια που πολλαπλασιάζονται. Τα συνεχή αγορανομικά μέτρα και οι αποφάσεις που λαμβάνονται, ειδικά από το Υπουργείο Εμπορίου, κάνουν τα προβλήματα οξύτερα και έχουν έτσι ολέθρια αποτελέσματα για τον επαγγελματία και την επιχείρηση. Παράλληλα συνεχίζεται αμείωτη η διόγκωση του δημόσιου τομέα, η δημιουργία νέων κρατικών μονοπωλίων και ημικρατικών φορέων και η χορήγηση προνομίων εις βάρος της ιδιωτικής επιχείρησης. Όλα αυτά επιβάλλουν ένα ασφυκτικό κλοιό στις δραστηριότητες της ιδιωτικής επιχείρησης, εντείνουν τις δυσκολίες και οδηγούν νέες επιχειρήσεις σε κλείσιμο, με αποτέλεσμα την τελμάτωση ολόκληρης της οικονομίας».

Σύμφωνα με το ίδιο κείμενο, για να σταματήσει η κρίση και να βγει η οικονομία από την ύφεση, θα έπρεπε να καταργηθούν οι αποφάσεις που δημιούργησαν κρατικά μονοπώλια, παρείχαν προνόμια σε κάθε μη ιδιωτική επιχείρηση και εξόντωναν την ιδιωτική πρωτοβουλία. Επίσης, να ανασταλούν τα μέτρα που είχαν ληφθεί από το Υπουργείο Εμπορίου (επιβολή τελεσίδικων διοικητικών ποινών, δημιουργία του παρεμβατικού κρατικού οργανισμού ΕΜΠΟ⁸⁵⁴) και να υπάρξει συμμετοχή των παραγωγικών τάξεων στη λήψη αποφάσεων που αφορούσαν το μέλλον της ελληνικής οικονομίας⁸⁵⁵.

**ΣΕ ΜΕΓΑΛΗ ΛΑΪΚΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙ (ΑΘΗΝΑ, 31 ΜΑΪΟΥ 1984)
ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΥΨΩΣΑΝ ΦΩΝΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΕΙ ΟΛΟΚΛΗΡΟ
ΤΟΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΣΕ ΑΠΟΓΝΩΣΙ ΚΑΙ ΑΦΑΝΙΣΜΟ**

Διαμαρτυρία των παραγωγικών τάξεων στην Αθήνα (31.5.1984) «κατά της κρατικής πολιτικής που οδηγεί ολόκληρο τον επιχειρηματικό κόσμο στον αφανισμό». «Βιομηχανική Επιθεώρησης»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΟΓΔΟΟ

πρώτη θητεία Αλέξανδρου Μπακατσέλου

(1985 - 1987)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε από την τακτική γενική συνέλευση της 3ης Απριλίου 1985 συγκροτήθηκε σε σώμα ως εξής: Πρόεδρος Αλέξανδρος Μπακατσέλος, α' αντιπρόεδρος Βασίλειος Πανούτσος, β' αντιπρόεδροι Άγγελος Μπίλλης και Μάρκος Δούφος, γενικός γραμματέας Ιωάννης Ζούρας, ταμίας Νικόλαος Ευθυμιάδης, έφορος Γιώργος Αθανασιάδης.

Αλέξανδρος Μπακατσέλος, πρόεδρος του ΣΒΒΕ στην περίοδο 1985-1989.

«Σταθεροποίηση της οικονομίας»

Στις 26.7.1985 η κυβέρνηση μετέβαλε οικονομική πολιτική. Ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας Γ. Αρσένης αντικαταστάθηκε από τον Κ. Σημίτη, ο οποίος εξήγγειλε ένα «σχέδιο έκτακτης ανάγκης», με μία «δέσμη μέτρων για τη σταθεροποίηση της οικονομίας». Το «διετές πρόγραμμα σταθεροποίησης» ξεκίνησε με υποτίμηση της δραχμής κατά 15% (Οκτώβριος 1985), τη δεύτερη μέσα σε μία διετία.

Σε συνέντευξη που παραχώρησε σε οικονομική εφημερίδα, ο νέος πρόεδρος του ΣΒΒΕ ρωτήθηκε τι θα συλλογιόταν για την εφαρμογή του «σχεδίου». «Καταρχήν θα πρέπει να παρατηρήσουμε», απάντησε ο Αλ. Μπακατσέλος, «ότι δεν είναι δυνατόν κάθε τόσο να μιλάμε για 'σχέδια έκτακτης' ανάγκης ή για 'έκτακτα οικονομικά μέτρα'. Οι κάθε είδους πειραματισμοί με την οικονομία θα πρέπει να σταματήσουν. Και να χαράξουμε, με κοινή συναίνεση πολιτικών και παραγωγικών φορέων, μία μακροπρόθεσμη οικονομική πολιτική, ώστε να αναπτύξουμε «ομαλά» και χωρίς «έκτακτες» μεθοδεύσεις την εθνική μας οικονομία (...) Διαφορετικά ο ένας θα χτίζει και ο άλλος θα γκρεμίζει». Ως μακροπρόθεσμη θεραπεία, ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ συνέστησε «δραστικό και αποφασιστικό περιορισμό του δημόσιου τομέα και συρρίκνωση της (αποτυχημένης) επιχειρηματικής του δραστηριότητας» και εμπιστοσύνη από τη δημόσια διοίκηση και τα όργανα της πολιτείας προς τον ιδιωτικό τομέα⁸⁵⁶.

«Έκτακτη εισφορά»

Το Νοέμβριο του 1985, στο πλαίσιο της «δέσμης μέτρων» επιβλήθηκε έκτακτη εφάπαξ εισφορά από τις παραγωγικές επιχειρήσεις. Η εισφορά υποτίθεται ότι ήταν ανάλογη με το εισόδημα αλλά δεν λάμβανε υπόψη της στοιχεία που μειώνουν το εισόδημα, όπως οι ζημίες και τα αφορολόγητα αποθεματικά. Οι συντελεστές εισφοράς καθορίστηκαν κατά κλιμάκια καθαρού εισοδήματος και η εξόφλησή της προσδιορίστηκε σε τέσσερις μηνιαίες δόσεις, με αρχή την 20.11.1985, δηλαδή σε περίοδο χαμηλής ρευστότητας της βιομηχανίας. Με υπόμνημά του προς τον Υπουργό Οικονομικών Δ. Τσοβόλα (9.12.1985) ο

ΣΒΒΕ ζήτησε να αμβλυνθούν τα στοιχεία της έκτακτης εισφοράς (προοδευτικότητα στην κλιμάκωση, περισσότερες δόσεις κ.λπ.).

Δάνεια σε συνάλλαγμα

Πρωταρχικό ζήτημα για τη νέα διοίκηση ήταν οι βιομηχανικές επιχειρήσεις οι οποίες στο παρελθόν είχαν λάβει δάνειο σε συνάλλαγμα ή με ρήτρα συναλλαγματος⁸⁵⁷ και οι οποίες - λόγω των υποτιμήσεων της δραχμής - είχαν περιέλθει σε αδυναμία να καλύπτουν τα τοκοχρεολύσια, διότι η δραχμική τιμή τους ήταν κατά πολύ αυξημένη. Για το θέμα αυτό ο ΣΒΒΕ είχε υποβάλει και στο παρελθόν υπομνήματα στην Τράπεζα της Ελλάδος αλλά το θέμα δεν είχε αντιμετωπιστεί, αν και επισήμως είχε γίνει η παραδοχή του προβλήματος. Οι απώλειες εσόδων δεν περιορίζονταν στις επιχειρήσεις που παρουσίαζαν ζημία λόγω συναλλαγματικών διαφορών (ενώ ήταν υγιείς) αλλά επεκτείνονταν στο Δημόσιο: Αν οι υποχρεώσεις είχαν μετατραπεί σε δραχμές, οι επιχειρήσεις θα ήταν κερδοφόρες και θα κατέβαλλαν φόρους. Το ελάχιστο αίτημα του ΣΒΒΕ ήταν η μετατροπή σε δραχμές του ανεξόφλητου κεφαλαίου, ενώ το προβαλλόμενο η αναδρομική μετατροπή των δανείων σε δραχμικά. Ως βάση μπορούσε να ληφθεί η συναλλαγματική ισοτιμία της ημέρας σύναψης του δανείου. Σε αυτήν την περίπτωση θα έπρεπε να γίνει ο αναδρομικός λογισμός της διαφοράς των τόκων⁸⁵⁸.

Αποκλεισμός από την Εκτελεστική Επιτροπή του Ρυθμιστικού Σχεδίου

Το «ρυθμιστικό σχέδιο της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης» (Ρ.Σ.Θ.Ε.) ήταν - κατά τον ορισμό του σχετικού Νόμου 1561⁸⁵⁹ - «το σύνολο των στόχων, των κατευθύνσεων, των προγραμμάτων και των μέτρων, που προβλέπονται [από το νόμο αυτόν] ως αναγκαία για τη χωροταξική και πολεοδομική οργάνωσή της». Με το ρυθμιστικό σχέδιο συνδέθηκε, με τον ίδιο νόμο, το πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης («οικολογική ανασυγκρότηση», «προστασία του τοπίου» κ.λπ.).

Ως αρμόδιο για να εκπονήσει το ρυθμιστικό σχέδιο ορίστηκε ένα συμβούλιο. Ο σχετικός Νόμος 1561, που όρισε τη σύνθεση και τις αρμοδιότητες του συμβουλίου του Ρυθμιστικού, θεσπίστηκε τον Ιούνιο του 1985. Στο αρχικό σχέδιό του προβλεπόταν η συμμετοχή στο συμβούλιο ενός εκπροσώπου της βιομηχανίας αλλά στο τελικό κείμενο η σχετική μνεία απαλείφτηκε. Ας σημειωθεί ότι το συμβούλιο ήταν πολυμελές. Περιελάμβανε εκπροσώπους υπουργείων και της τοπικής αυτοδιοίκησης, των επιμελητηρίων, της Ένωσης Χημικών, όχι όμως και του ΣΒΒΕ. Ο τελευταίος διαμαρτυρήθηκε με υπόμνημα προς τον Υπουργό Χωροταξίας Ευ. Κουλουμπή, τόσο πριν από την ψήφιση του νόμου (19.7.1985), όσο και μετά (22.10.1985)⁸⁶⁰.

Συνάντηση της διοίκησης του ΣΒΒΕ με βουλγαρική αποστολή (12.9.1985).

Το βασικό επιχείρημα του ΣΒΒΕ ήταν ότι η λειτουργία του συμβουλίου του Ρυθμιστικού δεν θα ήταν πλήρης αν έλειπε η βιομηχανία. Η απάντηση του Υπουργείου ήταν ότι τη βιομηχανία εκπροσωπούσε το ΕΒΕΘ. Ο ΣΒΒΕ ανταπάντησε ότι ήταν μεν επιβεβλημένη η συμμετοχή του ΕΒΕΘ αλλά αν ο εκπρόσωπός του ήταν έμπορος δεν θα μπορούσε να καλύψει τα ειδικά θέματα της βιομηχανίας. Τελικώς, το αίτημα του ΣΒΒΕ να τροποποιηθεί το σχετικό άρθρο δεν έγινε δεκτό αλλά ο Σύνδεσμος παρακολούθησε στενά τις σχετικές διαδικασίες, ώστε να παρεμβαίνει οσάκις ήταν απαραίτητο. Επί παραδείγματι, διατύπωσε έντονες αντιρρήσεις για την επιχειρούμενη εφαρμογή εσφαλμένης λύσης σε ό,τι αφορούσε την κατασκευή της νέας δυτικής εισόδου της Θεσσαλονίκης (προτάθηκε από το συμβούλιο καμπύλη οδός αντί της ευθείας, την οποία υποστήριξε ο ΣΒΒΕ αλλά και το δημοτικό συμβούλιο Θεσσαλονίκης)⁸⁶¹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίον οι δημόσιες υπηρεσίες αντιλαμβάνονταν τη χωροταξική οργάνωση, ως συρραφή έτοιμων προτάσεων από τοπικούς φορείς, που θα υποκαθιστούσαν τις μελέτες. Στις 29.4.1986 δημόσια υπηρεσία απέστειλε έγγραφο στον ΣΒΒΕ, με το οποίο ζητούσε «τις προτάσεις του για τη συζήτηση χωροταξικής οργάνωσης του νομού

Θεσσαλονίκης», με προθεσμία 11 ημερών, μέσα στις οποίες ήταν και οι εορτές του Πάσχα. Ο ΣΒΒΕ απάντησε ζητώντας περισσότερες πληροφορίες και ενημερωτικό υλικό, και εξηγώντας ότι το ζήτημα ενδιέφερε μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων, οι οποίες θα έπρεπε να ενημερωθούν και στη συνέχεια να διαμορφωθούν οι απόψεις του Συνδέσμου⁸⁶².

Παρανοήσεις, μύθοι και προπαγάνδα

Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα «Καθημερινή» (1986), ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Αλ. Μπακατσέλος ερωτήθηκε για τις προϋποθέσεις που θα έπρεπε να ισχύσουν, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η παραγωγή και οι εξαγωγές, ώστε να μειωθεί ο πληθωρισμός και η ανεργία. Απάντησε ότι χρειάζεται «μία πειστική βεβαιότητα στο επιχειρηματικό κλίμα» και η διασφάλιση των δραστηριοτήτων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας. «Γιατί εκεί βρίσκεται το μεγαλύτερο ποσοστό της ευθύνης». Τόνισε ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία «δεν πρέπει να θεωρείται ως συγκρουόμενη με το δημόσιο τομέα αλλά συνεργάζεται, με κοινό στόχο την προκοπή αυτού του τόπου». Και συνέχισε: «Όμως είναι γνωστό το μέγεθος των παρανοήσεων και των μύθων που κυκλοφορούν εις βάρος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η οποία έχει τεθεί υπό κατηγορίαν και διωγμόν. Με

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Αλ. Μπακατσέλος στο βήμα της τακτικής γενικής συνέλευσης του 1987. Στην πρώτη σειρά των καθημένων διακρίνονται ο υπουργός Μακεδονίας-Θράκης Στέλιος Παπαθεμελής, οι βουλευτές Θεσσαλονίκης Γεώργιος Τζιτζικώστας (1941-2000), Χρήστος Κοσκινάς και Βασίλης Παπαγεωργόπουλος, καθώς και ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος Κοσμάπουλος (1928-2011).

ποια λογική μπορούν να γίνουν επενδύσεις από ιδιωτικούς φορείς, όταν αυτοί αποτελούν μόνιμο στόχο, κυρίως μιας μεγάλης μερίδας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, και κατά συνέπεια του κοινωνικού συνόλου που υπόκειται σε διαρκή πλύση εγκεφάλου κατά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας;»⁸⁶³.

Η «βελτίωση» των αναπτυξιακών νόμων

Η σιωπή των κρατικών υπηρεσιών στις προτάσεις του ΣΒΒΕ για τους αναπτυξιακούς νόμους και την παράταση των προθεσμιών ισχύος τους δεν ήταν επαρκής λόγος για να μην επανέλθει η διοίκησή του με νέο υπόμνημα, αυτή τη φορά προς την Υφυπουργό Βιομηχανίας Βάσω Παπανδρέου (3.12.1985). Το υπόμνημα επισήμανε την ανάγκη τροποποίησης των νόμων, ώστε να παραταθούν μέχρι τις 31.12.1989 τα παρεχόμενα κίνητρα του Ν. 1360, τα οποία αφορούσαν τις ήδη εγκατεστημένες (κατά τη δημοσίευση του εν λόγω νόμου) επιχειρήσεις στην επαρχία Θεσσαλονίκης (ανατολικά του Αξιού)⁸⁶⁴. Επισήμανε επίσης το υπόμνημα ότι ο ΣΒΒΕ είχε «λάβει την υποσχέση αρμοδίων για την ευνοϊκή ρύθμιση του θέματος», χωρίς όμως να γίνει κάτι στο μεταξύ. Τέλος, το υπόμνημα επανέλαβε ποια ήταν τα προβλήματα στη διαδικασία εκτέλεσης και ελέγχου επενδύσεων στην

περιφέρεια Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, διαδικασία που γινόταν στη Θεσσαλονίκη⁸⁶⁵.

Στις 29.5.1986 η Υφυπουργός Βάσω Παπανδρέου επισκέφτηκε τα γραφεία του ΣΒΒΕ και διαβεβαίωσε το διοικητικό του συμβούλιο ότι η απόφαση ήταν ουσιαστικώς ειλημμένη και απέμενε μόνο η «τυπική ρύθμιση του θέματος». Αλλά στις 19 Αυγούστου του ίδιου έτους ο ΣΒΒΕ υποχρεώθηκε να υπενθυμίσει στην Υφυπουργό την υπόσχεσή της⁸⁶⁶.

«Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα» (ΜΟΠ)

Τα ΜΟΠ αποτέλεσαν την πρώτη μεγάλης κλίμακας χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Εκπονήθηκαν από τις δημόσιες υπηρεσίες, νομαρχίες και περιφερειακές, και εγκρίθηκαν από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Στον τομέα της βορειοελλαδικής βιομηχανίας προτάθηκε η διάθεση 42 δισεκατομμυρίων δραχμών για την παροχή τεχνικής βοήθειας, την εκπαίδευση και επιμόρφωση στελεχών με προγράμματα σχεδίασης και κατασκευής ηλεκτρονικών συσκευών και δικτύων υπολογιστών, καθώς και εκπαίδευση εκπαιδευτών για τη στελέχωση του κέντρου κατάρτισης του ΟΤΕ Θεσσαλονίκης. Προτάθηκαν επίσης «παραγωγικές επενδύσεις τόσο του δημόσιου όσο

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Αλ. Μπακατσέλος στο βήμα της τακτικής γενικής συνέλευσης του 1986.

και του ιδιωτικού τομέα» και η κατασκευή μεταλλείων. Στη Δυτική Μακεδονία το επίκεντρο ήταν ο εκσυγχρονισμός της γουνοποιίας. Στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη η «δημιουργία υποδομών σε συνδυασμό με την ύπαρξη σημαντικών κοιτασμάτων σε ορυκτά και υδρογονάνθρακα»⁸⁶⁷. Έξι μήνες μετά την ανακοίνωση των προγραμμάτων (19.1.1987) ο ΣΒΒΕ διαμαρτυρήθηκε προς την Υπουργό (πλέον) Βιομηχανίας Βάσω Παπανδρέου για τη βραδύτητα με την οποία κινιόταν η όλη διαδικασία, επισημαίνοντας ότι υπήρχε κίνδυνος να υπερκεραστούν τα επενδυτικά προγράμματα των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων από τις ραγδαίες μεταβολές των οικονομικών, κοστολογικών αλλά και τεχνολογικών όρων, με βάση τους οποίους έγινε ο σχεδιασμός τους⁸⁶⁸. Τρεις μήνες αργότερα, στη γενική συνέλευση του ΣΒΒΕ, ο πρόεδρος Αλ. Μπακατσέλος τόνισε την ανάγκη να χρηματοδοτηθούν από τα ΜΟΠ έργα υποδομής στη Θεσσαλονίκη, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι, παρά τις αρχικές υποσχέσεις, «μέχρι στιγμής η Θεσσαλονίκη εισπράττει μόνο φιλολογικές χρηματοδοτήσεις για έργα υποδομής»⁸⁶⁹.

Περιστολή χρηματοδοτήσεων

Η χρηματοπιστωτική πραγματικότητα επιδεινώθηκε σημαντικά στα μέσα του 1986. Στις 12.7.1986 ο ΣΒΒΕ εξέδωσε ανακοίνωση, με την οποία εξέφραζε την ανησυχία και τον προβληματισμό του για την «ακόμα δραστικότερη περιστολή των πιστώσεων του τραπεζικού συστήματος προς τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, που είναι σαφές ότι δημιουργεί σωρεία ανυπέβλητων δυσχερειών στις επιχειρήσεις». Η ανακοίνωση τόνιζε ότι από τις αρχές του έτους οι πιστώσεις προς τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας ήταν ανεπαρκέστες, σε καταφανή αντίθεση προς ό,τι συνέβαινε με τη χρηματοδότηση του δημόσιου τομέα, και συνέχιζε ως εξής: «Είναι πολύ επεικέες να χαρακτηρίζουμε ανεπαρκείς τις πιστώσεις προς τον ιδιωτικό τομέα, γιατί, εκεί που έχει φτάσει η κατάσταση, και οι ελάχιστες υγιείς επιχειρήσεις θα μεταβληθούν σύντομα σε προβληματικές, με τις εύλογες συνέπειες όχι μόνο για τις ίδιες τις επιχειρήσεις και τους εργαζομένους σε αυτές αλλά για ολόκληρο τον ελληνικό λαό». Και η ανακοίνωση κατέληγε στο αίτημα για την απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος⁸⁷⁰.

Το αίτημα αυτό υπήρξε γενικότερο, και τελικώς δικαιώθηκε με τη σύσταση της Επιτροπής για την Αναμόρφωση και τον Εκσυγχρονισμό του Τραπεζικού Συστήματος, γνωστής ως «επιτροπής Καρατζά», υπό τον γενικό γραμματέα, τότε, του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, δικηγόρο και τραπεζίτη Θεόδωρο Καρατζά (1930 - 2004), μετά από λίγους μήνες. Ωστόσο, αυτό δεν έγινε αυτόματα. Στις 19.8.1986 ο ΣΒΒΕ έστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα στις διοικήσεις των τραπεζών του δημόσιου τομέα:

«Είναι αναστατος όλος ο επιχειρηματικός κόσμος από τον συνεχιζόμενο δραστικό και καθολικό περιορισμό της χρηματοδοτήσεως των ιδιωτικών βιομηχανικών επιχειρήσεων. Η απόφαση αυτή των τραπεζών, που είχε ως αποτέλεσμα την κάθετο μείωση της ήδη ανεπαρκούς ρευστότητας των μεταποιητικών επιχειρήσεων, δημιουργεί πρωτοφανή παραγωγικά και εξαγωγικά προβλήματα, ακόμη και στις υγιείς επιχειρήσεις (...) Ολόκληροι κλάδοι, λόγω και εποχιακών αναγκών, αντιμετωπίζουν οξύτατο χρηματοδοτικό

Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του ΣΒΒΕ στη διάρκεια Γενικής Συνέλευσης: Κωνσταντίνος Μπουτάρης, Αλέξανδρος Μπακατσέλος, Γιάννης Ζούρας, Άγγελος Μπίλλης, Γεώργιος Αθανασιάδης, Νικόλαος Ευθυμιάδης, Μάρκος Δούφος.

αδιέξοδο, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται σε μεγάλο βαθμό ή και να αποκλείεται ο απαραίτητος εφοδιασμός με πρώτες ύλες, η παραγωγή, οι εξαγωγές και η έγκαιρος εκπλήρωση υποχρεώσεων»⁸⁷¹.

Εορτασμός των εβδομηκοστών γενεθλίων

Ο ΣΒΒΕ τίμησε την εβδομηκοστή επέτειό του στο πλαίσιο του εορτασμού των 2.300 χρόνων από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης, με πανηγυρική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο ξενοδοχείο «Μακεδονία Παλλάς» στις 19.2.1986. Στην εκδήλωση παρουσιάστηκε ο τιμητικός τόμος που εκδόθηκε με την ευκαιρία αυτή από το Σύνδεσμο. Τον τόμο επιμελήθηκε

ο δημοσιογράφος, πρώην στέλεχος του ΣΒΒΕ, Ιορδάνης Καϊσερλίδης. Είχε έκταση 152 σελίδων, με πρόλογο του προέδρου Αλ. Μπακατσέλου, και περιελάμβανε σύντομο ιστορικό του ΣΒΒΕ, τη συμβολή του στα εθνικά θέματα, την κοινωνική δραστηριότητά του, τη σχέση του με τα τοπικά θέματα, τα προβλήματα στη βιομηχανική ανάπτυξη της Β. Ελλάδος, τη συμβολή του στην εκπαίδευση, την ευρωπαϊκή προοπτική, και τη συμβολή του στην ίδρυση της Τράπεζας Μακεδονίας Θράκης. Τον τόμο παρουσίασε ο αντιπρόεδρος Β. Πανούτσος. Στην εκδήλωση παρέστησαν οι τοπικές αρχές και ο πρόεδρος του ΣΕΒ Θ. Παπαλεξόπουλος.

Ομιλία του προέδρου Αλ. Μπακατσέλου στην πανηγυρική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε για τον εορτασμό της 70ετίας από την ίδρυση του ΣΒΒΕ στο ξενοδοχείο «Μακεδονία Παλλάς», στις 19.2.1986.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΕΝΑΤΟ

δεύτερη θητεία Αλέξανδρου Μπακατσέλου

(1987 – 1989)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που αναδείχτηκε από την τακτική γενική συνέλευση του 1987 επανεξέλεξε την απερχόμενη διοικητική επιτροπή ακριβώς με την ίδια σύνθεση⁸⁷².

Η κατάσταση της βορειοελλαδικής βιομηχανίας

Σύμφωνα με μελέτη που εκπόνησε ο Απ. Μπουσγολίτης, εκπρόσωπος του ΣΒΒΕ στο Α΄ Αναπτυξιακό Συνέδριο Κεντρικής Μακεδονίας (Δεκέμβριος 1988)⁸⁷³, κατά την περίοδο 1958 - 1983, οι τοπικές βιομηχανικές επιχειρήσεις είχαν αυξηθεί κατά 109%, έναντι 29% σε πανελλαδικό επίπεδο, και οι απασχολούμενοι είχαν αυξηθεί κατά 154%, έναντι 63% σε πανελλαδικό επίπεδο⁸⁷⁴. Κατά την περίοδο, δηλαδή, της σχετικής σταθερότητας της ελληνικής οικονομίας, οι δείκτες ανάπτυξης της βιομηχανίας ήταν πολύ υψηλότεροι στην Κεντρική Μακεδονία. Έτσι, ανακτήθηκε μέρος του εδάφους που είχε απολεσθεί μετά το 1938 προς όφελος της Αττικής.

Στη συνέχεια, η υπεροχή των ρυθμών υπέρ της Κεντρικής Μακεδονίας αναστράφηκε. Στην περίοδο 1981 - 86 ο αριθμός των επιχειρήσεων της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό 2,5%, έναντι 4% πανελλαδικού. Το φαινόμενο αυτό συνδυάστηκε με αύξηση του αριθμού των ζημιωγών επιχειρήσεων και διόγκωση του βραχυπρόθεσμου

δανεισμού από το τραπεζικό σύστημα. Συνολικά, ο τραπεζικός δανεισμός της τοπικής βιομηχανίας αυξήθηκε κατά 4,4 φορές στην πενταετία 1981 - 86. Πρέπει βέβαια να ληφθεί υπόψη ο υψηλός πληθωρισμός (πάνω από 100% στην πενταετία), τα αντιστοίχως υψηλά επιτόκια, και οι καθυστερήσεις εκ μέρους των ζημιωγών επιχειρήσεων. Τέλος, επιδείνωση παρουσίασε ο δείκτης ιδίων προς ξένα κεφάλαια, ένδειξη εξάρτησης της βιομηχανίας από βραχυπρόθεσμο, κυρίως, τραπεζικό δανεισμό.

Χρηματοδότηση

Η δυσμενής εξέλιξη στον χρηματοπιστωτικό τομέα, με τον περιορισμό των πιστώσεων, κατέστη δυσμενέστερη τον Ιούνιο του 1987, όταν η κυβέρνηση αποφάσισε την αύξηση των επιτοκίων χρηματοδότησης. «Η νέα αύξηση του κόστους», ανέφερε η επιστολή διαμαρτυρίας του ΣΒΒΕ, «θα συμβάλλει αναμφίβολα σε περαιτέρω επιδείνωση της ήδη χαμηλής ανταγωνιστικότητας της εγχωρίου παραγωγής, πολλαπλασιάζοντας και οξύνοντας τα προβλήματα των εξαγωγών μας, του ισοζυγίου πληρωμών καθώς και του πληθωρισμού»⁸⁷⁵. Τον Οκτώβριο του 1988 ο ΣΒΒΕ απηύθυνε νέο υπόμνημα προς την κυβέρνηση, με αίτημα τη μείωση των επιτοκίων χορηγήσεων προς τη βιομηχανία, επισημαίνοντας ότι η μη αποδοχή του αιτήματος επιδείνωνε συνεχώς την ανταγωνιστική θέση της εγχώριας παραγωγής και δυσχέραινε την εξαγωγική δραστηριότητα. Επίσης, ο ΣΒΒΕ ζήτησε οι επενδύσεις εκσυγχρονισμού των βιομηχανικών επιχειρήσεων να απολαμβάνουν των κινήτρων της Δ΄ ζώνης, ανεξάρτητα από τον τόπο εγκατάστασης των επιχειρήσεων⁸⁷⁶.

Σε ό,τι αφορά τα ΜΟΠ, στις 22.10.1987 υπογράφηκε στη Θεσσαλονίκη η σύμβαση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της ελληνικής κυβέρνησης για τα προγράμματα που αφορούσαν τη Βόρεια Ελλάδα. Μετά από έξι μήνες, ωστόσο, ο ρυθμός απορρόφησης παρέμενε πολύ χαμηλός, λόγω αδυναμίας των υπηρεσιών. Ο ΣΒΒΕ διαμαρτυρήθηκε και διατύπωσε το ερώτημα πώς ήταν δυνατόν να μην έχουν συσταθεί επιτελεία ειδικών επιστημόνων για την αξιοποίηση των Μεσογειακών Προγραμμάτων⁸⁷⁷.

Απεργίες

Το καλοκαίρι του 1987 εκδηλώθηκε σειρά απεργιών στη Θεσσαλονίκη, η οποία απορρύθμισε ακόμη περισσότερο την κατάσταση στη βιομηχανία. Η σημαντικότερη απεργία, με τη γενικότερη επίπτωση, εκδηλώθηκε στο λιμάνι και είχε δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στον εφοδιασμό των βιομηχανικών επιχειρήσεων όσο και στις εξαγωγές. Ειδικά ο κλάδος των ποτών πλήγηκε από μεγάλη απεργία στην Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεως, την οποία ακολούθησε η κήρυξη δύο καθημερινών τετράωρων απεργιών συμπαρατάσεως, από 1 - 7 Ιουλίου, εκ μέρους της κλαδικής ομοσπονδίας. Ο ΣΒΒΕ προέβη σε ανακοινώσεις διαμαρτυρίας για τις απεργίες αυτές και ζήτησε την παρέμβαση της κυβέρνησης για την απεργία στο λιμάνι⁸⁷⁸.

Την άνοιξη του 1988, μερικές εβδομάδες μετά την υπογραφή εθνικής συλλογικής σύμβασης σημειώθηκαν αρκετές απεργιακές κινητοποιήσεις σε βιομηχανίες της Θεσσαλονίκης⁸⁷⁹. Αξιοσημείωτο είναι ότι επαναλήφθηκαν απεργίες στον κλάδο ποτών από ένα μόνο κλαδικό σωματείο. Το αίτημα του σωματείου είχε κριθεί καταχρηστικό αλλά η απεργία

συνεχιζόταν. Οι απεργοί – ο κλάδος των οποίων αποτελούσε μικρό ποσοστό στους εργαζομένους των επιχειρήσεων- εμπόδιζαν τη λειτουργία όλων των εργοστασίων του κλάδου. Ο ΣΒΒΕ παρενέβη ζητώντας από τον Υπουργό Εργασίας Γ. Γεννηματά να παραπέμψει άμεσα το θέμα στη διαιτησία, όπως θα έκανε αν επισπεύδον ήταν το σωματείο⁸⁸⁰. Η κυβέρνηση όμως δεν παρενέβη, παρά το γεγονός ότι οι καθημερινές βιαιοπραγίες μπροστά στα εργοστάσια εμπόδιζαν τη λειτουργία τους. Τελικώς, ο ΣΒΒΕ ζήτησε την παρέμβαση των δικαστικών αρχών.

Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφόρησης Επιχειρήσεων

Σε συνεργασία με το ΕΒΕΘ, ο ΣΒΒΕ ανέλαβε τον Ιούνιο του 1987 να εκτελέσει ένα φιλόδοξο πρόγραμμα της ΕΟΚ, που αφορούσε την πληροφόρηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε θέματα οικονομικής νομοθεσίας, χρηματοδότησης, τεχνικών προδιαγραφών, εμπορικών συναλλαγών κ.λπ. Η πληροφόρηση αυτή προγραμματίστηκε να παρέχεται από ειδικά γραφεία («θυρίδες»), ένα από τα οποία

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών για Επιχειρήσεις εγκαινιάζεται, παρουσία εκπροσώπων του πολιτικού και του βιομηχανικού κόσμου.

Από αριστερά: Αλέξανδρος Μπακατσέλος, Νίκος Ευθυμιάδης, Στέλιος Παπαθεμελής - Υπουργός Μακεδονίας-Θράκης, Μάρκος Δούφος και Απόστολος Μπακατσέλος, προεδρεύων αντιπρόεδρος ΕΒΕΘ.

ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη και λειτούργησε στους χώρους του ΣΒΒΕ, με βάση σύμβαση που υπέγραψε ο Σύνδεσμος με την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Τα γραφεία στελεχώθηκαν με εξειδικευμένους επιστήμονες και διέθεταν σύγχρονο εξοπλισμό πληροφορικής και τηλεπικοινωνίας.

Στη Θεσσαλονίκη το επιστημονικό προσωπικό του Κέντρου αποτέλεσαν ο Γιάννης Σταύρου, που ανέλαβε την οργάνωση και διεύθυνση του Κέντρου και η Άννα Ντινίδου, ως υπεύθυνη πληροφόρησης. Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφόρησης Επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης εγκαινιάστηκε στις 17 Δεκεμβρίου 1987 από τον Υπουργό Β. Ελλάδος Στέλιο Παπαθεμελή και άρχισε να λειτουργεί στον έβδομο όροφο του κτιρίου της πλατείας Μοριχόβου. Πρόεδρος της Επιτροπής του Κέντρου ορίστηκε ο αντιπρόεδρος του ΣΒΒΕ Μάρκος Δούφος. Εκτός από την πληροφόρηση όσων υπέβαλαν ερωτήματα (το πρώτο δωδεκάμηνο ανήλθαν σε 1.456), το Κέντρο συμμετείχε σε εκδηλώσεις, με ειδικές

παρουσιάσεις. Τα στελέχη του παρουσίασαν το Κέντρο σε δημόσιες ομιλίες σε επαγγελματικούς οργανισμούς και φορείς. Ιδιαίτερη πρωτοβουλία του Κέντρου ήταν η δημιουργία της τηλεοπτικής εκπομπής «Η Ευρώπη σήμερα», την οποία πρόβαλλε η ΕΤ3 κάθε Σάββατο.

Η έλλειψη υποδομής: Προφητικοί λόγοι

Μιλώντας για τη συνεχή αναβολή της εκτέλεσης έργων υποδομής στη Θεσσαλονίκη (π.χ. κατασκευή μετρό, ανισόπεδων κόμβων), ο Αλ. Μπακατσέλος επισήμανε τις αρνητικές επιπτώσεις που θα είχε στο μέλλον η «μη αντιμετώπιση» των προβλημάτων και η «επιλογή της αναβολής ως λύσεως». «Όλοι οι τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της πόλεως θα προσκρούουν συνέχεια στους υφάλους των ανεπαρκών υποδομών, με ανυπολόγιστες (κυρίως οικονομικές) συνέπειες· που όμως μακροπρόθεσμα θα είναι, πολύ δυσκολότερο από ό,τι σήμερα να αντιμετωπιστούν για οικονομικούς και για τεχνικούς λόγους»⁸⁸¹.

Εκδήλωση στις 17.5.1987 με ομιλητή τον καθηγητή Δημήτρη Γερμίδα (1936-2006).

Εξωπραγματικές αποφάσεις

Στη διάρκεια της περιόδου Μαρτίου 1987 - Μαρτίου 1989, ο ΣΒΒΕ υπέβαλε σωρεία υπομνημάτων σχετικά με ποικίλα φορολογικά νομοθετήματα και άλλες πράξεις της δημόσιας διοίκησης που αφορούσαν ρύθμιση φορολογικών θεμάτων. «Προσπαθούμε», είπε στη γενική συνέλευση της 1.4.1989 ο αντιπρόεδρος Β. Πανούτσος, «κάθε φορά που εμφανίζονται εξωπραγματικές αποφάσεις των οργάνων της πολιτείας, να υποβάλλουμε έγκαιρα και τεκμηριωμένα τις απόψεις μας, για να προλάβουμε ρυθμίσεις που ούτε την εθνική οικονομία τελικά ωφελούν ούτε τα ταμεία του κράτους κάνουν τελικά πλουσιότερα, ενώ δημιουργούν πρόσθετα προβλήματα στη βιομηχανική δραστηριότητα»⁸⁸².

Εκπαίδευση

Ο ΣΒΒΕ εξακολούθησε να δίνει πρωτεύουσα σημασία στην εκπαίδευση, ως τον κυριότερο παράγοντα για τη μακροπρόθεσμη μεταβολή των οικονομικών συνθηκών στην Ελλάδα. Γι' αυτό και ήταν από τους πρώτους φορείς που υποστήριξαν (εν έτει 1989) ότι έπρεπε να επιτραπεί η ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών ανώτερων και ανώτατων σχολών, προκειμένου να δημιουργηθεί υγιής ανταγωνισμός, που θα οδηγούσε σε αναβάθμιση τα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα. Αυτός ήταν ο μόνος τρόπος «για να συγκρατήσουμε τις χιλιάδες εκείνων των σπουδαστών, που αναζητούν την ποιότητα στην εκπαίδευσή τους στο εξωτερικό, με τεράστιο φυσικά συναλλαγματικό κόστος. Μόνο έτσι θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε σωστά εκπαιδευμένα επιστημονικά στελέχη που ολοένα και περισσότερο έχει ανάγκη ο ιδιωτικός όσο και ο δημόσιος τομέας της οικονομίας μας»⁸⁸³.

Ο επικεφαλής του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, Χαρίλαος Φλωράκης (1914-2005), μαζί με τα ηγετικά στελέχη του Συνασπισμού, Λεωνίδα Κύρκο (1924-2011) και Γρηγόρη Φαράκο (1923-2007) επισκέπτονται το περίπτερο του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πληροφοριών για Επιχειρήσεις, στην 64η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (1989), όπου τους υποδέχεται η υπεύθυνη πληροφόρησης Άννα Ντινίδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ

πρώτη Θητεία Βασιλείου Πανούτσου

(1989 - 1991)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που αναδείχθηκε από τη γενική συνέλευση της 1.4.1989 εξέλεξε νέο διοικητικό συμβούλιο, με πρόεδρο τον Βασίλειο Πανούτσο, α' αντιπρόεδρο τον Νικόλαο Ευθυμιάδη, β' αντιπρόεδρους τον Γεώργιο Αθανασιάδη και τον Απόστολο Μπουσγολίτη, γενικό γραμματέα τον Άγγελο Μπίλλη, ταμία τον Βασίλειο Τακά και έφορο τον Νικόλαο Φιλίππου⁸⁸⁴.

Στη διάρκεια της θητείας της διοικητικής αυτής επιτροπής πραγματοποιήθηκε βομβιστική ενέργεια στα γραφεία του Συνδέσμου (4.4.1990), χωρίς ευτυχώς θύματα. Με τη βοήθεια εταιρειών-μελών, τα γραφεία ανακατασκευάστηκαν.

Βασίλειος Πανούτσος, πρόεδρος ΣΒΒΕ στην περίοδο 1989-1993.

Η «εσωτερική αγορά»: Μια νέα πρόκληση

Η πορεία προς την «εσωτερική αγορά» των ευρωπαϊκών κοινοτήτων από 1.1.1992 αποτέλεσε κύριο μέλημα της νέας διοίκησης. Η «κοινή» αγορά επρόκειτο να γίνει σύντομα «εσωτερική αγορά». Σύμφωνα με την ορολογία της ΕΕ, η «κοινή αγορά» αποτέλεσε ένα στάδιο στη διαδικασία της ενοποίησης, το τέρμα του οποίου είναι η εξάλειψη όλων των εμποδίων στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές, έτσι ώστε να υπάρξει συγχώνευση των εθνικών αγορών σε μια «ενιαία» ή «εσωτερική» αγορά. Αυτό θεσπίστηκε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, η οποία υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο, στις 17 Φεβρουαρίου 1986 από εννέα κράτη μέλη και στις 28 Φεβρουαρίου 1986 από τα υπόλοιπα τρία (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα). Άρχισε να ισχύει την 1η Ιουλίου 1987. Σκοπός της Πράξης ήταν να εγκαθιδρυθεί σταδιακά η «εσωτερική αγορά» μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1992. Η εσωτερική αγορά ορίζεται στην Πράξη ως «χώρος χωρίς εσωτερικά σύνορα στον οποίο διασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των ατόμων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας συνθήκης».

Έπρεπε να ληφθούν πολλά μέτρα για να επιτευχθεί η μετάβαση της ελληνικής οικονομίας σε κατάσταση ικανή να αντεπεξέλθει στην πρόκληση αλλά η γενική πολιτική και δημοσιονομική ατμόσφαιρα δεν ήταν πρόσφορη.

Αντίδραση στην νέα αύξηση επιτοκίων

Λίγο πριν από τις εκλογές της 18ης Ιουνίου 1989 εκδηλώθηκε οξεία ανεπάρκεια στην τραπεζική ρευστότητα, με επακόλουθο τη νέα αύξηση των επιτοκίων χορηγήσεων. Διαμαρτυρόμενος για την ενέργεια αυτή ο ΣΒΒΕ υποστήριξε δημοσίως (7.6.1989) ότι «αντί της αυξήσεως των επιτοκίων, για την αποκατάσταση της ρευστότητας της οικονομίας, θα ήταν πιο υγιής πηγή ρευστότητας με αναμφισβήτητα βραχυχρόνια αλλά και μακροχρόνια θετικά αποτελέσματα στην οικονομία, ο περιορισμός των πιστωτικών αναγκών του Δημοσίου και προπαντός ο δραστικός περιορισμός των μεγάλων κρατικών ελλειμμάτων. Νομίζουμε ότι τα νέα μέτρα θα

πρέπει να ανακληθούν το συντομότερο δυνατόν, πριν οι δυσμενείς επιπτώσεις τους (...) προκαλέσουν ανεπιθύμητες παρενέργειες»⁸⁸⁵. Την εποχή που γράφονταν αυτές οι γραμμές, οι λεγόμενες «δαπάνες της γενικής κυβέρνησης» είχαν ανέλθει στο 45% του ΑΕΠ, έναντι 35% το 1981 και 25% το 1974.

Στις 11.7.1989, κατά τη θητεία της μεταβατικής κυβέρνησης Τζ. Τζανετάκη (2.7.1989 - 12.10.1989), συνήλθε το συντονιστικό συμβούλιο προέδρων βιομηχανικών οργανώσεων και συμφώνησε ότι υπήρχε άμεση ανάγκη για την απογραφή και καταγραφή της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας και την παρουσίαση της στον ελληνικό λαό με τρόπο κατανοητό. Κοινή ήταν η εκτίμηση ότι τα ελλείμματα του δημόσιου τομέα αποτελούσαν πρωταρχικό πρόβλημα για τη βιομηχανία⁸⁸⁶.

Συνεργασία με τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας

Στις 10.9.1989 η διοίκηση του ΣΒΒΕ, μαζί με εκπροσώπους του Συνδέσμου Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος είχαν συνεργασία με τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας Γεώργιο Σουφλιά. Τα ειδικά θέματα που τέθηκαν ήταν τα εξής: Να αποδοθεί στη Βόρειο Ελλάδα η σωστή

αναλογία από τα ΜΟΠ για την περιφερειακή ανάπτυξη και να προωθηθούν οι σχετικές διαδικασίες με εφαρμογή ανατρεπτικών προθεσμιών. Να παρασχεθούν τα κίνητρα της Γ΄ ζώνης του Νόμου 1262 στις υφιστάμενες επιχειρήσεις της Θεσσαλονίκης για επενδύσεις εκσυγχρονισμού. Να ενισχυθούν οι εγκαταστάσεις του αεροδρομίου Θεσσαλονίκης και να ενισχυθούν οι αεροπορικές συνδέσεις εσωτερικού και εξωτερικού. Να βελτιωθούν οι παρεχόμενες στο λιμένα Θεσσαλονίκης υπηρεσίες, για να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητά του. Να ανασταλούν οι ρυθμίσεις που δημιουργούσαν προβλήματα στις υπάρχουσες βιομηχανικές μονάδες από τις εφαρμογές των γενικών πολεοδομικών σχεδίων.

Επίσης, ζητήθηκε να ενισχυθεί το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών Θεσσαλονίκης, είτε από το μερίδιο του ΜΟΠ του ΕΟΜΜΕΧ είτε από άλλες χρηματοδοτικές πηγές, δεδομένης της τεράστιας σημασίας του Κέντρου, τόσο στον τομέα της προετοιμασίας για το 1992, όσο και για την προώθηση των εξαγωγών, τη συλλογή πληροφοριών για συνεργασίες, την ανταλλαγή τεχνολογίας, την ενημέρωση προγραμμάτων εκπαίδευσης, τις εφαρμογές νέων καινοτομιών και γενικά τη συνεχή ενημέρωση για τις δραστηριότητες της ΕΟΚ⁸⁸⁷.

Η διοίκηση του ΣΒΒΕ (1989).

Συνεργασία με τον Υπουργό Χωροταξίας

Στις 10.9.1989 η διοίκηση του ΣΒΒΕ συναντήθηκε με τον Υπουργό Χωροταξίας, πρώην δήμαρχο της Θεσσαλονίκης, Σωτήριο Κούβελα. Ο ΣΒΒΕ περιέγραψε στον Υπουργό το «στραγγαλιστικό» περιβάλλον που είχε δημιουργηθεί με τις δαιδαλώδεις ρυθμίσεις του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης για τη βιομηχανία και βιοτεχνία. Το περιβάλλον αυτό απέκλειε την επιβίωση των υφισταμένων βιομηχανιών και την ανάπτυξη νέων. Το αίτημά του ήταν να υπάρξει ένα ρεαλιστικό πλαίσιο για τις μονάδες που λειτουργούσαν νόμιμα, ώστε να προστατευτεί η ύπαρξή τους. Στο σχετικό κείμενο γίνεται λόγος για την ανάγκη να συσταθεί ένα «μη εμπαθές όργανο που να αποδίδει δίκαιο και όχι αδικία στη βιομηχανική ανάπτυξη», επί παραδείγματι οι αιτήσεις για εκσυγχρονισμό που δεν ρυπαίνουν (π.χ. απλή αποθήκη σε χημική βιομηχανία)

να κρίνονται αυτοτελώς και όχι με χαρακτηρισμό του συνόλου του εργοστασίου. Το αίτημα περιελάμβανε να συμμετέχουν στις αποφάσεις το Υπουργείο Βιομηχανίας και ο ΣΒΒΕ και να «πάψουν τα όργανα αποφάσεων να κατέχονται από αρνητική βιομηχανική εμπάθεια και να καθιερωθεί δυνατότητα δεύτερου [δευτεροβαθμίου] οργάνου ελέγχου»⁸⁸⁸.

Όμως οι πολιτικές εξελίξεις έτρεχαν γρήγορα. Υπήρξαν δύο αλλαγές κυβερνήσεων μέχρι τον Νοέμβριο, οπότε σχηματίσθηκε η κυβέρνηση Ξ. Ζολώτα (23.11.1989 - 11.4.1990), με τη στήριξη των τριών μεγαλύτερων κομμάτων. Οι υπουργοί άλλαξαν.

Συμμετοχή του ΣΒΒΕ σε οργανισμούς

Συνεχίζοντας τη μακρά παράδοση, ένας σημαντικός αριθμός μελών του ΣΒΒΕ συμμετείχαν το 1989 στη διοίκηση οργανισμών και τραπεζών. Ο

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Β. Πανούτσος μιλά σε Γενική Συνέλευση του ΣΒΒΕ. Από αριστερά διακρίνονται οι: Μ. Φιλίππου, Σπ. Ευφραιμίδης, Π. Κωνσταντινίδης-πρόεδρος Γενικής Συνέλευσης, Ι. Δαμπασίνας.

Νικόλαος Ευθυμιάδης μετείχε ως μέλος του Δ.Σ. της ΕΤΕΒΑ και ως εκπρόσωπος του ΕΒΕΘ στην Επιτροπή Αξιολογήσεως του Νόμου 1262/82 της Θεσσαλονίκης. Ο Απόστολος Μπουσγολίτης ήταν εντεταλμένος σύμβουλος της ΕΛΒΟ (πρώην Στάγιερ). Ο Γεώργιος Αθανασιάδης ήταν πρόεδρος της ΔΕΘ (ας σημειωθεί ότι το 1989 η ΔΕΘ παρουσίασε κέρδη). Ο Γεώργιος Φιλίππου ήταν μέλος του Δ.Σ. της Εθνικής Τράπεζας. Ο Αλέξανδρος Μπακατσέλος ήταν μέλος του Δ.Σ. της Ολυμπιακής Αεροπορίας. Ο Βασίλειος Κουρτέσης ήταν μέλος του Δ.Σ. του Οργανισμού Προώθησης Εξαγωγών. Ο Ιωάννης Ζούρας ήταν μέλος του Δ.Σ. της Τράπεζας Μακεδονίας Θράκης. Ο Παντελής Κωνσταντινίδης, πρόεδρος του ΕΒΕΘ, ήταν μέλος του Δ.Σ. της Τράπεζας της Ελλάδος. Ο Βασίλειος Πανούτσος ήταν μέλος της ΕΤΒΑ⁸⁸⁹.

Ημερίδα «Κεφαλαιαγορά και ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρήσεων»

Ημερίδα με τον τίτλο αυτό πραγματοποιήθηκε στις 7.3.1990 στο ΕΒΕΘ, με τη συνεργασία του ΕΤΕΒΑ και υπό την αιγίδα του ΣΒΒΕ. Ο πρόεδρος του Χρηματιστηρίου Αθηνών Ν. Νιάρχος αναφέρθηκε στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων μέσω της κεφαλαιαγοράς. Ο διευθύνων σύμβουλος της ΕΤΕΒΑ (θυγατρικής της Εθνικής Τράπεζας) Β. Μπαλλής αναφέρθηκε στο ρόλο της επενδυτικής τράπεζας στην ανάπτυξη της κεφαλαιαγοράς. Ο διευθύνων σύμβουλος της Βαλκανεξπอร์ต Α.Ε., Β. Τακάς, αναφέρθηκε στην εμπειρία της εισαγωγής της εταιρείας του στο Χρηματιστήριο Αθηνών, μέσα στο πλαίσιο της στρατηγικής της, και ο γενικός διευθυντής της Διεθνικής Α.Ε. (θυγατρικής της Εθνικής Τράπεζας) Π. Περάκης μίλησε για τα αμοιβαία κεφάλαια.

Ας σημειωθεί ότι στη διετία 1988 - 1990 εισήχθησαν στο Χρηματιστήριο Αθηνών οι βορειοελλαδικές επιχειρήσεις Μπουτάρης Α.Ε. και Βαλκανεξπอร์ต Α.Ε., ενώ επίκειτο και η είσοδος της SATO Α.Ε. Η εκδήλωση ανταποκρινόταν στο ευρύτερο ενδιαφέρον των τοπικών βιομηχανιών για το ενδεχόμενο προσφυγής τους στην κεφαλαιαγορά.

Εκδηλώσεις του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πληροφοριών για Επιχειρήσεις (ΕΚΠΕ)

Το 1989 υποβλήθηκαν στο ΕΚΠΕ 1.388 ερωτήματα, 53% των οποίων προήλθαν από βιομηχανικές επιχειρήσεις. Επίσης, πάνω από το ήμισυ των ερωτήσεων προήλθαν από μικρές επιχειρήσεις (με 1 ως 49 απασχολούμενους). Η νομοθεσία της «εσωτερικής αγοράς» υπήρξε το πρώτο -ως προς το ενδιαφέρον- θέμα.

Συνεργαζόμενο με διάφορους φορείς, το ΕΚΠΕ πραγματοποίησε σειρά ενημερωτικών εκδηλώσεων (ημερίδων και σεμιναρίων) σε πόλεις της Βορείου Ελλάδος, κατά τις οποίες ο υπεύθυνός του, Γ. Σταύρου, παρουσίασε την Κοινή Αγροτική Πολιτική, τα διαρθρωτικά ταμεία της Κοινότητας και τις δυνατότητες χρηματοδότησης από αυτά, καθώς και την πολιτική της Κοινότητας σχετικά με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Επιπλέον, το Κέντρο συμμετείχε σε διάφορες εκδηλώσεις άλλων φορέων, ενώ στις 12.12.1989 διοργάνωσε μαζί με το Υπουργείο Βιομηχανίας ημερίδα, με θέμα το κοινοτικό πρόγραμμα συνεργασίας Πανεπιστημίων - Επιχειρήσεων⁸⁹⁰.

Εργασιακές σχέσεις

Ο ΣΒΒΕ διατήρησε και στην περίοδο αυτή το ενδιαφέρον για την τήρηση ομοιόμορφης εισοδηματικής πολιτικής, με τις μικρότερες δυνατές παρεκκλίσεις από επιχείρηση σε επιχείρηση, σε ό,τι αφορούσε τις εργοστασιακές κυρίως συλλογικές συμβάσεις ή τις αντίστοιχες ρυθμίσεις που έγιναν από τα διαιτητικά δικαστήρια. Επίσης, συμπαραστάθηκε στις βιομηχανίες που αντιμετώπισαν απεργίες ή σκληρότερες εργατικές κινητοποιήσεις και συνέβαλε στην επίλυση των διαφορών και των διαφωνιών, με δεδηλωμένο στόχο την εργασιακή ειρήνη⁸⁹¹.

Στην περίοδο αυτή θεσπίστηκε ο Νόμος 1876/1990 «Ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις και άλλες διατάξεις»⁸⁹², ο οποίος τροποποίησε το μακρόβιο Νόμο 3239/1955. Ο ΣΒΒΕ ασχολήθηκε διά μακρών με το σχέδιο του 1876/1990, χωρίς να επιτύχει «σημαντική βελτίωση, εξ αιτίας της εμμονής τόσο του τότε υπουργού Εργασίας όσο και του προκατόχου του»⁸⁹³.

Τροποποίηση των αναπτυξιακών νόμων

Στις 21.2.1990 ο ΣΒΒΕ παραχώρησε συνέντευξη Τύπου, στην οποία τοποθετήθηκε σε δύο βασικά για τη βιομηχανία θέματα: Το θέμα των προβληματικών επιχειρήσεων και στο εκκρεμές ζήτημα της τροποποίησης του Νόμου 1262 περί κινήτρων. Ο Β. Τακάς αναφέρθηκε στις προβληματικές, αναπτύσσοντας την πάγια θέση του ΣΒΒΕ ότι οι μη βιώσιμες θα έπρεπε να κλείσουν και οι βιώσιμες να ιδιωτικοποιηθούν. Ο Ν. Ευθυμιάδης παρουσίασε το θέμα των αναπτυξιακών κινήτρων, μέσα από το πρίσμα της αναγκαιότητας να δημιουργηθεί κλίμα κατάλληλο να διευκολύνει την ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Στη συνέχεια ο Σύνδεσμος υπέβαλε αναλυτικές προτάσεις σχετικά με τις επιδοτήσεις και τα αφορολόγητα και την παράταση ισχύος της ζώνης Β' για τις ήδη εγκατεστημένες βιομηχανίες, καθώς και άλλα ειδικά θέματα⁸⁹⁴.

Στις 28.6.1990 ο ΣΒΒΕ έστειλε επιστολή στον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας Γ. Σουφλιά, τον οποίο ευχαρίστησε για την πρόθεσή του να τροποποιήσει το νόμο 1262 αλλά εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του διότι πληροφορήθηκε το σχέδιο του τροποποιητικού νόμου από τον Τύπο. Ας σημειωθεί ότι η διοίκηση του Συνδέσμου είχε ματαιώς προσπαθήσει να συναντηθεί με τον Υπουργό. Με την ίδια επιστολή εκφράστηκαν οι θέσεις του ΣΒΒΕ: (α) Παράταση κινήτρων Β' ζώνης για τις εγκατεστημένες βιομηχανίες της επαρχίας Θεσσαλονίκης μέχρι 31.12.1994. (β) Οι δαπάνες ανέγερσης βρεφονηπιακών σταθμών από βιομηχανίες να αποτελούν επένδυση και να εντάσσονται στα κίνητρα του νόμου αυτού. (γ) Η επιχορήγηση των ειδικών επενδύσεων στην περιοχή Α' να αναγνωρίζεται και στις υπόλοιπες περιοχές. (δ) Στην υπό σύσταση περιφερειακή γνωμοδοτική επιτροπή, με έδρα τη Θεσσαλονίκη, να συμμετέχει εκπρόσωπος του ΣΒΒΕ⁸⁹⁵.

Τελικώς, στο Νόμο 1892/1990 («Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις») ⁸⁹⁶ αρκετές από τις θέσεις του ΣΒΒΕ έγιναν αποδεκτές, αν και ο Σύνδεσμος διατήρησε τη διαφωνία του με την άποψη του Υπουργείου ότι έπρεπε να μειωθεί αισθητά το κίνητρο της επιχορήγησης όσον αφορά τις

νέες μονάδες. «Εξακολουθούμε να πιστεύουμε», ανέφερε ο αντιπρόεδρος του Συνδέσμου Ν. Ευθυμιάδης στη γενική συνέλευση της 29.3.1991, «ότι σε μία περίοδο που τα τραπεζικά επιτόκια επιμένουν να βρίσκονται στην περιοχή του 30% και άνω, η μείωση των επιχορηγήσεων λειτουργεί σαν ένα ισχυρό αντικίνητρο για την ίδρυση νέων βιομηχανικών μονάδων, που φυσιολογικά θα αργήσουν να πραγματοποιήσουν τα πρώτα τους κέρδη». Τακτοποιήθηκε όμως οριστικά η εκκρεμότητα για την εξακολούθηση υπαγωγής των υφισταμένων επιχειρήσεων στη Β' ζώνη του νομού Θεσσαλονίκης⁸⁹⁷.

Η Γιουγκοσλαβία «κλειστή»

Το σύνολο των εξαγωγών της Μακεδονίας και Θράκης αλλά και ενός σημαντικού μέρους της λοιπής Ελλάδας μεταφερόταν οδικώς με φορτηγά που διέσχιζαν το έδαφος της άλλοτε ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Η άλλη δυνατή διαδρομή, μέσω Βουλγαρίας - Ρουμανίας - Ουγγαρίας και Αυστρίας ήταν οικονομικώς ασύμφορη, διότι αφενός οι δρόμοι ήταν ακατάλληλοι αφετέρου η διαδρομή πολύ μακρά. Η Γιουγκοσλαβία όμως περιόρισε δραστικά τη διέλευση φορτηγών από την Ελλάδα. Έτσι προκαλούνταν καθυστερήσεις και ζημίες στα εμπορεύματα. Για το ζήτημα αυτό υποβλήθηκαν υπομνήματα στην ελληνική κυβέρνηση και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, και ζητήθηκε η παρέμβασή τους.

Περιορισμοί στη βιομηχανία

Στα τέλη του 1990 εκπονήθηκε σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος πολεοδομικού περιεχομένου, με το οποίο επιχειρήθηκαν «σοβαροί περιορισμοί στη βιομηχανία», σύμφωνα με κοινό υπόμνημα που κατέθεσαν ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Β. Πανούτσος και του ΕΒΕΘ Π. Κωνσταντινίδης. Σύμφωνα με την ίδια πηγή, «επιχειρείται ο στραγγαλισμός εκατοντάδων υφισταμένων βιομηχανικών εγκαταστάσεων του Ν. Θεσσαλονίκης, με έμμεση μεθόδευση και παρουσίαση ρυθμίσεων που φαινομενικά αφορά σημαντικούς περιορισμούς στην εγκατάσταση και εκσυγχρονισμό νέων βιομηχανικών εγκαταστάσεων». Το σχέδιο του νομοθετήματος

περιελάμβανε νέα κατάταξη των βιομηχανιών βάσει της οχλήσεως (οχλούσες και μη), με όριο τους 50 ίππους κινητήριας δύναμης, το οποίο «όχι μόνο είναι άσχετο σαν κριτήριο όχλησης αλλά θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οδηγεί τη χώρα στην αποβιομηχανοποίηση». Επιπλέον, στο ίδιο σχέδιο γινόταν προσπάθεια η διάκριση με βάση το κριτήριο των 50 ίππων να υπερισχύει της κατάταξης σε βιομηχανίες χαμηλής, μέσης και υψηλής όχλησης, όπως την είχε προσδιορίσει το Υπουργείο Βιομηχανίας. Επίσης, το σχέδιο καθιστούσε πανίσχυρο το Συμβούλιο Ρυθμιστικού Σχεδίου, αφού το αναγόρευε σε μοναδικό εισηγητή για τη μεταγκατάσταση των «οχλουσών» επιχειρήσεων⁸⁹⁸.

Η πορεία προς την εσωτερική αγορά και οι «ενδιάμεσοι φορείς»⁸⁹⁹

Για να προετοιμαστεί η Ελλάδα ώστε να εισέλθει στην «εσωτερική αγορά» είχε ανάγκη από χρηματοδότηση, την οποία της εξασφάλιζε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ποιος όμως θα αξιολογούσε τις επενδυτικές προτάσεις των ιδιωτών και ποιος θα φρόντιζε

ώστε οι χρηματοδοτικοί πόροι να διανεμηθούν σωστά και να μη σπαταληθούν; Ο βαθμός της αποτελεσματικότητας των ελληνικών κρατικών μηχανισμών δεν ήταν άγνωστος ούτε στην Ελλάδα ούτε στις υπηρεσίες της Κοινότητας. Είχε προηγηθεί η αποτυχία του ΕΟΜΜΕΧ κατά την εφαρμογή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (το ποσοστό απορρόφησης των δεσμεύσεων για τα προγράμματα ΜΜΕ που διαχειρίστηκε ο ΕΟΜΜΕΧ δεν ξεπέρασε το 60%). Προέκυψε η αδήριτη ανάγκη για να δημιουργηθούν μηχανισμοί οι οποίοι θα ήταν σε θέση: πρώτον, να αξιολογήσουν τις προτάσεις του ιδιωτικού τομέα και δεύτερον, να διασφαλίσουν την αποτελεσματική κατανομή τους, ώστε να χρηματοδοτηθούν εκείνα τα προγράμματα που χαρακτηρίζονταν από καλές προοπτικές. Το Φεβρουάριο του 1991 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε στην Ελληνική κυβέρνηση να διαμορφώσει ένα νέο θεσμικό πλαίσιο που θα επιτρέψει σε μη κερδοσκοπικούς φορείς του ιδιωτικού τομέα να αναλαμβάνουν για λογαριασμό του κράτους τη διαχείριση κοινοτικών προγραμμάτων.

Αποστολή του ΣΒΒΕ στο Μιλάνο στα γραφεία του Συνδέσμου Βιομηχανιών Λομβαρδίας. Διακρίνονται ο πρόεδρος Μ. Χριστίδης, ο υπουργός Βορείου Ελλάδος Γ. Τζιτζικώστας (1941-2000) και ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Β. Πανούτσος.

Βρισκόμενος σε συνεχή διάλογο με την Κυβέρνηση και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η συνεισφορά του ΣΒΒΕ στη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου για τη λειτουργία των «Ενδιάμεσων Φορέων» ήταν καθοριστική.

Έτσι, συστάθηκαν «ενδιάμεσοι φορείς», δηλαδή φορείς που μεσολαβούσαν ανάμεσα στους υποψήφιους επενδυτές και στις αρχές που θα χορηγούσαν τη χρηματοδότηση. Η απαρχή δημιουργίας θεσμικού πλαισίου έγινε με το άρθρο 4 του Νόμου 1960 («Διατάξεις για τις χρηματιστηριακές συναλλαγές και τη διαχείριση προγραμμάτων της Ε.Ο.Κ.»)⁹⁰⁰, ο οποίος πέρασε από το κοινοβούλιο με πολύ μεγάλη δυσκολία. Ήταν, ίσως, η πρώτη φορά που νομοθέτημα αφαιρούσε, εν καιρώ ειρήνης, ουσιώδεις –κι αυτόνοπτες ως τότε– αρμοδιότητες από το δημόσιο τομέα. Ο νόμος έδωσε στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να αναθέτει, με προεδρικά διατάγματα, σε «ενδιάμεσους φορείς» ιδιωτικά έργα «εφαρμογής μέτρων ή προγραμμάτων τεχνικής βοήθειας και κατάρτισης, που χρηματοδοτούνται, εν μέρει ή συνολικά, από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα». Επί πλέον, οι ενδιάμεσοι φορείς μπορούσαν να έχουν «τη διαχείριση των αντίστοιχων πόρων» και μάλιστα χωρίς

να είναι υποχρεωμένοι να εφαρμόσουν τις διατάξεις του «δημοσίου λογιστικού, των κρατικών προμηθειών, των δημόσιων επενδύσεων, της ανάθεσης μελετών και κάθε άλλης σχετικής γενικής ή ειδικής διάταξης». Ένας τέτοιος ενδιάμεσος φορέας ήταν το Κέντρο Επιχειρηματικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης. Πριν αναφερθούμε όμως σε αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι εννέα μήνες μετά την έκδοση του Νόμου 1960 εκδόθηκε το Προεδρικό Διάταγμα 114/92 «Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν την εφαρμογή κοινοτικών προγραμμάτων ή μέτρων του ιδιωτικού τομέα»⁹⁰¹. Το νομοθέτημα αυτό περιόρισε ασφυκτικά τις αρμοδιότητες των ενδιάμεσων φορέων. Ωστόσο η λειτουργία τους αποτέλεσε ένα νέο και δυναμικό στοιχείο στην ελληνική πραγματικότητα.

Κέντρο Επιχειρηματικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης (ΚΕΠΑ)

Ένας σημαντικός ενδιάμεσος φορέας για τη Βόρειο Ελλάδα ήταν το Κέντρο Επιχειρηματικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης (ΚΕΠΑ). Την ίδρυσή του, υπό μορφή κοινοπραξίας, ανήγγειλαν στις 11 Μαρτίου 1991 οι Πρόεδροι του Συνδέσμου Βιομηχανιών

Εγκαίνια του ΚΕΠΑ (1991) με εκπροσώπους του πολιτικού κόσμου και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Βορείου Ελλάδος, Β. Πανούτσος και του Συνδέσμου Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος Β. Κουρτέσης. Όπως ανέφερε ο εκ των πρωτεργατών του εγχειρήματος, αντιπρόεδρος του ΣΒΒΕ Ν. Ευθυμιάδης, σκοπός της κοινοπραξίας ήταν η υποβοήθηση εκσυγχρονισμού των μεταποιητικών βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων, των επιχειρήσεων εξαγωγών και άλλων παρεμφερών, η αξιοποίηση της υποδομής τους, η συνεργασία μεταξύ τους και με αντίστοιχες επιχειρήσεις των χωρών της ΕΟΚ, η ανάληψη και εξυπηρέτηση του προγράμματος της ΕΟΚ «για την παροχή υπηρεσιών προς τις μικρομεσαίες Μεταποιητικές Επιχειρήσεις», και η ανάληψη προγραμμάτων άλλων διεθνών οργανισμών⁹⁰².

Παρουσία Πρωθυπουργού στη Γενική Συνέλευση

Η γενική συνέλευση της 29.3.1991 είχε μία ιδιαιτερότητα: Για πρώτη φορά Πρωθυπουργός της χώρας,

ο Κ. Μητσοτάκης⁹⁰³, τίμησε με την παρουσία του Γενική Συνέλευση του ΣΒΒΕ. Μετά την προσφώνησή του από τον Πρόεδρο Β. Πανούτσο, του απονεμήθηκε πλακέτα διά χειρός Αλ. Μπακατσέλου, στην οποία αναγράφκε: «Ο Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος στον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, πρώτο Πρωθυπουργό της Ελλάδος που τίμησε με την παρουσία του τη Γενική Συνέλευση του ΣΒΒΕ. Θεσσαλονίκη 29 Μαρτίου 1991». Ο Πρωθυπουργός, παρουσία αρκετών Υπουργών και των τοπικών αρχών, ανέπτυξε το πρόγραμμα της κυβέρνησής του, επισημαίνοντας το τεράστιο δημοσιονομικό έλλειμμα του έτους 1990 (24% επί του ΑΕΠ), το οποίο παρέλαβε από την προηγούμενη «οικουμενική» κυβέρνηση και «τη διαλυμένη κρατική μηχανή», που «σε κανένα σημείο» δεν βοήθουσε την κυβέρνηση. Υποσχέθηκε να προωθήσει τη διοικητική αποκέντρωση και επιφυλάχθηκε να αναγγείλει μετά από λίγες μέρες το ειδικό κυβερνητικό πρόγραμμα από τη Βόρειο Ελλάδα.

Ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης ομιλεί στη γενική συνέλευση του ΣΒΒΕ (29.3.1991).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

Δεύτερη Θητεία Βασιλείου Πανούτσου

(1991 - 1993)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε από την τακτική γενική συνέλευση της 29.3.1991 καταρτίστηκε σε σώμα στις 12.4.1991. Η νέα διοικητική επιτροπή είχε και πάλι πρόεδρο τον Βασίλειο Πανούτσο και α' αντιπρόεδρο τον Νικόλαο Ευθυμιάδη. Β' αντιπρόεδροι εκλέχτηκαν ο Απόστολος Μπουσγολίτης και Βασίλειος Τακάς, γενικός γραμματέας ο Άγγελος Μπίλης, ταμίας ο Νικόλαος Φιλίππου και έφορος ο Άγγελος Δημητριάδης.

Η στρατηγική

Η στρατηγική αντίληψη του ΣΒΒΕ στη συγκεκριμένη περίοδο, όπως εκφράστηκε από τον απολογισμό της διοίκησής του στην τακτική γενική συνέλευση της 16.4.1992 διά στόματος του α' αντιπροέδρου Ν. Ευθυμιάδη⁹⁰⁴, συνέδεε την οικονομική επιβίωση της χώρας αφενός με την εξέλιξη των ελληνικών επενδύσεων στα Βαλκάνια αφετέρου με την προσαρμογή στα ευρωπαϊκά δεδομένα. Αλλά ο φυσικός συντονιστής αυτών των εξελίξεων, ο κρατικός μηχανισμός, δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στον ρόλο του.

«Η οικονομική κατάσταση που διαμορφώθηκε στην τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα», ανέφερε ο απολογισμός, «επιβάλλει την ρεαλιστική τοποθέτηση ότι εμείς, οι επιχειρηματίες της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, δεν μπορούμε να περιμένουμε πολλά πράγματα από την σημερινή Πολιτεία. (...) Είναι πράγματι λυπηρό να

βλέπουμε ότι ξαφνικά το αδηφάγο ελληνικό κράτος, που ακόμη και μέχρι τώρα κρατάει κάτω από τον έλεγχό του την συντριπτική πλειοψηφία της οικονομικής ζωής αυτού του τόπου, έρχεται σήμερα και δηλώνει πρακτική «αδυναμία» να βοηθήσει εκείνες τις υγιείς δυνάμεις που απέμειναν και οι οποίες αποτελούν την μοναδική ίσως ελπίδα της Ελλάδος για τα επόμενα χρόνια. Δεν αναφερόμαστε, προφανώς, στην αδυναμία του κράτους για την άμεση οικονομική ενίσχυση των επενδυτικών και επιχειρηματικών πρωτοβουλιών των μελών μας και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας γενικότερα. Αναφερόμαστε δυστυχώς στην αναποτελεσματικότητα του κράτους να διεκπεραιώσει τον δικό του αποκλειστικό ρόλο, που είναι το νοικοκύρεμα της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας, η ολοκλήρωση των αναγκαίων έργων υποδομής και η χάραξη μιας ολοκληρωμένης, ξεκάθαρης και μακροπρόθεσμης στρατηγικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, στα πλατύτερα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης και των εξελίξεων στα Βαλκάνια».

Προβολή του εθνικού θέματος

Το δεύτερο μέρος της συνέλευσης της 16.4.1992 πραγματοποιήθηκε υπό την προεδρία του πρώην προέδρου του ΣΒΒΕ Π. Κωνσταντινίδη και παρευρέθηκαν οι υπουργοί: Προεδρίας, Σωτήριος Κούβελας· Βιομηχανίας, Βασίλειος Μαντζώρης· οι γενικοί γραμματείς του ΥΜΑΘ, Γιάννης Τσαλουκίδης, και της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας Γιώργος Μισοπλίδης· ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος Κοσμόπουλος. Στη συνεδρίαση αυτή τόσο ο προεδρεύων όσο και ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βασίλειος Πανούτσος, ανακοίνωσαν την απόφαση του ΣΒΒΕ να χρηματοδοτήσει την προσπάθεια προβολής στις ΗΠΑ του εθνικού θέματος για το όνομα της FYROM.

Τον Ιούλιο του 1992 ο ΣΒΒΕ επισήμανε με εγκύκλιο προς τα μέλη του ότι έπρεπε «να αρχίσει συστηματική προσπάθεια για «να εξελληνίσουμε» το όνομα Μακεδονία στη συνείδηση της διεθνούς κοινής γνώμης. Πρέπει να μεριμνήσουμε ούτως ώστε Μακεδονία αυτονόητα να σημαίνει Ελληνική Μακεδονία. Ένας από τους τρόπους αυτούς θα ήταν και η κατοχύρωση

του ονόματος «Μακεδονία», «Μακεδονικός» κ.λπ. στον τίτλο των εταιρειών ή των προϊόντων που ήδη το χρησιμοποιούν. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τις βαλκανικές και τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες για την αποφυγή οποιωνδήποτε μελλοντικών επιπλοκών»⁹⁰⁵.

Επισκέψεις υπουργών

Στην περίοδο αυτή, η εξωστρεφής δραστηριότητα που αναπτύσσει ο ΣΒΒΕ προσέλκυσε έναν αριθμό Υπουργών να επισκεφτεί τα γραφεία του και να έρθει σε άμεση επαφή με τη Διοίκησή του. Στις 8.9.1991 επισκέφτηκαν τον ΣΒΒΕ ο Ευθύμιος Χριστοδούλου, Υπουργός Εθνικής Οικονομίας και ο Υφυπουργός του ίδιου Υπουργείου Σωτήριος Χατζηγάκης. Στις 6.12.1991 συναντήθηκε με τη Διοίκηση του Συνδέσμου ο Ανδρέας Αδριανόπουλος, Υπουργός Βιομηχανίας και Εμπορίου. Μετά τη σύσκεψη ακολούθησε ομιλία του Υπουργού με θέμα «Αποκρατικοποίηση και απελευθέρωση της αγοράς». Επίσης, στις 13.12.1991 πραγματοποίησε επίσκεψη ο Υφυπουργός Εξωτερικών

Γεώργιος Παπαστάμκος, ο οποίος ενημέρωσε τον ΣΒΒΕ σχετικά με τη διάσκεψη του Maastricht (επρόκειτο να πραγματοποιηθεί στις 7.2.1992).

Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών

Στην περίοδο αυτή το ΕΚΠ συνέβαλε στην υποβολή, διαχείριση και υλοποίηση των εξής προγραμμάτων:

1. **COMMET.** Επρόκειτο για σύμπραξη πανεπιστημίων και επιχειρήσεων Μακεδονίας, η οποία είχε ως στόχους την εκπαίδευση στελεχών επιχειρήσεων σε πανεπιστήμια του εξωτερικού και τη διοργάνωση ευρωπαϊκών προγραμμάτων κατάρτισης σε θέματα υψηλής τεχνολογίας. Στο τελευταίο τρίμηνο του 1991 πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο αυτό σεμινάρια με την επιδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου, με θέματα όπως: (α) Κοινοτική πολιτική για την έρευνα και την ανάπτυξη. (β) Νέες πολιτικές στον τομέα των υπηρεσιών. (γ) Οι νομικές διαστάσεις της βιομηχανικής συνεργασίας.

Στιγμιότυπο από την εκδήλωση του ΣΒΒΕ «Ευρωπαϊκή Εβδομάδα για τις επιχειρήσεις». Στο βήμα ο αντιπρόεδρος Νίκος Ευθυμιάδης.

2. **SPRINT**. Σε συνεργασία με το Σύνδεσμο Βιομηχανών Ανδαλουσίας, το Σύνδεσμο Βιομηχανών της Vicenza και τη γερμανική εταιρεία ZENIT οργανώθηκε δίκτυο μεταφοράς τεχνολογίας και καινοτομιών, με στόχο να δημιουργηθούν ευκαιρίες τεχνολογικής συνεργασίας ανάμεσα στις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς των παραπάνω περιοχών.
3. **FORCE**. Αφορούσε πρόγραμμα εκπαίδευσης τοπικών στελεχών, ασχολουμένων με διοίκηση προσωπικού, στο Kingston University Business School της Βρετανίας⁹⁰⁶.
4. **ΠΡΑΞΗ**⁹⁰⁷. Επρόκειτο για πανελλαδικό δίκτυο, το οποίο συνέδεσε πανεπιστήμια και επιχειρήσεις προκειμένου να υποβάλλουν από κοινού προτάσεις για χρηματοδότηση από τα ερευνητικά προγράμματα της Κοινότητας. Δημιουργήθηκαν κόμβοι σε εννέα πόλεις: Ξάνθη, Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Λάρισα, Βόλος, Πάτρα, Αθήνα, Ηράκλειο. Ο κάθε κόμβος δημιουργήθηκε σε συνεργασία με τους κατά τόπους Βιομηχανικούς Συνδέσμους, τα Εμπορικά και Βιομηχανικά Επιμελητήρια και τα Τεχνολογικά Πάρκα και υποστηριζόταν από στελέχη τόσο του ερευνητικού όσο και του Βιομηχανικού χώρου. Στην περίοδο 1991-2003, 900 επιχειρήσεις και οργανισμοί κατέθεσαν προτάσεις για χρηματοδότηση στην Ελλάδα ή την Ευρωπαϊκή Ένωση με τη συνδρομή του εν λόγω δικτύου, από τις οποίες οι 350 εγκρίθηκαν⁹⁰⁸.
5. **NOW**. Αφορούσε κοινοπραξία ΣΒΒΕ, Εθνικού Οργανισμού Προνοίας, ΑΠΘ και Δήμου Συκεών για τη δημιουργία κέντρου ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων γυναικών.
6. **INTERREG**. Αφορούσε τη δημιουργία παραρτήματος του ΕΚΠ στη Σόφια για την υποβοήθηση των ελληνικών επιχειρήσεων.
7. **PRISMA** Υποβλήθηκε πρόταση του ΣΒΒΕ στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας για τη δημιουργία ειδικής υπηρεσίας για να υποστηρίζονται οι ελληνικές επιχειρήσεις ως προς την πληροφόρηση, τις διαδικασίες και τις προδιαγραφές, προκειμένου να συμμετάσχουν σε διαγωνισμούς κρατικών προμηθειών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Κέντρο Επιχειρησιακής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης (ΚΕΠΑ)

Το ΚΕΠΑ, για την ίδρυση του οποίου έγινε λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο, προανατολίστηκε σε δύο κατηγορίες δράσεων: (1) Τις υπηρεσίες υποδομής, όπως οι κλαδικές μελέτες, η πληροφόρηση, οι εκδόσεις για επιχειρησιακά θέματα, η οργάνωση εκθέσεων, η παραγωγή οδηγών και καταλόγων κ.λπ. (2) Τις υπηρεσίες επιχορήγησης επιχειρήσεων για τη χρήση συμβούλων μελετητών σε εξειδικευμένα θέματα, επί παραδείγματι χρηματοοικονομικά, μάρκετινγκ, προώθηση εξαγωγών, μηχανοργάνωση, οργάνωση παραγωγής⁹⁰⁹.

Για μία υπογραφή

Οι εξαγωγές στις αραβικές χώρες αποτελούσαν μία διοικητική οδύσσεια για τις βορειοελλαδικές επιχειρήσεις. Τον Ιούλιο του 1992 ο ΣΒΒΕ κατήγγειλε στον Υπουργό Εξωτερικών Ιωάννη Τζούνη την «παράλογη και πέρα από κάθε επιτρεπτά όρια ταλαιπωρία που υφίστανται οι επιχειρήσεις που έχουν τον δυναμισμό και την φιλοδοξία να αναπτυχθούν και να διευρύνουν τις δραστηριότητές τους για την προκοπή τους και τελικά την αύξηση του εθνικού πλούτου. Προτείνουμε λοιπόν να εξουσιοδοτηθεί η Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών στο Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης, για υπογραφή υπαλλήλου που να αναγνωρίζεται από τη Σαουδαραβική Πρεσβεία, το Ελληνοαραβικό

Ο πρόεδρος Β. Πανούτσος παρουσιάζει το πρόγραμμα COMETT II.

Επιμελητήριο και γενικότερα τις πρεσβείες των χωρών της Αραβικής Χερσονήσου, για να μην αναγκάζονται οι επιχειρήσεις να απευθύνονται στην Αθήνα. Με αυτήν την ενέργεια θα επιτύχουμε να ενθαρρύνουμε την εξαγωγική δραστηριότητα και να εφαρμόσουμε έμπρακτα την διάθεση αποκέντρωσης που η κυβέρνηση προωθεί»⁹¹⁰. Το ζήτημα της διοικητικής αποκέντρωσης παρέμεινε ανοιχτό μέχρι που έπαψε να αποτελεί ζήτημα για την ελληνική κοινωνία. Όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, τέτοιου είδους αιτήματα υποβάλλονταν από τον ΣΒΒΕ από τη δεκαετία του 1920.

Νέα τροποποίηση στο νόμο για τα επενδυτικά κίνητρα

Το 1992 συζητήθηκε στην κυβέρνηση το ενδεχόμενο τροποποίησης του Νόμου 1892/1990⁹¹¹. Οι θέσεις που διατύπωσε ο ΣΒΒΕ αφορούσαν τα εξής σημεία: Να ενδυναμωθούν οι ευχέρειες των περιφερειακών γνωμοδοτικών επιτροπών, η επιχορήγηση να καταβάλλεται σταδιακά, να χορηγείται πρόσθετη επιχορήγηση όχι μόνο σε επιχειρήσεις παραγωγής προϊόντων και

υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας αλλά και σε επιχειρήσεις που χρησιμοποιούσαν υψηλή τεχνολογία στη μέθοδο παραγωγής, να αναγνωρίζονται υψηλότερες επιχορηγήσεις όταν ιδρύονταν επιχειρήσεις στην περιφέρεια ή μεταστεγάζονταν σε αυτή από το κέντρο, να προσμετράται στην ίδια συμμετοχή και η αξία του οικοπέδου στο οποίο επρόκειτο να πραγματοποιηθεί η επένδυση. Επίσης, να θεωρείται παραγωγική επένδυση η αγορά τεχνογνωσίας, να καθιερωθούν ανατρεπτικές προθεσμίες για την αξιολόγηση των επενδύσεων και την υπαγωγή τους στο νόμο για τα κίνητρα, και τέλος να αυξηθούν τα κονδύλια, τα οποία ήταν ανεπαρκέστατα για τη Βόρειο Ελλάδα. Σε συνέντευξη τύπου που δόθηκε στις 23.10.1992, ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Β. Πανούτσος τόνισε ότι «ο αναπτυξιακός νόμος ουσιαστικά δεν έχει λειτουργήσει λόγω των ανεπαρκών κονδυλίων που έχουν διατεθεί». Επίσης, στην ίδια συνέντευξη τονίστηκε ότι ο ΣΒΒΕ απέρριπτε την πρόθεση της κυβέρνησης να αναθέσει στην Αγροτική Τράπεζα την αρμοδιότητα να αξιολογεί και να εγκρίνει βιομηχανικές επενδύσεις ορισμένου ύψους⁹¹².

Συνεδρίαση του συντονιστικού συμβουλίου των βιομηχανικών οργανώσεων (11.7.1989).

Το αίτημα για «σμίκρυνση του κράτους»

Με την ίδια ευκαιρία, ο ΣΒΒΕ ζήτησε να εφαρμοστεί με συνέχεια και χωρίς αμφιταλαντεύσεις η κυβερνητική υπόσχεση για τη «σμίκρυνση του κράτους». Όπως αναφέρθηκε, «τα οφέλη που θα προκύψουν (ας θυμηθούμε την πρωθυπουργική διαπίστωση ότι μία θέση εργασίας στον υπερτροφικό δημόσιο τομέα κοστίζει τουλάχιστον τρεις φορές το μισθό του κάθε εργαζομένου) θα μπορούν να καλύψουν, με επιδότηση, την προσωρινή ανεργία που θα δημιουργηθεί, και να απελευθερώσουν τεράστιους πόρους για επενδύσεις και εκσυγχρονισμό της εθνικής παραγωγικής μηχανής, που στη συνέχεια θα δημιουργήσει νέες υγιείς θέσεις εργασίας, για την επίτευξη του κοινού σκοπού που είναι η σταθερή αύξηση του εθνικού πλούτου». Ο ΣΒΒΕ υπογράμμισε ότι η προσπάθεια αντιμετώπισης των δημοσίων ελλειμμάτων με την αύξηση των φορολογικών εσόδων (με επιβολή έμμεσων φόρων) είχε εξαντλήσει κάθε περιθώριο και ήδη προκαλούσε σοβαρά προβλήματα στις επιχειρήσεις, διότι αύξανε το παραγωγικό κόστος τους και μείωνε την ενεργό ζήτηση⁹¹³.

Όροι της σύγκλισης

Στον αποχαιρετιστήριο λόγο του στη γενική συνέλευση της 9.4.1993 –ενώπιον του υπουργού Βιομηχανίας Στέφανου Μάνου και άλλων υπουργών, καθώς και των τοπικών αρχών- ο απερχόμενος πρόεδρος Β. Πανούτσος τόνισε ότι ο μόνος τρόπος για να επιτύχει η ελληνική κυβέρνηση τους στόχους της σύγκλισης με βάση τους όρους του Maastricht (έλλειμμα 3%, χρέος 60%, πληθωρισμό 5%) ήταν να μειώσει το δημόσιο τομέα, να φορολογήσει τις κοινωνικές ομάδες που ως τότε δε συμμετείχαν στα δημόσια βάρη -(φυσικά να καταπολεμήσει τη φοροδιαφυγή)- και να μεταφέρει πόρους στις επενδύσεις. Σε ό,τι αφορούσε την κατανομή των κονδυλίων του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (το 10% των οποίων επρόκειτο να διατεθεί στη βιομηχανία) θα έπρεπε να χρηματοδοτήσουν μέτρα ενίσχυσης της βιομηχανικής ανάπτυξης και όχι έργα υποδομής (εκτροπή Αχελώου, φυσικό αέριο κ.λπ.). Τέλος, στη Βόρεια Ελλάδα θα έπρεπε να διατεθεί το 35% των πόρων, ποσοστό που ανταποκρινόταν στο δυναμισμό της (με βάση την αύξηση της συμμετοχής της στο ΑΕΠ)⁹¹⁴.

Επίσκεψη του υπουργού Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας Μιχάλη Παπακωνσταντίνου (1919-2010), στα γραφεία του ΣΒΒΕ στις 31.7.1989.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

πρώτη θητεία Νικόλαου Ευθυμιάδη

(1993-1995)

Το νέο Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε από τη γενική συνέλευση της 9.4.1993 συγκροτήθηκε σε σώμα στις 27.4.1993, με την εξής μορφή: Πρόεδρος Νικόλαος Ευθυμιάδης, α΄ αντιπρόεδρος Βασίλειος Τακάς, β΄ αντιπρόεδροι Άγγελος Μπίλλης και Νικόλαος Φιλίππου-Βαλλής, γενικός γραμματέας Αδαμάντιος Λαδένης (1949 - 2010), ταμίας Ιωάννης Ακκάς και έφορος Άγγελος Δημητριάδης.

Νίκος Ευθυμιάδης, πρόεδρος του ΣΒΒΕ
την περίοδο 1993-1997.

Η ευκαιρία του κοινοτικού «πλαisiού στήριξης»

Στην περίοδο αυτή η δράση του ΣΒΒΕ θυμίζει ολοένα και λιγότερο τη συνήθη δραστηριότητα ενός επαγγελματικού οργανισμού. Ο Σύνδεσμος αναλαμβάνει ενεργητικό και δραστήριο ρόλο στη διαμόρφωση της βιομηχανικής και της ευρύτερης αναπτυξιακής πολιτικής. Αυτό το επιτυγχάνει δημιουργώντας φορείς και δράσεις, μέσα από τα εθνικά και περιφερειακά προγράμματα του δεύτερου «κοινοτικού πλαισίου στήριξης» (ή ορθότερα «υποστηρικτικού πλαισίου», γνωστού ως «πακέτου Delors» και εν συντομία Β΄ ΚΠΣ).

Η λογική του «πλαisiού στήριξης» ήταν η εξής: Στο εγγύς μέλλον η ευρωπαϊκή εσωτερική αγορά θα λειτουργούσε χωρίς φραγμούς και περιορισμούς. Τότε, θα δημιουργούνταν νέες ευκαιρίες για τις αναπτυξιακές δυνατότητες των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών – μελών και των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών. Τα όποια ευνοϊκά αποτελέσματα όμως θα επιβράδυνε ή και θα εξάλειφε ο ανταγωνισμός των εν λόγω χωρών και περιφερειών με χώρες και περιφέρειες ανώτερης ανταγωνιστικότητας. Άρα, πριν λειτουργήσει η εσωτερική ευρωπαϊκή αγορά, θα έπρεπε να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών και περιφερειών. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας θα επέτρεπε – σύμφωνα με το ίδιο σκεπτικό- την ταχύτερη σύγκλιση των κρατών και περιφερειών αυτής της κατηγορίας με τις περισσότερο ανεπτυγμένες. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας προϋπέθετε ότι έπρεπε να ενισχυθούν οι υποδομές, το ανθρώπινο κεφάλαιο και εν τέλει η συνολική παραγωγικότητα. Το «πλαίσιο στήριξης» ήταν ουσιαστικά ένα σύνθετο και πολύπτυχο πρόγραμμα για την αύξηση της παραγωγικότητας.

Στο πρόγραμμα αυτό η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα έμελλε να είναι πολύ ανώτερη από τα ανάλογα –και μικρότερα- κοινοτικά προγράμματα του παρελθόντος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν αποφασισμένη να χορηγήσει μεγαλύτερα ποσά από τα κοινοτικά ταμεία, με τη βεβαιότητα ότι θα αντιμετώπιζε έτσι τη διαφορά στην παραγωγικότητα ανάμεσα σε περιφέρειες με άνισο βαθμό ανάπτυξης. Ως αντιστάθμισμα

προσδοκούσε πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα ήταν μόνο 9,25% στο σύνολο των Μ.Ο.Π. και Α΄ Κ.Π.Σ. Στο Β΄ Κ.Π.Σ. ανήλθε σε 29,18%, ενώ η εθνική συμμετοχή, δηλαδή η συμμετοχή των επιμέρους κρατών, αναλογικώς μειώθηκε.

Πίνακας: Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στα κοινοτικά υποστηρικτικά προγράμματα

	Μ.Ο.Π.*	Σύνθεση κονδυλίων Μ.Ο.Π	Α΄ Κ.Π.Σ.	Σύνολο κονδυλίων Μ.Ο.Π. & Α΄ Κ.Π.Σ.	Μ.Ο.Π. & Α΄ ΚΠΣ	Β΄ Κ.Π.Σ.	Σύνθεση κονδυλίων Β΄ Κ.Π.Σ.
	(1986-1989)		(1989-1993)			(1994-1999)	
	ΕCU σε τιμές 1986		ΕCU σε τιμές 1989			ΕCU σε τιμές 1994	
Συνολικός Προϋπολογισμός	2.481	100,00%	14.342	16.823	100,00%	29.721	100,00%
Εθνική Δημόσια Συμμετοχή	695	28,03%	5.802	6.497	38,62%	7.070	23,79%
Κοινοτική Συμμετοχή	1.576	63,50%	7.193	8.769	52,13%	13.980	47,03%
Ιδιωτική Συμμετοχή	210	8,47%	1.346	1.556	9,25%	8.671	29,18%

*Σημείωση: Μετά το 1989, τα Μ.Ο.Π. εντάχθηκαν στο Α΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης.

Υπήρχαν, λοιπόν, δύο νέα δεδομένα: ο στόχος της έμμεσης αύξησης της παραγωγικότητας μέσω των αλλαγών του οικονομικού περιβάλλοντος και η μεγαλύτερη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα. Ο ΣΒΒΕ είχε ήδη συνειδητοποιήσει από την προηγούμενη τετραετία ότι η έλλειψη συγκεκριμένης βιομηχανικής πολιτικής στην Ελλάδα δεν θα επέτρεπε την επίτευξη του παραπάνω στόχου ούτε την αξιοποίηση των μέσων που προσέφερε. Γι' αυτό και αποφάσισε να αναλάβει ο ίδιος την πρωτοβουλία, ξεκινώντας από την υποβολή προτάσεων για τη δημιουργία εργαλείων για την ανάπτυξη της βορειοελλαδικής οικονομίας και ειδικά της βιομηχανίας.

Στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης Μακεδονίας-Θράκης⁹¹⁵

Οι προτάσεις συνέθεταν ένα ενιαίο σχέδιο –συνδέονταν μεταξύ τους, περιλάμβαναν προϋπολογισμό και χρονοδιάγραμμα, και ήταν άμεσα υλοποιήσιμες από συγκεκριμένες χρηματοδοτικές πηγές. Την εκπόνηση του στρατηγικού σχεδίου που απαιτούσε οκτώ μήνες (1993-1994), ακολούθησε σειρά συναντήσεων με τον Υπουργό Μακεδονίας-Θράκης, Κωνσταντίνο Τριαρίδη (1937-2012) και τους περιφερειάρχες των τριών περιφερειών της περιοχής, προκειμένου το στρατηγικό σχέδιο να συνδεθεί με τα περιφερειακά πρόγραμματά τους. Αντίστοιχες επαφές έγιναν σε κυβερνητικό επίπεδο, προκειμένου να επιτευχθεί ένας άλλος στόχος του στρατηγικού σχεδίου που ήταν η αναμόρφωση του αναπτυξιακού νόμου 1892/90. Για το σκοπό αυτό έπρεπε να γίνει κοινή συνείδηση ότι στην κατανομή των πόρων του δεύτερου κοινοτικού πλαισίου θα έπρεπε να επικρατήσει το κριτήριο της περιφερειακής και της βαλκανικής διάστασης. Στη συνέχεια, ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Ν. Ευθυμιάδης πήγε στις Βρυξέλλες και παρουσίασε τις προτάσεις του στρατηγικού σχεδίου στην αρμόδια Γενική Διεύθυνση

της ΕΟΚ, καθώς και σε άλλους αρμόδιους λειτουργούς. Η προσπάθεια αυτή του ΣΒΒΕ στέφθηκε από επιτυχία, αφού ανέδειξε για πρώτη φορά ειδικά μέτρα για τη Βόρειο Ελλάδα αλλά και ανάληψη έργων επιχειρησιακής υποδομής από ιδιωτικούς φορείς, με χρηματοδότηση από την Κοινότητα⁹¹⁶.

Το Στρατηγικό Σχέδιο της ανάπτυξης της Μακεδονίας - Θράκης περιλάμβανε έξι επιμέρους προγράμματα («υποπρογράμματα») που αγκάλιαζαν όλες τις δράσεις στη Βόρειο Ελλάδα.

Α) Το Υποπρόγραμμα Α αφορούσε την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των στρατηγικών κλάδων. Οι επιμέρους στόχοι του ήταν: (α) η ίδρυση και ενίσχυση κλαδικών ινστιτούτων, (β) η επιλεκτική ενίσχυση για την παραγωγή νέων προϊόντων, την υιοθέτηση καινοτομίας και τον κλαδικό αναπροσανατολισμό.

Β) Το Υποπρόγραμμα Β επιδίωκε να αντιμετωπίσει την κρίση σε γεωγραφικές ζώνες στις οποίες εμφανιζόταν σχεδόν μόνο ένας κλάδος («ζώνες-κλάδοι»). Οι επιμέρους στόχοι του ήταν: (α) ειδικές επενδυτικές ενισχύσεις σε «ζώνες-κλάδους», (β) η ίδρυση τοπικών εταιρειών ανάπτυξης.

Κατά την παρουσίαση του Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης Μακεδονίας - Θράκης στο ΕΒΕΘ, 19 Ιανουαρίου 1994.

Γ) Το Υποπρόγραμμα Γ επιδίωκε την οριζόντια ενίσχυση των επενδύσεων. Οι επιμέρους στόχοι του ήταν: (α) Η ίδρυση Περιφερειακού Ταμείου Επενδύσεων για την ενίσχυση περιφερειακών εταιρειών προσφοράς νέων χρηματοδοτικών μέσων. (β) Η θέσπιση επιλεκτικών ενισχύσεων σε περιπτώσεις αυξημένης αποδοτικότητας ή στρατηγικής σημασίας ή συνάρθρωσης μικρομεσαίων επιχειρήσεων. (γ) Η θέσπιση κινήτρων για τη συγκέντρωση των επενδύσεων στις Βιομηχανικές Περιοχές.

Δ) Το Υποπρόγραμμα Δ στόχευε στην προώθηση της επιχειρηματικής διείσδυσης στα Βαλκάνια. Οι επιμέρους στόχοι του ήταν: (α) Η ίδρυση Παρατηρητηρίου Διαβαλκανικής Οικονομικής Συνεργασίας. (β) Η επέκταση των ελληνικών επενδυτικών κινήτρων για πραγματοποίηση επενδύσεων στη Βουλγαρία σε συγκεκριμένους τομείς. (γ) Η δημιουργία περιφερειακού Βαλκανικού Εμπορικού Κέντρου και Βαλκανικού Ταμείου Επενδύσεων. (δ) Η δημιουργία Ελευθέρων Ζωνών Εμπορίου-Μεταποίησης στις λιμενικές περιοχές Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Αλεξανδρούπολης.

Ε) Το Υποπρόγραμμα Ε αφορούσε τον εκσυγχρονισμό και την ολοκλήρωση της επιχειρηματικής υποδομής στη Μακεδονία και τη Θράκη. Οι επιμέρους στόχοι του ήταν: (α) Η ίδρυση «Τεχνόπολης» Θεσσαλονίκης

(για την εξασφάλιση πλεονεκτημάτων από τη γεωγραφική συγκέντρωση έρευνας και καινοτομίας). (β) Η ίδρυση Βαλκανικού Χρηματιστηρίου Αξιών και Βαλκανικού Χρηματιστηρίου Εμπορευμάτων, καθώς και η ανάπτυξη Επιχειρηματικού Πάρκου στη Θεσσαλονίκη. (γ) Η σύνδεση επιχειρήσεων και εκπαιδευτικών οργανισμών, καθώς και η δημιουργία δομών επαγγελματικής κατάρτισης. (δ) Η αναδιοργάνωση και αναβάθμιση των περιφερειακών υπηρεσιών, με τη δημιουργία ενιαίων μονάδων έγκρισης και παρακολούθησης των επενδύσεων και των κινήτρων σε κάθε περιφέρεια. (ε) Η ενίσχυση του ρόλου των ΚΕΠΑ.

Στ) Τέλος, το Υποπρόγραμμα Στ στόχευε στον εκσυγχρονισμό και την ολοκλήρωση των τεχνικών υποδομών (Εγνατία Οδός, οδικός άξονας Προμαχώνας-Σερρών, Καβάλας, εκσυγχρονισμός λιμανιών Καβάλας και Αλεξανδρούπολης, επέκταση και εκσυγχρονισμός σιδηροδρομικού δικτύου, τηλεπικοινωνίες κ.λπ.).

Αναπτυξιακός Νόμος 1892/90

Το Δεκέμβριο του 1993 ξεκίνησε κοινωνικός διάλογος για την αναμόρφωση του αναπτυξιακού νόμου 1892. Ο ΣΒΒΕ κλήθηκε για πρώτη φορά να συμμετάσχει αυτόνομα, εκπροσωπώντας τη βιομηχανία της Βόρειας Ελλάδας, σε συζητήσεις με την ηγεσία του

Το πρώτο συνέδριο με θέμα «Βόρειος Ελλάδα και Βαλκάνια. Η ώρα της επιχειρηματικής εξόρμησης», διοργανώθηκε εκ μέρους του ΣΒΒΕ, της Τράπεζας Μακεδονίας Θράκης και του Ελληνοαμερικανικού Επιμελητηρίου τον Απρίλιο του 1994.

Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, την οποία την εποχή εκείνη αποτέλεσαν οι Γιώργος Γεννηματάς (1939-1994), Γιάννος Παπαντωνίου και εν συνεχεία Γιώργος Ανωμερίτης (Υπουργός αναπληρωτής). Ο ΣΒΒΕ κατέθεσε ένα υπόμνημα σχετικό με τις γενικές κατευθύνσεις που θα έπρεπε να έχει ο νέος αναπτυξιακός νόμος, καθώς και ένα δεύτερο, αναλυτικότερο. Τα σημεία τα οποία υιοθέτησε η ηγεσία του Υπουργείου ήταν η αυξημένη ενίσχυση των επενδύσεων που αποσκοπούσαν στην παραγωγή νέων προϊόντων, η ουσιαστική ενίσχυση εκείνων των επενδύσεων που θα εξασφάλιζαν ανταγωνιστικό μέγεθος και η στήριξη πρωτοβουλιών συλλογικής επιχειρηματικής δράσης. Κατά το διάλογο κατατέθηκε η πρόταση για να χωριστεί η Ελλάδα σε δύο ζώνες, εκ των οποίων «θετική» θα ήταν μόνο στη Θράκη. Με τον τρόπο αυτό θα εξομοιώνονταν όλες οι άλλες περιοχές με την Αττική. Χάρη στην κοινή προσπάθεια του ΣΒΒΕ με όλους τους παραγωγικούς φορείς της Θεσσαλονίκης, του Εργατικού Κέντρου συμπεριλαμβανομένου, η πρόταση αυτή τελικώς δεν περιλήφθηκε στο τελικό σχέδιο νόμου. Άλλη θέση που υποστήριξε ο ΣΒΒΕ ήταν η τμηματική καταβολή των επιχορηγήσεων, ανεξάρτητα από το ύψος της επένδυσης, η οποία επίσης έγινε δεκτή. Επίσης, το σχέδιο νόμου επανέφερε στις περιφερειακές γνωμοδοτικές επιτροπές την αξιολόγηση και έγκριση επενδύσεων έως 500 εκατομμύρια δραχμές, αρμοδιότητα την οποία προηγούμενο σχέδιο είχε εκχωρήσει στην Αγροτική Τράπεζα⁹¹⁷.

Τελικώς, μετά το σύνολο των παρεμβάσεων του ΣΒΒΕ, θεσπίστηκε ο Νόμος 2234/94, «Τροποποίηση και συμπλήρωση του ν.1892/90 για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις»⁹¹⁸, ο οποίος διέυρνε το φάσμα των επιλέξιμων επιχειρήσεων και δαπανών -σε κατεύθυνση εκσυγχρονισμού- και υιοθέτησε ως στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής βιομηχανίας. Ο νόμος συμπεριέλαβε την πρόταση του ΣΒΒΕ να επιδοτούνται όχι μόνο οι υλικές αλλά και οι άυλες επενδύσεις (ποιότητα, εκπαίδευση)⁹¹⁹. Τέλος, επιτεύχθηκε η διατήρηση των επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης στη Β' ζώνη κινήτρων ως 31.12.1999.

Φορολογικό νομοσχέδιο

Στη συζήτηση του νέου φορολογικού νομοσχεδίου –το οποίο προώθησε η κυβέρνηση για να εξομαλύνει τη δημοσιονομική κατάσταση- ο ΣΒΒΕ συμμετείχε, μαζί με άλλους φορείς, και πρότεινε τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών, σε συνδυασμό με τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης και τον περιορισμό της φοροδιαφυγής. Ο ΣΒΒΕ δεν διαφώνησε με τον αντικειμενικό καθορισμό των εισοδημάτων, τον οποίο ευνοούσε το Υπουργείο Οικονομικών, ούτε με την εφαρμογή του «πόθεν έσχες» στα περιουσιακά στοιχεία, με την προϋπόθεση επέκτασής του και στο δημόσιο τομέα. Για τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης ο ΣΒΒΕ πρότεινε την εφαρμογή του κυλιόμενου ΦΠΑ και στην οικοδομή, πρόταση που βρήκε σύμφωνες και τις άλλες ενδιαφερόμενες επιχειρηματικές πλευρές. Αντί για την τελευταία πρόταση, ο νομοθέτης υιοθέτησε τον αντικειμενικό προσδιορισμό των οικοδομικών εργασιών. Η εφαρμογή του «πόθεν έσχες» στο δημόσιο τομέα δεν έγινε δεκτή. Όλα αυτά περιλήφθηκαν στο Νόμο 2214 «Αντικειμενικό σύστημα φορολογίας εισοδήματος και άλλες διατάξεις» που ψηφίστηκε το Μάιο του 1994⁹²⁰.

Η εγκατάσταση του Ελληνικού Ινστιτούτου Μετρολογίας

Αποτέλεσμα των προσπαθειών του ΣΒΒΕ υπήρξε και η απόφαση να εδρεύει στη Θεσσαλονίκη το νεοσύστατο Ελληνικό Ινστιτούτο Μετρολογίας. Πρόκειται για νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου που αποτελεί τον εθνικό φορέα μετρολογίας και τον επίσημο τεχνικό σύμβουλο της πολιτείας σε θέματα μετρολογίας (δηλαδή της επιστήμης της ακρίβειας των μετρήσεων)⁹²¹. Διαθέτει θαυμάσιες εγκαταστάσεις στη Βιομηχανική Περιοχή Θεσσαλονίκης.

Επιχειρησιακά προγράμματα

Σε σύγκριση με άλλες χώρες, η ελληνική βιομηχανία είχε μειωμένη συμμετοχή στο δεύτερο κοινοτικό πλαίσιο. Ενώ στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία η βιομηχανία απορρόφησε περίπου 20% των συνολικών κονδυλίων, στην Ελλάδα -μαζί με τη ΔΕΗ και το φυσικό αέριο- δεν ξεπέρασε το 10% του συνόλου. Εννοείται ότι η ιδιωτική βιομηχανία έλαβε μέρος μόνο αυτού του χαμηλού ποσοστού. Ο ΣΒΒΕ

διεκδίκησε ποσοστό 30% από κάθε εθνικό πρόγραμμα για τη Βόρειο Ελλάδα, προκειμένου αυτή να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες των Βαλκανίων. Στις προτάσεις του Συνδέσμου συμπεριλήφθηκε η ενίσχυση των ελληνικών επενδύσεων στις βαλκανικές αγορές. Στα θετικά σημεία του επιχειρησιακού προγράμματος βιομηχανίας μπορεί να αναφερθεί το γεγονός ότι πολυετή επιχειρησιακά σχέδια, ειδικές επενδύσεις σε εργαστήρια ποιότητας, σε καινότητα προϊόντα, καθώς και στη χρήση τεχνολογίας φιλικής στο περιβάλλον, χρηματοδοτήθηκαν από το πρόγραμμα στην περίοδο 1994-1999. Τα ποσοστά επιχορήγησης ανήλθαν σε 15% για τα πολυετή επιχειρησιακά σχέδια και σε 40% για τις υπόλοιπες δράσεις.

Ως προς το επιχειρησιακό πρόγραμμα έρευνας και τεχνολογίας, ο ΣΒΒΕ συμμετείχε με εκπροσώπους του σε όλες τις επιτροπές αξιολόγησης του υποπρογράμματος Ι, το οποίο αφορούσε τη συνεργασία επιχειρήσεων και πανεπιστημίων, όπως και στο πρόγραμμα ανάπτυξης βιομηχανικής έρευνας (ΠΑΒΕ 94)⁹²².

Αναμνηστική φωτογραφία μελών του ΣΒΒΕ κατά την υπογραφή συμφωνίας για την οικονομική ενίσχυση υπέρ της συντήρησης ψηφιδωτών στη Βεργίνα, στις 28.6.1994. Διακρίνονται: Γ. Μπουτάρης, Λ. Κουϊδής, Ν. Ευθυμιάδης, Α. Μπίλλης και Α. Λαδένης (1949-2010).

Προσπάθειες για την απλοποίηση των διαδικασιών

Ο ΣΒΒΕ πραγματοποίησε σειρά επαφών, προκειμένου να συμφωνηθούν με την κυβέρνηση οι προδιαγραφές για τη δημιουργία ενός γραφείου, το οποίο θα ενέκρινε τις επενδύσεις ύψους άνω του ενός δισεκατομμυρίου δραχμών. Το γραφείο αυτό θα είχε τα χαρακτηριστικά του «one stop shop», ώστε ο επενδυτής να συναλλάσσεται μόνο με αυτό. Έτσι μπορούσε να επιτευχθεί η απλοποίηση των διαδικασιών για την έγκριση επενδύσεων. Η προσπάθεια αυτή έγινε στο πλαίσιο της επεξεργασίας νέου νόμου που θα ρύθμιζε τα σχετικά με τις άδειες εγκατάστασης και λειτουργίας βιομηχανικών επιχειρήσεων⁹²³.

Ένας απολογισμός

Ο απολογισμός του ΣΒΒΕ στην περίοδο 1993-1994 ήταν ιδιαίτερα πλούσιος. Βασικό στοιχείο του ήταν η συμμετοχή του Συνδέσμου στη διαμόρφωση της αναπτυξιακής πολιτικής στην Ελλάδα.

Μέσω του ΚΕΠΑ εξελίχθηκε το πρόγραμμα διασυνο-

ριακής συνεργασίας Interreg I για τον ιδιωτικό τομέα. Επίσης, είχε αρχίσει η οικοδόμηση του φορέα, σκοπός του οποίου επρόκειτο να είναι ο χειρισμός του έργου για τις ιδιωτικές υποδομές στη Β. Ελλάδα, με το σύστημα της συνολικής επιχορήγησης.

Επιτεύγματα υπήρξαν και στον τομέα της εξυπηρέτησης των ειδικών ή των συλλογικών θεμάτων της βιομηχανίας, μέσω της ανάπτυξης των υπηρεσιών του ΣΒΒΕ. Πρώτον, υπήρξε συνεργασία με το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ για την εκπόνηση μελέτης, με αντικείμενο την ενίσχυση και την αναδιάρθρωση βιομηχανικών κλάδων στη Β. Ελλάδα, και συγκεκριμένα: ξύλο-έπιπλο στη Θεσσαλονίκη, μεταποίηση οπωρικών στην Πέλλα και στην Ημαθία, κλωστοϋφαντουργία και ένδυση στην Ξάνθη. Δεύτερον, ο ΣΒΒΕ ανέπτυξε δύο προγράμματα: Αφενός ένα πρόγραμμα FORCE, για την επαγγελματική κατάρτιση ειδικοτήτων στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας, αφετέρου ένα πρόγραμμα PRISMA, σχετικό με τις δυνατότητες και τους τρόπους συμμετοχής επιχειρήσεων της Β. Ελλάδας σε διαγωνισμούς κρατικών προμηθειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συνάντηση του διοικητικού συμβουλίου του ΣΒΒΕ με τον υπουργό Επικοινωνιών και Μεταφορών Ευάγγελο Βενιζέλο, στα γραφεία του Συνδέσμου, στις 9.12.1998.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί το πρωτοποριακό για την εποχή του σύστημα ηλεκτρονικής επικοινωνίας, το οποίο εγκαταστάθηκε για να συνδέει τον ΣΒΒΕ και τα μέλη του και διέθετε πρόσβαση σε 200 τομείς πληροφοριών, καθώς και ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

Την ίδια περίοδο, ο ΣΒΒΕ ασχολήθηκε με την ίδρυση νέων φορέων –που περιλαμβάνονταν στο Στρατηγικό Σχέδιο- για την εξυπηρέτηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ένα από αυτά ήταν το Διαβαλκανικό και Παρευξείνιο Επιχειρηματικό Κέντρο (ΔΙΠΕΚ), το οποίο είχε στόχο τη στήριξη της επιχειρηματικής δράσης στα Βαλκάνια και ετοιμαζόταν να αρχίσει τη λειτουργία του την άνοιξη του 1995. Επίσης, ετοιμαζόταν ένα Κέντρο επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς και τα Κλαδικά Ινστιτούτα Κλωστοϋφαντουργίας και Τροφίμων-Ποτών, όπως και το Ινστιτούτο Μεταφορών και Πληροφορικής.

Αξίζει ακόμη να αναφερθεί, ως ένδειξη της εξωστρέφειας του Συνδέσμου, ότι στη διάρκεια της θητείας του Δ.Σ., ο πρόεδρος και άλλοι εκπρόσωποι του συμμετείχαν σε 35 εκδηλώσεις τρίτων, παραχώρησαν 25 συνεντεύξεις σε εφημερίδες και περιοδικά, καθώς και 37 συνεντεύξεις στην τηλεόραση. Ας αναφερθούν ακόμη οι ενημερωτικές εκδηλώσεις για τα μέλη του ΣΒΒΕ, με διάφορα θέματα ευρωπαϊκού ή οικονομικού ενδιαφέροντος.

Από την επίσκεψη στο ΣΒΒΕ, στις 3.12.1993, του αρχηγού της Νέας Δημοκρατίας Μιλιτιάδη Έβερτ (1939 - 2011).

Βαλκανική Οικονομική Συνεργασία

Η οικονομική συνεργασία ανάμεσα στις βαλκανικές και τις παρευξείνιες χώρες και η προώθηση των ελληνικών εξαγωγών αποτέλεσαν αντικείμενο έντονου προβληματισμού του ΣΒΒΕ στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν στην εποχή που αναφερόμαστε και συνδέθηκαν στενά με το Στρατηγικό του Σχέδιο. Από το 1993 λειτούργησε στη Θεσσαλονίκη ένα άτυπο συντονιστικό όργανο για την προώθηση της διαβαλκανικής συνεργασίας. Σκοπός του ήταν η ενημέρωση για τις πρωτοβουλίες που αναλάμβαναν οι ενδιαφερόμενοι φορείς, η συνένωση των δυνάμεων και η αποφυγή αλληλοεπικαλύψεων. Ας υπογραμμιστεί ότι τμήματα του στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης αφορούσαν ενέργειες σχετικές με την ίδρυση μηχανισμών υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας στα Βαλκάνια. Η εξειδίκευση αυτών των θεμάτων έγινε στο πλαίσιο συνεδρίου

με θέμα: «Βόρεια Ελλάδα και Βαλκάνια. Η ώρα της επιχειρηματικής εξόρμησης», το οποίο πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη τον Απρίλιο του 1994⁹²⁴ με διοργανωτές τον ΣΒΒΕ, το Ελληνο-Αμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο και την Τράπεζα Μακεδονίας Θράκης. Επίσης, το Φόρουμ «Ελλάδα & Βαλκάνια: Επιχειρηματική συνεργασία» που πραγματοποιήθηκε στις 13-14 Φεβρουαρίου 1995, με τους ίδιους διοργανωτές.

Τα δύο αυτά συνέδρια είχαν ως κύριο στόχο την επιχειρηματική αφύπνιση και συνεργασία με αιχμή την ανάπτυξη στα Βαλκάνια και τη θεσμοθέτηση βήματος με διεθνή ακτινοβολία για την υποβολή προτάσεων, δεσμεύσεων και προβληματισμού για την ανάπτυξη της περιοχής. Επιχειρηματίες, πολιτικοί, διπλωμάτες καθώς και περισσότεροι από 600 σύνεδροι συμμετείχαν στις δύο πρώτες εξαιρετικά επιτυχημένες διοργανώσεις.

Στιγμιότυπο από την ομιλία του προέδρου του ΣΒΒΕ Νίκου Ευθυμιάδη στο συνέδριο «Βόρειος Ελλάδα και Βαλκάνια. Η ώρα της επιχειρηματικής εξόρμησης», τον Απρίλιο του 1994.

Στιγμιότυπο από την Ελληνοσερβική επιχειρηματική συνάντηση που διοργάνωσε ο ΣΒΒΕ (14-15/12/1995).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΤΡΙΤΟ

δεύτερη θητεία Νικόλαου Ευθυμιάδη

(1995-1997)

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στις εκλογές της 31.3.1995 καταρτίστηκε σε σώμα στις 11.4.1995 και επανεξελέξε στη θέση του Προέδρου τον Νικόλαο Ευθυμιάδη. Α΄ αντιπρόεδρος εκλέχτηκε ο Βασίλειος Τακάς, β΄ αντιπρόεδροι ο Ιωάννης Μπουτάρης και ο Άγγελος Μπίλλης, γενικός γραμματέας ο Αδαμάντιος Λαδένης, ταμίας ο Ιωάννης Ακκάς και έφορος ο Άγγελος Δημητριάδης

Τροποποίηση του καταστατικού

Το 1995 ξεκίνησαν οι διαδικασίες για την τροποποίηση του καταστατικού του Συνδέσμου, που ολοκληρώθηκαν τον Ιανουάριο του 1996. Το νέο καταστατικό καθιέρωσε το καθεστώς των «συνδεδεμένων μελών», χωρίς δικαίωμα ψήφου, προερχόμενων από τους τομείς των τραπεζικών υπηρεσιών, της ανώτατης εκπαίδευσης, των κατασκευών δημοσίων και ιδιωτικών τεχνικών έργων, των διαφημιστικών εταιρειών και των υπηρεσιών φιλοξενίας και συνεδρίων. Προέβλεπε επίσης την αύξηση των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου από 30 σε 35 μέλη, την καθιέρωση του θεσμού των «Προέδρων επί τιμή», καθώς και την καθιέρωση της επωνυμίας του Συνδέσμου στην αγγλική γλώσσα. Επίσης, διευρύνθηκε ο αριθμός των Αντιπροέδρων. Το 1996 εκλέχτηκαν τέσσερις νέοι αντιπρόεδροι. Ήταν οι Κωνσταντίνος Αποστόλου, Πρόεδρος Ένωσης Κονσερβοποιών Ελλάδος, Κωνσταντίνος Γιαννιτσάρας,

Πρόεδρος Συνδέσμου Βιομηχανιών Ζωοτροφών, Δημήτριος Μπεζερμελής, Πρόεδρος Συνδέσμου Βιομηχανιών Ξάνθης, και, Βασίλειος Σεργιαννίδης, Πρόεδρος Συνδέσμου Βιομηχανιών Κιλκίς. Έτσι, ο ΣΒΒΕ ενίσχυσε την περιφερειακή του διάσταση. Χωρίς να αποτελεί δευτεροβάθμιο σωματείο, απέκτησε χαρακτηριστή ομοσπονδία της οργανωμένης βιομηχανίας της Βορείου Ελλάδος, ανταποκρινόμενος και προσαρμοζόμενος στις νέες συνθήκες.

Συνάντηση με Σέρβους επιχειρηματίες

Το διήμερο 14 και 15.12.1995 πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη συνάντηση 150 ελληνικών επιχειρήσεων με 40 μεγάλες σερβικές επιχειρήσεις. Εκτός από το εξαγωγικό εμπόριο, εξετάστηκαν και ενδεχόμενες συνεργασίες και υπεργολαβίες στον τομέα της παραγωγής. «Η αλληλοσυμπλήρωση ελληνικών και σερβικών επιχειρήσεων», τόνισε ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ, «τόσο σε ό,τι αφορά τη διάρθρωση της παραγωγής (σερβικές επιχειρήσεις: βαριά βιομηχανία, ηλεκτρονικά, φάρμακα - ελληνικές επιχειρήσεις: ελαφρά βιομηχανία) όσο και στην ιδιαίτερη γνώση από προηγούμενες εμπειρίες σε διαφορετικές χώρες (οι τέως σοσιαλιστικές χώρες για τους Σέρβους και η Ευρωπαϊκή Ένωση για τους Έλληνες) μπορούν να δώσουν σημαντικά αποτελέσματα και για την οργάνωση αυτής της προσπάθειας βρισκόμαστε σήμερα εδώ»⁹²⁵.

Ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στον ΣΒΒΕ

Κορυφαία ιστορική στιγμή για το Σύνδεσμο αποτέλεσε η παρουσία του Jacques Santer⁹²⁶ στη Γενική Συνέλευση της 9^{ης} Μαΐου 1997, που ας σημειωθεί ήταν η 47η επέτειος της διακήρυξης Schuman, αφετηρίας της ευρωπαϊκής κοινής αγοράς. Παρόντες στη Γενική Συνέλευση ήταν επίσης ο Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Κώστας Καραμανλής, ο κοινοτικός επίτροπος Χρήστος Παπουτσής, ο Υπουργός Πολιτισμού Ευάγγελος Βενιζέλος, ο Υπουργός Μακεδονίας-Θράκης Φίλιππος Πετσάλνικος και ο Υφυπουργός Εξωτερικών Γιάννος Κρανιδιώτης (1947-1999).

Το όραμα του ΣΒΒΕ

Παρόντος του Jacques Santer, ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Ν. Ευθυμιάδης παρέθεσε τις δράσεις του Συνδέσμου και παρουσίασε το όραμα των μελών του:

«Όραμα για μια Ελλάδα που τα καταφέρνει τελικά, εφαρμόζοντας το «συν Αθηνά και χείρα κίνει», να βρεθεί εντός της οικονομικής και νομισματικής ένωσης της Ευρώπης, ξεπερνώντας τις μεγάλες πραγματικές δυσκολίες και το κοινωνικό κόστος που σίγουρα θα πρέπει να υποστεί. Όραμα για μια Βαλκανική και Παρευξείνια ζώνη συνεργασίας ελεύθερων συναλλαγών και πολιτισμικής συνοχής, με την Ελλάδα κεντρικό συμπαραστάτη και συμμετόχο στην τεράστια εθνική αλλά και διεθνή προσπάθεια που θα απαιτηθεί για την ανάκαμψη και την επανένταξη των λαών της περιοχής αυτής στον ευρωπαϊκό ιστό. Όραμα για μια Ευρώπη που θα ξαναβρίσκει τις ρίζες της και την ιστορική της πολιτιστική ταυτότητα μέσα από την επαναδραστηριοποίηση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης σε «βιομηχανία» παραγωγής αγαθών αλλά και ιδεών και αρετών, που τόσο απλόχερα προσέφερε στη διάρκεια των χιλιετηρίδων της ιστορίας της».

Ειδικά σε ό,τι αφορά το τελευταίο σημείο, ο Ν. Ευθυμιάδης κάλεσε τον Jacques Santer να υιοθετήσει ένα κοινοτικό σχέδιο για την οικονομική και ανθρωπιστική στήριξη των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης κατά την μετάβασή τους προς την οικονομία της αγοράς.

Επειδή η διεύρυνση της Ευρώπης θα αργούσε να συμπεριλάβει αυτές τις χώρες, μόνο με πολιτικό σχεδιασμό θα βελτιωνόταν το επενδυτικό κλίμα. Γι' αυτό ήταν αναγκαία η επέκταση των διευρωπαϊκών δικτύων και επίσης αναγκαίος ο ανασχεδιασμός των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων προς την περιοχή⁹²⁷.

Συνάντηση με τον Πρωθυπουργό

Από το 1995 και εφεξής, το Προεδρείο του ΣΒΒΕ πραγματοποιεί μία τουλάχιστον ετήσια συνάντηση με τον Πρωθυπουργό. Αν και η συνάντηση πραγματοποιείται πριν από τα εγκαίνια της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης και έχει αποκτήσει εθιμικό χαρακτήρα, δεν εμπόδισε ποτέ τον ΣΒΒΕ να μεταφέρει τα προβλήματα της βιομηχανίας και της περιφέρειας, εξειδικεύοντάς τα με τα ετήσια υπομνήματά του.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Ευθυμιάδης μαζί με τον Jacques Santer κατά την είσοδό τους στην γενική συνέλευση του Συνδέσμου στις 09.5.1997.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι από το 1995 πραγματοποιούνται κάθε χρόνο συναντήσεις με όλους τους Υπουργούς (μία τουλάχιστον με τον καθένα) οι οποίοι ενέχονται στα θέματα βιομηχανίας, περιφέρειας, εκτέλεσης ευρωπαϊκών προγραμμάτων, αποκέντρωσης κ.λπ.

Αν λοιπόν στα παλαιότερα χρόνια οι επαφές με τους υπουργούς, ήταν σπάνιες και –κατά κανόνα– αφορούσαν επείγοντα θέματα, και άρα έπρεπε να μνημονεύονται στα κεφάλαια αυτού του βιβλίου, από τη δεκαετία του 1990 κατέστησαν σύνηθες φαινόμενο.

Αποκέντρωση

Την άνοιξη του 1996 ο ΣΒΒΕ παρουσίασε στην κυβέρνηση το σχέδιό του που αφορούσε την αποκέντρωση ορισμένων κρατικών λειτουργιών στη Βόρειο Ελλάδα. Δεν επρόκειτο για κάποιο γενικό σχήμα που ξεκινούσε από θεωρητικές αρχές. Αντίθετα, περιελάμβανε συγκεκριμένες και πρακτικές προτάσεις, για τη διευκόλυνση της καθημερινότητας των επιχειρήσεων.

Μία βασική πρόταση ήταν η σύσταση Ειδικής Γραμματείας για τη διαβαλκανική συνεργασία στο Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, στελεχωμένη με ανώτερους υπαλλήλους των Υπουργείων Εξωτερικών, Εθνικής Οικονομίας, Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος-Χωροταξίας, Δημοσίων Έργων και Μεταφορών, και με επικεφαλής Ειδικό Γραμματέα του ΥΜΑΘ. Αποστολή της Ειδικής Γραμματείας επρόκειτο να είναι ο συντονισμός και η προώθηση σε πολιτικό επίπεδο των διακρατικών και διαβαλκανικών θεμάτων (εξάλειψη προβλημάτων διακίνησης ανθρώπων και εμπορευμάτων, προώθηση έργων υποδομής κ.λπ.).

Η δεύτερη πρόταση αφορούσε την οργάνωση και συντονισμό των τριών Περιφερειών της Βορείου Ελλάδος στο επίπεδο του Υπουργείου Μακεδονίας-Θράκης. Η πρόταση περιελάμβανε την αναβάθμιση των υπηρεσιών, τη δημιουργία ολιγομελών μονάδων χάραξης και υλοποίησης προγραμμάτων σε κάθε Περιφέρεια, με ανταποκριτή έναν υπάλληλο σε κάθε Νομαρχία, και την εκχώρηση συντονιστικής

Στιγμιότυπο από το 3ο ΦΟΡΟΥΜ με θέμα «Ελλάδα και Βαλκάνια: Επιχειρηματική συνεργασία», που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 11.3.1996.

αρμοδιότητας στον ΥΜΑΘ επί φορέων που συνεπο-
πτεύονταν από πολλά Υπουργεία (όπως λ.χ. το λιμάνι
της Θεσσαλονίκης, για το οποίο αρμόδια ήταν έξι δια-
φορετικά Υπουργεία)⁹²⁸.

Γραφείο Διαβαλκανικής Συνεργασίας

Η κυβέρνηση ανταποκρίθηκε στο αίτημα του ΣΒΒΕ για τη λειτουργία ενός αποτελεσματικού οργάνου που θα έδινε λύσεις στη σωρεία προβλημάτων, τα οποία αντιμετώπιζαν οι επιχειρήσεις και οι οικονομικοί φο-
ρείς στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν σχέσεις με τις βαλκανικές χώρες. Σε συνέχεια σχετικών δηλώ-
σεων του Πρωθυπουργού Κ. Σημίτη στη ΔΕΘ (1996) ιδρύθηκε το Γραφείο Διαβαλκανικής Συνεργασίας και η αντίστοιχη Επιτροπή Διαβαλκανικής Συνεργασίας, με τη συμμετοχή παραγωγικών φορέων και υπό την προεδρία της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Μακεδονίας-Θράκης. Στην επιτροπή συμμετείχαν εκπρόσωποι από την Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, το ΕΛΚΕΠΑ, τον ΕΟΜΜΕΧ, την ΗΕΛΕΧΡΟ-ΔΕΘ, τον ΣΒΒΕ (με εκπρόσωπο τον Πρόεδρό του και Αναπληρωτή τον Ι. Βεργίνη, μέλος Δ.Σ.), τον Σύνδεσμο Εξαγωγών Βορείου Ελλάδος, το ΕΒΕΘ, το Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, το Επαγγελματικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, την Ένωση Ξενοδόχων, τον Εμπορικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης, τον Οργανισμό Προώθησης Εξαγωγών, το ΔΙΠΕΚ και την ΠΑΣΕΓΕΣ. Και άλλοι φορείς, όπως το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, ζήτησαν στη συνέχεια να συμμετέχουν στην Επιτροπή.

Η Επιτροπή άρχισε αμέσως να ασχολείται με συ-
σσωρευμένα θέματα που ήδη εκκρεμούσαν, όπως εκεί-
να που συνδέονταν με τη λειτουργία των μεθοριακών σταθμών. Ασχολήθηκε επίσης με τις θεωρήσεις δια-
βατηρίων, τους μηχανισμούς ελέγχου της φερεγγυό-
τητας βαλκανικών επιχειρήσεων, την απλοποίηση των διαδικασιών εξαγωγής των ελληνικών προϊόντων, τη διοργάνωση αποστολών στις βαλκανικές χώρες και τις προτεραιότητες κατά χώρες και τομείς, που θα εί-
χαν αυτές οι αποστολές⁹²⁹.

Διάλεξη του Ιλιά Ρομάνοβιτς Πριγκόζιν (1917-2003), κατόχου του Νόμπελ Φυσικής (1977).

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Ευθυμιάδης σε συνάντηση με τον διοικητή της Εθνικής Τράπεζας Θεόδωρο Καρατζά (1930-2004), στις 04.12.1996, στα γραφεία του ΣΒΒΕ.

Ο καθηγητής Νικόλαος Μουτσόπουλος κατά την παρουσίαση της μελέτης για τα βυζαντινά κάστρα της Βόρειας Ελλάδας που χρηματοδότησε ο Σύνδεσμος - 2.6.1993.

Μελέτη για την ανάπτυξη της Θράκης

Στις 8.6.1996 παρουσιάστηκε στην Κομοτηνή αναλυτική μελέτη για την ανάπτυξη της Θράκης, την πρωτοβουλία της οποίας είχε ο ΣΒΒΕ. Η μελέτη στόχευσε στη μετατροπή των μειονεκτημάτων της περιοχής (απομόνωση, ανομοιογένεια πληθυσμού κ.λπ.) σε πλεονεκτήματα. Μεταξύ των προτάσεών της ήταν η αναδιάρθρωση της παραγωγής, η υποδείξη μέτρων ώστε η Θράκη να καταστεί «πλατφόρμα» ενδιαφερομένων επενδυτών για τα Βαλκάνια και της Παρευξείνιας περιοχής. Περιελάμβανε ακόμη, μεταξύ άλλων, την κλαδική και τη χωρική εξειδίκευση των επενδυτικών κινήτρων, ενιαίο σχέδιο γεωγραφικών αναδιρθρώσεων, καθώς και πρόταση για τη δημιουργία Ελεύθερης Ζώνης εμπορίου και μεταποίησης. Συνοπτικά, η μελέτη στόχευε στην ανάδειξη της Θράκης σε τόπο προσέλκυσης διεθνών συνεργασιών με προορισμό τις νέες αγορές⁹³⁰.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Έρευνας και Τεχνολογίας - ΕΠΕΤ II

Την πενταετία 1994-1999 η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, με τη συγχρηματοδότηση της Ε.Ε., υλοποίησε το δεύτερο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Έρευνας & Τεχνολογίας - ΕΠΕΤ II. Σκοπός του προγράμματος ήταν να συμβάλει στην έρευνα σε τομείς, όπως η υγεία, το περιβάλλον, η διατροφή, η επικοινωνία, οι τεχνολογίες αιχμής, η πληροφορική και ο πολιτισμός, Ο συνολικός προϋπολογισμός του ΕΠΕΤ II έφθασε τα 183 δις δρχ. και αποτέλεσε περίπου το 2% του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για την πενταετία 1995-2000. Ο ΣΒΒΕ συμμετείχε αυτόνομα στο σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος, εξασφαλίζοντας τη διοχέτευση σημαντικού τμήματος του στη Βόρειο Ελλάδα. Ένα παράδειγμα των όσων συντελέστηκαν είναι η υποδομή του Τεχνικού Μουσείου Θεσσαλονίκης⁹³¹.

Στιγμιότυπο από την παρουσίαση της μελέτης σχετικά με το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Θράκης, η οποία έλαβε χώρα στην Κομοτηνή στις 09.06.1996.

Η Εταιρεία Ανάπτυξης Ιδιωτικών Υποδομών Βορείου Ελλάδος (Ε.Α.Ι.Υ.Β.Ε.)

Τον Απρίλιο του 1995, και στο πλαίσιο της καλύτερης αξιοποίησης των κονδυλίων του Επιχειρησιακού Προγράμματος Βιομηχανίας, με πρωτοβουλία του ΣΒΒΕ, ιδρύθηκε η Εταιρεία Ανάπτυξης Ιδιωτικών Υποδομών Βορείου Ελλάδος με τη μορφή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας. Στην Εταιρεία αυτή συμμετείχαν ο ΣΒΒΕ, ο ΣΕΒΕ, η Τράπεζα Μακεδονίας-Θράκης, ο ΕΟΜΜΕΧ, το ΕΒΕΘ, το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, το ΒΕΘ, το ΕΒΕ Ροδόπης, το ΕΒΕ Κοζάνης και η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση της Θεσσαλονίκης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ελληνική Κυβέρνηση συμφώνησαν να εκχωρήσουν στην Εταιρία Ανάπτυξης Ιδιωτικών Υποδομών Βορείου Ελλάδος τη διαχείριση κονδυλίου συνολικής επιχορήγησης ύψους 10 δις δραχμών για την υλοποίηση έργων του ιδιωτικού τομέα, που θα είχαν πολλαπλό όφελος για την οικονομία της Βορείου Ελλάδος.

Πρόεδρος της Εταιρείας ανέλαβε ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Ευθυμιάδης και Γενικός Διευθυντής ο Γιάννης Σταύρου.

Ίδρυση Χρηματιστηριακού Κέντρου Θεσσαλονίκης (Χ.Κ.Θ.)

Υπεγράφη στις 6.9.1995 το καταστατικό της Ανώνυμης Εταιρείας «Χρηματιστηριακό Κέντρο Θεσσαλονίκης» και έτσι υλοποιήθηκε ένα έργο που θεωρείται κεφαλαιώδους σημασίας για την ανάπτυξη του βορειοελλαδικού χώρου αλλά και της ελληνικής κεφαλαιαγοράς. Η υπογραφή έγινε στην αίθουσα Διοικητικού Συμβουλίου της Τράπεζας Μακεδονίας Θράκης.

Το καταστατικό υπέγραψαν ο Πρόεδρος του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών Εμμανουήλ Ξανθάκης, ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Ευθυμιάδης, ο Πρόεδρος του ΕΒΕΘ Παντελής Κωνσταντινίδης, ο Πρόεδρος της Τράπεζας Μακεδονίας Θράκης Ανδρέας Μπούμης, ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Μελών Χρηματιστηρίου Αθηνών (ΣΜΕΧΑ) Παναγιώτης Κονταλέξης ως εκπρόσωπος όλων των μελών του Συνδέσμου, και οι εκπρόσωποι των Τραπεζών Εθνική, ALPHA Πίστεως, Εργασίας, Εμπορική και Ιονική.

Το μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας ορίσθηκε στα 500 εκατομμύρια δραχμές και η μετοχική σύνθεση ήταν: ΧΑΑ 34%, Τράπεζα Μακεδονίας Θράκης 7%, ΣΒΒΕ 5%, ΕΒΕΘ 5%, ΣΜΕΧΑ 10%, Εθνική Τράπεζα 14%, Εμπορική Τράπεζα 8%, Τράπεζα ALPHA Πίστεως 8%, Ιονική Τράπεζα 5% και Τράπεζα Εργασίας 4%.

Από την υπογραφή της σύμβασης για την ίδρυση της Εταιρείας Ανάπτυξης Ιδιωτικών Υποδομών Βορείου Ελλάδος, που πραγματοποιήθηκε στις 14.5.1997 με την παρουσία της υφυπουργού Ανάπτυξης Άννας Διαμαντοπούλου.

Οπισθοδρομήσεις

Η επιχορήγηση της εργασίας στις βιομηχανίες μίας περιοχής, προκειμένου να προσελκυστούν επενδύσεις, υπήρξε παλαιά μέθοδος εφαρμοσμένης οικονομικής πολιτικής. Το ελληνικό κράτος τη θεσμοθέτησε για τις βιομηχανίες της περιοχής Δ΄ (του Νόμου 1262/82), ως βασικό κίνητρο για την εγκατάσταση επιχειρήσεων. Η θεσμοθέτηση έγινε με το Νόμο 1767/1988 (άρθρο 21)⁹³², ο οποίος προέβλεπε να καταβάλλεται οικονομική ενίσχυση – επιχορήγηση του κόστους εργασίας στις βιομηχανικές, βιοτεχνικές και μεταλλευτικές επιχειρήσεις που βρίσκονταν εγκατεστημένες στην περιοχή Δ΄. Για τις λεπτομέρειες, παρέπεμπε σε Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις (ΚΥΑ). Μία τέτοια απόφαση εκδόθηκε τον Ιούλιο του 1995, η οποία καθόρισε επιδότηση με ποσοστό 20% επί του συνολικού κόστους μισθοδοσίας του προσωπικού των παραπάνω επιχειρήσεων στους νομούς Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου⁹³³.

Μετά από λίγους μήνες η εκταμίευση της επιχορήγησης άρχισε να παρουσιάζει ολοένα και μεγαλύτερη καθυστέρηση, με αποτέλεσμα το ταμειακό πρόγραμμα, και κατ'επέκταση η λειτουργία των επιχειρήσεων να δυσχεραίνεται συνεχώς. Ο ΣΒΒΕ ζήτησε την παρέμβαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας Γιάννου

Παπαντωνίου. Αλλά η συνέχεια υπήρξε χειρότερη, διότι όχι μόνο δεν σημειώθηκε καμία πρόοδος αλλά «έγινε και το πρώτο βήμα ουσιαστικής κατάργησης αυτού του μέτρου, με τη μείωση του ποσοστού επιδότησης από 20% σε 12%, με απόφαση του ίδιου Υπουργού» (επιστολή ΣΒΒΕ, 20.3.1997). Ο ΣΒΒΕ επέστησε την προσοχή του Υπουργού για τις ευθύνες που αναλάμβανε –σε περίπτωση κατάργησης της επιδότησης- για τη δυσλειτουργία του συνόλου των βιομηχανικών επιχειρήσεων της Θράκης.

Το 1996 η θητεία του πρώτου Διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Ινστιτούτου Μετρολογίας (Ε.Ι.Μ.) -η οποία είχε ήδη λάβει μία ετήσια παράταση- έληξε, χωρίς να διοριστεί νέο. Μόνο 12% του προϋπολογισμού του είχε απορροφηθεί, ενώ δεν είχε ευρεθεί καν «κατάλληλο» οικόπεδο στη Σίνδο για την εγκατάστασή του. Με την εξαίρεση του εκπροσώπου του ΣΒΒΕ, τα λοιπά μέλη του Δ.Σ. προέρχονταν από την Αθήνα, όπου και γίνονταν οι συνεδριάσεις, αν και ο οργανισμός είχε έδρα τη Θεσσαλονίκη. Ο ρόλος του νέου αυτού φορέα, και μάλιστα ως φορέα με έδρα τη Θεσσαλονίκη, κινδύνευε να εκφυλιστεί. Με επιστολή του προς το Υπουργείο Βιομηχανίας, ο ΣΒΒΕ ζήτησε τη νομιμοποίηση του Δ.Σ., διορισμό μικτής (με τον

Εκδήλωση για το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ (1996). Στο πάνελ ο Ι. Στράτος (ΣΕΒ), Β. Τακάς (ΣΒΒΕ) και στη μέση ο Α.Χ. Παγιατάκης (1945-2009).
 Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας

ΣΒΒΕ) επιτροπής για να επιταχύνει τις διαδικασίες της πραγματικής σύστασης του φορέα, καθώς και να γίνονται τουλάχιστον οι μισές συνεδριάσεις του Δ.Σ. του ΕΙΜ στη Θεσσαλονίκη⁹³⁴.

Εκδόσεις

Στην περίοδο αυτή ο ΣΒΒΕ πραγματοποίησε εκδόσεις-εργαλεία για τα μέλη του, όπως: «Ανεύρεση αναγκών πληροφόρησης επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στις Βαλκανικές & Παρευξείνιες χώρες» (1997). «Επιπτώσεις της τελωνειακής ένωσης στην ανάπτυξη της Θράκης» (1997). «Αξιολόγηση κινδύνων στους εργασιακούς χώρους» (1997). «Στρατηγικό σχέδιο: ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Θράκης» (1996). «Συλλογή κοινοτικής και εθνικής νομοθεσίας στα θέματα σήμανσης CE» (1996).

Φόρουμ

Μεταξύ πολλών άλλων εκδηλώσεων, θα πρέπει να αναφερθεί η συνέχιση του φόρουμ «Ελλάδα & Βαλκάνια: Επιχειρηματική συνεργασία», το οποίο διοργάνωσαν ο ΣΒΒΕ, το Ελληνο-Αμερικανικό Επιμελητήριο και η Τράπεζα Μακεδονίας-Θράκης στις 11-12 Μαρτίου 1996 και στις 17-18 Μαρτίου 1997.

Πρωτοβουλία για τη Συνεργασία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη – Γραφείο Επιχειρηματικής Στήριξης

Η Πρωτοβουλία για τη Συνεργασία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (Southeast European Cooperative Initiative - SECI) υπήρξε πρωτοβουλία των ΗΠΑ για τη διευκόλυνση της εφαρμογής της Συμφωνίας του Dayton, με την οποία τερματίστηκε ο πόλεμος στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (21.11.1995). Ιδρύθηκε το Δεκέμβριο του 1996, στο πλαίσιο συμφωνίας «αμοιβαίας κατανόησης» μεταξύ ΗΠΑ και ΕΕ, με σκοπό την εφαρμογή αναπτυξιακής οικονομικής στρατηγικής στην περιοχή. Το SECI έδωσε έμφαση στα προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας στους τομείς της δημιουργίας υποδομών, εμπορίου, συγκοινωνίας, ασφάλειας, ενέργειας, περιβάλλοντος και ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα. Με την τεχνική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Παγκόσμιας Τράπεζας και άλλων διεθνών οργανισμών και τη συνεργασία των φορέων που στόχευαν στην ανάπτυξη των Βαλκανίων, το SECI ανέπτυξε δράση στην Αλβανία, τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, τη Βουλγαρία, την Κροατία κ.λπ. Στις δράσεις του SECI συμμετείχαν ενεργά ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Ευθυμιάδης και ο Αντιπρόεδρος Β. Τακάς.

Στιγμιότυπο από τη διεξαγωγή του 4ου Ετήσιου Επιχειρηματικού Συνεδρίου με θέμα «Ελλάδα και Βαλκάνια: Επιχειρηματική συνεργασία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη», με συνδιοργανωτές τον ΣΒΒΕ, την Τράπεζα Μακεδονίας Θράκης και το Ελληνοαμερικανικό Επιμελητήριο (17-18.3.1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

πρώτη Θητεία Βασίλειου Τακά

(1997-1999)⁹³⁵

Το Προεδρείο του ΣΒΒΕ που εκλέχτηκε το Μάιο του 1998 περιελάμβανε τον Βασίλειο Τακά ως Πρόεδρο και τον Δημήτριο Συμεωνίδη, ως α΄ αντιπρόεδρο. Ως β΄ αντιπρόεδροι εκλέχτηκαν οι Κωνσταντίνος Αποστόλου, Νικόλαος Κουμλής, Βασίλειος Κουρτέσης, Πέτρος Σεπετάς και Βασίλειος Σεργιαννίδης. Γενικός γραμματέας εκλέχτηκε ο Ιωάννης Δαμπασίνας, οικονομικός επόπτης ο Άγγελος Δημητριάδης και έφορος ο Γεώργιος Σορτικός.

Βασίλειος Τακάς, πρόεδρος του ΣΒΒΕ την περίοδο 1997-2001.

Η φυσιογνωμία του ΣΒΒΕ

Εκτός από την προάσπιση των συμφερόντων των μελών του, τη βιομηχανική ανάπτυξη και την περιφερειακή ανάπτυξη, δηλαδή τους στόχους που συγκροτούσαν τον πυρήνα των δραστηριοτήτων του από την ίδρυσή του, στα τέλη του εικοστού αιώνα ο ΣΒΒΕ είχε αναπτύξει τρεις ακόμη στόχους: Τη βαλκανική και την παρευξείνια συνεργασία, την ανάδειξη της Θεσσαλονίκης σε κέντρο των Βαλκανίων και την οικονομική συνεργασία με τον απόδημο Ελληνισμό. Οι μεταποικιακές επιχειρήσεις και οι κλαδικό σύνδεσμοι που ήταν μέλη του ΣΒΒΕ απασχολούσαν το 50% του συνόλου των εργαζομένων της Βορείου Ελλάδος στο βιομηχανικό τομέα. Το ήμισυ ήταν συγκεντρωμένο στη Θεσσαλονίκη, ενώ η κλαδική κατανομή του είχε ως εξής: ένα στα πέντε μέλη προερχόταν από τον κλάδο των τροφίμων, ένα στα οκτώ μέλη από τον κλάδο της ένδυσης και υπόδησης και ένα στα δέκα από τις υφαντικές βιομηχανίες. Οι κλάδοι αυτοί συγκέντρωναν ποσοστό 42% των μελών.

Οι νέοι φορείς

Η εξυπηρέτηση των νέων στόχων του ΣΒΒΕ, όπως αυτοί είχαν ωριμάσει μέσα στη δεκαετία του 1990, γινόταν και μέσω των «νέων φορέων». Το ΔΙΠΕΚ είχε πλέον στελεχωθεί και είχε αναπτύξει συνεργασίες, για να επιτύχει την παροχή αξιόπιστων πληροφοριών στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στα Βαλκάνια και την Παρευξείνια περιοχή.

Το ΚΕΠΑ διαχειριζόταν τον 4ο κύκλο RETEX. Μέσα στο 1999 υπέγραψε συμβάσεις για 31 νέα έργα, που ήταν ενταγμένα στον 5ο κύκλο RETEX. Επίσης, το ΚΕΠΑ συνέστησε, σε συνεργασία με τα Επιμελητήρια των Νομών της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, την Αναπτυξιακή Ένωση Μακεδονίας (ANEM). Η ANEM ορίστηκε ως Ενδιάμεσος Φορέας Διαχείρισης των προγραμμάτων για την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων των δύο αυτών Περιφερειών. Στη διάρκεια του 1999 το ΚΕΠΑ σχεδίασε και η ANEM υλοποίησε τα πιλοτικά προγράμματα βιομηχανικής πληροφορικής, επιχειρηματικών διαγνώσεων και χειροτεχνικών-βιοτεχνικών επενδύσεων στις εν λόγω

Περιφέρειες. Συνολικά υλοποιήθηκαν 179 έργα. Στη συνέχεια, ο ίδιος φορέας ανέλαβε τη διαχείριση των ολοκληρωμένων επιχειρηματικών σχεδίων για μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τα δίκτυα διανομής (70 έργα) της ενίσχυσης τουριστικών επιχειρήσεων της ίδιας κλίμακας των τουριστικών και πολιτιστικών φορέων του ιδιωτικού τομέα, τα οποία είχε ενταχθεί στο πλαίσιο της διασυνοριακής συνεργασίας Interreg II (52 έργα). Το σύνολο των έργων των παραπάνω κατηγοριών αντιπροσώπευε ποσό άνω των 24 δις δρχ.

«Εγνατία Ανάπτυξη»

Στις 7.6.1999 παρουσιάστηκε δημοσίως, με την παρουσία του Υπουργού Ανάπτυξης Ευάγγελου Βενιζέλου, το νέο στρατηγικό σχέδιο του ΣΒΒΕ για την ανάπτυξη της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης, με τίτλο «Εγνατία Ανάπτυξη: Ανταγωνιστικότητα και απασχόληση στο βορειοελλαδικό τόξο». Η μελέτη απαντούσε στο κεντρικό ερώτημα πώς θα ήταν δυνατή η συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου τομέα,

προκειμένου να αξιοποιήσει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του «Βορειοελλαδικού Τόξου», ώστε να εξασφαλίσει απασχόληση και ανταγωνιστικότητα για πολλά χρόνια. Ως βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα λήφθηκε η «διέλευση από τον βορειοελλαδικό χώρο των διευρωπαϊκών δικτύων». Οι Περιφέρειες Ηπείρου, Δυτικής Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, συμφώνησαν να αναθέσουν στον ΣΒΒΕ την εκπόνηση μιας μελέτης, η οποία θα επέλεγε τις κοινές στρατηγικές παρεμβάσεις που θα έπρεπε να γίνουν στις τέσσερις αυτές περιφέρειες, για να επιτευχθούν οι στόχοι που προαναφέρθηκαν: ανταγωνιστικότητα και ανάπτυξη (συνεπώς: απασχόληση).

Η ανάλυση ανέδειξε πράγματι τα κοινά χαρακτηριστικά και τις κοινές προοπτικές ανάπτυξης των τεσσάρων περιφερειών, με καθοριστική παράμετρο την ολοκλήρωση του άξονα της Εγνατίας και τη διασύνδεσή του με τα διευρωπαϊκά δίκτυα. Οι προτάσεις υποδείκνυαν παρεμβάσεις σε επτά τομείς. Ο πρώτος τομέας ήταν η εξασφάλιση τεχνικών υποδομών. Ο δεύτερος,

Από την επίσκεψη του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κώστα Καραμανλή, στα γραφεία του ΣΒΒΕ, στις 14.2.1998.

η υποστήριξη της μεταποίησης ως κύριας πηγής ανταγωνιστικότητας. Ο τρίτος, η ανάπτυξη της καινοτομίας. Ο τέταρτος, η προσαρμογή του αγροτικού τομέα. Ο πέμπτος, η αξιοποίηση των τουριστικών πόρων. Ο έκτος, η ανάπτυξη σύγχρονου τομέα υπηρεσιών, και, ο έβδομος αφορούσε τη συνεργασία με τις βαλκανικές χώρες. Σε αυτούς τους επτά τομείς αντιστοιχήθηκαν 25 παρεμβάσεις, δηλαδή αφενός συγκεκριμένα έργα (όπως η υποστήριξη της μεθοριακής βιομηχανίας) και αφετέρου αλλαγή του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου. Βασική υπόθεση της μελέτης ήταν το γεγονός ότι η ισχυροποίηση του Βορειοελλαδικού Τόξου θα δημιουργούσε μια ισχυρή «βάση εξόρμησης» από την Ελλάδα προς τις χώρες της Βαλκανικής και του Εύξεινου Πόντου.

Έρευνες και μελέτες

Οι επενδύσεις, τα εργασιακά θέματα και η διαβαλκανική συνεργασία αποτέλεσαν τα κύρια ενδιαφέροντα των μελών του ΣΒΒΕ στην εξεταζόμενη περίοδο. Για το λόγο αυτό και ο Σύνδεσμος εκπόνησε μελέτες με σχετικά θέματα, προκειμένου να παράσχει αξιόπιστη

και υψηλής ποιότητας πληροφόρηση στα μέλη του.

Το 1998 έγινε έρευνα για τον προσδιορισμό των αναγκών πληροφόρησης των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνταν στις Βαλκανικές και τις Παρευξείνιες χώρες. Άλλη έρευνα εξέτασε τη δυνατότητα να παρέχεται ενδοεπιχειρησιακά η επαγγελματική κατάρτιση σε εργαζόμενους επιχειρήσεων που απασχολούσαν 100-300 άτομα. Τρίτη έρευνα εξέτασε τη δυνατότητα και τη σκοπιμότητα να τηρείται Αναλυτική Λογιστική σε μηνιαία βάση (το αποτέλεσμα ήταν αρνητικό). Ακόμη πραγματοποιήθηκε μελέτη για τα αντικίνητρα που αντιμετώπιζαν οι επιχειρήσεις που είχαν δραστηριότητα στις χώρες αναφοράς του South-eastern European Cooperative Initiative (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, ΠΓΔΜ, Μολδαβία, Σλοβενία, Γιουγκοσλαβία, Κροατία, Ουγγαρία και Ρωσία)· σημαντικότερο αντικίνητρο αναδείχθηκε η πολιτική και οικονομική αστάθεια.

Το 1999 πραγματοποιήθηκε έρευνα για την καταγραφή των ζημιών που υπέστησαν όσες επιχειρήσεις της Βορείου Ελλάδος δραστηριοποιούνταν στα Βαλκάνια ένεκα της κρίσης στη Σερβία. Η έρευνα

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βασίλειος Τακάς μαζί με τον υφυπουργό Οικονομικών Νίκο Χριστοδουλάκη και τον βουλευτή της ΝΔ κύριο Αλογοσκούφη, στο χρηματοοικονομικό συνέδριο Panafton Money Show, στις 2-3.12.1999.

έδειξε ότι οι ζημιές της κατηγορίας αυτής προσέγγισαν το ποσό των 6 δις δρχ., ενώ η αποθετική μείωση υπολογίσθηκε σε 32 δις δρχ., και αφορούσε κυρίως εταιρείες που ανήκαν στον κλάδο των πετρελαιοειδών. Το ίδιο έτος έγινε έρευνα για το βαθμό προσαρμογής των επιχειρήσεων στις νέες εργασιακές ρυθμίσεις, καθώς και μελέτη για το ενδιαφέρον των Ελλήνων επενδυτών να συμμετάσχουν στα προγράμματα ιδιωτικοποίησης που πραγματοποιούνταν σε χώρες των Βαλκανίων. Τέλος, εκπονήθηκε μελέτη για τη διερεύνηση των αναγκών σε ειδικότητες των εργαζομένων σε οικονομικούς κλάδους της Βόρειας Ελλάδας.

Συμμετοχή σε ομάδες εργασίες

Εκπρόσωποι του ΣΒΒΕ συμμετείχαν στο Εθνικό Συμβούλιο Λογιστικής, στον Ενιαίο Φορέα Ελέγχου Τροφίμων, σε επιτροπές Ενέργειας, σε επιτροπές που ασχολήθηκαν με εργασιακά θέματα, στην επιτροπή του άρθρου 10 του Αναπτυξιακού Νόμου (ένταξη επιχειρήσεων ένδυσης-κλωστοϋφαντουργίας), στην επιτροπή του Νόμου 2516/97 για την έκδοση βιομηχανικών αδειών και την Επιτροπή Ποιότητας.

Συναντήσεις και επαφές

Η εξωστρέφεια που ανέπτυξε ο ΣΒΒΕ σταδιακά από τη δεκαετία του 1980, και η οποία κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1990, θα απαιτούσε έναν ειδικό τόμο για να περιγραφεί. Οι επαφές με πολιτικές προσωπικότητες της Ελλάδας και του Εξωτερικού, η συμμετοχή σε ομάδες εργασίες, οι συναντήσεις με διεθνείς επιχειρηματικές ομάδες, οι διεθνείς επιχειρηματικές αποστολές, τα συνέδρια, οι ημερίδες, η συμμετοχή σε εκδηλώσεις άλλων φορέων, η επικοινωνία με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας αλλά και η θεσμική και υπηρεσιακή συμμετοχή του Συνδέσμου σε πληθώρα οργανισμών, φορέων και επιτροπών, συνθέτουν μία πληθωρική εξωστρεφή δραστηριότητα που θα ξεπερνούσε ασφαλώς οποιαδήποτε πρόβλεψη των παλαιότερων διοικήσεών του. Η δραστηριότητα αυτή προήλθε ακριβώς από τη διεύρυνση των στόχων και ήταν αποτέλεσμα της προσαρμογής στη νέα διεθνή πραγματικότητα, μέσα στην οποία η εξάρτηση της Ελλάδας από το εξωτερικό (αγορές, χρηματοδότηση, θεσμική αντιπροσώπευση) είχε ξεπεράσει κάθε ιστορικό προηγούμενο.

Συμμετοχή του προέδρου του ΣΒΒΕ Βασίλη Τακά στη διάσκεψη για το «Ελληνικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων», η οποία έλαβε χώρα στη Θεσσαλονίκη, στις 3-4.11.1999.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βασίλης Τακάς με τον πρωθυπουργό της Αλβανίας Φάτος Νάνο και τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών Γιάννο Παπαντωνίου, στη Θεσσαλονίκη το 1998.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βασίλειος Τακάς προβαίνει σε δηλώσεις προς τους δημοσιογράφους έξω από το Μέγαρο Μαξίμου (1997). Αριστερά του ο πρώην πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Ευθυμιάδης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΠΕΜΤΟ

δεύτερη θητεία Βασίλειου Τακά

(1999-2001)⁹³⁶

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στη Γενική Συνέλευση της 17^{ης} Απριλίου 1999 επανεξέλεξε την ίδια Διοικητική Επιτροπή (με μόνη διαφορά την εκλογή μεταξύ των αντιπροέδρων του Οδυσσέα Κυριακόπουλου, αντί του Κωνσταντίνου Αποστόλου).

Μηνύματα ανησυχίας προς τον Πρωθυπουργό

Ήταν η ίδια Διοίκηση που τον Σεπτέμβριο του προηγούμενου έτους είχε θέσει υπόψη του Πρωθυπουργού Κ. Σημίτη τον προβληματισμό της για τα «ανησυχητικά φαινόμενα αποβιομηχάνισης που παρουσιάζονται σήμερα (...) απότοκα της ακολουθούμενης τα δέκα τελευταία χρόνια νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής των υψηλών επιτοκίων και της σκληρής δραχμής».

Η διοίκηση του ΣΒΒΕ ήταν η πλέον αρμόδια για να διαπιστώσει ότι τα φαινόμενα αποβιομηχάνισης δεν αντιμετωπίστηκαν γρήγορα και επιδεινώθηκαν επικίνδυνα, «ιδιαίτερα για ορισμένους κλάδους από τη ραγδαία απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου και την ανάδειξη νέων αγορών με πλεονέκτημα χαμηλότερου εργασιακού κόστους. Έτσι, διαπιστώνεται το φαινόμενο βιομηχανικής παρακμής σε πολλές περιοχές της Βόρειας Ελλάδας ενώ ταυτόχρονα η ανάκαμψη των βιομηχανικών επενδύσεων που είχε σημειωθεί τα τελευταία δύο χρόνια κινδυνεύει να ανακοπεί από τη μείωση των δυνατοτήτων ενίσχυσης αυτών

Από την ομιλία του προέδρου του ΣΒΒΕ Βασίλη Τακά, στο 7ο Ετήσιο Επιχειρηματικό Συνέδριο, που διοργανώθηκε από τον Σύνδεσμο, σε συνεργασία με το Ελληνοαμερικανικό Επιμελητήριο, στις 8 και 9.7.2000.

των επενδύσεων, μετά τις αλλαγές στον αναπτυξιακό νόμο». Η μεταβολή του Αναπτυξιακού Νόμου⁹³⁷ είχε μειώσει τα επενδυτικά πλεονεκτήματα που απολάμβανε η περιφερειακή βιομηχανία, και τα οποία είχαν αναγνωριστεί ακριβώς λόγω του περιφερειακού χαρακτήρα της. Έτσι, ανακόπηκε η βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής Θεσσαλονίκης και ακόμη περισσότερο της Θράκης, όπου οι απώλειες εξαιτίας της τροποποίησης του Αναπτυξιακού Νόμου ήταν μεγαλύτερες.

Ένα χρόνο αργότερα, ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ επανέλαβε στον ίδιο Πρωθυπουργό την έκκληση να ληφθούν μέτρα για να μειωθεί το «αναπτυξιακό χάσμα» ανάμεσα στην Αττική και την Περιφέρεια. Μια ευκαιρία για το σκοπό αυτό θα μπορούσε να δώσει το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, όπου όμως ο ρόλος της βιομηχανίας φαινόταν μειωμένος, σε σύγκριση με το Β' ΚΠΣ και ιδιαίτερα οι ιδιωτικές βιομηχανικές επενδύσεις. Ο Β. Τακάς επισήμανε ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις στο Β' ΚΠΣ ήταν που έφεραν απασχόληση στη Βόρεια Ελλάδα.

Με το ίδιο σκεπτικό, ο ΣΒΒΕ ζήτησε την αλλαγή του Αναπτυξιακού Νόμου, ώστε να αρθεί ο αποκλεισμός των υφισταμένων επιχειρήσεων από τις επιχορηγήσεις, να τροποποιηθεί το όριο στην επιχορήγηση ανά θέση εργασίας και να αναθεωρηθεί η απόφαση της ένταξης της Θεσσαλονίκης στη Γ' ζώνη κινήτρων. Όλα αυτά, ώστε να αντιμετωπιστεί μέσω επενδύσεων η ανεργία που είχε ανέλθει στο 17% στη Βόρεια Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ. Επίσης, ο ΣΒΒΕ ζήτησε να δοθεί προτεραιότητα για παροχή ενισχύσεων στην Ήπειρο και τη Θράκη, μέσα από σχεδιασμένη περιφερειακή κατανομή των κονδυλίων.

Όμως, εκτός από τα οικονομικά θέματα, υπήρχαν και άλλα που επηρέαζαν αρνητικά το οικονομικό περιβάλλον. Μετά από πολλά χρόνια αποκοπής της εκπαίδευσης από την παραγωγή, η εκπαίδευση δεν ικανοποιούσε πλέον τις απαιτήσεις της βιομηχανίας. Έτσι, παρουσιάστηκε το παράδοξο φαινόμενο από τη μία πλευρά να υπάρχει ζήτηση θέσεων εργασίας υψηλής εξειδίκευσης, που να μην ικανοποιείται, και ταυτοχρόνως να καταγράφεται υψηλή ανεργία.

Επίσης, η αυξανόμενη βραδύτητα στην απονομή δικαιουσύννης οδηγούσε ήδη (από τότε) σε στρέβλωση της οικονομικής ζωής.

Ένα άλλο σημείο που τέθηκε στον Πρωθυπουργό ήταν η καθυστέρηση και η αδράνεια στις ενέργειες για την ανασυγκρότηση των Βαλκανίων. Το σχέδιο για την ανασυγκρότηση των Βαλκανίων παρέμενε ανενεργό για ...χρόνια.

Το σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων

Το Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) περιελάμβανε την πρόθεση του ελληνικού κράτους να συμβάλλει χρηματοδοτικά στα προβλήματα ανάπτυξης των βαλκανικών χωρών. Άλλοι σκοποί του ήταν να ενισχυθούν οι διμερείς οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στις χώρες αυτές και στην Ελλάδα αλλά και να διευκολυνθούν οι ελληνικές επιχειρηματικές δραστηριότητες στην περιοχή. Τα προβλήματα αποβιομηχάνισης, που ήδη επισημάνθηκαν, θα μπορούσαν ίσως να εξισορροπηθούν με την ανάπτυξη ελληνικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στις εν λόγω χώρες, οι οποίες είχαν πληγεί από τα δραματικά γεγονότα της εποχής. Τα κριτήρια για την επιλογή των έργων ήταν η ωφέλεια που θα παρείχε στη χώρα υποδοχής αλλά και η ανταποδοτικότητά τους για την ελληνική οικονομία και για την ελληνική εξωτερική πολιτική.

Το ΕΣΟΑΒ παρουσιάστηκε, καταρχάς, το Μάιο του 1999 από τον Υπουργό Γιάννο Παπαντωνίου και εξειδικεύτηκε σε διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 3.11.1999. Επακολούθησε ταξίδι του ίδιου Υπουργού στις Βαλκανικές χώρες, κατά το οποίο τον συνόδευαν επιφανείς επιχειρηματίες και εκπρόσωποι κλάδων. Έκτοτε, υπήρξε μεγάλη βραδύτητα στην υλοποίησή του, όπως επισήμανε ο ΣΒΒΕ. Ο Σύνδεσμος πρότεινε τη σύσταση γραφείου συντονισμού δράσεων για την ανασυγκρότηση των Βαλκανίων, στο οποίο θα συμμετείχαν στελέχη των ενεχόμενων Υπουργείων με αναβαθμισμένες αρμοδιότητες.

Τελικώς, χρειάστηκαν δύο ακόμη χρόνια για να θεσμοθετηθεί το Σχέδιο με το Νόμο 2996/2002⁹³⁸.

Σύμφωνα με αυτόν, σκοπός των χρηματοδοτήσεων προς τις βαλκανικές χώρες θα ήταν «ο εκσυγχρονισμός των υποδομών, η προώθηση των παραγωγικών επενδύσεων, ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης και αυτοδιοίκησης, η στήριξη των δημοκρατικών θεσμών και ιδιαίτερα η συνεργασία των κοινοβουλίων, η στήριξη του κράτους δικαίου, η ενίσχυση του κοινωνικού κράτους, η αντιμετώπιση των οικονομικών ανισοτήτων και η κατάρτιση του εργατικού, υπαλληλικού και επιστημονικού δυναμικού των επωφελουμένων κρατών».

Οι μορφές της οικονομικής στήριξης κάθε επιλέξιμου φορέα για τις δαπάνες υλοποίησης των δράσεων του Νόμου θα ήταν, κατά τον ίδιο Νόμο, οι εξής: «(α) Η δωρεάν παροχή κεφαλαίων, (β) η παροχή μέρους των τόκων για την εξυπηρέτηση δανείων, που συνάπτονταν για την πραγματοποίηση των ανωτέρων σκοπών, (γ) η δωρεάν κάλυψη λειτουργικών δαπανών του προγράμματος οικονομικής συνεργασίας, (δ) η συμμετοχή αυτοτελώς ή συνεργασία με χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς της ημεδαπής ή της αλλοδαπής σε κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου». Για κάθε κράτος θα συντασσόταν ειδικό πρόγραμμα διμερούς οικονομικής συνεργασίας.

Σε όλες τις διεργασίες που προηγήθηκαν και ακολούθησαν της ανακοίνωσης του ΕΣΟΑΒ, ο ΣΒΒΕ διαδραμάτισε σημαντικό, αφανή αλλά πολύτιμο ρόλο.

Ιδιαίτερα, ζήτησε τη δέσμευση 10% του συνολικού προϋπολογισμού για έργα και μελέτες διασυνοριακού χαρακτήρα, που θα μεγιστοποιούσαν τις ωφέλειες από την εφαρμογή του Ελληνικού Σχεδίου της Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων.

Ίδρυση Ινστιτούτου Ερευνών / Μελετών Τηλεπικοινωνιών και Πληροφορικής Χωρών Νοτιοανατολικής Ευρώπης (I.N.A.)

Καρπός των σχεδιασμών και προσπαθειών του ΣΒΒΕ στη Βαλκανική προσέγγιση και συνεργασία αποτελεί η Ίδρυση του Ινστιτούτου Ερευνών / Μελετών Τηλεπικοινωνιών και Πληροφορικής Χωρών Νοτιοανατολικής Ευρώπης (INA). Στις 13 Δεκεμβρίου 2000, στα γραφεία του ΣΒΒΕ υπογράφεται από εκπροσώπους των εταιρειών: ΟΤΕ, HELLASCOM, INTRACOM, PANAFON, INTRASOFT, INFOQUEST, ALTEC, FORTHNET, SIEMENS και του ΣΒΒΕ, το καταστατικό της ανώνυμης εταιρείας με την ανωτέρω επωνυμία για την Ίδρυση του INA, με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Το INA, με αρχικό μετοχικό κεφάλαιο 450 εκατομμύρια δραχμές, φιλοδοξούσε να αποτελέσει τον επιστημονικό πυρήνα ο οποίος θα μελετούσε, θα ανέλυε και θα προσέγγιζε επιστημονικά και οργανωμένα τις εξελίξεις στην αγορά τηλεπικοινωνιών των Βαλκανικών χωρών, υποστηρίζοντας το έργο των εμπλεκόμενων κρατικών

Στιγμιότυπο από την υπογραφή του καταστατικού του INA στα γραφεία του Συνδέσμου, στις 19.12.2000.

και ιδιωτικών φορέων. Η δημιουργία του INA, είχε ως αιτιολογική βάση την ανάγκη προσέγγισης της αγοράς Τηλεπικοινωνιών/Πληροφορικής των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ως μια ενιαία αγορά, η οποία χαρακτηριζόταν από ανομοιογένεια, ανισότητες και διαφοροποίηση θεσμικών πλαισίων.

Διεκδικήσεις για τη Βόρειο Ελλάδα

Την ίδια εποχή ο ΣΒΒΕ διεκδίκησε από την κυβέρνηση να θεσμοθετηθεί δεύτερη παράλληλη αγορά στο Χρηματιστηριακό Κέντρο Θεσσαλονίκης: η ελληνική αγορά αναδυομένων κεφαλαιαγορών, στην οποία θα εισάγονταν βαλκανικές επιχειρήσεις. Με τον τρόπο αυτό, η Θεσσαλονίκη θα αναδεικνυόταν –εφόσον συνέτρεχαν και άλλες προϋποθέσεις- χρηματιστηριακό κέντρο των Βαλκανίων. Η πόλη είχε ήδη γευτεί τους καρπούς της λειτουργίας Χρηματιστηριακού Κέντρου, αφού οι περισσότερες χρηματιστηριακές εταιρείες των Αθηνών είχαν δημιουργήσει γραφεία και στη Θεσσαλονίκη. Η λειτουργία της ελληνικής αγοράς αναδυομένων κεφαλαιαγορών ήταν ένα από τα πολλά θέματα που οι υπηρεσίες του ΣΒΒΕ μελέτησαν και εξέτασαν σε βάθος, καταρτίζοντας προτάσεις για την υλοποίησή της, οι οποίες υποβλήθηκαν στον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας.

Επίσης, ο ΣΒΒΕ διεκδίκησε την ίδρυση της Διασυνοριακής Ελεύθερης Βιομηχανικής Ζώνης Συναλλαγών στο τρίγωνο του Ορμενίου, στον Έβρο. Η ίδρυση είχε αποφασιστεί από το 1996 αλλά την απόφαση ακολούθησαν μεγάλες καθυστερήσεις, που είχαν οδηγήσει στην αδρανοποίηση της απόφασης. Ο σκοπός της ελεύθερης ζώνης στα σύνορα ήταν η προσέλκυση επενδύσεων. Μάλιστα, ο ΣΒΒΕ προσδοκούσε ότι το καθεστώς της ελεύθερης ζώνης θα μπορούσε να επεκταθεί κατά μήκος των συνόρων του «Βορειοελλαδικού Τόξου».

Ως άμεσο μέτρο, επίσης, ο ΣΒΒΕ ζήτησε από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας την οριστική ρύθμιση των χρεών των επιχειρήσεων της Θράκης και των νομών Κιλκίς και Φλώρινας, ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητά τους και να συνεχίσουν τη λειτουργία τους.

Οργανισμός Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων

Επιπλέον, ο ΣΒΒΕ εξέφραζε την ανησυχία του, διότι αν και είχε αποφασιστεί να εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη η έδρα του Οργανισμού Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων, δεν είχε δοθεί επαρκής συνέχεια, με αποτέλεσμα αυτός να αποδυναμώνεται. Ο Οργανισμός αυτός είχε ιδρυθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τον τερματισμό της κρίσης στο Κόσσοβο, τον Ιούνιο του 1999. Ο Οργανισμός άρχισε τη λειτουργία του το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, με αρχικό προϋπολογισμό 250 εκατομμυρίων ευρώ και 40 υπαλλήλους.

Η Θεσσαλονίκη υπήρξε επίσης η έδρα της Γραμματείας του Συμφώνου Σταθερότητας, ενός διεθνούς οργανισμού στον οποίο συμμετείχαν οι χώρες της Ε.Ε. αλλά και τριάντα ακόμη χώρες, (συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ). Σκοπός αυτής της πρωτοβουλίας ήταν επίσης η παροχή βοήθειας στην ανοικοδόμηση των Βαλκανίων. Η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οικονομική ανάπτυξη και η ασφάλεια, ήταν τα θέματα με τα οποία ασχολήθηκε το Σύμφωνο Σταθερότητας.

Ο ΣΒΒΕ κατέβαλε κάθε προσπάθεια για την εγκατάσταση των φορέων αυτών στη Θεσσαλονίκη, δεδομένου ότι -εκτός από τα τοπικά οφέλη- διευκόλυναν τη βαλκανική πολιτική του.

Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης

Το έτος 2000 ο ΣΒΒΕ εκπόνησε μελέτη με θέμα: «Αποτελεσματική διαχείριση των πόρων των ΚΠΣ από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Η εμπειρία του Β' ΚΠΣ, προτάσεις για το Γ' ΚΠΣ». Αντικείμενο της μελέτης, που εκπονήθηκε σε συνεργασία με εταιρεία συμβούλων, ήταν να αξιολογηθεί πόσο αποτελεσματική ήταν η διαχείριση των πόρων του Β' ΚΠΣ από τον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα. Μεταξύ των πορισμάτων της μελέτης ήταν τα εξής: εσωστρέφεια της δημόσιας διοίκησης, υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων της, μη συστηματική προσπάθεια για την αντιμετώπιση χρόνιων αδυναμιών και ελλείψεων, μη εφαρμογή στρατηγικής εκσυγχρονισμού, απουσία συντονισμού και εμφάνιση σχέσεων ανταγωνισμού ανάμεσα σε συναρμόδια υπουργεία.

Μελέτες και έρευνες

Άλλη μελέτη που εκπόνησε ο ΣΒΒΕ το ίδιο έτος αποτύπωσε τα χαρακτηριστικά του οικονομικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος της περιοχής του Νομού Θεσσαλονίκης, για συγκεκριμένους επιλεγμένους κλάδους της μεταποίησης και των υπηρεσιών. Σκοπός της ήταν να εντοπιστούν οι τομείς στους οποίους θα έπρεπε να γίνουν παρεμβάσεις για την απασχόληση. Μία τρίτη μελέτη αφορούσε το ερώτημα κατά πόσον οι βιομηχανικές επιχειρήσεις ανταποκρίνονταν στις έννοιες της «ποιότητας» και της «συμμόρφωσης προς τις προδιαγραφές».

Πρέπει ακόμη να αναφερθεί η έρευνα για το αν οι ελληνικές επιχειρήσεις είχαν ενδιαφέρον για επιχειρηματικές δράσεις στην περιοχή του Κοσσόβου και για συμμετοχή στα προγράμματα ανασυγκρότησης των Βαλκανίων, όπου διαπιστώθηκε ενδιαφέρον, γνώση της περιοχής αλλά άγνοια για το Ελληνικό Σχέδιο. Άλλες έρευνες αφορούσαν την ευελιξία στην αγορά εργασίας, τις τελωνειακές διαδικασίες, καθώς και τα φορολογικά και αναπτυξιακά καθεστώτα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών για Επιχειρήσεις (ΕΚΠΕ)

Η ζήτηση πληροφοριών για τις δυνατότητες χρηματοδότησης συνεχίστηκε εντονότερη το 2001, εν όψει και του Γ' ΚΠΣ. Το ΕΚΠΕ διοργάνωσε πολλές ενημερωτικές εκδηλώσεις προκειμένου να ευαισθητοποιήσει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις για τα ευρωπαϊκά θέματα. Χειρίστηκε το πρόγραμμα Interreg IIC (διαχείριση πληροφορίας στην περιφερειακή πρωτοβουλία της κοινωνίας των πληροφοριών – knowledge management), το Interreg II-μέτρο 6.2 (δημιουργία προϋποθέσεων για την ανάπτυξη συνεργασιών αντίστοιχων φορέων, μέσω της κατάρτισης εξειδικευμένου προσωπικού), το πρόγραμμα Ecos Ouverture (για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα) και το πρόγραμμα E-Euro-Business (ευρωπαϊκή καμπάνια ενημέρωσης ΜΜΕ σε θέματα e-business). Επίσης, εκτέλεσε το έργο «RIS+ Διαχείριση επενδυτικού κινδύνου στη Νοτιοανατολική Ευρώπη», με πιλοτική πλατφόρμα την ΠΓΔΜ, και το έργο PREDIAESME, με θέματα σχετικά με την υγιεινή της εργασίας. Επίσης, το ΕΚΠΕ εξακολούθησε την παραγωγή πληροφοριακού υλικού, με μελέτες, οδηγούς και ηλεκτρονική πληροφόρηση.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Βασίλης Τακάς σε επιχειρηματική αποστολή στη Βουλγαρία (1999). Στο βήμα ο υπουργός Ανάπτυξης Ευάγγελος Βενιζέλος. Παρακολουθεί ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωστής Στεφανόπουλος.

Μέσω του ΕΚΠΕ, επίσης, δημιουργήθηκε ειδική υπηρεσία για την παροχή πληροφοριών και τεχνικής υποστήριξης για τις επιχειρήσεις που εξετάζαν το ενδεχόμενο συμμετοχής στην οικονομική ανασυγκρότηση του βαλκανικού χώρου. Από τον Ιούλιο του 1999 ως το Φεβρουάριο του 2001 πάνω από 1.000 επιχειρήσεις είχαν ζητήσει συνεργασία με επιχειρήσεις κυρίως για την Ουγγαρία, την Πολωνία και τη Ρουμανία.

F.I.N.G. Business School (Executive MBA)

Το Μάιο του 2001 ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του ΣΒΒΕ, με τη μορφή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας, εκπαιδευτικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στη διοίκηση επιχειρήσεων, το οποίο απευθυνόταν σε στελέχη επιχειρήσεων. Σκοπός του προγράμματος ήταν να ανταποκριθεί στις ανάγκες των επιχειρήσεων, οργανισμών και φορέων, για εκπαίδευση μεταπτυχιακού επιπέδου των στελεχών τους

στη διοίκηση των επιχειρήσεων. Πρόεδρος της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας ήταν ο Β. Τακάς, Αντιπρόεδρος ο Γιάννης Σταύρου και μέλη, πλην του ΣΒΒΕ, μεγάλες βιομηχανίες και εταιρείες παροχής υπηρεσιών της Βορείου Ελλάδος.

Κέντρο Επιχειρηματικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης (ΚΕΠΑ)

Στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου το ΚΕΠΑ ολοκλήρωσε τη διαχείριση των έργων του Β' ΚΠΣ που είχε αναλάβει. Συνολικά επρόκειτο για 555 έργα, με προϋπολογισμό πάνω από 10 δις δρχ. Επιπλέον, συμμετέχοντας στον Ενδιάμεσο Φορέα Διαχείρισης ΕΠΕ (ΕΦΕΠΕ) είχε την ευθύνη διαχείρισης έργων εξοικονόμησης ενέργειας και την ευθύνη πιστοποίησης δαπανών για έργα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τα οποία υλοποιήθηκαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Από αυτά ολοκληρώθηκαν 57 έργα, με συνολικό προϋπολογισμό 18,8 δις δρχ.

Στιγμιότυπο από την υπογραφή του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας μεταξύ του ΣΒΒΕ και της Ομοσπονδίας Εργοδοτών & Βιομηχάνων Κύπρου, το 1999.

Συνεργασία με το Institute for Management Development (IMD) της Λωζάνης, Ελβετία

Ο ΣΒΒΕ έχοντας αναπτύξει ιδιαίτερη δραστηριότητα και υποδομή υποστήριξης, παραγωγής θέσεων και παρεμβάσεων στο μείζον θέμα της ανταγωνιστικότητας, προχώρησε στη σύναψη συνεργασίας με το International Institute for Management Development (IMD), ώστε να αποτελεί τον επίσημο εθνικό εκπρόσωπο για την κατάρτιση της Ετήσιας Παγκόσμιας Επετηρίδας για την Ανταγωνιστικότητα (World Competitiveness Yearbook).

Η συμφωνία του ΣΒΒΕ με το IMD υπεγράφη το Νοέμβριο του 2001.

ΣΒΒΕ, ο πρώτος εργοδοτικός φορέας που ο ΕΛΟΤ πιστοποιεί κατά ISO 9002

Η Διοίκηση του ΣΒΒΕ αντιλαμβανόμενη ότι η ποιτική ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του Συνδέσμου αποτελεί μονόδρομο μέσα σε ένα διεθνώς ανταγωνιστικό περιβάλλον, αποφάσισε στα τέλη του 1999 να αποκτήσει ο Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος, ως πρώτος εργοδοτικός φορέας στη χώρα, το πρότυπο Σύστημα Διασφάλισης Ποιότητας ISO 9002. Η πιστοποίηση ολοκληρώθηκε το 2001 και φορέας πιστοποίησης ήταν ο ΕΛΟΤ.

Η λειτουργία του ΣΒΒΕ (ενημέρωση μελών, προώθηση των αιτημάτων των μελών προς επίλυση, διοργάνωση εκδηλώσεων, εκπόνηση μελετών κ.λπ.) πιστοποιήθηκε το 2002 από τον ΕΛΟΤ.

Αναμνηστική φωτογραφία από την καθιερωμένη ετήσια δεξίωση για τον εορτασμό του νέου έτους, στις 22.01.2000.

Από την επιχειρηματική αποστολή που πραγματοποίησε ο ΣΒΒΕ στο Βελιγράδι, στις 27-28.2.2001.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΕΚΤΟ

πρώτη θητεία Δημήτριου Συμεωνίδη

(2001-2003)⁹³⁹

Μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης θητείας του Β. Τακά, εκλέχτηκε νέο Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο με τη σειρά του εξέλεξε τη νέα Διοικητική Επιτροπή. Πρόεδρος εκλέχτηκε ο Δημήτριος Συμεωνίδης. Σημαντική αλλαγή στον τρόπο διοίκησης του ΣΒΒΕ υπήρξε η καθιέρωση του θεσμού του Εκτελεστικού Αντιπροέδρου. Στη θέση αυτή εκλέχτηκε ο μέχρι τότε Γενικός Διευθυντής του ΣΒΒΕ, Αναστάσιος Αλεξανδρίδης. Β΄ Αντιπρόεδροι αναδείχθηκαν ο Ιωάννης Βεργίνης και ο Ιωάννης Δαμπασίνας. Γ΄ Αντιπρόεδροι οι Νικόλαος Κουμλής, Βασίλειος Κουρτέσης, Οδυσσέας Κυριακόπουλος, Βασίλειος Σεργιαννίδης, Αναστάσιος Τζήκας, γενικός γραμματέας ο Δημήτριος Τακάς, οικονομικός επόπτης ο Νικόλαος Γκαντίνας και έφορος ο Γεώργιος Χωναίος.

Δημήτριος Συμεωνίδης,
πρόεδρος του ΣΒΒΕ την
περίοδο 2001-2005.

Το οικονομικό περιβάλλον

Όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα ο ΣΒΒΕ συνεργάζεται πλέον θεσμικά με το International Institute for Management Development (IMD), στη σύνταξη των Ετήσιων Εκθέσεων Ανταγωνιστικότητας. Σύμφωνα με τις εκθέσεις του IMD για την περίοδο 1998-2002, η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας είχε υποχωρήσει σημαντικά.

Η εξαγωγική επίδοση της χώρας ήταν απογοητευτική, οι ξένες επενδύσεις πολύ χαμηλές, ενώ οι υποδομές για ανάπτυξη της έρευνας και της εφαρμοσμένης τεχνολογίας ήταν ανεπαρκείς. Πτώση των δεικτών ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας καταγράφηκε και το 2003.

Σε ό,τι αφορούσε τις ανισότητες στην περιφερειακή ανάπτυξη, η συμμετοχή στο ΑΕΠ των τεσσάρων Περιφερειών του «Βορειοελλαδικού Τόξου» υποχώρησε το 2003 έναντι του 2002 του ΑΕΠ της Αττικής.

Επίσης, ο ΣΒΒΕ επισήμανε ότι, αν και ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της χώρας ξεπερνούσε το 3,5%, στη δεκαετία 1991-2000, το ποσοστό των απασχολούμενων στον συνολικό πληθυσμό αυξήθηκε μόνο κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες (και έγινε 55,4%, με μέσο όρο στην Ε.Ε. 65%). Οι σχετικές μελέτες υπολόγιζαν ότι το ήμισυ της ανεργίας ήταν διαρθρωτικού τύπου (δηλαδή αναντιστοιχία δεξιοτήτων των ανέργων με τις ανάγκες της αγοράς).

Το μοντέλο που πρότεινε ο ΣΒΒΕ για την ασκούμενη αναπτυξιακή πολιτική, περιλαμβάνεται συνοπτικά στην ακόλουθη φράση: «...θα πρέπει να σχεδιαστεί μια ολοκληρωμένη μεταβολή στην άσκηση της αναπτυξιακής πολιτικής, η οποία θα αναδείξει το ρόλο των περιφερειών και των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, ως συνεργαζόμενες μονάδες με κύριο στόχο τη χάραξη και την υλοποίηση της ενδοπεριφερειακής στρατηγικής. Η κεντρική κυβέρνηση οφείλει να περιοριστεί στο ρόλο του συντονιστή, υλοποιώντας έργα εθνικής εμβέλειας και υποδομής με τη συνεργασία του ιδιωτικού τομέα (...) Σε μία Ευρωπαϊκή Ένωση των Περιφερειών είναι προφανές ότι η χώρα μας δεν μπορεί να οδηγηθεί στην πολυπόθητη πραγματική σύγκλιση [με τις άλλες χώρες της Ε.Ε.], εάν πρώτα δεν διασφαλίσει την

περιφερειακή σύγκλιση». Ο ΣΒΒΕ πρότεινε επίσης την παροχή κινήτρων που θα διευκόλυναν τη γεωγραφική κινητικότητα του εργατικού δυναμικού για τη διατήρησή του στην Περιφέρεια.

Συμμετοχή στο Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης (ΕΣΑΑ)

Ο ΣΒΒΕ συμμετείχε με επιτυχία δια του Προέδρου του στις εργασίες του Εθνικού Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης, το οποίο έμελλε να θεσμοθετηθεί με το Νόμο 3279/2004 («Σύσταση Εθνικού Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης και ρύθμιση λοιπών θεμάτων του Υπουργείου Ανάπτυξης»)⁹⁴⁰. Το Συμβούλιο αυτό (ΕΣΑΑ) σχηματίστηκε ως το «ανώτατο γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργείου Ανάπτυξης για κάθε θέμα σχετικό με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας». Στις αρμοδιότητές του περιλαμβάνονταν: «(α) Η επεξεργασία θέσεων και προτάσεων για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, ο καθορισμός των γενικών

κατευθύνσεων για τη βελτίωσή της και η μετατροπή τους σε εφαρμόσιμες πολιτικές. (β) Οι προτάσεις για το μακροπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και βραχυπρόθεσμο σχεδιασμό σε θέματα ανταγωνιστικότητας και ανάπτυξης. (γ) Η πρόταση συγκεκριμένων μέτρων πολιτικής για την ανταγωνιστικότητα, με ενσωμάτωση και δεδομένων της περιφερειακής διάστασης και της διεθνούς εμπειρίας».

Τα τέσσερα βασικά σημεία που πρότεινε ο ΣΒΒΕ για να αντιμετωπιστεί η συνεχιζόμενη πτώση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ήταν: (α) Η άμεση λήψη μέτρων για την ενίσχυση των εξαγωγών. (β) Η επιτάχυνση των διαδικασιών που συνδέονταν με τη δημιουργία μεταφορικών και τεχνολογικών υποδομών και η ταυτόχρονη απελευθέρωση των αγορών. (γ) Η αναθεώρηση του Γ' ΚΠΣ. (δ) Η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Επίσης, τονίστηκε ως αναγκαία η παύση της υπονόμευσης των θεσμών της Περιφέρειας και η αναθεώρηση του αναπτυξιακού θεσμικού πλαισίου.

Στιγμιότυπο από την παρουσίαση των πρώτων αποτελεσμάτων της παγκόσμιας έκθεσης ανταγωνιστικότητας του IMD, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης τύπου στα γραφεία του ΣΒΒΕ (2003).

Η αναμόρφωση του Αναπτυξιακού Νόμου

Κεντρικό στοιχείο στα υπομνήματα του ΣΒΒΕ, στην εξεταζόμενη περίοδο, ήταν η αναμόρφωση του αναπτυξιακού νόμου 2601/98, ο οποίος όχι μόνο δεν είχε πετύχει το στόχο της περιφερειακής ανάπτυξης αλλά αντιθέτως είχε οδηγήσει σε αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων και «ανέδειξε ως μοναδική ωφελούμενη την Περιφέρεια Αττικής». Ειδικότερα, ο ΣΒΒΕ ζήτησε την άρση της διάκρισης νέων και παλαιών επιχειρήσεων, τη θέσπιση της αναδρομικής ισχύος για τη δημιουργία αφορολόγητου αποθεματικού, την εξασφάλιση σημαντικών φοροαπαλλαγών τόσο για τους νέους όσο και για τους παλαιούς φορείς, την καθιέρωση της ελεύθερης επιλογής από τις επιχειρήσεις ενισχύσεων ή επιδοτήσεων, την κατάργηση του περιορισμού της επιχορήγησης ανάλογα με τις δημιουργούμενες θέσεις εργασίας, την ενίσχυση των λειτουργικών δαπανών απομακρυσμένων επιχειρήσεων, όπως το κόστος ενέργειας και μεταφοράς των προϊόντων,

πρόσθετη ενίσχυση οσάκις ο φορέας επιλέγει να εγκατασταθεί σε οργανωμένους βιομηχανικούς χώρους, επιχορήγηση των δαπανών για την επιστημονική έρευνα, υπαγωγή της Θεσσαλονίκης στην Γ΄ ζώνη κινήτρων και εξάλειψη της αδικαιολόγητης εξομίσωσης Αθήνας και Θεσσαλονίκης (που ο Νόμος τις τοποθέτησε στην ίδια ζώνη «υψηλής ανάπτυξης») καθώς και πολλές άλλες ειδικότερες, επιμέρους ρυθμίσεις.

Η υλοποίηση του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης

Το 2003 είχε ήδη παρέλθει το ήμισυ της χρονικής περιόδου εφαρμογής του Γ΄ ΚΠΣ και η πρόοδος των προγραμμάτων ήταν αργή. Οι ρυθμοί απορρόφησης των περισσότερων τομεακών και περιφερειακών προγραμμάτων ήταν χαμηλοί, με εξαίρεση περιπτώσεις που είχαν δρομολογηθεί από το Β΄ ΚΠΣ και δεν είχαν απώλειες χρόνου στα προκαταρκτικά στάδια. Ο ΣΒΒΕ κατέθεσε σειρά προτάσεων για την αναθεώρηση του

Στιγμιότυπο από την υπογραφή συμφώνου συνεργασίας μεταξύ του ΣΒΒΕ και της Ομοσπονδίας Εργοδοτών & Βιομηχάνων Κύπρου, κατά τη διάρκεια της διεθνούς επιχειρηματικής αποστολής στην Κυπριακή Δημοκρατία, 26-27.7.2001.

Γ' ΚΠΣ και την κατανομή του «αποθεματικού επίδοσης», διαδικασίας που επιβράβευε τα επιτυχημένα προγράμματα. Το πνεύμα των προτάσεων του ήταν ότι έπρεπε να δοθεί βάρος στην περιφερειακή σύγκλιση και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Δηλαδή, να προτιμηθεί η χρηματοδότηση έργων υποδομής στην Περιφέρεια και έργων με ιδιωτική συμμετοχή, διότι έτσι επιτυχανόταν μεγαλύτερη μόχλευση κεφαλαίων. Ιδιαίτερα έπρεπε να ενισχυθούν τα επιχειρησιακά προγράμματα «Αγροτικής Ανάπτυξης για επενδύσεις μεταποίησης και εμπορίας αγροτικών προϊόντων». Στα τέλη Δεκεμβρίου 2003 οι θέσεις που εξέφραζε ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών Νίκος Χριστοδουλάκης δεν απείχαν από τις απόψεις του ΣΒΒΕ ενώ οι προτάσεις του για την κατανομή του «αποθεματικού επίδοσης» έγιναν αποδεκτές από την αρμόδια Επιτροπή Παρακολούθησης.

Ελληνικό Σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ)

Στην εξεταζόμενη περίοδο είχε δημοσιευτεί ο σχετικός Νόμος (βλ. το προηγούμενο κεφάλαιο) και είχαν γίνει τα πρώτα βήματα για την εφαρμογή του. Οι ενέργειες του ΣΒΒΕ συντέλεσαν στη διασταλτική ερμηνεία του σχετικού με τις επιλέξιμες ιδιωτικές επενδύσεις άρθρου του Νόμου εκ μέρους του Υπουργείου Οικονομικών. Η διασταλτική ερμηνεία επέτρεψε την υπαγωγή στα κίνητρα του ΕΣΟΑΒ των επιχειρήσεων που είχαν ήδη αναπτύξει παραγωγική δραστηριότητα στις προβλεπόμενες από το Νόμο χώρες.

Αρχικώς, ο ΣΒΒΕ, το ΕΒΕΘ, ο ΣΕΒΕ, το ΚΕΠΑ και το ΔΙΠΕΚ (που είχαν καταθέσει κοινή πρόταση) επιλέχθηκαν ως τεχνικοί σύμβουλοι υποστήριξης του έργου του ΕΣΟΑΒ (Οκτώβριος 2002). Ωστόσο, τρεις μήνες αργότερα, χωρίς να αντικατασταθεί ο αρμόδιος Υφυπουργός⁹⁴¹, ανακοινώθηκε ότι η διαδικασία επιλογής τεχνικού συμβούλου κηρύχθηκε άγονη για τεχνικούς λόγους. Στη συνέχεια δεν ελήφθησαν υπόψη βασικές υποδείξεις που έκανε ο ΣΒΒΕ, όπως η διάκριση δύο σταδίων στην ανάπτυξη του προγράμματος (σχεδιασμός και υλοποίηση), ειδικός σχεδιασμός των διμερών συμφωνιών, οργάνωση και στελέχωση του

κατάλληλου μηχανισμού, αξιοποίηση πείρας διεθνών οργανισμών, ευέλικτος μηχανισμός διαχείρισης κ.ά.

Στις προτάσεις που κατέθεσε στη συνέχεια ο ΣΒΒΕ διακρίνεται εκείνη που αφορούσε την παρακολούθηση της εφαρμογής του ΕΣΟΑΒ από καθαρά τεχνοκρατικό μηχανισμό, η τεχνοκρατική αξιολόγηση των προτάσεων, όπως και η διασύνδεση των έργων με επιχειρήσεις κατασκευών και υπηρεσιών Ελληνικών συμφερόντων. Άλλη ουσιαστική πρόταση ήταν η δημιουργία μηχανισμού υποστήριξης και υποβοήθησης των βαλκανικών χωρών στην υποβολή τεκμηριωμένων προτάσεων για χρηματοδότηση.

Τεχνολογικό Πάρκο και Τεχνόπολη Θεσσαλονίκης

Ο ΣΒΒΕ υποστήριξε από το 1995 (με Στρατηγικό Σχέδιο) τη δημιουργία «Τεχνολογικού Πάρκου» στη Θεσσαλονίκη, με το σκεπτικό ότι θα αποτελούσε έναν ουσιαστικό πυρήνα ανάπτυξης της τεχνολογίας και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας στην πόλη. Ένας από τους βασικούς στόχους του Τεχνολογικού Πάρκου Θεσσαλονίκης υπήρξε η δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για την προσέλκυση ελληνικών και διεθνών επιχειρήσεων, που διαθέτουν δική τους έρευνα και τεχνολογία, για να εγκατασταθούν σε ένα διακριτό και κατάλληλο χώρο (την «Τεχνόπολη»). Εκεί θα μπορούσαν να προάγουν τις ερευνητικές τους επιδόσεις, στοχεύοντας στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, σε συνεργασία με τα ΑΕΙ και τους φορείς έρευνας.

Το έργο «Τεχνόπολις», στο πλαίσιο του Τεχνολογικού Πάρκου Θεσσαλονίκης, παρουσιάστηκε από τον Πρόεδρο επί Τιμή του ΣΒΒΕ Νίκο Ευθυμιάδη στον Πρωθυπουργό Κ. Σημίτη στη συνάντηση που είχε με τον ΣΒΒΕ τον Αύγουστο του 2001. Οι ανάγκες του σχεδίου σε χώρο ήταν περίπου 500 στρέμματα και ο ιδανικός χώρος οι εκτάσεις του Υπουργείου Γεωργίας στη Θέρμη. Γ' αυτό ο ΣΒΒΕ προχώρησε σε διαβουλεύσεις με το Υπουργείο Γεωργίας, προκειμένου να διαμορφωθεί τρόπος συνεργασίας, ώστε να υλοποιηθεί το σχέδιο. Το Υπουργείο Γεωργίας αντιμετώπισε θετικά την πρόταση και τον Οκτώβριο του 2002

είχαν ολοκληρωθεί οι σχετικές νομικές διαδικασίες. Τότε όμως παρενέβη το Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης για να συνδυάσει τη δημιουργία της «Τεχνόπολης» με άλλο, εντελώς ξεχωριστό, αν και ομόηχου τίτλου, έργο. Ο ΣΒΒΕ υπέβαλε σειρά προτάσεων για την άρση του ζητήματος, προκειμένου να συμβιβαστούν τα δύο χρήσιμα αλλά διαφορετικά έργα.

Κέντρα Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΚΕΤΑ)

Με τον παραπάνω τίτλο δημιουργήθηκαν δομές επιχειρηματικής υποστήριξης σε κάθε Περιφέρεια, με σκοπό την παροχή πληροφόρησης και συμβουλών στις επιχειρήσεις. Οι δομές αυτές ιδρύθηκαν στις έδρες των 13 Περιφερειών της χώρας. Ο ΣΒΒΕ συμμετείχε στη δημιουργία και τη διοίκηση των ΚΕΤΑ στις Περιφέρειες Ηπείρου, Δυτικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, με έμφαση στην παρακολούθηση των δράσεων που αφορούσαν την ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Νοτιοανατολική Ευρώπη – Έμφαση στην επιχειρηματική εκπροσώπηση των Ελληνικών επιχειρήσεων στην ΠΓΔΜ

Ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Δ. Συμεωνίδης συμμετείχε στο επιχειρηματικό συμβούλιο του SECI (που παρουσιάστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο), μαζί με τους Προέδρους επί Τιμή του ΣΒΒΕ Νίκο Ευθυμιάδη και Βασίλη Τακά. Επίσης, στους χώρους του λειτουργήσε το Γραφείο Επιχειρηματικής Στήριξης του SECI. Σκοπός του ήταν η ενθάρρυνση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, με τη στήριξη των ιδιωτικών επενδύσεων. Το εν λόγω Γραφείο συνέβαλε στην ίδρυση Συνδέσμου Επενδυτών στα Σκόπια (22.2.2002), με τη συμμετοχή του Προέδρου Δ. Συμεωνίδη και του Εντεταλμένου Συμβούλου Γιάννη Σταύρου. Ακόμη, εκπόνησε και παρουσίασε στην κυβέρνηση της ΠΓΔΜ τη μελέτη «Κίνητρα και αντικίνητρα από την επιχειρηματική δράση στην ΠΓΔΜ».

Επιπτώσεις της διεύρυνσης της ΕΕ στη Βόρειο Ελλάδα

Η μεγάλη διεύρυνση της ΕΕ (2003) συνοδεύτηκε από σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στη Βορειοελλαδική οικονομία: μελλοντική μείωση των κοινοτικών πόρων, αποδυνάμωση του αγροτικού τομέα, αντίστοιχη εξασθένηση του μεταποιητικού ιστού, αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών, το ήμισυ των οποίων προερχόταν από τη Βόρειο Ελλάδα. Οι προτάσεις του ΣΒΒΕ για την αντιμετώπιση των αρνητικών αυτών επιπτώσεων αφορούσαν το συντονισμό εθνικών μέσων και κοινοτικών προγραμμάτων για την ενίσχυση των παραμεθόριων περιοχών, πλήρη ενεργοποίηση του προγράμματος διασυνοριακής συνεργασίας (Interreg), καθώς και σχεδιασμός ολοκληρωμένου εθνικού προγράμματος για την ενδυνάμωση των εξαγωγών. Φυσικά, απαραίτητη ήταν η αναμόρφωση του αναπτυξιακού νόμου. Ωστόσο, οι πολύ σημαντικές αυτές επισημάνσεις και προτάσεις δεν ελήφθησαν υπόψη ούτε από την κυβέρνηση, ούτε και από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Από τη συνάντηση αντιπροσωπείας του ΣΒΒΕ, υπό τον πρόεδρο Δημήτρη Συμεωνίδη, με τον πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη, στο Μέγαρο Μαξίμου (2001).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

δεύτερη θητεία Δημήτριου Συμεωνίδη

(2003-2005)⁹⁴²

Στη δεύτερη θητεία του Δημητρίου Συμεωνίδη, εκτελεστικός αντιπρόεδρος εκλέχτηκε ο Πάννης Σταύρου, β' αντιπρόεδροι οι Δημήτριος Αμπατζής και Γεώργιος Μυλωνάς, γ' αντιπρόεδροι οι Ελευθέριος Καλταπανίδης, Λιβέρης Μπακάκης, Ιωάννης Μιχαηλίδης, Βασίλειος Σκαρλάτος και Αθανάσιος Τζεβελέκης, γενικός γραμματέας ο Ιωάννης Βεργίνης, οικονομικός επόπτης ο Νικόλαος Γκαντίνας και έφορος ο Αναστάσιος Αλεξανδρίδης.

Προτάσεις σε σχέδια νόμων

Ο ΣΒΒΕ παρενέβη με προτάσεις στα εξής νομοσχέδια που εισήχθησαν προς ψήφιση στη Βουλή των Ελλήνων στην εξεταζόμενη περίοδο: καταρχάς, στο νομοσχέδιο «Κίνητρα ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική ανάπτυξη και την περιφερειακή σύγκλιση», το οποίο έγινε Νόμος (3299/2004⁹⁴³), ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ παρουσίασε τις αναλυτικές θέσεις του Συνδέσμου στη συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπής Οικονομικών Υποθέσεων, στη Βουλή. Πολλές από τις θέσεις αυτές, που είχαν και στο παρελθόν παρουσιαστεί, υιοθετήθηκαν στο νέο Νόμο, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορούσε τη διάκριση παλαιών και νέων επιχειρήσεων, η μείωση της ίδιας συμμετοχής και οι σχετικές με την εφαρμογή του νόμου διατάξεις, όπως η διεύρυνση των επιλέξιμων δαπανών και η δυνατότητα χορήγησης προκαταβολών. Ωστόσο, ο νέος Νόμος παρέκαμψε ένα άλλο παλιό αίτημα του ΣΒΒΕ και των παραγωγικών τάξεων της Βορείου Ελλάδος, εξομοιώνοντας (σε όρους παροχής αναπτυξιακών κινήτρων) –για μία ακόμη φορά– την Αττική με την υπόλοιπη Ελλάδα. Σε ό,τι αφορούσε το φορολογικό νομοσχέδιο, ο ΣΒΒΕ σημείωσε ως θετικό στοιχείο τη μείωση των φορολογικών συντελεστών, επισήμανε όμως τη διατήρηση της τεχνικής αδυναμίας –εις βάρος της σαφήνειας– να γίνεται παραπομπή σε

Το προεδρείο του ΣΒΒΕ σε συνάντηση με τον αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας και κορυφαία στελέχη του κόμματος (2003).

πληθώρα προηγούμενων Νόμων. Πολλές από τις προτάσεις που είχε υποβάλει ο Σύνδεσμος στο Υπουργείο Ανάπτυξης περιελήφθησαν στο νομοσχέδιο του τελευταίου, το οποίο ρύθμιζε την εγκατάσταση και λειτουργία βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων. Η σύσταση Διευθύνσεων Ανάπτυξης σε κάθε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, με ένταξη σε αυτές των Κέντρων Υποδοχής Επενδυτών (ΚΥΕ), εκτιμήθηκε ως ένα θετικό βήμα για την απλοποίηση των διαδικασιών για τους επενδυτές, ικανοποιώντας παλαιό αίτημα του επιχειρηματικού κόσμου.

Αξιοποίηση πόρων

Ο ΣΒΒΕ κατέθεσε σειρά υπομνημάτων για τις δύο αναπτυξιακές ευκαιρίες της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή το Γ' ΚΠΣ και το ΕΣΟΑΒ. Τόσο οι χαμηλοί ρυθμοί, όσο και οι ποιοτικές ατέλειες των προγραμμάτων επισημάνθηκαν και προτάθηκαν τρόποι για τη βελτίωση της κατάστασης.

Απασχόληση

Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε ο ΣΒΒΕ στην εξεταζόμενη περίοδο στις αγκυλώσεις της αγοράς εργασίας, οι οποίες επιβάρυναν το μισθολογικό κόστος της εργασίας, εις βάρος της απασχόλησης στη βιομηχανία. Η απλοποίηση της υπερωριακής εργασίας, η διευθέτηση του χρόνου εργασίας στη βάση του μέσου όρου 40ωρης εβδομαδιαίας απασχόλησης, σε ετήσια βάση, η διευκόλυνση της κινητικότητας στην αγορά εργασίας, η αξιοποίηση των αλλοδαπών εργαζομένων και η συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση, ήταν τα κύρια σημεία των παρεμβάσεων του ΣΒΒΕ.

Βιομηχανικές υποδομές

Η ολοκλήρωση της Εγνατίας Οδού, η χρηματοδότηση για την κατασκευή εμπορευματικού σταθμού στον έκτο προβλήτα του λιμανιού της Θεσσαλονίκης, η σύνδεση του λιμανιού της Θεσσαλονίκης με το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, η εκβάθυνση και η αναβάθμιση του εξοπλισμού του λιμανιού της Αλεξανδρούπολης, η αποπεράτωση μελετών για το παλιό λιμάνι της Καβάλας, η επίτευξη των εργασιών στο αεροδρόμιο

«Μακεδονία», η αποπεράτωση έργων στο λιμάνι της Κοζάνης, η επιτάχυνση της σιδηροδρομικής σύνδεσης Κοζάνης-Γρεβενών-Καλαμπάκας, ο εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού δικτύου της Κοζάνης, η ολοκλήρωση της ανακατασκευής του σιδηροδρομικού δικτύου στη Φλώρινα, η αναβάθμιση του μακεδονικού και θρακικού σιδηροδρομικού δικτύου, ήταν μερικά από τα θέματα που έθεσε ο ΣΒΒΕ στα αρμόδια Υπουργεία, προκειμένου να βελτιωθούν οι βιομηχανικές υποδομές και ειδικά οι μεταφορές. Επίσης, έμφαση δόθηκε στη βελτίωση των υποδομών στη Βιομηχανική Περιοχή Θεσσαλονίκης (ολοκλήρωση της επαρχιακής οδού που τη συνδέει με την Εθνική Οδό και την Εγνατία, αναβάθμιση υποδομών και ηλεκτροφωτισμού, αναβάθμιση μονάδας επεξεργασίας αποβλήτων, ολοκλήρωση δικτύου φυσικού αερίου, αναβάθμιση δικτύων αποχέτευσης), θέματα που προχώρησαν με μεγάλη καθυστέρηση στην προηγούμενη εικοσαετία.

Δημιουργία Ζώνης Καινοτομίας Ανατολικής Θεσσαλονίκης

Στην περίοδο 2004-2005 έγιναν δημόσιες συζητήσεις για τη διαμόρφωση στρατηγικού σχεδιασμού που αφορούσε την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Στο πλαίσιο αυτών των συζητήσεων, πρωτοστατούντος του Προέδρου επί Τιμή Νίκου Ευθυμιάδη, επανήλθαν οι προαναφερθείσες προτάσεις του ΣΒΒΕ για την προσέλκυση καινοτόμων επενδύσεων στη Θεσσαλονίκη και τη σύνδεση έρευνας και επιχειρήσεων σε συγκεκριμένο τόπο με τη δημιουργία Ζώνης Καινοτομίας. Οι προτάσεις υιοθετήθηκαν από την κυβέρνηση, με αποτέλεσμα ο Πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής να εξαγγείλει στην 69η ΔΕΘ (2004) σειρά μέτρων, με σκοπό να αναδειχθεί η Θεσσαλονίκη σε «πόλη καινοτομίας». Επίσης, εξήγγειλε την ίδρυση στη Θεσσαλονίκη Γραφείου της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς και την παροχή κινήτρων μέσω του Αναπτυξιακού Νόμου για τη δημιουργία διαμετακομιστικών κέντρων.

Στη συνέχεια το Υπουργείο Ανάπτυξης ενέταξε τη δημιουργία «Πόλων Καινοτομίας» και «Ζώνης Καινοτομίας Ανατολικής Θεσσαλονίκης» στο επιχειρησιακό πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα».

Η Ζώνη Καινοτομίας Ανατολικής Θεσσαλονίκης σχεδιάστηκε ως αναπτυξιακό έργο. Στόχος του ήταν η χωροθέτηση μίας καθορισμένης περιοχής για να δραστηριοποιηθούν καινοτόμες επιχειρήσεις, ερευνητικά κέντρα, φορείς εκπαίδευσης. Οι «Πόλοι Καινοτομίας» (τρεις ή τέσσερις για όλη τη χώρα) ήταν προγράμματα τεχνολογικής ανάπτυξης συγκεκριμένων περιοχών. Τα προγράμματα αυτά συνένωναν πρωτοβουλίες για τη μεταφορά τεχνολογίας και την ανάπτυξη της καινοτομίας για να τις κατευθύνουν στην υποστήριξη της καινοτομικής δραστηριότητας είτε συγκεκριμένου κλάδου, είτε ομάδας επιχειρήσεων μιας συγκεκριμένης περιοχής. Τέτοιες πρωτοβουλίες ήταν η μεταφορά τεχνολογίας σε επιχειρήσεις, η ανάπτυξη βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας και η εκτέλεση έργων με τεχνολογική προοπτική.

Στη συνέχεια, για την εξασφάλιση χρηματοδότησης, πραγματοποιήθηκε (Μάρτιος 2006) συνάντηση στις Βρυξέλλες. Ο εκπρόσωπος του Υπουργού Μακεδονίας-Θράκης, Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου καθηγητής Λουκάς Ανανάκας, συνάντησε τον αρμόδιο για ελληνικά θέματα διευθυντή της Γενικής Διεύθυνσης Περιφερειακής Πολιτικής της Ε.Ε. Τον ΣΒΒΕ εκπροσώπησε ο εκτελεστικός του αντιπρόεδρος, Γιάννης Σταύρου. Ωστόσο, τα θεμελιώδη στοιχεία του προγράμματος αυτού, δηλαδή

αφενός η θέσπιση κινήτρων για την εγκατάσταση αφετέρου η χωροθέτηση και παραχώρηση της αναγκαίας έκτασης των 200 στρεμμάτων, δεν υλοποιήθηκαν τα επόμενα χρόνια.

Εταιρεία Διαχείρισης και Ανάπτυξης Τεχνολογικού Πάρκου Θεσσαλονίκης Α.Ε. (ΕΔΑΠ/ΤΘΠ Α.Ε.)

Ανεπτυγμένες δραστηριότητες είχε μέσα στο 2004-2005 ο φορέας αυτός, που ιδρύθηκε το 1994 με τη μορφή της ανωνύμου εταιρίας για να επιτελέσει τους σκοπούς που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, δηλαδή: (α) Τη μεταφορά τεχνολογίας (παρέχοντας υπηρεσίες τεχνομεσετείας, πραγματοποιώντας εκδηλώσεις με σκοπό τη δικτύωση (Brokerage Events) και εκτελώντας τεχνολογικές μελέτες σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις), (β) Τη δημιουργία καινοτόμων επιχειρηματικών εργαλείων (όπως ο προσδιορισμός τεχνολογικών αναγκών επιχειρήσεων & κλάδων), (γ) την παροχή εργαλείων διαχείρισης καινοτομίας (όπως τα εργαλεία πνευματικής ιδιοκτησίας), (δ) την ανάπτυξη καινοτόμου υλικού εκπαίδευσης και κατάρτισης. Επίσης, ο φορέας ασκεί τη διαχείριση της Θερμοκοιτίδας Επιχειρήσεων, η οποία διατίθεται σε εταιρίες, φυσικά πρόσωπα και λοιπά νομικά πρόσωπα, που ενδιαφέρονται να μετατρέψουν καινοτόμες

Συμμετοχή του πρόεδρου του ΣΒΒΕ Δημητρίου Συμεωνίδη και του εκτελεστικού αντιπρόεδρου Γιάννη Σταύρου σε διαβούλευση για την αναμόρφωση του αναπτυξιακού νόμου, στο Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (2003).

ιδέες σε νέα προϊόντα ή υπηρεσίες. Ο φορέας υποστηρίζει τις εγκατεστημένες επιχειρήσεις παρέχοντάς τους υπηρεσίες, όπως: γραμματειακή υποστήριξη, ειδικές εργαστηριακές εγκαταστάσεις, υποβοήθηση σε εθνικά & ευρωπαϊκά Προγράμματα, αναζήτηση συνεργατών κ.ά.

Πρόεδρος της ΕΔΑΠ/ΤΠΘ ΑΕ ανέλαβε ο Πρόεδρος επί Τιμή του ΣΒΒΕ Νίκος Ευθυμιάδης, εκπροσωπώντας τον όμιλο REDESTOS EFTHYMIADIS AGROTECHNOLOGY GROUP.

Ειδικές Δράσεις

Ο ΣΒΒΕ εκπόνησε σειρά μελετών, με αντικείμενο τα προβλήματα και τα πλεονεκτήματα της βορειοελλαδικής βιομηχανίας, και παράλληλα πραγματοποίησε έναν πολύ μεγάλο αριθμό εκδηλώσεων. Αντίστοιχα μεγάλη ήταν η δράση του ΕΚΠΕ, των Κέντρων Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΚΕΤΑ), του Κέντρου Επιχειρηματικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης – Αναπτυξιακής Ένωσης Μακεδονίας (ΚΕΠΑ - ANEM), με 1.859 συνολικά συμβάσεις έργων από τη σύστασή του το 2001, ενώ ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2004 το έργο «Παρατηρητήριο Περιφερειακής Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας Κεντρικής Μακεδονίας», που είχε ως αντικείμενο την ενίσχυση του ανταγωνιστικού χαρακτήρα των επιχειρήσεων της περιοχής.

Στη διάρκεια του 2004 το Διαβαλκανικό και Παρευξέινο Επιχειρηματικό Κέντρο (ΔΙΠΕΚ) εκτέλεσε το πρόγραμμα «Στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης στην Ουκρανία, τη Γεωργία και την Αρμενία για την ενδυνάμωσή των σχέσεων τους με την Ελλάδα», το οποίο επιδότησε συνολικά 46 φορές στις χώρες αυτές.

Τέλος, το 2004 πραγματοποιήθηκε το έργο «Δίκτυο Προϊόντων Βιολογικής Καλλιέργειας», το οποίο απευθυνόταν σε επιχειρήσεις τροφίμων και βιοκαλλιεργητές και περιελάμβανε δράσεις για τη συγκέντρωση και τη διάχυση πληροφοριών σχετικά με τα βιολογικά προϊόντα.

Ανασυγκρότηση Υπουργείου Μακεδονίας-Θράκης

Το 2005 συμπληρώθηκαν 50 χρόνια από την ίδρυση του Υπουργείου και αναπτύχθηκε δημόσιος διάλογος για τη μελλοντική του δραστηριότητα. Ο Υπουργός Νικόλαος Τσιαρτσώνης συνέδεσε, μάλιστα, το όνομά του με την έκδοση τόμου, με τη σχετική προς το Υπουργείο αυτό και τις προκάτοχές του Γενικές Διοικήσεις νομοθεσία και δραστηριότητα αλλά και με νομοσχέδιο για τις αρμοδιότητες του Υπουργείου. Στη συγκυρία αυτή, ο ΣΒΒΕ κατέθεσε τις προτάσεις του για την ανασυγκρότηση του Υπουργείου, οι οποίες περιλάμβαναν: (α) την ίδρυση Γενικής

Από την πρώτη Γενική Συνέλευση των μελών του Δικτύου Βιολογικών Προϊόντων (2006), με συμμετοχή εκ μέρους του ΣΒΒΕ του προέδρου Δ. Συμεωνίδη και του εντεταλμένου συμβούλου Α. Λαδένη (1949-2010).

Γραμματείας Βαλκανικών Θεμάτων, που θα λειτουργεί στο εν λόγω Υπουργείο αλλά θα υπάγεται στο Υπουργείο Εξωτερικών. (β) Την ίδρυση Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, κατά το πρότυπο της ταυτώνυμης που λειτουργούσε (και λειτουργεί) σε κεντρικό επίπεδο αλλά με αρμοδιότητα την περιοχή του Βορειοελλαδικού Τόξου. (γ) Την ίδρυση Περιφερειακού Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητας, το οποίο θα συντόνιζε τις διάφορες επιτροπές «που αποσπασματικά αντιμετωπίζουν το ζήτημα “ανάπτυξη” καθεμιάς από τις Περιφέρειες». Το Συμβούλιο αυτό θα ήταν ο επίσημος σύμβουλος των τεσσάρων περιφερειών του βορειοελλαδικού τόξου σε θέματα ανταγωνιστικότητας. Στην ίδια περίοδο, ο ΣΒΒΕ εκπόνησε μέσα από ομάδες εργασίας σειρά από σχέδια. Ένα από αυτά αφορούσε την αναβάθμιση της βιομηχανίας την ερχόμενη πενταετία. Άλλο σχέδιο αφορούσε τη μετεξέλιξη της περιοχής σε κόμβο logistics, μετά από διαβούλευση με τον οργανισμό Holland International Distribution Council. Ένα τρίτο σχέδιο αφορούσε την ίδρυση φορέα για την ενεργειακή και περιβαλλοντική διαχείριση της Θεσσαλονίκης. Για το θέμα αυτό υπογράφηκε μνημόνιο συναντίληψης και

συνεργασίας με το ΕΒΕΘ και το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, με την παρουσία του Υφυπουργού Ανάπτυξης Γιώργου Σαλαγκούδη, ο οποίος υποστήριξε προσωπικά το εγχείρημα.

Ειδικά θέματα βιομηχανίας

Μετά από ενέργειες του ΣΒΒΕ επιλύθηκαν στην ίδια περίοδο σειρά από ειδικά θέματα, όπως ο σχηματισμός ειδικού αφορολόγητου αποθεματικού επενδύσεων για τη χρήση 2004, η παράταση του χρόνου υποβολής αιτήσεων για την αναγνώριση δαπανών από τα ακαθάριστα έσοδα επιχειρήσεων, η παράταση ισχύος εφαρμογής του νόμου που αφορούσε τα φορολογικά κίνητρα προς τις επιχειρήσεις για την ανάπτυξη ερευνητικής δραστηριότητας, η φορολογική αντιμετώπιση χρεωστικών συναλλαγματικών διαφορών, η διαδικασία επιστροφής του ΦΠΑ, η διατήρηση της επιδότησης του κόστους εργασίας των παραμεθορίων περιοχών, το ωράριο των φορτοεκφορτώσεων στον Δήμο Θεσσαλονίκης, η παράταση επιδότησης του επιτοκίου στα κεφάλαια κίνησης για τις επιχειρήσεις της Θράκης και η αναστολή επιβολής δασμών στις εξαγωγές κομπόστας στις ΗΠΑ.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Δημήτριος Συμεωνίδης στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη. Παράδοση της χρηματικής δωρεάς του Συνδέσμου προς τη Σχολή (2003).

Επίσκεψη του Χρήστου Φώλια, υφυπουργού Οικονομίας και Οικονομικών, στα γραφεία του ΣΒΒΕ. Από αριστερά: Γ. Μυλωνάς, Γ. Σταύρου, Χ. Φώλιας και Δ. Συμεωνίδης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΟΓΔΟΟ

πρώτη Θητεία Γεώργιου Μυλωνά

(2005-2007)⁹⁴⁴

Το Διοικητικό Συμβούλιο που εκλέχτηκε στις 27.6.2005 συγκροτήθηκε σε σώμα την 1η Ιουλίου. Πρόεδρος εκλέχτηκε ο Γεώργιος Μυλωνάς, εκτελεστικός αντιπρόεδρος επανεκλέχτηκε ο Γιάννης Σταύρου, β' αντιπρόεδροι οι Δημήτριος Αμπατζής και Ιωάννης Βεργίνης, γ' αντιπρόεδροι οι Ελευθέριος Καλταπανίδης, Λιβέρης Μπατάκης, Ιωάννης Μιχαλίδης, Βασίλειος Σκαρλάτος και Αθανάσιος Τζεβελέκης, γενικός γραμματέας ο Ιωάννης Ακκάς, οικονομικός επίοπτης ο Νικόλαος Πέντζος και έφορος ο Αναστάσιος Αλεξανδρίδης.

Γεώργιος Μυλωνάς, πρόεδρος του ΣΒΒΕ την περίοδο 2005-2009.

Η συνολική δομή του ΣΒΒΕ, με τους συγγενείς οργανισμούς, εξακολούθησε τη λειτουργία της. Θα επικεντρώσουμε σε ορισμένα ποιοτικά στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη περίοδο.

Συνάντηση με τον Πρωθυπουργό

Στη συνάντηση της με τον Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή (2.9.2005) η νέα ηγεσία του ΣΒΒΕ έθεσε ένα τετράπτυχο θεσμικού χαρακτήρα για την υποβοήθηση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας: (α) Διοικητική αναδιάρθρωση των Περιφερειών της χώρας, ώστε να διατηρηθεί το σύνολο του ελλαδικού χώρου σε Περιφέρειες ευνοούμενες από τα ευρωπαϊκά προγράμματα στη διάρκεια της περιόδου 2007-2013 (Δ' ΚΠΣ). (β) Δημιουργία «Ζώνης Καινοτομίας Ανατολικής Θεσσαλονίκης». (γ) Δημιουργία ζωνών ελεύθερων συναλλαγών σε συνοριακές περιοχές, (δ) Ίδρυση Γενικής Γραμματείας Βαλκανικών Θεμάτων, με έδρα το Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης.

Στην ομιλία του στα εγκαίνια της 70ης ΔΕΘ ο Πρωθυπουργός υιοθέτησε τη δημιουργία της «Ζώνης Καινοτομίας» αλλά και την αναδιάρθρωση των περιφερειών της χώρας, προκειμένου να υποστηριχθεί η περιφερειακή ανάπτυξη και η άμβλυση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων αλλά και η ενίσχυση τη εξωστρέφειας των επιχειρήσεων της περιφέρειας. Ωστόσο, ελάχιστα από τα θέματα αυτά δρομολογήθηκαν μέσα στους επόμενους μήνες.

Ζητήματα ανάπτυξης

Σε συνάντηση του Διοικητικού Συμβουλίου του ΣΒΒΕ με τον Υπουργό Ανάπτυξης Δ. Σιούφα (12.5.2006), τέθηκαν τα θέματα που αφορούσαν το εν λόγω Υπουργείο. Η απαρίθμησή τους δείχνει το πλήθος των πρακτικών δυσκολιών που υπήρχαν για την εφαρμογή των γενικότερων στόχων και προέρχονταν κυρίως από ελλείψεις και παραλείψεις του Δημοσίου. Μεταξύ αυτών ήταν η περαιτέρω απλοποίηση του καθεστώτος αδειοδότησης των επιχειρήσεων, οι ανεπάρκειες του θεσμικού πλαισίου ελέγχου της αγοράς, οι αδυναμίες για την αντιμετώπιση του αθέμιτου ανταγωνισμού από προϊόντα προερχόμενα από τρίτες χώρες χωρίς

προδιαγραφές, η περιφερειακή διάσταση του Δ' ΚΠΣ, η υλοποίηση της «Ζώνης Καινοτομίας Ανατολικής Θεσσαλονίκης», η υλοποίηση του «Επιχειρηματικού προγράμματος ανταγωνιστικότητας», η μείωση της φορολογίας στα βιομηχανικά καύσιμα, η ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο της κοινοτικής οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, ο εξορθολογισμός των βιομηχανικών τιμολογίων φυσικού αερίου, η αναμόρφωση της σχετικής με την έρευνα νομοθεσίας, η αναβάθμιση της λειτουργίας του Οργανισμού Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας, η λειτουργία της επιτροπής ανταγωνισμού και οι διαδικασίες πληρωμής των προμηθειών εκ μέρους του Δημοσίου.

«Πόσο ακριβά κοστίζει;»

«Αποτελεί πράγματι παράδοξο για τον επιχειρηματικό κόσμο της χώρας το γεγονός ότι λαμβάνονται αργά οι προφανείς αποφάσεις, οι οποίες δεν έχουν άμεσο κόστος για το κράτος», υποστήριξε ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Γ. Μυλωνάς στην ομιλία του στη Γενική Συνέλευση της 31.5.2006. Και αναρωτήθηκε: «Πόσο ακριβά κοστίζει η απλοποίηση της νομοθεσίας που αφορά την ανάπτυξη επενδυτικών σχεδίων; Πόσο ακριβά κοστίζει η προώθηση ενεργών πολιτικών απασχόλησης για συγκεκριμένες ομάδες του εργατικού μας δυναμικού; Πόσο ακριβά κοστίζει η καλλιέργεια υγιούς επιχειρηματικού

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Γ. Μυλωνάς σε συνέντευξη τύπου στην Αθήνα. Αριστερά, ο εκτελεστικός αντιπρόεδρος Γ. Σταύρου.

Συνάντηση του προεδρείου του ΣΒΒΕ με τον πρόεδρο και ηγετικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ (2005).

πνεύματος στα παιδιά μας από τη σχολική τους ηλικία; Πόσο ακριβά κοστίζει το νοικοκύρεμα και η αλλαγή της κουλτούρας της παιδείας μας που είναι ο βασικός συντελεστής ανάπτυξης σε μία κοινωνία της γνώσης;».

Τα λιμάνια

Οι κινητοποιήσεις στα δύο μεγάλα λιμάνια της χώρας που σημειώθηκαν το 2006 είχαν ως αποτέλεσμα μεγάλες καθυστερήσεις στη φορτοεκφόρτωση των εμπορευμάτων και οδήγησαν τις βιομηχανίες σε δραστική μείωση της παραγωγής τους, αφού δεν ήταν δυνατή η τροφοδοσία τους με πρώτες ύλες και η συνέχιση της εξαγωγικής τους δραστηριότητας. Ο ΣΒΒΕ εξέφρασε με υπόμνημά του την ανησυχία του για τη διαφαινόμενη αδυναμία εξεύρεσης λύσης και ζήτησε την παρέμβαση της Πολιτείας για να αποφευχθεί η επιδείνωση της κατάστασης.

Υπαγωγή της Θεσσαλονίκης στις ευνοϊκές διατάξεις νέου Νόμου

Το αίτημα ΣΒΒΕ για να υπαχθεί η Θεσσαλονίκη σε καθεστώς που να επιτρέπει την ενίσχυση των επενδύσεων είχε διατυπωθεί ήδη πριν από τη ψήφιση του Νόμου 3299/2004 (βλ. προηγούμενα κεφάλαια) και επαναδιατυπώθηκε με επιμονή στη συνέχεια. Στα τέλη του 2006 οι προτάσεις του έγιναν αποδεκτές

από την κυβέρνηση, με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις του Νομού Θεσσαλονίκης να αποκτήσουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν άμεση επιχορήγηση 20%, να σχηματίζουν αφορολόγητα αποθεματικά σε ποσοστό 60%, ενώ οι επιχειρήσεις που ήταν εγκατεστημένες στη ΒΙΠΕ Θεσσαλονίκης θα μπορούσαν να λαμβάνουν επιχορήγηση 30% για την υλοποίηση επενδύσεων εντός της.

«Η φωνή μας δεν εισακούσθηκε και φθάσαμε σε οριακό σημείο»

Το Μάιο του 2007 ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα της μεγάλης έρευνας που πραγματοποίησε ο ΣΒΒΕ για τη βιομηχανία στην Ελλάδα και το μέλλον της. Στα κυριότερα ευρήματα περιλαμβάνεται η διαπίστωση ότι η βιομηχανία είχε συρρικνωθεί, με αποτέλεσμα το 2007 να βρίσκεται σε χειρότερη κατάσταση από ό,τι πριν από μία δεκαετία. Διαπιστώθηκε επίσης ότι οι κυβερνητικές πολιτικές δεν παρείχαν την αναγκαία βοήθεια στη μεταποιητική δραστηριότητα και αν δεν εφαρμοζόταν μία διαφορετική βιομηχανική πολιτική, το μέλλον της μεταποίησης ήταν αβέβαιο. Με βάση την ίδια έρευνα, η συντριπτική πλειονότητα των επιχειρήσεων πίστευε ότι η βιομηχανία κατείχε μειονεκτική θέση στο πλαίσιο της εφαρμοσμένης οικονομικής πολιτικής. Οι αιτίες αυτών των εξελίξεων

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Γεώργιος Μυλωνάς κατά την ομιλία του στη συνάντηση των μελών του Συνδέσμου για τον καθορισμό της στρατηγικής του ΣΒΒΕ, στις 26.11.2005.

ανάγονταν στην πρακτική του κράτους, τις συνθήκες που επικρατούσαν στο εξωτερικό περιβάλλον των επιχειρήσεων, τους όρους ανταγωνισμού, χωρίς να αποκλείονταν οι αποφάσεις των ίδιων των επιχειρήσεων. Όπως ανέφερε ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ Γ. Μυλωνάς στη Γενική Συνέλευση της 18.5.2007, «...η απουσία της Θεσσαλονίκης από τις ευνοϊκές διατάξεις των προηγούμενων αναπτυξιακών νόμων και η μικρή βελτίωση των άλλων αναπτυξιακών συντελεστών οδήγησε στο μαρασμό της τοπικής βιομηχανίας. Η φωνή μας δεν εισακούσθηκε και φθάσαμε σε οριακό σημείο. Δυστυχώς και πάλι τα στοιχεία είναι ο αδιάψευστος μάρτυρας για το γεγονός. Προ διμήνου επεξεργασθήκαμε στοιχεία ισολογισμών από 335 επιχειρήσεις-μέλη του ΣΒΒΕ, τις κατά τεκμήριο «μεγάλες» και «υγιείς» επιχειρήσεις της περιοχής. Το αποτέλεσμα μας απογοήτευσε: η κερδοφορία των επιχειρήσεών μας είναι κάτω από τα όρια του πληθωρισμού για το 2005, ενώ ο κύκλος των εργασιών στα επίπεδα του 2002. Επίσης, και αυτό θα πρέπει να μας προβληματίσει για τις πολιτικές που θα εφαρμοσθούν από τώρα και στο εξής, ότι μία στις

πέντε επιχειρήσεις με έδρα τις τέσσερις περιφέρειες του βορειοελλαδικού τόξου παρουσίασε ζημίες το 2005. Και ανάπτυξη με ζημίες, όπως όλοι ξέρουμε, δεν υπάρχει». Ο ίδιος σκιαγράφησε τα πέντε προαπαιτούμενα για τη μελλοντική βελτίωση της ανταγωνιστικότητας: (α) τον περιορισμό του δημόσιου τομέα και τη μείωση της γραφειοκρατίας, (β) τον μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε να παράγονται στελέχη που θα μπορούσαν να εργαστούν άμεσα και παραγωγικά στις ελληνικές επιχειρήσεις, (γ) την ευελιξία στην αγορά εργασίας, (δ) την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων για την παραγωγή καινοτομικών προϊόντων και διαδικασιών, (ε) την ενίσχυση της διεθνοποίησης και της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων.

Τα βασικά αιτήματα του 2007

Στην ίδια Γενική Συνέλευση, ο Πρόεδρος του ΣΒΒΕ παρέθεσε τα εξής βασικά αιτήματα του Συνδέσμου σε ό,τι αφορούσε τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας και, συνεπώς, τις αναπτυξιακές προοπτικές της χώρας. Καταρχάς, στο κανονιστικό επίπεδο ζήτησε

Επίσημο δείπνο που παρέθεσε ο ΣΒΒΕ προς τιμήν της υπουργού Εξωτερικών Ντόρας Μπακογιάννη, στις 3.5.2006. Διακρίνεται ο υπουργός Μακεδονίας – Θράκης, Γεώργιος Καλαντζής (αριστερά), ο γενικός γραμματέας της Περιφέρειας Κ.Μ. καθηγητής Γιώργος Τσιότρας και ο γενικός γραμματέας του Υπουργείου Μ.Θ., καθηγητής Λουκάς Ανανίκας (δεξιά).

σταθερό και απλούστερο πλαίσιο λειτουργίας των αγορών και ειδικότερα έλεγχο της αγοράς για προϊόντα χωρίς προδιαγραφές ή με παραποιημένα σήματα. Ζήτησε επίσης σαφέστερο και απλούστερο νομικό πλαίσιο για την επιχειρηματικότητα. Στο πεδίο της πολιτικής κινήτρων ζήτησε υποβοήθηση της καινοτομικής δραστηριότητας, αποτελεσματικότερο πλαίσιο για την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων στην περιφέρεια και ειδικότερα στη Βόρειο Ελλάδα, καθώς και κίνητρα για τις εξωστρεφείς και εξαγωγικές επιχειρήσεις. Τέλος, στο πεδίο των δημοσίων επενδύσεων επανέλαβε το πάγιο αίτημα για τη βελτίωση των υποδομών για την εξυπηρέτηση των επιχειρήσεων.

Ικανοποίηση για το νομοσχέδιο για την έρευνα και την τεχνολογία

Το Σεπτέμβριο του 2006 ο ΣΒΒΕ εξέφρασε διά του προέδρου του την ικανοποίησή του, διότι στο σχέδιο νόμου που αφορούσε την έρευνα και την τεχνολογία είχαν περιληφθεί οι προτάσεις του, οι οποίες έλαβαν υπόψη τα κενά του υφιστάμενου πλαισίου, την

ανάλογη διεθνή εμπειρία και τις ανάγκες των επιχειρήσεων των μελών του. Το σχέδιο άργησε να καταστεί Νόμος. Αφού πέρασε πολλές δοκιμασίες, ψηφίστηκε τελικά από τη Βουλή το Μάρτιο του 2008⁹⁴⁵.

Για την τροποποίηση του Αναπτυξιακού Νόμου

Το 2006-2007, εν όψει της αναμενόμενης νέας τροποποίησης του Αναπτυξιακού Νόμου, ο ΣΒΒΕ, σε συνεργασία με τον ΣΕΒΕ και άλλους παραγωγικούς φορείς, πρότεινε τη θέσπιση ζωνών με αυξημένα αναπτυξιακά κίνητρα. Τέτοιες ζώνες, σύμφωνα με την πρόταση, θα έπρεπε να δημιουργηθούν στην παραμεθόρια περιοχή (σε απόσταση έως 20 χιλιομέτρων από τα σύνορα) της Κεντρικής και της Δυτικής Μακεδονίας, καθώς και σε νησιά με πληθυσμό μέχρι 3.100 κατοίκους. Η θέσπιση παραμεθορίων ζωνών ήταν συμβατή με την πολιτική της ΕΕ για τις διασυνοριακές και νησιωτικές περιοχές. Το διαφοροποιό στοιχείο στις ζώνες αυξημένων αναπτυξιακών κινήτρων θα ήταν ότι οι εκεί επενδύσεις θα ενισχύονταν με το ανώτατο όριο χορηγήσεων (40%), σύμφωνα με

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Γεώργιος Μυλωνάς στην παρουσίαση της μελέτης «Χρηματοοικονομικό Προφίλ της Βιομηχανίας» στα γραφεία του Συνδέσμου, στις 26.5.2006.

τον Περιφερειακό Χάρτη Ενισχύσεων. Η Α' Ζώνη θα έπρεπε να διαφοροποιείται από τις λοιπές επιδοτούμενες περιοχές τουλάχιστον κατά 15%.

Άλλα αιτήματα ως προς τον Αναπτυξιακό Νόμο ήταν η αύξηση της ενίσχυσης για το Νομό Θεσσαλονίκης, η παροχή αυξημένων κινήτρων σε ειδικές επενδύσεις (υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας, ποιότητας, έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης ανεξαρτήτως κλάδου και περιοχής), η απλούστευση του επενδυτικού πλαισίου και η απλοποίηση και τυποποίηση της διαδικασίας, καθώς και η αύξηση του ορίου εγκρίσεων στις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης.

Έκθεση «Βιομηχανία & Καινοτομία»

Στο πλαίσιο των εορτασμών για τη συμπλήρωση 90 χρόνων από την ίδρυση του ΣΒΒΕ, πραγματοποιήθηκε η έκθεση ζωγραφικής με θέμα «Βιομηχανία – Καινοτομία», με έργα εικαστικών αποφοίτων της Σχολής Καλών Τεχνών ΑΠΘ.

Μέσα από τα 25 έργα της έκθεσης, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 27 Ιουνίου 2005, επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί το παρόν της βιομηχανίας και να αναζητηθεί το μέλλον της μέσω της εικαστικής έκφρασης νέων καλλιτεχνών.

Με αφορμή την έκθεση τυπώθηκε κατάλογος σε 500 αντίτυπα τον Ιούνιο του 2006.

Το προεδρείο του ΣΒΒΕ κατά τη συνάντησή του με τον πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή και τους υπουργούς Γιώργο Αλογοσκούφη, Δημήτρη Σιούφα και Γιώργο Καλαντζή, στο Μέγαρο Μαξίμου, στις 2.9.2005.

Η αντιπροσωπεία του ΣΒΒΕ σε αναμνηστική φωτογραφία στην είσοδο του Μεγάρου Μαξίμου, στις 2.9.2005.

Η ηγεσία του Συνδέσμου κατά τη συνάντησή της με τον υπουργό Ανάπτυξης Δημήτρη Σιούφα, στις 07.09.2006.

2005 - 2007

Το εξώφυλλο της έκδοσης του ΣΒΒΕ με τίτλο «Βιομηχανία και Καινοτομία», η οποία είναι ο κατάλογος της έκθεσης έργων εικαστικών αποφοίτων της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ. (2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΕΝΑΤΟ

δεύτερη θητεία Γεώργιου Μυλωνά

(2007-2009)⁹⁴⁶

Ο πρόεδρος Γεώργιος Μυλωνάς επανεκλέχτηκε για την περίοδο 2007-2009. Το ίδιο και ο εκτελεστικός Αντιπρόεδρος Γιάννης Σταύρου. Ως β' αντιπρόεδροι εκλέχτηκαν οι Ιωάννης Ακκάς και Ιωάννης Βεργίνης και ως γ' αντιπρόεδροι οι Ελευθέριος Καλταπανίδης, Τηλέμαχος Κιτσικόπουλος, Λιβέρνης Μπατάκης, Γεώργιος Νικολαΐδης και Βασίλειος Σκαρλάτος. Στη Διοικητική Επιτροπή εκλέχτηκαν επίσης: γενικός γραμματέας ο Στέφανος Τζιρίτης, οικονομικός επόπτης ο Νίκος Πέντζος και έφορος ο Δημήτριος Αμπατζής.

Αναζητώντας την εξωστρέφεια

Στα τέλη Σεπτεμβρίου 2007 εκπρόσωποι σαράντα επιχειρήσεων από κλάδους της υψηλής τεχνολογίας και της μεταποίησης, εγκατεστημένων στην Κεντρική Μακεδονία, συμμετείχαν σε επιχειρηματική αποστολή στη Σμύρνη, την οποία συνδιοργάνωσαν ο ΣΒΒΕ και ο Ελληνικός Οργανισμός Εξωτερικού Εμπορίου. Σκοπός της επίσκεψης ήταν η προβολή της τοπικής βιομηχανίας και η ανάπτυξη συνεργασιών ανάμεσα σε τοπικές επιχειρήσεις και σε επιχειρήσεις της Σμύρνης. Συμμετείχαν επίσης εκπρόσωποι φορέων της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και του Υπουργείου Μακεδονίας-Θράκης. Ο λόγος που αναφέρεται η συγκεκριμένη επιχειρηματική αποστολή, ως παράδειγμα ανάμεσα σε δεκάδες άλλες που πραγματοποιήθηκαν την τελευταία εικοσαετία, είναι αφενός η πολιτική σημασία της και αφετέρου η ιδιαιτερότητά της, διότι συνέδεσε κατά τον πλέον από τρόπο την εξωστρέφεια με την τεχνογνωσία.

Όπως επισήμανε ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Γ. Μυλωνάς, ήταν δεδομένο ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν μπορούσαν να είναι ανταγωνιστικές στην αγορά της Τουρκίας, εξαιτίας του χαμηλού εργατικού κόστους που απολαμβάνουν οι τουρκικές επιχειρήσεις.

Στιγμιότυπο από την υπογραφή του Μνημονίου Συνεργασίας του ΣΒΒΕ με το Βιομηχανικό Επιμελητήριο Σμύρνης, κατά τη διάρκεια επιχειρηματικής αποστολής του Συνδέσμου (26 και 27.9.2007).

Όμως κρίθηκε ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να διαθέσουν τεχνογνωσία στις τουρκικές για την παραγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας, τα οποία ήταν σχεδόν άγνωστα στην περιοχή της Σμύρνης. Πράγματι, οι δώδεκα προκαταρκτικές συμφωνίες που συνήφθησαν είχαν ως αντικείμενο την παροχή τεχνογνωσίας εκ μέρους ελληνικών επιχειρήσεων στις τουρκικές για την παραγωγή προϊόντων στους κλάδους χημικών προϊόντων, κατασκευής ηλεκτρικών μηχανών, δομικών υλικών και προϊόντων από μέταλλο. Ας σημειωθεί ότι η Σμύρνη διαθέτει δύο ζώνες «ελεύθερων συναλλαγών» και ότι ως εμπόδιο στην ανάπτυξη των επιχειρηματικών σχέσεων Θεσσαλονίκης-Σμύρνης προέκυψε η έλλειψη απευθείας αεροπορικής σύνδεσης (το ταξίδι απαιτούσε ενδιάμεσες ανταποκρίσεις στην Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη).

Η επιχειρηματική αυτή αποστολή –όπως και πολλές άλλες– ήταν ενταγμένη στο πλαίσιο του «Περιφερειακού Πόλου Καινοτομίας Κεντρικής Μακεδονίας». Ο Περιφερειακός Πόλος Καινοτομίας Κεντρικής Μακεδονίας ήταν δίκτυο συνεργασίας επιχειρήσεων και

φορέων έρευνας στον τομέα των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών. Σκοπός της συνεργασίας ήταν η ενίσχυση των τεχνολογικών και καινοτομικών επιδόσεων των επιχειρήσεων που συμμετείχαν σ' αυτόν.

Απεργία στο Λιμάνι Θεσσαλονίκης

Στις 12.2.2008, μετά από μακροχρόνια απεργία των εργαζομένων στο Λιμάνι Θεσσαλονίκης, πραγματοποιήθηκε στα γραφεία του Συνδέσμου συνάντηση με τους Προέδρους των Επιμελητηρίων και Συνδέσμων Βιομηχανιών της Βορείου Ελλάδος, προκειμένου να εξεταστούν τα προβλήματα που προκάλεσαν οι απεργίες. Σύμφωνα με ψήφισμα που εγκρίθηκε κατά τη συνάντηση αυτή, «οι κινητοποιήσεις που αφορούν 180 εργαζόμενους στο Λιμάνι της Θεσσαλονίκης έχουν προκαλέσει τεράστια ζημία στις επιχειρήσεις της περιοχής, με αποτέλεσμα να έχει επιδεινωθεί περαιτέρω η ήδη επιβαρυμένη ανταγωνιστικότητά τους. Ταυτόχρονα, έχουν τεθεί σε ομηρία δεκάδες χιλιάδες εργαζόμενοι στη Βόρεια Ελλάδα. Οι επιχειρήσεις της

Ετήσια γενική συνέλευση, 28.7.2008. Από τα δεξιά: Ο πρόεδρος της συνέλευσης Δημήτρης Συμεωνίδης, ο εκτελεστικός αντιπρόεδρος Γιάννης Σταύρου, ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Γιώργος Μυλωνάς, ο αντιπρόεδρος Γιάννης Βεργίνης και ο νομικός σύμβουλος Κωνσταντίνος Χατζηγιαννάκης.

Βορείου Ελλάδος δεν κάνουν απλώς πωλήσεις, χάνουν πελάτες και ίσως και ολόκληρες αγορές. Επίσης, η αξιοπιστία των επιχειρήσεων της Βορείου Ελλάδος έχει τρωθεί έναντι των συνεργατών τους και των πελατών τους στις αγορές του εξωτερικού. Η κατάσταση αυτή θα έχει άμεσες επιπτώσεις στους καταναλωτές, στους επιχειρηματίες, στους επαγγελματίες και στους εμπόρους της Βόρειας Ελλάδας. Θεωρούμε ότι θα παρατηρηθούν ελλείψεις σε αγροτικά προϊόντα, καθώς επίσης και σε έτοιμα καταναλωτικά προϊόντα στην αγορά, με αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών σε σειρά από βασικά προϊόντα. Παράλληλα υπάρχει κίνδυνος να κλείσουν επιχειρήσεις της Βορείου Ελλάδος λόγω έλλειψης πρώτων υλών, γεγονός που θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας στην περιοχή. Ο επιχειρηματικός και ο επαγγελματικός κόσμος της Βορείου Ελλάδος διακηρύσσει σε κάθε κατεύθυνση ότι (...) θα παρέχει κάθε στήριξη προς τους εργαζόμενους στο Λιμάνι της Θεσσαλονίκης, έτσι ώστε να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους και να βελτιώσουν τις συνθήκες δουλειάς τους. Αλλά μέχρι εκεί (...)

Πιστεύουμε ότι θα πρέπει: (α) Η κυβέρνηση να διασφαλίσει τα δικαιώματα των εργαζομένων στο Λιμάνι της Θεσσαλονίκης και να συμβάλει στην επίλυση των επαγγελματικών αιτημάτων τους. (β) Οι εργαζόμενοι στο Λιμάνι της Θεσσαλονίκης να περιορισθούν στη διεκδίκηση των επαγγελματικών τους δικαιωμάτων και μόνο, και να μην επικαλούνται τη συμπαράσταση της κοινωνίας στις διεκδικήσεις τους, όταν δείχνουν πλήρη αδιαφορία για τις επιπτώσεις των πράξεων τους στην οικονομία της Βορείου Ελλάδος. (γ) Η κυβέρνηση να λάβει κάθε μέτρο για να αρθούν οι κινητοποιήσεις στο Λιμάνι της Θεσσαλονίκης το συντομότερο δυνατόν. (δ) Όσες επιχειρήσεις έχουν υποστεί βλάβες από τις μέχρι σήμερα κινητοποιήσεις των εργαζομένων να διεκδικήσουν δικαστικά τις νόμιμες αποζημιώσεις τους».

Στη συνέχεια, ο ΣΒΒΕ πραγματοποίησε τηλεφωνική έρευνα το τριήμερο 13-15 Φεβρουαρίου μεταξύ 75 μελών του. Από την έρευνα προέκυψαν τα ακόλουθα:

(α) Ποσοστό 81% των επιχειρήσεων αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα λειτουργίας εξαιτίας των κινητοποιήσεων· ποσοστό 16% χαρακτήρισε τα εμπόδια που

Στιγμιότυπο από τη βράβευση επιχειρήσεων μελών του ΣΒΒΕ κατά τη διάρκεια της Γενικής Συνέλευσης 28.7.2008

προκάλεσε η απεργία ως «πολύ σοβαρά»· μόνο ποσοστό 3% δήλωσε ότι οι κινητοποιήσεις επηρέασαν σε μικρό βαθμό τη λειτουργία της επιχείρησής τους.

(β) Αναφορικά με το ύψος της ζημίας που είχαν υποστεί οι επιχειρήσεις εξαιτίας των κινητοποιήσεων: ποσοστό 23% είχε υποστεί ζημία έως και 200.000 ευρώ, ποσοστό 27% είχε υποστεί ζημία μέχρι 1 εκατομμύριο ευρώ, ποσοστό 38% είχε υποστεί ζημία μέχρι 3 εκατομμύρια ευρώ και ποσοστό 12% είχε υποστεί ζημία από 3 εκατομμύρια ευρώ και άνω.

(γ) Στο ερώτημα αν οι κινητοποιήσεις έχουν αναγκάσει τις επιχειρήσεις να εξυπηρετούνται μέσω άλλων λιμένων, εναλλακτικών οδών και μεταφορικών διαύλων, το 100% των συμμετεχόντων στην έρευνα απάντησε καταφατικά.

Νομοσχέδιο για την έρευνα και την τεχνολογία

Μόλις στις 8 Φεβρουαρίου 2008 κατατέθηκε στη Βουλή το σχέδιο Νόμου για την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου για την έρευνα και την τεχνολογία (βλ. και στο προηγούμενο κεφάλαιο). Η άποψη του ΣΒΒΕ, όπως εκφράστηκε σε άρθρο του εκτελεστικού αντιπροέδρου Γιάννη Σταύρου στην εφημερίδα «ΕΞΠΡΕΣ», ήταν ότι η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου υπήρξε επιβεβλημένη. Το Νομοσχέδιο –όπως είχε διαμορφωθεί μετά από διαβουλεύσεις μηνών- περιελάμβανε θετικές προτάσεις, όπως τη δημιουργία οργάνων ανεξάρτητων από τις παραδοσιακές διαδικασίες της δημόσιας διοίκησης, τη συστηματοποίηση του κατακερματισμένου πλαισίου έρευνας και την αντιμετώπιση

Στιγμιότυπο από το συνέδριο που οργάνωσαν από κοινού ο ΣΒΒΕ και ο ΟΠΕ, με θέμα «Ποιότητα, προδιαγραφές πιστοποίησης, Έλεγχος αγοράς στον κλάδο δομικών υλικών». Πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 2.12.2008.

της υφιστάμενης αδυναμίας συντονισμού, ιεράρχησης και καθορισμού προτεραιοτήτων στην ερευνητική πολιτική της χώρας. Ως προφανή μειονεκτήματα του Νομοσχεδίου θεωρήθηκαν η εξαίρεση της αγροτικής έρευνας από το νέο θεσμικό πλαίσιο και το πλήθος των ρυθμιστικών διατάξεων, Προεδρικών Διαταγμάτων και Κοινών Υπουργικών Αποφάσεων που προβλέπονταν για την εφαρμογή του.

«Σχετικά με το θέμα της αγροτικής έρευνας», σημειώνει το άρθρο του Αντιπροέδρου του ΣΒΒΕ, «η μη συμπερίληψη του πεδίου αυτού στο νέο θεσμικό πλαίσιο καταδεικνύει την αδυναμία της συνολικής αγροτικής πολιτικής της Κυβέρνησης να έρθει σε ρήξη με κατεστημένες δομές, που έχουν προ πολλού εξαντλήσει τα όρια και τις δυνατότητες τους. (...) Όσον αφορά (...) το πλήθος των Υπουργικών Αποφάσεων που απαιτούνται για την εφαρμογή του Νόμου, ας ελπίσουμε ότι υπάρχει από το Υπουργείο Ανάπτυξης η κατάλληλη προετοιμασία για την άμεση εφαρμογή του Νόμου». Και συνέχιζε: «Παρά το γεγονός ότι η ερευνητική

δαπάνη των παραδοσιακών μεταποιητικών επιχειρήσεων διπλασιάστηκε κατά την τελευταία δεκαετία, λόγω κυρίως των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, παραμένει ακόμη εξαιρετικά χαμηλή σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο». Η διαφορά αυτή αποδόθηκε στους εξής παράγοντες: η επενδυτική συμπεριφορά των παραδοσιακών επιχειρήσεων ήταν προσανατολισμένη στις επενδύσεις για την ανανέωση του παραγωγικού εξοπλισμού, την επέκταση των εγκαταστάσεων και την αύξηση της παραγωγικής ικανότητας. Επίσης, οι διασυνδέσεις των επιχειρήσεων με την εγχώρια ερευνητική κοινότητα ήταν σχεδόν ανύπαρκτες. Είχαν δαπανηθεί εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ για τη στήριξη πανεπιστημιακών και ερευνητικών ιδρυμάτων που δεν είχαν σχέση με τον παραγωγικό τομέα. Το νέο νομοσχέδιο για το θεσμικό πλαίσιο για την έρευνα δεν αποτελούσε πανάκεια. «Σε κάθε περίπτωση όμως», κατέληγε το άρθρο του αντιπροέδρου, «είναι προς τη σωστή κατεύθυνση και βάζει τάξη στο αναχρονιστικό και ρευστό περιβάλλον που ίσχυε έως σήμερα».

Στιγμιότυπο από την παρουσία του υπουργού Μακεδονίας Θράκης, Μαργαρίτη Τζίμα στο διοικητικό συμβούλιο του ΣΒΒΕ, στις 9.10.2007.

Τροποποίηση του καταστατικού

Στη γενική συνέλευση της 28ης Ιουλίου 2008 αποφασίστηκε τροποποίηση του καταστατικού του Συνδέσμου, η οποία αφορούσε τα εξής σημεία: (α) Καθιέρωσε το δικαίωμα του «εκλεγασθαι» στα συνδεδεμένα μέλη. (β) Αυξήθηκαν τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου σε 55 (35 από τα τακτικά μέλη, 10 από τα συνδεδεμένα μέλη και 10 αριστίνδην· ειδικώς τα τελευταία εκλέγονται από το Διοικητικό Συμβούλιο ενώ τα λοιπά από την Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση). (γ) Καθορίστηκε ο τρόπος εκλογής με ενιαίο ψηφοδέλτιο, χωριστό για τα τακτικά και τα συνδεδεμένα μέλη. (δ) Καθορίστηκαν ο τρόπος και τα κριτήρια επιλογής των αριστίνδην μελών. (ε) Τροποποιήθηκε ο αριθμός των αναπληρωματικών μελών.

Επίσης, αυξήθηκε ο αριθμός των γ' αντιπροέδρων από πέντε σε δέκα, ώστε να είναι δυνατή η εκλογή περισσότερων αντιπροέδρων από τα αριστίνδην μέλη των Περιφερειακών και Κλαδικών Συνδέσμων.

Συνέδριο και Έκθεση Καλών Πρακτικών για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Με στόχο την προβολή των αρχών και των εφαρμογών της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στην πράξη, ο ΣΒΒΕ και το Ελληνικό Δίκτυο ΕΚΕ συνδιοργάνωσαν τη Δευτέρα 9 Ιουνίου 2008, συνέδριο με θέμα: «Κοινωνικώς Επιχειρείν '08: Αξίες και Πρακτικές Υπεύθυνης Επιχειρηματικότητας».

Παρουσίαση στο πλαίσιο της συνεργασίας του ΣΒΒΕ με το ΔΙΚΤΥΟ Εταιρικής Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Από αριστερά Νίκος Αναλυτής (1931-2011), πρόεδρος του Δικτύου, Γιώργος Μυλωνάς και Θεόδωρος Παπαλεξόπουλος, στις 4.6.2008.

Την ίδια ημέρα στην Πλατεία Αριστοτέλους, υπό την αιγίδα του Δήμου Θεσσαλονίκης διοργάνωσαν και έκθεση που περιελάμβανε δράσεις περιβαλλοντικής και κοινωνικής υπευθυνότητας που εφαρμόζουν 28 ελληνικές επιχειρήσεις.

Απαγωγή του Προέδρου του ΣΒΒΕ, Γεωργίου Μυλωνά

Το βράδυ της Δευτέρας 9 Ιουνίου 2008, μετά το πέρας των εργασιών του Συνεδρίου «Κοινωνικώς Επιχειρείν» διεξήχθη μια πρωτοφανής ενέργεια κατά της ζωής του προέδρου του Συνδέσμου, Γεωργίου Μυλωνά.

Πολυπληθής σπείρα με επικεφαλής τον Βασίλη Παλαιοκόστα τον απαγάγουν και τον κρατούν όμηρο σε κρησφύγετο στη Σουρωτή Θεσσαλονίκης.

Συγκλονισμένοι από την αποτρόπαια πράξη της απαγωγής του Προέδρου, η Διοίκηση και οι επιχειρήσεις-μέλη του ΣΒΒΕ με ανακοίνωση τους εξέφρασαν την αμέριστη συμπαράστασή τους στον Πρόεδρο και στην οικογένειά του.

Μετά από 13 ημέρες ομηρίας, οι απαγωγείς αφήνουν ελεύθερο τον κ. Μυλωνά, ο οποίος επιστρέφει με την ίδια αφοσίωση στα καθήκοντα του Προέδρου στον Σύνδεσμο.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ, Γεώργιος Μυλωνάς, στο φιλανθρωπικό χορό που διοργανώθηκε από το Σύνδεσμο με στόχο την οικονομική στήριξη Ιδρυμάτων Παιδικής Πρόνοιας (2008).

Συνάντηση με τον Πρωθυπουργό

Στη συνάντηση της Διοίκησης του ΣΒΒΕ με τον Πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή (26.8.2008), ο Πρόεδρος Γεώργιος Μυλωνάς ανέλυσε την οριακή κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Βορειοελλαδική βιομηχανία εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, με τη σύμπραξη της γραφειοκρατικής λειτουργίας του κράτους και των απεργιών των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα. Ζήτησε την αλλαγή της συμπεριφοράς του κράτους απέναντι στη βιομηχανία γενικώς και στη Βορειοελλαδική βιομηχανία ειδικότερα, και έθεσε υπόψη του Πρωθυπουργού προτάσεις που στόχευαν στη βελτίωση της λειτουργίας και των υπηρεσιών των κράτους που επιδρούν άμεσα στην επιχειρηματικότητα, καθώς και προτάσεις που στόχευαν στην ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και την επίλυση ειδικών προβλημάτων της Βορείου Ελλάδος.

Το όχημα αποτελεί δωρεά του ΣΒΒΕ προς το ίδρυμα «Παιδικά Χωριά SOS» (2008).

Ο πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής στο δείπνο που παραχώρησε ο ΣΒΒΕ, στο 11^ο «Thessaloniki Forum» (4-5.6.2007).

Απόκτηση του Διεθνούς Προτύπου Κοινωνικής Ευθύνης SA 8000:2008

Ο ΣΒΒΕ είναι ο πρώτος εργοδοτικός συνδικαλιστικός φορέας, ο οποίος πιστοποιείται, τον Οκτώβριο του 2009, με το παγκοσμίως αποδεκτό πρότυπο Social Accountability 8000:2008, δηλώνοντας τη δέσμευσή του στις αρχές της Κοινωνικής Ευθύνης.

Η απονομή του Πιστοποιητικού Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στο ΣΒΒΕ πραγματοποιήθηκε τη Δευτέρα, 23 Μαΐου 2011, από τον Υπουργό Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας Μιχάλη Χρυσοχολίδα στο πλαίσιο της Ετήσιας Τακτικής Γενικής Συνέλευσης των Μελών του ΣΒΒΕ.

Συμμετοχή και εκπροσώπηση σε φορείς

Ένας μεγάλος τομέας της δράσης του ΣΒΒΕ τα τελευταία χρόνια είναι η εκπροσώπησή του σε μεγάλο αριθμό φορέων. Συμμετέχει σε οκτώ οργανισμούς (ΚΕΠΑ-ANEM, ΚΕΠΑ, Χρηματιστηριακό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ΚΕΚ ΣΕΒΕ-ΣΒΒΕ-ΔΕΘ, INA A.E.,

Τεχνολογικό Πάρκο, IMESE Business School, Δίκτυο Βιολογικών Προϊόντων), σε τέσσερις επαγγελματικούς φορείς (Συντονιστικό Συμβούλιο Προέδρων Συνδέσμων Βιομηχανιών, ΕΒΕΘ, Επιχειρηματικό Συμβούλιο για την Οικονομική Συνεργασία των Χωρών του Εύξεινου Πόντου, Τεχνικό Επιμελητήριο-Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας), σε αναπτυξιακές συμπράξεις (Κέντρα Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Δυτικής Μακεδονίας και Ηπείρου), σε δέκα οργανισμούς και επιχειρήσεις, σε ένα μεγάλο αριθμό (άνω των εξήντα) επιτροπών που λειτουργούν από κρατικούς φορείς (Υπουργείο Ανάπτυξης, Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπουργείο Εσωτερικών, Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Υπουργείο Οικονομικών, Περιφέρειες κ.λπ.).

Τέλος, στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο συνέχισαν τη λειτουργία τους όλες οι δομές ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας που είχε δημιουργήσει ο ΣΒΒΕ τα προηγούμενα χρόνια.

Από την ημερίδα που εκδήλωσε ο Σύνδεσμος με θέμα «Δυνατότητες χρηματοδότησης επιχειρήσεων μέσω δημοσίων πόρων κατά την 4η προγραμματική περίοδο», στις 14.12.2007.

Εκδήλωση για την κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων, από τον ΣΒΒΕ και το Ελληνικό Δίκτυο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (2008).

Περίπτερο του Περιφερειακού Πόλου Καινοτομίας Κεντρικής Μακεδονίας, που διοργάνωσε ο ΣΒΒΕ κατά τη διάρκεια της Infosystem 2008.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟ

πρώτη θητεία Νικόλαου Πέντζου

(2009-2011)⁹⁴⁷

Στην περίοδο 2009-2011 πρόεδρος του ΣΒΒΕ διατέλεσε ο Νικόλαος Πέντζος, εκτελεστικός αντιπρόεδρος ο Γιάννης Σταύρου και β' αντιπρόεδροι ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης και ο Στέφανος-Λάζαρος Τζιρίτης. Γ' αντιπρόεδροι διατέλεσαν οι Κωνσταντίνος Αποστόλου, Χρήστος Γιορδαμλής, Ελευθέριος Καλταπανίδης, Λιβέρης Μπακάκης, Μάρκος Μπόλαρης, Γεώργιος Νικολαΐδης, Βασίλειος Σκαρλάτος, Αθανάσιος Τζεβελέκης, Αναστάσιος Τζήκας και Βασίλειος Χαρόβας. Γενικός γραμματέας ήταν ο Δημήτριος Αμπατζής, οικονομικός επόπτης ο Αθανάσιος Σαββάκης και έφορος ο Χαρίλαος Αλεξόπουλος.

Νίκος Πέντζος, πρόεδρος του ΣΒΒΕ την περίοδο 2009-2013.

Γενικό πλαίσιο

Η διετία 2009-2011 υπήρξε η πρώτη περίοδος του «μνημονίου και της βίαιης δημοσιονομικής προσαρμογής της χώρας». Όλες οι παραλείψεις και οι λανθασμένες ενέργειες που περιγράφονται στον παρόντα τόμο, όπως τις είχαν κατά καιρούς εντοπίσει πέντε γενιές βιομηχάνων, είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία συνθηκών δημοσιονομικής χρεοκοπίας. Όπως τόνισε ο πρόεδρος του Νικόλαος Πέντζος, στη χαλεπή αυτή περίοδο ο ΣΒΒΕ επικέντρωσε τις προσπάθειές τους «στην επιβίωση των επιχειρήσεων της Βόρειας Ελλάδος και στην επαναφορά της μεταποίησης στο επίκεντρο της κυβερνητικής αναπτυξιακής πολιτικής». Το διεκδικητικό πλαίσιο του στράφηκε στη μετατροπή της εγχώριας επιχειρηματικότητας σε διεθνώς ανταγωνιστική και εξωστρεφή. Διεκδίκησε την παύση επιβολής έμμεσων και άμεσων φόρων στα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα, οι οποίοι θα οδηγούσαν αναπόφευκτα στη μείωση της κατανάλωσης και σε νέα οικονομική ύφεση. Ακόμη, ζήτησε από την κυβέρνηση να εμπεδώσει κλίμα ασφάλειας στην κοινωνία και τις επιχειρήσεις, αντί για το αίσθημα διαρκούς αβεβαιότητας.

«Ελληνική Αξία»

Στη συνάντηση της διοίκησης του ΣΒΒΕ με τον Πρωθυπουργό Γιώργο Παπανδρέου (9.9.2010) ο Πρόεδρος Ν. Πέντζος ανακοίνωσε ότι ο Σύνδεσμος θα αναλάμβανε τη διοργάνωση πανελλαδικής εκστρατείας για την ανάδειξη της «Ελληνικής Αξίας» ως μέσον για την ανάκτηση του χαμένου μεριδίου της αγοράς των ελληνικών προϊόντων στο εσωτερικό και ακολούθως για την κατάκτηση διεθνών αγορών. Με την εκστρατεία αυτή, εφόσον είχε την υποστήριξη των επιχειρήσεων και των καταναλωτών, θα μπορούσε να εξελιχθεί σε «κίνημα», το οποίο τελικά θα συνέβαλλε στην ανάκαμψη των ελληνικών επιχειρήσεων και στην ταχύτερη ανάπτυξη της οικονομίας. Ο Ν. Πέντζος ζήτησε από τον Πρωθυπουργό να μην επιβληθούν άλλοι άμεσοι και έμμεσοι φόροι, πέρα από το ήδη υφιστάμενο φορολογικό φορτίο. Αντίθετα, θα έπρεπε να υπάρξουν μέτρα προστασίας των χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων. Όπως χαρακτηριστικά

επισήμανε ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ απευθυνόμενος προς τον Πρωθυπουργό «τόσο οι επιχειρήσεις όσο και οι εργαζόμενοι δεν αντέχουν άλλα μέτρα και νέους φόρους». Αναφορικά με τα μέτρα στήριξης της επιχειρηματικότητας ο ΣΒΒΕ πρότεινε στον Πρωθυπουργό της χώρας συγκεκριμένες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις για τη βελτίωση του εξωτερικού περιβάλλοντος λειτουργίας των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα: η ενίσχυση της ρευστότητας των μεταποιοτικών επιχειρήσεων, η εξυγίανση του συστήματος καθυστερημένων πληρωμών και των μεταχρονολογημένων επιταγών, ο ουσιαστικότερος έλεγχος της ακρίβειας στην αγορά, η αδειοδότηση των μεταποιοτικών επιχειρήσεων και η αναμόρφωση της βιομηχανικής νομοθεσίας, η λειτουργία των μηχανισμών εφαρμογής του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου ελέγχου της αγοράς, η αναθέριμανση του κλάδου των κατασκευών και της οικοδομής, η κατάργηση ειδικών τελών και επιβαρύνσεων, η σύνδεση του πρωτογενούς τομέα της παραγωγής με τη μεταποίηση, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των

μεταποιοτικών επιχειρήσεων μέσω καινοτομίας και η σύνδεση της ακαδημαϊκής και της επιχειρηματικής κοινότητας.

Για την ανεργία και την ασφάλιση

Στη συγκεκριμένη περίοδο η ανεργία άρχισε να αυξάνεται κατακόρυφα εξαιτίας της ύφεσης. Σε συνάντησή του με την υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης Λούκα Κατσέλη, που πραγματοποιήθηκε στα γραφεία του ΣΒΒΕ στις 10.9.2010, ο ΣΒΒΕ ζήτησε την αντικατάσταση των επιδομάτων ανεργίας με την επιδότηση της εργασίας, ώστε να εξασφαλίζεται εισόδημα και συνθήκες απασχόλησης για το σύνολο των εργαζομένων στις επιχειρήσεις της Βόρειας Ελλάδας. Ο ΣΒΒΕ ζήτησε επιπλέον να καταβληθεί συστηματική προσπάθεια για την πάταξη της εισφοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας, φαινόμενα που αξιολόγησε ως «το μεγαλύτερο πρόβλημα για το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας». Ζήτησε επίσης τον εξορθολογισμό της λειτουργίας και τη μείωση του

Στιγμιότυπο από την επετειακή εκδήλωση «Η ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας: Δέκα χρόνια συνεργασίας ΣΒΒΕ-IMD», που πραγματοποιήθηκε στις 26.5.2010 στο ξενοδοχείο Nikopolis.

κόστους λειτουργίας των ασφαλιστικών οργανισμών, την απλοποίηση και τον περιορισμό των γραφειοκρατικών διαδικασιών, στις οποίες υποβάλλονται οι επιχειρήσεις για τη διεκπεραίωση των ασφαλιστικών τους υποχρεώσεων. Τέλος, επισήμανε την ανάγκη να διαμορφωθεί ευνοϊκό περιβάλλον για τις επιχειρήσεις, ώστε να εξασφαλιστούν οι υφιστάμενες θέσεις εργασίας και να δημιουργηθούν προοπτικές για τη δημιουργία νέων.

Αποδεχόμενη εν μέρει τις απόψεις του ΣΒΒΕ για την επιδότηση της απασχόλησης, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την υλοποίηση ενός προγράμματος για την επιχορήγηση 200.000 θέσεων εργασίας, με επιδότηση έως και στο 100% των εργοδοτικών εισφορών, με σκοπό τη διατήρηση 400.000 θέσεων εργασίας. Όμως, για την ένταξη επιχειρήσεων στο πρόγραμμα υπήρχε η εξωπραγματική προϋπόθεση να μην έχει προηγηθεί μείωση προσωπικού κατά τη διάρκεια του τριμήνου πριν από την αίτηση υπαγωγής. Το κριτήριο αυτό απέκλειε πολύ μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων της Βόρειας Ελλάδας, διότι εξαιτίας της οικονομικής συγκυρίας, πολλές είχαν ήδη προχωρήσει σε μειώσεις προσωπικού. Με αυτά τα δεδομένα, ο ΣΒΒΕ ζήτησε να έχουν δυνατότητα υπαγωγής στο πρόγραμμα όλες οι επιχειρήσεις που κατά το τελευταίο τρίμηνο δεν είχαν προβεί σε μειώσεις προσωπικού σε ποσοστό μεγαλύτερο του 10%.

Εθνική βιομηχανική πολιτική

Το υφιστάμενο μοντέλο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας αποδείχθηκε, με την οικονομική κρίση, αδιέξοδο και τα προβλήματά του ήρθαν στην επιφάνεια. Η άσκηση εθνικής βιομηχανικής πολιτικής έγινε, στις συνθήκες αυτές, απαραίτητη. Στην εξεταζόμενη περίοδο ο ΣΒΒΕ έθεσε στο διαπραγματευτικό του πλαίσιο την ανάδειξη της σημασίας και του ρόλου της μεταποίησης στην ανάπτυξη της χώρας -γενικώς και ειδικότερα στην περιφερειακή ανάπτυξη- και ζήτησε την επαναφορά της στο επίκεντρο της κυβερνητικής αναπτυξιακής πολιτικής. Ειδικότερα, ζήτησε να μετατραπεί η Γενική Γραμματεία Βιομηχανίας του Υπουργείου Ανάπτυξης από φορέας εφαρμογής, υλοποίησης και

διαχείρισης προγραμμάτων, σε φορέα σχεδιασμού, παραγωγής και άσκησης βιομηχανικής πολιτικής. Ζήτησε επίσης ο ΣΒΒΕ να ασκηθεί έμμεση κλαδική βιομηχανική πολιτική, με την ενίσχυση ευπαθών και δυναμικών κλάδων της μεταποίησης (π.χ. αγροτικά προϊόντα), με ταυτόχρονη ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων περιοχών και περιφερειών της χώρας και με τη χρηματοδότηση κατά προτεραιότητα της παραγωγικής βάσης της χώρας. Άλλο αίτημα ήταν η εφαρμογή προγραμμάτων ανασυγκρότησης περιοχών που αντιμετωπίζουν βιομηχανική κρίση. Όλα αυτά θα έπρεπε να περιληφθούν σε ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα με εφαρμογή μέχρι το 2020.

Εν όψει νέου Αναπτυξιακού Νόμου

Το 2011 εκδόθηκε νέος Αναπτυξιακός Νόμος⁹⁴⁸, πριν από την ψήφιση του οποίου πραγματοποιήθηκε ευρεία συζήτηση. Ο ΣΒΒΕ όχι μόνο συμμετείχε στις διαβουλεύσεις αλλά, πριν ακόμη διατυπωθεί το νομοσχέδιο, υπέβαλε τις παρατηρήσεις του δίνοντας έμφαση σε τέσσερα σημεία (όπως προκύπτει από υπόμνημα που κατέθεσε τον Ιούνιο του 2010): τις στρατηγικές κατευθύνσεις που όριζε το νομοσχέδιο, το γεγονός ότι οι καθυστερήσεις υπήρξαν πάντοτε το κυριότερο πρόβλημα εφαρμογής του οιοδήποτε Αναπτυξιακού Νόμου, τους τρόπους για την αντιμετώπιση των καθυστερήσεων και τα ποσοστά ενισχύσεων.

Ως προς τις στρατηγικές κατευθύνσεις του νέου Αναπτυξιακού Νόμου, ο ΣΒΒΕ έκρινε ως «πολύ σημαντική» την απόφαση της κυβέρνησης να επιχορηγούνται επενδύσεις που αφορούσαν τη λεγόμενη «πράσινη οικονομία» και έκρινε ότι η απόφαση αυτή έδινε συγκεκριμένη αναπτυξιακή προοπτική για τη χώρα τα επόμενα χρόνια. Σημείωνε, ωστόσο, ότι για μια χώρα με τα χαρακτηριστικά της Ελλάδος, ο βασικός στόχος του Αναπτυξιακού Νόμου θα έπρεπε να ήταν ο εκσυγχρονισμός των κλάδων της οικονομίας της χώρας, ούτως ώστε να επιτευχθεί η αναδιάρθρωση του παραγωγικού συστήματος στο πλαίσιο του παγκόσμιου ανταγωνισμού. Από το νέο Νόμο δεν θα έπρεπε να αποκλεισθούν επενδύσεις που ρητά επιτρέπονταν από τον προηγούμενο Αναπτυξιακό Νόμο, ούτε

να δημιουργηθούν αμφιβολίες για την υπαγωγή των επενδύσεων αυτών στο νέο Νόμο, διότι η όποια αμφισβήτηση στη δυνατότητα υπαγωγής θα δημιουργούσε σοβαρές δυσκολίες στον εκσυγχρονισμό σοβαρών επιχειρηματικών μονάδων. Τέλος, έμφαση δόθηκε στο γεγονός ότι από το νομοσχέδιο απουσίαζε η περιφερειακή διάσταση, απουσία που –εκτός από τις όποιες συνέπειες θα είχε στις διαπεριφερειακές ανισορροπίες- θα προκαλούσε και πρακτικές επιπτώσεις στην εφαρμογή του Νόμου στην περιφέρεια.

Ο ΣΒΒΕ επισήμανε ότι πάσης φύσεως καθυστερήσεις, «οι οποίες αναδεικνύουν την αναξιοπιστία του κράτους, τόσο σε διοικητικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο», αποτέλεσαν το κυριότερο πρόβλημα εφαρμογής των Αναπτυξιακών Νόμων. Και το σχετικό υπόμνημα διευκρίνιζε: «Οι καθυστερήσεις είναι τριών ειδών: (α) Καθυστερήσεις στη διαδικασία αξιολόγησης του φακέλου του επενδυτικού σχεδίου (λειτουργία γνωμοδοτικών επιτροπών και αποφάσεις υπουργείων) αλλά και στις εκδόσεις των αποφάσεων υπαγωγής.

(β) Καθυστερήσεις στις διαδικασίες ελέγχου ολοκλήρωσης μέρους ή του συνόλου των πραγματοποιούμενων επενδύσεων. (γ) Καθυστερήσεις στις πληρωμές και στις εκταμιεύσεις των οφειλόμενων ποσών προς τις επιχειρήσεις.

Ως προς την αντιμετώπιση των προβλημάτων στις καθυστερήσεις, ο ΣΒΒΕ επισήμανε ότι οι διάφορες καθυστερήσεις προέρχονται αποκλειστικά και μόνο από την αδυναμία ανταπόκρισης του διοικητικού μηχανισμού στην εφαρμογή των διατάξεων του Νόμου, και ειδικά στην αξιολόγηση, διαχείριση και έλεγχο των προτάσεων που υποβάλλονταν. Αυτό ίσχυε τόσο για τα υπουργεία όσο και για τις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας. Για το λόγο αυτόν, ο ΣΒΒΕ πρότεινε τη δημιουργία νέου διοικητικού μηχανισμού διαχείρισης (σύστημα αξιολόγησης το οποίο θα κατηγοριοποιούσε τις προτεινόμενες επενδύσεις σύμφωνα με το ύψος τους). Πρότεινε επίσης να θεσπιστεί ότι οσάκις κάποια αίτηση εγκρινόταν, η αδειοδότησή της θα εξεταζόταν από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες κατά

Στιγμιότυπο από την ομιλία της υπουργού Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, Λούκας Κατσέλη, στην τελική εκδήλωση του συνεδρίου «ΣΒΒΕ-Eurobank Βιομηχανία 2020: Περιφερειακή ανάπτυξη, καινοτομία και εξωστρέφεια», (Μάρτιος 2010).

απόλυτη προτεραιότητα, μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο θα αναφερόταν ρητά στο Νόμο. Επιπλέον, για να μην υπάρχουν καθυστερήσεις στο σύστημα πληρωμών και εκταμιεύσεων, ο ΣΒΒΕ πρότεινε οι ενδιάμεσοι φορείς, οι περιφέρειες της χώρας, και τα αρμόδια υπουργεία, να επιλέξουν, μετά από διαγωνισμό, έναν ή περισσότερους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, οι οποίοι θα αναλάμβαναν την έγκαιρη αποπληρωμή των επενδύσεων.

Τέλος, σε ό,τι αφορούσε τα ποσοστά ενισχύσεων, ο ΣΒΒΕ ζήτησε να ισχύσουν τα προβλεπόμενα από τον Χάρτη Περιφερειακών Ενισχύσεων (ΧΠΕ) της χώρας. Ειδικά για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις πρότεινε ανακατανομή των ποσοστώσεων, ώστε να ενισχύονται μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που υλοποιούσαν επενδύσεις σε νομούς με υψηλά ποσοστά ανεργίας και χαμηλό ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν (ΑΕΠ), καθώς και στη Θράκη, την Ήπειρο, σε νησιά με μόνιμο πληθυσμό μέχρι 4.000 κατοίκους και σε περιοχές κοντά στα σύνορα. Με την πρόταση αυτή ενισχυόταν η περιφερειακή διάσταση του Νόμου.

Ακόμη, οι προτάσεις του ΣΒΒΕ για το νέο Αναπτυξιακό Νόμο έθιγαν θέματα όπως η κάλυψη της ίδιας συμμετοχής, το σύστημα αξιολόγησης των επενδύσεων και τα αφορολόγητα αποθεματικά.

Παρατηρήσεις για το σχέδιο του Αναπτυξιακού Νόμου

Το 2011 δόθηκε στη δημοσιότητα το σχέδιο του Αναπτυξιακού Νόμου, για το οποίο ο ΣΒΒΕ διατύπωσε σειρά παρατηρήσεων: Καταρχάς επισήμανε ότι το νομοσχέδιο δημιουργούσε την εντύπωση ότι στόχευε στην ενίσχυση των κερδοφόρων επιχειρήσεων, διότι περιόριζε τις επιχορηγήσεις και γενίκευε τις φορολογικές απαλλαγές. Έτσι, η πλειονότητα των επιχειρήσεων της περιφέρειας, που δεν παρουσίαζαν σημαντικά κέρδη, δεν θα μπορούσαν να επωφεληθούν από τις ευεργετικές διατάξεις του νόμου. Επίσης, το σύστημα διαχείρισης των φοροαπαλλαγών, που περιλάμβανε το νομοσχέδιο, δημιουργούσε πρόσθετη γραφειοκρατία στις επιχειρήσεις. Γι' αυτό ο ΣΒΒΕ πρότεινε να διατηρηθεί το προηγούμενο σύστημα ένταξης επενδύσεων στο καθεστώς των φορολογικών απαλλαγών, το οποίο ήταν απλό, αυτοματοποιημένο, μείωνε τη γραφειοκρατία και δε δημιουργούσε δαπάνες για τις επιχειρήσεις. Άλλη σημαντική παρατήρηση ήταν ότι για την εφαρμογή του Νόμου θα έπρεπε να εκδοθούν 29 υπουργικές αποφάσεις και τρία προεδρικά διατάγματα. Μέχρι να ολοκληρωθούν αυτές οι διαδικασίες, η χώρα κινδύνευε να μείνει χωρίς αναπτυξιακό νόμο.

Από τη συνάντηση των προέδρων των συνδέσμων βιομηχανιών της χώρας, στις 24.3.2010, στο ξενοδοχείο Hyatt Regency Thessaloniki.

Οι διαδικασίες αξιολόγησης και ελέγχου, οι διαδικασίες πληρωμών καθώς και το σύστημα διαχείρισης θα έπρεπε να περιγράφονται στον κορμό του νέου νόμου και όχι να παραπέμπονται σε υπουργικές αποφάσεις.

Εν τέλει ο ΣΒΒΕ έστρεψε την προσοχή των αρμοδίων στα ακόλουθα σημεία που έλειπαν από το κείμενο του νόμου: Την περιφερειακή διάσταση, τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων επιχειρήσεων, τη μετεγκατάσταση υφιστάμενων επιχειρήσεων από τα αστικά κέντρα, τις βιομηχανικές περιοχές και την εξωστρέφεια των επιχειρήσεων.

Το Δημόσιο δεν πλήρωνε

Στη διάρκεια της περιόδου 2009-2011 οι οφειλές του κράτους προς τα μέλη του Συνδέσμου διογκώθηκαν, διότι στην πράξη το Δημόσιο είχε πάψει να πληρώνει. Οι οφειλές αυτές προέρχονταν από την επιστροφή ΦΠΑ, από την επιδότηση της εργασίας στη Θράκη, από την αποπληρωμή επενδύσεων, κυρίως του Αναπτυξιακού Νόμου, καθώς επίσης και από προμήθειες προς τις επιχειρήσεις για εκτέλεση διαφόρων έργων.

Έτσι, οι επιχειρήσεις αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα στη λειτουργία τους εξαιτίας της μειωμένης ρευστότητας. Ο ΣΒΒΕ διεκδίκησε την τμηματική τουλάχιστον αποπληρωμή ή έστω το συμψηφισμό των οφειλών με υποχρεώσεις των επιχειρήσεων έναντι του Δημοσίου. Ο Σύνδεσμος ζήτησε να προβούν οι φορολογικές υπηρεσίες του Υπουργείου Οικονομικών στην επιτάχυνση των ελεγκτικών διαδικασιών και επισήμανε ότι οι καθυστερήσεις των υπηρεσιών στη διενέργεια των οριστικών ελέγχων ήταν ο κανόνας. Σε πολλές περιπτώσεις που είχε διενεργηθεί ο οριστικός έλεγχος, οι εγκρίσεις των ανώτερων κλιμακίων καθυστερούσαν έως και 14 μήνες! Ο Σύνδεσμος επισήμανε ότι η πληρωμή των οφειλών του Δημοσίου προς τις επιχειρήσεις θα συνέβαλλε έμπρακτα στη διατήρηση πολλών θέσεων εργασίας στην ελληνική περιφέρεια και κατ' επέκταση στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

Προτάσεις για την αύξηση των εξαγωγών

Η συρρίκνωση της ελληνικής εσωτερικής αγοράς, λόγω της οικονομικής κρίσης, άφηνε μόνο μία διέξοδο για το μέλλον των επιχειρήσεων, την αύξηση των εξαγωγών. Ο ΣΒΒΕ διατύπωσε, στην περίοδο που εξετάζουμε, μία σειρά αιτημάτων, η ικανοποίηση των οποίων θα επέτρεπε τη διεύρυνση των ελληνικών εξαγωγών. Τα αιτήματα αυτά αφορούσαν θεσμικές μεταρρυθμίσεις, κλαδική εξαγωγική πολιτική, έμμεση χρηματοδότηση των εξαγωγών και απλοποίηση των εξαγωγικών διαδικασιών.

Οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις που θα διευκόλυναν την αύξηση των εξαγωγών ήταν να τεθεί, πρώτα από όλα, ως εθνικός στόχος ο διπλασιασμός των εξαγωγών από 7% του ΑΕΠ που ήταν το 2010 σε 15% μέχρι το 2014. Οι μεταρρυθμίσεις περιλάμβαναν την ενοποίηση των φορέων ενίσχυσης της διεθνοποίησης και της εξωστρέφειας με τη δημιουργία ενός «κέντρου» στο Υπουργείο Εξωτερικών, αρμόδιου για την οικονομική διπλωματία. Όλοι οι φορείς του Δημοσίου που ασχολούνταν με τις εξαγωγές θα υπάγονταν στο «κέντρο» αυτό. Η πρόταση προέβλεπε τη συνένωση του Ελληνικού Οργανισμού Εξωτερικού Εμπορίου (ΟΠΕ) και του Invest in Greece (πρώην Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων – ΕΛΚΕ).

Κατά τη διάρκεια του Thessaloniki Business Conference, με τη συμμετοχή του Jacques Santer. 6.12.2011

Η κλαδική εξαγωγική πολιτική περιλάμβανε την απευθείας στήριξη δυναμικών εξαγωγικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας (π.χ. δομικά υλικά, ενδύματα, υποδήματα, τρόφιμα, ποτά), καθώς και μεμονωμένων ελληνικών προϊόντων με διεθνή αναγνωρισιμότητα και ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις διεθνείς αγορές (π.χ. γούνα, ροδάκινα, ούζο, κρασί). Περιλάμβανε ακόμη την εφαρμογή προγραμμάτων προβολής ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό με στόχο την αύξηση της κατανάλωσής τους στις διεθνείς αγορές. Τέλος, περιλάμβανε την οργανωμένη προβολή και προώθηση μεμονωμένων προϊόντων ή/και ομάδων προϊόντων στο εξωτερικό συνδεδεμένη με τη διεθνή αναγνωρισιμότητα («Made in Greece»).

Η έμμεση χρηματοδότηση των εξαγωγών θα μπορούσε να γίνει μέσω της παροχής εγγυήσεων προς τις εξαγωγικές επιχειρήσεις, της προεξόφλησης απαιτήσεων εξωτερικού από εθνικό φορέα, της εφαρμογής διαδικασιών εξαγωγικού factoring και της σύναψης δανείων από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα με ευνοϊκό επιτόκιο, για την υποστήριξη της αγοράς πρώτων υλών, προκειμένου να παραχθούν προϊόντα προς εξαγωγή.

Τέλος, οι προτάσεις για την απλοποίηση των εξαγωγικών διαδικασιών είχαν στόχο την άρση των προσκομμάτων και των αντικινήτρων. Προέβλεπαν τον εξορθολογισμό της λειτουργίας των τελωνείων και την απλοποίηση των τελωνειακών διαδικασιών, τη μείωση ή και την κατάργηση των ειδικών τελών για εξαγωγές, την επιτάχυνση των διαδικασιών επιστροφής του ΦΠΑ για τις εξαγωγικές επιχειρήσεις και τον εξορθολογισμό των πάσης φύσεως ελέγχων.

Τα «τριάντα εμπόδια»

Μία από τις ρήτρες του «επικαιροποιημένου Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής», με βάση το οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο παρείχαν στήριξη στο ελληνικό κράτος για να αποφύγει την πλήρη χρεοκοπία, αναφέρει ότι «... η ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει να υιοθετήσει ένα σχέδιο δράσης για μια επιχειρηματικά φιλική Ελλάδα όπου θα παρουσιάζεται ένα χρονοδιάγραμμα

για την απομάκρυνση 30 εκ των σημαντικότερων περιορισμών που παραμένουν για την επιχειρηματική δραστηριότητα, τις επενδύσεις και την καινοτομία ...». Με αφορμή αυτή τη ρήτρα, ο ΣΒΒΕ μαζί με το Σύνδεσμο Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών και τους υπόλοιπους Συνδέσμους Βιομηχανιών της χώρας εκπόνησαν έρευνα, η οποία αποκάλυψε τριάντα κατηγορίες εμποδίων. Παραθέτουμε την περιληπτική αναφορά τους, όπως καταγράφηκε στον απολογισμό της διοίκησης του ΣΒΒΕ, όχι τόσο για το σύγχρονο αναγνώστη, όσο για τον μελλοντικό· διότι ο κατάλογος αυτός δείχνει πόσα πολλά εμπόδια δημιουργούσε η κρατική γραφειοκρατία, όχι πλέον σε περιόδους διακηρυγμένου κρατικού παρεμβατισμού αλλά ακόμη και σε εποχές που –λεκτικά– αναγνωριζόταν ότι ο ρόλος του κράτους έπρεπε να περιοριστεί και ότι μόνο ο ιδιωτικός τομέας μπορούσε να δημιουργήσει θέσεις εργασίας. Ας σημειωθεί ότι για όλα σχεδόν τα προβλήματα που αναφέρονται στη συνέχεια ο ΣΒΒΕ υπέβαλε υπομνήματα και αναφορές στο χρονικό διάστημα που εξετάζουμε.

1. Εγκατάσταση Επιχειρήσεων: χωροθέτηση, περιβαλλοντική αδειοδότηση, άδεια εγκατάστασης, οικοδομική άδεια, καθορισμός χρήσεων γης, ξαφνικές αλλαγές χρήσεων γης. **2. Λειτουργία Επιχειρήσεων - Αδειοδοτήσεις:** άδεια λειτουργίας, αδυναμία εφαρμογής και ενεργοποίησης του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (Γ.Ε.ΜΗ.), διαχείριση επικίνδυνων βιομηχανικών αποβλήτων, μεταφορά μη επικίνδυνων στερεών αποβλήτων, ελλιπής στελέχωση επιθεώρησης μεταλλείων. **3. Παραγωγική διαδικασία:** λεβητοστάσια, μηχανήματα τεχνικών έργων (επίβλεψη – λειτουργία – συντήρηση), μηχανήματα έργων (έγκριση τύπου – επιβολή τελών), ανυψωτικά μηχανήματα, απαίτηση πιστοποίησης προσόντων. **4. Επέκταση και εκσυγχρονισμός βιομηχανιών – αποθηκών:** εγκατάσταση - επέκταση - εκσυγχρονισμός βιομηχανιών και αποθηκών, διαχωρισμός αποθηκών με κριτήριο τη βιομηχανική ή εμπορική χρήση τους, σημαντικοί περιορισμοί στο ύψος των αποθηκών. **5. Εισαγωγές:** εισφορά 0,15%, κόστος εκτελωνισμού, ανεπαρκές ωράριο λειτουργίας των τελωνείων, υποχρέωση για άμεση καταβολή του αναλογούντος φόρου. **6. Εξαγωγές:** υποχρέωση

εγγραφής σε μητρώο εξαγωγέων, γραφειοκρατικά εμπόδια στην απόκτηση αδειών εξαγωγής, μη χορήγηση προσωρινών αδειών εξαγωγής δειγμάτων, έκδοση βίζας, δυσκολίες υποστήριξης από την ελληνική διπλωματία, καθυστερήσεις στην επιστροφή του ΦΠΑ, διπλή φορολογία επιχειρήσεων. **7. Συναλλαγές με το δημόσιο:** πολύπλοκη και γραφειοκρατική διαδικασία συμμετοχής των επιχειρήσεων σε διαγωνισμούς του δημοσίου, δυσανάλογα μεγάλο διάστημα από την προκήρυξη έως την εκτέλεση και αποπληρωμή σύμβασης κρατικών προμηθειών, καθυστερήσεις στην επιστροφή του ΦΠΑ στις επιχειρήσεις, καθυστερήσεις πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές. **8. Μεταφορές:** περιορισμοί στην απόκτηση Φ.Ι.Χ., περιορισμοί στην απόκτηση άδειας βυτιοφόρων ιδιωτικής χρήσης (Β.Ι.Χ.) των εταιρειών εμπορίας καυσίμων, περιορισμοί στη μεταφορά άδειων εμπορευματοκιβωτίων (containers). **9. Λειτουργία αγορών:** σημαντική χρονική υστέρηση στην εφαρμογή της οδηγίας 123/2006 για τις υπηρεσίες, ασταθές και διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, κωδικοποίηση της εθνικής νομοθεσίας για τρόφιμα. **10. Ανταγωνισμός και καταναλωτής:** υποχρέωση γνωστοποίησης συγκεντρώσεων, καθυστέρηση εκδίκασης αποφάσεων, έλλειψη ρύθμισης της παραγραφής του δικαιώματος επιβολής διοικητικής κύρωσης, διοικητική αναφορά στην πολιτική ηγεσία της επιτροπής ανταγωνισμού, ταύτιση της αποφασιστικής και της διερευνητικής αρμοδιότητας της επιτροπής ανταγωνισμού, διατήρηση σημαντικών διαφοροποιήσεων της εθνικής νομοθεσίας για την προστασία του καταναλωτή. **11. Χρηματοοικονομικά:** οικονομικές συνέπειες του φόρου συγκέντρωσης κεφαλαίου (Φ.Σ.Κ.), επιβάρυνση των δανειακών συμβάσεων με εισφορά 0,6%, χαρτοσήμανση με 3,6% των ταμειακών διευκολύνσεων. **12. Έρευνα – Καινοτομία:** έκπτωση δαπανών επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας (ΕΤΕ), διαδικασία κατοχύρωσης και προστασίας καινοτομιών, απουσία ευελιξίας εργασιακών σχέσεων. **13. Φορολογικά:** κώδικας βιβλίων και στοιχείων, εκπιπόμενες δαπάνες, κόστος προσημείωσης ομολογιακού δανείου, έκδοση τιμολογίων και δελτίων αποστολής για όλα τα

αγροτικά προϊόντα. **14. Τελωνειακά:** κόστος εκτελωνισμού, τελωνειακές διαδικασίες για καύσιμα και πετρελαιοειδή, καταβολή φόρων προς το τελωνείο, τελωνειακές εργασίες, ωράριο λειτουργίας των τελωνείων, μη αποτελεσματικές και γραφειοκρατικές τελωνειακές διαδικασίες. **15. Φορολογία κεφαλαίου:** Ιδιοχρησιμοποιούμενα ακίνητα, υψηλή επιβάρυνση μεταβιβάσεων ακινήτων, πολύπλοκη διαδικασία και υψηλό κόστος μεταβίβασης, δυσκολίες στην αγορά ακινήτων και τη μεταβίβαση μετοχών ή εταιρικών μεριδίων. **16. Μη ανταποδοτικές επιβαρύνσεις υπέρ τρίτων:** εισφορά-δικαίωμα εκτελωνιστικών εργασιών που βεβαιώνεται κατά την εισαγωγή, εξαγωγή και μεταμόρφωση αγαθών και καυσίμων, ειδική ασφαλιστική εισφορά υπέρ Οργανισμού Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων σε ποσοστό 3% για τα προϊόντα φυτικής προέλευσης και σε ποσοστό 0,5% για τα προϊόντα ζωικής προέλευσης, πλήθος χαρτοσήμων και τελών, μεγαρόσημα, παράβολα, υπέρ ταμείων προνοίας για πολιτικές και διοικητικές δικαστικές υποθέσεις κλπ. **17. Τέλη και πρόστιμα ΟΤΑ:** δημοτικά τέλη σε επιχειρηματικές δραστηριότητες, επιβολή τέλους (2%) επί της διαφημιστικής δαπάνης, αυθαίρετες αυξήσεις τελών και προστίμων, εισφορά υπέρ οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, εισφορά-δικαίωμα ΟΤΑ που επιβαρύνει την εμφιάλωση αναψυκτικών και νερών. **18. Διοικητικοί και αγορανομικοί έλεγχοι:** διπλό επικαλυπτόμενο νομοθετικό πλαίσιο, ελεγκτικό και κυρωτικό σύστημα για τα τρόφιμα, υποχρέωση προαναγγελίας μεταβολών τιμών, υποχρέωση κατάθεσης συμφωνιών μεταξύ παραγωγών – προμηθευτών και λιανεμπορίου, πολυδιάσπαση αρμοδιοτήτων υπουργείων, περιορισμοί στον τρόπο διενέργειας των προωθητικών ενεργειών, ρυθμιστικός παρεμβατισμός του κράτους, έλεγχοι επιχειρήσεων από τους επιθεωρητές περιβάλλοντος. **19. Αμοιβές και τιμές καθοριζόμενες από το κράτος:** αμοιβές δικαστικών υπαλλήλων, ελάχιστες αμοιβές δικηγόρων, ελάχιστες αμοιβές επαγγελματιών που αναγνωρίζονται από το ΤΕΕ, ελάχιστες αμοιβές συμβολαιογράφων, τιμολόγια ΕΥΑΘ, τιμολόγια ΔΕΗ. **20. Υποχρεωτική δημοσιοποίηση στοιχείων επιχειρήσεων:** υποχρεωτική

Πιστοποιητικό που βεβαιώνει ότι οι πολιτικές, οι διαδικασίες και οι πρακτικές του ΣΒΒΕ έχουν εγκριθεί από το Lloyd's Register Quality Assurance, σύμφωνα με συγκεκριμένο πρότυπο συστήματος εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Απονομή Πιστοποιητικού Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τον υπουργό Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας Μιχάλη Χρυσοχόιδη στον πρόεδρο του Συνδέσμου Νίκο Πέντζο, στο περιθώριο της ετήσιας τακτικής γενικής συνέλευσης του 2011.

δημοσίευση των οικονομικών καταστάσεων, δημοσίευση στο ΦΕΚ ανακοίνωσης περί καταχώρισης στο ΜΑΕ. **21. Διαφήμιση:** επιβολή αγγελιόσημου ύψους 20%, υποχρεωτική παράσταση δικηγόρου, επιβολή τέλους (2%) επί της διαφημιστικής δαπάνης. **22. Διοίκηση προσωπικού:** επανάληψη ενημέρωσης δημόσιων υπηρεσιών, προνομιακά δικαιώματα συγκεκριμένων κατηγοριών εργαζομένων, υπερωρίες, έκτη ημέρα απασχόλησης, περιορισμοί στην εκπιτροπής εργασία, αναγκαστικές τοποθετήσεις, πληθώρα αριθμών μπρώου, πολύπλοκη διαδικασία πρόσληψης υπαλλήλου. **23. Εργοδοτικές και ασφαλιστικές εισφορές:** βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, καθυστέρηση στη διεκπεραίωση αιτήσεων επιστροφής εισφορών από τα ασφαλιστικά ταμεία, 0,45% επί των εισφορών για τη χρηματοδότηση του ΛΑΕΚ, ενημέρωση επιχειρήσεων, επιβάρυνση των ασφαλιστικών εισφορών με 1%, μη ύπαρξη αυτασφάλισης. **24. Ενέργεια:** υψηλά τιμολόγια ρεύματος. **25. ΕΣΠΑ:** βραδεία απορρόφηση κονδυλίων ΕΣΠΑ, καθυστερήσεις στις δράσεις κρατικών ενισχύσεων, αποκλεισμός ιδιωτών από προγράμματα ανάπτυξης. **26. Επενδύσεις και ανάπτυξη:** έλλειψη σχεδίου ανάπτυξης, έλλειψη συνολικού επενδυτικού πλαισίου, αναποτελεσματική λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητας, πολυνομία, αντικρουόμενες διατάξεις, ανασφάλεια δικαίου, μη εφαρμογή της πρακτικής υπολογισμού επιπτώσεων ρυθμίσεων, έλλειψη επιχειρηματικής παιδείας, αρνητική προβολή των επιχειρηματιών και της επιχειρηματικότητας, προβολή κατηγοριών για παραβάσεις επιχειρήσεων, υπερβολικές καθυστερήσεις. **27. Απονομή δικαιοσύνης:** σημαντικές καθυστερήσεις στην απονομή δικαιοσύνης, περιορισμός της δικαστικής προστασίας του φορολογουμένου, διαδικασίες ενστάσεων. **28. Παραγωγικότητα προσωπικού:** ασφαλιστικές εισφορές επί των διανεμόμενων σε αυτό κερδών, δυνατότητα προσφοράς ομαδικών συμβολαίων ασφάλισης, καταβολή φόρου εισοδήματος και ασφαλιστικών εισφορών για τις διατακτικές γευμάτων άνω των 6 ευρώ. **29. Συγχωνεύσεις και ενδοομιλικές συναλλαγές:** μη αναγνώριση της ζημιάς της εταιρείας που

απορροφά, επικαλυπτόμενο νομοθετικό πλαίσιο. 30. **Λύση και εκκαθάριση επιχειρήσεων:** διαδικασίες για τη συνέχεια της επιχείρησης, χρονοβόρα διαδικασία εκκαθάρισης της εταιρείας.

Επιχειρηματική Υπευθυνότητα:

Όταν οι επιχειρήσεις γίνονται πολίτες

Το 2010, ο Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος ανέλαβε την πρωτοβουλία ίδρυσης του Δικτύου Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Αρωγής προκειμένου να κάνει πράξη την ευαισθησία της επιχειρηματικής κοινότητας στα προβλήματα που δημιούργησε η βαθιά οικονομική κρίση.

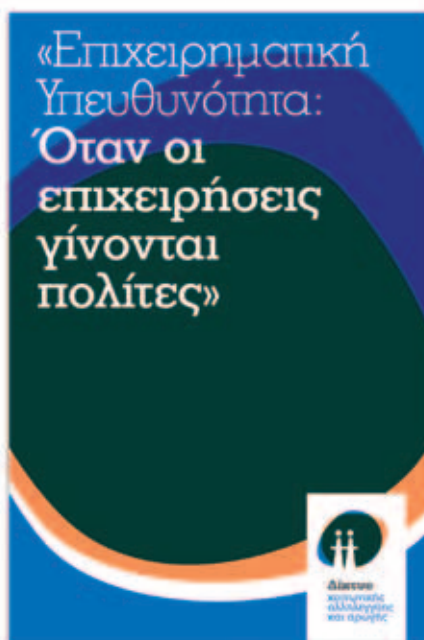
Στόχος και όραμα του Δικτύου είναι να λειτουργήσει ως γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ επιχειρήσεων και κοινωνίας για την υποστήριξη των καθημερινών αναγκών των συνανθρώπων μας και ειδικά των παιδιών, στο πλαίσιο των αρχών της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Η επίτευξη του στόχου υλοποιείται με την προσφορά σε υλικά αγαθά ή / και υπηρεσίες, ανάλογα με τις ανάγκες των φορέων υποστήριξης και των δυνατοτήτων των επιχειρήσεων.

Η δράση του Δικτύου και η ιδέα υλοποίησής του σύντομα αγκαλιάστηκε από τους σημαντικότερους επιχειρηματικούς φορείς της Θεσσαλονίκης, το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, το Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, το Επαγγελματικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, το Σύνδεσμο Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος και τον Εμπορικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης. Η επιχειρηματική κοινότητα από το 2012 υποστηρίζει περισσότερα από 30 ιδρύματα και φορείς, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση των συσσιτίων.

Στην επίσημη πρώτη παρουσίαση του Δικτύου, στις 2 Φεβρουαρίου 2013, συμμετείχε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κάρολος Παπούλιας ενώ την επόμενη χρονιά ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος μίλησε σε ειδική εκδήλωση, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι της επιχειρηματικής κοινότητας και των φορέων υποστήριξης.

Χειραψία του προέδρου του ΣΒΒΕ Νίκου Πέντζου με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κάρολο Παπούλια, σε συνάντησή τους για την παρουσίαση του Δικτύου Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Αρωγής, στις 2.2.2013.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

δεύτερη θητεία Νικόλαου Πέντζου

(2011-2013)⁹⁴⁹

Στην περίοδο 2011-2013 τη διοίκηση του ΣΒΒΕ αποτέλεσαν οι εξής: πρόεδρος, για δεύτερη θητεία, ο Νικόλαος Πέντζος, εκτελεστικός αντιπρόεδρος ο Γιάννης Σταύρου, β' αντιπρόεδροι ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης και ο Στέφανος - Λάζαρος Τζιρίτης, γ' αντιπρόεδροι οι Κωνσταντίνος Αποστόλου, Χρήστος Γιορδαμλής, Δημήτριος Λακασάς, Λιβέριος Μπακάκης, Μάρκος Μπόλαρης, Γεώργιος Νικολαΐδης, Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου, Βασίλειος Σκαρλάτος, Αθανάσιος Τζεβελέκης, Αναστάσιος Τζήκας, γενικός γραμματέας ο Αθανάσιος Σαββάκης, οικονομικός επόπτης ο Ευθύμιος Ευθυμιάδης και έφορος ο Χαρίλαος Αλεξόπουλος.

Συνάντηση με τον Πρωθυπουργό Γιώργο Παπανδρέου (2011)

Στη συνάντησή της με τον Πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου (9.9.2011) η Διοίκηση του ΣΒΒΕ τον ενημέρωσε, και πάλι, για τα άμεσα αιτήματα του κλάδου, τα οποία περιλάμβαναν την ενίσχυση της ρευστότητας των μεταποιητικών επιχειρήσεων με την πληρωμή των οφειλών του κράτους προς τις επιχειρήσεις ή και το συμψηφισμό τους με τις οφειλές των επιχειρήσεων προς το κράτος. Ζητήθηκε επίσης, για μια ακόμη φορά, η επιδότηση της εργασίας και όχι της ανεργίας, καθώς και η άμεση μείωση των εργοδοτικών εισφορών των επιχειρήσεων. Ακόμη, ζητήθηκε από τον Πρωθυπουργό να υποστηρίξει την ενίσχυση της εξωστρέφειας ως νέου μοντέλου ανάπτυξης, με την επιδότηση εργοδοτικών εισφορών των εξαγωγικών επιχειρήσεων κατά 30% για τα επόμενα πέντε χρόνια και τον επαναπροσδιορισμό της λειτουργίας του ΟΠΕ και του Invest in Greece.

Άλλα αιτήματα που (επανα)τέθηκαν ήταν η εξυγίανση του συστήματος πληρωμών και της ισχύος του καθεστώτος των μεταχρονολογημένων επιταγών, η αναθέρμανση του κλάδου των κατασκευών και της οικοδομής και η μετεξέλιξη της Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας, του Υπουργείου Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, από φορέα εφαρμογής, υλοποίησης και διαχείρισης προγραμμάτων, σε φορέα σχεδιασμού, παραγωγής και άσκησης ουσιαστικής βιομηχανικής πολιτικής.

Ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Πέντζος κατά την ομιλία του στην ετήσια τακτική γενική συνέλευση του Συνδέσμου, στις 27.6.2013.

Συνάντηση με τον Πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά (2012)

Στη συνάντηση με τον Πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά (5.9.2012), η Διοίκηση του ΣΒΒΕ τον πληροφόρησε ότι οι περισσότερες μεταποιητικές εταιρείες εργάζονται πλέον με ζημία και ζήτησε να ενταχθεί η βιομηχανία στην ημερήσια διάταξη του κυβερνητικού έργου.

«Είναι γεγονός», σημειώνεται στο σχετικό υπόμνημα, «ότι την τελευταία δεκαετία η μεταποίηση στη χώρα μας βρίσκεται πολύ χαμηλά στις προτεραιότητες των εκάστοτε ασκούμενων κυβερνητικών πολιτικών. Αυτό αποδεικνύεται τόσο από την απουσία πολιτικών προτάσεων όσο και από την αποσπασματική λήψη μέτρων για την έμπρακτη υποστήριξη της ανταγωνιστικότητας των μεταποιητικών επιχειρήσεων. Η μέχρι σήμερα αντιμετώπιση της βιομηχανίας από το Ελληνικό κράτος μας κάνει να συμπεραίνουμε ότι ουσιαστικά κανείς δεν θέτει σε προτεραιότητα τα ζητήματα της βιομηχανίας ή, τις περισσότερες φορές, η δημόσια διοίκηση δεν ασχολείται καν με τα προβλήματά της. Γι' αυτό προτείνουμε από τώρα και στο εξής τα ζητήματα της βιομηχανίας να τοποθετηθούν ψηλά στην ατζέντα της κυβερνητικής πολιτικής και, να ειπωθούν στις

πραγματικές τους διαστάσεις, ούτως ώστε να ανατραπεί το παγιωμένο ιδεολόγημα στην Ελληνική κοινωνία που λέει ότι «δεν έχουμε βιομηχανία», «η βιομηχανία τελείωσε», «δεν παράγουμε τίποτα». Με βάση τα παραπάνω, και συνυπολογίζοντας το γεγονός ότι δίχως παραγωγική βάση η χώρα είναι αδύνατον να εξέλθει από την οικονομική κρίση, ζητούμε την επαναφορά της μεταποίησης στο επίκεντρο της κυβερνητικής πολιτικής και τη θέσπιση συγκεκριμένων μέτρων που θα στηρίξουν έμπρακτα την παραγωγική βάση της χώρας».

Ως τέτοια μέτρα αναφέρθηκαν η ενίσχυση της ρευστότητας, η μείωση του κόστους ενέργειας, η καθιέρωση υγιέστερου πλαισίου συνεργασίας μεταξύ μεταποιητικών επιχειρήσεων και αλυσίδων λιανικού εμπορίου, η εφαρμογή μηχανισμών και κανόνων ελέγχου της αγοράς που αφορούν στην κυκλοφορία προϊόντων είτε χαμηλής ποιότητας, είτε απομιμήσεων, η κατάργηση των μη ανταποδοτικών τελών και επιβαρύνσεων, κατάργηση της πληθώρας αντιπαραγωγικών και αντιανταπτυξιακών γραφειοκρατικών διαδικασιών, απλοποίηση των εξαγωγικών διαδικασιών, κατάργηση του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων, κατάργηση του φαινομένου της πολλαπλής συναρμοδιότητας των υπουργείων.

Συνάντηση με τον Πρωθυπουργό κ. Α. Σαμαρά 6 Σεπτεμβρίου 2012

Από την απονομή των βραβείων «Ελληνική Αξία», το 2013.

Για τη Βόρειο Ελλάδα, η έμφαση του ΣΒΒΕ δόθηκε στη «Ζώνη Καινοτομίας». «Δυστυχώς», σημειώνεται στο υπόμνημα προς τον Πρωθυπουργό, «οι λανθασμένοι χειρισμοί της περασμένης δεκαετίας οδήγησαν ένα έργο βαλκανικής εμβέλειας και εθνικής σημασίας στην απαξίωση και στην πλήρη αποστασιοποίησή του από τις πραγματικές ανάγκες της χώρας. Ο επιχειρηματικός κόσμος της Θεσσαλονίκης και της Βορείου Ελλάδος είναι βαθύτατα προβληματισμένος για τη συνέχεια του έργου. Θεωρούμε, ότι μετά από σχεδόν επτά (7) χρόνια από την ίδρυση της «Ζώνης» θα πρέπει να οριστεί άμεσα τουλάχιστον ένα θύλακας υποδοχής καινοτόμων δραστηριοτήτων, ενώ είναι ανάγκη να επανεκκινήσει η συζήτηση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη θεσμοθέτηση των κινήτρων που θα απολαμβάνουν οι επιχειρήσεις που θα εγκατασταθούν στη «Ζώνη»».

Τέλος, ο ΣΒΒΕ εξέφρασε την ικανοποίησή του για την κυβερνητική ανακοίνωση ότι είχε αποφασιστεί η συγχώνευση του Ελληνικού Οργανισμού Εξωτερικού Εμπορίου (ΟΠΕ), με τη ΔΕΘ και τη Hellenex και η δημιουργία ενός ενιαίου εθνικού φορέα εξωστρέφειας με έδρα τη Θεσσαλονίκη, και ζήτησε «να υπάρξει σαφής ανακοίνωση, μέσω της οποίας θα δημοσιοποιηθεί σε όλους ο τρόπος υλοποίησης του εγχειρήματος».

Απειλή κατά της Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας

Αντί να αναβαθμιστεί η Γενική Γραμματεία Βιομηχανίας, όπως ζητούσε ο ΣΒΒΕ, η διοίκησή του πληροφορήθηκε με έκπληξη την πρόταση των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης για την κατάργησή της. «Σε μια εποχή όπου η προσπάθεια της χώρας για έξοδο από την οικονομική κρίση εξαρτάται ευθέως απ' την ενίσχυση και την αναδιάρθρωση παραγωγικής βάσης», αναφέρει το σχετικό υπόμνημα του ΣΒΒΕ (20.2.2013), «διαπιστώνουμε με ιδιαίτερο προβληματισμό ότι στη νέα διοικητική δομή του Υπουργείου Ανάπτυξης απουσιάζουν παντελώς οι όροι ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ και ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ. (...) Τη στιγμή που εθνικά και ευρωπαϊκά ινστιτούτα, παγκοσμίου φήμης εμπειρογνώμονες και επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η μοναδική λύση στο πρόβλημα του χρέους της Ελλάδας είναι η ενίσχυση της παραγωγικής βάσης της χώρας, οι κυβερνητικοί σχεδιασμοί ουσιαστικά ακυρώνουν τις συγκεκριμένες απόψεις και θεωρούν ότι η βιομηχανία από τώρα και στο εξής δεν έχει κανέναν απολύτως ρόλο στην ανάπτυξη της πατρίδας μας. Μας αφήνει έκπληκτους η συγκεκριμένη αντίφαση, την περίοδο

Από την ομιλία του υπουργού Οικονομικών Γιάννη Στουρνάρα στο δείπνο που παρατέθηκε από τον ΣΒΒΕ, στις 24.05.2013.

που η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αναγνωρίζοντας τη σημασία και το ρόλο της μεταποίησης στην ανάπτυξη, θέτει ως βασική προτεραιότητα μέχρι το 2020, να ανέλθει η συμμετοχή της βιομηχανίας στο σχηματισμό του Ευρωπαϊκού ΑΕΠ στο 20%. Στην Ελλάδα, αντί να υιοθετήσουμε τον ίδιο στόχο, φροντίζουμε να μην υπάρχει καν διακηρυγμένος στόχος και, κυρίως, να αδυνατούμε να κατανοήσουμε τα τεράστια οφέλη που προκύπτουν για τη χώρα από την ενίσχυση της μεταποίησης τόσο για την ανάπτυξη όσο, κυρίως, για την απασχόληση».

Προτάσεις για τη μεταποιητική δραστηριότητα

Η επεξεργασία χρηματοοικονομικών στοιχείων του έτους 2011 από τριακοσίους ισολογισμούς ισάριθμων επιχειρήσεων μελών του ΣΒΒΕ, η οποία γινόταν από το 2006, έδειξε ότι το 50% των μεταποιητικών επιχειρήσεων εργάζονται πλέον με ζημιές. Ας σημειωθεί ότι πριν από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, το ποσοστό των ζημιογόνων μεταποιητικών επιχειρήσεων ήταν μόλις 16%.

Το ένα τρίτο των επιχειρήσεων του δείγματος είχε μειωμένο κύκλο εργασιών από 10%-50%. Το συνολικό καθαρό αποτέλεσμα του ενοποιημένου ισολογισμού του δείγματος των 300 επιχειρήσεων ήταν αρνητικό.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό πρέπει να αναγνωστεί η πρόταση του ΣΒΒΕ για τη μεταποιητική δραστηριότητα, η οποία ήταν χωρισμένη σε πέντε άξονες: ο πρώτος άξονας αφορούσε την περιφερειακή εξειδίκευση της ασκούμενης βιομηχανικής πολιτικής, ο δεύτερος την ενίσχυση της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, ο τρίτος την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας και την ανάπτυξη της καινοτομίας, ο τέταρτος την προσαρμογή του πρωτογενούς τομέα της παραγωγής στα διεθνή δεδομένα και τη διασύνδεσή του με τη μεταποίηση και ο πέμπτος την αναβάθμιση των προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού.

Οι ειδικότερες προτάσεις στηρίζονταν στην εμπειρία του παρελθόντος. Μερικές από αυτές ήταν η ενίσχυση επιχειρήσεων που χρησιμοποιούσαν τοπικές πρώτες ύλες και πραγματοποιούσαν εξαγωγές ή υποκαθιστούσαν εισαγωγές, η ενίσχυση συγκεκριμένων

Ο απερχόμενος πρόεδρος του ΣΒΒΕ Νίκος Πέντζος, μαζί με τον πρόεδρο της γενικής συνέλευσης Γεώργιο Μυλωνά, παραδίδουν τιμητική πλακέτα στον Στέφανο Τζιρίτη για την προσφορά του στον ΣΒΒΕ (27.6.2013).

κλάδων, η ενίσχυση για επενδύσεις οικολογικού χαρακτήρα, η ενίσχυση για τη δημιουργία νέων μεταποιητικών επιχειρήσεων και η ενίσχυση της μεθοριακής βιομηχανίας. Άλλες προτάσεις ήταν η υποστήριξη των δικτύων διανομής ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό και η παροχή κινήτρων για την εξαγωγική δραστηριότητα, η ενίσχυση των καινοτομικών επιχειρήσεων, η συνεργασία της ερευνητικής κοινότητας με τον παραγωγικό μηχανισμό, η ενίσχυση των συνεργιών μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, η μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας κ.ά.

Προτάσεις για την οικοδομική δραστηριότητα

Οι επιχειρηματικές προοπτικές για το σύνολο των κατασκευαστικών επιχειρήσεων αλλά και για τις χιλιάδες άλλες βιοτεχνίες και βιομηχανίες που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τις κατασκευές, επιδεινώθηκαν στην παραπάνω περίοδο. Η οικοδομική δραστηριότητα στη χώρα έχει μειωθεί κατά 85% μέσα στην οκταετία 2004-2012. Από το 2008 μέχρι το 2013 χάθηκαν οι μισές θέσεις εργασίας στον κλάδο. Τον Απρίλιο του 2013 ο ΣΒΒΕ υπέβαλε υπόμνημα προς τους Υπουργούς Οικονομικών κ. Γ. Στουρνάρα και Ανάπτυξης κ. Κ. Χατζηδάκη με σειρά προτάσεων για την αντιμετώπιση της μεγάλης κάμψης της οικοδομικής δραστηριότητας. Οι προτάσεις αναφέρονταν σε: (α) άμεσες παρεμβάσεις, οι οποίες αφορούσαν κυρίως φορολογικά θέματα όπως η μείωση του ΦΠΑ (σε 3-5%), η εναρμόνιση των αντικειμενικών αξιών με τις εμπορικές, η καθιέρωση ενιαίου και ρεαλιστικού φόρου κατοχής κ.α. (β) μέτρα θεσμικού χαρακτήρα για τη δημιουργία βιώσιμων προοπτικών ανάπτυξης του κλάδου τα επόμενα χρόνια, μεταξύ των οποίων η επιτάχυνση και ολοκλήρωση του Εθνικού Κτηματολογίου, η κατάρτιση Μητρώου Κατασκευαστών, ριζοσπαστικές πολεοδομικές παρεμβάσεις κ.α.

Στιγμιότυπο από την συνάντηση του προέδρου του ΣΒΒΕ Νίκου Πέντζου με τον πρόεδρο του βουλγαρικού βιομηχανικού συνδέσμου, στα πλαίσια της συνάντησης μεταξύ ΣΒΒΕ, ΣΕΒ και ΕΣΘ, στις 2.6.2012.

Από την επίσκεψη του Horst Reichenbach, επικεφαλής της Taskforce για την Ελλάδα, στα γραφεία του ΣΒΒΕ, στις 6.7.2013.

Συνάντηση με τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης κ. Α. Τσίπρα, 6 Σεπτεμβρίου 2012.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

πρώτη θητεία Αθανασίου Σαββάκη

(2013-2015)⁹⁵⁰

Οι γραμμές αυτές γράφονται επί της πρώτης θητείας του Προέδρου Αθανασίου Σαββάκη, ο οποίος εκλέχτηκε πρόεδρος του ΣΒΒΕ για την περίοδο 2013-2015. Τα υπόλοιπα μέλη της διοίκησης περιλαμβάνουν τους εξής: εκτελεστικός αντιπρόεδρος ο Γιάννης Σταύρου, β' αντιπρόεδροι ο Χαρίλαος Αλεξόπουλος και ο Δημήτριος Αμπατζής, γενικός γραμματέας ο Κωνσταντίνος Κουκούντζος, οικονομικός επόπτης ο Ευθύμιος Ευθυμιάδης, έφορος ο Αναστάσιος Πιστιόλας και μέλη ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης και ο Ανδρέας Δημητρίου.

Τη συγκυρία μέσα στην οποία κλήθηκε να δράσει η νέα Διοίκηση δεν θα τη ζήτησε καμία προκάτοχος της. Τα προβλήματα των επιχειρήσεων περιγράφονται μέσα από έρευνα του ΣΒΒΕ στις επιχειρήσεις-μέλη του και είναι, κατά σειρά, τα ακόλουθα:

1) Το φορολογικό καθεστώς. 2) Η παντελής έλλειψη ρευστότητας στην αγορά. 3) Η αδυναμία συμψηφισμού οφειλών κράτους και επιχειρήσεων. 4) Το υψηλό κόστος ενέργειας, το οποίο διαμορφώνει υψηλό κόστος παραγωγής. 5) Το υψηλό χρηματοοικονομικό κόστος. 6) Η μη ουσιαστική άσκηση ελέγχου της αγοράς. 7) Η γραφειοκρατία των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ που λειτουργεί αποτρεπτικά για την υλοποίηση επενδύσεων. 8) Οι σχέσεις βιομηχανίας και λιανεμπορίου. 9) Η μη θεσμοθετημένη εξωδικαστική διευθέτηση των «κόκκινων» δανείων. 10) Οι ανολοκλήρωτες μεταφορικές και λοιπές υποδομές, που σχετίζονται ευθέως με την εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων.

Η Διοίκηση του ΣΒΒΕ έχει ζητήσει να ληφθούν μέτρα για όλα τα παραπάνω. Ειδικότερα, πρότεινε συγκεκριμένα μέτρα για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας, που επηρεάζεται από όλα τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν. Τα αιτήματα αφορούν, πρώτα από όλα, την αποκατάσταση της ρευστότητας των επιχειρήσεων. Περιλάμβαναν, για μια ακόμη φορά, την πρόταση του αμοιβαίου συμψηφισμού των οφειλών και της άμεσης επιστροφής του ΦΠΑ των τιμολογίων από εξαγωγές. Κατ' επανάληψη, ο ΣΒΒΕ ζήτησε την κυβερνητική παρέμβαση για τη μείωση των επιτοκίων στα δάνεια κεφαλαίου κίνησης, την αύξηση του ορίου δανειοδότησης των μεταποιητικών επιχειρήσεων και την αναδιάρθρωση των μακροπρόθεσμων δανείων των μεταποιητικών επιχειρήσεων με ευνοϊκότερους από τους ισχύοντες όρους. Επίσης, ζήτησε να θεσπιστεί το ταχύτερο νέο σύστημα αδειοδότησης των μεταποιητικών επιχειρήσεων. Για τη διευκόλυνση των εξαγωγών προτάθηκε η παροχή εγγυήσεων και η προεξόφληση απαιτήσεων από εξαγωγές. Προτάθηκε επίσης η έμμεση χρηματοδοτική υποστήριξη των εξαγωγών, κατά το πρότυπο άλλων χωρών, είτε μελών της Ε.Ε. είτε γειτόνων. Σε ό,τι αφορά το Βορειοελλαδικό Τόξο, ο ΣΒΒΕ επιμένει στα προγράμματα ενίσχυσης περιοχών, κλάδων και ειδικών κατηγοριών, τα οποία είχε ζητήσει και στο παρελθόν και φυσικά διατηρεί ανοιχτά όλα τα τοπικά θέματα.

Αθανάσιος Σαββάκης, πρόεδρος του ΣΒΒΕ από 27.6.2013

Στις αρχές του 1914 η Ελλάδα ζούσε την ευφορία μιας χώρας που είχε νικήσει σε δύο διαδοχικούς πολέμους. Στα τέλη του 2014 ζούσε την αγωνία μιας χώρας που είχε ηττηθεί πάνω από μία φορά από τον εαυτό της.

Πέρασαν εκατό ολόκληρα χρόνια από την πρώτη «μάχη» που έδωσε ο Σύνδεσμος Βιομηχανιών από τη Θεσσαλονίκη εναντίον της κρατικής γραφειοκρατίας, από τα γραφεία της παλαιάς οδού Τιμισκλή. Πόσες ακόμη «μάχες» έδωσε έκτοτε; Αναρίθμητες.

Πολλές περισσότερες από όσες οι σελίδες αυτού του βιβλίου μπορούν να καταγράψουν. Πόση φαιά ουσία ανθρώπων δημιουργικών και πετυχημένων αναλώθηκε στα γραφεία του Συνδέσμου παλεύοντας για την υπεράσπιση του αυτονόητου εναντίον της γραφειοκρατίας; Και πόσες μάχες θα δοθούν ακόμη; Πόση ακόμη φαιά ουσία θα απαιτήσει η κρατική γραφειοκρατία πριν ενηλικιωθεί;

Ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου γνωρίζει πόσο ατελές είναι το πόνημά του. Θα χρειάζονταν, όμως, χιλιάδες σελίδες για να είναι ακριβέστερο και πιο λεπτομερειακό. Κι έπειτα, ποιο βιβλίο χωράει τον πόλεμο της λογικής απέναντι στον παραλογισμό, τη μάχη της δημιουργίας απέναντι στην αβελτηρία;

Κι έχει άραγε τέλος αυτός ο πόλεμος;

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Νόμος 80/1913, ΦΕΚ 235/21.11.1913, άρθρο 1: Εφαρμόζεται και στους φορολογικούς νόμους η διάταξη υφιστάμενου νόμου ότι όταν υπάρχει ανυπέρβλητο κώλυμα για να εφαρμοστεί «εγχώριος νόμος», εφαρμόζεται ο ελληνικός νόμος.
- 2 Ε. Χεκίμογλου, Κοφινάς προς Διομήδη, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 44 - 46. Για το ζήτημα της διοίκησης της Μακεδονίας μετά την απελευθέρωση βλ. Χ. Παπαστάθης, Η διοικητική οργάνωση της Μακεδονίας μετά την απελευθέρωσή της, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, 1996 [επανέκδ. του ίδιου, Θεσσαλονίκη και μακεδονικά ανάλεκτα, Θεσσαλονίκη 1999, 289 - 310], όπου και η σχετική βιβλιογραφία.
- 3 Για τον θεσμό της γενικής διοίκησης βλ. Ε. Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης. Πενήντα χρόνια ιστορίας. Νέες προοπτικές, Θεσσαλονίκη 2005, 37 - 153.
- 4 Ε. Χεκίμογλου, Προελαύνοντας για την απελευθέρωση, Θεσσαλονίκη 2012.
- 5 ΦΕΚ 185/25.9.1913.
- 6 Για το μικρό ημερομίσθιο και τις τάσεις ανόδου του βλ. Γ. Κοφινάς, Τα οικονομικά της Μακεδονίας, εν Αθήναις 1914, 213 - 214.
- 7 Ο Μακρής, ως διευθυντής της εν λόγω εταιρείας φέρεται να έχει διεύθυνση Τσιμισκή 23. Για την Έρια βλ. Ευφροσύνη Ρούπα & Ε. Χεκίμογλου, Η επιχειρηματικότητα στην περίοδο 1900 - 1940: Μεγάλες επιχειρήσεις και επιχειρηματικές οικογένειες, Θεσσαλονίκη 2004, [εφεξής ΙτΕ, τ. Γ'] σσ. 44 - 45.
- 8 Βλ. Ε. Χεκίμογλου, «Ενθύμιον Χατζηλαζάρου: Το έργο ενός λησμονημένου προκρίτου της Θεσσαλονίκης», Μακεδονική Ζωή, 293 (Οκτώβριος 1990) 23 - 25, 294 (Νοέμβριος 1990) 44 - 46, 295 (Δεκέμβριος 1990) 42 - 43· ο ίδιος, Τουρκοκρατία και Μεσοπόλεμος, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 282 - 288.
- 9 Γ. Κοφινάς, σ. 217
- 10 Συμμετείχε επίσης στο παγοποιείο Νάουσα και στην εταιρεία Γρηγόριος Τσίτσος και Σία. Βλ. Ρούπα - Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ', σσ. 120, 294, 440 - 2.
- 11 Μητρώων Μελών Τμήματος Θεσσαλονίκης Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. (Ανέκδοτο, Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας).
- 12 Γ. Α. Αναστασόπουλος, Ιστορία της Ελληνικής Βιομηχανίας 1840 - 1940, τόμος Β' (1885 - 1922), Αθήνα 1940, σσ. 936 - 937.
- 13 Γ. Χριστοδούλου, Η Θεσσαλονίκη κατά την τελευταίαν εκατονταετίαν, Θεσσαλονίκη 1936, σ. 133 - 134· Ε. Χεκίμογλου, «Οθωμανική περίοδος», στο Χ. Παπαστάθης & Ε. Χεκίμογλου (επιμ.), Ιστορία της Επιχειρηματικότητας στη Θεσσαλονίκη, τ. Β1, Θεσσαλονίκη 2004, [εφεξής, «Οθωμανική περίοδος»], σσ., 289 - 290.
- 14 Χριστοδούλου, σσ. 126 - 127· Χεκίμογλου, «Οθωμανική περίοδος», σσ. 268 - 269.
- 15 Αναστασόπουλος, τ. Β', σ. 929.
- 16 Νέα Αλήθεια, 19.4.1914, σ. 2.
- 17 Βιβλίο πρακτικών συνεδριάσεων ΣΒΒΕ, [εφεξής «Πρακτικά»], 8.11.1914.
- 18 Ο Κτηματικός Σύνδεσμος Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε το 1914 λόγω της υπερβολικής φορολογίας των ακινήτων. Στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο συμμετείχαν οι Κλ. Χατζηλάζαρος, Αχμέτ Καπαντζή, Ι. Μοδιάνο, Πέτρος Συνδίκας, Παναγής Κύρτσης, Ινό Μπενσουσάν, Ισαάκ Τεφίκ, Ελί Μοδιάνο, Μουσταφά Αρίφ, Φιλώτας Παπαγεωργίου, Ισαάκ Σίδες· Ημερολόγιον Θεσσαλονίκης 1926, 119.
- 19 Πρακτικά 15.5.1914.
- 20 Πρακτικά 25.6.1914.
- 21 Γ. Αντωνίου, Οι Έλληνες μηχανικοί:

- Θεσμοί και ιδέες, 1900 - 1940, Αθήνα 2006, σσ. 316, 400 - 401. Πιο γνωστός ο Αγαπητός έγινε ως ορειβάτης και δημιουργός ταυτόνημου καταφυγίου στον Όλυμπο.
- 22 Πρακτικά 19.8.1915.
- 23 Βλ. σχόλια στη Νέα Αλήθεια, 10.3.1914, όπου ο Κοφινάς χαρακτηρίζεται ως «ανοικονομολόγος».
- 24 Γεωργία Μ. Πανσεληνά & Μαρία Μαυροειδή, Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών 1907 - 2007, Αθήνα 2007, σ. 70.
- 25 Πανσεληνά - Μαυροειδή, σ. 97, όπου αναφέρονται 400 μέλη.
- 26 Πρακτικά 6.3.1914.
- 27 Πρακτικά 21.3.14.
- 28 Πρακτικά 1.4.1914.
- 29 ΦΕΚ 171/25.6.1914.
- 30 Πρακτικά 21.3.1914.
- 31 Πρακτικά 11.4.1914 και 18.4.1914.
- 32 «Ο Σύνδεσμος των Βιομηχάνων», Νέα Αλήθεια, 19.4.1914, σ. 2.
- 33 Πρακτικά 8.5.1914.
- 34 Αυτόθι.
- 35 Νέα Αλήθεια, 20.4.1914 και 21.4.1914, σ. 2.
- 36 Πρακτικά 20/5/1914.
- 37 Αυτόθι.
- 38 Πρακτικά 15.5.1914.
- 39 Αυτόθι.
- 40 Πρακτικά 15.5.1914.
- 41 Πρακτικά 15.5.1914.
- 42 Βλ. τους καπνεμπορικούς οίκους της Μακεδονίας στο Κοφινάς, ό.π., σ. 43 κ.έ.
- 43 Πρακτικά 25.6.1914.
- 44 Πρακτικά 8.11.1914.
- 45 Βλ. για το ζήτημα αυτό Υπουργείον Οικονομικών (Διεύθυνσις Κτημάτων Κράτους), Έκθεσις περί των εν Μακεδονία προσφύγων, Αθήνα (Εθνικόν Τυπογραφείον) 1916, ιδ. 5, 10, 25 - 26.
- 46 Πρακτικά 25.5.1914. Για το ζήτημα της προμήθειας του στρατού βλ. Ε. Χεκίμογλου, «Από την άνθηση στο μαρασμό», Η Βιομηχανική Νάουσα, Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες, 11.3.2001, σ. 10.
- 47 Πρακτικά 17.7.1914.
- 48 Νέα Αλήθεια, 19.7.1914, σ. 2/
- 49 Πρακτικά 2.10.1914.
- 50 Πρακτικά 8.11.1914.
- 51 ΦΕΚ 357/2.12.1914.
- 52 Η είσοδος του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη βρήκε Δήμαρχο τον μπέη Οσμάν Σαΐτ, υιό Χακί (Osman Said Ibn Haki Bey). Το ελληνικό κράτος τον διατήρησε στη θέση του μέχρι το 1916.
- 53 «Ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης παρανομών», Νέα Αλήθεια, 17.7.1914, σ. 2.
- 54 Πρακτικά 17.2.1915.
- 55 Χεκίμογλου, Ο Νικόλαος Μάνος και η Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 471 κ.έ., 647 κ.έ.
- 56 Βλ. Νέα Αλήθεια, 22 και 23.7.1914.
- 57 ΦΕΚ 204/22.7.1914.
- 58 Ε. Χεκίμογλου, Τράπεζες και Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 94 - 104.
- 59 Βλ. Νόμο 522/1915, ΦΕΚ 1/1.1.1915.
- 60 Νέα Αλήθεια, 17.11.1914, σ. 4. και Εμπρός, 17.11.1914, σ. 4.
- 61 «Πώς εματαιώθη η διαμαρτυρία», Εμπρός 5.11.1914, σ. 4.
- 62 Χεκίμογλου, Ο Νικόλαος Μάνος, σσ. 73 κ.έ.
- 63 Πρακτικά 18.3.1915.
- 64 Πρακτικά 8.4.1915.
- 65 Χεκίμογλου, Ο Νικόλαος Μάνος, σ. 77 κ.έ.
- 66 Πρακτικά 3.3.1916.
- 67 ΦΕΚ 46/7.2.1912.
- 68 Πρακτικά 19.8.1915.
- 69 Γιάννης Δ. Ληξουριώτης, «Προστατευτικός νομοθετικός παρεμβατισμός και η εμφάνιση του εργατικού δικαίου στην Ελλάδα. Η περίπτωση της παιδικής εργασίας», στο Γ. Θ. Μαυρογορδάτος - Χρ. Χατζηιωασήφ (επιμ.) Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός, Ηράκλειο 1988, σσ. 205 - 223. Επίσης, Μιχάλης Ρηγίνος, Μορφές παιδικής εργασίας στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία 1870 - 1940, Αθήνα 1995, passim.
- 70 Βλ. Ε. Χεκίμογλου, Υπόθεση Μοδιάνο, Θεσσαλονίκη 1991.
- 71 «Η ίδρυση και τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Θεσσαλονίκης του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού (1914 - 1918)», Πρακτικά ΙΣΤ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου 1994, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 469 - 489.
- 72 Πρακτικά 6.1.1917.
- 73 Βλ. πρόχειρα Χεκίμογλου, «Οθωμανική περίοδος», σ. 287.
- 74 Βλ. γι' αυτήν στο Χρ. Δανιήλ, ...Ιούς, Μανιούς, ίσως και Aqua Marina. Μάτση Χατζηλαζάρου, Η πρώτη Ελληνίδα υπερρεαλίστρια, Αθήνα 2011.
- 75 Ευαγγελία Βαρέλλα, Το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, χρονικό 1919 - 1994, Θεσσαλονίκη 1994, 9.
- 76 Πρακτικά 8.10.1916.
- 77 Πρακτικά 24.11.1916.
- 78 Πρακτικά 22.11.1918.
- 79 Πρακτικά 8.3.1917 και 11.3.1918.
- 80 Πρακτικά 18.3.1918.
- 81 Πρακτικά 9.2.1917.
- 82 Πρακτικά 25.10.1917.
- 83 Αυτόθι.
- 84 Πρακτικά 17.7.1918.
- 85 Μακεδονία, 20.7.1918, σ. 1.
- 86 Πρακτικά 17.7.1918,
- 87 Πρακτικά 24.5.1919.
- 88 Πρακτικά 22.11.1918.
- 89 Ως ειδικός γραμματέας εμφανίζεται Δ. Βούλκος και ο γραφικός χαρακτήρας στα πρακτικά αλλάζει.
- 90 Πρακτικά 21.2.1919.

- 91 Μ. Κανδυλάκης, Εφημεριδογραφία Θεσσαλονίκης, τ. Α' σσ. 180 και 189, τ. Β', σσ. 36, 149, 268, 272 - 3.
- 92 Πρακτικά 15.12.1919.
- 93 Πρακτικά 15.12.1919.
- 94 Πρακτικά 15.12.1919.
- 95 Πρακτικά 19.3.1920.
- 96 Πρακτικά 26.3.1920.
- 97 Πρακτικά 16.4.1920.
- 98 «Εκμετάλλευσις υδραυλικών δυνάμεων της χώρας», Εμπρός 5.4.1920.
- 99 Πρακτικά 16.4.1920.
- 100 «Νόμος για τις υδραυλικές δυνάμεις», Εμπρός 30.4.1920.
- 101 Πρακτικά 2.5.1920.
- 102 Πρακτικά 16.5.1920.
- 103 Νόμος 2291, ΦΕΚ Α' 147/3.7.1920.
- 104 Πρακτικά 9.5.1921.
- 105 Πρακτικά 6.7.1921.
- 106 Πρακτικά 2.5.1920.
- 107 Νόμος 2269, ΦΕΚ Α' 145/1.7.1920.
- 108 «Το συναλλάγμα εις Θεσσαλονίκη», Εμπρός 27.11.1920, σ. 1.
- 109 Ελλιπή κάλυψη της συνεδρίασης στο «Η ύψωσις του συναλλάγματος. Η χθεσινή συνεδρία του Εμπορικού Επιμελητηρίου», Μακεδονία 28.11.1920. σ. 1.
- 110 Πρακτικά 9.12.1920.
- 111 Αυτόθι.
- 112 Ο προκάτοχος του Βούλκος είχε μεταναστεύσει στις Η.Π.Α.
- 113 Πρακτικά 14.2.1921.
- 114 Πρακτικά 27.9.1921.
- 115 Πρακτικά 30.6.1921. Η τροποποίηση του καταστατικού
- 116 Αναστασόπουλος, τ. Β', σ. 1024.
- 117 Αποτελούμενη από τους εκπροσώπους των τραπεζών.
- 118 ΦΕΚ Α' 93/29.5.1921.
- 119 Αναστασόπουλος, τ. Β', σσ. 1016 - 1017.
- 120 Πρακτικά 10.9.1921.
- 121 Διετέλεσε πρωθυπουργός επί γερμανικής κατοχής.
- 122 Πρακτικά 27.9.1921.
- 123 Ρούπα & Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ', σσ. 314 - 337
- 124 Μέγα Βιογραφικόν Λεξικόν Βοβολίνη, τ. Α', σ. 166. Ο σχετικός νόμος είχε θεσπιστεί το 1914 αλλά η έναρξη λειτουργίας δεν είχε γίνει δυνατή λόγω του πολέμου.
- 125 Πρακτικά 23.11.1921.
- 126 Πρακτικά 4.2.1921.
- 127 Η αρχική σύμβαση υπογράφηκε το 1883 (Παρίσι) και αναθεωρήθηκε το 1900 (Βρυξέλλες) και το 1911 (Ουάσιγκτον).
- 128 Πρακτικά 4.2.1921.
- 129 Πρακτικά 19.2.1922.
- 130 Πρακτικά 22.2.1922.
- 131 Πρακτικά 19.4.1922.
- 132 Αυτόθι.
- 133 Πρακτικά 19.4.1922.
- 134 Πρακτικά 30.7.1922.
- 135 ΦΕΚ Α' 43/25.3.1922.
- 136 Πρακτικά 19.4.1922. Η φορολογία γινόταν σε δύο κύκλους. Στον πρώτο κύκλο τα εισοδήματα φορολογούνταν ανά πηγή, με ενιαίο συντελεστή σε κάθε πηγή. Στο δεύτερο κύκλο αθροίζονταν και φορολογούνταν ως σύνολο, αυτή τη φορά με προοδευτικό συντελεστή. Η φορολόγηση του συνόλου του εισοδήματος ήταν ο «συνθετικός φόρος».
- 137 Πρακτικά 20.4.1922 και 15.5.1922.
- 138 Βλ. γι' αυτόν στο Ε. Χεκίμογλου, Ο Νικόλαος Μάνος, σσ. 59, 81, 93, 120, 153, 155, 292, 302 - 303, 307 - 308, 311 - 312, 481, 528, 544, 550 - 551.
- 139 Εκ των συνιδιοκτητών της κλωστοϋφαντουργίας Αφοί Λαδόπουλοι.
- 140 Πρακτικά 30.7.1922.
- 141 Η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας είχε καταργηθεί, μαζί με άλλες αντίστοιχες μονάδες, και ανασυστάθηκε με τον νόμο 1149/1918. Βλ. τις μεταβολές στο Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης.
- 142 Πρακτικά 30.7.1922.
- 143 Πρακτικά 11.3.1923.
- 144 Πρακτικά 12.9.1922.
- 145 Πρακτικά 21.9.1922. Πάντως, από έρευνα στον Τύπο δεν προκύπτει να έστειλε τηλεγράφημα συγχαρητηρίων στην «Επανάστασιν» ούτε ο ΣΒΜ ούτε η «Ιερά Ένωσις», σε αντίθεση με πολλούς άλλους φορείς, της Ελληνικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης συμπεριλαμβανομένης.
- 146 Πρακτικά 21.9.1922.
- 147 Πρακτικά 28.1.1923.
- 148 Πρακτικά 28.12.1922.
- 149 Πρακτικά 10.4.1923.
- 150 Ν.Δ. 20ης Ιανουαρίου 1923, ΦΕΚ 22/23.1.1923.
- 151 Πρακτικά 28.1.1923.
- 152 ΦΕΚ Α' 84/31.3.1923.
- 153 Πρακτικά 9.10.1922.
- 154 Πρακτικά 28.1.1923.
- 155 Πρακτικά 8.6.1923.
- 156 Πρακτικά 25.7.1923.
- 157 Πρακτικά 11.3.1923.
- 158 Πρακτικά 28.1.1923.
- 159 Πρακτικά 25.7.1923.
- 160 Πρακτικά 20.4.1923.
- 161 Πρακτικά 20.4.1923, 8.6.1923.
- 162 Πρακτικά 25.7.1923.
- 163 Πρακτικά 1.2.1923.
- 164 Ο Ανδρέας Χατζηκυριάκος (1876 - 1956) ανέπτυξε μεγάλη δράση στην τσιμεντοβιομηχανία. Διατέλεσε πρόεδρος του Συνδέσμου των Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών.
- 165 Στο χρονικό διάστημα από την αγορά μέχρι την πώληση των προϊόντων.
- 166 Πρακτικά 20.4.1923.
- 167 Πρακτικά 25.7.1923.

- 168 Ο επιθεωρητής Γεώργιος Τρακάκης είχε υπηρετήσει στο υποκατάστημα της ΕΤΕ στη Σμύρνη, δεύτερος στην ιεραρχία, με διευθυντή τον γενικό επιθεωρητή (μετέπειτα πρωθυπουργό) Αλ. Κορυζή. Μας άφησε μια εξαιρετική μελέτη για την οικονομία της Σμύρνης στην περίοδο της ελληνικής κατοχής. Βλ. Κ. Κωστής - Θ. Βερέμης, Η Εθνική Τράπεζα στη Μικρά Ασία, Αθήνα 1984.
- 169 Πρακτικά 2.10.1923.
- 170 Μακεδονία, 6.3.1924.
- 171 Μακεδονία, 1.6.1913, σ. 3.
- 172 Ρούπα & Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ'.
- 173 Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας - Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Απογραφή Βιοτεχνικών και Βιομηχανικών Επιχειρήσεων κατά την 18 Δεκεμβρίου 1920 (π. ημ.). Γ'. - Αριθμός, προσωπικών και κινητήριος δύναμις διά τας επιχειρήσεις τας απασχολούσας άνω των 25 εργατών, εν Αθήναις εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1926
- 174 Μακεδονία, 1.10.1924.
- 175 ΦΕΚ Α' 196/18.8.1924.
- 176 Άρθρο 29. Αναστασόπουλος, τ. Β', σ. 1130.
- 177 Αρχείο Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας, φάκ. ΙΙΙ, έγγραφο Δήμου Νάουσας 1299/4.9.24. Επίσης, Εφημερίς των Βαλκανίων, 1 - 17.9.1924, Μακεδονικά Νέα 1 - 17.9.1924. Πρώτη παρουσίαση του θέματος: Ε. Χεκίμογλου, «Χωρίς ψωμί και μάλιστα αρχάς χειμόνος: Βιομηχανική κρίση στη Νάουσα [1924]», Ανακοίνωση στο συνέδριο «Βιομηχανική κληρονομιά και οικονομική ανάπτυξη της Νάουσας, 1875 - 1994», Νάουσα 1994.
- 178 Η κυβέρνηση αυτή έμεινε στην εξουσία από τις 25 Ιουλίου μέχρι τις 7 Οκτωβρίου.
- 179 Διετέλεσε υπουργός Ναυτικών, Συγκοινωνίας και Γεωργίας, τρεις φορές Γενικός Διοικητής Μακεδονίας και μία φορά Γενικός Διοικητής Θράκης. Ο Κανναβός ορκίστηκε γενικός διοικητής Μακεδονίας; την 1η Σεπτεμβρίου 1924. Μετά την ορκοδοσία του, παρέμεινε μερικές μέρες στην Αθήνα για να ενημερωθεί από τους γενικούς γραμματείς των υπουργείων σχετικά με την κατάσταση στη Μακεδονία (Μακεδονία, 2.9.1924, σ. 4).
- 180 Υπουργοί Στρατιωτικών είχαν διατελέσει οι εξής: Θεόδωρος Πάγκαλος 14.11.1922 - 12.12.1922, Περ. Πιερράκος Μαυρομιχάλης 12.12.1922 - 24.6.1923, Στυλιανός Γονατάς 24.6.1923 - 29.8.1923, Πέτρος Μαυρομιχάλης 29.8.1923 - 3.11.1923, Κωνσταντίνος Μανέτας 3.11.1923 - 11.1.1924, Κωνσταντίνος Γόντικας 11.1.1924 - 12.3.1924, Γεώργιος Κονδύλης 12.3.1924 - 24.7.1924, Γεώργιος Κατεχάκης από 25.7.1924.
- 181 Συγκεκριμένα 200.000 κλινοσκεπάσματα και 200.000 μέτρα χακί για χλαίνες και χιτώνια, όπως και τις αντίστοιχες τιμές (δηλ. 10 σελ. και 6 πένες για τις χλαίνες και τα χιτώνια για 8 σελίνια και 9 πένες).
- 182 Αναστασόπουλος, τ. Β'. σ. 1132 κ.ε.
- 183 Πανσελινα & Μαυροειδή, σ. 164.
- 184 Οικονομολόγος των Αθηνών, 20.12.1924, σ. 4.
- 185 Οικονομολόγος των Αθηνών, 25.1.1925, σ. 7.
- 186 Μακεδονία, 11.2.1925, σ. 3.
- 187 Βλ. τα σχετικά στο Α. Δάγκας - Γ. Λεοντιάδης, Κομιντέρν και Μακεδονικό ζήτημα. Το ελληνικό παρασκήνιο, 1924, Αθήνα 1997.
- 188 Μακεδονικά Νέα, 18.2.1925, σ. 3. Μακεδονία, 18.2.1925, σ. 3.
- 189 Μακεδονικά Νέα, 19.2.1925, σ. 4.
- 190 Επί κυβερνήσεως Α. Μιχαλακοπούλου, 7.10.1924 - 26.6.1925.
- 191 Μακεδονία, 26.2.1925, σ. 3.
- 192 Π. Δ. Δερτιλής, «Η Ελευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης», λ. Θεσσαλονίκη, στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία. Του ιδίου, Le Zone franche de Salonique et les accords gréco yougoslaves, Paris 1928.
- 193 Βλ. τους πλήρεις λόγους του προέδρου της ΕΖΘ Στ. Γρηγοριάδη και του υπουργού Οικονομικών Γεωργίου Κοφινά, ο οποίος θεωρείται και ο εμπνευστής της ΕΖΘ, στα Μακεδονικά Νέα, 19.10.1925.
- 194 Ν. Ράμμος, «Η ελληνική Ελευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης», Οικονομολόγος των Αθηνών, 26.12.1925, σ. 1.
- 195 ΦΕΚ Α' 373/26.11.1925.
- 196 Αναστασόπουλος, τ. Γ', 1155 - 1156.
- 197 Πρακτικά 27.6.1926 και 15.9.1926.
- 198 Εμπρός 23.6.1926, σ. 4.
- 199 Πρακτικά 10.7.1926.
- 200 Αυτόθι.
- 201 Βλ. και πρακτικά 9.7.1927.
- 202 Η δημιουργία Ελευθέρας Σερβικής Ζώνης ήταν υπόσχεση της Ελλάδας, που δόθηκε μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, προκειμένου να κρατήσει τη Θεσσαλονίκη. Σκοπός της δημιουργίας σερβικής ζώνης ήταν η διεξαγωγή διαμετακομιστικού εμπορίου της Σερβίας, χωρίς επιβάρυνση με δασμούς, έμμεσους φόρους κ.λπ. Η αρχική σύμβαση υπογράφηκε στις 10.5.1923 και κυρώθηκε με το Ν.Δ. της 24.10.1923. Η έκταση διαμορφώθηκε σε 94 στρέμματα με συμφωνία της 29.7.1923 (ΦΕΚ Α' 315/3.11.1923). Η σύμβαση που υπέγραψε η κυβέρνηση Ευταξία ήταν ερμηνευτική των προηγούμενων. Π. Δ. Δερτιλής, Le Zone franche, ό.π.
- 203 Βλ. ΦΕΚ Α' 315/2.11.1923, όπου το Ν.Δ. της 24.10.1923, με το οποίο κυρώθηκε η συμφωνία της 10.5.1923.
- 204 Πρακτικά 20.8.1926.

- 205 Σαπωνοποιός.
- 206 Εμπρός 26.8.1926, σ. 1 - 2.
- 207 Εννοεί τα Ανάκτορα, στην οδό Ηρώδου του Αττικού, όπου βρισκόταν τη στιγμή εκείνη ο Παύλος Κουντουριώτης, αιρετός Πρόεδρος της Δημοκρατίας, που είχε μόλις επανέλθει στα καθήκοντά του μετά τη σύλληψη του Πάγκαλου από τους άνδρες του Κονδύλη. Αρχικώς οι ομιλητές ανέβηκαν να μιλήσουν στο «νεόδημο κτίριο του κυρίου Μαξίμου» (τη σημερινή πρωθυπουργική κατοικία, στην οδό Ηρώδου του Αττικού). Επειδή όμως το πλήθος ήταν μεγάλο, η συγκέντρωση μεταφέρθηκε στο Σύνταγμα, όπου διαβάστηκε και το ψήφισμα μετά από τις ομιλίες.
- 208 Εννοεί τον εκλεγμένο Πρόεδρο της Δημοκρατίας Παύλο Κουντουριώτη, ο οποίος είχε αποχωρήσει όταν ο Πάγκαλος κήρυξε δικτατορία και είχε κληθεί από τον Κονδύλη να αναλάβει τα καθήκοντά του.
- 209 Δηλαδή τον Γ. Κονδύλη.
- 210 Βλ. γι' αυτόν στο Ε. Χεκίμογλου, Επαγγελματικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης: 80 χρόνια (1925 - 2005), Θεσσαλονίκη 2005, σ. 18 κ.ε.
- 211 Πάντως, δεν σχηματίστηκε τότε οικουμενική κυβέρνηση, λόγω διαφωνίας μεταξύ των κομμάτων αλλά κυβέρνηση υπό τον Γ. Κονδύλη, η οποία παρέμεινε στην εξουσία μέχρι την πραγματοποίηση εκλογών και την παράδοσή της σε αιρετή κυβέρνηση (4.12.1926).
- 212 Πρακτικά 25.10.1926 και 28.10.1926.
- 213 Πρακτικά 28.10.1926.
- 214 Ε. Χεκίμογλου & Ε. Ρούπα, 75 χρόνια ιστορία ΔΕΘ, 1925 - 2000, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2000, [εφεξής ΔΕΘ], σ. 41 κ.ε.
- 215 Στα πρακτικά της 28.10.1926 το συμβούλιο τον ευχαριστεί για «την προθυμία με την οποία εξεπλήρωσε την αποστολήν του ταύτην».
- 216 Αυτόθι.
- 217 Πρακτικά 23.12.26.
- 218 Πάντως, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας απέστειλε στις 15.2.1927 έγγραφο με το οποίο επέμενε στη σύνθεση της οργανωτικής επιτροπής από μεγάλο αριθμό εκπροσώπων διαφόρων οργανώσεων κα φορέων, από βουλευτές και «ειδικούς» που διορίζονταν από την κυβέρνηση,
- 219 Πρακτικά 3.3.1927.
- 220 Πρακτικά 11.3.1927. Για κάποιον λόγο που δεν εξηγείται, τα πρακτικά της συνεδρίασης αυτής έχουν γραφτεί δύο φορές, με διαφορετικό περιεχόμενο (το δεύτερο κείμενο είναι πιο συνεπτυγμένο).
- 221 Πρακτικά 19.3.1927.
- 222 Πρακτικά 19.4.1927.
- 223 Χ. Παπαστάθης & Ε. Χεκίμογλου, «Η χαμένη ευκαιρία για την οικονομική αυτάρκεια του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: Η περιουσία της επί Τουρκοκρατίας Ελληνικής Κοινότητας», Θεσσαλονικέων Πόλις 7 (Μάρτιος 2002) 33 - 46.
- 224 Πρακτικά 1.12.1927, 3.1.1928.
- 225 Πρακτικά 23.12.1926.
- 226 Αναστασόπουλος, τ. Γ', 1150 - 1151.
- 227 Πρακτικά 23.12.26.
- 228 Πρακτικά 23.2.1927.
- 229 Πρακτικά 19.4.1927.
- 230 Πρακτικά 26.6.1927.
- 231 Πρακτικά 18.4.1927.
- 232 Πρακτικά 19.4.1927.
- 233 Πρακτικά 9.7.1927.
- 234 Πρακτικά 14 Ιουλίου 1927.
- 235 Ρούπα & Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ', σσ. 20, 298, 394.
- 236 Πρακτικά 26.3.1928. Για τον Ιωάννη Πιερράκο, βλ. Ρούπα & Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ', σσ. 240 - 246.
- 237 Ρούπα & Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ', σ. 176 κ.ε.
- 238 Αυτόθι, σ. 394 κ.ε.
- 239 Ε. Χεκίμογλου, Ο Νικόλαος Μάνος, σσ. 169 - 170.
- 240 Αυτόθι, σ. 242.
- 241 Πρακτικά 4.4.1928.
- 242 Πρακτικά 21.11.1928.
- 243 Πρακτικά 1.12.1928.
- 244 Πρακτικά 21.12.1928.
- 245 Πρακτικά 22.1.1929.
- 246 Πρακτικά 11.3.1929.
- 247 Πρακτικά 5.2.1929. Το Ν.Δ. για την ατέλεια στην εισαγωγή μηχανημάτων (βλ. πιο κάτω) προέβλεπε διευκολύνσεις στην εισαγωγή νημάτων για την ταπητουργία (άρθρο 2).
- 248 ΦΕΚ Α' 191/3.6.1929.
- 249 Πρακτικά 1.5.1929.
- 250 ΦΕΚ Α' 191/3.6.1929.
- 251 Πρακτικά 5.2.1929.
- 252 Πρακτικά 5.11.1929.
- 253 ΦΕΚ Α' 109/12.4.1930.
- 254 Ο νόμος αυτός είχε τροποποιηθεί με τον Ν. 3508/1927, η κυριότερη διάταξη του οποίου ήταν η δυνατότητα να παραχωρηθεί έναντι τιμήματος σε βιομηχανίες η πλήρης κυριότητα οικοπέδων, επί των οποίων είχε παραχωρηθεί δικαίωμα επιφανείας ή χρήσεως για την οικοδόμηση εργοστασίου.
- 255 Άρθρο 2.
- 256 Πρακτικά 3.4.1930.
- 257 Περίπου 53.000 χρυσών λιρών Αγγλίας. Άρθρο 3.
- 258 Άρθρο 5.
- 259 Πρακτικά 21.12.1928.
- 260 ΦΕΚ Α' 109/20.3.1929.
- 261 Πρακτικά 19.6.1929.
- 262 Πρακτικά 10.12.1929.
- 263 Πρακτικά 3.10.1928 και 25.10.1928.
- 264 Πρακτικά 17.12.1928, όπου το σχέδιο απάντησης στο σχετικό ερώτημα του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.

- 265 Πρακτικά 12.9.1928.
- 266 Πρακτικά 4.4.1928.
- 267 Πρακτικά 30.1.1929. Το θέμα δεν επανήλθε στο συμβούλιο, ένδειξη ότι η ΔΕΘ δεν απάντησε. Είναι πάντως άξιο απορίας, για ποιο λόγο θα έπρεπε ο Γερμανός και όχι ενδιαφερόμενη εταιρεία να στείλει τα δείγματα στο Υπουργείο Ναυτικών.
- 268 Ανώτατον Οικονομικόν Συμβούλιον, Το εξωτερικόν εμπόριον της Ελλάδος και αι συμβάσεις ανταλλαγής εμπορευμάτων, εν Αθήναις 1933, σ. 27.
- 269 Πρακτικά 10.12.1929 και 3.4.1930. Πάντως, η μεταβολή στον κλάδο διατροφής οφείλεται πιθανώς στο καθεστώς των αλεύρων που είχε οδηγήσει τα προηγούμενα χρόνια σε μείωση της τοπικής παραγωγής αλεύρων προς όφελος των εισαγωγών (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο). Το 1929 ο όγκος των εισαχθέντων σιτηρών ήταν αυξημένος έναντι του 1927, ενώ αντίθετα ο όγκος των εισαχθέντων αλεύρων ήταν πολύ μειωμένος. Ανώτατον Οικονομικόν Συμβούλιον, ό.π., σ. 26.
- 270 Αναστασόπουλος, τ. Γ', σ. 1260.
- 271 Αυτόθι.
- 272 Πρακτικά 26.7.1928.
- 273 Πρακτικά 21.11.1928.
- 274 Για να κυριολεκτήσουμε, το τρένο ξεκινούσε στις 11 το βράδυ από τη Θεσσαλονίκη και έφτανε στην Αθήνα στις 2.20 το επόμενο μεσημέρι (περίπου 15.30 ώρες). (Εμπορικός Οδηγός Θεσσαλονίκης 1925 - 1926, σσ. 114 - 116). Ασφαλώς, ήταν ταχύτερο από το πλοίο που έκανε, όπως προαναφέρθηκε, 24 ώρες.
- 275 Για την οικογένεια Βαλτσάνη και τον αλευρόμολό της βλ. Ρούπα & Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ., σσ. 388 κ.ε.
- 276 Αυτόθι, σ. 372 κ.ε.
- 277 Η καθαρή αξία της βιομηχανικής παραγωγής υπολογίστηκε σε 5.500 εκατομμύρια δραχμές (χωρίς τα καπνεργοστάσια), το ήμισυ της οποίας αντιπροσώπευε μισθούς, έναντι 16.500 εκατομμυρίων του πρωτογενούς τομέα και 23.000 εκατομμυρίων όλων των υπόλοιπων κλάδων. Π. Δερτιλής, «Το Εθνικόν Εισόδημα της Ελλάδος», Αρχείον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, τ. 12, τχ. 4, σ. 378.
- 278 Η κρίση του 1929, η ελληνική οικονομία και οι εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος για τα έτη 1928 - 1940, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 2009, αα. 29 και 33.
- 279 Αναστασόπουλος, τ. Γ', σ. 1269.
- 280 Πρακτικά 12.9.1930 και 8.3.1931.
- 281 Πρακτικά 13.10.1930.
- 282 Πρακτικά 8.3.1931.
- 283 Πρακτικά 27.3.1931.
- 284 ΦΕΚ Α' 11 /08.01.1915.
- 285 Πρακτικά 6.4.1932. Κατά τις Πανσεληνά και Μαυροειδή, η σύσταση του συνεταιρισμού έγινε το καλοκαίρι του 1931.
- 286 Ανάλογη πληροφορία δίνουν οι ανωτέρω, σ. 525, υπ. 68.
- 287 Πρακτικά 1.4.1932 και 12.4.1932.
- 288 Πρακτικά 12.2.1931.
- 289 Κριτήριο ήταν ο αριθμός των απασχολουμένων.
- 290 Πρακτικά 13.1.1932.
- 291 Πρακτικά 22.12.1931, 13.1.1932, 1.4.1932 και 6.4.1932.
- 292 Πρακτικά 12.2.1931.
- 293 Μακεδονία, 27.9.1931, σ. 1 και 4.
- 294 Πρακτικά 5.12.1931 (λανθασμένα καταχωρίστηκε 5.10.1931).
- 295 Πρακτικά 13.1.1932.
- 296 ΦΕΚ Α' 241/28.07.1931.
- 297 Χεκίμογλου & Ρούπα, ΔΕΘ, σ. 45.
- 298 Βλ. συνοπτική περιγραφή και τη συναφή βιβλιογραφία στο Ε. Χεκίμογλου, Ο Νικόλαος Μάνος, σσ. 382 - 388 και 404 - 408.
- 299 Πρακτικά 10.12.1930.
- 300 "Το ζήτημα των υδάτων Τριποτάμου", Μακεδονία 21.3.1931, σ. 2. "Το πόρισμα της επιτροπής διά τας πτώσεις του Τροποτάμου", Μακεδονία 25.3.1931.
- 301 «Λύσις αίρουσα τας ανησυχίας», Μακεδονικά Νέα 1.4.1931, σ. 1.
- 302 Πρακτικά 28.3.1931.
- 303 "Η σύμβασις του ηλεκτροφωτισμού της Θεσσαλονίκης διά των υδάτων Βεροίας", Μακεδονία 8.4.1931, σ. 2. Η εταιρεία «Βέρμιο» υποστήριξε με ανακοινώσεις της στον Τύπο ότι το σχέδιό της προέβλεπε απλώς συγκέντρωση των νερών σε ένα σημείο - για την παραγωγή ενέργειας - και μετά διχοτέυση όλων των νερών σε άλλο σημείο, για την άρδευση της περιοχής. Συνεπώς, αδικώς δεν επικυρώθηκε η σύμβαση, πάντοτε κατά την εργολήπτρια εταιρεία.
- 304 Πρακτικά 26.11.1930.
- 305 Ας σημειωθεί ότι η ελληνική παραγωγή δεν επαρκούσε. Το Ινστιτούτο Βάμβακος υπολειπομένης. Έτσι δεν υπήρχε ούτε βαμβακόσπορος για να καλλιεργηθεί βαμβάκι στην Ελλάδα. Το 1931 διασωζόταν κάποιο απόθεμα στην εταιρεία Ε.Β.Ε. αλλά το 1932 η εταιρεία αυτή αργούσε ελλείψει πρώτης ύλης. Τα ίδια τα νηματουργεία δεν κράτησαν σπόρο ελλείψει κεφαλαίων κινήσεως" Πρακτικά 1.3.1932.
- 306 Πρακτικά 5.12.1931.
- 307 Πρακτικά 8.3.1932.
- 308 Πρακτικά 13.1.1932, 19.2.1932, 8.3.1932, 16.3.1932.
- 309 ΦΕΚ Α' 133/26.4.1932.
- 310 Πρακτικά 12.5.1933.
- 311 Πρακτικά 31.5.1932.
- 312 Νόμος 5733, ΦΕΚ Α' 364/11.10.1932.
- 313 Πρακτικά 31.5.1932.
- 314 ΦΕΚ Α' 294.1932.
- 315 Πρακτικά 29.11.1932.
- 316 Πρακτικά 17.6.1932.

- 317 Πρακτικά 5.10.1932.
- 318 Πρακτικά 18.1.1933.
- 319 Αναφέρεται στα πρακτικά της 18.7.1933.
- 320 Πρακτικά 20.7.1932 και 14.7.1932.
- 321 Πρακτικά 28.12.1932.
- 322 Πρακτικά 18.1.1933.
- 323 Αναφέρεται η πραγματοποίησή της στα πρακτικά της 14.7.1933.
- 324 Στο τετράμηνο Νοεμβρίου 1932 - Μαρτίου 1933 εναλλάχθηκαν τέσσερις κυβερνήσεις. Το αξίωμα του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας κατείχαν πολιτικοί με εντελώς διαφορετικό πρίσμα, όπως ο σοσιαλιστής Αλ. Παπαναστασίου και ο τραπεζίτης Γ. Πεσμαζόγλου.
- 325 Πρακτικά 15.3.1933.
- 326 Πρακτικά 17.8.1933.
- 327 Είχε υπάρξει νομικός σύμβουλος του ΣΒΜ το 1915.
- 328 Πρακτικά 6.5.1933.
- 329 Πρακτικά 23.5.1933.
- 330 ΦΕΚ Α' 186/11.7.1933
- 331 Πρακτικά 14.7.1933.
- 332 Αυτόθι.
- 333 Πρακτικά 18.7.1933.
- 334 Πρακτικά 6.9.1933 όπου αναφέρονται και επιστολές που αντηλλάγησαν μεταξύ της πλειοψηφίας και του παραιτηθέντος προέδρου.
- 335 Πρακτικά 14.12.1933 και 2.12.1933.
- 336 Εκλογές για την Γερουσία έγιναν τον Απρίλιο του 1929. Ο Δ. Χατζόπουλος εκλέχθηκε γερουσιαστής στην Κοζάνη.
- 337 Πρακτικά 2.4.1934.
- 338 Πρακτικά 13.4.1934, 20.4.1934 και 28.4.1934.
- 339 Συμφωνίες υπήρχαν με τις χώρες Γερμανία, Αυστρία, Τσεχοσλοβακία, Γιουγκοσλαβία και Σουηδία. Βλ. Το εξωτερικόν εμπόριον της Ελλάδος, σ. 40.
- 340 Ο Θωμάς Μπένης ήταν ιδιοκτήτης βυρσοδεψείου· βλ. Ευαγγελία Βαρέλλα, «Κατεργασία και εμπορία δερμάτων στη Θεσσαλονίκη της όψιμης τουρκοκρατίας και του μεσοπολέμου», Θεσσαλονικέων Πόλις τχ. 21 (2007), 34 - 47.
- 341 Το Φως, 27.4.1934, σ. 1 και 4. Πρακτικά 5.5.1934. Βλ. Το εξωτερικόν εμπόριον της Ελλάδος, σ. 40.
- 342 Ο Τύπος αναφέρει εκείνη την ημέρα επεισόδια στη Θεσσαλονίκη, όταν η αστυνομία επιχείρησε να ματαιώσει εργατική συγκέντρωση σε κλειστό χώρο. Το Φως, 2.5.1934, σ. 5.
- 343 Πρακτικά 2.5.1934.
- 344 Πρακτικά 11.7.1934.
- 345 Στα βιβλιάρια «πιστωνόταν» η δυναμικότητα και «χρεωνόταν» οι πραγματοποιηθείσες εισαγωγές.
- 346 Είχε συνοδεύσει τον υπουργό στο ταξίδι του στη Γιουγκοσλαβία και συμμετείχε στις συσκέψεις της Θεσσαλονίκης.
- 347 Πρακτικά 9.8.1934.
- 348 Πρακτικά 9.10.1934.
- 349 Το εξωτερικόν εμπόριον, σσ. 38 - 39.
- 350 Πρακτικά 17.11.1934,
- 351 Πρακτικά 3.1.1935.
- 352 Προσπάθεια περιγραφής στα πρακτικά 13.5.1935.
- 353 Ο Γ. Σαμαράς ήταν επί πολλά χρόνια αντιπρόσωπος του ΣΒΜ στην Αθήνα και τον διευκόλυνε σε πολλές υποθέσεις.
- 354 Πρακτικά 10.9.1935.
- 355 Το Φως, 4.5.1934, σ. 3, και 5.5.1934, σ. 3.
- 356 Πρακτικά 5.5.1934.
- 357 Το Φως, 6.5.1934, σ. 5.
- 358 Το Φως, 7.11.1934, σ. 5.
- 359 Γενικός Διοικητής ήταν ο Περικλής Ράλλης (1891 - 1945), ο οποίος παρέμεινε στη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας από τις 8 Ιουνίου 1934 ως τις 20 Μαρτίου 1935. Στην επαγγελματική ζωή του ήταν δικηγόρος. Η ανάθεση της Γενικής Διοικήσεως Μακεδονίας (1934 - 1935) υπήρξε το πρώτο υπουργήμα του. Στη συνέχεια έγινε υπουργός Εσωτερικών. Μεταπολεμικώς, υπήρξε υπουργός Εσωτερικών στην κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα και υπέγραψε, υπό την ιδιότητά του αυτή, τη συμφωνία της Βάρκιζας, λίγο πριν από τον θάνατό του. Μετέφρασε το έργο Η φιλοσοφία της υπερασπίσεως, του Max Alsberg (1934).
- 360 Πρακτικά 7.11.1934.
- 361 Ο εγκλεισμός στην Υφανέτ δημιούργησε παράδοση, την οποία ακολούθησαν οι εργάτες με απεργία πείνας εντός του εργοστασίου το 1964, όταν πλέον η εταιρεία έπνεε τα λείψια.
- 362 Πρακτικά 16.3.1934 και 21.3.1934.
- 363 Πρακτικά 2.5.1934.
- 364 Πρακτικά 9.8.1934.
- 365 Πρακτικά 2.4.1935.
- 366 Πρακτικά 8.4.1935.
- 367 Πρακτικά 30.3.1935.
- 368 Βλ. Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης, σ. 131. Οδός Μιλτιάδη Μαντά υπάρχει στο Καπανδρίτι Αττικής.
- 369 Επίσης, με σειρά Συντακτικών Πράξεων (ΦΕΚ Α' 113/1.4.1935) καταργήθηκε η Γερουσία, διαλύθηκε η Βουλή, προκυρήχθηκαν εκλογές για Εθνοσυνέλευση για μεταρρύθμιση του Συντάγματος, αναστάλη η ισοβιότητα των δικαστών και η μονιμότητα των εισαγγελέων και αναστάλη η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων.
- 370 Προφανώς εννοούσε τον Γεώργιο Χατζηγιαννάκη, ο οποίος κρατήθηκε και δικάστηκε στη Λάρισα κατηγορούμενος για συμμετοχή στην οργάνωση «Εθνικός Δημοκρατικός Φρουρός Βορείου Ελλάδος». Γ. Αναστασιάδης & Ε. Χεκίμογλου, Δημήτριος Δίγκας (1876 - 1974), ο πρώτος μακεδόνας υπουργός,

- Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2001, 284 - 285.
- 371 Πρακτικά 8.4.1935.
- 372 Πρακτικά 20.4.1934.
- 373 Πρακτικά 2.5.1934.
- 374 Υπενθυμίζεται ότι η κυβέρνηση ήταν του Λαϊκού Κόμματος, ενώ ο Χατζόπουλος ανήκε στην αντιπολίτευση των Φιλελευθέρων.
- 375 Πρακτικά 5.5.1934.
- 376 Πρακτικά 25.5.1934.
- 377 Πρακτικά 11.7.1934.
- 378 Πρακτικά 16.3.1934 και 21.3.1934.
- 379 ΦΕΚ Α' 346/10.10.1934.
- 380 Πρακτικά 9.10.1934.
- 381 Οι εκπρόσωποι των εργοδοτών λαμβάνονταν από κατάλογο που περιλάμβανε τετραπλάσιο αριθμό προσώπων (δηλαδή 16), ο οποίος υποβαλλόταν στον υπουργό από τους φορείς που συμμετείχαν στο Συμβούλιο Εργασίας.
- 382 Πρακτικά 16.11.1934 (λανθασμένα καταχωρήθηκε στα πρακτικά ως 16.10.1934).
- 383 Πρακτικά 3.1.1935.
- 384 Πρακτικά 19.2.1935.
- 385 Πρακτικά 13.5.1935.
- 386 Πρακτικά 31.10.1935.
- 387 Πρακτικά 11.12.1935.
- 388 Πρακτικά 7.3.1936. Το Επιμελητήριο αυτό διαιρέθηκε σε Επαγγελματικό και Βιοτεχνικό με τον Α.Ν. 2429/1940.
- 389 ΦΕΚ Α' 233/03.06.1935.
- 390 Πρακτικά 10.9.1935.
- 391 Πρακτικά 13.12.1935.
- 392 Πρακτικά 7.3.1936.
- 393 Πρακτικά 26.3.1936 και 28.3.1936.
- 394 Το Φως, 26.5.1936, σ. 4.
- 395 Πρακτικά, 6.4.1938.
- 396 Πρακτικά 17.7.1936, 30.7.1936 και 13.8.1936.
- 397 Πρακτικά, 6.4.1938.
- 398 Πρακτικά, 6.4.1938.
- 399 Πρακτικά 18.9.1936.
- 400 Πρακτικά 19.10.1936.
- 401 Πρακτικά 19.10.1936 - 31.3.1937
- 402 Πρακτικά 17.2.1937,
- 403 Πρακτικά 24.7.1937.
- 404 Πρακτικά 7.9.1937.
- 405 Πρακτικά 29.9.1937. Το περίεργο είναι ότι υφυπουργός Αγορανομίας ήταν από τις 15.5.1937 ο Περικλής Κρητικός, νηματουργός από την Πάτρα.
- 406 Πρακτικά 31.3.1937 και 16.4.1937.
- 407 Αξίας περίπου 7 χρυσών λιρών.
- 408 Πρακτικά 10.5.1937.
- 409 Πρακτικά 17.2.1937.
- 410 Πρακτικά 6.4.1938.
- 411 Πρακτικά 19.4.1938.
- 412 Πρακτικά 21.12.1939.
- 413 Αυτόθι.
- 414 Πρακτικά 21.3.1939.
- 415 Πρακτικά 5.3.1940.
- 416 Αυτόθι και 9,5,1938
- 417 Πρακτικά 21.3.1939.
- 418 Πρακτικά 5.3.1940.
- 419 Πρακτικά 2.2.1940.
- 420 Πρακτικά 16.2.1940. Με λίγο παραπάνω χρεώθηκαν οι καπνέμποροι. Πρακτικά 1,3,1940.
- 421 ΦΕΚ Α' 378 / 27.09.1937.
- 422 Πρακτικά 22.12.1938.
- 423 Πρακτικά 10.2.1939.
- 424 Πρακτικά 9.11.1938.
- 425 Πρακτικά 30.11.1938.
- 426 Ο Δημητράτος διατέλεσε υπουργός Εργασίας και το 1956 - 61. Ήταν ηγέτης των συντηρητικών συνδικαλιστών. Η ένταξή του στην Αριστερά αφορά τα νεανικά του χρόνια. Στη συνέχεια υπήρξε πολέμιός της αλλά και πολιτικός στόχος της.
- 427 Πρακτικά 10.5.1939.
- 428 Πρακτικά 20.6.1939 και 17.8.1939.
- 429 Πρακτικά 8.7.1939.
- 430 Ε. Χεκίμογλου & Ε. Ρούπα (επιμ.), Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας μέσα από τις σελίδες της Βιομηχανικής Επιθεώρησης, τόμος Α' 1934 - 1954, Αθήνα 2003, [εφεξής Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Α'], σ. 62.
- 431 Αυτόθι, σ. 63.
- 432 Πρακτικά 23.11.1937.
- 433 Πρακτικά 23.11.1938.
- 434 Πρακτικά 30.11.1938.
- 435 ΦΕΚ Α' 317/5.10.1940.
- 436 Πρακτικά 5.3.1940.
- 437 Πρακτικά 31.5.1939.
- 438 Πρακτικά 12.3.1940.
- 439 Πρακτικά 23.5.1942, στα οποία με εύσχημη διατύπωση δεν γίνεται λόγος περί κατοχής (αντ' αυτής γράφεται «πολεμική οικονομία», «κατάρρευση του μετώπου», κ.λπ).
- 440 Πρακτικά 9.9.1941.
- 441 Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις της τοπικής επιτροπής διαχείρισης του αμερικανικού εράνου· βλ., Ε. Χεκίμογλου, «Η Θεσσαλονίκη του ελληνοϊταλικού πολέμου: Συστίια και καταφύγια», Θεσσαλονίκη 5 (1999), σσ. 285 και 308.
- 442 Πρακτικά 16.11.1940, 8.2.1941 και 23.5.1942.
- 443 Ο Βασίλειος Σιμωνίδης ήταν ανώτερος τραπεζικός υπάλληλος, μέλος του προπολεμικού Ανώτατου Οικονομικού Συμβουλίου. Επί Κατοχής διορίστηκε αρχικώς ως ανώτερος οικονομικός σύμβουλος της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας και στη συνέχεια ως διοικητής της. Η έκθεση του ΣΒΜΘ που αποτελεί την πηγή μας (Πρακτικά 23.5.1942) δεν τον κατονομάζει αλλά αναφέρεται στον «νυν Γενικό Διοικητή», δηλαδή στο Σιμωνίδη. Όταν σχηματίστηκε η εν λόγω επιτροπή, ο Σιμωνίδης δεν ήταν ακόμη διοικητής αλλά ανώτερος οικονομικός σύμβουλος. Για τη σειρά διορισμών στη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας επί Κατοχής βλ. Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης.), σσ. 103 κ.έ.
- 444 Πρακτικά 23.5.1942.

- 445 ΦΕΚ Α' 419/2.10.1939.
- 446 Πρακτικά 24.5.1941.
- 447 Τον επισκέφθηκε προσωπικώς ο Χατζόπουλος τις πρώτες μέρες της Κατοχής. Πρακτικά 22.6.1941.
- 448 Πρακτικά 6.7.1941.
- 449 Πρακτικά 4.2.1942.
- 450 Αυτόθι.
- 451 Πρακτικά 4.2.1942. Επίσης, ο Σύνδεσμος επικαλέστηκε ότι η Διεύθυνση Επισιτισμού δεν είχε συσταθεί νόμιμα, διότι δεν είχε εκδοθεί νομοθετικό διάταγμα, θέση που πράγματι θα μπορούσε να έχει μοιραίες συνέπειες για την ηγεσία του Συνδέσμου, διότι αμφισβητούσε την εξουσία του τότε Γενικού Διοικητή Λεωνίδα Τσιριγώτη. Ο τελευταίος τον Απρίλιο του ίδιου έτους μετατέθηκε ως υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ Τσολάκογλου,
- 452 Πρακτικά 17.2.1942.
- 453 Πάντως, το ίδιο έτος ο διευθυντής του επισιτισμού, πρώην διευθυντής του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης, παραπέμφθηκε σε δίκη. Στράτος Ν. Δορδανάς, Έλληνες εναντίον Ελλήνων, ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη, 2006, σσ. 371 - 373
- 454 Πρακτικά 23.5.1942.
- 455 Ε. Χεκίμογλου, «Συσσίτια και καταφύγια», ό.π., 288.
- 456 Πρακτικά 6.7.1941.
- 457 Πρακτικά 9.9.1941.
- 458 Πρακτικά 3.10.1941 και 14.10.1941.
- 459 Σύμφωνα με ανακοίνωση του ιατρού Αθανασίου Μαντέκου στην Ακαδημία Αθηνών (Α. Μαντέκος, «Η εξ αστίας και ελονοσίας θνησιμότητας εις Θεσσαλονίκην και αγροτικές περιοχάς της Μακεδονίας (1940 - 1943)», <http://academyofathens.ekt.gr/002180>). Η θνησιμότητα ήταν εντονότερη μεταξύ των απόρων και τριπλάσια στον εβραϊκό πληθυσμό, ο κορμός του οποίου ήταν άποροι πυροπαθείς, οικογένειες χωρίς προστάτη και άνεργοι εργάτες.
- 460 Πρακτικά 11.2.1942.
- 461 Πρακτικά 17.2.1942 και 23.5.1942.
- 462 Πρακτικά 23.5.1942.
- 463 Πρακτικά 27.5.1942,
- 464 Πρακτικά 4.1.1943.
- 465 Πρακτικά 4.7.1942.
- 466 Πρακτικά 17.8.1943.
- 467 Πρακτικά 4.7.1942..
- 468 Βλ. το προηγούμενο κεφάλαιο.
- 469 Πρακτικά 21.7.1942.,
- 470 Πρακτικά 13.10.1942.
- 471 Πρακτικά 13.11.1943. Δεν γνωρίζουμε το όνομα του διευθυντή.
- 472 Πρακτικά 18.4.1944.
- 473 Πρακτικά 18.10.1942.
- 474 Πρακτικά 7.12.1942.
- 475 Το δράμι ισοδυναμούσε με 3,1 γραμμάρια.
- 476 Βλ. γι' αυτόν, Αναστασιάδης & Χεκίμογλου, ό.π.
- 477 Πρακτικά 19.12.1942. και 22.12.1942.
- 478 Πρακτικά 22.12.1942. Υπενθυμίζεται ότι στη Θεσσαλονίκη κυκλοφορούσαν δύο δοσιλογικές εφημερίδες, η Νέα Ευρώπη και η Απογευματινή.
- 479 Πρακτικά 23.2.1943.
- 480 Πρακτικά 3.11.1943,
- 481 Επιβλήθηκαν «λύτρα» εξαγοράς υπερβολικού ύψος, για την καταβολή των οποίων η Ισραηλιτική Κοινότητα φορολόγησε βαρύτερα τα μέλη της. Βλ. Ε. Χεκίμογλου, «Οι χαμένες επιταγές του Μέρτεν», Θεσσαλονικέων Πόλις 18 (Σεπτέμβριος 2005), 40 - 61.
- 482 Παρατίθενται τα εξής στοιχεία προς σύγκριση: Τα εισιτήρια του τραμ κόστιζε 200 δραχμές και το ημερομίσθιο των οδοκαθαριστών του Δήμου Θεσσαλονίκης ήταν 1.300 δραχμές· έγγραφο Δημάρχου Σερεμέτη 9.4.43. Αρχείο Δήμου Θεσσαλονίκης, φάκελος 1943 - 14 - 4α. Απαντά επίσης ημερομίσθιο εργάτη 2.000, και τεχνίτη 5.000· στο ίδιο αρχείο, φάκ. 1943 - 13 - 3α. 20.4.1943. Πρέπει βέβαια να συνεκτιμηθεί και το καθημερινό συσσίτιο που προσέφεραν πολλές επιχειρήσεις.
- 483 Πρακτικά 25.2.1943.
- 484 Πρακτικά 29.5.1943.
- 485 Πρακτικά 3.6.1943 και 8.6.1943.
- 486 Πρακτικά 23.6.1943.
- 487 Πρακτικά 17.8.1943.
- 488 Ανώτερος τραπεζικός υπάλληλος.
- 489 Πρακτικά 6.4.1943.
- 490 Πρακτικά 16.7.1943.
- 491 Πρακτικά 16.7.1943.
- 492 Πρακτικά 6.8.1943.
- 493 Πρακτικά 7.10.1943.
- 494 Πρακτικά 23.11.1943.
- 495 Πρακτικά 19.1.1944, 29.2.1944.
- 496 Με την 5/2839/7.3.1943 διαταγή Στρατιωτικού Διοικητού Θεσσαλονίκης - Αιγαίου. Βλ. Έκθεσις Ηλία Δούρου (διευθυντή της Υπηρεσίας Διαχείρισεως Ισραηλιτικών Περιουσιών), σ. 8 (Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης).
- 497 Πρακτικά 10.3.1943.
- 498 Πρακτικά 6.9.1943.
- 499 Πρακτικά 6.6.1944 και 13.6.1944.
- 500 Πρακτικά 6.9.1944.
- 501 Πρακτικά 25.9.1944.
- 502 Πρακτικά 25.9.1944.
- 503 Πρακτικά 9.4.1946.
- 504 Πρακτικά 20.10.1944.
- 505 Πρακτικά 24.10.1944.
- 506 Mats Lieberg, Θεσσαλονίκη 1944: Τα φωτογραφικά ντοκουμέντα του Jean Lieberg, (επιμέλεια Ε. Χεκίμογλου), Θεσσαλονίκη, 1999, σ. 75.
- 507 Τα τρία βασικά νομοθετικά κείμενα είναι ο νόμος 18/1944 περί νομισματικής διαρρυθμίσεως

- (ΦΕΚ Α' 14/10.11.1944, επαναλαμβανόμενη αρίθμηση), ο Α.Ν. 362/1945 (ΦΕΚ Α' 138/4.6.1945) και ο Α.Ν. 879/1946 (ΦΕΚ Α' 19/25.1.1946). βλ. Ε. Χεκίμογλου, «Η δραχμή στην Κατοχή - Η αναβίωση το Νοέμβριο του 1944», Η ιστορία της δραχμής, Ιστορικά - Ελευθεροτυπία 116 (16.1.2002), 28 - 41.
- 508 Πρακτικά 8.11.1944.
- 509 Πρακτικά 13.12.1944.
- 510 Πρακτικά 29.12.1944.
- 511 Πρακτικά 22.1.1945.
- 512 Αυτόθι.
- 513 Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης, σ. 113.
- 514 Αυτόθι, σ. 113 - 115.
- 515 Πρακτικά 29.6.1945.
- 516 Πρακτικά 4.7.1945.
- 517 Πρακτικά 23.3.1945, 30.3.1945, 11.4.1945, 30.5.1945, 24.9.1945, 21.11.1945, 5.12.1945, 21.12.1945, 9.4.1946.
- 518 Πρακτικά 9.4.1946.
- 519 Πρακτικά 30.3.1945.
- 520 Πρακτικά 30.5.1945
- 521 Πρακτικά 7.6.1945.
- 522 Πρακτικά 29.6.1945.
- 523 Πρακτικά 4.7.1945.
- 524 Πρακτικά 24.9.1945.
- 525 Πρακτικά 9.11.1945 και 12.11.1945.
- 526 Πηγή: Πρακτικά 9.4.1946.
- 527 Νόμος 118/1945, ΦΕΚ Α' 26/13.2.1945.
- 528 Πρακτικά 21.11.1945, 21.12.1945, 14.3.1946 και 9.4.1946.
- 529 Πρακτικά 9.4.1946 και 21.3.1948.
- 530 Πρακτικά 24.4.1946.
- 531 Πρακτικά 21.3.1948.
- 532 Αυτόθι.
- 533 Αυτόθι.
- 534 «Τα νέα μισθολόγια των εργατουπαλλήλων καθωρίστησαν χθες», Ελευθερία, 5.11.1947, σ. 3.
- 535 Πρακτικά 21.3.1948.
- 536 ΦΕΚ Α' 8/10.01.1948 .
- 537 Πρακτικά 21.3.1948.
- 538 Πρακτικά 5.4.1948.
- 539 Πρακτικά 21.4.1949.
- 540 Πρακτικά 8 και 9.4.1948.
- 541 Πρακτικά 12.4.1949, 2.5.1949
- 542 ΦΕΚ Α' 45 /23.02.1949.
- 543 Πρακτικά 19.3.1950.
- 544 Πρακτικά 19.4.1949, 21.4.1949.
- 545 Πρακτικά 2.5.1949.
- 546 Πρακτικά 28.4.1949.
- 547 Πρακτικά 19.3.1950.
- 548 Αυτόθι.
- 549 Πρακτικά 19.3.1950.
- 550 Πρακτικά 3.6.1949.
- 551 Αριθμ. 123513/2.8.1949.
- 552 Για τον Ευκλείδη βλ. Efrosyne Roupa, "Applied Arts and Design Education in Post WWII Greece; The Institutions and their Cultural and Sosioeconomic Contribution", στο For an Open Knowledge Society: Information, Technology in Energy, Environment, Economy, Society and Education, Athens 2013, 428.
- 553 Α. Ν. 800/1948 περί ανωτέρων σχολών βιομηχανικών σπουδών. Δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 248/ 28.09.1948.
- 554 Πρακτικά 19.3.1950.
- 555 Πρακτικά 23.3.1950.
- 556 Πρακτικά 23.3.1952. Ο απολογισμός της διοίκησης του ΣΒΜΘ αναδημοσιεύθηκε στη Βιομηχανική Επιθεώρησι: τεύχη (Ιούλιος 1952) σσ. 254 - 256, (Αύγουστος 1952) σσ. 299 - 300 και 215 (Σεπτέμβριος 1952) σσ. 338 - 341.
- 557 Ε. Χεκίμογλου, 1949 - 1952: «Οικονομία», Ιστορία των Ελλήνων, τ. 14, Αθήνα 2006, σ. 53.
- 558 Περί προστασίας των απολυομένων εκ των υπηρετούντων ή υπηρετησάντων εις τας τάξεις του Στρατού κατά την διάρκειαν της παρούσης κατά του έθνους συμμοριακής δράσεως (ΦΕΚ Α' 201/10.8.1948).
- 559 Ελευθερία 31.1.1951.
- 560 Χεκίμογλου, 1949 - 1952: Οικονομία, ό.π., 55.
- 561 Βλ. στα προηγούμενα κεφάλαια την ανάλογη συζήτηση που έγινε στον Σύνδεσμο τη δεκαετία του 1920.
- 562 Αυτόθι.
- 563 Ελευθερία, 27.1.1951.
- 564 Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Α', σ. 77.
- 565 Πρακτικά 23.3.1952.
- 566 Ελευθερία, 29.11.1951, σ. 4.
- 567 Ελευθερία, 27.1.1951, 13.7.1951, 29.11.1951, 1.6.1951, 13.5.1951.
- 568 ΦΕΚ Α' 207/6.8.1952.
- 569 Πρακτικά 23.3.1952.
- 570 Βιομηχανική Επιθεώρησις Αύγουστος 1952) σ. 300.
- 571 Ελευθερία, 7.5.1952, σ. 4.
- 572 Πρακτικά 27.3.1952.
- 573 Πρακτικά 11.3.1955.
- 574 Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου 267/9.4.1953, στο ΦΕΚ Α' 84/10.4.1953.
- 575 Χεκίμογλου, «Οικονομία 1952 - 1953», Ιστορία των Ελλήνων, τ. 14, σ. 78 - 79.
- 576 Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Α', σ. 78.
- 577 Πρακτικά 14.3.1954.
- 578 Πανσεληνά & Μαυροειδή, σ. 344.
- 579 Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας μέσα από τις σελίδες της Βιομηχανικής Επιθεώρησης, τ. Β', Αθήνα 2004, [εφεξής Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Β'], σ. 24.
- 580 ΦΕΚ Α' 207/6.8.1952.
- 581 ΦΕΚ Α' 246/3.9.1952.
- 582 Μετά από μία μεγάλη περίοδο συχνών κυβερνητικών εναλλαγών, από τις εκλογές της 16ης Νοεμβρίου 1952 προέκυψε η κυβέρνηση Αλεξάνδρου Παπάγου

- (1883 - 1955) με συντριπτική κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Μέχρι τον Απρίλιο του 1954 την οικονομική πολιτική αυτής της κυβέρνησης διηύθυνε ο πανίσχυρος υπουργός Συντονισμού Σπυρίδων Μαρκεζίνης (1909 - 2000).
- 583 Πρακτικά 14.3.1954.
- 584 «Η χρησιμοποίηση του εγχωρίου λιγνίτου», Ελευθερία 21.5.1952, σ. 4.
- 585 Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Β', σ. 26.
- 586 Πρακτικά 14.3.1954.
- 587 Ν. Παντελάκης, Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας (1889 - 1956). Από την ιδιωτική πρωτοβουλία στο κρατικό μονοπώλιο: 1889 - 1956, Αθήνα 1991, σ. 425.
- 588 Πρακτικά 14.3.1954.
- 589 ΦΕΚ Α' 229 /27.08.1953.
- 590 Σπούδασε νομικά και οικονομικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στη Γερμανία και στη Γαλλία. Εκλέχθηκε κατ' επανάληψη βουλευτής και χρημάτισε υπουργός. Στη διάρκεια της θητείας του άρχισαν οι εργασίες για την καθ' ύψος επέκταση του Διοικητηρίου. Συνέγραψε τη μελέτη Το Βυζάντιον εις τον Ζ' αιώνα (1965) και τη μονογραφία Ο στρατάρχης Δημήτριος Υψηλάντης και η ένδοξος μάχη της Πάτρας (χ.χ.έ.). Περί του Ανδρέα Στράτου εξεδόθη η μελέτη της Νίας Στράτου, Ο Ανδρέας Στράτος και η πολιτική (1993).
- 591 Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης, σσ. 141 κ.ε.
- 592 Πρακτικά 14.3.1954.
- 593 Το 1946 ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών μετονομάστηκε σε Σύνδεσμο Ελλήνων Βιομηχάνων.
- 594 Χεκίμογλου & Ρούπα, ΔΕΘ, ό.π., σσ. 79 - 82.
- 595 Πρακτικά 26.3.1954.
- 596 ΦΕΚ Α' 229/27.8.1953.
- 597 Πρακτικά 14.3.1954.
- 598 Όπως ο διευθυντής του Γραφείου Εργασίας Λιμένος Θεσσαλονίκης (ν. 3239/1955)· βλ. Ο Λιμίν Θεσσαλονίκης 1925 - 1960, Θεσσαλονίκη 1960, σ.σ 29 κ.ε.
- 599 Αυτόθι.
- 600 ΦΕΚ Α' 292/29.10.1953. Εκδόθηκε σε συνέχεια του Νόμου 740/1943 και του Ν.Δ. 152/1946.
- 601 Πρακτικά 14.3.1954.
- 602 Πρακτικά 26.3.1954.
- 603 Βλ. για τη βιομηχανία στην περίοδο αυτή και στο Χεκίμογλου & Ρούπα. Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Β', σσ. 22 κ.έ.
- 604 Πρακτικά 13.3.1955.
- 605 Πρακτικά 14.3.1956.
- 606 Πρακτικά 27.6.1955.
- 607 Πρακτικά 13.3.1955.
- 608 Πρακτικά 14.3.1956. Όπως φαίνεται, η συμμετοχή της τοπικής βιομηχανίας στο συνολικό προϊόν παρουσίασε συνεχή μείωση, με αφετηρία ποσοστό 25% στη δεκαετία του 1920.
- 609 Αυτόθι.
- 610 Πρακτικά 10.2.1955, 16.2.1955.
- 611 Πρακτικά 1.3.1955.
- 612 Πρακτικά 21.4.1955.
- 613 Ας σημειωθεί ότι ο Χατζόπουλος δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των εκλεγέντων στις εκλογές της 19ης Φεβρουαρίου 1956.
- 614 Πρακτικά 16.2.1955, 11.3.1955, 13.3.1955.
- 615 ΦΕΚ Α' 108/30.04.1955.
- 616 Πρακτικά 21.4.1955. Η αποστολή του τηλεγραφήματος έγινε εν σπουδή, εννέα ημέρες πριν από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και πέντε μέρες πριν από την υπογραφή του από τον Βασιλιά.
- 617 Η μείωση αφορούσε μόνο τις εισφορές (με το σκεπτικό ότι το κόστος ζωής ήταν χαμηλότερο στην επαρχία) και όχι τις παροχές. Ως μέτρο επικρίθηκε, διότι θεωρήθηκε ως πριμοδότηση των εργατών της επαρχίας από τους εργάτες της Αθήνας. «Εις επί πλέον», Βιομηχανική Επιθεώρησης (Απρίλιος 1955), σ. 163.
- 618 Πρακτικά 14.3.1956.
- 619 Βλ. Κεφάλαιο Όγδοο του παρόντος.
- 620 ΦΕΚ Α' 108/30.04.1955.
- 621 Πρακτικά 13.3.1955.
- 622 Πρακτικά 13.3.1955.
- 623 Πρακτικά 24.3.1955.
- 624 ΦΕΚ Α' 97/ 23.04.1955.
- 625 Ο νόμος 2547/1953, περί ευρύνσεως των αρμοδιοτήτων του υπουργού γενικού διοικητή Βορείου Ελλάδος, που δεν είχε συμπληρώσει ούτε διετία εφαρμογής, καταργήθηκε.
- 626 Όχι όμως και υπουργείου. Βλ. τα σχετικά με τον νόμο 3200 και τους επόμενους στο Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης, σ. 153 κ.έ.
- 627 Αυτόθι, σ. 195.
- 628 Αυτόθι· και Πρακτικά 14.3.1956.
- 629 Σύμφωνα με στοιχεία του Γ. Χριστοδούλου (Πρακτικά 20.3.1957), ο γενικός δείκτης ήταν 188, ο δείκτης της Μακεδονίας 138 και η συμμετοχή της στο πανελλαδικό προϊόν 12%.
- 630 Πρακτικά 20.3.1957 και 30.3.1958.
- 631 Επισήμως η ΕΖΕΣ ιδρύθηκε το 1960 αλλά η προετοιμασία είχε αρχίσει από το 1957, στο πλαίσιο του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (Organisation for European Economic Co - operation - ΟΕΕC) με πρακτικό που συνεπέγραψε και η Ελλάδα.
- 632 Μακεδονία, 19.9.1957, σ. 4.
- 633 Πρακτικά 30.3.1958.
- 634 Ο υπουργός Εμπορίου Π. Παπαληγούρας είχε γράψει σχετικά: «Η ίδρυση Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών, χωρίς παραλλήλως να προβλεφθούν και να κατοχυρωθούν αι μέθοδοι αναπτύξεως των οικονομοτεχνικών

- καθυστερημένων περιοχών, θα είχε ως συνέπεια την προοδευτική αύξηση της μεταξύ των οικονομικών προηγμένων και των υπό ανάπτυξη τελουσών χωρών αποστάσεως και επομένως την διάσπασιν της Ευρώπης. Εις τα ίδια αποτελέσματα θα ωδήγει η ίδρυσις μερικωτέρας ή μερικωτέρων ενώσεων των οικονομικών προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών. Ακόμη και η κοινή μεταξύ των εξ [6] αγορά κινδυνεύει να διαβληθή, εάν δεν εξευρεθούν ταχέως λύσεις διαμορφούσαι μίαν ευρύτεραν οικονομικήν κοινότητα περιλαμβάνουσαν το σύνολον των μελών του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας»- Ελευθερία, 25.6.1957, σ. 1.
- 635 Α. Ν. 942 περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του κώδικος φορολογίας καθαρών προσόδων. Δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 96/23.04.1949.
- 636 Πράγματι, η λύση της χρονικής παράτασης των φορολογικών απαλλαγών δόθηκε με τον Ν. 3843/1958.
- 637 Πρακτικά 20.3.1957 και 30.3.1958.
- 638 Αυτόθι.
- 639 Πρακτικά 30.3.1958.
- 640 Αυτόθι.
- 641 Πρακτικά 20.3.1957 και 30.3.1958.
- 642 Πρακτικά 26.4.1957.
- 643 Μακεδονία, 10.4.1957, σ. 1.
- 644 Πρακτικά 20.3.1957.
- 645 Χεκίμογλου & Ρούπα, ΔΕΘ, σσ. 78 και 86 - 87.
- 646 Πρακτικά 26.4.1957 και 30.3.1958.
- 647 Αυτόθι. βλ. και στον τύπο της εποχής.
- 648 Υπενθυμίζεται ότι η υποχρέωση αυτή προερχόταν από τον Ν. 740/1943 (ΦΕΚ Α' 395/15.10.1943) και το Ν.Δ. 2628/1953 (ΦΕΚ Α' 292/19.10.1953). Βλ. και το εικοστό δεύτερο κεφάλαιο.
- 649 Πρακτικά 30.3.1958.
- 650 Πρακτικά 26.4.1957.
- 651 Μακεδονία, 21.3.1958, σ. 3.
- 652 Πρακτικά 8.4.1958 και Μακεδονία 9.4.1958.
- 653 Κύριος μέτοχος της «Εστίας», νυμφευμένος με τη Φλώρα Γεωργίου Λάππα· Ρούπα & Χεκίμογλου, ΙτΕ, τ. Γ', σσ. 471 - 477.
- 654 «Είναι δυσμενής διά την μακεδονικήν βιομηχανίαν η προοπτική της εισόδου της Ελλάδος εις την ΕΖΕΣ. Ανακοινώσεις του προέδρου Συνδέσμου Βιομηχάνων», Μακεδονία 17.5.1958, σ. 4.
- 655 «Ενδιαφέρον των Γερμανών διά τον ελληνικόν βάμβακα», Μακεδονία, 8.6.1958, σ. 5.
- 656 Πρώην υφυπουργός Εμπορίου, είχε ορκιστεί ως υπουργός Βιομηχανίας στην νέα κυβέρνηση Κ. Καραμανλή, που σχηματίσθηκε μετά τις εκλογές του Μαΐου 1958.
- 657 «Ο υπουργός Βιομηχανίας», Μακεδονία, 19.6.1958, σ. 4.
- 658 «Υπάρχουν δυνατότητες», Μακεδονία, 19.6.1958.
- 659 Πρακτικά 21.4.1960.
- 660 Πρακτικά 8.3.1959.
- 661 Πρακτικά 21.4.1960.
- 662 Πρακτικά 8.3.1959.
- 663 Πρακτικά 8.3.1959.
- 664 Πρακτικά 8.3.1959.
- 665 Πρακτικά 21.4.1960.
- 666 Πρακτικά 21.4.1960.
- 667 Αυτόθι.
- 668 Πρακτικά 21.5.1958, 22.5.1958, 8.3.1959.
- 669 Πρακτικά 14.3.1960, 26.4.196, 18.7.1960.
- 670 Πρακτικά 21.4.1960.
- 671 Ως τότε τη ΒΙΛΚΑ εκπροσωπούσε ο Δ. Χατζόπουλος, όπως και τη ΣΙΖΑΛ.
- 672 Πρακτικά 3.5.1960.
- 673 Πρακτικά 16.5.1961.
- 674 Αναγγελία θανάτου στη Μακεδονία, 7.3.1961, σ. 3.
- 675 Πρακτικά 4.2.1962 και 23.2.1962.
- 676 Πρακτικά, 6.3.1961.
- 677 Πρακτικά 3.5.1960.
- 678 Πρακτικά 16.5.1961.
- 679 Ασφαλώς και οι πλέον απαισιόδοξοι δεν θα διανοούνταν ότι τα θέματα αυτά - που ο Κ. Χατζηδημούλας έθεσε ως κατεπείγοντα - θα αντιμετώπιζονταν μόλις μετά την παρέλευση μισού αιώνα και αφού προηγήθηκαν η αποψίλωση της βιομηχανίας και η δημοσιονομική χρεοκοπία της χώρας.
- 680 Πρακτικά 16.5.1961.
- 681 Κυρώθηκε με το Ν. 4226, ΦΕΚ Α' 41/14.3.1962.
- 682 Άρθρο 5 και παράρτημα 1.
- 683 Πρακτικά 24.5.1962.
- 684 Βλ. στον τύπο της 10.4.1960.
- 685 Πρακτικά 16.5.1961.
- 686 ΦΕΚ Α' 233/31.10.1959.
- 687 Προϋπέθετε ειδική άδεια από τον υπουργό Βιομηχανίας.
- 688 Πρακτικά 24.5.1962.
- 689 Πρακτικά 16.5.1961.
- 690 Αυτόθι και Μακεδονία, 13.3.1961 και 14.4.1961.
- 691 ΦΕΚ Α' 2/02.01.1961.
- 692 Βιομηχανική Επιθεώρησις (Σεπτέμβριος 1960), σ. 600. Βλ. διαμαρτυρία του σωματείου ραπτών καταστηματαρχών, του συλλόγου εργοστασιαρχών υποκαμίσεων και ομάδος βιοτεχνών γυναικείων εσωρούχων, στη Μακεδονία, 15.9.1960, σ. 4.
- 693 Πρακτικά 16.5.1961.
- 694 Πρακτικά 24.5.1962.
- 695 Μακεδονία, 3.4.1960, σ. 9.
- 696 Πρακτικά 16.5.1961· Μακεδονία, 2.12.1960.
- 697 Πρακτικά 1.6.1962.
- 698 Πανσεληνά & Μαυροειδή, σ. 385.
- 699 Πρακτικά 27.6.1963.
- 700 Αυτόθι.
- 701 Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας - Θράκης, 1914 -

- 1964, σ. 62. Η σημερινή αξία της παραγωγής 2,4 δισεκατομμυρίων δραχμών είναι περίπου 600.000.000 δολάρια.
- 702 Πρακτικά 27.6.1963.
- 703 Μακεδονία, 2.6.1964, σ. 5.
- 704 Αυτόθι.
- 705 Πρακτικά 3.6.1964. Επίσης, Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Β', σ. 41 κ.έ.
- 706 Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Β', σ. 87.
- 707 Πρακτικά 11.6.1964.
- 708 Πρακτικά 3.6.1964.
- 709 Ενδεικτικώς, βλ. Μακεδονία 28.6.1963, σ. 3, και 13.12.1963, σ. 5. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις απεργιών πείνας, ο Οργανισμός Ασφαλίσεως Ανεργίας κινήθηκε για να καλύψει τις άμεσες ανάγκες των απεργών. Κατά την απεργία του Δεκεμβρίου 1963 εκδόθηκαν εντάλματα σύλληψης κατά του ιδιοκτήτη Κλ. Μακρή. Η ίδια κατάσταση συνεχίστηκε και το 1964· ενδεικτικά, Μακεδονία 31.12.1964, σ. 3.
- 710 Πρακτικά 17.5.1965.
- 711 Πρακτικά 17.5.1965.
- 712 Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Β', σ. 87.
- 713 Πρακτικά 17.5.1965
- 714 Πρακτικά 15.6.1966. Δεν υπολογίζεται στην τοπική παραγωγή η ενεργειακή παραγωγή της Πτολεμαΐδας.
- 715 Βλ. σχόλιο της «Βιομηχανικής Επιθεώρησης» για τις συνεταιριστικές βιομηχανίες Γρ. Τσίτσης και Σία και Γρ. Βαρβαρέσος και Σία: Αν οι εργάτες που είχαν σχηματίσει τον συνεταιρισμό ανταποκρίνονταν στις σκληρές συνθήκες του ιδιωτικού βιομηχανικού χώρου, τότε θα ήταν αξιόπαινοι. Αν όμως περιβάλλονταν με προνόμια και εξαιρέσεις «κατά το ισχύον όσον αφορά τους γεωργικούς συνεταιρισμούς σύστημα, τότε και το πείραμα καθίσταται επικίνδυνον και ο φορέας του παύει να είναι άξιος συμπαθείας». Χεκίμογλου & Ρούπα, Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας, τ. Β', σ. 116.
- 716 Πρακτικά 15.6.1966.
- 717 Η επανεκλογή του απερχομένου προέδρου στο επόμενο διοικητικό συμβούλιο γινόταν κατ' έθιμο ως αριστίνδην μέλους· δηλαδή ως ένα από τα τρία μέλη του συμβουλίου, τα οποία εκλέγονταν από όλους τους παρισταμένους, σε αντιδιαστολή προς τα υπόλοιπα μέλη του συμβουλίου, τα οποία εκλέγονταν ως εκπρόσωποι των επιμέρους κατηγοριών.
- 718 Πρακτικά 25.6.1966.
- 719 Μακεδονία, 17.7.1966, σ. 10.
- 720 Αυτόθι.
- 721 Μακεδονία 27.7.1966, σ. 3.
- 722 Οι πληροφορίες για τις οποίες δεν παρατίθενται εφεξής παραπομπές, προέρχονται από το μηνιαίο δελτίο το οποίο άρχισε να εκδίδει ο ΣΒΜΘ από το 1966 [εφεξής Δελτίο]. Ο πρώτος αριθμός αφορά τον μήνα έκδοσης. Εν προκειμένω, Δελτίο 1/1966 (Ιανουαρίου 1966).
- 723 Μακεδονία, ό.π.
- 724 Δελτίο 2/1966.
- 725 Μακεδονία, 6.7.1966 σ. 8 και 20.7.1966, σ. 7 και 8.
- 726 Δελτίο 5/1966 και Μακεδονία, 3.8.1966.
- 727 Σε άλλο δημοσίευμα (Δελτίο 2/1967) επισημαίνεται ότι στις περιπτώσεις λειτουργίας εργοστασίων από εργατικούς συνεταιρισμούς δεν καταβαλλόταν εργοδοτική εισφορά ελλείψει εργοδότη. Το δημοσίευμα καλούσε το ΙΚΑ να λάβει θέση.
- 728 Μακεδονία, 12.8.1966, σ. 5.
- 729 Δελτίο 5/1966.
- 730 Δελτίο 6/1966.
- 731 Δελτίο 5/1966. Για παράθεση στοιχείων και εξέταση του θέματος, βλ. Χεκίμογλου & Ρούπα. ΔΕΘ.
- 732 Αναζήτηση στα αντίστοιχα ΟΡΑΚ.
- 733 Βλ. σημείωση του «Βόρειου» (Χ. Λαμπρινού) στη Μακεδονία, 8.2.1969.
- 734 Πρακτικά 5.7.1966.
- 735 Αυτόθι.
- 736 ΦΕΚ Α' 122/15.7.1966.
- 737 Δελτίο 6/1967.
- 738 ΦΕΚ Α' 240/30.12.1967.
- 739 Δελτίο 2/1968.
- 740 Π.χ. Δελτίο 6/1968.
- 741 Δελτίο 6/1968.
- 742 ΦΕΚ Α' 173/9.10.1967.
- 743 Δελτίο 3/1967.
- 744 Δελτίο 1/1968.
- 745 Δελτίο 2/1968.
- 746 Μακεδονία, 3.4.1968, σ. 6.
- 747 Δελτίο 3/1968.
- 748 Δελτίο 5/1968.
- 749 Δελτίο 5/1968.
- 750 Δελτίο 6/1968.
- 751 Βλ. το σχετικό ψήφισμα του δ.σ. της ΖΑΝΑΕ στη Μακεδονία, 28.3.1971, σ. 3.
- 752 «Η απασχόλησις εις την βιομηχανίαν», Βιομηχανική Επιθεώρησις (Αύγουστος 1971), σ. 580.
- 753 «Esso Πάππας Ανώνυμος Χημική Εταιρία: επιτεύγματα, προβλήματα, προοπτικά», Βιομηχανική Επιθεώρησις (Αύγουστος 1971), σ. 548.
- 754 Μακεδονία, 18.1.1970, σ. 15.
- 755 Μακεδονία, 8.2.1970, σ. 6.
- 756 Μακεδονία, 13.5.1971, σ. 7.
- 757 Αυτόθι.
- 758 Συνέντευξη του Κ. Λαδά, προέδρου του Συνδέσμου Βιομηχανών Μακεδονίας Θράκης, Βιομηχανική Επιθεώρησις, (Οκτώβριος 1967), σσ. 663 - 664. Επίσης, «Βιομηχανικάί ζώναια», Μάρτιος 1968, 189 - 190.
- 759 «Ο καθορισμός των βιομηχανικών

- ζωνών», Βιομηχανική Επιθεώρησης (Ιανουάριος 1963), σ. 56.
- 760 Η παλαιά ονομασία του χωριού ήταν Τεκελί.
- 761 Συνέντευξη Κ. Λαδά, ό.π. «Βιομηχανικά ζώναι», Βιομηχανική Επιθεώρησης (Μάρτιος 1968), σσ. 189 - 190.
- 762 «Ζώναι ...αγνοίας», Βιομηχανική Επιθεώρησης (Απρίλιος 1968), σσ. 216 - 217.
- 763 «Βιομηχανικά περιοχάι», Βιομηχανική Επιθεώρησης (Ιούλιος 1968), σ. 52.
- 764 «Ασφυκτικά πλεονεκτήματα», Βιομηχανική Επιθεώρησης (Απρίλιος 1969).
- 765 Μακεδονία, 6.2.1971, σ. 6.
- 766 Μακεδονία, 16.2.1971, σ. 4.
- 767 Σειρά άρθρων για το θέμα αυτό είχε δημοσιεύσει το περιοδικό Βιομηχανική Επιθεώρησης.
- 768 Δελτία 1973.
- 769 «Ο λιμήν της Θεσσαλονίκης», Βιομηχανική Επιθεώρησης, (Σεπτέμβριος 1972), σ. 644.
- 770 Ε. Χεκίμογλου, Ο ναυτιλιακός πρακτορειακός κόσμος, 1908 - 2008: Εισαγωγή στην ιστορία των ναυτικών πρακτόρων της Θεσσαλονίκης, Σύλλογος Ναυτικών Πρακτόρων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2008.
- 771 Δελτία 1972 και 1973 (σποράδη).
- 772 «Η επαρχιακή βιομηχανία», Βιομηχανική Επιθεώρησης (Φεβρουάριος 1971), σ. 82.
- 773 ΦΕΚ Α' 188/2.10.1971.
- 774 Μακεδονία, 30.11.1971, σ. 6.
- 775 Ο Τομ Πάππας γεννήθηκε στα Φιλιατρά το 1902. Το 1903 οι γονείς του μετανάστευσαν στις ΗΠΑ. Το 1940 συμμετείχε στην «αμερικανική επιτροπή για την Ελλάδα», η οποία υπό την προεδρία του Σπύρου Σκούρα συγκέντρωσε χρήματα για τη διατροφή του χειμαζόμενου ελληνικού πληθυσμού. Το 1962, οπότε και επεξέτεινε τα ενδιαφέροντά του στην Ελλάδα, ο Πάππας ήταν ιδιοκτήτης αλυσίδας καταστημάτων τροφίμων και συμμετείχε σε κινηματογραφικές, πετρελαϊκές και άλλες εταιρείες. Ας σημειωθεί ότι διατέλεσε μέλος του διοικητικού συμβουλίου της 20th Century Fox. Πέθανε το 1988. Βλ. και Βλ. « Τομ Πάππας: Ένας σκαπανεύς της συγχρόνου αναπτύξεως », Βιομηχανική Επιθεώρησης (Δεκέμβριος 1977), σ. 916.
- 776 Βλ. Βιομηχανική Επιθεώρησης (Νοέμβριος 1978), σ. 827, (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1983), σ. 401.
- 777 Για την ιστορία των μορφών που έλαβε η διοικητική οργάνωση της Βορείου Ελλάδος, βλ. Χεκίμογλου, Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης.
- 778 Μακεδονία, 25.8.1972, σ. 10.
- 779 Δελτίο 6/1972.
- 780 Το μνημονευόμενο κύριο άρθρο –που ασφαλώς απηχούσε απόψεις του προέδρου του ΣΒΒΕ - συγχαίρει την ΕΤΕ για τη δημιουργία του νεοσύστατου τότε θεσμού των περιφερειακών διευθύνσεων αλλά διαπιστώνει ότι οι αρμοδιότητες που εκχωρήθηκαν σε αυτές ήταν περιορισμένες.
- 781 Πρακτικά 28.3.1973.
- 782 Δελτία 1973 και 1974.
- 783 Δελτίο 1/1975.
- 784 ΦΕΚ Α' 144 / 21.07.1971.
- 785 Δελτίο 7/1973 και Βιομηχανική Επιθεώρησης (Αύγουστος 1973), σ. 586.
- 786 Ν.Δ. 1078/1971 περί λήψεως φορολογικών και άλλων τινών μέτρων προς ενίσχυση της περιφερειακής αναπτύξεως, ΦΕΚ Α' 273/27.12.1971. Ν.Δ. 1312/1972 περί νέων μέτρων προς ενίσχυση της περιφερειακής αναπτύξεως 232/24.12.1972. Ν.Δ. 1377/1973 περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 1078/1971, ΦΕΚ Α' 80/7.4.1973.
- 787 Πρακτικά 28.3.1974. Βλ. και Βιομηχανική Επιθεώρησης (Μάιος 1974), σσ. 301 - 302.
- 788 Αυτόθι,
- 789 Μακεδονία, 27.6.1974, σ. 8.
- 790 Μακεδονία, 27.7.1974, σ. 3.
- 791 Μακεδονία, 15.9.1974, σ. 9.
- 792 Μακεδονία, 20/10/1974, σ. 6..
- 793 Αυτόθι. Πληροφορίες που από την εφημερίδα αποδίδονται στο υπουργείο Οικονομικών.
- 794 Μακεδονία, 26/1/1975. σ. 6.
- 795 Δελτία 1974. Επίσης, Μακεδονία, 22.12.1974, σ. 8.
- 796 Ο τελευταίος υπουργός Βορείου Ελλάδος επί δικτατορίας ήταν ο Καθηγητής Λουκάς Πάτρας, ο οποίος παραιτήθηκε στις 25.8.1971. Επακολούθησε η κατάργηση του υπουργείου και η σύσταση περιφερειακών διοικήσεων.
- 797 Μακεδονία, 2.2.1975, σ. 6..
- 798 ΕΣΥΕ, Στατιστική Έρευνα Βιομηχανίας έτους 1975, Αθήνα 1980, σ. 137. Οι μονάδες με προσωπικό 20 άτομα και πάνω ήταν σε ολόκληρη τη χώρα 3.581 και απασχολούσαν 288.000 άτομα. Λειτουργούσαν όμως και 117.000 μικρές βιοτεχνίες, με προσωπικό 315.000 εργάτες (ό.π., σ. 11).
- 799 Ν. 257/1976, ΦΕΚ Α' 26 /10.02.1976.
- 800 ΦΕΚ Α' Α' 34/19.2.1977.
- 801 ΦΕΚ Α' 74/21.4.1975.
- 802 ΦΕΚ Α' 235/3.9.1976.
- 803 ΦΕΚ Α' 76/1976.
- 804 «Θα αναμορφωθεί ο θεσμός βιομηχανικών ζωνών εντός των πλαισίων της ευρωπαϊκής κοινότητας», Μακεδονία 24.10.1976, σ. 6. Για τις βιομηχανικές ζώνες και την κριτική γι' αυτές βλ. το περιοδικό Βιομηχανική Επιθεώρησης: (Μάρτιος 1968), σ. 189, (Απρίλιος 1968), σσ. 216 και 253, (Σεπτέμβριος 1968), σ. 578, (Μάρτιος 1969), σ. 187 και (Μάρτιος 1972), σ. 151.

- 805 Δελτίο 2/1977.
- 806 Δελτίο, 4/1978.
- 807 Βιομηχανική Επιθεώρησις (Ιούνιος 1978), σσ. 429 - 431.
- 808 Βιομηχανική Επιθεώρησις (Δεκέμβριος 1977), σ. 916.
- 809 Μακεδονία 7.9.1977, σ. 12.
- 810 Μακεδονία 20.9.1978, σ. 6.
- 811 Μακεδονία, 22.4.1979.
- 812 ΦΕΚ 232/22 - 12 - 1978.
- 813 Δελτίο 2/1977.
- 814 Μακεδονία 7.9.1977, 12.
- 815 Μακεδονία 5.11.1977, 12.
- 816 Μακεδονία 24.11.1978, 6. Οι εγγραφές αφορούσαν κεφάλαιο άνω των 2.000.000.000 δραχμών, έναντι 1.500.000.000 που είχε οριστεί το μετοχικό κεφάλαιο, από το οποίο το 10% θα κάλυπτε τη ΕΤΕΒΑ (Μακεδονία 13.4.1978).
- 817 ΦΕΚ 76/03.04.1976.
- 818 Απόφαση αρ. 1039 του Πρωθυπουργού (ΦΕΚ Β' 538/17 - 6 - 1978).
- 819 ΦΕΚ Β' 536/16 - 6 - 1980.
- 820 Μακεδονία, 15.6.1980, σ. 1.
- 821 Με το Προεδρικό Διάταγμα 99/1977 «περί τροποποιήσεως, συμπληρώσεως και κωδικοποιήσεως εις ενιαίον κείμενον των διατάξεων περί τηρήσεως βιβλίων και στοιχείων».
- 822 Μακεδονία 13.12.1980, σ. 13.
- 823 Μακεδονία 14.6.1980, σ. 14.
- 824 Μακεδονία 12.12.1979, σ. 11.
- 825 Μακεδονία 25.1.1980, σ. 9.
- 826 Δελτίο 3/1979 και 4/1979.
- 827 Μακεδονία 31.7.1979, σ. 11.
- 828 Δελτίο 4/1979.
- 829 Δελτίο 4/1981.
- 830 Π. Κωνσταντινίδης, «Αποδοτικότητα του κεφαλαίου στη βιομηχανία», Βιομηχανική Επιθεώρησις, Απρίλιος - Μάιος 1983, 105 - 106.
- 831 Δήλωση του Π. Κωνσταντινίδη σε συνέντευξη Τύπου.
- 832 ΦΕΚ Α' 79/1.7.1982.
- 833 Πράγματι, ο Νόμος προέβλεψε ότι οι συνελεύσεις θα γίνονταν στον τόπο της εργασίας αλλά όχι στον τόπο παραγωγής. Ο εργοδότης, δηλαδή, θα έπρεπε να διαθέσει χώρο για συνελεύσεις.
- 834 Δελτίο 2/1982.
- 835 Δελτίο 4/1982.
- 836 Δελτίο 6/1982.
- 837 Δελτίο 5/1981.
- 838 Δελτίο 2/1983.
- 839 ΦΕΚ Α' 43/5.4.1982.
- 840 Δελτίο 3/1982.
- 841 Δελτίο 4/1982.
- 842 Δελτίο 2/1983.
- 843 Δελτίο 2/1983.
- 844 Δελτίο 3/1983.
- 845 Επισήμανση του Π. Κωνσταντινίδη, Δελτίο 3/1985.
- 846 ΦΕΚ 65/24.5.1983.
- 847 Έγγραφο προς τον υφυπουργό Εθνικής Οικονομίας Κ. Βαϊτσο, Δελτίο 8/1983.
- 848 Δελτίο 4/1983.
- 849 Δελτίο 6/1984.
- 850 Δελτίο 6/1983. Δεν προκύπτει από το υλικό που είδαμε αν το συνέδριο αυτό πραγματοποιήθηκε.
- 851 Δελτίο 2/1984.
- 852 Νόμος 1386, ΦΕΚ Α' 107/8.8.1983.
- 853 Δελτίο 2/1985.
- 854 ΕΜΠΟ: Εμπορικός Παρεμβατικός Οργανισμός. Ημικρατικός φορέας, ο οποίος είχε ως αποστολή να παρεμβαίνει στην αγορά, προκειμένου να «αποκαθιστά» τις ατέλειές της. Η λογική της ίδρυσής του ήταν ότι το κράτος είχε τη δύναμη να επηρεάσει την αγορά, υπερνικώντας φαινόμενα υπερτιμήσεων, τεχνητών ελλείψεων κ.λπ. Υπουργός Εμπορίου στο χρονικό διάστημα 8 Φεβρουαρίου έως 21 Σεπτεμβρίου 1984 και εμπνευστής του ΕΜΠΟ ήταν ο βουλευτής Ευβοίας Βασίλης Κεδικόγλου.
- 855 Δελτίο 3/1984.
- 856 Δελτίο 5/1985.
- 857 Λόγω του χαμηλότερου επιτοκίου.
- 858 Δελτίο 3/1985.
- 859 Νόμος 1561, «Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 148/6.9.1985.
- 860 Δελτία 4/1985 και 5/1985.
- 861 Δελτίο 2/1986.
- 862 Δελτίο 2/1986.
- 863 Δελτίο 5/1986.
- 864 Υπενθυμίζεται ότι η ισχύς των κινήτρων έληγε βάσει του Νόμου 1360 στις 31.12.1985.
- 865 Δελτίο 6/1985.
- 866 Δελτίο 5/1986.
- 867 Δελτίο 5/1986.
- 868 Δελτίο 1/1987.
- 869 Δελτίο 2/1987.
- 870 Δελτίο 5/1986.
- 871 Αυτόθι.
- 872 Δελτίο 3/1987.
- 873 Το συνέδριο αυτό υπήρξε μία φιλότιμη προσπάθεια της τότε Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας να συντονίσει τις διάφορες οργανώσεις και υπηρεσίες της περιοχής ευθύνης της. Όμως οι εισηγήσεις υπήρξαν πολύ άνισες, συνήθως απολογητικά κείμενα των συμμετεχόντων φορέων, και η προσωπική εντύπωση του γράφοντος, που συμμετείχε ως εκπρόσωπος οργανισμού, ήταν ότι δεν υπήρξε καμία επικοινωνία μεταξύ τους. Η εισήγηση του Αλ. Μπουσγολίτη ήταν ίσως η πλέον εντυπωσιακή.
- 874 Δελτίο 1/1989.
- 875 Δελτίο 3/1987.
- 876 Δελτίο 5/1988.
- 877 Δελτίο 2/1988.
- 878 Δελτίο 4/1987.
- 879 Δελτίο 2/1988.
- 880 Δελτίο 2/1987.

- 881 Δελτίο 5/1987.
- 882 Δελτίο 2/1989.
- 883 Από την ομιλία του απερχόμενου προέδρου Αλ. Μπακατσέλου στη γενική συνέλευση της 1.4.1989.
- 884 Δελτίο 3/1989.
- 885 Δελτίο 4/1989.
- 886 Δελτίο 4/1989.
- 887 Δελτίο 5/1989.
- 888 Αυτόθι.
- 889 Αυτόθι.
- 890 Δελτίο 2/1990.
- 891 Αυτόθι.
- 892 ΦΕΚ Α΄ 27/8.3.1990.
- 893 Δελτίο 2/1990. Η τροποποίηση πραγματοποιήθηκε επί «οικουμενικής» κυβέρνησης Ξ. Ζολώτα. Υπουργοί Εργασίας σε αυτήν διατέλεσαν οι Απόστολος Κακλαμάνης (23.11.1989 - 13.2.1990) και Ιωάννης Κουκιάδης, (13.2.1990 - 11.4.1990). Ο νόμος ψηφίστηκε επί των ημερών του τελευταίου.
- 894 Δελτίο 3/1990.
- 895 Δελτίο 4/1990.
- 896 ΦΕΚ Α΄ 101/31.7.1990.
- 897 Δελτίο 2/1991.
- 898 Δελτίο 6/1990.
- 899 Γιάννης Σταύρου, Εκσυγχρονιστικές παρεμβάσεις του ιδιωτικού τομέα στην υπηρεσία της οικονομικής ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη 2003.
- 900 ΦΕΚ Α΄ 123/ 05.08.1991.
- 901 ΦΕΚ Α΄ 50/1.4.1992.
- 902 Σταύρου, ό.π.
- 903 Ο Κ Μητσοτάκης αναδείχθηκε νικητής στις εκλογές της 8ης Απριλίου 1990 και χρημάτισε πρωθυπουργός στην περίοδο 11.4.1990 - 13.10.1993.
- 904 Δελτίο 2/1992.
- 905 Δελτίο 4/1992.
- 906 Δελτίο 3/1992.
- 907 Το ακρώνυμο ΠΡΑΞΗ προέρχεται από τον τίτλο του έργου «Πρωτοβουλία για την Αξιοποίηση των Κοινοτικών Προγραμμάτων Έρευνας».
- 908 Σταύρου, ό.π.
- 909 Δελτίο 2/1992.
- 910 Δελτίο 4/1992.
- 911 Με αυτόν κωδικοποιήθηκαν οι διατάξεις του Νόμου 1262/1982, που είχαν υποστεί αλλαγές, και είχαν εισαχθεί νέες, με έμφαση στα φορολογικά κίνητρα.
- 912 Δελτίο 5/1992.
- 913 Αυτόθι.
- 914 Δελτίο 2/1993.
- 915 Δελτίο 1/1994.
- 916 Δελτίο 3/1994.
- 917 Αυτόθι.
- 918 ΦΕΚ Α΄ 142/31.8.1994.
- 919 Δελτίο 3/1995.
- 920 ΦΕΚ Α΄ 75/11.5.1994.
- 921 Νόμος 2231 («Σύσταση και λειτουργία Ελληνικού Ινστιτούτου Μετρολογίας, Εθνικού Συμβουλίου Διαπίστευσης και άλλες διατάξεις»).
- 922 Δελτίο 3/1995.
- 923 Αυτόθι.
- 924 Αυτόθι.
- 925 Δελτίο 6/1995.
- 926 Πρωθυπουργός του Λουξεμβούργου 1984-1995, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 1995-1999, μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 1999-2004.
- 927 Δελτίο 3/1997.
- 928 Δελτίο 2/1996.
- 929 Δελτίο 2/1997.
- 930 Δελτίο 4/1996.
- 931 Δελτίο 5/1995. Βλ. και Ιστοσελίδα Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης.
- 932 ΦΕΚ Α΄ 63/6.4.1988. Ο νόμος προέβλεπε οικονομική ενίσχυση από τον ΟΑΕΔ.
- 933 Κοινή υπουργική απόφαση υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και Εργασίας 33419/1995 που τροποποίησε παλαιότερη. Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Β΄ 266/7.4.1995.
- 934 Δελτίο 5/1997.
- 935 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 1998 και 1999.
- 936 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 2000 και 2001.
- 937 Νόμος 2601/98 («Ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις»). Δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α΄ 81/15.4.1998.
- 938 ΦΕΚ Α΄ 62/28.3.2002.
- 939 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 2002 και 2003.
- 940 ΦΕΚ Α΄ 205/1.11.2004.
- 941 Υφυπουργός Εξωτερικών ήταν ο Ανδρέας Λοβέρδος.
- 942 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 2003 και 2004.
- 943 ΦΕΚ Α΄ 261/23.12.2004.
- 944 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 2005 και 2006.
- 945 Νόμος 3653/2008, ΦΕΚ Α΄ 49/21.3.2008.
- 946 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 2007 και 2008.
- 947 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 2009 και 2010.
- 948 Ν.3908/ ΦΕΚ Α΄ 8/2011. Τροποποιήθηκε στη συνέχεια με τα Προεδρικά Διατάγματα 33 και 35/2011.
- 949 Πηγή: Οι απολογισμοί των ετών 2011 και 2012.
- 950 Πηγή: Ο απολογισμός του έτους 2013.

Η επετειακή αυτή έκδοση δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την ευγενική χορηγία των ακόλουθων επιχειρήσεων:

ΧΡΥΣΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ:

ΟΜΙΛΟΣ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
TRANS ANDRIATIC PIPELINE

ΑΣΗΜΕΝΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ:

BIOSOLIDS ΒΕΛΤΙΩΤΙΚΑ ΕΔΑΦΟΥΣ
EURIMAC A.E.
NATIONAL CAN HELLAS A.E.
REDESTOS EFTHYMIADIS AGROTECHNOLOGY GROUP
THERMI GROUP
ΑΛΟΥΜΥΛ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΑΛΟΥΜΙΝΙΟΥ Α.Ε.
ΠΥΡΑΜΙΣ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ Α.Ε.
ΤΙΤΑΝ Α.Ε. ΤΣΙΜΕΝΤΩΝ
ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ Α. Α.Ε.

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ:

LOGISMOS ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Α.Ε.
SP-CARTONPACK HELLAS A.E.
ΑΚΡΙΤΑΣ Α.Ε.
Ε. Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Α.Ε.
ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ Α.Ε.
ΖΑΝΑΕ Α.Ε.
ΣΤ. ΝΕΝΔΟΣ Α.Ε.

Εκ μέρους της Διοίκησης του Συνδέσμου Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος θα επιθυμούσαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τις παραπάνω εταιρείες, που στην πιο δύσκολη στιγμή για τη βιομηχανία στη χώρα δεν δίστασαν να υποστηρίξουν οικονομικά την παρούσα έκδοση. Η υποστήριξη τους μας ενδυναμώνει για τη συνέχιση του έργου του ΣΒΒΕ, με μεγαλύτερο πάθος, πείσμα και αποφασιστικότητα, γι' αυτό θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσουμε εδώ και το προσωπικό του Συνδέσμου που εργάστηκε άοκνα για την ολοκλήρωση του έργου αυτού.

Γιάννης Σταύρου
εκτελεστικός αντιπρόεδρος
του Συνδέσμου Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος

ΧΡΥΣΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ

ATHEXGROUP
Όμιλος Χρηματιστηρίου Αθηνών

Trans Adriatic
Pipeline

ΑΣΗΜΕΝΙΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

